

ZOLA ÖSSZES MŰVEI

ZOLA

PLASSANS MEGHÓDÍTÁSA

(LA CONQUÊTE DE PLASSANS)

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS BEVEZETÉSEL ELLÁTTA
AMBRUS ZOLTÁN

FRANCIA EREDETIBŐL FORDITOTTA
CSILLAY KÁLMÁN

CHRISTENSEN ÉS TÁRSA
GUTENBERG KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
BUDAPEST

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-85-9 (online)
MEK-11663

TARTALOM

PLASSANS MEGHÓDITÁSA

I.

PLASSANS MEGHÓDITÁSA

ELSŐ FEJEZET

MÁSODIK FEJEZET

HARMADIK FEJEZET

NEGYEDIK FEJEZET

ÖTÖDIK FEJEZET

HATODIK FEJEZET

HETEDIK FEJEZET

NYOLCADIK FEJEZET

KILENCEDIK FEJEZET

II.

TIZEDIK FEJEZET

TIZENEGYEDIK FEJEZET

TIZENKETTEDIK FEJEZET

TIZENHARMADIK FEJEZET

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

TIZENHATODIK FEJEZET

III.

TIZENHETEDIK FEJEZET

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

HUSZADIK FEJEZET

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

HUSZONHARMADIK FEJEZET

JACQUES DAMOUR

ELSŐ FEJEZET

MÁSODIK FEJEZET

HARMADIK FEJEZET

NEGYEDIK FEJEZET

ÖTÖDIK FEJEZET

NAÏS MICOULIN

ELSŐ FEJEZET

MÁSODIK FEJEZET

HARMADIK FEJEZET

NEGYEDIK FEJEZET

ÖTÖDIK FEJEZET

PLASSANS MEGHÓDÍTÁSA

I.

PLASSANS MEGHÓDÍTÁSA

Plassans meghódítása a Rougonék szerencsés-jének folytatása. Emebben azt láttuk, hogy III. Napoleon államcsínyének hírére és az erre következő délvidéki fölkelést a Plassans-ban lakó Pierre Rougon, aki anyját és testvéreit kiforgatta vagyonukból, hogyan használja fel arra, hogy a honmentőt játszva, a vérbefojtott zendülésből tekintélyt, állást és vagyont kaparjon ki magának. Plassans meghódításában újra találkozunk vele, nagyravágyó feleségével, Félicitével, meg Antoine Macquart-ral, aki szintén rajta volt, hogy a zendülést kizsákmányolhassa és elárulta társait, júdáspénzért. De Rougonék szerencsés-jének ezek a főalakjai itt már többé-kevésbé a háttérben maradnak; a főszerepeket Marthe Rougon, Pierre és Félicité leánya, ennek férje, Francois Mouret és Faujas abbé veszik át.

Ez a Faujas abbé szegény, de nagyravágyó pap, aki szolgálatait felajánlotta a kormánynak és ettől azt a megbízást kapta, hogy hódítsa meg Plassans-t a bonapartistáknak. A feladat nem könnyű, mert Plassansban (Zola Aix-en-Provence püspöki városnak adja ezt a költött nevet) a legitimizmusnak sok hive van. De Faujas abbé, bár paptársainak nagy része is ellene van, kiváló diplomáciai tehetségével, lépésről-lépésre meg tudja hódítani Plassans-t, ami alkalmat ad Zolának annak mesteri megrajzolására, hogy e kisváros vezető alakjait milyen vágyak, hiúságok, gyengeségek és bűnök mozgatják. Hanem ez a politikai intrika családi drámával kapcsolódik össze. Az abbéba beleszeret Marthe Rougon, Francois Mouret negyvenéves felesége, három nagy gyermek anyja. A papnak nem kell az asszony (azt vallja, hogy csak a tisztaéletű ember lehet erős), de hogy ezt az érzést felhasználhassa a maga politikai céljaira, valóságos vallásos örültséget fejleszt ki a beteges asszonyban. Marthe az abbé szerelméért eltávolítja hazulról gyermekeit és hisztériás kifakadásaival addig izgatja gyöngye férjét, míg ezt mindenki örülnék hiszi és bezárják a bolondok házába. Aztán üldözni kezdi szerelmével a papot, aki, miután időközben elérte célját, kiméletlenül eltaszítja magától a már tüdőbajos asszonyt. Marthe, kétségbeesésében, a bolondok házába rohan, hogy kiszabadithassa férjét, de ez azóta, hogy lecsukták, igazán megőrült és most dühöngő bolond. Mialatt a szerencsétlen asszonyt anyjához szállítják, Faujas legyőzött ellensége, Fenil abbé gondoskodik róla, hogy az örült kiszabadulhasson. Ez éjszaka kerül haza és azon a helyen, ahol régebben családjá aludt, idegeneket talál: Faujas abbét, ennek anyját, nővérét és sógorát, azt a társaságot, amelyik őt megfosztotta családi békéjétől és kitartha ebből a házból, a tulajdonából. Rájok gyújtja a házat és a lángok között birkózni kezd az abbéval meg ennek anyjával, aki fiát meg akarja menteni, de a lángok gyorsan harapóznak el és a haldokló Marthe szobáját bevilágítja az a tűz, amelybe belepusztul az egész Faujas-család és örült férje is.

Plassans meghódítása azzal az összeesküvéssel találkozott, amelyik a némaság fegyverével akarja kivégezni a neki nem kedves írásműveket. Nem vették tudomásul; megjelenésének évében nem közöltek róla egyetlenegy bírálatot sem. Csak Flaubert irt róla lelkesedéssel Zolának és Georges Sandnak is; és csak Turgenyev hirdette, hogy Zola új regényét rögtön le kell fordítani oroszra. Aminek volt is foganatja, mert ez, még 1874-ben, két orosz fordításban is megjelent és Turgenyev ugyanez év őszén azt írhatta Zolának: „Oroszországban ma csak önt olvassák.”

AMBRUS ZOLTÁN

ELSŐ FEJEZET

Désirée tapsolt jókedvében. Korához képest erősen fejlett, tizennégyesztendős leányka volt, de a nevetése olyan, mint valami ötéves gyermekleánykéé.

- Mama! Mama! - kiáltozta. - Nini, a babám!

Édesanyjától csent el egy darab rongyot, amiből immár egy negyedóra óta babát igyekezett formálni, összegöngyölvén s egyik végén cérnaszállal csavargatván körül. Marthe, aki éppen harisnyát javíthatott olyan gondosan, mintha csak himzőmunkán dolgoznék, fölpillantott s rámosolygott a leányára.

- Ugyan! Hiszen ez csak valami pufókképű csecsemő! - jegyezte meg az anyja. - Nesze, csinálj igazi babát! Tudod, a babának szoknyája van, akárcsak valami uri dámának.

Egy darab finom kartonhulladékot adott oda neki, amit kézimunkaasztalának fiókjában talált, s azután figyelmesen ismét munkához látott. Mindketten a szűk tornác egyik sarkában ültek, Désirée, az anyja lábánál, zsámolyszéken. A még langyos szeptemberi nap bucsusugarai enyhe fényt árasztottak reájuk, míg az előttük elterülő kert már szürke árnyékban aludni tért. Kivülről semmi nesz nem hatolt el ide, a város ez elhagyatott zugolyába.

Immár tiz hosszú perc óta dolgoznak ők ketten szótlanul. Désirée végtelen igyekezettel dolgozott a babaruhán. Marthe időközönként fölpillantott s némi szomorúsággal vegyes gyöngédséggel nézett gyermekére. Mikor észrevette annak zavarát, megszólalt:

- Várj csak, leánykám, a karjait majd megcsinálom én!

Már éppen elvette tőle a babát, midőn tizenhét-tizennyolc éves két nagy fiu jött lefelé a nyílt lépcsőn. Odamentek Marthe-hoz, akit megöleltek s megcsókoltak.

- Ne haragudjál reánk, mama! - szólalt meg vidám hangon Octave. - Én csábitottam el Serge-t a zenéhez... Tyüh, de sokan voltak a Souvaire-sétatéren!

- Azt hittem, hogy bezártak benneteket az iskolában, - mondotta halkán az anyjuk. - Különben nyugtalankodtam volna is már miattatok.

Désirée, mitsem törődve immár a babával, egyenesen Serge nyakába ugrott s kiáltozta:

- Az egyik madárkám elrepült, tudod, a kék, amit te ajándékoztál nekem.

És bizony csak hogy éppen el nem pityeredett. Édesanyja, aki azt hitte, hogy Désirée már el is felejtette ebbeli bánatát, bezzeg hiába mutogatta neki a kész babát; Désirée a bátyja karját szorongatta s miközben a kert felé vonta őt magával, szüntelenül ismételte:

- Ugyan gyere már és nézd meg!

Serge az ő szokott szelid gyöngédségével követte hugát, akit vigasztalni igyekezett. Désirée a bátyját egy kis üvegházhoz vezette, amely előtt állványon kalitka állott. Ott azután elmagyarázta, hogy a madár akkor szökött meg, amikor ő el akarta választani a másik madártól, amellyel összeverekedett.

- Hitemre mondom, hogy nem csodálom! - kiáltott föl Octave, aki a tornác párkányán ült, - Désirée mindig a madarakat fogdossa, nézi, vizsgálja, miből vannak, mi van a torkukban, amivel énekelnek. A minap is egész délután a zsebében melengette szegénykéket.

- Ugyan, Octave! - szólt reá az anyja feddő hangon. - Ne gyötörd azt a szegény kislányt!

Désirée mindezt nem hallotta; aprólékosan elmesélte Serge-nek, hogyan szökött meg a kék madár.

- Nézd csak, Serge, itt bujt ki, átrepült a szomszédba s ott Rastoil ur nagy körtefáján megpihent. Innen elrepült arra a szilvafára, ott ni! Majd itt kóválygott egy darabig a fejem körül s azután eltűnt az al-megyefőnökség nagy fái közt. Azóta sem láttam többé.

Könnybelábadt a leányka szeme.

- Még visszajöhet, - kockáztatta meg Serge.

- Azt hiszed?... Hátha a többi madarat dobozba zárnám, a kalitkát pedig egész éjszaka nyitva tartanám?

Octave nem bírta elfojtani a nevetést; Marthe a leánykáját szólította:

- Gyere csak ide, Désirée?... Gyere csak, nézd, milyen szép!

És eléje tartotta a kész babát. A baba csakugyan pompásan sikerült; merev szoknyácskája s posztóból formált feje volt, két karját pedig a vállához varrt posztószegély alkotta. Désirée arca hirtelen örömtől sugárzott. Visszaült a zsámolyszékre s feledve az elröpült kék madarat, a babát csókolgatta, becézgette a csintalan leányka bohókás jókedvével.

Serge a bátyja mellé könyökölt. Marthe folytatta a harisnyafoltozást.

- Tehát a zene is játszott? - kérdezte Marthe.

- Minden csütörtökön játszik, - felelte Octave. - Bizony rosszul teszed, mama, hogy nem jössz oda velünk. Az egész város ott látható, a Rastoil-kisasszonyok, Condamin-né, Paloque ur, a polgármester felesége és a leánya... Hát miért nem jössz oda te is?

Marthe föl sem pillantott; befejezván egy foltot, halkan mormolta:

- Tudjátok, gyermekeim, hogy nem szívesen mozdulok ki a házból. Csöndben éldegélek itthon. No, és Désirée-t sem lehet magára hagyni!

Octave már éppen mondani akart valamit, de azután hugára pillantván, elhallgatott. A helyén maradt s halkan füttyörészve az al-megyefőnökség fáit nézegette, amelyeken csiripelő verébsereg szállt meg éjjeli pihenőre; majd Rastoil ur körtefáit vizsgálgatta, melyek mögött épp nyugovóra szállott a nap. Serge könyvet huzott elő a zsebéből s figyelmes olvasásba merült. Az egyre halványodó sárga fényben fürdő tornácon a szótlán szeretet ájtatos, mély csöndje honolt. Az est méla csöndje közepette Marthe tekintetével végigsimogatta három gyermekét, miközben szabályos ütemben továbböltögetett.

- No lám, ma mindenki késik! - jegyezte meg Marthe egy kis idő múlva. - Mindjárt hat óra s atyátok még nincs idehaza... Alighanem Tulettes felé vette útját.

- Vagy úgy? - mondotta Octave. - Akkor nem csodálom... Azok a tulettes-i parasztok bizony nem egyhamar eresztik el, ha egyszer elcsiphetik. Talán bort venni ment oda?

- Nem tudom, fiam, - felelte Marthe. - Tudjátok, hogy nem szívesen beszél üzleti dolgairól.

Ismét csönd támadt. Az ebédlőben, melynek a tornácra nyíló ablaka szélesen tárva-nyitva volt, Rose, az öreg cseléd, a tányérok és az ezüst evőeszközök türelmetlen csörömpölése közben, asztalt terített. Rossz kedvében volt; a butorokat lökdöste s szaggatott szavakat mormolt magában. Majd kiállott az utcára nyíló ajtóba s nyakát messzire nyújtogatva, az al-megyefőnökség előtt elterülő tér felé kandikált. Néhány percnyi várakozás után fölment a tornácra s ezt kiáltozta:

- Hát Mouret ur ma nem ebédel idehaza?

- De igen, itthon ebédel, Rose! - felelte Marthe csöndes hangon.

- Minden odaég! Igazán érthetetlen. Ha gazd'uram ilyen soká kimarad, legalább mondaná meg előre... Egyébiránt - nekem ugyan mindegy! Az ebéd azonban ehetetlen lesz.

- Azt hiszed, Rose? - szólalt meg egy nyugodt hang a háta mögött. - No, de azért mégis csak elfogyasztjuk a főztedet!

Mouret volt, aki most érkezett haza. Rose hátrafordult, a szeme közé nézett a gazdájának s már éppen kitörni készült; látván azonban annak tökéletesen nyugodt ábrázatát, amely némi nyárspolgáriás évdést is elárult, torkán akadt a szó s távozott. Mouret lement a tornácra, ahol le sem ült, csak tipegett-topogott s ujjai hegyével megveregette Désirée arcocskáját, aki reá-mosolygott. Marthe fölpillantott a munkájáról, ránézett az urára s kézimunkáját az asztalfiókba rakosgatta.

- Édesapám nem fáradt? - kérdezte Octave, atyjának portól fehér cipőjére pillantva.

- Egy kissé, fiam, - felelte Mouret, többet azután nem is beszélt a hosszú gyaloglásról, amit ma megtett.

A kertben megpillantott egy ásót meg egy gereblyét, amiket bizonyára a gyermekek felejtettek ott.

- Miért nem viszitek a helyére a kerti eszközöket? - kiáltotta. - Nem megmondottam már százszor is! Esni talál, s akkor megrozsódásodnak.

De tovább azután nem dohogott. Lement a kertbe, fölszedte a földről az ásót és a gereblyét s gondosan elhelyezte azokat hátul, az üvegházban. Mikor a tornácra visszament, végigtekintett a fasor zugain, vajjon rendben van-e ott minden.

- A leckét tanulod? - kérdezte Mouret, mikor elhaladt Serge mellett, aki még mindig a könyvet bujta.

- Nem a leckét tanulom, atyám, - felelte Serge. - Ezt a könyvet Bourrette abbé adta kölcsön nekem. A kínai missziók jelentése.

Mouret közvetlenül a felesége előtt megállott.

- Nos, nem volt itt senki? - kérdezte.

- Nem, édesem, senki sem járt itt, - felelte Marthe csodálkozó arccal.

Mintha még mondani akart volna valamit Mouret, de azután mást gondolt. Egy darabig még tipegett-topogott szó nélkül, majd a lépcsőlejárát felé indulva, fölkiáltott:

- Nos, Rose, mi van azzal az odaégett ebéddel?

- Ördög és pokol, hát mi lenne? - hangzott a folyosó végéről a szakácsnő dühös hangja. - Minden kihült, most már azután várhat gazd'uram.

Mouret csöndesen nevetett magában s balszemével egyet hunyorított a feleségére és a gyermekeire. Ugy látszott, hogy Rose haragja módfelett mulattatja. Majd elmerült a szomszéd gyümölcsfáinak szemléletében.

- Valóban meglepő, mily gyönyörű körtéi termettek az idén Rastoil urnak! - mormolta magában.

Marthe, aki mintha nyugtalankodott volna, épp kérdezni akart valamit az urától: végre is rá-szánta magát s félénken megszólalt:

- Talán bizony vártál valakit, édesem?

- Hát - igenis meg nem is! - felelte Mouret, föl s alá lépdelve.

- Talán kiadtad bérbe a második emeletet?

- Ugy van, bérbeadtam.

Kinos csönd támadt, mire Mouret most már szelidebb hangon folytatta:

- Ma reggel, mielőtt Tuillettes-be indultam volna, benéztem Bourrette abbéhoz. Ő nagyon sürgetett, én hát - megkötöttem az alkat... Tudom, hogy nincs kedvedre. De ha egy kissé meggondolod a dolgot, be fogod látni, hogy nincs igazad, kedvesem. Annak a második emeletnek mink semmi hasznát nem vesszük; tönkremegy magától. A gyümölcsök, amiket mi ott felhalmozunk, nedvességet terjesztenek, s a falikárpit mind lepereg a falakról... De nehogy elfelejtsem!... Hordasd el onnan a gyümölcsöket mindjárt holnap, mert az új lakó minden pillanatban megérkezhetik.

- Mikor olyan nyugodtan édegettünk magunk a házukban! - csuszott ki Marthe száján a halk megjegyzés.

- Ejh, hiszen egy pap csak nem lesz a terhünkre! - felelte Mouret. - Ő majd csak meglesz ott fenn magában, mi pedig élünk, mint eddig, magunknak. Ezek a papok nagyon tartózkodó emberek... Hiszen tudod, mennyire kedvelem őket! Semmittevő a legtöbbje... Nos hát, épp azért adtam ki a lakást, mert papot találtam rá. Az embereknek nem kell féltennie a pénzét, s csöndesek, halk beszédűek, bizony nem sok vizet zavarnak.

Marthe elszomorodott. Széttéktintett maga körül, elnézte ezt a boldog házat, amelyet a bucsuzó nap utolsó sugarai bearanyoztak; a kertet, ahol már ott settenkedett az esthomály; és elnézte gyermekeit, az ő békés boldogságát, amit ez a szűk zugoly rejt magában.

- És tudod legalább, hogy kicsoda az a pap? - kérdezte Marthe.

- Nem tudom biz' én, de mert Bourrette abbé bérelte ki a lakást az ő nevében: hát nekem ez untig elég. Bourrette abbé nagyon derék, jó ember!... Csak annyit tudok, hogy a neve Faujas; Faujas abbé és hogy a besançon-i egyházmegyéből jön. Alighanem a plébánosával nem tud összeférni; ide került tehát plébánoshelyettesnek a Saint-Saturnin-parókiára. Alighanem ismeri a püspökünket is, Rousselot őnagyméltóságát. Egyébiránt nekünk mindehhez semmi közünk! Értesz engem?... Én teljesen megbízom Bourrette abbé urban.

De Marthe csak nem tudott megnyugodni. Ellenkezett az urával, ami pedig csak nagyritkán történt meg vele.

- Igazad van, az abbé nagyon derék ember! - mondotta Marthe rövid szünet után. - Én azonban úgy emlékszem, hogy amikor itt járt nálunk s megnézte a lakást, azt mondotta nekem, hogy nem ismeri azt a személyt, kinek nevében kiveszi a lakást. Afféle megbiztatás lehet bizonyára, mint amilyen szokásos a papok közt, ha egyik helyről a másikra költöznek... Tehát mégis csak jó lett volna irnod Besançon-ba, hogy megtudd: kit is fogadsz hát be voltaképpen a házádba!

Mouret nem akart mérgelődni; nyájasan mosolygott tehát.

- Talán csak nem maga az ördög!... De nini, hiszen te remegsz! Nem tudtam, hogy ennyire babonás vagy. Nem hiszed talán, hogy a papok szerencsétlenséget hoznak magukkal, mint ahogy mondják. Igaz különben, hogy szerencsét sem. Épp olyan emberek ők, mint a többiek... Nos, majd meglátod, ha itt lesz az az abbé, hogy nem ijedek meg a reverendájától!

- Oh, nem, babonás nem vagyok, jól tudod. - mormolta halkan Marthe. - De valami aggaszt... Ennyi az egész!

Mouret eléje állott s hirtelen kézmozdulattal elhallgattatta.

- Legyen már elég! - mondotta. - Kiadtam a lakást, s ezzel vége! Ne beszéljünk többé róla.

De azután még nyárspolgárias, enyelgő hangon hozzátette, mint aki meg van róla győződve, hogy jó üzletet kötött.

- Legfontosabb az, hogy százötven frankot kapok érte! Tehát százötven frankkal gyarapszik évi jövedelmünk.

Marthe lehajtotta a fejét, csupán kezének bizonytalan mozdulatával fejezván ki tiltakozását s szeliden behunyta a szemét, mintha úgy akarná megakadályozni könnyei hullását, amelyek szempilláin rezegtek. Félénk tekintetet vetett gyermekeire, akik azonban - mialatt ő az apjukkal vitatkozott - oda sem figyeltek. Bizonyára megszokták már az efféle jeleneteket, melyek során Mouret évődő és gunyolódó természete ki-kiütközött.

- Ha egyáltalában enni szándékoznak, hát most már jöhetnek! - hangzott Rose mogorva hangja, amint fölfelé jött a lépcsőn.

- Ugy van! Asztalhoz gyerekek! - kiáltott Mouret derüs hangon, amelyben már nyoma sem volt a rosszkedvnek.

A család fölkerelkedett. Désirée, aki bárgyu ártatlanságában eddig durcásan hallgatott, mintha most ébredt volna fájdalomnak tudatára, mikor az egész családot megmozdulni látta. Atyja nyakába ugorva, dadogva mondotta:

- Papa, kérem, az egyik madaram elrepült!

- Az egyik madarad, kicsikém?... No, majd visszahozzuk még!

És ekkor simogatni, becézni kezdte a leánykáját, aki azonban váltig nógatta az atyját, hogy menjen vele és nézze meg az üres kalitkát. Mire Mouret a gyermekkel visszatért, Marthe és a két fia már az ebédlőben voltak. A lenyugvó nap, amely az ablakon át tekintett be a szobába, a porcellántányérokat, a gyermekek ivópoharait s a fehér asztalterítőt vidám képpé varázsolta. Hátterében a kert zöldes homályával, a szoba meghitt, áhitatos zugnak tűnt föl.

Abban a pillanatban, mikor Marthe - megbékélve ebben a békés hangulatban - épp a levesestál födelét akarta mosolyogva fölemelni, a folyosóról valami zaj hangzott föl. Rose ijedten rohant be s dadogva szólt:

- Faujas abbé van itt!

MÁSODIK FEJEZET

Mouret kézmozdulattal árulta el bosszuságát. Lakóját leghamarább is csak holnaputánra várta voltaképpen. Ültőhelyéből szinte ugorva kelt föl, midőn Faujas abbé a folyosóra nyíló ajtó küszöbén megjelent. Nagy darab, erős ember volt, jellegzetes széles vonásokkal, bágyadt, halovány arccal. Mögötte, az árnyékban, egy idősebb nő állott, aki feltűnően hasonlított hozzá, bár kisebb volt nála s az arca is durvább. Mikor a terített asztalt megpillantották, mindketten meghökkentek; szerényen hátráltak ugyan, de nem távoztak. A pap magas, fekete alakja szomorú, gyászos foltként rajzolódott a fehérre meszelt fal derűs felületére.

- Bocsánatot kérünk, hogy zavarjuk önöket - szólalt meg a pap. - Bourrette abbé urtól jövünk; ő bizonyára értesítette önöket...

- Oh, egyáltalán nem! - kiáltott közbe Mouret. - Az abbé ur különben mindig így szokta. Mintha bizony a mennyországban lakoznék... Még ma reggel is azt állította, hogy ön, uram, csak két nap múlva érkezik ide... De ha már itt van, hát végre is el kell valahogyan helyezkednie.

Faujas abbé mentegetődzött. A hangja mély, de lágy zöngésű volt, amint a szavak az ajkáról ömlöttek. Őszintén sajnálja, hogy ilyen alkalmatlan pillanatban érkezett. Miután sajnálkozását, fölösleges szószaporítás nélkül, néhány jól megválasztott szóval kifejezte, hátrafordult, hogy kifizesse azt a bérszolgát, aki a poggyászát ideszállította. Markos két kezével a reverendájából előhuzta az erszényét, melynek csak acélkarikái látszottak ki öblös markából. Egy pillanatig ujjaival kotorászott benne, óvatosan, miközben mélyen lehajtotta a fejét, azután anélkül, hogy látni lehetett volna, minő pénzdarabot vett elő, kifizette a bérszolgát, aki erre távozott. Most ismét udvarias hangon folytatta:

- Kérem, uram, üljön csak vissza az asztalhoz!... A cseléd majd utbaigazit, merre van a lakásom. És ezt a holmit is segít fölcipelni.

Most lehajolt s megragadta a poggyász fogóját. Ez a poggyász pedig egy kis faládika volt, melynek sarkait köröskörül bádorpántok tartották össze; a ládika egyik oldalát fenyőfaléccal javították ki. Mouret meghökkent, hogy mindössze ennyiből áll a pap poggyásza; még csak egy nagy kosarat pillantott meg, amit az az éltes asszonyság tartott két kezével szorosan maga előtt, s amit le nem tett volna a földre félvilágért sem, noha fáradt lehetett. A kosár fölbillent födele alól, a fehérneműkötegek közül, egy papirosba csavart fésű vége s egy rosszul dugaszolt borospalack nyaka kandikált kifelé.

- Tessék csak ezt itthagyni! - mondotta Mouret, lábával könnyedén megérintve a ládikát. - Ugy látszik, hogy nem nehéz, Rose egymaga is fölviheti.

Mouret bizonyára maga sem vette észre, mily burkolt lekicsinylés rejlik szavaiban. Az éltes asszonyság fekete szemével meredten nézett a házigazdára, majd megint csak a terített asztalra bámult, amelyet mindjárt érkezésük pillanatában alaposan szemügyre vett. Ajkait összeszorítva, vizsgálgatta tekintetével az egyes tárgyakat. De egyetlen szót nem szólt. Faujas abbé végre engedett s odaadta a ládikáját. A kert ajtaján át beszűrődő napsugár sárga sziporkájában kopott reverendája vörös színben játszott; a szélein meglátszott, hogy többizben újra szegélyezték. A reverenda tiszta volt ugyan, de oly siralmas vékony és elnyűtt volt már, hogy Marthe, aki eddig nyugtalan tartózkodással ült szótlanul a helyén, most hirtelen fölkelte az asztal mellől. Az abbé, aki eddig még csak egy futó pillantást vetett Marthe felé s a tekintetét legott elfordította róla - most észrevette a mozdulatát, noha ugylátszott, hogy nem is ügyel rája.

- Kérem önöket, ne zavartassák magukat! - ismételte a pap. - Nagyon sajnálnánk, ha megzavartuk volna ebédjüket.

- Hát jól van, legyen! - felelte Mouret, aki éhes volt. - Rose majd fölvezeti önöket. Ha valamire szükségük lesz, csak kérjék tőle... Kérem, helyezkedjenek el, ahogy legjobbnak látják.

Faujas abbé, miután elköszönt, a lépcső felé tartott, Marthe pedig az ura felé való haladtában így szólt halkán:

- De, kedves uram, te egészen megfeledkeztél...

- Nos, ugyan miről! - kérdezte Mouret, látván Marthe zavarát.

- Hát a gyümölcsökről! Hiszen jól tudod...

- Ejh, az ördögbe is! Igazad van, bizony ott vannak a gyümölcsök! - mondotta Mouret észbekapva.

Faujas abbé visszafordult s kérdő tekintettel nézett reá.

- Uram, igazán kellemetlenül érint, a dolog! - magyarázta Mouret. - Bourrette atya valóban derék, jó ember, de mégis bosszantó, hogy ön, abbé ur, épp őt bizta meg ezzel az üggyel... De az esze - tudja az Isten, hogy hol jár!... Ha tudtuk volna, hát mindent jóelőre elkészítettünk volna. Most pedig előbb ki kell hurcolkodnunk a szobából... Tetszik tudni, abbé ur, a szobákat használtuk. A padlón ott hever az egész gyümölcstermésünk: füge, alma, szőlő.

Mindezeket a pap meglepetéssel hallgatta végig, amit legnagyobb udvariassága és előzékenysége ellenére sem tudott eltitkolni.

- No, de azért nem tart ám sokáig! - folytatta Mouret. - Rose tíz perc alatt rendbehozza a szobákat, ha kegyeskedik addig várakozni.

Az abbé halovány arca fokozódó nyugtalanságot árult el.

- A lakás butorozott, nemde? - kérdezte a pap.

- Dehogy, egyetlen butordarab sincs benne. Hiszen sohasem laktunk bennük!

De már erre a pap is türelmét vesztette s szürke szeméből mintha láng csapott volna elő. Hevesen, türelmetlenül kiáltott föl:

- Hogyan lehetséges ez? Hiszen a levelemben én határozottan butorozott szobát kértem! Csak nem cipelhetek butorokat is magammal!

- Hát nem megmondtam? - mondotta Mouret még magasabb hangon. - Lehetetlen ember ez a Bourrette!.. Idejött, bizonyos, hogy látta is az almákat, mert még a kezébe is vett egyet, megjegyezve, hogy ilyen szép almákat nem egyhamar láthat az ember. Még azt is mondotta, hogy tetszik neki a lakás, ilyenre van szükség, s mindjárt ki is bérelte.

Faujas abbé ezeket a szavakat már nem is hallotta; arcát előntötte a harag vérhulláma. Hátrafordult s idegesen reszkető hangon dadogta:

- Hallotta, anyám? Nincs butor a lakásban.

Az éltes asszonyság, vékony, fekete vállkendőjébe burkolózva, apró, félénk, tipegő lépésekkel ép a földszintet vizsgálgatta végig anélkül, hogy a kosarát egy pillanatra is letette volna. Elhatolt így egészen a konyha ajtajáig, végigvizsgálta a konyha négy falát, majd ismét visszatérve a tornácra, lassu, figyelmes tekintettel végigmérte az egész kertet. Mégis, az ebédlő érdekelte legjobban, ahol a terített asztallal szemközt megint csak megállott s ép a párolgó levest bámulta, midőn a fia ismét megszólalt:

- Hallotta, anyám? Vendégfogadóban kell szállást keresnünk.

Az életes asszonyság szó nélkül kapta föl a fejét. Az arca azonban világosan kifejezte, hogy eszeágában sincs többé elhagyni ezt a házat, melynek immár minden zege-zugát ismeri. Alig észrevehetően a vállát vonogatta s tétovázó szemmel tekintett végig a konyhától a kertig s a kertetől az ebédlőig.

Mouret azonban már türelmetlenkedni kezdett. Látva azt, hogy sem a pap, sem az anyja nem hajlandók távozni, így szólt:

- Sajnos, ép ágyunk nincs!... Van ugyan a magtárban egy hevederes táboriágy, amelyen, jobb híjján, az asszonyság holnap reggelig megvonhatja magát. Csak azt nem tudom, hogy az abbé ur hol talál maga számára fekvőhelyet!

Ekkor azonban az öreg Faujas-né is megszólalt; kissé rekedt darabos hangon így szólt:

- A táboriágy legyen a fiamé... Nekem jó lesz egy szalmazsák, valamelyik sarokban.

Az abbé helybenhagyóan bólintott a fejével. Mouret már éppen ellenvetést akart megkockáztatni, de látván új lakóinak megelégedett arckifejezését, elhallgatott, csak a feleségével váltott csodálkozó pillantást.

- Holnap azonban úgy helyezkedhetnek el, ahogy éppen tetszik! - jegyezte meg Mouret az ő szokásos gunyolódó hangján. - Rose tüstént fölmegy, elhordja onnan a gyümölcsöket s megveti az ágyukat. Ha sziveskednének néhány pillanatig várakozni itt, a tornácon... Gyerekek! Adjatok ide hamar két széket!

A pap és anyjának megérkezte óta a gyermekek csendesen kuksoltak az asztal mellett. Kíváncsian szemlélték mindkettőjüket. Az abbé mintha csak észre sem vette volna őket, de az életes asszonyság egy-egy pillanatig mindegyiket külön-külön élesen szemügyre vette, mintha tekintetével bele akart volna hatolni ezekbe a fiatal fejekbe. Atyjuk szavára mind a hárman rohanva vitték ki a székeket.

Az életes asszonyság nem ült le. Mouret, miután nem látta őt maga közelében, hátrafordult; ekkor megpillantotta a szalon egyik félig nyitott ablaka előtt, amint előrenyújtott nyakkal tekintgetett szerte, az olyan ember nyugodt szemlélődésével, aki valamely eladó birtokot vesz alaposan szemügyre. Ép abban a pillanatban lépett az előcsarnokba, mikor Rose a kis faládikát ragadta meg. Ekkor azután így szólt:

- Megyek és segítek neki.

És nyomon követte a lépcsőn a cselédet. A pap még csak oda sem nézett feléjük; de mosolyogva tekintett a három gyermekre, akik előtte állottak. Ha akarta, szelíden is tudott nézni, ellenére keményvágású homlokának s ajkai durva ráncainak.

- Itt az egész családja, asszonyom? - kérdezte a pap Marthe-től, aki most feléjük közeledett.

- Igen, uram, itt van az egész családom! - felelte Marthe, akit az abbé kutató tekintete mód-fölött feszélyezett.

Faujas abbé, megint csak a gyermekekre irányítva tekintetét, folytatta:

- Ime, két nagyfiu, akikből hamarosan férfi lesz... Befejezte-e már a tanulmányait, kis barátom?

E szavakat a pap Serge-hez intézte. Mouret a szavába vágott a fiának:

- Ő már befejezte, noha fiatalabbik. Azzal, hogy befejezte a tanulmányait, azt akarom mondani, hogy érettségít tett. De tanulmányait tovább folytatja a kollégiumban, hogy egy éven át a bölcsészetet hallgassa. Ő a család tudósa... A másik, az idősebbik, ez a nagy buksi, bizony

nem nagy legény a gáton! Már kétizben megbukott az érettségén, de azért ugyancsak fennen hordja az orrát s szüntelenül kóborol valamerre.

Octave mosolyogva hallgatta ezeket a szemrehányó szavakat, míg Serge lehajtotta fejét a dicséret hallatára. Faujas egy darabig még némán szemlélte és tanulmányozta a két ifjut, majd Désirée felé fordulva, újra magára öltötte gyöngéd, szelid arc kifejezését.

- Kisasszony, kérem, elfogad ön engem barátjául? - kérdezte a pap.

Désirée nem válaszolt, hanem szinte ijedten rejtette el arcát, anyja vállára borulva. Anyja, nemhogy eltávolította volna magától, hanem méginkább magához vonta leánykáját, egyik karjával átölelve annak derekát.

- Bocsásson meg neki, uram! - mondotta Marthe némi szomorúsággal hangjában. - Bizony nem valami gyors fölfogású gyermek, szegény szinte kislány maradt... Ártatlan kis teremtés... Nem nagyon gyötörjük a tanulással. Tizennégy esztendő, de még csak az állatok szeretetében telik minden öröme.

Anyja cirógatása megnyugtatta Désirée-t; fölemelte a fejét s mosolyogni is próbált. Azután bátor hangon megszólalt:

- Hát jól van, legyen a barátom, de jelentse ki, hogy nem fogja bántani a legyeket.

Mikor pedig észrevette, hogy valamennyien kinevetik, komoly hangon folytatta:

- Octave pusztítja a legyeket. Nagyon rosszul teszi!

Faujas abbé leült. Nagyon fáradtnak látszott. Egy pillanatra átengedte magát a tornác meghitt, békés hangulatának, végighordozva tekintetét a kerten, majd a szomszéd telkek fáin. Ez a fenséges nyugalom, a városkának ez elhagyatott zuga, mintha meglepte volna. Elkomorodott.

- Oh, mily kellemes itt! - sóhajtott föl.

Azután elhallgatott, mintha gondolataiba mélyedt volna. Megrezzent, mikor Mouret nevetve mondotta neki:

- Ha megengedi, uram, most már csakugyan hozzálátunk az ebédhez.

Felesége figyelmeztető tekintetét látva, hozzátette még:

- Kérem, uram, legyen a vendégünk, fogadjon el egy tányér levest. Legalább nem kell vendégfogadóban étkeznie... Kérem, érezze magát otthon nálunk.

- Köszönöm, uram, nagyon köszönöm, de igazán nincs szükségünk semmire, - felelte az abbé rendkívül udvarias, de olyan határozott hangon, amely minden újabb meghívást fölöslegessé tett.

Mouret-ék ekkor azután visszamentek az ebédlőbe, ahol valamennyien asztalhoz ültek. Marthe osztotta szét a levest. Hamarosan vigan csörömpöltek a kanalak. A gyermekek fecsegték. Désirée jót kacagott azon a történetkén, amit az atya mondott el jókedvében, hogy végre asztalhoz ülhetett. Ezalatt Faujas abbé, akiről szinte teljesen megfélemedtek, még mindig mozdulatlanul ült künn a tornácra s a naplementében gyönyörködött. Még a fejét sem mozdította meg s mintha semmit sem hallana. Mikor azután a nap lebukott, levette fejéről a kalapot. Bizonyára melege volt. Marthe, aki szemben ült az ablakkal, megpillantotta a pap földetlen, hatalmas fejét; rövidre nyirt haja a halántékoknál már őszülni kezdett. Az utolsó napsugarak vörös fénnel öntözték körül ezt a kemény katonakoponyát, amelyen a tonzura olybá tünt fel, mintha bunkócsapás behegedt sebhelye volna. A fény apránként kihunyott s a pap, akire ráborult az árnyék, immár csak mint fekete árnyalak ütött el az alkonyati ég hamuszürke kárpitjától.

Nem akarván Rose-t lehívni: Marthe maga gyújtott lámpát s hozta be az első fogás ételt. Mikor a konyhából kilépett, a lépcső alján találkozott egy asszonnyal, akit nem ismert föl tüstént. Az öreg Faujas-né volt. Vászonzőköttével a fején, kartonruhájában, amelyet hátul, a derekán, csomóra kötött sárga kendő tartott össze, valóban olyan volt, mint valami cseléd. Kézcsuklóján a ruha ujja föl volt türve; attól a munkától, amit éppen befejezett, még most is lihegve, tipegett-topogott nehéz füzőscipőjével a folyosó nagy kockalapjain.

- Nos, elkészültek már, asszonyom? - kérdezte Marthe mosolyogva.

- Oh, hiszen csekélység volt az egész! Egy-kettőre, sebtiben elintéztük!

Az öreg Faujas-né azután lement a tornácra s gyöngéd hangon szólt a fiához:

- Ovide, édes fiam, nem jönne föl? Odafenn már minden rendben van.

Ámde a fiu csak akkor ébredt föl álmodozásából, mikor a vállára tette a kezét. Hüvösre vált a levegő. A pap megborzongott, s most már szó nélkül követte az anyját. Mikor a lámpa fényében fehéren ragyogó s a gyermekek csacsogásától visszhangzó ebédlő ajtaja előtt elhaladtak, a pap betekintett s nyájas hangon beszólt:

- Engedjék meg, hogy ismételten köszönetet mondhassak és hogy bocsánatot kérjek a háborgatásért... Módfölött sajnáljuk...

- Ugyan, kérem, szót sem érdemel! - kiáltott közbe Mouret. - Inkább mi sajnáljuk nagyon, amiért nem láthattuk el önöket jobban, erre az éjszakára.

A pap elköszönt s Marthe szeme ekkor ismét találkozott azzal a fürkésző sастekintettel, amely már korábban is annyira megfélemlítette. Olybá tűnt föl neki, mintha a különben komor, szürke fényű szeme mélyén hirtelen láng csapott volna föl, mint ama lámpák fénye, amelyek a már alvó házak homlokzatán gyulnak ki rendre.

- Az abbé urnak ugyancsak parázslík a szeme! - jegyezte meg tréfásan Mouret, mikor az éltes asszonyság és a fia elhaladtak előttük.

- Azt hiszem, hogy mindketten boldogtalanok, - jegyezte meg halkán Marthe.

- Hát ami azt illeti, bizony nem hordozzák magukkal a világ kincsét... No, hiszen, de sulyos is az a poggyász! Akár a kisujjam hegyével is fölemelhetném.

Mouret fecsegésének azonban végetvetett Rose érkezése, aki futva jött le a lépcsőn, hogy elmesélje, mily meglepő dolgokat látott odafenn.

- Ez ám aztán helyre egy személy! - szólalt meg Rose, szélesen elterpeszkedve az asztal előtt, mely mellett gazdái ebédeltek. - Az a nő legalább is hatvanöt éves, de nem látszik annyinak, higgyék el! Mindnyájunkon tulatesz s úgy dolgozik, akár csak a ló!

- Segített talán a gyümölcs kihordásában is? - kérdezte Mouret kíváncsian.

- De mennyire, uram! A kötényében hordta ki a sok gyümölcsöt. A szakadásig telerakta. Mondottam is magamban: „No most - mindjárt kireped!” Dehogy! Erős szövet az, akár csak az enyém! Csináltunk vagy tíz fordulót! Én már azt hittem, hogy a karom leszakad, ő azonban egyre csak dörmögött, hogy de lassan haladunk. Engedelmükkel legyen mondva - bizony, mintha még káromkodott volna is.

Ugy látszott, hogy Mouret-t mulattatja a dolog.

- Nos, és az ágyak? - kérdezte.

- Az ágyakat ő maga vetette meg... Csak látták volna, hogy megforgatta a derékaljakat! Pedig nehezek ám azok, de ő megfogja az egyik sarkánál s úgy föllóditja a levegőbe, akár csak a

pelyhet!... És amellet milyen gondos. Ugy megvetette azt a táboriágyat, mint valami gyermekágyat. Hogyha magát a kis Jézuskát fektette volna is bele, még akkor sem simithatta volna el nagyobb gonddal a lepedőt... A négy takaró közül hármat terített a táboriágyra és épp így cselekedett a vánkossokkal is! Mind a kettőt a fiának juttatta, a maga számára egyet sem tartott meg.

- Ő tehát a földön fekszik?

- Igen bizony, egy sarokban, akárcsak a kutya. A másik szobában egy szalmazsákot dobott le a padlóra s azt mondotta, hogy ő ott jobban fog aludni, mint a paradicsomban. Hiába volt minden igyekezetem, nem bírtam rávenni, hogy magával is törődjék egy kissé. Kijelentette, hogy ő sohasem fázik és hogy a feje sokkal keményebb, hogysem még a kőkockától is félténie kelljen. Adtam be nekik vizet és cukrot, ahogy a nagyságos asszony parancsolta... Szent igaz, hogy nagyon furcsa emberek!

Ettől kezdve Rose szolgált föl az ebédnél mindvégig. Mouret-éknél ezuttal a rendesnél tovább tartott az ebéd. Az új lakókról beszélgettek hosszasan. Az ő életükben, amely olyan szabályozott volt, akárcsak az óra járása, ennek a két idegen személynek az érkezése nagy eseményszámba ment. Ugy beszéltek róla, mint valami nagy katasztrófáról és pedig azzal az aprólékos részletezéssel, amivel a vidéki emberek szokták agyonütni a hosszú estéket. Kiváltképpen Mouret kedvelte ezt a falusi trécelést. Az asztalra könyökölve, az ebédlő bizalmas légkörében, a megelégedett ember derűs ábrázatával, a csemegénél immár tizedszer ismételte:

- Hát bizony Besançon nem éppen szép ajándékkal lepte meg Plassans-t. Láttátok-e hátul a reverendáját, mikor hátatfordított?... Én bizony csodálnám, hogyha a hivek valami nagyon törnék magukat utána. Nagyon is kopott, szegény, már pedig a hivek a csinos papokat szeretik.

- A hangjában van valami szelidség - jegyezte meg Marthe gyöngéd kimélettel.

- No, nem mondhatnám, ha éppen haragra lobban! - toldotta meg Mouret. - Hát nem láttad, mennyire fölfortyant, mikor megtudta, hogy a lakás nincs bebutorozva? Durva ember biz ökelme, nincs mit keresnie a gyóntatószékben. Kíváncsi vagyok, hogyan fog ez holnap berendezkedni! Föltéve, hogy nekem fizetni fog. Mert ha nem: hát biz én Bourrette abbét veszem elő, mert én csak őt ismerem.

A Mouret-család éppen nem volt vallásos és hitbuzgó. Még a gyermekek is kigunyolták az abbét és az édesanyját. Octave az éltes asszonyságot utánozta, amint előrenyújtott nyakkal a szobákat kémlelte. Désirée jót kacagott rajta.

Serge, aki mégis legkomolyabb volt köztük, védelmébe vette „ezeket a szegény embereket”. Ha piquet-t nem játszott, Mouret rendszeren már pontban tíz órakor fogta a gyertyatartót s ment lefeküdni; ma este azonban még tizenegy órakor is sikeresen küzdött az álmoság ellen. Anyja ölébe hajtott fejjel, Désirée édesdeden aludt. A két fiu fölment a szobájába. Csak Mouret csevegett még mindig a feleségével.

- Mit gondolsz, hány éves lehet? - kérdezte Mouret hirtelen.

- Kicsoda? - kérdezte Marthe, akit már szintén kezdett elnyomni az álom.

- Ejh, hát ki más, mint az abbé! Nos, ugy-e, hogy ugy negyven-negyvenöt éves lehet. Derék egy fickó, kár, hogy fölvette azt a reverendát. Nagyszerű katona lett volna belőle.

Azután rövid szünet után, mintha csak önmagának mondaná, hangosan tette meg észrevételeit, amelyek gondolkodóba ejtették.

- A háromnegyedhétórai vonattal érkeztek; tehát csak annyi idejük lehetett, hogy benéztek Bourrette abbéhoz s onnan egyenesen ide jöhettek... Fogadni mernék, hogy nem ebédelték. Ez bizonyos! Különbén láttuk volna, mikor távoznak s elmennek a vendégfogadóba... Teringgettét, pedig de szeretném tudni, hol ebédelhettek!

Rövid idő óta Rose már ott ödögött az ebédlőben, lesve, vajjon a gazdáék mikor mennek már aludni, hogy az ajtókat és ablakokat becsukhassa.

- De én tudom ám, hogy hol ebédelték! - szólalt meg Rose.

Mouret hirtelen feléje fordult, mire Rose így folytatta:

- Hát úgy történt, hogy fölmentem hozzájuk, vajjon van-e még szükségük valamire. De mert semmiféle neszt nem hallottam, nem mertem kopogtatni. De bepillantottam a kulcslyukon.

- Nohát ezt rosszul tetted, Rose! - vágott közbe Marthe szigorú hangon. - Pedig tudhatnád, hogy én az ilyesmit nem szeretem!

- Ugyan hadd el! - kiáltott föl Mouret, aki különben más körülmények közt maga sem helyeselte volna az efféle kotnyeleskedést. - Tehát benéztél hozzájuk a kulcslyukon.

- Ugy van, uram, de hiszen nem rossz szándékból tettem.

- Hát persze... És mit csináltak?

- Nos, ettek, uram, falatoztak... A táboriágy szélén üldögéltek, s láttam, hogy ettek. Az öreg asszonyság asztalkendőjét terített széjjel. Valahányszor ittak a borból, a borosüveget bedugaszolták s a vánkoshoz támasztották.

- De vajjon mit ettek?

- Azt már nem tudom megmondani bizonyosan, uram. Valami pástétommaradék lehetett, ami újságpapírosba volt begöngyölve. És almájuk is volt, apró, csenevész almák.

- És beszélgettek is, nemde? Hallottad, miről tárgyaltak?

- Nem, uram, nem beszélgettek azok... Pedig jó negyedóra hosszat figyeltem őket. Nem szóltak azok egymáshoz egy árva szót sem! Csak ettek, ettek és ettek.

Marthe fölkel, fölébresztette Désirée-t s menni készült: az ura kíváncsisága bántotta. Végre Mouret is távozni készült, míg az öreg Rose, aki különben vallásos volt, halkabbra fogta a hangját s így folytatta:

- Az a szegény, jó ember nagyon éhes lehetett ám!... Édesanyja neki juttatta a legnagyobb falatokat s olyan boldogan nézte, mily jó étvággyal eszik a fia... No, de legalább szép, fehér ágyban fog pihenni. Ha ugyan a gyümölcs szaga nem lesz kellemetlen neki. Annyi bizonyos, hogy nem valami jó szag terjeng ott fenn a szobájukban. Tetszik tudni, az alma és a körte fanyar illata. És egyetlen darab butoruk sincs, egyedül az a táboriágy a sarokban. Én ugyan félnék ott aludni, vagy legalább is egész éjszaka világitanék.

Mouret kezébe vette a gyertyatartót. Egy pillanatig megállott Rose előtt s a rendes gondolat-körből kiragadott nyárspolgár eme szavaival foglalta össze az est eseményeit:

- Hát ez már azután nagyon különös!

A felesége után ment, akit a lépcső alján utólért. Marthe ágyban feküdt s aludt is már, mialatt Mouret még mindig a felső emeletről lehangzó halk neszt figyelte. Az abbé szobája épp az ő szobája fölött volt, hallotta, amint az ablak odafenn halkán kinyílik, ami módfelett érdekelte. Az álmosággal kétségbeesetten küszködve, fölemelte a vánkosról a fejét, mert tudni akarta,

meddig marad a pap az ablaknál. Ámde az álmosága erősebb volt; összeszorított ököllel, hortyogott, még mielőtt az ablakredőny záródásának tompa nesztől meghallhatta volna.

Odafenn azalatt az ablaknál Faujas abbé födetlen fővel nézett ki a fekete éjszakába. Boldog tudatában annak, hogy végre egyedül lehet, sokáig időzött az ablak mellett, elmerülve mélyen gondolataiba, amelyek olyan komor felhőket vontak homlokára. Érezte maga alatt csöndes álmát ennek a háznak, ahová csak néhány órával ezelőtt lépett be; érezte a gyermekek szabályos lélegzését, Marthe tiszta leheletét, Mouret mély, egyenletes lélegzetvételét. És volt valami lekicsinylés abban a mozdulatban, ahogy bikanyakát hátraszegte, a fejét pedig föl-emelte, mintha a messzeségbe akart volna látni, le, egészen az alvó kisváros legmélyére. Az al-megyefőnökség nagy fái sötét tömeg gyanánt állottak előtte, Rastoil ur körtefái pedig az ég felé nyújtogatták föl girbe-görbe, satnya ágaikat. Mindezeket túl már csak a sötétség tengere terült el, ásitó semmiség, ahonnan semmi nesz nem hallatszott. Mint bölcsőben az ártatlan csecsemő, odalenn mélyen aludt a város.

Kihívóan gunyos arccal terjesztette szét karjait Faujas abbé, mintha széles mellére akarná ölelni az egész Plassans városát, hogy egyetlen szorítással ott megfojtsa. Magában mormolta:

- És még ezek az ostobák nevettek ki engem, mikor ma este végigmentem az utcán!

HARMADIK FEJEZET

Másnap Mouret az egész reggelt azzal töltötte el, hogy új lakója után leskelődött. Ez a kémkedés azután kitöltötte azt az üres idejét, amit máskor arra fordított, hogy katuskálkodjék a ház körül, rendezgesse a szerte heverő tárgyakat, no meg hogy zsémbelődjék kissé a feleségével és a gyermekekkel. Ezután tehát volna már neki foglalkozása, szórakozása, amely kiközköszölné majd a mindennapi élet megszokott egyformaságából. A papokat nem szerette - ahogy ő mondani szokta -, de ime, a legelső pap, aki az életébe belejárt, rendkívül módon érdekelte. Ez a pap valami titokzatos, idegen, szinte nyugtalanító hangulatot hozott ide magával. Mouret, noha fölvilágosodott elmének, Voltaire hívének tartotta magát, az abbéval szemben mégis bizonyos csodálatot, nyárspolgári borzongást érzett, amelyből azonban kiütközött valamelyes köznapis kíváncsiság.

A második emeleten semmi nesz. Hiába hallgatózott Mouret a lépcsőn, mi több: még a padlásra is fölmerészkedett. Ahogy halk léptekkel végigjárt a folyósón, mintha papucsoszorgást hallott volna az ajtó mögül, ami módfelett idegesítette. Miután kiszimatolni semmi bizonyosat nem tudott: lement a kertbe, fel s alá sétált a háttérben levő nyári lugasban s föl-fölpillantott a pap ablakaira, hátha megláthatná, hogy mi történik odabenn a lakásban. De bizony még az árnyékát sem láthatta a papnak! Az öreg Faujas-né, függöny hijján, hevenyészve lepedőkkel takarta el az ablakokat.

A reggeli alatt Mouret nagyon ingerült volt.

- Talán bizony meghaltak odafenn? - mondotta Mouret, mikor kenyeret szelt a gyermekek számára. - Te sem hallottad őket mozgolódnival, Marthe?

- Nem hallottam, édesem. Egyébiránt én nem is figyeltem oda.

Most Rose kiáltása hangzott ki a konyhából:

- Régóta nincsenek már azok idehaza! Ha mindig futnak azóta, bizony már jó messzire lehetnek.

Mouret beintette a szakácsnőt s alaposan kikérdezte.

- Elmentek azok már régen, uram! Előbb az anyja, azután a pap. Oly halkan jártak, hogy észre sem vettem volna őket, ha árnyékuk rá nem vetődött volna a konyha kövezetére, mikor az ajtót kinyitották. Utánuk néztem az utcán, de biz azok gyorsan elvitorláztak.

- Különös! Nagyon különös!... De hol voltam én akkor?

- Azt hiszem, hogy hátul, a kertben időzött a nagyságos ur s a lugas szőlőfürtjeit nézegette.

De már erre Mouret végképp kijött a sodrából s módfelett bosszankodott. Gunyos megjegyzéseket tett a papokra: titkolózó, alakoskodó ember az valamennyi, még az ördög sem tudja, hogy hányadán van velük. Szinte a nevetségességig tullozzák a szemérmertességet; elannyira, hogy papot még senki nem látott mosakodni. Végezetül pedig kijelentette, máris megbánta, hogy a lakást kiadta ennek a papnak, akit nem is ismer.

- Hát ennek is te vagy az oka! - szólt oda a feleségének, ahogy fölkel az asztal mellől.

Marthe tiltakozni próbált s emlékeztetni akarta az urát tegnap esti beszélgetésükre; de csak fölpillantott az urára és nem szólt semmit. Mouret ezuttal nem ment el hazulról, mint ahogy szokott eddig; fel s alá járt, ödöngött, hol az ebédlőben, hol pedig a kertben, keresett-kutatott s kifakadt, hogy szerteszét hever minden tárgy, züllésnek indult az egész ház. Majd Serge és

Octave ellen rohant ki, mondván, hogy a kelleténél félórával korábban indultak el hazulról a kollégiumba.

- Hát a papa nem megy ma el hazulról? - kérdezte Désirée sugva az anyjától. - Csak kellemetlenkedik nekünk, ha itthon marad.

Marthe elhallgattatta. Mouret ezután végre valami üzleti dologról kezdett beszélni, amit még ma el kell intéznie. Nincs egy percnyi szabad ideje, hogy legalább egy napig is kipihenhetné magát otthon, ahol pedig, úgy érzi, hogy szükség volna rá. Végre távozott, de dühösen, amiért nem maradhat idehaza, hogy tovább leskelődjék.

Mikor estére hazaérkezett, égett a kíváncsiságtól.

- Nos, mit csinál az abbé? - kérdezte Mouret, még mielőtt levehette volna a kalapot a fejéről.

Marthe a rendes, megszokott helyén dolgozott: künn a tornácon.

- Az abbé? - ismételte Marthe meglepetten. - Ah, igen, az abbé!... Nem láttam, de azt hiszem, hogy már berendezkedett. Rose mondotta, hogy butorokat szállítottak ide.

- Hát ez az, ettől féltem én! - kiáltott föl Mouret. - Itthon akartam lenni akkor, mert végre is, a butorok biztosítékkal szolgálnak nekem... Tudtam én azt, hogy te ugyan el nem mozdulsz arról a székről! Gondatlan asszony vagy te, édesem!... Rose! Rose!

Mikor aztán a szakácsnő előtte állott:

- Butorokat szállítottak ide a második emeleti lakó számára?

- Igen, uram, egy kis taligán. Megismertem Bergassa zsibárus kétkerekű kocsiját. Biz nem nagy szállitmány volt. Az öreg Faujas-né ballagott utána. Mikor pedig a rue Balande-on fölfelé jöttek, még ő is segített annak az embernek, aki a kocsit tolt.

- Láttad-e legalább a butorokat? És megszámoltad-e, hogy hány darab?

- Természetesen! Odaálltam az ajtó elé, ott kellett előttem elmenniök, ami pedig nem nagyon tetszett az öreg Faujas-nénak. Várjon csak, mi is volt!... Igen! Legelőször egy vaságyat cipeltek föl, azután egy fiókos szekrényt, két asztalt, négy széket... Hát bizony ennyi az egész... Még hozzá nem új butorok ám! Harminc tallért sem adnék értük.

- Miért nem jelentetted a feleségemnek? Ilyen körülmények közt a lakás nem kiadó!... Tüstént fölkeresem Bourrette abbé urat, hogy megbeszéljem vele a dolgot.

Dühösen már el is rohant, de Marthe még utólrte s megállította, mondván:

- Majd elfelejtettem megmondani neked... Hat hónapra előre kifizették a bérösszeget.

- Ah, tehát kifizették! - hebegte Mouret szinte bosszusan.

- Az öreg asszonyság jött el hozzám s ideadta ezt, ni.

Marthe előkotorászta munkaasztalának fiókjából a hetvenöt frank összeget - csupa száz sou értékű pénzdarabokban, amelyek újságpapírosba voltak gondosan becsomagolva, s átadta azokat az urának. Mouret megszámolta a pénzt s motyogta:

- Elvégre, ha fizetnek, hát bánom is én!... De azért mégis csak furcsa emberek ám! Igaz ugyan, hogy nem lehet mindenki gazdag, no, de az már mégsem járja, hogy ha valakinek egy sou-ja sincs s mégis olyan látszatot fitogtat, amely fölhívja rá a gyanút.

- Még azt is meg akartam neked mondani - folytatta Marthe, látván azt, hogy az ura megnyugodott -, az éltes asszonyság azt kérte, engedjük át nekik a táboriágyat. Azt feleltem neki, hogy használják csak addig, ameddig éppen akarják, nekünk nincs szükségünk rá.

- Jól tetted, Marthe! Le kell köteleznünk őket... Amint már mondtam is neked, én ezeket az ördögös papokat azért nem szeretem, mert az ember sohasem tudja hányadán van velük, mit forgatnak az elméjükben és hogy mit csinálnak! Ettől eltekintve, akad ám azért köztük igen sok tiszteletreméltó ember is.

A pénz, ugy látszik, teljesen megvigasztalta és megnyugtatta Mouret-t. Tréfálkozott s incselkedett Serge fiával a „Kinai missziók” miatt, amit az épp most olvasott. Az ebéd ideje alatt úgy adta, mintha már nem is törődnék többé a második emelet lakóival. De mikor Octave elmondotta, hogy Faujas abbét a püspöki székhelyből látta kijönni, Mouret nem türtőztette tovább magát. A gyümölcsnél már megint csak ott folytatta a beszédjét, ahol tegnap elhagyta. De azután mégis, mintha elszégyelte volna magát egy kisé. A nyugalomba vonult kereskedő nehézsége mellett is, nyílteszü ember volt; egészséges, helyes érzéke s józan ítélőképessége még a vidéki pletykák közepette is a legtöbb esetben rávezette őt a helyes álláspontra.

- Végre is, nem jó az embernek mások dolgába beleütni az orrát! - jegyezte meg Mouret, mikor feküdni készült. - Csinálja tehát az abbé azt, ami jól esik neki! Bánom is én! Unom már, hogy mindig csak ezekről az emberekről beszéljek. Én tehát - mosom kezeimet.

Nyolc nap telt el azóta. Mouret megint csak visszazökkent a régi kerékvágásba: ide-oda ödöngött a házban, zsörtölődött a gyermekekkel, délutánjait mindig a házban kívül töltötte, hogy csupa merő kedvtelésből üzleti ügyek után járjon, amikről azonban sohasem beszélt; olyan ember módjára evett és aludt, mint akinek jól van megvetve a fejealja s akinek rázkódástól vagy valamilyen meglepetéstől nem kell tartania. A ház megint csak elcsöndesedett, szinte kihaltak tetszett. Marthe megint csak ott ült megszokott helyén, a tornácra, kis munkaasztala mellett. Désirée közelében játszadozott. A két fiu érkezésével ugyanazokban az órákban ugyanattól a dévaj lármától visszhangzott a ház. Rose pedig, a szakácsnő? Nos, ő haragudott és dörmögött, szidta az egész világot, de lenn a kertben s az ebédlőben megint csak a megszokott álmatag csönd honolt.

- Nem azért mondom, hogy csak beszéljek, - ismételte Mouret a feleségének - de beláthatod, hogy tévedtél, mikor azt hitted, hogy vége a mi nyugodalmas életünknek, ha kiadjuk a második emeleti lakást. Még nyugodtabban élünk, mint annakelőtte; kisebb lett az otthonunk, de boldogabb.

Mouret olykor-olykor fölpillantott a második emelet ablakaira, amiket az öreg Faujas-né mindjárt másnap durva pamutfüggönyökkel szerelt föl. Ezeknek a függönyöknek egyetlen ráncsa soha meg nem rezdült. Volt rajtuk valami szenteskedő látszat, a sekrestye merev, hideg szemérmetessége, mögöttük pedig mintha a zárda mozdulatlansága, áhitatos csöndje nehezednék rá mindenre. Hellyel-közzel az ablakok félig kinyitak s a függönyök résein keresztül látni engedték a magas mennyezet sötét síkját. Mouret azonban hiába leselkedett: sohasem sikerült megpillantani azt a kezét, amely az ablakokat kinyitotta és becsukta. Még a csikorgásukat sem hallhatta. Semmiféle emberi nesz nem hallatszott le onnan fölülről.

Az első hét immár vége ért, de Mouret még mindig nem láthatta viszont Faujas abbét. Ez az ember, aki közvetlen közelében élt anélkül, hogy még csak az árnyékát is láthatta volna, végre is ideges nyugtalanságot ébresztett benne. Ellenére abbéli igyekezetének, hogy közömböséget színleljen, Mouret megint csak kérdezősködésre fogta a dolgot s vizsgálatot indított.

- Sohasem látod őt? - kérdezte a feleségétől.

- Tegnap mintha láttam volna, mikor hazatért. De bizonyosan nem állithatom... Az anyja örökösen fekete ruhát visel. Azt hiszem, ő az.

Minthogy pedig az ura kérdésekkel ostromolta, Marthe mindent elmondott, amit csak tudott róluk.

Rose azt állítja, hogy a pap mindennap elmegy hazulról és hogy sokáig marad távol... Az anyja olyan pontos, akárcsak az óra. Reggel hét órakor jön le, hogy bevásároljon. Mindig egy nagy csukott kosarat cipel, amelybe minden belefér: szén, kenyér, bor, élelmicikkek, mert sohasem látni, hogy valamelyik szállító megfordulna náluk... Egyébként nagyon udvariasak. Rose mondja, hogy mindig üdvözlük őt, valahányszor találkoznak vele. Legtöbbször azonban Rose még lejönni sem hallja őket.

- Furcsa egy szerzet, annyi bizonyos! - jegyezte meg Mouret, aki ezektől a fölvilágosításoktól egy csöppet sem lett okosabb.

Más alkalommal, egy este, Octave beszélte, hogy Faujas abbét a Saint-Saturnin-székesegyházba látta bemenni, mire Mouret kikérdezte a fiát: milyen volt a megjelenése, milyen szemmel néztek rá az emberek és hogy mit csinált az abbé a templomban!

- Ejnye, papa, de kíváncsi! - kiáltott föl Octave nevetve. - Csak annyit mondhatok, hogy kivörösödött reverendájában fényes nappal bizony nem valami szép jelenség volt. Azt is megfigyeltem, hogy mindenütt a házak mentén, az árnyékban haladt, hogy reverendája feketébbnek lássék. Büszkének azonban nem lehet mondani! Lehorgasztott fejjel, sietve jár... Mikor a téren áthaladt, két leány utána nevetett. Az abbé azonban csak fölemelte a fejét és nagyon nyájasan nézett rájuk, nemde, Serge?

Majd Serge beszélte el, hogy a kollégiumból hazajövet, gyakran kísérette ő már hosszabb ideig Faujas abbét, aki a Saint-Saturnin-székesegyházból jött ki. Szótlanul rőtta az utcákat s úgy látszik, hogy egyetlen teremtet lelkét nem ismer itt s mintha röstelkednék is egy kissé amiatt a gunyolódás miatt, amely lépteit titkon nyomon követi.

- Hát beszélnek is róla a városban? - kérdezte Mouret, kinek kíváncsisága immár a legmagasabb fokra hágott.

- Én még senkit sem hallottam beszélni róla, - felelte Octave.

- Pedig igenis, beszélnek róla! - folytatta Serge.

- Bourrette abbé unokaöccse mondotta nekem, hogy a templomban nem szívesen látják őt a hivek, akik nem szeretik a messze idegenből jött papokat. Meg azután olyan szerencsétlen embernek látszik!... No, de majd ha megszokják, hát békén hagyják a szegényt. Eleinte tudni akarnak róla mindent.

Marthe figyelmeztette ekkor mind a két fiát, hogy ne feleljenek a hozzájuk intézett olyan kérdésekre, amelyek az abbéra vonatkoznak.

- Ugyan már miért ne felelnének! - kiáltott föl Mouret. - Bizonyára nem az fog szegényt hozni a fejére, amit mink tudunk róla.

Ettől a perctől kezdve Mouret - a legjobb akarattal eltelve ugyan s anélkül, hogy rossz szándékot forgatott volna elméjében - ugyszólván kémkedésre sarkalta a fiait s arra tanította őket, hogy az abbé minden lépését figyelemmel kísérik. Octave-nak és Serge-nek kötelességévé tette, hogy jelentsék neki mindazt, amit a papról a városban rebesgetnek: sőt azt is meghagyta nekik, hogy kövessék nyomon az abbét, valahányszor találkoznak vele az utcán. Ámde ez a hírszolgálat hamarosan csődöt mondott! Azok a gazdátlan hírszéltek, amikre az idegen vikáriusnak érkezése adott okot az egyházmegyében, immár elnémultak. A város mintha megkegyelmezett volna ennek a „szegény embernek”, ennek a kopott reverendának, amely mindig az utca árnyékos oldalán surrant tova. Most már csak mély megvetését éreztette vele. Viszont, az abbé, menet is, jövet is, mindig ugyanazokon az utcákon haladt végig egyenesen a székesegyházig és vissza. Octave nevetve jegyezte meg, hogy alighanem a kőkockákat számlálgatja.

Mouret otthon a kis Désirée szolgálatát akarta igénybe venni, aki soha ki nem mozdult hazulról. Esténként el-elsétálgatott vele egészen a kert mélyéig, figyelmesen hallgatva a leányka csevegését: mit csinált ma egész nap, mit látott s úgy intézte, hogy a beszédet végül mégis csak a második emelet lakóira terelte.

- Holnap, mikor az ablakuk nyitva lesz, - mondotta neki Mouret egy napon - a labdát bedobod a szobájukba s fölmegy hozzájuk, hogy azt elkérj tőlük.

Másnap Désirée csakugyan bedobta a labdát az ablakon, csak hogy a leányka még föl sem ért a lépcsőn, mikor egy láthatatlan kéz a labdát visszadobta a tornácra, Mouret, aki arra számított, hogy leánykájának kedvessége révén ismét fölujithatja velük az érintkezést, amely nyomban az első nap után megszakadt köztük, a játékot elvesztettnek tartotta. Annak sikere beleütközött az abbé szilárd elhatározásába, hogy lakásában körülsáncolja magát. Ámde ez a meddő küzdelem méginkább fokozta Mouret kíváncsiságát! Módját ejtette, hogy a konyha zugában a szakácsnővel sugjon össze - nagy fölháborodására a feleségének, aki méltatlan viselkedéséért keserű szemrehányást tett neki. De biz' még ő lobbant haragra s ötlöthetett. Miután azonban érezte, hogy az igazság nem az ő részén van: a szakácsnővel ettől kezdve csak titokban csevegett a papék dolgáról.

Egy reggelen Rose intett a gazdájának, hogy kövesse őt a konyhába.

- Ah, uram, már egy óra óta lesem, mikor jön le a szobájából, - mondotta Rose, becsukva a konyhaajtóját.

- Talán bizony megtudtál valamit?

- Hát ítélje meg!... Tegnap este egy óránál is hosszabb ideig beszélgettem az öreg Faujas-néval.

Mouret reszketett örömében. Leült egy kopott konyhaszékre, mosogatórongyok és a tegnap esti hulladékok közepette.

- Nos, ki vele, de tüstént! - motyogta Mouret.

- Nos hát, - kezdte Rose - kint állottam az ajtó előtt, az utcán, hogy jó éjszakát mondjak Rastoil ur házvezetőnőjének, mikor az öreg Faujas-né jött le, hogy egy vödör piszkos vizet a vizárokba öntsön. Ahelyett, hogy legott visszafordult volna, anélkül, hogy a fejét is felém fordította volna, - mint ahogy máskor szokta - ezuttal egy pillanatig ottmaradt és reámnézett. Sejtettem, hogy beszélgetni akar velem. Én dicsérni kezdtem az időjárást, hogy jó lesz a bor... De ő minderre csak azt felelte, hogy: „Oh, igen!” - olyan közömbös hangon, mint akinek egy tenyérnyi földje sincsen s mint akit az efféle dolog egy csepp sem érdekel. Közben azonban letette a földre a vödört, ő maga pedig odatámaszkodott a falhoz, én mellém.

- Nos, miről beszélt tehát? - kérdezte Mouret türelmetlenül.

- Tetszik tudni, volt annyi eszem, hogy nem faggattam. Azzal csak elkergettem volna... Ellenben, mintha éppen véletlenül tenném, reáirányítottam a figyelmét olyan dolgokra, amelyek őt érdekelték. Miután ép arra haladt el a derék Compan tisztelendő ur, a Saint-Suturnin-székesegyház plébánosa, megjegyeztem, hogy biz' az szegény nagyon beteg, sokáig már nem viheti és hogy nehéz feladat lesz majd helyettesíteni őt. Komolyan mondom, hogy erre a megjegyzésemre mohón felfigyelt. Még azt is megkérdezte tőlem, hogy mi a baja Compan tisztelendő urnak. Azután nyomról-nyomra rátereltem a beszédet a püspökönkre. Hogy milyen derék, milyen jó ember ez a Rousselot püspök ur! Érdeklődött, hogy hány esztendő. Azt feleltem neki, hogy lehet vagy hatvan esztendő, de nagyon gyöngy, befolyásolható ember, akit könnyen lehet az orránál fogva vezetni. Mondják is, hogy Fenil vikárius azt csinálja a püspöki

székhelyen, amit akar... Nohát, megfogtam ezzel az öreget, s most már ottmaradt volna mellettem az utcán akár reggelig is!

Mouret csaldódotan legyintett a kezével.

- Mindezekből az tűnik ki, hogy egyedül csak te beszéltél... De mit mondott ő?

- Várjon csak sorára, uram, hadd mondok el a mondókámat! - felelte Rose nyugodtan. - Mindjárt befejezem... Hogy megnyerjem a bizalmát, hát magunkról kezdtem beszélni. Elmondottam neki, hogy ön François Mouret, volt marseilles-i kereskedő, aki tizenöt esztendő alatt borral, olajjal és mandulával való sáfárkodás révén jól megtollasodott. Elmondottam még, hogy azután jobbnak látta idejönni Plassans-ba s itt élni vagyonából, ebben a csöndes városkában, felesége rokonainak körében. Még arra is alkalmat találtam, hogy elmondjam neki, hogy a nagyságos asszony unokahuga a nagyságos urnak, aki negyven esztendő, míg a nagyságos asszony csak harminchét; jó egyetértésben élnek és hogy bizony nem igen lehet találkozni velük a Sauvaire-sétányon. Szóval: elmondottam neki az önök egész élettörténetét... Látszott rajta, hogy módfelett érdeklődik iránta. Mindig csak azt hajtogatta, hogy: „Igen, igen!” - de biz’ egy csöppet sem sietett. Mikor egy darabig elhallgattam, a fejével intett - így ni! - mintha azt akarta volna jelezni vele, hogy odafigyel, folytassam tehát... És öreg este volt már, de mi még mindig beszélgettünk, hátunkat a falnak vetve, mint akik a legjobb barátságban élnek egymással.

De már erre Mouret is fölfortyant.

- Nos, ez az egész? - kiáltott föl dühösen. - Téged egy óra hosszat vallatott, ő maga pedig nem mondott neked semmit!

- De biz’ mondott! Mikor besötétedett, így szólt hozzám: „No de most már hűvösödni kezd” - s azzal fogta a vödröt s távozott.

- Hát nem ostoba némbor vagy te? Az a vén asszony tiz olyanál fölére, mint te vagy! Oh, mily jól mulathatnak azok most rajtunk, hogy megtudhatták rólunk mindazt, amit tudni akartak... Hát tudod, Rose, te igazán oktondi vagy!

Rose pedig, a vén szakácsnő, dehogy is türte el szó nélkül; dühösen járt-kelt föl s alá, dult-fult mérgében, feldöntve a lábasokat és a serpenyőket, ide-oda dobálva, rugdosva a mosogatórongyokat.

- Hát nagyságos ur, kérem, - mondotta dühtől akadozva - hogyha azért jött be ide a konyhámba, hogy gorombáskodjék velem, hát jobban tette volna, ha be sem teszi ide a lábát! Akár mindjárt - mehet is már!... Amit tettem, csak azért tettem, hogy önnek kedveskedjem. Hogyha a nagyságos asszony minket most így együtt látna: bizony jól megmosná a fejem, aminthogy igaza is van! Mert hát ez mégsem járja... Elvégre is én csak nem ráncigálhattam ki a szájából a szavakat annak az öreg asszonyságnak! Ugy és csak azt tettem, amit helyemben bárki más is megtett volna. Én bizony elcsevegtem vele s elmondottam neki, milyen itt az élet. Természetesen, azt sajnálja a nagyságos ur, hogy viszont ő nem beszélt a saját élet-körülményeiről. De hogyha ennyire szívére vette a dolgot, hát csak rajta: menjen és vallassa ki maga! A nagyságos ur talán nem lesz olyan nagy oktondi, mint én!...

E szavakat Rose szinte már kiabálva mondotta. Mouret tehát okosabbnak vélte, ha hamarjában kerekelt old; el is párolgott, becsukva maga után a konyha ajtaját, nehogy a felesége is meghallja a lármát. Rose azonban kinyitotta az ajtót s utána kiáltotta az előcsarnokban:

- Hát vegye tudomásul, hogy én biz’ nem foglalkozom többé ezzel az üggyel. Bizza bárki másra az ön aljas kémkedéseit!

Mouret tehát vereséget szenvedett, ami módfelett elkésértette. Haragjában szerte azt hiesztelte, hogy másodemeleti lakói afféle jelentéktelen emberek. Ebbeli véleményét elterjesztette lassankint ismerősei körében is, amit azután az egész város is a magáévá tett. Faujas abbét egyszerű papnak tartották, aki olyan szegény, akár a templom egere, kinek nincs semmi becsvágya s kívül áll az egyházmegye papjainak fondorlatos tevékenységein. Azt hitték róla, hogy szégyenli a szegénységét, megelégszik azzal, hogy az egyházi hivatal alsóbbrendű ügyeit végezheti, igyekeztén mindig csak árnyékban maradni, ahol, úgy látszik, jól érzi magát. Csak egy dolog furta az oldalukat; szerették volna tudni, vajjon Faujas abbé miért jött Besançonból Plassans-ba! E tekintetben kényes hírek keringtek felőle. Ámde ezek a hiesztelések nagyon is vakmerőknek látszottak. Mouret maga is - aki pedig csupa szórakozásból kémlelte lakóit - mintha csak kártyajátékról vagy kuglipartiról lett volna szó, máris kezdett megfélekedni arról, hogy pap lakik a házában. Ámde ekkor oly esemény jött közbe, amely arra késztette, hogy ismét foglalkozzék vele.

Egy délután, mikor éppen hazafelé tartott, Mouret megpillantotta maga előtt Faujas abbét, aki a rue Balande felé tartott. Meglassította tehát a lépteit, hogy kedvére megfigyelhesse. Egy hónap óta, amióta az abbé a házában lakott, ezuttal láthatta őt először fényes napvilágnál. Még mindig az a bizonyos kopott reverenda volt rajta; lassan, vontatva lépdelt, hajadonfővel, kezében tartván háromszögletű kalapját, pedig ugyancsak erősen fújt a szél. Az utca, amelyen most végighaladt, meredeken emelkedett, teljesen kihaltak látszott s kopott házain még az ablakredőnyök is zárva voltak. Mouret, aki sietve lépdelt utána, immár lábujjhegyen követte az abbét, nehogy az meghallja közeledni őt, mert bizony még megugrik előle. Mikor azonban mindketten Rastoil ur háza elé érkeztek, egy embercsoport, amely az al-megyefőnökség előtt elterülő tér felől érkezett, ment be a házba. Faujas abbé egy kis kerülőt tett ekkor, hogy kikerülje ezt a társaságot. Még megvárta, amíg a ház kapuja becsukódik. Ekkor azután hirtelen megállott s amint ugyanakkor hátrafordult: szemközt találta magával házigazdáját, aki ép abban a pillanatban ért oda.

- Örvendek, hogy találkozhatom önnel, uram! - szólalt meg az abbé udvarias hangon. - Máskülönben kénytelen lettem volna zavarni önt ma este. A legutóbbi esőzések alkalmával szobám mennyezete átázott. Ezt szerettem volna önnek megmutatni.

Mouret zavartan állott előtte s dadogva mondotta, hogy rendelkezésére áll. Minthogy egyszerre tértek haza, Mouret megkérdezte a paptól, mikor mehetne föl hozzá, hogy megszemlélje a mennyezetet.

- Akár mindjárt! - felelte mohón a pap. - Ha ugyan nincs terhére.

Mouret lelkesedve ment föl a lépcsőn a pap után, mialatt Rose, a konyha küszöbéről tágra nyitott, csodálkozó szemmel nézte, mint haladnak föl azok ketten a lépcsőn fokról-fokra.

NEGYEDIK FEJEZET

Fölrészén a második emeletre, Mouret-n oly nagy elfogódottság vett erőt, mint mikor a kisdíák legelőször lép asszony szobájába. Régóta türtöztetett óhajának váratlan beteljesedése, nemkülönben az a remény, hogy most mindjárt valami rendkívüli dolgokat fog látni, szinte fojtogatta a torkát. Faujas abbé eközben a kulcsot, amelyet széles markában tartott, olyan zajtalanul illesztette be a kulcslyukba, hogy annak legkisebb csikordulása sem hallatszott. Mintha bársony sarkokon fordult volna, oly zajtalanul tárult föl az ajtó. Az abbé hátralépett, hogy vendégét udvariasan maga előtt bocsássa be.

Az ablakok gyapotfüggönyei oly vastagok és sűrűek voltak, hogy a szobában krétaszerű félhomály derengett, mint valami börtöncella komor mélyén. Ennek a szobának mennyezete roppant magas volt, falait pedig tiszta, de már szinehagyott, sárgás papiroskárpit fődte. Mouret apró, óvatos léptekkel haladt végig a tükörfényes parketkockákon, melyeknek hideg tapintatát cipője talpán keresztül szinte érezni vélte. Lopva tekintett szét maga körül, szemügyre vette a függöny nélkül való vaságyat, amelyen a lepedő oly simára volt kifeszítve, hogy vélnéd sarokba helyezett kőpadnak. A szoba tulsó végében levő fiókos szekrény szinte eltűnt a tágas szobában; középiött egy kis asztalka, a két ablak előtt egy-egy szék egészítette ki a szoba butorzatát. Az asztalon még csak papiros sem szolgált terítőül, egyetlen tárgy nem szolgál diszél a fiókos szekrénynek s egyetlen ruhadarab sem lóg a falakról: csupasz itt a fabutor, csupasz a márvány és csupasz a fal! Csak a szekrény fölött levő nagy, fekete fa-feszület ütött el élesen ettől a szürke disztelenségtől.

- Ott van ni, uram, tessék csak idejönni! - mondotta az abbé. - Itt, ebben a sarokban képződött folt a mennyezetem.

Mouret azonban dehogy is sietett. Ő most a kíváncsiságát elégítette ki. Habár nem láthatott semmi olyan különös dolgot, mint amilyent itt látni remélt, ez a szoba számára, aki szabadgondolkodó volt, mégis sajtószertűnek tűnt föl. Megérezte, hogy itt pap lakik, gondolta magában; érezni vélte, hogy aki itt lakik: más ember, mint a többi; aki elfujja a gyertyát, mikor inget vált; aki nem heverteti szerteszéjjel sem a lábravalóját, sem a borotváját. Amin azonban legjobban megütközött, az az volt, hogy sem az egyes butordarabokon, sem a szoba sarkaiban nem hevert semmi olyan ottfelajtott tárgy, amely találgatásokra adhatott volna neki anyagot. Mint maga ez az ördögös ember, olyan volt ez a szoba is: néma, hideg, udvarias, kifürkészhetetlen! De leginkább mégis csak az lepte meg, hogy itt bizony - nem úgy, mint ahogy várta - még csak nyoma sem volt a nyomoruságnak; ellenkezőleg: olyan benyomást tett reá, mint mikor egyszer a marseille-i megyefőnök fényesen berendezett szalónjába lépett, ahol a nagy feszületre fölfeszített Jézus két fekete karja mintha az egész szalont betöltötte volna!

Végtére azonban mégis csak oda kellett mennie ahhoz a sarokhoz, ahová Faujas abbé hívta.

- Nemde, látja ön ott azt a foltot? - kérdezte az abbé. - Tegnap óta ugyan egy kissé már elhalványodott.

Mouret lábujjhegyére ágaskodott, hunyorgatta a szemét, de biz' nem látott semmit. Mikor azonban az abbé kissé félrehuzta a függönyt, valami halvány rozdsaszinű foltot vett észre Mouret.

- No, nem nagy a baj! - mormogta.

- Kétségkívül, de azért mégis kötelességemnek tartottam, hogy önt értesítsem... A nedvesség alighanem a háztető szélén szivárgott be.

- Ugy van, igaza van, a háztető szélén.

Mouret egy szót sem szólt többet, hanem csak a szobát nézegette, amelyet a teljes napfény most egészen megvilágított. Most már nem volt ugyan annyira ünnepélyes, zavartalan csöndje és nyugalma azonban megmaradt. Annyi bizonyos, hogy nem volt itt található egyetlen porszem sem, amely az abbé életére vallott volna, vagy abból valamit is elárult volna.

- Egyébiránt talán az ablakból jobban észrevehetnők, hol a baj! - mondotta az abbé. - Várjon csak!

És kinyitotta az ablakot. Mouret azonban váltig szabadkozott, hogy nem akarja tovább zavarni, hiszen csekélység az egész, a mesteremberek majd megtalálják a rést.

- Oh, uram, biztosíthatom, hogy egy csöppet sem zavar engem, - mondotta az abbé szívélyes hangon. - Tudom, hogy a háztulajdonosok szeretik, ha mindenről tudomásuk van... Kérem tehát, vizsgáljon át mindent alaposan... Öné a ház!

A pap ez utóbbi szavaknál elmosolyodott, ami pedig ritkán fordult elő nála. Mikor azután Mouret a pappal együtt kihajolt az ablakpárkányon, s mindketten onnan nézegették az ereszcsonát, a pap szinte szakszerű magyarázatokba bocsájtkozott, azt fejtegetvén: hogyan jöhetett létre a mennyezet az a folt!

- Alighanem a cserépszindelyek lazultak meg a tetőn, vagy talán néhány el is törhetett. Ha ugyan nem az a hosszú repedés az oka, amelyet ön ott láthat a főpárkány hosszában s amely folytatódik a gyámfalon végig.

- Oh, igen, nagyon lehetséges, - felelte Mouret. - Én azonban bevallom, abbé ur, hogy ehhez biz' nem értek. No, de majd a kőműves megállapítja.

Ennél többet a pap nem is beszélt erről a dolgról. De azért még ottmaradt az ablaknál s az alattuk elterülő kertet nézte szótlanul. Mouret, aki ott könyökölt mellette az ablakpárkányon, merő udvariasságból nem mert tüstént visszavonulni. Sőt rögtön meghódolt és beadta a derekát, mikor lakója rövid szünet után, az ő behizelgő hangján, így szólt hozzá:

- Önnek szép kertje van, uram!

- Oh, ugyan! Egészen közönséges, - felelte Mouret. - Volt ugyan benne néhány szép fa, amiket azonban meg kellett ritkítanom, mert árnyékukban nem termett semmi. Hát bizony: első a haszon! Ez a kis kert elegendő nekünk, az egész évadra való zöltség megterem benne.

Az abbé nem győzött eléggé csodálkozni s körülményesebb magyarázatot kívánt a házigazdától. A kert afféle régimódi vidéki kert volt, amit lugasok öveztek körül s amelyet nagy bokrok négy szabályos négyzetre osztottak. Középujt volt egy kiszáradt kis vízmedence. A négy négyzetterület közül csak az egyikben nyíltak virágok; a másik háromban, melyeknek sarkaiban gyümölcsfák voltak ültetve, nagyszerű káposzta és pompás saláta termett. A sárga homokkal behintett sétautak nyárspolgári rendről tanuskodtak.

- Hiszen ez itt egy kis földi paradicsom! - ismételte Faujas abbé.

- Na, de azért vannak ám kellemetlen tulajdonságai is! - jegyezte meg Mouret, el akarván rejteni azt az élénk örömet, amit birtokának magasztalása okozott neki. - Például önnek is észre kellett vennie, hogy lejtős domboldalon vagyunk. A kertek tehát lépcsőzetesen terülnek el egymás fölött. Így Rastoil ur kertje alacsonyabban fekszik, mint az al-megyefőnökség kertje. Az esővíz azután bizony gyakran nagy károkat okoz. De ami ennél is kellemetlenebb: az al-megyefőnökség emberei belátnak hozzám, kiváltképpen azóta, amióta megépítették azt a tornácot is, amely magasabban fekszik az én kertem falainál. Igaz ugyan, hogy én viszont Rastoil ur kertjébe látok be, ami azonban, higgye el, abbé ur, nagyon csekély kárpótlás, mert biz' én vajmi keveset törődök a más dolgával.

A pap szemelláthatóan udvariasan hallgatta végig ezt a magyarázatot s azt egyetlen kérdéssel sem zavarta, csak a fejével bólogatott. De a tekintetével figyelemmel kísérte a házigazda beszédét, amit az kézmozdulatokkal kísért.

- De van ám ennek még egy másik árnyoldala is! - folytatta Mouret, kezével egy kis utca felé mutatva, amely a kert mentén húzódott végig. - Tetszik látni ott azt a keskeny utat a két fal között? Nos, az ott az ugynevezett Chevillottes-zsákutca, melynek tulsó végén van az a nagykapu, amely az al-megyefőnökség telkeire nyílik. Valamennyi telek egy-egy kis ajtóval közlekedik ezzel a zsákutcával, amelyben ily módon állandó a titokzatos sürgés-forgás... Én azonban, minthogy gyermekeim vannak, erre a zsákutcára nyíló kertajtómat egyszerűen - beszögeztem.

Most azután Mouret szemével a papra hunyorított, abban a reményben, hogy az majd megkérdezi tőle, mi is az a titokzatos sürgés-forgás ott a zsákutcában? Az abbé azonban nem akadt fönn ezen a megjegyzésen; minden nagyobb kíváncsiság nélkül nézegette a Chevillottes-zsákutcát s azután megint csak Mouret-ék kertje felé fordította tekintetét. Lenn, a tornác szélén, megszokott helyén Marthe kézimunkázott, asztalkendők széleit szegte be. Mikor e beszédhangokat meghallotta, fölkapta a fejét, de azután megint csak munkája fölé hajolt, csak éppen elcsodálkozott egy kissé, mikor férjét a pap társaságában a második emelet ablakánál pillantotta meg. Mintha már nem is tudná, hogy azok ott ketten együtt jelen vannak. Mouret, szinte öntudatlan kérkedésből, még hangosabban beszélt, fitogtatni akarva azt, hogy ime, mégis csak sikerült bejuthatnia ebbe a csökönyösen elzárt lakásba! A pap időnkint rajta felejtette nyugodt tekintetét az asszonyon, kinek azonban csak a tarkóját és dus fekete hajfonatát láthatta.

Most csend állott be. Faujas abbé még mindig nem szándékozott elmozdulni az ablak mellől. Ugy látszott, hogy most a szomszéd veteményeségeit vizsgálgatja. Rastoil kertje angol módra volt elrendezve fasorszegélyezte rövid sétautakkal, pázsitszigetekkel s körülkeretezett virágágyakkal. A háttérben fáktól szegélyezett kis körtér, középütt egy asztal és kertiszékek.

- Rastoil ur nagyon gazdag, - folytatta Mouret, aki szemmel követte az abbé tekintetét. - A kertje bizony sok pénzébe kerül. Az a vizesés, ott a fák mögött, ami innen nem látható, több mint háromszáz frankjába került. Egy szál vetemény nincs a kertjében, csak éppen virág. A hölgyek egy időben már arról beszélgettek, hogy a gyümölcsfákat is kivágatják. No, de hát ez már valóságos gyilkosság lett volna, mert a körtefái valóban pompásak! Végre is igaza van: úgy rendezi be a kertjét, ahogy éppen tetszik neki. Kiváltképpen mikor módjában áll!

Miután az abbé még mindig hallgatott, feléje fordulva, Mouret folytatta:

- Nemde, ismeri Rastoil urat?... Reggelenként nyolctól kilencig mindennap ott sétál a fái alatt. Kissé alacsony, tömzsi, kopasz ember, a szakálla borotvált, feje pedig olyan gömbölyű, akárcsak valami golyó. Ha jól tudom: augusztus elején lett hatvan éves. Immár közel husz év óta elnöke a mi polgári törvényszékünknek. Azt mondják, hogy derék, jóra való ember. Én nemigen érintkezem vele. Jó napot! - Jó estét! Ennyi az egész.

Mouret most elhallgatott, mert észrevette, hogy a szomszéd ház lépcsőjén többen jönnek le és egyenesen a körtér felé tartanak.

- Az ám! - mondotta halkabban. - Ma kedd van, ma ebédet adnak Rastoil-ék!...

Az abbé nem tudta eltitkolni, hogy kissé meghökkent. Előrehajolt, hogy jobban láthasson. Kiváltképpen két pap látszott őt érdekelni, akik két nagy leány oldalán lépkedtek.

- Tudja ön, hogy kicsodák azok az urak ott? - kérdezte Mouret.

Faujas bizonytalan mozdulatára azután így folytatta Mouret:

- Épp akkor haladtak végig a rue Balande-on, mikor mi ketten ott találkoztunk... Az a magas, fiatal pap, aki a két Rastoil-kisasszony közt halad - Surin abbé, a püspök titkára. Azt mondják, hogy szeretetreméltó ifju. Láttam, amint e nyáron tollabdával játszott ugyancsak e kisasszonyok társaságában... Az a korosabb, aki mögöttük lépdél, egyik fővikáriusunk: Fénil abbé. Ő intézi a szeminárium ügyeit. Rettenetes ember! Éles és hegyes, mint a kard. Kár, hogy nem fordul errefelé, legalább láthatná abbé ur a szemét... Meglepő, hogy ön ezeket az urakat nem ismeri, abbé ur!

- Ritkán járok ki, - felelte az abbé. - Senkihez sem járok látogatóba a városban.

- No már azt rosszul teszi! Bizonyára sokszor unatkozik... Oh, abbé ur, azt az egyet meg kell adni önnek, hogy - nem kíváncsi! Hogyne! Hiszen immár egy hónap óta lakik ön itt, s még azt sem tudja, hogy Rastoil ur minden kedden ebédet ad! Hiszen szemet szur, ha az ember ez ablakból kitekint!

Mouret elmosolyodott. Alattomban kinevette az abbét. Majd bizalmaskodó hangon folytatta:

- Nemde, látja azt a magas öreg urat, aki Rastoil-nét kíséri. Igen, azt a sovány urat a széleskarimájú kalappal. Bourdeu ur az, Drôme-megye volt prefektusa, egyike azoknak a megyefőnököknek, akiket az 1848-iki forradalom menesztett. Fogadok, hogy ezt az urat sem ismeri!... Nos, és Maffre urat, a békebirót, azt a fehérhaju, kidülledt szemű urat, aki leghátul megy Rastoil urral. Az ördögbe! No, de ez már igazán megbocsájthatatlan! A Saint-Saturnin-székesegyház tiszteletbeli kanonokja... Köztünk legyen mondva: azzal vádolják, hogy durvaságával és zsugoriságával megölte a feleségét.

Mouret itt elhallgatott, szeme közé nézett az abbénak s némi gunyoros nyerseséggel a hangjában megjegyezte:

- Bocsásson meg, abbé ur, de én nem vagyok szenteskedő ember.

Az abbé megint csak azzal a bizonytalan, elhárító kézmozdulattal válaszolt, mely mozdulat alkalmas arra, hogy az egyenes szinvallástól megkimélje magát.

- Nem bizony, szenteskedő ember nem vagyok, - ismételte Mouret tréfás hangon. - Legyen mindenki szabad, nemde, abbé ur!... Bezzeg ájtatos hivek a Rastoil-ék! Az anyát és a két leányát látnia kellett már abbé urnak a Saint-Saturnin-székesegyházban. Ők az ön egyházközségéhez tartoznak... Szegény kisasszonyok! Angéline, az idősbik, már van vagy huszonhat esztendő; Aurélie, a másik ugy huszonnégy. Ráadásul még csak nem is szépek! Olyan sárga, fanyar az ábrázatuk. Legnagyobb baj az, hogy előbb az idősebbiknek kell férjhez mennie. No, de azért majd csak megtalálják a maguk párját - már csak a hozomány miatt is... Ami pedig az anyjukat illeti, nos, ott az az alacsony, kövérkés asszony, aki olyan alázatosan lépdél, mintha kettőig sem tudna számlálni - hát bizony jól elbánt azzal a szegény Rastoil urral!

És ezzel Mouret egyet vágott a balszemével, sajátos szokása lévén ez már neki, valahányszor merészebb megjegyzést mert megkockáztatni. Az abbé lesütötte a szemét s várta a beszéd folytatását; minthogy azonban Mouret hallgatott, megint csak fölpillantott s oldalról sandán figyelte a társaságot, amint az most helyet foglalt a fák alatt a kerek asztal körül.

Mouret folytatta a magyarázatát.

- Most ezek ott maradnak ebédidőig, hogy egy kis friss levegőt szivjanak. És ez így megy mindig, minden kedden... Surin abbénak nagy sikerei vannak. Nézze csak, abbé ur, hogy összenevett Aurélie kisasszonnyal!... Ah, a fővikárius, Fénil abbé, észrevett bennünket! Nos, nem megmondottam: milyen szemek! Engem ugyan nem nagyon kedvel, mert egyik rokonával volt egy kis peres ügyem... De hol marad Bourrette abbé? Nemde, még nem láttuk őt?

Igazán meglepő, hiszen soha, egyetlen keddi ebédre nem szokott elmaradni Rastoil-éktől. Bizonyára gyöngélik... Nemde, abbé ur, ismeri őt? Oh, milyen derék ember! Isten bogárkaja.

Faujas abbé azonban már oda se figyelt. Tekintete minduntalan Fenil abbé tekintetével találkozott. Nem fordította el a fejét, hanem fagyos nyugalommal tűrte a vikárius vizsgáló tekintetét. Még szélesebben elterpeszkedett az ablakpárkányon s mintha még a szemei is jobban kimeredtek volna.

- Nini, ott jön az ifjuság! - folytatta Mouret, észrevevén három fiatalember közeledtét. - A legidősb: Rastoil fia, aki most lett ügyvéd. A másik két fiatalember a békebíró fiai, akik még a kollégiumba járnak... De hol késik az én két siheder fiam?

E pillanatban jelent meg Octave és Serge a tornácon. Rákönyököltek a tornác korlátjára s ingerkedtek Désirée-vel, aki most foglalt helyet az édesanyja mellett. A két fiu, észrevevén atyjukat fenn a második emeleten, halkították a hangjukat és csak lopva mertek vihogni.

- Ime, ott van az én egész családom! - mondotta Mouret önelégülten. - Mink állandóan itthon tartózkodunk s nem fogadunk senkit. A mi kertünk zárt paradicsom, ahová ördög be nem teheti a lábát, hogy megkönyékezzen bennünket.

Mikor ezt mondotta, nevetett is hozzá Mouret, mert magában még mindig jól mulatott az abbé ügyefogyottságán. Ennek tekintete azonban most lassan ráterelődött arra a kis csoportra, amely épp az ablaka alatt verődött össze: házigazdájának családjára. Egy pillanatig rajtuk felejtette a tekintetét, de azután a nagy bokroktól szegélyezett veteményes ágyakkal teli régi kertet nézegette; majd Rastoil ur kihívóan diszes sétányaira esett a tekintete, végezetül pedig - mintha térképét akarná elkészíteni az egész vidéknek - fürkésző szemmel jól szemügyre vette az al-megyefőnökség kertjét is. Ott azonban csak széles gypágy terült el a közepén, lágyan hullámozó pázsitszőnyeg. Örökzöld lombozatu törpefák tömörültek össze egyetlen sűrű tömeggé s dus, sűrű lombozatu, magas gesztenyefák formálták parkká ezt a szomszédos házak közé szorított földterületet.

Faujas abbé érdeklődéssel szemlélte a gesztenyefák sűrűjét s végül mormolva így szólt:

- Nagyon kedvesek ezek a kertek... Nini, amott a baloldali kertben szintén vannak.

Mouret odanézett.

- Ezek a mi al-megyefőnökünknek, Péqueur des Saulaies urnak rendes délutáni vendégei - felelte nyugodtan Mouret. - Nyári estéken ott, balfelől szoktak összegyűlni a vízmedence körül, amely azonban innen nem látható... Ah!... Nini, hát Condamin ur is visszatért már! Az a szép öreg ur ott ni, üde, fiatalos arccal. Ő a mi erdeink és vízműveink főügyelője; derék, helyre-legény, akit mindig csak lóháton láthat az ember keztyüs kézzel, szűk nadrágban. És mekkorákat tud füllenteni! Nem erről a vidékről való; nemrég feleségül vett egy egészen fiatal leányt... No de ez szerencsére nem az én - bajom!

Most ismét letekintett a tornácsra, mert meghallotta dévaj nevetését Désirée-nek, aki bátyjával, Serge-zsel játszadozott. Az abbé azonban, aki most könnyedén elpirult, visszazökkentette Mouret-t az előbbi társalgás medrébe.

- Az a testes, fehérnyakkendő ur az al-megyefőnök, nemde?

Ezen a kérdésen jót nevetett Mouret.

- Oh, dehogy! - felelte mosolyogva. - Hát meglátszik, hogy ön nem ismeri Péqueur des Saulaies urat! Oh, az még nincs negyven éves. Magas, előkelő, csinos fiatalember... Az a testes, kövér ur pedig Porquier doktor, Plassans java társadalmának orvosa. Mondhatom, hogy szerencsés ember. Csak egy baja van, a - fia, Guillaume... Most pedig látja ön, abbé ur, ott azt

a két személyt, akik nekünk hátat fordítva ott ülnek a padon? Azok ott ketten Paloque ur, a bíró és a felesége. Legcsufabb házaspár az egész országban. Nem lehet eldönteni, hogy melyik csufabb: az asszony-e, avagy a férfi! Még szerencse, hogy nincsenek gyermekeik.

És Mouret most hangosan felkacagott. Annyira tűzbe jött, annyira elragadtatta magát, hogy kezével az ablak párkányát csapkodta.

- Hát szent igaz - folytatta Mouret, fejével Rastoil ur és az al-megye főnökség kertje felé biccentve, - hogy nem bírom megállni nevetés nélkül, hogyha én ezt a két társaságot így külön-külön megpillantom... Ön bizonyára nem foglalkozik politikával, abbé ur, mert különben ön is jót mulatna ezen a látványon... Képzelje el - miért, miért sem! - engem köztársasági érzésű embernek tartanak. Üzleti ügyeim gyakran elszólitának a vidékre; én a nép barátja vagyok, szeretem a parasztot; már arról is szó volt, hogy meghívnak a megyei választógyűlésbe. Elvégre, már van egy kis nevem!... Nos hát: jobbkéz felől, Rastoil-éknál, van a legitimisták színe-virága; balkéz felől az al-megye főnökénél, gyülekeznek a császári pártnak nagyfeju. Hát nem furcsa ez? És az én szegény, régi kertem, az én kis édenkertem, be van ékelve a két ellenséges tábor közé! Állandóan attól rettegek, hogy egyszer csak kövekkel dobálják meg egymást - az én kertfalaimon át... Tetszik tudni: azok a kövek az én kertembe zuhannának.

Ezzel a tréfás megjegyzésével azután végkép elbűvölte önmagát Mouret. Most azután olyan arccal, mint valami pletykahordó komámasszony, aki bizalmas híreket akar elmondani, még közelebb lépett az abbéhoz.

- Politikai szempontból itélve, Plassans nagyon érdekes város. Az államcsíny itt sikerre vezetett, mert a város konzervatív érzésű. Mégis mindenekfölött - legitimista és orleanista, mégpedig annyira, hogy a császárságnak nyomban másnap már föltételeket akart diktálni. Minthogy pedig nem hallgatták meg, megharagudott s az ellenzékhez csatlakozott. Ugy van, abbé ur, az ellenzékhez! Mult évben Lagrifoul márkit választottuk meg képviselőnek; egy közepes tehetségű, öreg nemest, kinek megválasztása ugyancsak nagy bosszúságot okozott az al-megye főnökségnek!... Nos, hát odanézzon: az ott Péqueur des Saulaies; épp Delangre polgármesterrel beszélget.

Az abbé figyelve tekintett oda. Az al-megye főnök, nagyon barna férfi, mosolygott kikent-kifent bajusza alatt; magatartása, amely kifogástalanul korrekt volt, félig-meddig derék katonatisztre és előzékeny diplomatára vallott. Mellette, a polgármester, élénk taglejtésekkel és bőbeszédűséggel magyarázatot neki valamit. Alacsony, szélesvállu embernek látszott, ráncoktól össze-vissza szántott arccal, szinte már bohócszerűen. Bizonyára nagyon sokat beszélt életében.

- Péqueur des Saulaies ur csaknem belebetegedett - folytatta Mouret. - A hivatalos jelölt megválasztását bizonyosra vette. De bezzeg jól mulattam rajta én! A választás napján, este, az al-megye főnökség kertje bizony sötét és szomorú volt, mint a temető; ellenben Rastoil-éknál gyertyák égtek az ágakon, s volt nevetés és diadalmas üdvözlés. A nyílt utcák során az ember nem árulja el érzéseit, de bezzeg nem feszélyezteti magát a kertben, ahol nyíltan szint vall... Hát bizony furcsa dolgok történnek itt a szemem előtt, de én csak hallgatom.

Mouret türtőztette magát egy pillanatig, mintha csakugyan nem szándékoznék többet mondani, de meglátszott rajta, hogy valami nagyon furja az oldalát.

- Most pedig kíváncsi vagyok, vajjon mit fognak csinálni az al-megye főnökségen! - folytatta Mouret. - Az ő jelöltjük soha többé nem győz! Nem ismerik a vidéket s különben is gyöngék. Én úgy értesültem, hogy Péqueur des Saulaies ur megyefőnök lett volna, ha a választás sikerül. Nahát, azt ugyan elvárhatod! Al-megye főnök marad ő még sokáig... Csak arra vagyok kíván-

csi: mit fognak ezek kieszelni, hogy a márkít elbuktassák. Mert az bizonyos, hogy valamin törnek a fejüket s így vagy úgy, de mindenáron arra törekszenek, hogy Plassans-t meghódítsák.

Mouret most föltekintett az abbé arcára, amit egy pillanat óta elmulasztott megtenni. Amikor azonban az abbé figyelő, fénylő szemét megpillantotta s észrevette, hogy minden szavára éberén figyel: meghökkent s tüstént elhallgatott. Nyárspolgári óvatossága fölébredt benne; érezte, hogy máris többet mondott, mint amennyit szabad lett volna. Ekkor azután bosszus hangon mormolta:

- No, de különben én nem tudok semmit! Hiszen olyan sok minden nevetséges dolgot fecsegnek... Én csak azt kívánom: hagyjanak engem nyugodtan, békességben élnem családom körében.

Mouret már szeretett volna elmenni az ablaktól, de csak úgy hirtelen mégsem akarta otthagyni, mikor már olyan bizalmasan elcsevegett. Most már sejtette, hogyha kettejük közül valamelyik be akarta ugratni a másikat, akkor bizony nem ő az, aki fölülkerekedett. Az abbé ezalatt, az ő rendithetetlen nyugalmával, még mindegyre tekintgetett hol jobbra, hol balra a két kert felé; de a legkisebb mértékben sem kísérelte meg, hogy Mouret-t további közlékenységre bírja. Mouret, aki most már szinte türelmetlenül várta, hogy akár a feleségének, akár valamelyik gyermekének az a jó gondolata támad, hogy őt ebédre hívja, boldogan föllélegzett, mikor Rose-t megpillantotta a tornácra, aki épp most föltekintett hozzá:

- Nos, nagyságos uram! - kiáltott föl hozzá Rose. - Hát ma egyáltalán nem akar ebédelni?... Legalább egy negyedóra óta az asztalon várja az étel.

- Jól van, jól! Megyek is már, Rose! - kiáltotta le Mouret.

Mouret bocsánatkérések közt távozott. Annak a szobának a ridegsége, amelynek most hátat fordított, végképp kihozta őt a sodrából. Ez a szoba nagy gyóntatószéknek tűnt föl neki azzal a félelmetes fekete feszülettel, amely bizonyára minden szavát hallotta. Mikor azután Faujas abbé rövid, halk szavakkal bucsut vett tőle, Mouret nem bírta eltűrni, hogy a társalgás így hirtelen érjen véget. Visszafordult tehát s fölpillantott a mennyezetre.

- Tehát ott, abban a sarokban, nemde?

- Dehát micsoda van ott? - kérdezte az abbé meglepetten.

- Hát az a bizonyos vizfolt, amiről az imént beszélt nekem, abbé ur.

Az abbé nem bírta elfojtani mosolygását. Ekkor azután ismét odamutatott a foltra.

- Oh, most már tisztán látom! - mondotta Mouret. - Rendben van, holnap mindjárt idehivatom a munkásokat.

És ezzel távozott is. Még csak a lépcsőkanyarulatnál volt, mikor az ajtó zaj nélkül bezárult mögötte.

A lépcsőház csöndje szinte idegessé tette. Mikor lefelé ment, magában mormogta:

- Ördögös egy ember! Nem kérdez, s az ember mégis elmond neki mindent...

ÖTÖDIK FEJEZET

Másnap az öreg Rougon-né, Marthe anyja, látogatóba jött Mouret-ékhez. Nagy eseményszámba ment ez, mert Mouret, a vő s a feleség szülői közt, egy kis duzzogás volt, kiváltképpen Lagrifoul márki megválasztása óta. Azok ugyanis Mouret-t azzal vádolták meg, hogy ez a márki érdekében befolyásolta a vidéket. Egyedül Marthe járt látogatóba a szüleihez. Anyja a „fekete-barna Félicité” - ahogy nevezték általában - hatvanéves korában is még mindig karcsu és olyan mozgékony volt, akárcsak valami fiatal leányka. Most már mindig csak dusan fodrozott selyemruhában járt és kiváltképpen a sárga és a gesztenyebarna színt kedvelte.

E napon, mikor beállított, csupán Marthe és Mouret tartózkodott az ebédlőben.

- No, lám! - szólalt meg Mouret meglepetve. - Itt van édesanyád!... Vajjon mi járatban lehet? Hiszen egy hónapja sincs még, hogy itt járt?... Bizonyos, hogy megint valami fondorlaton jár az esze!

Rougon-ék iránt - kiknek ő a házassága előtt segédjük volt, amikor bizony a régi városnegyedben levő kicsiny üzletük a bukás szélén állott -, Mouret kezdettől fogva bizalmatlanságot táplált. No, de viszont a Rougon-ék is haragudtak ám reá, s főként azért, hogy kereskedő létére olyan hamar megtollasodott. Mikor a vejük így szólt: „Én vagyonomat egyedül két kezem munkájának köszönhetem!” - Rougon-ék az ajkukba haraptak, tisztán megértvén azt, hogy Mouret őket gyanus eredetű vagyonszerzéssel vádolja. Félicité, ellenére annak, hogy az al-megyefőnökség terén szép háza volt, titkon mégis irigyelte Mouret-ék csendes kis otthonát, féktelen féltékenységevel az olyan régi üzletes asszonynak, aki nem a maga üzleti takarékoságának köszönheti vagyonát.

Félicité homlokon csókolta Marthe-ot, mintha bizony ez még mindig csak tizenhatéves leányka volna. Azután odanyújtotta kezét Mouret-nek. Ó, ezek itt ketten rendszerint a keserű nyés guny hangján beszéltek egymással!

- Nos - kérdezte Félicité mosolyogva - hát még mindig nem vitték el magát a csendőrök, maga forradalmár?

- Eddig még nem! - felelte Mouret szintén nevetve. - Arra várnak, hogy az ön kedves férje adja ki nekik a parancsot.

- Ah, mily kellemes, amit mond! - jegyezte meg Félicité szikrázó tekintettel.

Marthe kérlelő tekintettel nézett az urára, aki egy kissé valóban elragadtatta magát. Csakhogy azt már elragadta a heve és így folytatta:

- De nini! Milyen gondatlanok vagyunk! Az ebédlőben fogadjuk önt. Kérem, menjünk a szalonba.

Mouret-nak ez volt egyik megszokott szurkálódása. A nagyralátó Félicité-t akarta ezzel utánozni, mikor látogatóba jött hozzájuk. Hiába mondogatta Marthe, hogy itt is jó: neki és az édesanyjának követniök kellett őt a szalonba. Ott azután Mouret a helyét sem találta: kinyitotta az ablakokat, ide-oda rángatta, tologatta a karosszékeket. A szalon, amit különben sohasem használtak s amelynek ablakai rendszerint állandóan csukva voltak, elhanyagolt, tágas helyiség volt, melyben a butorokat védő fehér vászonhuzatot a kert nedvessége már egészen megsárgította.

- No, de ez már igazán türhetetlen! - mormogta Mouret, letörölvén a port egy kis tükrös asztalkáról. - Ez a Rose nem törődik semmivel!

Majd az anyósához fordult s olyan hangon, amelyből a guny nyilvánvalóan kiütközött, így szólt:

- Bocsásson meg, hogy szegényes lakásunkban csak így fogadhatjuk! No, de hiszen, nem mindenki lehet gazdag...

Félicité szinte fuldoklott dühében. Egy darabig mereven nézett a vejére s már-már kifakadni készült, de azután erőt vett magán s lesütötte a szemét. Mikor azután ismét fölpillantott, szeretetreméltó hangon így szólt:

- Condamin-nénál voltam látogatóban, azután pedig idejöttem, hogy van a kis család!... A gyermekek jól vannak, nemde? És ön is, ugye, kedves Mouret?

- Oh, igen, mindannyian jól vagyunk - felelte Mouret, módfelett elcsodálkozva Félicité e szokatlanul nagy figyelmességén.

Csak hogy az éltes asszonyosság nem adott ám neki időt arra, hogy a társalgást tovább is hasonló csipkedő hangon folytathassa: szeretetteljes hangon kérdésekkel ostromolta Marthe-ot egész csomó apró-cseprő dolgok iránt, megjátszotta a jó nagymamát s megdorgálta vejét, amiért gyakrabban nem küldi el hozzá a „kis fiukat s a kis leányt”. Pedig milyen boldoggá teszi őt azok látása!

- Tudjátok - mondotta végül könnyed hányavetiséggel, - hogy itt van október és én újra megtartom csütörtöki fogadónapjaimat, mint szoktam rendszeren... Nemde, számíthatok reád, kedves Marthe?... És önt, vőm uram, láthatjuk-e majd néha-néha nálunk, avagy még mindig duzzog?

Mouret, akit anyósának fecsegő hangja szinte levett a lábáról, hamarjában nem tudta, hogy mit feleljen. Erre a fordulatra igazán nem volt elkészülve, s minthogy nem talált benne semmi fondorlatos célzatot, csak azt felelte:

- Hiszen ön tudja, asszonyom, hogy én nem járhatok az ön házához... Egész sereg olyan személyiséget lát ön ott vendégül, akik kéjelegnének abban, hogy engem bosszanthatnak. No, meg azután nem akarom beleártani magam a politikába.

- Már pedig nagyon téved, kedves vőm uram! - felelte Félicité. - Értse meg jól: nagyon téved! Talán bizony klub az én szalonom? Hát már ezt igazán nem akarom. Tudja az egész város, hogy arra törekszem, hogy minél jobban megkedveltessem a házamat. Ha netán politikáról is szó esnék nálam, biztosíthatom önt, hogy legföljebb suttyomban teszik. No bizony! Oh, a politika elég bajt okozott már nekem életemben!... S ugyan mire való volt vőm uram előbbi megjegyzése?

- Az al-megye főnökség egész bandája megfordul önnél, mama, - felelte Mouret bosszusan.

- Az al-megye főnökség bandája? - ismételte Félicité. - Az al-megye főnökség bandája... Kétségkívül, vendégül látom ez urakat. Azt azonban tagadom, hogy Péqueur des Saulaies ur ezen a télen valami nagyon gyakran fordulna meg a házamban. Az uram nyíltan a szemébe mondotta véleményét a legutóbbi választások alkalmából. Túrte, hogy könnyen rászédjék, mint valami együgyű fajankót... Ami azonban az ő barátait illeti, nos, azok egytől-egyig kifogástalan, derék uriemberek! Delangre és Condamin urak nagyon szeretetreméltó férfiak. Paloque maga a megtestesült jóság. Porquier doktor ellen pedig, azt hiszem, még önnek sem lehet kifogása, vőm uram!

Mouret a vállát vonogatta.

- Egyébiránt - folytatta Félicité gunyosan Mouret szavaira célozva - vendégül látom én Rastoil ur bandáját is. Például a derék Maffre urat, a mi derék, tudós barátunkat: Bourdeu volt megyefőnök urat... Ebből is láthatja, vőm uram, hogy mi éppenséggel nem vagyunk zártkörű társ-

aság, az én házámban mindenféle véleményt szívesen fogadunk. De értse meg hát, hogy a házam kongana az ürességtől, hogyha vendégeimet csak egyetlen párt tagjai sorából válogatnám ki. Azután meg szeretjük ám mi a szellemes embereket, bárhonnan kerülnek is ki azok! Arra törekszem, hogy estélyeimen Plassans kiváló személyiségei ott legyenek... Az én szalónom semleges terület. Ne feledje el ezt, vőm uram: semleges terület! Ez a találó kifejezés.

Félicité beszédközben szinte nekihevült. Ezt különben mindannyiszor megtette, valahányszor ezt a témát szóba hozták előtte. Oh, a szalónjára nagyon büszke volt; trónolni akart ő ott, csakhogy - amint mondotta - nem ám mint pártvezér, hanem mint társaságbeli hölgy. Igaz ugyan, hogy benfentesek azt állították, hogy Félicité a kiegyenlítés, a kibékítés taktikájának hódol, amit fia: Eugène, a miniszter, tanácsolt neki, azzal bizván meg őt, hogy Plassansban a császárság gyöngéd és szeretetteljes modorát személyesítse.

- Nekem ugyan beszélhet, amit akar! - mormogta foga közt Mouret. - Az ön kedves Maffre barátja alattomos szemforgató ember, Bourdeu hülye, a többi pedig, legnagyobbbrészt, éhenkórász, nyomorult emberek. Ez az én jól megalapozott véleményem róluk... Köszönöm a meghívást, de nem kérek belőle. Nagyon kihozna a sodromból. Korán szoktam lefeküdni. Én már csak itthon maradok.

Félicité fölállott s hátat fordítva Mouret-nek, így szól a leányához:

- De reád mindig számíthatok, nemde, kedvesem?

- Bizonyosan! - felelte Marthe, aki enyhíteni akarta férjének durva visszautasítását.

Félicité távozni készült, de most mintha megváltoztatta volna szándékát. Désirée-t akarta megcsókolni, akit a kertben pillantott meg. Nem engedte, hogy fölhívják onnan a leánykát, hanem ő maga ment le a tornácra, amely a ma reggeli gyöngye esőtől még most is nedves volt. Ott azután gyöngédséggel halmozta el unokáját, aki egy kissé riadtan állott meg előtte. Majd, mintha puszta véletlenségből tenné, Félicité fölkapta a fejét s a második emelet ablakainak függönyét megpillantva, így kiáltott föl:

- No lám! Hát lakótok van?... Ah, igen! Most már emlékszem. Egy pap, ha jól tudom. Már hallottam felőle... Nos, miféle ember ez a pap?

Mouret fürkésző szemmel mérte végig. Hirtelen az a gyanuja támadt, hogy anyósa egyedül Faujas abbé miatt jött ide.

- Hitemre mondom, hogy nem tudom, - felelte Mouret, aki le sem vette a szemét anyósáról. - De talán éppen ön tudna nekem egyet s mást elmondani róla!

- Már mint - én? - kiáltott föl Félicité nagy meglepetést színelve. - Hiszen én soha nem láttam azt a papot!... De mégis, várjon csak... Azt tudom, hogy a Saint-Saturnin plébános-helyettese. Bourrette atyától hallottam. No lám, most hirtelen az ötlött az eszembe, hogy meg kellene őt hívnom csütörtöki fogadónapjaimra. Hiszen ugyanis vendégül látom a szeminárium igazgatóját s a püspök ur titkárát.

Majd Marthe felé fordult:

- Te pedig ha találkozol a lakótokkal, ejtsd módját és tudakold meg tőle, vajjon szívesen fogadná-e a meghívást.

- Mink, ugyyszólván, sohasem látjuk őt, - sietett felelni Mouret. - Jön és megy, de soha egyetlen szót nem hallunk tőle... Egyébiránt mindez nem tartozik én reám.

És tovább is gyanakvó tekintettel nézegette az anyósát. Annyi bizonyos, hogy anyósa jóval többet tud Faujas abbéról, mint amennyit el akar róla mondani. Egyébiránt Félicité mamát nem hozta ki a sodrából vőm uram vizsgálódó tekintete.

- Elvégre, nekem ugyan mindegy! - jegyezte meg Félicité könnyedén. - Ha ez a pap egyébként közibénk való ember: majd csak találom módot arra, hogy meghívjam... Isten áldjon meg benneteket, gyermekeim!

Már éppen fölfelé haladt a lépcsőn, mikor egy jól megtermett, öreg férfi alakja jelent meg az előcsarnok küszöbén. Kék posztóból készült bő felsőkabátot és nadrágot viselt, szőrmesapkáját mélyen a szemére huzta. Kezében ostort tartott.

- Ah!... Nini, Macquart nagybácsi! - kiáltott föl Mouret, miközben lopva kíváncsi tekintetet vetett anyósára.

Félicité szemmeláthatóan elárulta bosszuságát. Macquart, törvénytelen fivére Rougon-nak, ez utóbbi közbenjárására visszatért Franciaországba, habár az 1851-iki lázadásokban főkolompos volt. Piemont-ból való hazatérése óta jó módu, zsiros polgárember módjára élt. Senki sem tudja, miféle eredetű pénzből, egy kis házacska szerzett magának Tulettes falucskában, amely három mérföldnyire van Plassans-tól. Lassan-lassan berendezkedett, s végül még egy kétkerekű laptikát s egy lovat is beszerezett. Ettől kezdve most már minduntalan találkozhatott vele az ember az utakon, amint a pipáját szivta, a verőfényben sütkérezett és vihogott, mint a jóllakott farkas. A Rougon-ok ellenségei azt sugdosták, hogy ez a két testvér rossz fát tett a tüzre és hogy Antoine Macquart-t voltaképpen Pierre Rougon támogatja és segínt.

- Jó napot, nagybácsi! - ismételte Mouret szívélyes hangon. - Hát mégis csak betekint hozzánk egyszer!

- Hát persze, hogy betekintek hozzátok, valahányszor Plassans-ban van dolgom, - felelte Macquart vidám hangon. - Hiszen tudjátok!... Ah, no lám! Ha tudtam volna, hogy önt is itt találom, Félicité! Rougon-t látogattam meg, akivel egy kis beszélgetni valóm volt...

- Nemde, otthon volt? - vágott közbe türelmetlenül Félicité. - Jól tette, Macquart!

- Oh, igen, otthon találtam, - felelte nyugodtan a nagybácsi. - Láttam őt s beszélgettünk is. Oh, Rougon derék fickó.

Macquart jókedvűen nevetett, s mialatt Félicité tipegett-topogott nyugtalanságában, vontatott s furcsa, lankadt hangján, amellyel mintha gunyolni akarná az egész világot, így folytatta a nagybácsi.

- Mouret, kedves fiam, hoztam neked két tengerinyulat, ott vannak ni, abban a kosárban. Már át is adtam Rose-nak... Rougon számára is vittem kettőt, majd meglátja, ha hazamegy, Félicité s mondjon róluk véleményét. Ah, milyen kövérek azok a semmiháziak! A számotokra hizlaltam... Hát én már ilyen vagyok, gyermekeim, örülök, ha ajándékot adhatok nektek.

Félicité ott állott sápadtan, összeszorított ajakkal, mialatt Mouret még mindig alattomos, kárörvendő mosollyal nézett rá. Félicité ment volna is már szívesen, de attól félt, hogy ha itthagyná Macquart-t, lesz is akkor pletyka és megszólás!

- Köszönöm, nagybácsi! - mondotta Mouret. - A szilva, amit legutóbb hozott, valóban jó volt... Iszik, bátyám, egy pohár bort?

- Már csak nem utasítom vissza!

Mikor azután Rose odaadta neki a pohár bort, Macquart odaült a tornác korlátjára, lassan szüröcsölgette a bort s miközben nyelvvel csettentgetett, a napfénynél a bor színében gyönyörködött.

- Ez a bor Saint-Eutrope vidékén termett, - motyogta. - Oh, engem ugyan nem lehet megtevesztetni! Nagyon is jól ismerem én az egész környéket.

És röhögve rázta hozzá a fejét.

Ekkor azonban Mouret hirtelen fordulattal s különös célzattal ezt a kérdést tette föl:

- És Tulettes-ben mi ujság? hogy van a beteg?

Macquart fölkapta fejét, a jelenlévőket külön-külön jól szemügyre vette, s miután még egyet csettintett a nyelvével, a poharat letette maga mellé a köre s foghegyen, félvállról így felelt:

- Hát csak megvan... Tegnapelőtt kaptam hirt felőle. Mindig egyformán van.

Félicité elfordította a fejét. Most mindnyájan elhallgattak. Mouret a család fájó sebéét érintette, midőn kérdésével Rougon és Macquart bácsi édesanyjára célzott, aki mint elmebajos, már évek óta a tulettes-i örültekházában synylódik. Macquart kis birtoka e kórház közelében terült el, s úgy látszott, hogy Rougon csakis azért telepítette oda a vén naplopót, hogy a család ősanyját szemmel tartsa.

- No, de most már későre jár az idő, - mondotta az öreg Macquart s fölállott. - Még az éj le-
szállta előtt otthon kell lennem... Hanem, Mouret fiam, számítok ám reád, a napokban ugy-e,
meglátogatsz? Megigérted!

- Elmegyek, bátyám, elmegyek.

- De azt akarom, hogy mindnyájan ott legyetek ám! Megértetted, fiam: mindnyájan!... Nagyon
unatkozom ott egyedül. Olyan ebédet kanyarítok, hogy no! Én magam főzök.

Majd Félicité-hez fordult s így szólt:

- Ön pedig, Félicité, mondja meg Rougon-nak, hogy ő reá és önre is számítok. Az, hogy az
öreg anyánk a közelben van: ne legyen akadálya látogatásuknak. Szabad talán azért szóra-
kozni egy kissé! - Ismétlem, hogy a beteg jól érzi magát és hogy jó gondozásban van része.
Higgyék el, ha én mondom!... Megizlelhetik azt a borocskát, amit én a Seille mentén, a
hegyoldalon fedeztem föl. Pompás kis bor, tudom, hogy becsipnek tőle!

Mialatt Macquart ezeket mondotta, az ajtó felé közeledett. Félicité közvetlenül a nyomában
ment utána, mintha csak ki akarná tuszkolni a házból. Egészen az utcáig kikisérték Macquart-t
valamennyien. Ép a lovát oldozta el, melynek gyeplőjét egy ablakrácshoz erősítette volt,
mikor Faujas abbé hazatérőben futó köszöntéssel haladt el a csoportjuk mellett. Mint fekete
árnyék: suhant el mellettük zajtalanul az abbé. Félicité fürgén fordult utána s tekintetével
egészen a lépcsőig kísérte, mert nem volt ideje, hogy jobban szemügyre vehesse. Macquart
nagyon meghökkent s a fejét csóválva, e szavakat mormolta:

- Hogyan, Mouret fiam, hát te most a papoknak adsz szállást a házában? Furcsa szeme van
annak a papnak. Jól ügyelj, fiam, a reverenda bajt hoz a fejedre!

Macquart helyet foglalt a laptika ülésén s gyöngén füttyentvén egyet a lovának, lassu
ügetésben haladt lefelé a rue Balande-on. Gömbölyü háta és szörmesapkája a rue Taravelle
kanyarulatánál tűnt el. Mikor Mouret hátrafordult, hallhatta, amint anyósa így szólt Marthe-
hoz:

- Jobban szeretném, ha te végeznéd el helyettem, hogy a meghívás ne legyen annyira ünnepies
színezetű. Ha módját ejtenéd, hogy beszélhess vele, nagy szíveséget tennél nekem.

Félicité hirtelen elhallgatott, mert észrevette, hogy rajtakapták. Áradozó szeretettel csókolta
meg Désirée-t s azután távozott, de még egy végső tekintettel akart meggyőződni arról, hogy
Macquart csakugyan elment s nem fog visszatérni, hogy pletykákat mondjon az ő rovására.

- Jól tudod, Marthe, - mondotta Mouret a feleségének, mikor befelé tartottak a házba - hogy
határozottan megtiltottam neked, hogy az anyád dolgaiba ártsd magad. Mindig olyan ügyekbe
van belegabalyodva, amikben egy szikrát sem lehet tisztán látni. Mi az ördögöt akar ő ezzel a
pappal? Annyi bizonyos, hogy nem a szép szeme kedvéért hívja meg magához, hanem valami

rejtett érdek úgy kívánja. No, meg ez a pap sem jött ám hiába Besançon-ból Plassans-ba! Hej, alighanem valami fondorlatos szándék van mögötte!

Marthe megint csak elővette megszokott házimunkáját: az örökös fehérnemű foltozást, ami egész napját igénybe vette. Mouret egy darabig még ott settenkedett körülötte, majd ezt motyogta:

- Mulattat engem Macquart és az anyád esete. Oh, mennyire gyűlölik egymást! Láttad, mennyire dult-fult az anyád, mikor megpillantotta itt a nagybácsit? Mintha Félicité mama örökösen attól rettegne, hogy Macquart egyszer csak olyan dolgokkal hozakodnék elő, amiket senkinek sem szükséges tudnia. Hát bizony furcsa dolgokat beszélhetne, annyi bizonyos!... Én ugyan be nem teszem a lábam hozzá soha. Elhatároztam, hogy nem elegyedek ebbe a piszkos ügybe... Hát látod csak, Marthe, mennyire igaza volt atyámnak, mikor úgy vélekedett, hogy az anyám családja, ezek a Rougon-ok és Macquart-ok, még arra a kötéltre sem érdemesek, amelyre föl kellene őket akasztani. Bennem is az ő vérük csörgedez, épügy, mint benned, nem veheted tehát zokon, amit mondtam. Mondom és állítom, mert igaz! Megtollasodtak ugyan s ma gazdagok; ám a vagyon nem tisztította meg őket a szennytől, sőt ellenkezően!

Végül mégis csak elment hazulról s a Sauvaise-sétányon fölkereste barátait, akikkel az időről, az aratásról s a városka eseményeiről beszélgetett. Az a nagy mandula-ügylet, melynek lebonyolítását másnap magára vállalta, egy álló hétig annyi sok szaladgálással járt, hogy aközben ugyyszólván teljesen megfeledezett Faujas abbéról. De különben is, már unni kezdte ezt a papot, aki olyan szűkszavú s magabazárkózott ember volt. Sőt két ízben ki is tért az utjából, mert föltételezte róla, hogy az a találkozást egyedül azért keresi, mert még tudni akar egyet-mást az al-megyefőnök és Rastoil ur bandájáról. Rose mondotta el neki, hogy az öreg Faujasné próbálkozott szóba állni vele; Mouret tehát elhatározta, hogy most már egyáltalán nem nyitja ki többé a száját. Különben is, volt most már más szórakozása is, amivel üres idejét agyonüthette! Mikor a második emelet ablakfüggönyeire függesztette tekintetét, így motyogott magában:

- Hát csak bujj el, bujj el, te... Tudom én, hogy engem kémlelsz a függöny mögül, csakhogy ezzel mit sem érsz el! Ha ugyanis az én révémen akarod kifürkészni a szomszédok dolgait!

Az a gondolat, hogy Faujas abbé leskelődik utána, módfölött mulattatta. Gondosan ügyelt arra, hogy valami csapdába ne kerüljön. Egy este azonban, mikor hazafelé tartott, mintegy ötven lépésnyire maga előtt megpillantotta Bourrette és Faujas abbékat, akik Rastoil kapuja előtt álldogáltak. Mouret tehát egy falmélyedésben vont meg magát. A két pap jó negyedóra hosszat beszélgetett ott állva. Élénk taglejtések közt tárgyaltak, azután szétváltak, de megint csak összedugták a fejüket. Mouret mintha azt értette volna meg a beszélgetésükből, hogy Bourrette abbé rá akarja venni Faujas abbét, menjen be vele az elnök házába. Faujas mentegőzött, de azután kereken visszautasította a meghívást. Kedd volt, rendes fogadónap. Végre is Bourrette abbé egyedül ment be Rastoil-ékhoz, míg Faujas, a maga alázatos modorával, tovasietett hazafelé. Mouret elgondolkozott. Vajjon az abbé miért nem jár Rastoil ur házához? Mikor az egész Saint-Saturnin ott ebédel: Fenil és Surin abbék, meg a többiek. Plassans-nak valamennyi fekete reverendája ott üdült a kertben, a vizesés előtt. Az új vikárius visszautasítása valóban feltűnő.

Mihelyst Mouret hazaért, legott a kertbe ment s a háttérből a második emelet ablakait vizsgálgatta. Kisvártatva már észrevette, hogy jobbról a második ablak függönye megrezdül. Bizonyos, hogy Faujas abbé van mögötte s onnan kémleli: mi történik Rastoil ur házában! A függöny bizonyos mozgásából Mouret azt magyarázta ki magának, hogy az abbé egyuttal az al-megyefőnökség kertjét is szemmel tartja.

Másnap, szerdán, mikor Mouret távozni akart hazulról, Rose jelentette neki, hogy Bourrette abbé legalább egy jó óra óta fönn van a második emelet lakójánál. Mouret erre visszatért s az ebédlőben motozott, kutatott valami után. Mikor Marthe megkérdezte tőle, hogy mit keres, Mouret fölfortyant s azt mondotta, hogy valami okmányra van szüksége, mely nélkül nem mehet el hazulról. Most azután fölment az első emeletre, nem felejtette-e ott az okmányt! Hosszu ideig ott hallgatózott az ajtó mögött, s mikor azután úgy vélte hallani, hogy odafenn a második emeleten a székek ide-oda tologatása megkezdődött, tehát a bucsuzás ideje érkezett: Mouret lassan, óvatosan lesomfordált, de az előcsarnokban megállt egy pillanatra, időt engedvén Bourrette abbénak, hogy utolérje őt.

- Nini!... Ön az, abbé ur? Mily szerencsés véletlen!... A plébániára megy vissza? Oh, akkor nagyszerű találkozás! Én is arrafelé megyek. Ha nem lennék alkalmatlan, hát elkisérném, abbé ur.

Bourrette abbé azt felelte, hogy nagyon boldog lesz. Ekkor azután lassu léptekkel mindketten elindultak a rue Balande-on végig, az al-megyefőnökség előtt elterülő tér felé. Az abbé jószágos arcu, kövér ember volt, nagy, kék, gyermeteg nézésű szemmel. Széles, fénylő selyemöve erősen megfeszült gömbölyödő pocakján; járás közben a fejét kissé előre biccentette, karjai rövidek, lábai pedig már nehézkesek voltak.

- Nemde, abbé ur, a derék Faujas abbét látogatta meg! - szólalt meg Mouret, minden átmenet nélkül. Hálával tartozom, amiért olyan lakót küldött hozzám, amilyen bizony nem minden bokrban terem.

- Ugy van, igaz, nagyon derék ember, - mormogta az abbé.

- Soha semmi nesz, semmi zaj. Még csak észre se vesszük, hogy idegen ember lakik a házunkban. És mily udvarias, mily előzékeny még hozzám!... Sőt azt is mondták nekem, hogy fenkölt szellemű ember, akivel csak ki akarták tüntetni az egyházmegyét.

Mikor azonban az al-megyefőnökség előtt elterülő tér közepére értek, Mouret hirtelen megállt s merően Bourrette abbé szeme közé nézett.

- Ah, csakugyan! - volt mindössze a válasza az abbénak, aki elcsodálkozott Mouret megjegyzésén.

- Nekem legalább azt mondták... Püspökünknek később valami terve volna vele. Az új vikárius egyelőre a háttérben marad, nehogy féltékenységet keltsen maga iránt.

Bourrette abbé ezekután továbbfolytatta útját s most befordult a rue de la Banne sarkán. Nyugodt hangon ezeket mondotta:

- Nagyon meglepett az ön megjegyzése... Faujas nagyon is egyszerű ember, sőt tulalázatos. Igy például a templomban olyan apró-cseprő funkciókat is ellát, amiket mi rendesen a káplánokra bízunk. Szentéletű ugyan, de nem életrevaló, ügyes ember. A püspökünknel pedig még aligha láttam néhányszor. Fenil abbéval mindjárt az első nap óta rossz viszonyban van. Pedig én megmagyaráztam neki, hogy a fővikáriussal barátságot kell tartania, ha azt akarja, hogy a püspök jó szemmel nézze őt. Ő azonban nem értette meg a tanácsomat; attól tartok, hogy kissé korlátolt felfogású ember... Nos, és sűrű látogatásai a mi szegény plébánosunknál. Compan abbénál, aki immár két hét óta nyomja az ágyat, amelyből - szinte bizonyos - hogy soha többé föl nem kel. Már pedig ezek a látogatások éppen nem időszerűek, s roppant kárára vannak Faujas abbénak. Compan sohasem tudott összeférni Fenil abbéval; valóban Besançonból kellett valakinek érkeznie, hogy ne legyen tudomása olyan dolgokról, amiket itt az egyházmegyében a verebek is csiripelik.

Bourrette abbé egészen belemelegedett. A rue Canquoin sarkán megállott s Mouret-vel szembe fordult.

- Oh, nem, kedves uram, önt megtévesztették. - Faujas abbé olyan ártatlan, mint a ma született bárány... Ugy-e, hogy én nem vagyok nagyralátó ember? És Isten a tanum: mennyire szeretem azt az aranyszivű Compan abbét. Mindazáltal mégis csak titokban keresem fel őt, hogy meg-szorítsam a kezét. Ő maga mondotta nekem: „Bourrette, öreg barátom, én már nem sokáig viszem. Ha utódom akarsz lenni a plébánián, akkor bizony jól vigyázz, hogy ne sokszor lássanak téged becsöngetni hozzám. Gyere inkább éjnek idején, kopogtass háromszor a kapun, mire hugom ajtót nyit neked.” - Én tehát megvárom az éjszakát, hiszen megért engem... Kár az embernek megnehezíteni a maga életét. Anélkül is elég a baja!

A hangja itt egészen elérzékenyült. Összekulcsolta két kezét a pocakján s továbblépdelt, mélyen meghatódva naiv önzésétől, amely arra készítette, hogy önnönmagát megkönnyezze, miközben ezt motyogta:

- Szegény, szegény Compan!...

Mouret most már igazán megzavarodott. Hogyan? Hát Faujas abbé továbbra is ismeretlen marad számára?

- Nekem pedig ugyancsak pontos adatokat beszéltek róla! - próbálkozott újra Mouret. - Így például arról is szó volt, hogy valami magas állásba juttassák.

- Ejh, dehogy is! Biztosíthatom önt, hogy szó sem volt róla! - kiáltotta az abbé. - Faujas-nak nincs jövője... Ime, egy másik eset. Ön is tudja, hogy minden kedden az elnök urnál ebédelek. A múlt héten az elnök ur felkért, hozzam el magammal Faujas abbét. Bizonyára szerette volna megismerni, hogy véleményét alkothasson róla... Nos, ön sohasem találná el: mit tett Faujas abbé! Kedves uram, ő visszautasította a meghívást. Kereken visszautasította! Hiába beszéltem én neki, hogy lehetetlenné teszi magát Plassans-ban; hogy magára vonja Fenil neheztelését, ha ilyen udvariatlanságot követ el Rastoil urral szemben. Faujas megkötötte magát s még csak hallani sem akart semmiről... Mi több - Isten bocsássa meg! - még azt is mondotta, jöllehet, haragjában, hogy neki bizony nincs szüksége arra, hogy efféle ebédekkel Rastoil ur lekötellezettjévé tegye magát.

Bourrette abbé most elnevette magát. A Saint-Saturnin-székesegyház elé érkezett. A templom kiskapuja előtt egy pillanatra még marasztalta Mouret-t.

- Gyermek ez a Faujas abbé, nagy gyermek! - folytatta Bourrette abbé. - És kérdezem önt: hogy is gondolhatta az a Faujas abbé, hogy Rastoil ur egy ebédje ferde helyzetbe hozhatja őt!... Az ön anyósa is, a jóságos Rougon-né, szintén megbízott tegnap azzal, hogy hívjam meg hozzá az abbét. Én nem titkoltam el abbeli aggodalmamat, hogy Faujas abbé visszautasítja a meghívást.

Mouret most a fülét hegyezte.

- Ugyan!... Az anyósom arra kérte fel önt, abbé ur, hogy hívja meg nevében Faujas abbét?

- Ugy van. Tegnap a sekrestyében keresett fel engem... Minthogy én sulyt vetek Rougon-né asszony barátságára: megígértem neki, hogy fölkeresem azt az ördögös embert... Én azonban bizonyos voltam abban, hogy nem fogadja el a meghívást.

- Nos, és visszautasította?

- Nem utasította vissza. A legnagyobb meglepetésemre elfogadta.

Mouret-nak leesett az álla. Bourrette abbé önelégülten vágott egyet a szemével.

- De meg kell adni, hogy én is ügyesen csináltam a dolgot... Egy óra hosszánál is tovább magyarázgattam Faujas abbénak, mily előkelő társadalmi állást tölt be az ön tisztelt anyósa. Eleinte a fejét csóválta s nem tudott határozni: hivatkozott arra, hogy mennyire szereti a zárkózott életet... Végül már én is kifogytam az érvekből, mikor hirtelen eszembe jutott a derék Rougon-né asszony megnyugtató kijelentése, hogy az ő szalonja - mint ahogy az egész város tudja - semleges terület. És arra kért engem, hogy szalonja jellemzéséül hivatkozzak erre a kijelentésére... Ekkor végre erőt vett önmagán s megígérte, hogy eljön. Határozott ígéretet tett, hogy holnap ott lesz... Irok is mindjárt a derék Rougon-né asszonynak, hogy tudtára adjam neki diadalunkat.

Nagy, kék szemét forgatva, Bourrette abbé egy pillanatig még helyén maradt s mintha csak önmagának motyogná:

- Rastoil ur ugyan meg fog haragudni, dehát én nem tehetek róla... A viszontlátásra, kedves Mouret ur, a viszontlátásra! Kérem adja át üdvözlétemet kedves családjának!

Bourrette abbé bement a templomba, betéve csöndesen maga után a párnázott kettős ajtót. Mouret vállát vonogatva nézett erre az ajtóra.

- Nohát, ez is összehord ám hetet-havat! - dörögte magában Mouret. Azok közül az emberek közül való, akik más emberfiát nem hagyják szóhoz jutni, mindig locsognak-fecsegnek, mégsem mondanak semmit... Ah! Faujas, tehát holnap meglátogatja azt a füstösképű Félicité-t! Kár, hogy én azzal a hülye Rougon-nal összerugtam a patkót.

Mouret ezután egész délután üzleti ügyei után futkosott. Este, lefekvéskor, csak úgy odavetve, ezt kérdezte a feleségétől:

- Elmegy-e holnap látogatóba az anyádhoz, Marthe?

- Nem megyek, - felelte Marthe. - Nagyon sok a dolgom. De a jövő csütörtökön bizonyosan elmegyek.

Mouret nem faggatta tovább. De mielőtt elfujta volna a gyertyát, megjegyezte:

- Pedig rosszul teszed, hogy gyakrabban nem jársz ki a házból. Holnap este menj csak el az anyádhoz, szórakozzál egy kisé. Én majd vigyázok a gyermekekre.

Marthe csodálkozva nézett rá. Eddigél mindig otthon marasztalta őt az ura, kinek szüksége volt az ő apró-cseprő szolgálataira, s dohogott, mihelyst csak egy órát is késett valahol.

- Ha éppen akarod, hát - elmehetek, - felelte Marthe.

Mouret elfujta a gyertyát s fejét párnájára hajtva le, motyogta:

- Jó lesz. Legalább elmeséled majd, hogy mint telt el az este. Tudom, hogy mulatnak rajt' a gyermekek.

HATODIK FEJEZET

Másnap este, úgy kilenc óra tájban, Bourrette abbé fölkereste Faujas abbét, akinek megigérte, hogy ő vezeti be és mutatja be őt a Rougon-ék szalonjában. Már ott találta Faujas abbét felkészülve a nagy, csupasz szoba közepén, amint épp fekete kesztyűjét huzta föl, melynek ujjahegyei bizony már megfehéredtek a kopástól. Bourrette elfintorította az arcát.

- Nincs más reverendája? - kérdezte Bourrette.

- Nincs, - felelte nyugodtan Faujas. - Ez is jó még, azt hiszem.

- Kétségkívül, de nagyon hideg van ám odakünn - hebegte zavarodottan az öreg pap. - Vegyen föl legalább valamit magára... Nem? Akkor hát mehetünk.

Az első hideg napok beköszöntöttek. Bourrette abbé, vattázott selyembélésű felöltőjébe jól beburkolózva, szuszogva követte Faujas abbét, akin kopott, vékony reverendáján kívül bizony nem volt semmi meleg ruhadarab. Az al-megyefőnökség előtt elterülő tér és a rue de la Banne sarkán megállottak egy fehér kőből épült ház előtt, amely az új város egyik legszebb épülete volt, s amelynek mindenik emeletét rózsalakú, faragott ékitmények díszítették. Kéruhás inas fogadta őket az előcsarnokban, mosolyogva segítvén le Bourrette abbéról annak meleg kabátját, de annál jobban csodálkozott a másik abbé látásán, kinek hatalmas testét, mintha bárdal faragták volna ki s aki kabát nélkül jár-kelel ebben a nagy hidegben. A szalon az első emeleten volt.

Faujas abbé emelt fővel, komoly fesztelenséggel lépett a szalonba, míg Bourrette abbé, aki - noha egyetlen fogadónapon sem maradt el - mindig nagyon elfogódott, valahányszor Rougon-ékhoz jött látogatóba, most is úgy segítette ki magát zavarából, hogy besurrant egy szomszédos szobába. Faujas abbé ezalatt lassu léptekkel végighaladt az egész szalonon, hogy üdvözlje a ház urnőjét, akit őt vagy hat hölgy társaságában pillantott meg. Faujas abbé kénytelen volt ön maga bemutatkozni, amit néhány szóval el is intézett. Félicité hirtelen talpra ugrott, biztos tekintetével tetőtől-talpig végigmérte az abbét, majd az arcára nézett ismét s vizsla tekintetét merően annak szemébe mélyesztve, mosolyogva, halkán mormolta:

- El vagyok ragadtatva, abbé ur, igazán örvendek...

Faujas abbé, mikor az imént végighaladt a termen, általános csodálkozást keltett. Az egyik fiatalasszony, hirtelen föltekintvén, szinte rémülten rezzent össze, mikor ezt a fekete tömeget maga előtt megpillantotta. A hatás, amit a megjelenése okozott, kedvezőtlen volt; tulnagynak, tudarabosnak és tagbaszakadtnak találták; arcvonásai nagyon kemények, kezei tulságosan nagyok és csontosak. A csillár metsző fényében reverendája olyan siralmasan szegényesnek látszott, hogy ennek az ütött-kopott ruházatu papnak láttára a hölgyek szinte pironkodtak. Arcuk előtt szétnyitották legyezőiket, sugdosódtak s kérkedve fordítottak hátat neki. Az urak ajkbiggyesztve néztek egymásra.

Félicité legott észrevette, mily kevés jóindulatot tanusítanak vendégei az abbé fogadtatása iránt. És ez bosszantotta is; megállott a szalon közepén s hangos beszédével arra kényszerítette vendégeit, hogy azok hallgassák végig azokat a bókákat, amiket ő Faujas abbéhoz intéz.

- A derék Bourrette abbé - szólalt meg hizelgő hangon - már elmondotta nekem, mily nehezen birta rávenni önt, hogy végre rászánja magát erre a látogatásra... Ezért bizony neheztelek is önre, uram! Önnek nincs joga ennyire megfosztani személyétől a világot.

Faujas abbé szó nélkül meghajolt. Félicité azonban mosolyogva továbbfolytatta, különös célzattal hangsúlyozva bizonyos szavakat.

- Oh, én már jobban ismerem önt, semmint hinné, abbé ur, noha ön gondosan rejtegeti előttünk erényeit. Már hallottam önről. Ön szentéletű ember, én pedig szeretném, ha jóbarátok lennénk... No de erről majd beszélgetünk még, nemde? Mert ön mától kezdve a mi emberünk, abbé ur!

Faujas abbé merően nézett Félicité arcára, mert azokban a mozdulatokban, amelyekkel az a legyezőjét mozgatta, mintha bizonyos szabaddkőművesi jeleket vett volna észre. Majd halkított hangon így felelt:

- Asszonyom, állok rendelkezésére minden tekintetben.

- Ezt szívesen hallom öntől, - szólt ismét Félicité, még hangosabban fölnevetve. - Majd meglátja, abbé ur, hogy mink itt mindenkinek csak a javát akarjuk... De jöjjön csak velem, hadd mutassam be a férjemnek!

Félicité végigvezette az abbét a termen, miközben többeket félretolt, hogy utat nyisson számára s olyan fontosságot tulajdonított a személyének, hogy azzal a jelenlevő vendégeit végképp ráharagította az abbéra. A szomszéd szobában asztalokat állítottak föl a whist-játékosok számára. Félicité egyenesen az ura felé tartott, aki komoly diplomata-arccal kártyázott. Rougon eleinte türelmetlen mozdulatot tett, de mihelyst a felesége a füléhez hajolt s néhány szót sugott neki, legott hirtelen föllállt.

- Nagyon jól van! Nagyon jó! - mormogta Rougon.

S azzal játszótársaitól bocsánatot kérve, Rougon sietett kezet szorítani Faujas abbéval. Rougon ekkor hetven éves, kövér, sápadt ember volt; a milliomosok ünnepélyes arculatát öltötte föl. Plassans-ban általában azt tartották, hogy szép feje van: afféle fehér, hallgatag fej, mint amilyen politikushoz illik. Miután az abbéval néhány udvarias szót váltott, ismét elfoglalta helyét a kártyaasztalnál. Félicité még mindig mosolygott, mikor a szalonba visszatért.

Mikor Faujas abbé magára maradt, csöppet sem látszott zavartnak. Egy darabig mintha a kártyázó urakat szemlélte volna, voltaképpen azonban a falkárpitot, a szőnyeget, a butorzatot vizsgálta. Haloványsárga színű kis szalon volt, benne körtefából készült, rézpálcikákkal diszitett, három fekete könyvszekrény, amelyek a szoba három oldalfalát elfoglalták. Vénéd inkább valamely előkelő hatósági személy dolgozószobájának. Faujas abbé, aki kétségkívül alapos helyszíni szemlét akart tartani, ismételten végighaladt a nagy szalónon. Komoly hangulatu, zöld színben pompázó, de dusabb aranyozással ékes volt ez a szalon, melyben valamely minisztériumbeli szoba komolysága a nagyvendéglők rikitó fényűzésével párosult. A tulsó oldalon volt még női öltöző-féle helyiség, amely nappal Félicité fogadószobájául szolgált; olyan szalmasárga színű öltöző volt ez, ibolyaszínű levelekkel berakott butorzattal s annyira teletömve karosszékekkel, puffokkal, pamlagokkal, hogy alig lehetett benne megmozdulni.

Faujas abbé a kandalló mellé ült, mintha a lábait melengetné. Oly módon helyezkedett el, hogy az egyik szélesen kitárt ajtón át a zöld szalon nagyobbik felét beláthatta. Az a feltűnően szívélyes fogadtatás, amelyben őt Rougon-né részesítette, szöveget ütött a fejébe; félig lehunyt szemmel ezen a problémán törte a fejét, de sehogy sem tudott a nyitjára jönni. Álmodozásából alig néhány pillanat múlva hangos beszélgetés verte föl, amely háta mögül hangzott föl; a magas támlájú karosszék, amelyen ült, egészen eltakarta őt. Most még jobban lehunyta a szemét s hallgatózott, színlelvén az alvást, amit a tűz melege okozhatott.

- Abban az időben én csak egyetlen egyszer fordultam meg náluk, - folytatta egy mély hang. - Ezzel a házzal szemközt, a rue de la Banne tulsó oldalán laktak. Ön akkor bizonyára Párizsban lehetett, mert hiszen a Rougon-ék sárga szalonját egész Plassans jól ismerte. Akkor bizony siralmas külsejű szalon volt az, citromsárga papiroskárpittal, melynek tizenöt sou volt az ára tekerccsenként, utrechtli olcsó bársonnyal bevont butorzattal, bicegő karosszékekkel... És

nézze meg most, nézze meg azt a fekete-barna asszonyt abban a gesztenyeszinű selyemruhában, amott a puffon! Nini, hogy nyújtja oda a kezét a kis Delangre-nak. Szavamra mondom, hogy csókra nyújtja oda.

Egy fiatalosabb hang szólalt meg halkán:

- Nohát, ezek ugyan pompásan lophattak, hogy ilyen szép zöld szalonra tudtak szert tenni. Mert ne feledje, hogy az egész városban ez a legszebb szalon.

- Rougon-nének - folytatta a mélyhang - mindig szenvedélye volt a vendéglátás. Ha egy souja nem volt, hát ivott vizet, hogy este azután citromos vizet adhasson a vendégeinek... Oh, én tövéről-hegyéig jól ismerem a Rougon-ékat, hiszen megfigyeltem őket. Nagyon ügyes, fortélyos emberek ezek. Olyan nagyétűek, hogy képesek késre menni kapzsiságuk kielégítése végett. Az államcsíny segítette őket ahhoz, hogy valóra váltsák azt a kéjes álmot, amely negyven év óta gyötörte őket. Mekkora falánkság, a jó dolgoknak mennyire tulhajtott élvezete!... Ez a ház, amelyben most laknak, annak idején bizonyos Peirotte nevű adószedő volt, aki az 1851-iki fölkelés alkalmával a sainte-roure-i harcokban elesett. Igen, hitemre mondom, hogy kedvezett nekik a szerencse: egy eltévedt golyó megszabadította őket ettől az embertől, aki utjukban állott s akitől örökölték... Nos, ha Félicité-nek választania kellett volna e ház és az adószedői hivatal között, hát már ő csak inkább ezt a házat választotta volna. Sóvár szemmel nézett ő tiz esztendeig erre a házra a terhes asszony mohó megkívánásával, és szinte betege volt az ablaküvegek mögött lecsüngő diszes függönyök megbámulásának. Ezek voltak az ő Tuileriái, - a december 2-ika után Plassansban keringő szóbeszéd szerint.

- De honnan szerezték a ház megvételéhez szükséges pénzt?

- Oh, kedves barátom, itt már azután bajos ám tisztán látni. Fiuk, Eugène, aki Párizsban olyan szédítő politikai karriert csinált - képviselő, miniszter, majd a Tuileriák bizalmas tanácsadója lett - könnyűszerrel meg tudta szerezni az adószedői állást és a becsületrend keresztjét atyja számára, aki itt bizony csinos kis komédiát játszott. Ami a ház megvételét illeti, nos, azt alighanem kölcsönrel ütötték nyélbe. Az összeget valamelyik bankár adta nekik kölcsön... Bárhogy lett légyen is: ma gazdagok, szerepet játszanak s kárpótolják magukat az elveszett időért. Azt hiszem, hogy fiuk most is levelez velük, mert eddigelé még semmiféle ostobaságot nem követtek el.

A mély hang most elhallgatott, de fojtott nevetés közben csakhamar így folytatta:

- Akaratlanul is, igazán nevetnem kell, mikor látom, mint adja a hercegnőt ez az ártatlan tücsök: Félicité!... Én még mindig jól emlékszem az ő sárga szalonjára, nyüttes szőnyegével, piszkos tükörszalkáival és gyatra kis csillárjának légymocsoktól ronda csalánszövet-takarójára... Ime, most éppen a Rastoil-kisasszonyokat fogadja! Ni, hogy riszálja ruhauszályát!... Nohát, kedves barátom, ez a vén csoroszlya egyszer csak megpukkad diadalmármorában zöld szalonjának kellő közepén!

Faujas abbé most lassan úgy fordította a fejét, hogy szemügyre vehesse, ami a nagy szalonban történik. Ott látta Rougon-nét, aki az őt környező hódolók udvarának közepén valóban fölényesnek látszott. Kurta lábai ellenére mintha valamennyinél nagyobb volna s győzedelmes királynői tekintetével maga körül valamennyi gerincet meggörbültni kényszerített. A mennyezet aranyos visszfénye s a falikárpit komoly ékessége időnkint szinte rövid aléltságba ringatta Faujas abbét.

- De nini!... Itt jön az ön édesatyja! - mondotta a mély hang. - Ime, a jó orvos... Igazán csodálkozom, hogy az ön atyja nem mondotta el önnek ezeket a dolgokat, pedig ő még többet tudna beszélni, mint én.

- Ugyan!... Édesatyám attól fél, hogy elszólom magam, őt pedig ferde helyzetbe hozom, - felelte vidáman a fiatalos hang. - Hiszen ön is tudja, mennyit korhol engem s váltig azt állítja, hogy én miattam veszté el a betegeit... No, de most bocsánatot kérek, amott látom a Maffre-fiukat, megyek is, hogy üdvözljem őket.

Székek ide-odatologatásának zaja hangzott, majd egy magas, de már ványadt arcú fiatal-embert látott Faujas abbé végigmenni a kis szalonon. És fölkelte ültőhelyéből az a másik ur is, aki az imént olyan alaposan leszedte a keresztvizet a Rougon-ékről. Hízegő bókokat mondogatott egy arra haladó hölgynek, aki nevetve fogadta azokat és „kedves Condamin urnak” nevezte az illetőt. Faujas abbé ekkor azután felismerte benne azt a hatvanesztendős, szép öreg urat, akire Mouret hívta fel a figyelmét az al-megyefőnökség kertjében. Condamin ur most a kandalló tulsó végénél foglalt helyet. Bezzeg meglepődött, mikor Faujas abbét megpillantotta, akit a karosszék magas támlája eddig eltakart előle; de azért egy csöppet sem jött ám zavarba, sőt mosolyogva, a szeretetreméltó, őszinte ember biztosságával így szólt:

- Abbé ur, azt hiszem, hogy akaratunk ellenére meggyóntunk önnek... Felebarátainkról rosszat beszélni ugy-e, hogy nagy bűn? Szerencsénkre ön itt volt s így mindjárt fel is oldozhat bennünket.

Bármennyire tudott is parancsolni önmagának Faujas abbé, ezuttal nem bírta megakadályozni, hogy könnyedén el ne piruljon. Könnyű volt észrevennie, hogy Condamin ur voltaképpen szemrehányást tett neki, amiért lélegzetét visszafojtva, kihallgatta beszélgetésüket. Csakhogy Condamin ur sem volt ám olyan ember, aki haragudott volna a kíváncsi emberre, sőt épp ellenkezően. Mődfőlött megőrlő annak a bűnközösségnek, amely közte és e pap közt ime, teljessé vált. Ez azután feljogosította őt arra, hogy szabadon csevegessen vele és hogy az estét agyonüsse azzal, hogy botránykrónikákat mesélhessen el a jelenlevő személyekről. Ez volt az ő legnagyobb győnyörősége. Ez az új jővevény abbé meg éppen hálás hallgatónak tűnt föl neki; annyival is inkább, mert az arcát egész közönségesnek találta s olyan embert vélte megismerni benne, aki szívesen meghallgat mindent, s akinek a reverendája sokkal nyűttebb és kopottabb, hogysem azok a bizalmas közlések, amiket ő ezzel az emberrel szemben megenged magának, valamelyes következményekkel járhatnának.

Alig egy negyedóra multán Condamin ur már az elemében volt. Világfi létére, kifogástalan udvariassággal mutatta be Faujas abbénak Plassans városát tövőrl-hegyéig.

- Ön még idegen itt köztünk, abbé ur, - kezdte a beszédet Condamin ur - és én mődfőlött őrvendenék, ha valami tekintetben szolgálatot tehetnék önnek... Plassans kis város, ahol bizony nehezen tud megszokni az ember. Én Dijon környékéről való vagyok. Nos, mikor engem ide neveztek ki az erdők és vízművek felügyelőjévé, bizony utáltam én ezt a vidéket s halálosan unatkoztam benne. Ez közvetlenül a császárság kezdetén volt. Kiváltképpen 1851 után volt szomorú és kietlen ez a táj, mondhatom önnek, abbé ur! És éppen ebben a megyében rettegett különősképpen a lakosság. Mihelyst csendőrt láttak: szerettek volna a föld alá bujni... Lassanként azután mégis megnyugodtak, visszatértek megszokott, rendes életmődjükhöz s végül magam is megbarátkoztam az itteni étellel. Kijárok a szabadba, hosszú sétákat végzek lőháton s egy kis összeköttetésre tettem szert.

Most azután halkabbra fogta a beszédet s bizalmas hangon folytatta:

- Ha elhiszi, amit mondok, ön is óvatos lesz abbé ur. El sem képzele, micsoda darázsfészekbe nem nyultam kicsi híján magam is!... Plassans egymástól teljesen különálló három részre oszlik: az egyik a régi, vagyis az ő-város, ahol önnek csak vigaszt és alamizsnákat kell majd osztogatnia; azután a Saint-Marc-városrész, melyben a környék nemes családjai laknak, unalmas és ármányos hely, amitől sohasem tud eléggé óvakodni az ember; és végül az új város, amely most van kiépülőben az al-megyefőnökség körül, az egyedüli elviselhető s

megfelelő hely... Én magam azt az ostobaságot követtem el, hogy a Saint-Marc-városrészben telepedtem le abban a hitben, hogy társadalmi viszonyaim engem oda utalnak. Igen ám, csak-hogy én ott mindössze kivénhedt, előkelő nemes asszonyságokat találtam, akik olyan szárazak, akár a szőlőkaró, no meg levitézlett márki urakat. Mindenki az Olim előtt való, régi jó időket sirta vissza. Dehogyan van ott multság vagy éppen ünnepség, csak alattomos ármánycodás a boldog béke ellen, amelyben élünk... Becsületszavamra mondom, hogy ezzel azután csaknem lehetetlenné tettem magamat. Péqueur eleget gunyolódott is velem... Tudniillik Péqueur des Saulaies, al-megye főnökünk. Hiszen ismeri őt, nemde?... Ekkor azután áttelepedtem a Sauvaire-sétányra, s ott a téren béreltem ki lakást. Láthatja, hogy Plassans-ban nincs is köznép, a nemesség pedig egyszerűen megszelidíthetetlen; így tehát csak néhány mibőllett emberre vagyunk utalva, akik egyébként kellemes emberek és nagyon áldozatkészek a hivatalos emberekkel szemben. A mi kis tisztviselővilágunk boldognak érzi itt magát. Egymásközt és a magunk módja szerint élünk, nem törődve a lakossággal, mintha csak valamely meghódított országban ütöttük volna fel sátorfánkat.

Condamin most önelégülten nevetett s még jobban kinyújtózkodva, talpát odanyújtotta a tűznek; majd az arrafelé elhaladó inas tálcájáról elkapott egy pohár puncsot, amit lassan szűr-csölgetve, sandán állandóan Faujas abbét kémlelte. Az abbé érezte, hogy merő udvariasságból neki is meg kell szólalnia.

- Ez a ház azonban igen kellemesnek látszik, - mondotta Faujas abbé, félfordulattal a zöld szalon felé hajolva, ahol a társalgás hovatovább mindegyre élénkebbé vált.

- Ugy van! - felelte Condamin, aki időnkint rövid szünetet tartott, hogy egyet-egyet hörpentsen a puncsból. - Rougon-ék egészen elfelejtetik velünk Párizst. Mintha nem is Plassans-ban volnánk. Ez az egyetlen szalon, ahol mulatnak, mert ez az egyedüli hely, ahol valamennyi világnézet találkozhatik... Péqueur házában szintén nagyon kellemes szórakozás esik... Rougon-éknak bizony ezek a multságok sok pénzükbe kerülhetnek, pedig hivatalos pénz nem áll rendelkezésükre, mint Péqueur urnak. Az is igaz azonban, hogy ezeknek itt jobb forrásuk van: az adófizetők zsebei!

Ez a tréfás megjegyzés módfelett tetszett önmagának. Az üres poharat, amit a kezében tartott, most a kandallóra helyezte s közelebb hajolva, így folytatta:

- Legmulatságosabbak azonban a szakadatlanul egymást követő komédiák! Hátha még a szereplőket is ismerné!... Látja ön ott, két leánya közt, Kastoil-nét, azt a körülbelül negyvenöt éves, bégető anyajuh-képű hölgyet?... Nos hát! És nem vette észre, hogy repdesnek a szempillái, valahányszor Delangre ur szemközt helyet foglal vele? Azt az urat értem ott ni, azt a bohóc-képű embert, balkéz felől... Néhány évtizeddel ezelőtt ugyancsak benső ismeretség állott fenn köztük! Azt rebesgetik, hogy a kettő közül az egyik leány tőle való, de hogy melyik: azt már senki sem tudja... De legfurcsább a dologban az, hogy Delangre urnak épp abban az időben szintén valami kellemetlensége volt a feleségével; beszélnek, hogy a leánya egy festőtől való, akit az egész Plassans jól ismer.

Faujas abbé kötelességének tartotta, hogy az efféle bizalmas közléseket komoly arccal fogadja; szempilláit teljesen lehunyta és színlelte, mintha oda sem figyelne. Condamin ur folytatta beszédjét, mintha most már mentegetőzni akarna.

- Hogy Delangre urról így beszélek, azt csak azért teszem, mert jól ismerem. Bizony ördögös ember ökegyelme! Ha jól tudom, az apja kőmives volt. Tizenöt évvel ezelőtt ő vállalta el azokat a jelentéktelen tyukpöröket, amikről más ügyvédek hallani sem akartak. Egyedül Rastoil-né huzta ki őt a hinárból, még tűzifát is juttatván neki tél idején, hogy meg ne vegye az Isten hidege. És ugyancsak Rastoil-né révén nyerte meg az első pöreit is!... Megjegyzem, hogy Delangre abban az időben volt olyan ügyes, hogy politikai véleményét egyáltalán nem

árulta el. Így történt azután, hogy 1852-ben, amikor polgármestert kerestek, legott őreá gondoltak; egyedül ő tölthette be ezt az állást anélkül, hogy a három városrész valamelyikét föl ne háborította volna. Ez időtől kezdve minden vállalkozása sikerült. A legszebb jövő elé néz! Kár, hogy nem tud összeférni Péqueur urral; a legcsekélyebb ostobaságon összevesznek.

Condamin most elhallgatott, mert visszatért hozzá az a magas fiatalember, akivel az imént beszélgetett.

- Guillaume Porquier ur, Porquier orvos fia - mondotta Condamin, bemutatván az ifjut Faujas abbénak.

Mikor azután Guillaume helyet foglalt, Condamin nevetve kérdezte tőle:

- Nos, mi szépet és jót látott ön amott, ifju barátom?

- Igazán semmit! - felelte az ifju tréfás hangon. - De láttam mégis Paloque-ékat. Rougon-né váltig azon mesterkedik, hogy dughatná el őket valamely kárpitfüggöny mögé, hogy vendégeit megkimélje a megbotránkozástól. Egy másállapotban levő asszony, aki a sétatéren pillantotta meg őket, kicsi hija, hogy el nem vetélt... Paloque egy pillanatra sem veszi le a tekintetét Rastoil arcáról, hátha az ijedségtől egyszer csak megüti azt a guta! Hiszen ön is tudja, hogy ez a szörnyszülött Paloque arra számít, hogy ő még mint elnök fog meghalni valaha!

És most mind a ketten föl kacagtak. Paloque-ék rutsága állandóan gunyolódás tárgyául szolgált a tisztviselők külön kis világában. Ifjabb Porquier most halkabbra fogta a hangját:

- De láttam ám Bourdeu urat is! Nem vette észre, hogy Lagrifoul márki megválasztatása óta ez az ur még soványabb lett? Bourdeu nem tud megvigasztalódni afölött való bánatában, hogy többé nem megyefőnök; orléánista bosszuságát a legitimisták szolgálatába állította, és pedig abban a reményben, hogy ily módon egyszeribe bejut a kamarába, ahol azután már ismét elcsipheti az annyira megsirattott megyefőnökséget... És roppant bántja őt az is, hogy vele szemben előnyben részesítették a márkit, ezt az ostobát, ezt az okatlan szamarat, aki a politikához még csak nem is konyit, míg ő, tudniillik Bourdeu, ugyancsak otthon érzi magát benne.

- Végig begombolt hosszú kabátjában s vaskalaposságával valóban unalmas egy fráter ez a Bourdeu! - jegyezte meg Condamin, vállát vonogatva. - Ha ezeket az embereket szabadjukra bocsátanák, akkor bizony az egész Franciaországból csakhamar az ügyvédek és diplomaták Sorbonne-ját csinálnák meg, ahol azután akár holtra unhatná magát az ember... De nini! Mondani akarok önnek valamit, Guillaume! Valamit rebesgetnek önről... Mondhatom: csinos életet élhet ön is, kedves barátom!

- Én-e? - kiáltotta föl nevetve az ifju.

- Igenis, ön, kedves barátom! És ne feledje, hogy amit tudok, azt saját édesatyjától tudom. Kétségbe van esve s azzal vádolja önt, hogy ön kártyázik s éjszakáit a kaszinóban és más egyebütt tölti... Vajjon igaz-e, hogy a fogház mögött valahol egy zugkávéházat fedezett föl, ahol semmirekellő cimborái társaságában pokoli tivornyákat rendez? De még azt is mondták nekem...

Most két hölgy lépett be, kiknek megpillantására Condamin egészen közel hajolt Guillaume füléhez, aki jóváhagyóan integetett, miközben ki-kitört belőle a hangos nevetés. Majd viszont Guillaume sugdosott valamit Condamin fülébe, bizonyára ennek az észrevételeit toldván meg a magáéval. Amint így ketten összedugták a fejüket, csillogó szemmel gyönyörködve élvezték egymás adomáit, amiket hölgyek jelenlétében bezzeg nem lehetne elmondani.

Faujas abbé ezalatt ki sem mozdult ültő helyéből. Már nem is figyelt többé e két ur beszédére, hanem Delangre ur mozdulatait követte tekintetével, aki ugyancsak sürgött-forgott a zöld szalonban és csakugy szórta erre is, arra is hizelgő bókjait. Ez a látvány annyira elfoglalta őt,

hogy észre sem vette Bourrette abbét, aki pedig a kezével integetett feléje. Bourrette abbé kénytelen volt a vállát megérinteni s azután intett neki, hogy kövesse. Bourrette abbé a játékterembe vezette Faujas abbét óvatosan, nagy körültekintéssel, mint akinek igen kényes mondanivalója van.

- Kedves barátom - mormogta Bourrette abbé, egy kis sarokba vonva társát - az ön viselkedését még menteni lehet, mert ön első ízben van itt; figyelmeztetnem kell azonban, hogy nagyon ferde helyzetbe juttatta magát azzal, hogy olyan hosszú ideig beszélgetett azzal a két urral, kiknek társaságából most távozott.

Minthogy Faujas abbé nagyon csodálkozva nézett reá, Bourrette abbé így folytatta:

- Ezt a két urat rossz szemmel nézik itt... Távol van tőlem, hogy ítéletet mondjak róluk és dehogy is akarok én pletykálkodni! Az ön iránt való barátságból azonban, figyelmeztetem önt. Ennyi az egész.

Bourrette abbé ezzel már távozni készült, de Faujas abbé marasztalta:

- Szavai nyugtalanítóan hatottak reám, abbé ur. Kérem, magyarázza meg szavait bővebben. Azt hiszem, hogy fölvilágosításokat adhatna nekem anélkül, hogy rágalmazást követne el.

- Legyen tehát! - mondotta az öreg pap némi tétovázás után. - Az a fiatal ember, Pourquoi orvos fia, sok szomorúságot okoz tiszteletreméltó édesatyjának és rossz, sőt a legrosszabb példával jár elül a plassans-i tanuló ifjuság szemében. Párisban egyebet sem csinált, csak adósságot, itt pedig teljesen fölforgatja az egész várost... Ami pedig Condamin urat illeti...

Itt ismét szünetet tartott, mert ugyszólván maga is visszariadt azoktól a borzalmas dolgoktól, amiket elmondandó lesz; majd szemlesütve folytatta:

- Condamin urnak hamar eljár a nyelve s attól tartok, hogy az erkölcsi érzéke sem áll valami erős lábon. Senkit nem kimél s minden tisztességes érzésű embert megbotránkoztat... Magam sem tudom, hogy mondjam el önnek... de beszélik, hogy nem magához való tisztességes házasságot kötött. Látja ön ott, abbé ur, azt az alig harmincévesnek látszó hölgyet, akit annyian körülrajonganak. Nos, egy napon csak idehozta Plassans-ba közénk, senki sem tudja, hogy honnan! És megérkezését követő naptól kezdve ez az asszony ugyszólván mindenható lett itt. Az ő révén kapott kitüntetést az ura és Pourquoi orvos. Párisban barátai vannak... Csak arra kérem, abbé ur, ne adja tovább, amit most mondok önnek! Condamin-né nagyon szeretetreméltó, nagyon jóteköny asszony. Magam is meglátogatom néha, nagyon sajnálnám tehát, ha ellenséget látna bennem. Ha vannak is olyan hibái, amelyekért bünbocsánatot igyekszik elnyerni, nekünk kötelességünk, nemde, rásegíteni őt a helyes utra. Ami férj uramat illeti, köztünk legyen mondva, gonosz ember. Legyen rideg vele szemben.

Faujas merően szemébe nézett a derék Bourrette abbénak; észrevette, hogy Rougon-né messziről figyelemmel kíséri beszélgetésüket.

- Nem Rougon-né kérte-e fel önt, hogy jó tanácsokkal lásson el engem? - kérdezte hirtelen Faujas abbé az öreg paptól.

- No, tessék! Honnan tudja ön ezt? - kiáltott föl Bourrette abbé csodálkozva. - Megkért ugyan, hogy ne szóljak róla, de mert kitalálta... Rougon-né nagyon jó asszony és módfölött sajnálná, hogyha egy pap ferde helyzetbe kerülne az ő házában, ő bizony, sajnos, sok mindenféle embert kénytelen vendégül látni.

Faujas abbé megköszönte a tanácsot s megígérte, hogy óvatos lesz. A kártyázók rájuk sem hederítettek. Faujas visszament a nagy szalónba, ahol ismételten éreznie kellett, hogy ellenséges környezetbe lépett; mi több: mintha most még kifejezettebb fagyossággal és nagyobb ellenérzéssel találkozott volna, mint előbb. A diszruhás nők kitértek utjából, mintha bizony

attól félnének, hogy bepiszkolódnak tőle, a feketeruhás férfiak pedig gunyos mosollyal fordítottak hátat neki. Faujas abbé azonban mindezekkel szemben megőrizte fölényes nyugalmát. Miután abból a sarokból, ahol Condamin-né trónolt, szenvelgő hangon a Besançon szót hallotta felhangzani, egyenesen afelé a csoport felé tartott, amely ezt a hölgyet körülvette; közeledtére azonban a társalgás hirtelen abbamaradt s valamennyi szem ellenséges kíváncsisággal irányult reá. Semmi kétség: őt szapulták, róla beszéltek gonosz, sértő dolgokat. Ahogy ott állott a Rastoil-kisasszonyok mögött, akik őt nem vették észre, hallotta, amint a fiatalabbik ezt kérdezte a nénjétől:

- De vajjon mit is csinálhatott Besançon-ban ez a pap, akiről most mindenki beszél?

- Nem sokat tudok róla, - felelte az idősbik Rastoil-kisasszony. - Azt hiszem, kicsi hija, hogy meg nem fojtotta a plébánosát veszekedésük során. Papa még azt is mondotta, hogy valami nagyobb szabású ipari vállalkozásba is belekeveredett, amely azonban nem sikerült.

- Nemde, itt van valahol a kis szalónban?... Condamin társaságában látták őt nevetgélni.

- Nos hát, ha Condamin-nal látták őt nevetgélni, akkor minden ok megvan arra, hogy az ember tartózkodjék tőle.

E két kisasszony fecsegésének hallatára Faujas abbé halántékát kiverte a verejték. Szempillája meg se rebbent, csak a szájaszéle szorult össze görcsösen, az arca pedig fakóra vált. Most már az egész szalon arról a plébánosról kezdett beszélni, akit ő majd megfojtott s azokról a piszkos ügyekről, amikbe ő bele volt keveredve. Delangre ur és Porquier orvos, akik épp szemközt állottak vele, szigorú komolysággal néztek reá; Bourdeu ur az ajkát biggyesztette megvetően feléje, amint egy hölgygel beszélgetett; Maffre ur, a békebíró, jámbor ábrázattal nézegette messziről; mint a kopó, előbb körülszaglászván, mielőtt beleharapna. A szoba tulsó végében a Paloque házaspár, ez a két szörnyszülött, nyujtogatta májfoltos ábrázatát, amely szinte ragyogott a kárörömtől, hallatára azoknak az ocsmány pletykáknak, amiket sugdosva terjesztettek a teremben. Faujas abbé lassan hátrább vonult, észrevevén, hogy Rastoil-né, aki eddig néhány lépéssel távolabb állott, most ismét két leánya közt foglal helyet, mintha szárnyai alá akarná venni s a vele való érintkezéstől akarná megvédeni a leányait. Faujas neki támaszkodott a zongorának, amely mögötte állott és ott, emelt homlokkal, kemény arcvonásokkal, némán, mintha kőből faragták volna ki, - magasan fölegyenesedett. Határozottan összeesküdtek ellene s úgy bántak vele, mint a társadalomból kitaszított emberrel.

Faujas abbé, ahogy mozdulatlanságában félig lehunyt szempillái alól végignézett a termen, most hirtelen meghökkent, de az ezzel járó önkénytelen mozdulatot elfojtotta. Valóságos szoknyatorlasz mögött Fenil abbét pillantotta meg, amint egy karosszékekben elnyulva, hallgató, de jelentőségteljesen mosolygott. Tekintetük egybefonódott s néhány pillanatig egymást nézegették gyűlöletes tekintetével két párbajozó félnek, akik életre-halálra készülnek mérkőzni. Majd ruhasuhogás volt hallható s a fővikárius ur ismét eltűnt a hölgyek csipkediszei között.

Félicité ezalatt ügyes mozdulatokkal a zongora közelébe férközött s leültette melléje az idősebbik Rastoil-kisasszonyt, aki szépen tudott románcokat előadni. Mikor azután feltűnés nélkül tehette, Faujas abbét egy ablakmélyedésbe vonta magával s ezt a kérdést intézte hozzá:

- Mivel vonta ön magára Fenil abbé haragját?

Azután igen halkan folytatták a beszélgetést. Faujas abbé eleinte meglepetést színlelt, de mikor Rougon-né vállvonogatva néhány szót mormogott a fogai közt, az abbé is megadta magát s beszélni kezdett. Mindketten mosolyogva beszéltek, mintha csak udvarias bókokat cserélnének ki egymással, de szemüknek villámló tekintete rácáfolt erre a megjátszott köz-

napias jelenetre. A zongora most elnémult s az idősbik Rastoil-kisasszonynak még el kellett énekelnie a *La Colombe du Soldat* című dalt, amelynek akkor nagy sikere volt.

- Az ön bemutatkozása határozottan balul ütött ki! - mormolta halkan Félicité. - Hiszen ön valósággal lehetetlenné tette magát és én csak azt tanácsolhatom önnek, hogy egy darabig ne is mutakozzék itt, nálam... Értse meg, kérem, meg kell magát szerettetnie előbb, az erőszakolás csak vesztét okozhatná.

Faujas abbé egy darabig elgondolkozott.

- Nagyságos asszonyom tehát azt hiszi, hogy ezeket az ocsmány dolgokat Fenil abbé terjeszti rólam? - kérdezte.

- Ugyan! Ő sokkal okosabb semhoggy így előtérbe tolná magát; ezeket a históriákat ő alighanem a gyónó hiveinek sugdosta a fülébe. Nem tudom, vajjon ön észrevette-e már, de annyi bizonyos, hogy - fél öntől! És elképzelhető, mindenféle fegyverrel harcolni fog ön ellen... De a legnagyobb baj az, hogy a városnak ép a legelőkelőbb emberei járnak gyónni hozzá. Lagrifoul márkit is ő választotta meg.

- Rosszul tettem, hogy eljöttem erre az esti ünnepségre - szalasztotta ki a száján Faujas abbé.

Félicité az ajkába harapott; majd hirtelen így felelt:

- Azt tette rosszul, hogy olyan emberrel adta össze magát, mint amilyen Condamin! Én a magam részéről mindent elkövettem. Mikor az a valaki, - ön jól tudja, hogy kicsoda - Párisból irt nekem, azt reméltem, hogy önnek csak hasznára lehetek azzal, hogy meghívom magamhoz. Én ugyanis úgy képzeltem, hogy ön itt barátokat fog szerezni maga számára. Ez lett volna az ön első lépése. De ahelyett, hogy megkedveltette volna magát, mindenkit önmaga ellen uszított... Már bocsásson meg nyíltságomért, de én úgy látom, hogy ön maga alatt ássa a vermet. Ön hibát hibára halmozott. Hiba volt, hogy a vömnél vett ki lakást; hiba volt, hogy annyira visszavonult a világtól és hiba az is, hogy olyan reverendában jár, amely még az utcai gyerkőcök gunyolódását is kihívja.

Faujas abbé kedvetlenül legyintett a kezével és csak ennyit mondott:

- Jó tanácsaival élni fogok. Csak arra kérem, hogy ne támogasson engem, mert ezzel mindent elronthat.

- No lám, ez okos taktika, abbé ur, - mondotta Félicité. - Csak már mint győző térjen vissza ebbe a szalonba!... De még valamit, kedves uram! Az a bizonyos párisi személyiség nagyon a szívéen viseli az ön győzelmét s ez az oka annak is, hogy én annyira érdeklődöm az ön személye iránt. Fogadja meg tehát a tanácsomat: ne legyen visszataszító, ellenben igyekezzék szeretetreméltónak lenni s az asszonyoknak tetszeni. Vesse emlékezetébe, hogy elsősorban is az asszonyok tetszését kell megnyernie, ha Plassans-t meg akarja hódítani.

Az idősebb Rastoil-kisasszony befejezte a románcot, az utolsó futamot ütvén meg a zongorán. Halk, diszkrét taps csattant föl. Rougon-né most otthagyta Faujas abbét, hogy üdvözlje az énekművésznőt; majd a szalon közepére ment, hogy kézfogással elbucsuzzék a vendégeitől, akik lassan már oszladozni kezdtek. Tizenegy óra volt. Faujas abbé módfelelt bosszankodott, midőn kénytelen volt megállapítani, hogy a derék Bourrette abbé az énekelőadás közben egyszerűen eltűnt. Faujas ugyanis arra számított, hogy majd vele együtt fog távozni innen, ami biztosította volna számára a tisztességes visszavonulást. Hogyha azonban most egyedül fog távozni, bizony az teljes kudarcot jelent, másnap pedig az egész város arról fog beszélni, hogy egyszerűen kitétték a szűrét. Ismét visszavonult tehát egy ablakmélyedésbe, lesve az alkalomra s alkalmas módot keresve, hogy legalább pironkodás nélkül vonulhasson vissza.

Ezalatt a szalon lassankint kiürült s most már csak néhány hölgy lézengett benne. És ekkor az abbé egy nagyon egyszerű ruházatu nőt vett észre. Mouret-né volt, akit a széles, sima fonatokban lelógó, gyöngén hullámossá tett haj szinte megfiatalított. Mouret-né nyugodt arc kifejezése, nagy, fekete, álmatag nézésű két szeme nagyon meglepte Faujas abbét, aki egész este nem látta ezt az asszonyt. Alighanem valamelyik sarokban huzódott meg mozdulatlanul s ölbetett kézzel, bizonyára bosszankodott, amiért ily tétlenül kell lopnia az időt. Miközben Faujas abbé így szemlélődött, Mouret-né fölkel, hogy elbucsuzzék az édesanyjától.

Félicité öröme pedig határtalan volt, látván Plassans színe-virágát a legmélyebb tiszteletadással távozni, amint hálás köszönetet mond neki a puncsért, zöld szalonjáért s azokért a kellemes órákért, amiket a házában tölthetett. És egyuttal eszébe jutott az is, hogy ugyanez az előkelő világ valaha az ő husán gázolt keresztül - saját durva szavai szerint, - míg ezidőszent még a leggazdagabbak is a legnyájasabb mosolyukat sem tartják elég méltónak és gyöngédnek Rougon-né számára.

- Oh asszonyom, az ember itt megfélelkezik az idő mulásáról is! - mormolta Maffre, a békebíró.

- Ebben a vad rengetegben egyedül csak ön tudja méltó módon fogadni a vendégeit - sugta oda Félicitének a csinos Condamin-né.

- Holnap ebédre várjuk - mondotta Delangre. - De attól félünk, hogy éhen marad, mert bizony mink nem csinálunk ám annyi teketóriát, mint ön, asszonyom!

Marthe-nak e hajbókolók sorain kellett áttörnie magát, hogy édesanyja közelébe férközhessen. Megcsókolta az anyját s már éppen távozni készült, de Félicité marasztalta, miközben mintha keresett volna valakit maga körül. Mikor azután megpillantotta Faujas abbét, mosolyogva így szólt hozzá:

- Nos, abbé ur, udvarias ember ön?

Faujas abbé meghajolt.

- Igen?... Nos, akkor hát, kérem, kísérje haza a leányomat, hiszen ugyis ugyanabban a házban lakik ön is. Önnek ez nem fog nehezére esni, ellenben szükség van az ön kíséretére, mert utközben egy olyan sötét és szűk utcán kell keresztülmenni, ahol bizony nem érezheti magát biztonságban az ember.

Marthe szeliden megjegyezte, hogy ő már nem kisleány többé és hogy nem fél; édesanyja azonban váltig ragaszkodott hozzá s azzal érvelt, hogy csak akkor nyugszik meg, ha Faujas abbé hazakíséri. Mouret-né tehát elfogadta Faujas abbé lovagias szolgálatát. Mikor azután ezek is menni készültek, Félicité - aki a lépcsőig kikísérte őket - mosolyogva e szavakat sugta Faujas abbé fülébe:

- Emlékezzék arra, amit mondtam önnek!... Igyekezzenek megnyerni az asszonyok tetszését, ha azt akarja, hogy Plassans az öné legyen!

HETEDIK FEJEZET

Mouret, aki ekkor még nem aludt, nyomban, aznap este kérdéseivel ostromolta meg a feleségét, mert tudni szeretne volna, hogyan folyt le anyjánál az estély. Marthe azt felelte, hogy semmi különös esetről nem tud, minden a rendes kerékvágásban zajlott le. Egyszerűen megemlítette még, hogy Faujas abbé kísérte haza, aki utközből közömbös dolgokról beszélgetett vele. Mouret nagyon bosszus volt felesége „fásult közönye” miatt - ahogy ő nevezte.

- Tőled ugyan akár rakásra gyilkolhatták volna egymást anyád vendégei! - mondotta Mouret, fejét dühösen a párnák közé furva. - Még annak a hírét is mástól kellene megtudnom.

Mouret, mikor másnap ebédre haza jött, már messziről, mikor még nem is láthatta, ezt kiáltotta oda a feleségének:

- Tudtam én azt jól, hogy hiába van szemed, nem látsz te meg azzal semmit sem!... Oh, hogy rád ismertem én nyomban! Egész este ott lebzeltél a szalonban és még csak halvány sejtelmek sincs arról: mit beszéltek s mik történtek körülöttem!... Pedig, tudod-e, hogy az egész város arról fecseg! Egy lépést sem tehetek anélkül, hogy olyan emberre ne találnék, aki nem erről beszél.

- De hát miről is van szó voltaképpen, édes uram? - kérdezte Marthe csodálkozva.

- Az áldóját - hát Faujas abbé nagy sikeréről! A zöld szalonból egyszerűen - kiakolbólitották.

- Azt már nem! Biztosítalak. Ilyesfélét én legalább nem láttam!

- Ejh, hiszen megmondottam már, hogy te semmit sem veszel észre!... Tudod-e, hogy mit csinált az abbé ur Besançonban?... Megfojtotta a plébánosát, vagy legalább is valami rossz fát tett a tüzre. Bizonyosat nem lehet tudni, de voltaképpen mindegy, mert úgy látszik, hogy ott jól elbántak vele. Szinte bele zöldült. Meghúzták fölötte a lélekharangot.

Marthe lehorgasztotta a fejét és türte, hogy az ura alaposan kiélvezze a pap kudarcán érzett örömét. Mouret tulboldog volt.

- Én már csak ragaszkodom első gondolatomhoz: anyád egy követ fuj ezzel a pappal! - folytatta Mouret. - Azt is mondták nekem, hogy anyád nagyon szeretetreméltóan fogadta és bánt vele. Ugyancsak anyád kérte fel őt, nemde, hogy kísérjen haza. Nos, miért nem mondtad meg ezt mindjárt?

Marthe szeliden a vállát vonogatta, de nem felelt.

- Csakugyan csodálatraméltó teremtés vagy te, asszony! - kiáltott föl Mouret. - Ezek ugyanis nagyon fontos részletek... Így például Paloque-né, akivel épp az imént találkoztam, azt mondtotta, hogy ő és még néhány hölgy ott maradtak egy darabig, hogy megfigyeljék: hogyan távozik majd az abbé. Anyád azután téged használt fel, hogy ennek a szemforgató papnak a visszavonulását fedezze általad. És te erre nem jöttél rá magadtól?... De lássuk csak és igyekezzél visszaemlékezni: mit mondott neked, miközben hazakisért?

Feleségével szemközt leült s apró szemeit fürkésző tekintettel szögezte reá.

- Istenem - felelte Marthe türelmesen - egészen közömbös, jelentéktelen dolgokról beszélt, amilyenekről bárki beszélgethet... Beszélt a nagy hidegről, a város éjszakai csöndjéről, majd - ha jól emlékszem - megemlítette, mily jól és kellemesen töltötte a mai estét.

- Oh, az a szemforgató álszent!... És nem faggatott ki téged édesanyád és vendégei felől?

- Nem tette. Különben is az út, a rue de la Banne-től idáig, nem valami hosszú; három perc alatt megtettük. Mellettem lépdelt, de nem nyújtotta oda nekem a karját s akkorákat lépett, hogy nekem valósággal futnom kellett mellette... Igazán nem értem, miért is acsarkodnak ellene annyira! Boldogtalannak látszik. Szegény ember, csak úgy vacogott a foga abban a vékony, ócska reverendában.

No, de hiszen Mouret sem volt ám rosszlelkű ember!

- Az már aztán igaz! - mormogta. - Hát bizony nem lehet valami nagy melege, amióta ez a nagy hideg tart.

- Azután pedig nekünk ugyan semmiféle panaszunk nem lehet ellene - folytatta Marthe. - Pontosan fizet, zajt nem üt... Hol találnál tehát ennél jobb lakóra?

- Sehol!... Azt is tudom... Azzal, amit az imént mondtam neked, csak figyelmeztetni akartalak, mily keveset törődöl a körülötted történő dolgokkal. Egyébiránt sokkal jobban ismerem az édesanyád körül csoportosuló érdekszövetkezetet, hogysem valami nagyon megütköznék azokon a hireken, amelyek a hirhedt zöld szalonból indulnak ki. Mindig ugyanaz a locsogás-fecsegés, hazudozás és kérkedés. Egészen bizonyos, hogy az abbé senkit meg nem fojtott, még kevésbé igaz az, hogy csalárd bukás terhelné... De meg is mondtam ám Paloque-né ónagyságának: „Jobb lenne, ha mindenki a saját háza előtt söpörne!” - Ha magára vette: annál jobb!

Mouret azonban nem mondott igazat, mert bizony ökelme ezt nem mondotta Paloque-nénak. Marthe szelid gyöngédsége ugyanis egy kissé megszegyenítette, amiért oly kitörő örömmel fogadta az abbé balsorsára vonatkozó híreszteléseket. És ettől kezdve Mouret határozottan az abbé ügye mellett foglalt állást. Valahányszor olyan emberekkel találkozott, akiket ki nem állhatott, mint például: Bourdeu, Delangre urak és Porquier orvos, legott agyba-főbe dicsérni kezdte Faujas abbét, már csak azért is, hogy más véleményen legyen velük szemben, hogy bosszantsa és bámulatba ejtse őket. Faujas abbé szerint igen kiváló férfiú, aki szegénységét bátran és zokszó nélkül türi. Dehát valóban sok gonosz ember van ezen a világon! És itt Mouret Rougon-ék vendégeire célzott, azokra a képmutató, álszenteskedő, hiú, ostoba emberekre, akik irtóznak az igazi erény diadalától. Szóval: Mouret hamarosan egészen a magáévá tette Faujas abbé ügyét s fölhasználta azt arra, hogy nagyokat üthessen Rastoil ur és az al-megye főnök bandáján egyaránt.

- De hát már mégsem emberséges dolog, hogy olyanok, akik vagyonukat tudja az Isten, hogy honnan harácsolták össze, így összeröffenek egy szegény ember ellen, akinek még husz frankja sincs egy kocsi tüzifára! - mondotta Mouret olykor a feleségének, teljesen megelégedzén arról, hogy Marthe egészen más hangokat is hallott már tőle erre vonatkozóan. - Az efféle igazságtalanság valóban felháborít. És az ördögbe is! Én csak jótállhatok érte, én, aki jól tudom, hogy mit művel, hogyan él, hiszen az én házamban lakik! De meg is mondtam ám nekik az igazat s úgy bánok velük, ahogy megérdemlik, valahányszor találkozom velük... De én még itt sem állok meg! Azt akarom, hogy az abbé barátom legyen! Karonfogva akarok sétálni vele a nyílt utcák során, hadd lássa mindenki, hogy becsületes, gazdag ember létemre nem állok vele együtt mutatkozni a nyilvánosság előtt!... Azért tehát arra kérek Marthe, légy szeretetreméltó e szegény emberek iránt!

Marthe szeliden elmosolyodott. Nagyon boldog volt, hogy az ura ily jóindulatot tanusít lakóik iránt. Rose is megkapta a parancsot, hogy legyen előzékeny és udvarias irántuk. Reggel, esős napokon, Rose-nak szabad volt felajánlani szolgálatát az öreg Faujas-nénak, hogy helyette majd bevásárol, ez azonban következetesen visszautasította Rose ajánlkozását. Igaz ugyan, hogy Faujas-né most már nem volt annyira merev és szófukar, mint eleinte. Egy reggelen, mikor találkozott Marthe-tal, aki épp a padlásról jött lefelé, ahol a gyümölcsöt tartották,

Faujas-né egy pillanatra szóba állott vele, sőt annyira leereszkedő volt, hogy két pompás körtét el is fogadott tőle. Ez a két körte szerezte meg számukra azt az alkalmat, amely szorosabbra fűzte köztük a barátságot.

Faujas abbé most már nem surrant többé olyan gyorsan végig a lépcső karfája mentén. Reverendájának suhogása, amint a lépcsőfokokat végigsöpörte, figyelmeztetés volt Mouret számára, aki most már csaknem minden nap ott várta az abbét a lépcső alján, szerencséjének tartván, - ahogy ő mondotta - ha az abbét egy darabon elkísérheti. Mouret megköszönte az abbénak a feleségével szemben tett lovagias szolgálatát, egyuttal azonban ügyesen alkalmazott kérdésekkel azt is kivette belőle, vajjon van-e szándékában ismét fölkeresni Rougon-ék házát. Faujas abbé kesernyésen mosolygott s nyugodt hangon kijelentette, hogy ő bizony nem társaságba való ember. Mouret boldog volt, mert úgy képzelte, hogy lakójának ebbeli elhatározásához neki is van némi köze. Ekkor azután arról álmodozott, hogy Faujas abbét végleg elidegeníti a zöld szalontól s kizáróan a maga számára hódítja meg. Mikor pedig Marthe aznap este azt is elmondotta neki, hogy Faujas-né két körtét fogadott el tőle: Mouret ebben már olyan szerencsés körülményt látott, amely terveinek megvalósítását van hivatva megkönnyíteni.

- Hát csakugyan nem fűtenek azok ott fenn, a második emeleten, ebben a nagy hidegben? - kérdezte Mouret egy alkalommal Rose jelenlétében.

- Hát bizony aligha fűtenek - felelte Rose, aki megértette, hogy ez a kérdés voltaképpen neki szól - már csak azért is, mert én még soha nem láttam, hogy legalább egy rőzseköteget is vittek volna föl a lakásba. Ha ugyan föl nem tüzelik a négy széküket, avagy Faujas-né a kosarában nem cipeli föl magával a tüzelőfát.

- Nem illik kinevetni őket, Rose! - jegyezte meg Marthe feddő hangon. - Azok a szerencsétlen emberek bizonyára fagyoskodnak abban a nagy lakásban.

- Meghiszem azt, hogy didereghetnek! - mondotta Mouret. - Tegnap éjjel is tíz fok volt a hideg, s már az olajfák miatt is aggódnak. Odafele a mi vizeskancsóknak is befagyott a víz... A mi szobánk kicsiny, hamar bemelegszik.

Csakugyan, az ebédlő ablakai gondosan el voltak zárva réstömő anyaggal, elannyira, hogy a faalkatrészek hézagain át a legcsekélyebb szellő nem hatolhatott a szobába, a nagy cserépkályha pedig olyan meleget tartott benne, akárcsak fürdőben. Télen a gyermekek vagy olvasgattak, vagy játszottak az asztalon, míg Mouret a feleségét arra kényszerítette, hogy a lefekvés idejéig játsszon vele pikét. Marthe sokáig vonakodott kártyához nyulni, azt adván okul, hogy kártyázni egyáltalán nem tud: Mouret azonban a feleségét megtanította pikét játszani s ettől kezdve Marthe türelmesen kártyázott az urával.

- Tudod mit, Marthe? - mondotta egyszer Mouret. - Hívjuk meg hozzánk Faujas-ékat, hogy töltsék nálunk az estét. Így azután két vagy három óra hosszát legalább meleg szobában lehetnek. Nekünk is lesz társaságunk, nem unatkozunk annyit... Hívd meg hát őket, Marthe, téged bizonyára nem mernek visszautasítani.

Mikor Marthe másnap találkozott az öreg Faujas-néval az előcsarnokban meghívta őket. Faujas-né habozás nélkül legott elfogadta a meghívást a fia nevében is.

- Csodálom, hogy az öreg Faujas-né nem fintorgatta hozzá az arcát - jegyezte meg Mouret. - Azt hittem, hogy bizony még könyörögni kell nekik. Az abbé alighanem kezdi belátni, hogy rosszul teszi, ha ordasfarkas módjára él.

Este Mouret azt kívánta, hogy minél korábban legyen az asztalbontás. Egy üveg édes bort is előkerített s egy tele tál apró cukrászsüteményt is összevásároltatott. Bőkezűnek ugyan éppen nem volt mondható, mégis meg akarta mutatni, hogy nemcsak a Rougon-ék értenek a szíves

vendéglátáshoz. Faujas-ék úgy nyolc óra tájt jöttek le. Faujas abbén vadonatúj reverenda volt. Ennek látása Mouret-t annyira meglepte, hogy az abbé köszönését alig tudta néhány szóval hebegve viszonzni.

- Oh, abbé ur, igazán részünkről a szerencse!... Gyerekek! Székeket ide hamar!

Most azután körülülték az asztalt. Az ebédlőben nagy meleg volt, mert Mouret ugyancsak bereccsentett a kályhába, meg akarván mutatni, hogy egy-két hasáb fa nála nem számít. Faujas abbé nagyon nyájas volt. Désirée-t cirógatta, a két fiut pedig tanulmányaikat illetően kérdezte ki. Marthe, aki ezalatt harisnyát kötött, időről-időre fölkapta a fejét, meglepődve ennek a különös hangnak a lágy zöngésétől, amely oly szokatlan volt számára az ebédlő tompa csöndjében. Rá-rábámult ilyenkor a pap szögletes vonású, kemény arcára, azután megint csak lehorgasztotta a fejét, de azért nem igyekezett titkolni azt az érdeklődést, amit ő ez erővel teljes, hatalmas ember iránt táplál, akit ő oly szegénynek ismer. Mouret, elég ügyetlenül, alig birt betelni az új reverenda nézésével; nem birt elfojtani mosolygását, midőn így szólt a paphoz:

- Abbé ur, kár volt ily diszbe öltözködni a mi kedvünkért. Tudja, hogy mi nem teketóriázunk.

Marthe elpirult. Faujas abbé azonban kedélyesen elmondotta, hogy ezt a reverendát ma vette. Mindjárt magán is tartotta, hadd gyönyörködjék benne az édesanyja, aki őt, ebben az új öltözetben, még a királynál is szebbnek találja.

- Ugy-e, édesanyám?

Faujas-né helyeslően intett a fejével, miközben egy pillanatra sem vette volna le a tekintetét fia arcáról. Szemközt ült vele s a lámpa metsző fényénél szinte rajongó szeretettel gyönyörködött benne.

Majd különféle dolgokról kezdtek beszélgetni. Faujas abbé hideg komolysága is mintha enyhült volna. Továbbra is komoly maradt ugyan, de komolysága most már nyájas és előzékeny volt. Türelmesen hallgatta Mouret beszédét, a legjelentéktelenebb dolgokra vonatkozóan is készséggel adta meg a választ s élénk érdeklődést tanúsított Mouret fecsegése iránt, aki végezetül még azt is elmondotta, hogyan élnek.

- Így töltjük el estéinket, ahogy látni tetszik, abbé ur - mondotta Mouret. - Soha semmi zökkenő. Vendégül senkit meg nem hívunk, mert jobban szeretjük a családi bizalmas együttlétet. Esténként el-elkártyáztatom a feleségemmel. Régi szokásom ez már nekem, enélkül talán még elaludni sem tudnék.

- Mi pedig a világért sem akarjuk megzavarni önt ebbeli kedvtelésében! - kiáltott fel Faujas abbé. - Kérem, miattunk ne zavartassa ám magát.

- Ejh, a patvarba is! Nem vagyok én bolondja a kártyának! Nem halok bele, ha egyszer elmarad is.

De az abbé váltig makacskodott. Látván azonban, hogy Marthe még hevesebben tiltakozik, mint az ura, Faujas most az anyjához fordult, aki összekulcsolt kezekkel csöndesen üldögélt.

- Édesanyám, ugyan játsszál egy játszma pikét Mouret urral!

Faujas-né merően a fia szeme közé nézett. Mouret még mindig tiltakozott, kijelentvén, hogy nem akarja az estét megzavarni; mikor azonban az abbé azt mondotta, hogy az anyja elég erős játékos, Mouret engedett s így dünnyögött:

- Csakugyan?... Akkor hát, ha asszonyom csakugyan úgy akarja és senkinek nincs kifogása ellene...

- Nos, édesanyám, rajta, játsszál hát egy partie-t Mouret urral! - ismételte Faujas abbé, de most már határozottabb hangon.

- Kérem, nagyon szívesen! - felelte végre az öreg Faujas-né. - Nagyon örvendek... Csakhogy akkor helyet kell változtatnom.

- Annyi baj legyen! - mondotta Mouret uram boldogan. - Cseréljen helyet, asszonyom, az abbé urral, aki szíves lesz a feleségem mellett helyet foglalni... Ugy... asszonyom pedig ide ül mellém, így ni!... Ugy-e, hogy rendben van, mi?

Faujas abbé, aki előbb, szemközt Marthe-tal, az asztal tulsó oldalán ült, most melléje telepedett. Mi több: az asztalnak egyik sarkára szorultak, mert a két játékos a széket még közelebb húzta egymáshoz, nekihevülve a kártyacsatának. Octave és Serge épp most távozott és mentek föl szobájukba, míg Désirée, mint rendesen, ráborult az asztalra s ott elaludt. Tíz órakor Mouret, aki az első játszmát elvesztette, még hallani sem akart az alvásról s revanche-t követelt. Faujas-né előbb rápillantott a fiára, azután nyugodtan keverni kezdte a kártyát. Ezalatt az abbé alig, hogy éppen néhány szót váltott Marthe-tal. Az első este közömbös dolgokról beszélt: a háztartás, a gyermeknevelés gondjairól, az élelmiszerek plassans-i áráiról. Marthe nyájasan felelt az abbé szavaira, s föl-főlemelve reá tiszta tekintetét, a társalgásnak a maga okos, lassu, vontatott ütemét diktálta.

Immár tizenegy órára járt az idő, mikor Mouret némi bosszúsággal dobta oda kártyáját az asztalra.

- No lám! Megint csak én vesztettem! Egész este nem volt valamirevaló kártyám. Holnap talán szerencsésebb leszek... Tehát a holnapi viszontlátásra, nemde, asszonyom?

Faujas abbé szabadkozott, mondván, hogy nem akarnak visszaélni a vendéglátással, nehogy minden este megzavarják a család nyugalma.

- Oh, dehogy is zavarnak bennünket, abbé ur! - kiáltott föl Mouret. - Ellenkezően: nagyon örvendünk az önök látogatásának... És a patvarba is! Én vesztettem, tehát meg sem tagadhatja tőlem, asszonyom, a revanche-t!

Miután Faujas-ék elfogadták a meghívást s távoztak, Mouret dörögve védekezett s mentegette veszített játékát. Dühös volt.

- Annyi bizonyos, hogy az öreg Faujas-né gyöngébb játékos nálam, - mondotta Mouret a feleségének. - De van - szeme! No, meg az sem lehetetlen, hogy - csal! Szavamra mondom!... No, de majd meglátja holnap!

Ettől kezdve Faujas-ék az estét rendesen Mouret-éknél töltötték. Az öreg Faujas-né és a házigazda ádáz kártyacsatákat vívtak egymással. Faujas-né szinte félvállról vette Mouret-t, akit néha-néha egy kis nyereséghez is juttatott, nehogy kedvét szegje neki; ez azonban csak fokozta rejtett haragját annyival inkább, mert Mouret tetszelgett önmagának azzal, hogy ő kiváló kártyajátékos. Mouret eleinte úgy képzelte, hogy heteken át egyre-másra üti-veri az öreg Faujas-nét, aki egyetlen játszmát sem tud majd megnyerni. És ime: Faujas-né csodálatos nyugalommal játszott, szögletes parasztarca mindvégig mozdulatlan maradt s nagy, vaskos kezeivel szabályos időközökben oly erővel verte a kártyákat az asztalhoz, mint valami gép. Pontban nyolc órakor foglalták el mindketten megszokott helyüket az asztal ugyanazon sarkán s belemerülve a kártyajátékba: még a fülüket sem mozgatták többé.

Ezalatt az asztal tulsó végén, a kályha két sarka közt, Faujas abbé és Marthe ültek egymagukban. Az abbé, ugyis, mint férfi, ugyis, mint pap, bizonyos mértékben szinte megvetést tanúsított a nők iránt, akiket olybá tekintett, mint szégyenletes s az erős férfihoz méltatlan akadályt. És ez a megsemmisítő vélemény sokszor szinte akaratlanul is kiütközött az abbé beszédének

egy-egy durvább szavában. Valami furcsa félelemérzéstől megszállva, Marthe ilyenkor ijedten pillantott föl, mint mikor az ember attól való félelmében tekint hátra, hogy valaki ellenséges indulatból titkon kezét emeli rája. Az is megtörtént vele, hogy nevetés közben hirtelen meghökkent, mikor az abbé reverendájára tévedt tekintete. Marthe zavartan némult el és elcsodálkozott, hogy így beszélget itt egy olyan férfival, aki egészen más ember, mint a többi. A kölcsönös bizalom csak nagysokára következett be köztük!

Faujas abbé sohasem kérdezősködött Marthe-tól egyenesen a férjét, a gyermekeit és családi életüket illetően. Mindazáltal apránként mégis csak behatolt multjuk és jelen életmódjuk legapróbb részleteibe is. Mialatt Mouret uram és Faujas-né ádáz kártyacsatát vívtak egymással, Faujas abbé minden este megtudott valami újabb adatot. Az abbé egyszer megjegyezte, hogy a férj és feleség feltűnően hasonlít egymáshoz.

- Ugy van, abbé ur! - felelte Marthe mosolyogva. - Husz éves korunkban minket testvéreknek tekintettek. Ennek a körülménynek egy kis köze van ahhoz, hogy belőlünk férj és feleség lett. Tréfálkoztak velünk, minduntalan egymás mellé állítottak bennünket s váltig hangoztatták, hogy csinos házaspár válnék belőlünk. És ez a hasonlatosság annyira megdöbbentő volt, hogy a derék Compan tisztelendő ur - aki pedig jól ismert bennünket - eleinte nem akart minket összeesketni.

- Önök, nemde, unokatestvérek? - kérdezte Faujas abbé.

- Ugy van, abbé ur, mi ketten unokatestvérek vagyunk - felelte Marthe könnyedén elpirulva. - Férjem a Macquart-, én pedig a Rougon-család sarja vagyok.

Marthe itt egy pillanatra elhallgatott; arra gondolt ugyanis, hogy az abbé alighanem hallotta már a Plassans-ban jól ismert család történetét. A Macquart-család törvénytelen fattyuhajtása volt a Rougon-éknak.

- De legkülönösebb mégis csak az - folytatta Marthe, aki leplezni akarta zavarát - hogy mind a ketten nagyanyánkhöz hasonlítunk. Férjem az édesanyjától örökölte ezt a hasonlatosságot, míg én nálam atyám átugrásával jelentkezik.

Ekkor azután Faujas abbé idézett egy hasonló példát a saját családjából. Volt egy huga, aki a megszólalásig hü képmása volt édesanyjuk nagyatyjának. Ez esetben a hasonlatosság két nemzedéket ugrott át. És ezenkívül hugának jelleme, szokása, minden mozdulata, sőt még a hangja is szakasztott olyan volt, mint a dédapáé.

- Épp ilyen vagyok én is! - mondotta Marthe. Kicsiny koromban beh sokszor hallottam ezt a megjegyzést: „Szakasztott olyan, mint a Dide - néni!” - Szegény néni ezidő szerint Tulettesben van; egyébiránt sohasem volt épelméjű... Mire idősebb lettem, én is lehiggadtam és egészségi állapotom is megjavult. Jól emlékszem, hogy husz éves koromban bizony elég satnya voltam, szédültem s kajla módon viselkedtem. No, de még most is nevetnem kell, ha arra gondolok: mily furcsa egy fruska voltam én akkor!

- És a férje?

- Oh, ő meg szakasztott olyan, mint az atyja! Kalapkészítő munkás volt, nagyon megfontolt, számító ember... Mi ketten csak arcban hasonlítunk egymáshoz, de ami a belsőt illeti... bizony az már más lapra tartozik! Idő multával ugyan egymáshoz törődünk, összesimultunk. Marseille-i üzletünkben olyan nyugodtan édegéltünk! Tizenöt évig éltem ott, mely idő alatt megtanultam: hogyan kell megtalálnom a boldogságot otthonomban, gyermekeim körében!

Valahányszor Faujas abbé erre a tárgyra terelte a beszédet, mindannyiszor némi keserűséget velt kiérezni Marthe szavaiból. Marthe kétségkívül boldog volt, ahogy mondotta is; mégis mintha régi küzdelmek nyomait ismerte volna föl ebben az ideges teremtszenben, akit immár a

negyvenedik évéhez való közeledése lecsillapított. És Faujas abbé maga elé képzelte a férj és feleség drámáját, akik arcban hasonlóak voltak ugyan s akiket valamennyi ismerősük egymásnak szánt, mialatt lelkük legmélyén az elkorcsosodás erjesztő anyaga, a kevert és állandóan forrongó vér lázongása a két különböző vérmérséklet ellentőrekvéseit szüntelenül serkentette. Majd a rendszeres élet ernyesztő, csillapító hatásáról elmélkedett s figyelembe vette a jellemelemek az üzleti gondok okozta elkopását s e két természetnek eltompulását a tizenöt esztendő alatt szerzett vagyon közepette, amit e kis városka elhagyatott kerületében szerény visszavonultságban fogyasztanak. Noha még mind a ketten fiatalok voltak, bennük a tűznek ma már mintha csak a hamuja volna meg. Faujas abbé megkísérelte Marthe-ot ügyesen kivallatni, vajjon ebbe az állapotba belenyugodott-e. Marthe-ot módfölött okos, józan gondolkozású asszonynak találta.

- Oh, én nagyon jól érzem magam itthon, a gyermekeim körében boldog vagyok - felelte Marthe. - Valami nagyon vig soha nem voltam. Egy kissé unatkoztam, ennyi az egész. Valami szellemi elfoglaltságra lett volna szükségem, amit azonban nem találtam meg... Dehát mire való lett volna is az? Bizony még megzavarta volna a fejemet! Még csak egy regényt sem tudtam végigolvasni anélkül, hogy iszonyatos féloldali fejfájást ne kaptam volna tőle. A regénynek valamennyi szereplője három napig is ott táncolt az agyamban... Egyedül a varrás nem fárasztott ki soha. Szeretem az otthonomat, hogy meneküljek a külvilág zajától, a pletykáktól, a kicsinyes dolgoktól, amik csak fárasztanak engem.

Beszédközben Marthe néha szünetet tartott s ilyenkor rá-rápillantott a kis Désirée-re, aki álmában ártatlanul mosolyogva, az asztalra borulva aludt.

- Szegény gyermek! - folytatta Marthe halk hangon. - Még csak varrni sem tud, mindjárt szédül... Csak az állatokat szereti. Valahányszor egy-egy hónapot volt dajkájánál tölthet, állandóan a baromfi-udvarban tartózkodik, s pirosposzgás arccal, élettől duzzadó egészségben tér vissza onnan.

Marthe többizben szóba hozta Tulettes-t is, de ilyenkor mintha az örülettől való titkolt félelem fogta volna el. Faujas abbénak az volt az érzése, hogy ennek az oly békésnek látszó háznak belsejében valami sajátságos rémület lappang állandóan. Marthe kétségkívül őszinte szívvvel szerette az urát, de szeretetébe az urának maró gunyolódásától és szüntelen kötekedésétől való félelem vegyült. Bántotta Mouret önzése és az is, hogy annyira elhanyagolta őt. Valamiféle megmagyarázhatatlan haragot is érzett az ura iránt amiatt a békés csönd miatt, amit Mouret körülötte teremtett s amiatt a boldogság miatt, amellyel pedig inkább büszkélkedett volna. Ha az uráról beszélt, mindig csak ezt ismételgette:

- Oh, ő nagyon jó mindnyájunkhoz!... Bizonyára hallhatja is néha a zsémbelődését, nemde, abbé ur! Mert hát nagyon szereti a rendet mindenben, hogy néha szinte már a nevetségességig tulozza. Már azért is dühbe jön, ha egy virágcserepet nem talál a maga helyén, vagy ha egy-egy játékszett lát hanyódni a padlón... Különben igaza van, hogy egyedül a saját esze után igazodik. Tudom, hogy némelyek haragszanak reá, amiért egy kis pénzt halmozott föl és hogy még most is csinál olykor-olykor jó üzleteket, fittyet hányva a sok pletykának... De miattam is meg-megcsipkedik őt! Ráfogják, hogy zsugori, hogy engem itthon tart és hogy még cipőt sem vesz nekem soha. Hát ez nem igaz! Én teljes szabadságot élvezek. Annyi bizonyos, hogy jobban szereti, ha itthon talál, mikor hazajön, semmint hogy az utcán csavarognék, vagy látogatóba járnék. Az uram különben is jól ismeri az izlésemet. Mit is keresnék én a házon kívül?

Miközben az urát így megvédte a plassans-iaak pletykáival szemben, Marthe beszéde hirtelen gyors lendületet vett, minthogyha szükségét érezné annak, hogy megvédelmezze őt azokkal a titkolt vádakkal szemben is, amelyek öbenne magában merültek föl ellene. Majd ideges nyugtalansággal megint csak visszatért a külvilági életre. Mintha menedéket keresett volna a szűk ebédlőben, a csalitos régi kertben, valami ismeretlen félelemtől üzve, a saját erejében nem

bizva s valami szerencsétlenségtől rettegve. De azután csak kinevette saját gyermekes félel-mét, vállát vonogatta s megint csak folytatta tovább a harisnyakötést vagy az ócska ingek foltoztatását. Faujas abbé ekkor már azután csak egy sima ábrázatu, fénytelen szemű, rideg polgárasszonyt látott maga előtt, aki a frissen mosott fehérnemű szagával és árnyékban kötözött virágbokréta illatával árasztja el a házat.

Fél hónap mult el így. Faujas abbé és az anyja bejáratosak lettek Mouret-ékhez. Estére már kinek-kinek megvolt a maga helye az asztal mellett; a lámpa mindig ugyanazon a helyen állott, a kártyázók mindig ugyanazokat a szavakat mondogatták az állandó csöndességben s ugyanazok a halkított szavak hangzottak el Faujas abbé és Marthe közt. Ha Faujas-né nem tulságos kegyetlenül bánt el vele a játékban, Mouret a lakóit „egészen tisztességes emberek-nek” találta.

A tétlenül ténfergő nyárspolgár minden kíváncsisága levezetődött az esti kártyaparti gondjai révén; és az abbé után sem kémlelődött többé, mondván, hogy ő a papot immár alaposan megismerte és jóra való, derék embernek tartja.

- Ejh, hagyjatok engem békén! - kiáltotta oda Mouret azoknak, akik Faujas abbét jelenlétében szapulták. - Ti összefecsegték itt mindenféle badarságot, helytelen irányban kerestek-kutattok, pedig egyszerű magyarázata van az egésznek... Ördögadta! Ugy ismerem őt, akárcsak a tenye-remet! Kitüntetett a barátságával s az estét mindig nálunk tölti... Hát bizony az abbé nem olyan ember, aki jobbra-balra kínálgatja a barátságát, nem csodálom tehát, ha neheztelnek reá s gögösnek tartják.

Mouret örült, hogy Plassans-ban egyedül ő dicsekedhetik azzal, hogy Faujas abbét alaposan ismeri. Mi több: egy kissé még vissza is élt ezzel az előnyével. Valahányszor az öreg Rougon-néval találkozott, Mouret dicsekedve hozakodott elő azzal, hogy elhódította tőle a vendégét. Rougon-né ilyenkor mindössze finom mosollyal felelt. Bizalmas baráti körben még tovább ment Mouret; azt motyogta, hogy ezek az ördögös papok semmit sem csinálnak úgy, mint más rendes emberek. Majd apróbb, bizalmas részleteket is elmondott: hogyan iszik, hogyan beszélget a nőkkel az abbé, hogyan ül szétvetett térdekkel a széken és hogy két lábát sohasem veti egymásra keresztben. Apró, könnyed észrevételek voltak ezek, amelyekben a szabadgondolkodó ember nyugtalan félelme nyilvánult meg attól a titokzatos reverendától, amely pap vendégét egészen a sarkáig eltakarta.

Teltek-multak az esték, végre elkövetkeztek február hó első napjai. Ugy látszott, hogy Faujas abbé szándékosan kerülte, hogy együttlétük idején Marthe-tal vallási kérdésekről beszéljen. Egy alkalommal Marthe szinte vidám hangon mondotta neki:

- Nem bizony, abbé ur, én nem vagyok tulságosan vallásos s nem járok gyakran az Isten házába... Így van az, édes Istenem! Marseille-ben mindig sok volt a dolgom, sohasem értem rá, most pedig lusta vagyok elmenni hazulról. Azután pedig azt is meg kell vallanom, hogy biz' én nem nagyon vallásos nevelésben nőttem föl! Édesanyám mondogatta, hogy a jó Isten mindig velünk van.

Faujas abbé szó nélkül meghajolt, mintegy jelezni akarván ezzel azt, hogy ilyen körülmények közt jobbnak látja, ha erről a dologról több szó nem esik. De mégis! Egy este beszélt neki arról a nem remélt vigaszcso, amit a szenvedő lelkek a vallásban találnak. Egy szegény asszonyról volt szó, akit különféle sorscsapások az öngyilkosságba üztek.

- Pedig rosszul tette, hogy átengedte magát a végső kétségbeesésnek! - mondotta mély zengésű hangján a pap. - Ez az asszony bizonyára nem ismerte azt a lelki vigaszt, amit az imádkozás ad. Oh, gyakran jöttek hozzánk kesergők, összeroppantak, és ezek az asszonyok valamennyien megnyugvással, följult életkedvvel távoztak tőlünk, amit másutt hiába keres-tek. Ennek magyarázata pedig az, hogy leborulva a templom egy csöndes zugában, megizlel-

ték a megalázkodásban rejlő boldogságot. Ezek megtértek, mindent elfelejtettek és ismét Isten hívőivé lettek.

Marthe mélázó arckifejezéssel hallgatta ezt a beszédet, melynek utolsó szavai a mennyei boldogság hangján halkultak el.

- Oh, igen, biz' ez nagy boldogság lehet! - mormolta magában Marthe, mintha csak önmagának mondaná. - Olykor én is gondoltam már reá, de mindig félttem tőle.

Az abbé csak nagyritkán érintette az efféle témát; ellenben annál gyakrabban beszélt a könnyörületességről. Marthe jóságos teremtes volt, s a legcsekélyebb szerencsétlenség hallatára is könnyek toltak a szemébe. Nos, Faujas abbénak tetszett ez az elérzékenyülés, s minden estére volt is egy-egy megható története, amellyel Marthe szánakozását állandóan ébren tarthatta, aminek az teljesen átengedte magát. Ilyenkor Marthe kezéből kihullott a kézimunka, összekulcsolta a kezeit s fájdalmas arckifejezéssel nézett a papra, mialatt az szivettépő részleteket mondott el azokról az emberekről, akik éhen halnak s azokról a szerencsétlenekről, kiket a nyomor kényszerít gonosz cselekedetekre. És ilyen alkalmakkor Marthe egészen az övé volt; tehetett volna vele akármit. A terem tulsó végében pedig ugyanekkor gyakran felhangzott Mouret és az öreg Faujas-né civódása hamisan bementett játék, vagy a félretett kártyák visszavétele miatt.

Február hó közepe táján történt, hogy valami sajnálatos esemény egész Plassans-t megbotránkoztatta. Kiderült, hogy egész csapat fiatal, ugyyszólván gyermekleányka csatangol az utcákon és rossz utra tévedt. Mi több: ennek a kicsapongó életnek nemcsak a hasonlókorú mindkét nembeli ifjúság hódolt, hanem bele volnának keveredve magasállású személyiségek is. Marthe-ot módfelett felizgatta és egész héten át izgalomban tartotta ez az esemény, amely roppant feltűnést keltett városszerte. Az egyik szerencsétlen leánykát ismerte is: Rose szakácsnő szőke unokahuga volt, akit ő gyakran megsimogatott; most azonban - ahogy Marthe mondotta - még csak gondolni sem tud erre a leánykára anélkül, hogy egész testében meg ne borzongana.

- Elég szomorú, - mondotta egy este Faujas abbé - hogy Plassans-ban nincs afféle menedékhely, mint amilyen Besançon-ban már működik.

Marthe sürgető kérdésére azután Faujas abbé elmondotta, hogy milyen is hát az ilyen menedékhely. Afféle napközi gyermekotthonról van szó, amely olyan nyolc-tizenöt éves leánykákat fogad be, kiknek szülői munkába járnak, mely időre gyermeküket kénytelenek otthon magára hagyni. Ezeket a leánykákat napközben kézimunkára fogják, varrással foglalkoztatják, este pedig, mikor a szülők hazatérnek, magukkal vihetik haza gyermekeiket. Ily módon a szegény gyermekek, távol minden büntől, a legjobb példás környezetben nőnek föl. Marthe nagyon nemesnek találta ezt az eszmét. Hovatovább ez az eszme annyira magával ragadta, hogy most már máségyéből sem beszélt, mint erről az intézményről, amelyet Plassans-ban is okvetlenül meg kell valósítani.

- A Szent Szűz védnöksége alá helyeznők, - biztatgatta Faujas abbé Martheot - de mennyi nehézséget kell addig leküzdenünk! El sem képzelheti, asszonyom, mennyi kinlódásba kerül, míg az ember egy ilyen jótékonyági intézményt létre hozhat. Az ily mű megvalósításához meleg, önfeláldozó, anyai sziv szükséges.

Marthe most lehajtotta fejét, rápillantott Désirée-re, aki mellette elszunnyadt; érezte, hogy könnybe lábadt a szeme. Majd érdeklődni kezdett az első lépések iránt és fölvilágosítást kért az intézmény költségei és évi kiadásai tekintetében.

- Nos, abbé ur, hajlandó-e segítségemre lenni? - kérdezte Marthe egy este hirtelen a paptól.

Faujas abbé ünnepélyes, komoly arccal, megfogta Marthe kezét s azt egy pillanatra a magáiban szorongatva, halk hangon mormolta, hogy hasonló nemes lélekkel életében soha nem találkozott. Faujas vállalkozott, de kijelentette, hogy okvetlenül számít Marthe-ra, mert egymagában bizony nagyon keveset tehetne. Egyedül Marthe képes maga köré gyűjteni a város hölgyeit, akik bizottságba tömörülván, maguk között megindítanak az aláírásokat és magukra vállalnák mindazokat a kényes és fáradságos munkákat, amiket a közjótékonyság fölhívása és igénybevétele megkövetel. Együttal találkat adott Marthe-nak másnapra a Saint-Saturnin-székesegyházban, hogy az egyházmegye építészével érintkezésbe léphessen, aki a költségvetésre nézve majd alaposabb fölvilágosítást adhat neki.

Ép ez este Mouret a lefekvéskor nagyon jókedvű volt; Faujas-né egyetlenegy játszmában sem tudta megverni.

- Nagyon jókedvűnek látszol, kedvesem! - mondotta Mouret a feleségének. - Láttad-e, hogy tönkresilányítottam a kvintjét? Hogy fölháborodott az öregasszony!

Mikor azután észrevette, hogy Marthe a selyemruháját veszi elő a szekrényből, meglepődve kérdezte meg tőle, vajjon holnap menni szándékozik-e valahová! Mouret ugyanis egy szót sem hallott a felesége és Faujas abbé beszélgetéséből.

- Oh, igen! - felelte Marthe. - Egy kis szaladgálni valóm van holnap. Faujas abbéval van találkám a templomban olyan ügyben, amit később majd veled is megismertetek.

Mouret meghökkenve állott előtte és nézett reá, mintha azt akarná firtatni, vajjon nem tréfát üz-e vele Marthe! Azután harag nélkül, dévaj, gunyolódó hangján így szólt hozzá motyogva:

- No lám! Észre se vettem! Hát már te is föltetted a csörgősipkát?

NYOLCADIK FEJEZET

Másnap Marthe először is az édesanyját kereste föl. Előadta neki azt a szép tervet, amelyről álmodozott. Mikor azonban az anyja mosolyogva a fejét csóválta, Marthe szinte megsértődött és szemére lobbantotta az anyjának, hogy nincs érzéke a könyörületességhez.

- Ez a gondolat Faujas abbétól származik! - mondotta Félicité durva, nyers hangon.

- Csakugyan! - mormolta Marthe meglepetve. - Alaposan meghánytuk-vetettük. De honnan tudja, édesanyám?

Rougon-né könnyedén vállat vont és nem felelt egyenesen a föltett kérdésre. Majd élénk hangon folytatta:

- Egyébként, kedves leányom, igazad van! Valamivel csak foglalkoznod kell, amire pedig vállalkozni akarsz: az jó és megfelelő. Valóban bánkódtam már, hogy mindig csak abban az elzárt, halottszagu házban kell látnom téged. Csak reám ne számíts, mert biz' én nem akarom beleártani magamat a te dolgodba. Bizony még azt mondhatnák az emberek, hogy én vagyok a lelke, a mozgatója és hogy mink valamennyien abban egyeztünk meg, hogy a magunk eszméit ráerőszakoljuk a városra. Ellenben azt óhajtom, hogy szép és jó eszmédnek minden hasznát és előnyét élvezhesd. De ha magad is akarod: szívesen leszek segítségedre tanácsaimmal, egyebet azonban nem tehetek érted.

- Én pedig számitottam ám édesanyámra, hogy tagja lesz az alapító-bizottságnak, - mondotta Marthe, akit az a gondolat, hogy ilyen nagyszabásu terv kivitelében magára maradt - egy kissé megijesztett.

- Nem és nem, leányom, nem vállalkozom! Én csak ártanék az ügynek, biztosítalak. Ellenkezően: hirdesd csak hangosan uton-utfélen, hogy én nem veszek részt a bizottságban, hogy nagy elfoglaltságomra való hivatkozással, megtagadtam kérésed teljesítését. Sőt sejtessd másokkal azt is, hogy nem bizok terved sikerében... Meglásd, leányom, hogy ez még jobban serkenteni fogja a hölgyeket... Oh, hogy ujjonganak majd, hogy részt vehetnek olyan jótékony vállalkozásban, amelyből én hiányozni fogok! Menj és látogasd meg Rastoil-nét, Condamin-nét, Delangre-nét, nemkülönben Paloque-nét, de ezt hagyd utoljára; meglásd, mennyire megörül neki és hizelgőnek fogja találni magára nézve! Többet segít neked, mint a többi együttvéve... Ha pedig valami zavar vagy éppen akadály merülne föl: hát csak gyere hozzám, megbeszélni a dolgot.

Rougon-né egészen a lépcsőig kikísérte a leányát; majd merően a szemébe nézett s öregasszonyos dévaj mosolyával kérdezte:

- Nos, jól érzi magát nálatok a kedves abbé ur?

- Nagyon jól, - felelte Marthe nyugodtan. - Most pedig megyek a Saint-Saturnin-székesegyházba, ahol találkozásom van az egyházmegye építészével.

Marthe és Faujas abbé úgy találták, hogy az egész ügy ugyyszólván még a levegőben lóg, kár lenne tehát zaklatni még most az építést. Egyelőre csak egyszerű találkozásra szorítkoznak az építésszel, aki mindennap megjelent a Saint-Saturnin-székesegyházban, melynek egyik kápolnáját épp tatarozták. Itt azután megbeszélhetik vele a dolgot, minthogyha csak úgy véletlenül kerülne szóba. Amint Marthe végighaladt a templom belsejében, megpillantotta Faujas abbét és Lieutaud építést az egyik állványon, ahonnan sietve jöttek le hozzá. Az abbé egyik válla fehérlett a mésztől; a munkálatok iránt érdeklődött.

Ebben a délutáni órában üres volt a templom, melynek fő- és oldalhajóit valósággal eltorlaszolták az össze-visszahányt székek, amiket két templomszolga rendezgetett nagy zaj közepe. A létrák tetejéről a kőművesek kiáltoztak át egymásnak s vakarták vakolókanalaikkal a falakat, miközben iszonyu zajt csaptak. A Saint-Saturnin-székesegyház e pillanatban igazán nem volt áhítatosságra készítő, elannyira, hogy Marthe még keresztet sem vetett benne magára. Leült a javítás alatt levő kápolna elé. Faujas abbé és Lieutaud közt, mintha csak az építész irodájában volna s ott az építész tanácsát kérné ki.

A tanácskozás jó félóra hosszat tartott. Az építész módfelel szívélyesnek bizonyult. Ugy vélekedett, hogy nem szükséges éppen új székhelyet építeni a Szent Szűzről elnevezett menedékhely számára - ahogy Faujas abbé a tervezett intézményt elnevezte. Nagyon sokba kerülne. Megfelelőbb lenne, ha már egy meglevő épületet vásárolnának meg, amelyet azután a szükséghez képest megfelelően átalakíthatnának. És mindjárt meg is jelölt a külvárosban egy régi vendégházat, amelyben később egy takarmánykereskedő rendezkedett be, de amely most eladó. Ezt az omlatag épületet alig néhány ezer frank költséggel teljesen át lehetne alakítani, s az építész mindjárt szinte csodákat ígért, amiket meg tudna valósítani, pompás bejáratot, tágas termeket, fákkal beültetett udvart. Marthe és a pap beszéde hovatovább hangossá vált, amint a templom hajójának magas, visszhangos boltíve alatt a részleteket megbeszélték, mialatt Lieutaud építész botjával rajzokat hevenyészett a kőkockákra, hogy bemutassa nekik, milyennek képzeletben az épület homlokzatát.

- Megállapodtunk tehát, nemde, uram! - mondotta Marthe, bucsut véve az építésztől. - Lesz szíves, építész ur, csinál majd költségvetést, hogy tudjuk magunkat mihez tartani... De ugy-e titoktartó lesz?

Faujas abbé Marthe-ot egészen a templom kisajtáig el akarta kísélni. Mikor a főoltár előtt együtt elhaladtak s amint Marthe még mindig élénk beszélgetésben volt elmerülve, egyszer csak hirtelen meglepetve vette észre, hogy az abbét nem látja maga mellett. Ekkor azután fürkészve nézett szét maga körül s észrevette, hogy Faujas abbé kétrét görnyedve ott térdel a muszlin-takaróval bevont nagy feszület előtt. Ez a pap, amint meszes ruhájában így meg görnyedve ott imádkozott, különös hatást tett Marthe-ra. Észbe kapott, hogy voltaképpen hol is van hát, s most már nyugtalan arccal tekintett szét maga körül, miközben halkította lépteit zaját. Az ajtónál az abbé, most már komoly, ünnepélyes arccal, szótlanul nyújtotta feléje szentelt vízbe mártott ujját. Marthe zavarában keresztet vetett magára. És a nehéz, párnázott ajtószárny halkán zárult be mögötte, szinte elfojtott sóhajtással.

Marthe innen Condamin-néhoz ment. Boldog volt, hogy ismét a szabad levegőn érezhette magát, künn az utcákon; az a néhány látogatás, amit ma még meg kellett tennie, valóban kedvtelés számba ment. Condamin-né igazán elragadóan barátságos érzéssel fogadta. Mikor ez a kedves Mouret-né asszony oly ritkán szerencsétlenni őt! Amidőn megértette, hogy voltaképpen miről van szó, elragadtatással jelentette ki, hogy kész minden áldozatra. Szürke gyöngyszínű csokrokkal diszitett, mályvaszínű pompás ruhát viselt öltözőjében, ahol ő a vidékre származott párizsi nőt mimelte.

- Oh, mily jól tette, hogy reám is számított! - mondotta Condamin-né, Marthe kezét szorongatva. - Szegény leánykák! Ugyan ki karolná fel őket, ha nem mink, akiket az emberek azzal vádolnak, hogy mi adjuk nekik a példát a fényűzésre... És azután valóban iszonyatos, ha elgondolja az ember, hogy az ifjuság efféle szörnyűségeknek van kitéve!... Minden tekintetben rendelkezésére állok!

Mikor azután Marthe azt is tudtára adta, hogy édesanyja a bizottságban nem vehet részt: Condamin-né még nagyobb készséget mutatott.

- Igazán kár érte, hogy annyi dolga van, - jegyezte meg Condamin-né metsző gunnyal. - Pedig nagy segítségünkre lehetett volna... No de majd mi is megteesszük mindazt, ami módunkban áll. Vannak barátaim. Fölkeresem a püspök urat s ha kell: megmozgatom az eget és a földet!... Biztosíthatom, hogy tervünk sikerülni fog!

Ami a berendezkedést és a kiadásokat illeti, Condamin-né arról még csak hallani sem akart. A szükséges összeg mindig rendelkezésre fog állni. Csupán azt sürgette, hogy a vállalt munka becsületére válják a bizottságnak, hogy minden jó, szép és kényelmes legyen az új intézetben! Mosolyogva jegyezte meg, hogy a sok szám megzavarja a fejét; ő kiváltképpen az első lépések megtételét s a terv általános kivitelét vállalja magára. Miután pedig ez a kedves Mouret-né nincs hozzászokva a kunyeráláshoz: ő majd elkiséri látogatásai útján, sőt több látogatást egészen magára vállal. Alig telt bele egy negyedóra: az ügyet Condamin-né egészen a magáénak tekintette, mi több: most már ő adott utasításokat Marthe-nak. Marthe már éppen távozni készült, mikor belépett Condamin ur. Maradt tehát még egy darabig, noha feszélyezve érezte magát; látogatásának céljáról természetesen nem mert beszélni az erdők és vízművek felügyelője jelenlétében, aki - legalább úgy rebesgették - szintén bele volt keveredve ama szegény leányok botrányába, amely az egész várost foglalkoztatta.

A nagyszerű tervet maga Condamin-né ismertette meg férjével, aki azt nyugodtan s a legnagyobb jóindulattal fogadta s nagyon erkölcsösnek találta.

- Ez a gondolat csak egy anya elméjében fogamzhatott meg! - mondotta Condamin ur olyan komoly hangon, hogy az ember igazán nem tudhatta, vajjon tréfál-e, avagy csakugyan komolyan beszél. - Jó erkölceit Plassans egyedül önnek fogja köszönhetni, asszonyom.

- Megvallom, hogy az eszmét én egyszerűen csak a magamévá tettem, - felelte Marthe, akit ez a dicséret szinte zavarba hozott. - Valaki sugalmazta nekem, akit én nagyra becsülök.

- Nos, és kicsoda az? - kérdezte kíváncsian Condamin-né.

- Faujas abbé ur.

És Marthe ekkor egyszerű szavakkal elmondott minden jót és szépet, amit az abbéról mondani tudott. Azokat a rossz híreszteléseket azonban, amik Faujas abbéról keringtek, egy szóval sem említette; olyan embernek tüntette föl, mint aki a legnagyobb tiszteletre érdemes, s valóban szerencsésnek érzi magát, hogy ilyen embernek megnyithatta a házáat. Condamin-né figyelve hallgatott, olykor-olykor biccentve a fejével.

- Oh, mindig mondtam én - kiáltott föl Condamin-né - hogy Faujas abbé nagyon kiváló pap!... Ha tudná, kedves Mouret-né, milyen rosszak az emberek! Amióta azonban a pap önökhöz bejáratos, azóta nem merik többé szapulni őt. Egyszeriben végét szakította a gonosz pletykáknak... Ön tehát azt állítja, hogy az eszme tőle ered. Akkor hát rajta kell lennünk, hogy álljon a mozgalom élére. Addig azonban titoktartást kell fogadnunk... Arról biztosíthatom önt, asszonyom, hogy én mindig kedveltem és mindig védelmeztem ezt a papot...

- Én beszélgettem már vele s egészen derék, jóra való embernek ismertem meg, - szólt közbe Condamin ur, a vízművek és az erdők felügyelője.

Felesége egyetlen kézmozdulattal bele fojtotta a szót. Tudni kell ugyanis, hogy felesége igen gyakran úgy bánt vele, akárcsak az inasával. Ebben a különös, furcsa házasságban, ami miatt gyakran tettek szemrehányást Condamin urnak, az a fordulat állott elő, hogy mindennek a szégyenét és átkát neki kellett viselnie. A fiatal Condamin-né asszony ugyanis, akit az ura tudja isten honnan vett elő, kedveskedésével és szeretetreméltó bájosságával - mely tulajdonságok iránt a vidéki emberek sokkal fogékonyabbak sem mint hinnők - el tudta nyerni az egész város bocsánatát s meg tudta nyerni a szeretetét is. Condamin ur legott megértette, hogy ebbe az erkölcsös célzatu megbeszélésbe neki beleszólása nem lehet.

- Én tehát magukra hagyom önöket a jó Istennel, - mondotta Condamin ur enyhén, gunyos hangon. Addig elszivok egy szivart... De figyelmeztetek, Octavie, hogy idejekorán készülj el az öltözködéssel, mert ma este az al-megye főnökségre megyünk.

Mikor Condamin ur távozott, a két asszony egy darabig még csevegett, összegezvén a már megbeszélte részleteket; szánakoztak a rossz utra tévedt szegény leányokon s mindig jobban és jobban nekihevíülve, elhatározták magukban, hogy mindent elkövetnek e veszendő teremtetések elcsábításának megakadályozása érdekében. Condamin-né nagy ékesszólással kelt ki a tivornyák és kicsapongások ellen.

- Ebben tehát megállapodtunk, nemde? - mondotta Condamin-né bucsuzásul megszorítva utoljára Marthe kezét. - Az első hívásra megjelenek... Ha meglátogatja Rastoil-nét és Delangre-nét, kérem, mondja meg nekik, hogy az egész ügyet magamra vállaltam, nekik csak pusztán a nevüket kell ideadniok... Nemde, jó gondolat? És ettől egy hajszálnyira nem távolodunk el!... Köszöntse nevemben Faujas abbé urat!

Marthe tüstént fölkereste előbb Delangre-nét s azután Rastoil-nét. Szívélyesen fogadták mindkét helyen, de mégis kevesebb melegséggel, mint fogadta őt Condamin-né. Mindketten a vállalkozás pénzügyi oldalát kezdték firtatni; ehhez bizony sok pénz kell, már pedig pusztán közadakozásból nem lehetne előteremteni a szükséges összeget s félő, hogy az egész vállalkozás nevetséges kudarccal fog végződni. Marthe megnyugtatta őket és számadatokkal állott elő. Ekkor azután arra voltak kíváncsiak, vajjon kik azok a hölgyek, akik már eddig is tagjai a bizottságnak. Condamin-né nevének kiejtése hidegen hagyta őket, némán tudomásul vették. De amikor megtudták, hogy Rougon-né kimentette magát: legott megértőbben fogadták az eszmét.

Delangre-né az ura dolgozószobájában fogadta Marthe-ot. Delangre-né alacsony, sápadt nő volt és alázatos, mint valami cseléd. Féktelen kicsapongásainak legendás híruk volt Plassans-ban.

- Édes Istenem, hiszen magam is jónak találom az eszmét! - mondotta Delangre-né halkán. - A munkásosztály gyermekeire nézve valóságos erkölcsi iskola lenne. Sok gyöngye lelket meg tudnánk menteni. Én már csak azért sem vonhatnám ki magamat belőle, mert az az érzésem, hogy az uram révén - aki polgármester létére állandó érintkezésben van a befolyásos emberekkel - igenis hasznos szolgálatokat tehetek az ügynek. De kérem önt, asszonyom, engedje meg, hogy végleges válaszem holnap adhassam meg. Társadalmi helyzetünk nagy óvatosságra int bennünket. Előbb megbeszélem az ügyet Delangre urral.

Rastoil-né erősen gömbölyded, tulságosan szemérmeskedő asszony volt, aki válogatott szavakkal beszélt azokról a szerencsétlen leányokról, akik erkölcsi kötelességükről megfeledkeznek. Ez a kövér asszonyság, két leányával együtt, épp egy miseing dus himzésén szorgoskodott. Marthe első szavainak hallatára két leányát legott kiküldte a szobából.

- Köszönöm, asszonyom, hogy reám is gondolt - mondotta Rastoil-né. - Őszintén szólva, zavarban vagyok. Én máris többféle bizottságban veszek részt, s nem tudom, vajjon ráérnék-e!... Ezzel a gondolattal már magam is foglalkoztam, csak hogy az én tervem szélesebb alapon épült föl és talán teljesebb is volt, mint az öné. Immár több, mint egy hónap óta készülődöm, hogy fölkeressem a püspök urat, hogy megbeszéljem vele az eszmét, de egy percnyi ráérő időm nincsen. No, de azért egyesíthetjük az erőnket a jó cél érdekében. Én majd beavatom önt az én tervembe, mert amint látom, ön sok tekintetben tévedésben van, asszonyom... Ha már egyszer szükség van rá: hát rászánom magam erre is! Az uram épp tegnap mondotta nekem: „Te csakugyan mindig a más bajával vagy elfoglalva, sohasem a magadéval”.

Marthe kérdően nézett Rastoil-néra, mert eszébe jutott ennek az asszonynak Delangre urral való korábbi viszonya, amiről a Sauvaire-sétány kávéházaiban még most is sokat csevegnek a

rossz nyelvek. A polgármesterné és az elnökné Faujas abbé nevét nagyon tartózkodóan fogadták; kiváltképpen ez utóbbi. Marthe szinte sértve is érezte magát némiképp e bizalmatlanság miatt, amit ez a két asszony egy olyan személyiség iránt tanusított, akiért ő ugyyszólván szavatosságot vállalt. Marthe tehát váltig az abbé szép és jó tulajdonságait hangoztatta, ami azután a két hölgyet arra indította, hogy ők maguk is elismerjék Faujas abbé érdemeit, aki visszavonultan él s az édesanyját tartja el.

Rastoil-nétől távozóan, Marthe-nak csak az utcán kellett végigmennie, hogy benyithasson Paloque-néhoz, aki a rue Balande tulsó oldalán lakott. Immár hét óra volt, de Marthe ezt az utolsó látogatását is el akarta még ma egy füst alatt végezni, noha alighanem megvárakoztatja kissé az urát, aki valószínűen meg is fogja érte dorgálni. Paloque-ék épp az asztal körül ültek a hideg ebédlőben, amelyen meglátszott a vidékies igénytelenség, a gondosan rejtegetett tisztesszegénység. Paloque-né sietve takarta le a levest, amit épp e pillanatban tálalt föl s bosszankodott, hogy épp ilyenkor zavarják őket. Mindazonáltal nagyon szívélyes volt, szinte megalázkodó, de belsejében nyugtalanság dult e nem várt látogatás miatt. Férje, a bíró, kezét a térdén pihentetve, ülve maradt az üres tányérja előtt.

- Haszontalan kis szajhák azok! - kiáltott föl Paloque ur, mikor Marthe az ó-város leányairól kezdett beszélni. - Ma is fölötte épületes dolgokat hallottam felőlük a törvényszéki palotában! Hiszen épp ők csábították kicsapongásokra a tisztességes és tiszteletreméltó urakat... Bizony rosszul teszi, asszonyom, hogy e söpredék nép sorsa iránt érdeklődik!

- De különben is attól tartok, hogy nem sokat lendíthetnék az ügyön - szólt közbe Paloque-né. - Nekem nincs ismeretségem. Az uram pedig inkább levágná a kezét, semhogy alamizsnáért nyujtana oda valakinek. Mi félreállottunk s elvonultan élünk, mert megundorodtunk azoktól az igazságtalanságoktól, amiket a saját szemünkkel láttunk. Itt éldegélünk szerényen és boldogan, hogy rólunk mindenki megfélekezett... Még az előléptetést sem fogadná el az uram, ha följárlanák neki. Ugy-e, édes férjem?

Paloque bíró helyeslően bólintgatott a fejével. Paloque-ék most összerosolyogtak. Marthe pedig ott ült zavartan ez előtt az epétől sápadt, sebhelyes, két iszonyatos arc előtt, amelyek a hazug lemondás e komédiájának megjátszásában olyan jól meg tudták egymást érteni. Szerencséjére eszébe jutott édesanyja tanácsa.

- Már pedig én nagyon számítottam önre, asszonyom! - mondotta Marthe nyájas hangon. - Noha táborunkba tartozik Delangre-né, Rastoil-né és Condamin-né, de - őszintén szólva - ezek a hölgyek inkább csak a nevüket adják ide. Én olyan tiszteletreméltó s önfeláldozó hölgyet keresek, aki igazán a szíven viselné ezt az ügyet. Ekkor gondoltam önre, akiben föllelni reméltem ezt a hölgyet!... Gondoljon csak arra, asszonyom: mily nagy hálával tartoznék nekünk Plassans, ha mi ezt a tervet megtudnók valósítani!

- Bizonyára! Bizonyára! - mormolta magában Paloque-né, akit ezek a szép szavak valósággal elragadtak.

- És abban is téved, ha azt hiszi, hogy önnek nincs semmi befolyása. Köztudomásu, hogy Paloque urat nagyon szívesen látják az al-megyefőnökségen. Csak magunk közt mondom, hogy őt szemlélték ki Rastoil ur utódjául. Kérem, ne tiltakozzék! Az ön érdemeit mindenki jól ismeri, hiába igyekszik háttérben maradni! Azután pedig nem kitűnő alkalom-e ez arra is, hogy Paloque-né asszony kilépjen végre abból a homályból, amelyben eddig visszavonultan élt s megmutassa mily okos és jószívű asszony ő a maga személyében!

Paloque ur izgett-mozgott, hánykolódott ültőhelyén s hunyorgatva nézett a feleségére.

- Feleségem egy szóval sem mondott nemet! - mondotta Paloque.

- Hát persze, hogy nem mondtam! - szólt közbe Paloque-né. - Minthogy önnek annyira szüksége van reám, hát nem bánom, ráállok. Talán ismét ostobaságot követek el vele, s gondot veszek a nyakamba, amiben soha köszönet nem lesz. Kérdezze csak meg az uramtól: mily sok jót tettünk mi már titokban! Ön is láthatja, mi lett az eredménye!... No, de mindegy, az ember nem tagadhatja meg önmagát, nemde, asszonyom? Mi már csak mindvégig mások bolondjai leszünk... Tehát számitsen csak reám, kedves asszonyom!

Paloque-ék fölállottak, mire Marthe bucsut vett tőlük s megköszönte áldozatkészségüket. Amint Marthe megállott egy pillanatra a lépcsőkanyarulatnál, hogy kiszabadítsa ruhája fodrát, amely a rácsozat és a lépcsőfok közé szorult, még hallhatta, amint Paloque-ék az ajtó mögött hangosan beszélgettek.

- Hát persze, most megtalálnak, mert szükségük van reád! - mondotta Paloque bíró metsző, éles hangon. - Te leszel a teherhordó állatjuk.

- Meglehet! - felelte a felesége. - De végül mégis csak én kerekedek fölül.

Már nyolc óra felé járt az idő, mire Marthe végre hazaérkezett. Mouret immár félóra óta várt reá, hogy a család asztalhoz ülhessen. Marthe kinos jelenettől tartott, de miután átöltözködött és lement az ebédlőbe, az urát már ott találta, amint egy megfordított széken lovagolvást ült s ujjaival nyugodtan a takarodót dobolta a terített asztalon. Iszonyatos gunyolódó, csipkedő kedvében volt.

- Már azt hittem, hogy az éjszakát a gyóntatószékben töltöd - mondotta Mouret. - Mostanság, hogy sülve-főve mindig a templomban vagy, legalább add tudtomra, hogy házon kívül meg-ebédelhessem, valahányszor a papokhoz vagy hivatalos.

Mouret az egész ebédidő alatt hasonló tréfákkal kedveskedett feleségének. Marthe emiatt többet szenvedett, mintha veszekedett volna vele: két vagy három izben is kérlelte az urát tekintetével, majd szóval is arra kérte, hogy hagyja már egyszer békén. Ez azonban csak olaj volt a tüzre. Octave és Désirée nevetett; Serge azonban, aki anyja pártján volt, hallgatott. Mikor már a csemegénél tartottak, bejött ám Rose is és ijedten jelentette, hogy Delangre ur van odakünn s a nagyságos asszonnyal óhajt beszélni.

- No, lám! Hát még a hatóságokkal is egy követ fujsz? - kiáltott fel Mouret gunyosan nevetve.

Marthe a szalonba ment, ahol fogadta a polgármestert, aki nagyon udvarias hangon, szinte lovagias föllépéssel kijelentette, hogy meg sem akarja várni a holnapot, hogy szerencsét kívánjon neki magasztos eszméjéhez. A felesége kissé aggódó volt s hibázott abban, hogy tüstént el nem fogadta az ajánlatot. Eljött tehát, hogy a felesége nevében is kijelentse, mennyire hizelgő ránézve, ha a Szent Szüz nevével ékeskedő intézmény védnöknőiből alakult bizottság tagjául tekintheti magát. Ami pedig őt magát illeti, a maga részéről minden lehetőt elkövet, hogy ez a hasznos és erkölcsös terv sikerüljön.

Marthe a polgármestert egészen az utcai ajtóig kikísérte, ahol - mialatt Rose a lámpát tartotta, hogy az utat megvilágítsa - Delangre ur még hozzátette:

- Kérem, asszonyom, sziveskedjék megmondani Faujas abbé urnak, hogy nagyon boldog lennék, ha egy kissé elcseveghetnék vele. Sziveskedjék tehát megtisztelni engem látogatásával. Minthogy már ismeri a besançoni hasonló intézményt: értékes fölvilágosítást adhatna nekünk erre vonatkozóan. Szeretném, ha a város legalább a helyiség bérét fizetné... A viszontlátásra tehát, asszonyom, s kérem, adja át üdvözetemet Mouret urnak, akit nem akartam háborgatni.

Mikor Faujas abbé és az édesanyja nyolc órákor lejöttek, Mouret nevetve mondotta nekik:

- Ma egész nap a maga számára foglalta le a feleségemet, nemde, abbé ur? De legalább nehogy elrontsa ám tulságosan, ne csináljon belőle szentet!

Ekkor azután Mouret megint csak egészen a kártyajátékban merült el, hiszen rettenetes elégtételt akart venni az öreg Faujas-nén, a három napi veszteségek miatt. Marthe-nak tehát zavar-talan alkalmá nyílt, hogy az abbénak küldetése eredményéről beszámoljon. Szinte gyermekes öröm fogta el és még most is repesett a szíve, élményeire gondolván annak a délutánnak, amit ma házon kívül töltött. Faujas abbé némely részletet elismételtetett vele; majd megigérte, hogy fölkeresi Delangre urat, noha ő inkább szeretett volna egészen a háttérben maradni.

- Rosszul tette, hogy legott megnevezett engemet - jegyezte meg az abbé nyers hangon, mikor Marthe-ot olyan meghatottnak s ő iránta olyan odaadónak látta. - Ön is csak olyan asszony, mint a többi, a legjobb úgy is elsikkad az önök kezei közt.

E durva kifakadás hallatára Marthe meghökkent s ijedten huzódott vissza hatása alatt annak a rémületnek, amely az abbé reverendájának láttára néha még most is erőt vesz rajta. Az volt az érzése, hogy vaskezes nehezednek a vállára, amely szinte roskadozik azok sulya alatt. A papok a nőkben ellenséget látnak. Mikor Faujas abbé észrevette, hogy a tulságosan is szigorú feddés Marthe-ot fölháborította, szelidebb hangon mormolta:

- Én csak az ön nemes törekvésének sikerére gondoltam... Attól félek, hogy a sikert kockáztatjuk, ha én is beleártom magam az ügybe. Ön is tudja, hogy engem bizony egy csöppet sem szeretnek ebben a városban.

Megalázkodásának láttára Marthe biztosította az abbét, hogy nagyon téved, mert a hölgyek általában a legnagyobb dicséret hangján beszélnek róla mindenütt. Tudják, hogy eltartja az édesanyját, hogy visszavonultan él, méltó tehát minden dicséretre. Ekkor aztán egészen tizenegy óráig csupán a nagyszerű tervről tárgyaltak s még a legapróbb részletekre is kiterjeszkedtek. Valóban kellemes és sikerdus estjük volt ez.

Kártyaosztás közben Mouret egy-egy szófoszlányt elkapott.

- Ti tehát ketten hadat üzentetek a bűnnek, nemde? - szólalt meg Mouret lefekvés közben. - Szép kitalálás, mondhatom!

A védnőknőkből alakult bizottság három nap múlva megszervezkedett. Elnökük Marthe lett, aki viszont - édesanyja tanácsára, akivel titokban megbeszélte a dolgot - Paloque-né asszonyt ajánlotta pénztárosnak. Mind a ketten tüstént hozzáláttak a munkához; körleveleket fogalmaztak s ellátták a belső ügykezelés ezernyi apróbb dolgát. Condamin-né ezalatt látogatásokat tett az al-megye főnökségtől a püspökségig; a püspökségtől a befolyásos férfiakig, hódító kedvességgel magyarázgatva azt a „szerencsés tervet, amely az ő agyában fogamzott meg”, bemutatván mindenütt káprázatosan szép öltözékeit, gyűjtve halomra az adományokat és az ígéreteket. Rastoil-né viszont keddi fogadónapjain mesélte el ájtatoskodó hangon a papoknak, hogyan ötlött az eszébe annak gondolata, hogy megmentse a bűntől annyi sok gyermek lelkét. Mindössze azonban megelégedett azzal, hogy megbizta Bourrette abbét azzal, kérné föl a Szent József-rendi apácákat, hogy vállalják el a tervezett intézet igazgatását. Ami pedig Delangre-nét illeti, nos, ő a tisztviselők kicsiny társadalmában azt a bizalmas közlést tette, hogy a város ezt az intézményt egyedül az urának köszönheti, kinek őszinte ügybuzgóságának tudható be az a terem is, amelyet a polgármesteri épületben gyűlések és tanácskozások megtartása céljából átengedett.

Az egész Plassans megmozdult e jószándéku lárma hallatára. Csakhamar egyébről sem beszéltek, csak a Szent Szüzről elnevezendő leánymenedékhely kérdéséről. Özönével zúdultak mindenünnen a dicséretetek; a védnőknők bizalmi emberei szintén kivették részüket a

munkából s valamennyi társaskör és egyesület a vállalkozás sikere érdekében dolgozott. A gyűjtőívek, amelyeket a három városrészben körülhordoztak, egy hét leforgása alatt megteltek. Mikor pedig a „Gazette de Plassans” az adományösszegek föltüntetése mellett az adakozók névsorát is közölte, egyszeriben mindenkiben föltámadt a hiuság s a legtekintélyesebb családok egymással versengtek a nagylelkűségben.

A nagy zshivaj és tombolás közepette gyakran felhangzott Faujas abbé neve is. Habár valamennyi védnökő kizáróan a maga számára követelte az eszme megpendítésének érdemét, mégis mindenki sejtette, hogy ezt az életrevaló tervet Faujas abbé hozta magával Besançonból. Delangre ur nyíltan is kijelentette ezt azon a községi tanácsülésen, amelyen megszavazták vételárát annak az épületnek, amelyet az egyházmegye építész kiválóan alkalmasnak talált a menedékhely céljaira. A polgármester és Faujas abbé előző este sokáig tárgyaltak együtt s azután meleg kézszorítással váltak el; mi több: a polgármester titkára még azt is hallotta, hogy „kedves uramnak” nevezték egymást. No, de ez már azután határozottan nagy fordulatot jelentett az abbé javára! Ettől kezdve voltak már hivei is, akik ellenségeinek támadásait visszaverték.

Mouret-ék barátsága különben is nagy tiszteletet keltett mindenütt Faujas abbé iránt. Marthe pártfogása mellett, aki őt nevezte meg a nemes mű kezdeményezőjének, de aki szerénységből tagadja az elsőbbséget, bezzeg nem járt többé Faujas abbé somfordálva az utcákon mindenütt a falak mentén! Uj reverendáját nyíltan mutogatta a napsütésben s most már az utca kellő közepén járt. Mialatt a rue Balande-tól a Saint-Saturnin-templomig terjedő uton végighaladt, alig győzte fogadni az emberek köszönését. Egy vasárnapon, a vecsernyéről jövet, Condaminé megállította őt a püspöki palota előtt s egy jó félóra hosszat elbeszélgetett vele.

- No, lám, abbé ur, bezzeg szent férfiú hírében áll most! - mondotta neki nevetve Mouret. - Pedig még csak hat hónappal ezelőtt is egyedül magam voltam az ön védelmezője... Csak-hogy az ön helyében én mégsem biznám el magam egészen. A püspökségben még mindig vannak ellenségei.

Faujas abbé könnyedén vállat vont. Tudta ő azt jól, hogy az az ellenérzés, amivel ő még most is lépten-nyomon találkozott, a papságtól indult ki. Fenil abbé kemény akaratával teljesen hatalmában tartotta a remegő Rousselot püspököt. Március vége felé, amikor is a fővikárius uton volt, Faujas abbé fölhasználta ezt az alkalmat s több ízben meglátogatta a püspököt. Surin abbé, a püspök magántitkára beszélte, hogy ez az „ördögi ember” órákhosszáig bezárkózott a püspökkel együtt, aki e hosszú találkozások után mindannyiszor nagyon rosszkedvű volt. Mikor azonban Fenil abbé visszatért, Faujas abbé legott megszüntette látogatásait s ujra eltűnt a püspöki székhely láthatáráról. A püspök nyugtalan lelkiállapota azonban csak nem akart megszűnni; semmi kétség: a főpap lelki egyensúlyát valami katasztrófális esemény fölborította. Egy ebéd alkalmával, amit a püspök a papságának adott, különösképpen kedves volt Faujas abbé iránt, aki pedig még mindig egyszerű, szerény helyettes-plébánosa volt a Saint-Saturnin-székesegyháznak. Fenil abbé vékony ajkait még jobban elbiggyesztette s állandóan dühösködött, valahányszor az ő bűnbánó hivei a gyónás után az egészségi állapota iránt érdeklődtek.

Faujas abbé most már derüs és megelégedett volt. Ezután is visszavonultan élt, csak a magatartása lett nyájasabb és előzékenyebb. Végleges diadalát azonban egy keddi napon aratta. Faujas abbé szobájának ablakánál állott s élvezte a tavasz első meleg leheletét. Pequer des Saulaies al-megyefőnök ur társasága ép akkor ment le a kertbe, s megpillantván az abbét, távolról üdvözölték; mi több: Condaminé annyira ment a bizalmaskodásban, hogy a zseb-kendőjével integetett feléje. Ugyanekkor Rastoil ur társasága is a vizesés előtt telepedett le a kertiszékekre. Delangre polgármester ur, az al-megyefőnökség terraszának karfájához támasz-

kodva, Mouret uram lejtős siku kertjén keresztül kémlelte, vajjon mi megy végbe a bíró uréknál.

- Meglátják uraim, - szólalt meg Delangre ur - hogy azok ott odaát még csak észre sem veszik Faujas abbét.

Tévedett. Fenil abbé, mintha csak véletlenül történt volna, feléje fordította a fejét s megemelte a kalapját. Ekkor azután a jelen volt papok valamennyien követték példáját. Faujas abbé viszonzta az üdvözlést, majd jobbról és balról lassan végighordozta tekintetét a két társaságon. Visszahúzódott az ablak mellől s azután gondosan, szinte áhítatos kimélettel, összecsukta a fehér függönyöket...

KILENCEDIK FEJEZET

Április hónapja nagyon kellemes volt. Este, az ebéd után, a gyermekek az ebédlőből lementek a kertbe játszani. A szűk helyiségben fojtó volt a levegő, miért is Marthe és a pap szintén kimentek a tornácra. A szélesen kitárt ablaktól néhány lépésnyire leültek s így már kívül estek azon a sugárnyalábon, amellyel a lámpa a kert magas cserjéit megvilágította. Itt azután a közeledő éjszaka homályában megbeszélték a leánymenedékhely ezernyi ügyét-baját. A keresztényszeretet nevében való szakadatlan tevékenység beszélgetésükbe is mintha több gyöngédséget vitt volna bele. Szemközt velük, Rastoil ur óriás körtefái s az al-megyefőnökség sötét gesztenyefái közt az égbolt egy széles darabja nézett le rájuk. A gyermekek a kert tulsó végében, a lugasok alatt futkároztak, míg az ebédlőből a rövid szóváltások hirtelen erősbödött hangja hangzott ki, amint Mouret és Faujas-né, akik magukra maradtak benn, ugyancsak nekihevültek a kártyajátéknak.

Marthe pedig valami lankadságtól elerőtlenedve, amely meglassította ajkainak mozgását, meghatottan olykor-olykor elhallgatott, mikor egy-egy hullócsillag aranyos röppentyűjét lefutni látta az égről. Gyöngén hátrabillent fejével az eget nézte s mosolygott.

- Ime, megint egy elkárhozott lélek ment a mennyországba, - mormolta Marthe.

A pap még mindig hallgatott, miért is Marthe hozzátette még:

- Ezek a szeretetreméltó együgyűségek olyan bájosak... Mindig kislánynak kellene maradnunk, abbé ur.

Marthe most nem javítgatta többé esténként a család fehéreneműit. A tornácon lámpát kellett volna gyújtani, már pedig ő jobban szerette ezt a félhomályt, ezt a langyos éjszakát, melynek mélyén oly jól érezte magát. És különben is, csaknem mindennap távozott hazulról, ami nagyon kifárasztotta. Így azután estebéd után bizony már nem szívesen vett volna tüt a kezébe. Most már tehát Rose szakácsnőre várt a fehérenemű javításának munkája, mert Mouret váltig arról panaszkodott, hogy valamennyi harisnyája lyukas.

Marthe-nak valóban nagyon sok dolga volt. A bizottsági üléseken kívül, amelyeken ő elnökölt, egy csomó gond szakadt a nyakába a sok látogatással s az ügyvitel ellenőrzésével. Az írásbeli munkát és az apró-cseprő teendőket áthárította ugyan Paloquire-néra, de oly türelmetlenül várta már, hogy az intézet végre megkezdhesse munkáját, hogy hetente háromszor is ellátogatott a külvárosba, hogy megfigyelje a munkások működését. Minthogy úgy találta, hogy a munkálatok bizony nagyon lassan haladnak, tüstént a Saint-Saturnin-székesegyházba sietett, ahol kiveszekedte magát az építésszel s akit végre arra kért, ne hagyja teljesen magukra a munkásokat; ellenben féltékeny szemmel nézte az itteni építkezést és úgy találta, hogy a kápolna tatarozása jóval gyorsabban halad. Lieutaud építész csak mosolygott s biztosította Mathe-ot, hogy a munkával idejében elkészülnek.

És Faujas abbé is úgy nyilatkozott, hogy a munka bizony sehogy sem halad; unszolta is Marthe-ot, hogy egy pillanatig se hagyja nyugodtan az építész, hanem csak járjon a nyakára. Erre aztán Marthe mindennap ellátogatott a templomba. Örökösen tele volt a feje számadatokkal s mindig a még lebontandó s újraépítendő falak gondjai foglalkoztatták. A templom hideg levegője egy kissé lecsillapította. A szenteltviztartóba mártotta ujjait, keresztet vetett, mert másoktól is úgy látta. A templomszolgák már ismerték és köszöntek is neki, de ő maga is megbarátkozott már a különféle kápolnákkal, a sekrestyével, ahol néha fölkereste Faujas abbét, megismerte a kolostor folyosóit és kis udvarait, amelyeken át kellett haladnia. Egy hónap múlva a Saint-Saturnin-székesegyháznak nem volt olyan rejtett zuga, amelyet ő ne ismert volna. Megesett, hogy néha várakoznia kellett az építészre; ilyenkor beült valamelyik

kisebb kápolnába, hogy kipihenje a futva megtett ut fáradalmait és hogy újra fölidézzé emlékezetében azt a száz meg százféle dolgot, amit Lieutaud építésszel meg akar hányni-vetni. A mély, siri csend, amely körülvette, az ablakfestményeken beszűrődő s ájtatosságra hangoló homály valamiféle kellemes álmodozásra készítették. Valahogyan mintha kezdené megkedvelni a magas boltíveket, a falak áhitatos komorságát, a vászonhuzattal letakart oltárokat, a szép sorjában szabályosan elhelyezett székeket. Mikor a templom párnázott kettős ajtaja halkán bezárult mögötte, úgy érezte, mintha égi nyugalom szállta volna meg; elfelejtette a világ gyötrődéseit, s mintha egész lényé a földi béke boldogságában olvadt volna föl.

- Csak a Saint-Saturnin-templomban érzem jól magam! - szalasztotta ki a száján az ura fülehallatára Marthe, egy zivataros, forró nap után.

- Azt akarod talán, hogy oda menjünk hálni? - jegyezte meg nevetve Mouret.

Marthe megsértődött. Annak a pusztán testi jóérzésnek a gondolata, amely a templomban eltölti, mint illetlen, megbotránkoztatta őt. Ezután már csak bizonyos nyugtalansággal lépte át a Saint-Saturnin-templom küszöbét, közömbösséget erőszakolván magára éppugy, mintha a polgármesteri hivatal nagy termébe lépne be, de azért úgy érezte, mintha akaratlanul is mély meghatottság ejtené rabul a lelkét. E miatt szenvedett is, de szívesen fogadta ezt a szenvedést.

Faujas abbé úgy szinlelte, mintha észre se venné azt a hosszú ébredést, amely Marthe lelkén napról-napra egyre jobban elhatalmasodott. Maradt ő továbbra is Marthe dolgos, készséges ügyfele, de sohasem emlegette az eget és mennyországot. Soha a pap nem ütközött ki belőle. Néha mégis megtörtént, hogy Marthe az abbét éppen temetés alkalmával zavarta meg; az abbé ilyenkor miseingben jött ki hozzá, két oszlop közt néhány szót váltott vele, magával hozva a tömjén és a viasz illatát. És mindez gyakran kőművesmunkákról szóló költség számla vagy asztalos követelése miatt történt. Az abbé megjelölte a pontos számadatokat s azután visszament a halotthoz, mialatt Marthe ott ácsorgott tovább az üres templomban, ahol a templomszolga a gyertyákat oltogatta. Mikor a templomon végimentek s Faujas abbé térdet hajtott a főoltár előtt, Marthe is térdet hajtott csupa illendőségből eleinte, de azután annyira megszokta, hogy szinte gépiesen akkor is térdet hajtott, mikor egyedül volt a templomban. Addig mindössze ebben a térdhajtásban merült ki egész ájtatossága. Egyszer-kétszer megtörtént, hogy ünnepélyes istentisztelet alkalmával nyitott be a templomba. Mikor azonban meghallotta az orgona hangját s megpillantotta a megtelt templomot, ijedten menekült el onnan s nem merte átlépni a küszöböt.

- Nos, Marthe, mikor fogsz először áldozni? - kérdezte tőle Mouret gyakran gunyolódó hangján.

Mouret agyongyötörte gunyolódásaival Marthe-ot. Marthe türt és hallgatott; mikor azonban az ura már tulságba vitte, akkor rámeresztette a szemét, amely ilyenkor villámokat lövelt. Apránként azután Mouret már kesernyés lett s most már nem is gunyolódott többé, míg végre is egy hónap múlva komolyan megharagudott.

- Hogy egyáltalán van-e értelme annak, hogy szóba állasz ezzel a papnépséggel? - dörögött Mouret olyan napokon, mikor odahaza nem várta ebéd. - Örökösen a házon kívül kóborolsz, egy órára sem lehetne téged itthon tartani... De még ezt sem bánám, ha itthon legalább rendén mennének a dolgok! De nem mennek, mert még rendes fehérneműm sincs, az asztal még este hét órakor sincs megterítve, Rose pedig már kibírhatatlan, a háztartás züllésnek indult.

És ekkor fölvelt egy darab földön heverő rongyot, bedugaszolta vele a nyitva felejtett borosüveget, ujjai hegyével végigtörölte a port a butorokon s mindinkább elragadtatva magát a dühtől, harsogva kiáltozta:

- Most már csak az van hátra, hogy seprűt vegyek a kezembe, nemde, s konyhakötényt kössek a derekamra!... Természetesen, te ezt eltűrnéd, hadd vezessem én a háztartást, te pedig még csak észre sem vennéd. Hát azt tudod-e, hogy ma reggel két óra hosszat egyebet se tettem, minthogy ezt a szekrényt rendbe szedtem? Oh, nem, kedvesem, ez így tovább nem mehet!

Egy másik alkalommal pedig a gyermekek miatt kaptak össze. Mikor hazament, Mouret a kis Désirée-t egyedül találta a kertben, ahol hasmánt feküdt egy hangyatelep nyílása előtt s nézegette, hogy mit csinálnak a hangyák a föld alatt. Olyan mocskos volt, mint a „malac”...

- Még szerencse, hogy nem házon kívül töltöd az éjszakákat! - förmedt Mouret a feleségére, mihelyst hazatérni látta. - Gyere csak és nézd meg a leányodat! Nem engedtem meg, hogy ruhát váltson, hadd gyönyörködjél te is a szép látványban!

A kis leányka keservesen zokogott, amíg az apja az anyja előtt köröskörül megforgatta.

- Nos, ugy-e, hogy szép?... Ime, ilyenek azok a gyermekek, akiket az édesanyjuk elhanyagol. Oh, nem ez a kis ártatlan a hibás! Valamikor még öt percre sem hagytad magára, mert - mint mondtad - bizony még fölgyujthatja a házat... Pedig úgy van: fölgyujtja a házat s minden odaég! És úgy is kellene!

Rose magával vitte Désirée-t, de még azután is órák hosszat dohogott Mouret:

- Te mostanság egyedül a mások gyermekeinek élsz, a magadéival pedig egyáltalán nem törődöl. No, de hiszen ez érthető is!... Oh, mily ostoba vagy te, Marthe! Egy csapat ringyó érdekében töröd-zuzod magad, akik gunt üznek belőled s ott adnak találkát a bástyafalak zugaiban! De menj csak ki sétálni estefelé a játszótérre, majd meglátod, fejükre huzott szoknyával ezeket a szajhákat, akiket te a Szent Szűz védelme alá akarsz helyezni!...

Mouret most mélyet lélegzett s azután folytatta:

- Legalább Désirée-re ügyelnél ahelyett, hogy a csatorna leányait szeded föl. Désirée-nek akkora lyukak vannak a ruháján, akárcsak az öklöm! Egyszer csak összetört tagokkal bukkantunk rá a kertben... És nem is beszélek neked Octave-ról és Serge-ről, noha szeretném, ha itthon volnál, mikor azok a kollégiumból hazajönnek. Igazán ördögi dolgokat művelnek. Tegnap is a tornác két kockalapját robbantották szét petárdával... Mondom neked, asszony, ha itthon nem tartod az orrod, hát ez a ház hamarosan tönkremegy!

Marthe néhány szóval mentegetődzött. El kellett mennie hazulról. Kötekedő kedvében Mouret igazat mondott: a háztartás rosszul ment. Ez a csendes zug, ahová a nap is csak nemrég még oly szívesen tekintett be, mielőtt nyugovóra tért volna, most tele volt a veszekedés lármájával, a gyermekek rendetlenségével, az apa rosszkedvével, az anya fáradt közömbösségével. Este az asztalnál mindenki immel-ámmal evett és zsémbelt. Rose pedig azt csinált, amit akart. A szakácsnő különben az asszonyának adott igazat.

A dolgok immár odafejlődtek, hogy Mouret, mikor az anyósával találkozott, keservesen panaszkodott a feleségére, noha jól tudta: mily nagy örömet okoz ennek az öreg asszonynak azzal, hogy házaselete keserveit elmondja neki.

- De hiszen ön csodálatba ejt engem! - mondotta Félicité mosolyogva. - Hiszen Marthe félt öntől és én őt tulságosan gyöngének és nagyon is engedelmes feleségnek tartottam. A feleség sohasem rettegjen az urától!

- Hát persze, hogy úgy is volt! - kiáltotta Mouret kétségbeesetten. - Akár a föld alá süllyedt volna Marthe, csakhogy a veszekedést elkerülje. Elég volt egy tekintetem s minden úgy történt, ahogy én akartam... Bezzeg másként van most! Kiabálhatok én, amennyi belém fér: ő csak a saját feje után indul. Nem felesel vissza, az igaz; nem is száll szembe velem... No, de majd rátérünk még erre is...

A képmutató Félicité így felelt:

- Ha éppen akarja, vőm uram, hát beszélhetek Marthe-tal. Ezt azonban még sértésnek is vehetné. Az efféle ügyek legjobb, ha a férj és feleség közt maradnak... Én nem nyugtalanodom: ismét helyreállítják maguk közt azt a házibékét, amelyre olyan büszkék voltak.

A fejét csóválva, Mouret földre sütötte le a szemét, majd így szólt:

- Nem, nem úgy van! Oh, én ismerem magamat. Kiabálok ugyan, ámde csak üres puffogatás. Alapjában véve gyöngé vagyok, akár csak a gyermek... Nincs igazuk, akik azt hiszik, hogy én mindig szigorúan bántam a feleségemmel. Ha gyakran azt tette is, amit én akartam, az csak azért történt, mert neki ugyan mindegy volt, vajjon ezt teszi-e, vagy amazt. Szelid az arca, de ő maga önfejű... No, de majd rajta leszek, hogy ismét jóra forduljon minden.

Azután fölkapta a fejét.

- Jobb lett volna, ha mindezeket a dolgokat nem mondom el önnek. Ugy-e, nem adja tovább?

Marthe másnap meglátogatta az édesanyját, aki durcás, gunyos arccal fogadta s így szólt hozzá:

- Rosszul teszed, leányom, hogy annyira elhanyagolod az urad... Láttam őt tegnap s mondhatom: nagyon elkeseredett! Hiszen tudom én azt is, hogy Mouret sok tekintetben nevetséges figura, ez azonban még nem ok arra, hogy a háztartásodat végkép elhanyagolod.

Marthe merően nézett anyja arcára.

- Ah, tehát panaszkodott reám! - mondotta Marthe szárazon. - Pedig jobban tette volna, ha hallgat. Én nem panaszkodom reá.

Ekkor azután mindjárt más tárgyról kezdett beszélni, de Rougon-né megint csak az urára terelte a beszédet, révén annak a kérdésnek, amit Faujas abbére vonatkozóan intézett a leányához.

- Mondd csak, leányom, Mouret talán nem szereti az abbét s miatta haragszik reád!

Marthe meghökkent.

- Micsoda gondolat! - mormolta Marthe. - Miért ne szeretné az uram Faujas abbét? Nekem legalább egyetlen olyan szót nem mondott, amiről erre következtethetnék. Talán bizony édesanyámnak mondott erre vonatkozóan valamit?... Nem, édesanyám, ön téved. Hiszen képes volna fölmenni hozzájuk a lakásukra, hogyha az öreg Faujas-né nem jönne le hozzá kártyázni.

És csakugyan: Mouret soha egy szóval nem panaszkodott Faujas abbéra. Néha egy kissé gunyos hangon meg-megcsipkedte s belefoglalta azokba a tréfás megjegyzésekbe, amiket a felesége vallásosságára nézve tett. Ez az egész!

Egy reggel Mouret, borotválkozás közben, odakiáltotta Marthe-nak:

- Hallod-e, édesem! Ha valaha gyónni mégy, hát tudod mit: gyóntató atyának válaszld Faujas abbét. Büneid akkor legalább köztünk maradnak.

Faujas abbé kedden és pénteken gyóntatott. Marthe e napokon elkerülte a Saint-Saturnin-templomot, azt adván okul, hogy nem akarja zavarni az abbét. Voltaképpen Marthe-ot az a félénk szemérmesség tartotta vissza, amely mindannyiszor elfogta, valahányszor Faujas abbét miseingben látta, melynek finom muszlin szövetéből a sekrestye diszkrét illata áradt.

Egy pénteki napon Marthe együtt ment Condamin-néval, megtekintette a leánymenedékhely munkálatait. A munkások épp akkor fejezték be a homlokzat diszítését. Condamin-né tiltakozott ellene, mert a diszt nagyon szegényesnek és izléstelennek találta; inkább szeretett

volna csucsívvá összekötött két karcsú oszlopot látni ott, valami olyasfélét, ami az ifjúságot és egyúttal a vallásosságot szimbolizálná. Szóval, egy kis építészeti műremek, amely dicsőretére válnék a védnöknők bizottságának. Marthe eleinte tétovázott, de azután lassankint maga is belátta, hogy az bizony szegényes; minthogy pedig Condamin-né váltig nógatta: végre is megígérte, hogy még aznap beszélni fog Lieutaud építésszel. Hogy szavának álljon, mielőtt hazament volna, utba ejtette a Saint-Saturnin-templomot. Négy óra volt, az építész ép az imént ment el onnan. Mikor Faujas abbé után kérdezősködött, az egyik sekrestyés azt mondta neki, hogy az abbé a Saint-Aurélié-kápolnában gyóntat. Csak ekkor ötlött az eszébe, hogy micsoda nap is van ma, s halkán megjegyezte, hogy nincs ideje várni. De amikor távozóban a Saint-Aurélié-kápolna előtt elhaladt, arra gondolt, hátha meglátta őt az abbé! A valóság ezzel szemben az volt, hogy Marthe-ot hirtelen valami különös gyöngeség fogta el. A kápolna előtt, a rács mellett leült s - ott maradt.

Szürke volt az ég, lassankint homályba borult a templom belseje. A már teljesen sötét oldalhajókban egy örökmécses lángja fénylett, egy gyertyatartó aranyozott lába s a Szent Szűz egy szobrának ezüst ruházata ragyogott. Az a halovány fénysugár, amely a nagy hajón rezgett végig, a padok és a zártszékek sima tölgyfáján tört meg. Marthe soha még ilyen erőtlennek nem érezte magát. A lába mintha elzsibbadt volna, a kezét pedig olyan nehéznek érezte, hogy összekulcsolva, a térdén pihentette, nehogy annak terhét viselni legyen kénytelen. Valamiféle aléltság vett erőt rajta; még látott és hallott ugyan mindent, de csak nagyon bizonytalanul. A templom boltívei alatt halkán végigzsongó hangok; egy székek fölborulásának zaja; egy jámbor ájtatoskodó asszony félénk csoszogása elérzékenyítette s úgy hatott rá, mint megannyi zengő zenhang, amelyek szívét-lelkét elandalították, míg a napsugarak utolsó visszfénye és a homály, amely szürke szerzs-szövetből készült védőtakaró gyanánt huzódott végig az oszlopok mentén, olybá tűnt föl neki, mint színeket játszó, habos selyemszövet finom fényhatása. Mindez valami felséges kábulathoz volt hasonló, amely erőt vett rajta s amelynek hatása alatt lényét felolvadni, megsemmisülni érezte. Azután minden kihunyt körülötte. Valami megnevezhetetlen, tökéletes boldogság ölelte őt magához.

Önkívületi állapotából egy hang riasztotta föl.

- Nagyon sajnálom, asszonyom! - szólalt meg mellette Faujas abbé. - Észrevettem ugyan önt, de nem hagyhattam el a...

Csak ekkor ébredt föl hirtelen merengéséből Marthe s fölneézett az abbéra, aki ott állott előtte miseingben a leszálló félhomályban. A pap utolsó bűnbánó gyónó hive is távozott már, s az üres templom most mintha még ünnepélyesebbnek tűnt volna föl neki.

- Talán bizony beszélni óhajt velem? - kérdezte a pap.

Marthe nagynehezen rendbeszedte gondolatait.

- Igen, abbé ur - felelte halkán - de már nem is tudom, hogy... Ah, igen, Condamin-né az épület homlokzatát nagyon szegényesnek találja. Ahelyett a semmitmondó, lapos ajtó helyett inkább két oszlop kellene oda. Csucsívet tennének rájuk színes ablakokkal. Nagyon szép lenne... Ugy-e, megértett engem, abbé ur?

Kezeit a miseing fölött összekulcsolva, komoly arccal, mintegy uralkodva fölötte, nézett le Faujas abbé az asszonyra. Marthe még mindig ott ült, mert annyi ereje sem volt, hogy fölálljon; méginkább belezavarodott a beszédbe, mintha önuralmának és akaratának aléltsága közben leplezték volna meg, amitől nem birt szabadulni.

- Ez ugyan újabb költséggel járna, az igaz!... De megelégedhetnénk terméskőből készült, egyszerű cifrázatú oszlopokkal is... Majd beszélünk az építőmesterrel, ha önnek is úgy tetszik, abbé ur; majd tájékoztat a költségek felől. De jó lenne, ha legutóbbi számláját előbb kifizet-

nénk neki. Ha jól tudom, mintegy kétezerszáz és néhány frankról van szó. A pénz rendelkezésünkre áll, mondotta nekem ma reggel Paloque-né asszony... Mindezt elintézhetjük, abbé ur.

Marthe lehorgasztotta a fejét, mintha lenyomta volna a pap tekintete, amit magára nehezedni érzett. Mikor aztán ismét fölemelte a fejét, s tekintete a pap tekintetével találkozott, összekulcsolta a kezét, mint a gyermek, aki bocsánatért esd s hangos zokogásban tört ki. Faujas abbé ott állott előtte némán, mozdulatlanul, várta, hadd sirja ki magát az asszony. Marthe ekkor térdre rogyott a pap előtt s két kezével arcát eltakarva, sirt keservesen.

- Kérem, keljen föl, asszonyom! - szólt szelid hangon a pap. - Csak az Isten előtt hajtson térdet.

Faujas ekkor fölsegítette Marthe-ot térdeplő helyzetéből s maga is mellé ült. Azután halk hangon sokáig elbeszélgettek ketten. Lassankint öreg este lett, s az örökmécsek aranyos sugarai mélyen belevágtak a templom homályába. Egyedül az ő suttogó hangjuk reszketett végig a levegőben a Saint-Aurélie-kápolna előtt. Marthe félénk és szakadozott hangon föltett kérdéseire folyamatosan és szakadozatlanul ömlöttek a szavak az abbé ajkáról. Mikor végre mindketten fölkeltek, úgy tűnt föl, mintha az abbé valami sürgősen kért kegyet tagadott volna meg Marthe-tól, akit most az ajtóig kísért ki s ott hangosabbra fogva beszédét, ezeket mondotta:

- Biztosítom önt, asszonyom, hogy nincs módomban. Nem tehetem! Forduljon inkább Bourrette abbéhoz.

- Pedig nagy szükségem lett volna az ön tanácsára, abbé ur, - mondotta halkán, kérő hangon Marthe. - Az az érzésem, hogy az ön segítségével minden vállalkozásom könnyebben menne.

- Ön téved, asszonyom, - jegyezte meg az abbé, most már keményebb hangon. - Ellenkezően: attól tartok, hogy az én utmutatásaim eleinte nehézségeket okozhatnának önnek. Higgye el nekem, hogy önnek olyan papra van szüksége, mint amilyen Bourrette abbé... Lehet, hogy később - más választ adhatok önnek.

Marthe belenyugodott. A Saint-Saturnin-templom ájtatos hívői másnap bezzeg meglepetve látták, hogy Mouret-né Bourrette abbé gyóntatószéke elé térdel. Harmadnapon az egész Plassans egyébről sem beszélt, csak Mouret-né megtéréséről. Voltak, akik Faujas abbé nevét emlegették, gunyos mosollyal kísérvén; általában véve azonban a hatás nagyon kedvező volt, még pedig - Faujas abbé javára! Rastoil-né meg éppen az egész bizottság színe előtt gratulált Mouret-nének, míg Delangre-né mindjárt az Isten első áldását látta benne, jutalmául a hölgyek jótékony működésének, megindítván szívét közülük annak az egyetlen nőnek, aki az ájtatosságot eddig nem gyakorolta. Condamin-né azonban félrehívta Marthe-ot s így szólt hozzá:

- Ezt ugyan nagyon jól tette, kedvesem! Az asszonynak nagy szüksége van erre. Dehát igaz is: ha már az ember kimozdul hazulról, hát ejtse utba a templomot is.

Voltaképpen csak azon csodálkoztak, hogy Marthe éppen Bourrette abbét választotta. Ez a derék, érdemes pap ugyanis csak kis leánykákat gyóntatott, mert a hölgyek nem találták őt eléggé „mulatságos”-nak. Rougon-ék csütörtöki fogadónapján, mikor Marthe még nem volt ott, a zöld szalon egyik szögletében csak erről folyt a beszélgetés, s éppen a viperanyelvű Paloque-né volt az, aki ezekkel a szavakkal vetett véget a sok mendemondának olyan arc-fintorral, amely még ijesztőbbé tette:

- Faujas abbé jól tette, hogy nem a maga számára foglalta le Mouret-nét. Bourrette abbé igazán üdvözt mindenkit s nincs benne semmi kifogásolható.

Mikor Marthe e napon megérkezett, édesanyja eléje sietett s bizonyos tüntető szivélyességgel csókolta meg a leányát mindenki szemeláttára. Ami őt magát illeti, nos, ő már az államcsinyt

követő napon kibékült az Istennel. Ő úgy vélekedett, hogy Faujas abbé már bátran eljárhatna az ő zöld szalonjába; Faujas abbé azonban arra való hivatkozással, hogy sok a dolga és hogy szereti a magányt: minden alkalommal kimentette magát. Rougon-né abban a föltevésben ringatta magát, hogy diadalmas visszatértét Faujas abbé a jövő télre halasztotta.

Faujas abbé sikerei különben napról-napra gyarapodtak. Az első hónapokban gyónó hivei mindössze a zöldségáros kofák köréből teltek ki, akik a székesegyház háta mögött állomásoztak; no meg a salátaárosokéból, kiknek tájszólását és zagyva beszédjét türelemmel hallgatta végig, noha nem mindig értette meg. Most azonban, kiváltképpen amióta a leánymenedékhely híre olyan nagy zajt vert föl, minden kedden és pénteken egész csapat selyemruhás polgárnő vette körül térdenállva a gyóntatószékét. Mikor azután Marthe elmesélte, hogy Faujas abbé nem akarta őt gyónó hivéül elfogadni, Condamine-né merész tette szánta el magát: a faképnél hagyta régi gyóntatóatyját a Saint-Saturnin-templom első vikáriusát - akit ez az elpártolás egyenesen kétségbeejtett - s tüntetően átpártolt Faujas abbéhoz. Ez az általános feltűnést keltő esemény döntő módon megszilárdította Faujas abbé helyzetét a plassans-i társadalomban.

Mikor Mouret megtudta, hogy a felesége gyónni jár, egyszerűen így szólt:

- Alighanem rossz fát raksz a tüzre, asszony, ha szükségét érzed annak, hogy titkaidat papra bizzad!

E jótékony mozgalmak közepette egyébként, Mouret mintha méginkább elzárkózott s még jobban visszavonult volna szokásainak és szűkös életmódjának korlátjai közé. A felesége szemére lobbantotta, amiért panaszkodott rá.

- Igazad van, asszony, rosszul tettem, hogy panaszkodtam! - felelte Mouret. - Bizony kár örömet okozni másoknak azzal, hogy elmondja nekik az ember buját-baját... De ígérem is ám neked, hogy ilyen örömet nem fogok szerezni többé az édesanyádnak! Azóta meggondoltam a dolgot. Énmiattam akár a fejünkre szakadhat a ház: én ugyan többé nem pityergek senki szemeláttára!

És csakugyan: ez időtől kezdve nagyon vigyázott házának tekintélyére; soha nem panaszkodott senki előtt a feleségére s most is, mint ezelőtt, a világ legboldogabb emberének hirdette magát. És ez az igyekezete különben sem került valami nagy megerőltetésébe, mert hiszen beleillett abbeli számításába, hogy mindig és állandóan jól érezte magát. Mi több: még tulozta is az étellel megelégedett, rendszerető nyárspolgár szerepét. Marthe is csak élénkebb járásekelése révén sejtette az ura türelmetlenségét. Mouret heteken át kimélte a feleségét, de bezzeg annál jobban korholta és gyötörte a gyermekeit és Rose-t, akiket reggeltől estig minden csekélység miatt megszidott. És hogyha feleségére mégis csak rászólt: tette ezt legtöbbször olyan burkolt szavakkal, amiket csakis a felesége érthetett meg.

Mouret most már nem takarékos, hanem valósággal zsugori volt.

- Semmi haszna és értelme annak a pénzpocsékolásnak, ami most nálunk végbemegy - fakadt ki Mouret. - Fogadni mernék, hogy minden pénzed azokra a kis szajhákra költöd! Nem elég, hogy minden idődet rájuk pazarolod?... Figyelj ide, kedvesem: háztartásra ezentul csak száz frankot adok neked havonként. És ha mégis mindenáron alamizsnát akarsz osztogatni a te drágalátos leányaidnak, hát csak rajta: takarítsd meg azt a ruhapénzedből!

És Mouret szavának állott: a következő hónapban - azzal a megokolással, hogy a háztartás egyensúlyát veszélyeztetné s különben is már előre figyelmeztette - egy pár félcipő költségét kereken megtagadta. Egy este azonban a felesége sirva találta őt a hálószobában. Marthe szíve megesett rajta, magához ölelte és váltig kérte: mondja el neki bánatát. Mouret azonban durván ellökte magától a feleségét s azt mondotta neki, hogy nem sirt ő, csak éppen a feje fájdukt meg s ettől vörösödött ki a szeme.

- Azt hiszed talán, hogy én is olyan ostoba vagyok, mint te, hogy zokogjak? - kiáltotta Mouret.

Marthe megsértődött. Másnap Mouret csapongó jókedvet színlelt. Néhány nap múlva pedig, ebéd után, mikor Faujas abbé és az anyja lejöttek hozzájuk, Mouret kijelentette, hogy nem kártyázik. Másutt jár az esze, nem a kártyán! - mondotta. És ettől kezdve más napokon is mindig talált valami ürügyet, elannyira, hogy a kártya-pártik végre is megszűntek. Mindnyájan kiültek a tornácra. Mouret a feleségével és az abbéval szemközt foglalt helyet s minden alkalmat megragadott, hogy szakadatlanul ő beszélhessen, mialatt az öreg Faujas-né, néhány lépésnyire tőlük, ölbetett kezekkel, némán, mozdulatlanul ült a homályban, mint azok a legendás alakok, akik a meglapult kutya kevés hűségével őrzik a kincset.

- Milyen szép az est! - mondogatta Mouret következetesen minden este. - Mennyivel jobb itt, mint az ebédlőben. Jól tették, hogy idejártak hűs levegőt szivni... Nini, egy hullócsillag! Láttátok ön, abbé ur? Ugy hallottam valaha, hogy ilyenkor Szent Péter pipára gyújt odafönn.

Mouret nevetett. Marthe azonban elkomolyodott, mert bántotta őt az urának ez a tréfás megjegyzése, mint amely sérti a magas eget, amely Rastoil ur körtefái és az al-megyefőnökség gesztenyefái közt mosolygott le reájuk. Néha úgy színlelte, mintha nem tudná, mire adta a fejét a feleség; a papot okolta és kijelentette, hogy számít reá, segítsen helyreállítani a ház békességét. Máskor pedig minden beszélgetését tréfálkozó hangon így kezdte: „Most pedig, amióta a feleségem gyónni jár...”. Mikor azután már ebbe az örökös témába is beleunt, figyelte és hallgatózott, hogy mit beszélgetnek a szomszéd kertekben. Az onnan felhangzó halk hangokat is pontosan felismerte, mialatt Plassans városában az utolsó halk nesz is elhalt a messze távolban...

- Ez a hang Condamin és Pourquoi orvos urak hangja - motyogta Mouret, fülét az al-megyefőnökség felé hegyezve. - Alighanem Paloque-ékát szapulják... És hallották önök Delangre ur kappan-hangját, amint mondotta: „Hölgyeim, jó lesz bemenni, mert hűvösre vált a levegő!” Nos, nem vették észre, hogy ez a kis Delangre mindig olyan hangon beszél, mintha fűzfásipot nyelt volna?

És ekkor azután Mouret a Rastoil-ék kertje felé fordult.

- Ott ugyan senki nincs, semmit sem hallok... De mégis: azok a libácskák ott vannak a vizesés előtt. Az idősebbik mintha kavicsot forgatna a szájában, mikor beszél. Minden este legalább egy óra hosszat locsognak-fecsegni. Pedig hogyha csak azokat a szerelmi vallomásokat mondanák el egymásnak, amikben részük van: bezzeg hamar elkészülnének!... De nini! Hiszen ott vannak együtt valamennyien! Ott van a fuvolahangu Surin abbé és ott van Fenil abbé, aki akár a kereplőt pótolhatná nagypénteken. Olykor huszan is vannak ott, abban a kertben, anélkül, hogy az ujjukat is megmozdítanák. Nekem az a gyanum, hogy ezek azért vannak ott, hogy kihallgassák a mi beszélgetésünket.

És mindezekre a fecsegésekre Faujas abbé és Marthe kurta szavakkal válaszoltak és csakis olyankor, mikor Mouret egyenesen kérdést intézett hozzájuk. Égre emelt arccal, révedező tekintettel ültek ott ketten, egymás mellett, de gondolatuk messze, magasan szárnyalt. Egy este Mouret-t elnyomta a buzgóság; elaludt. Ekkor azután ők ketten halkan beszélgetni kezdtek; a hangjuk hovatovább elhalkult s a fejük összebb hajolt. És alig néhány lépésnyire tőlük, ölbetett kézzel, fülét hegyezve, szemét tágra nyitva, Faujas-né mintha örködött volna fölöttük - semmit nem látott, semmit nem hallott...

(Vége az első kötetnek)

II.

TIZEDIK FEJEZET

Elmult a nyár. Faujas abbé nem igyekezett kiaknázni egyre növekvő népszerűségének előnyeit. Még mindig bezárkózva élt Mouret-ék házában s boldognak érezte magát a kert magányában, ahová még napközben is ellátogatott. A kerítésfal mentén lehorgasztott fejjel lassan sétálva, vagy a kert tulsó végében lévő lugas alatt olvasgatta a breviáriumát. Olykor-olykor becsukta a könyvet, meglassította lépteit, s mintha mély álmodozásba merült volna. Mouret-t, aki lopva leste a viselkedését, végre is valamiféle nyugtalanság fogta el, látván ezt a fekete alakot órák hosszat járni-kelni az ő gyümölcsfái alatt.

- No, lám! Az ember már nem is érzi magát többé otthon a saját házában! - motyogta Mouret.
- Már föl sem pillanthatok anélkül, hogy ne ez a reverenda ötlenék a szemembe... Mint a fekete holló: olyan ez a nagydarab ember! Nagy, kerek szemével mintha szüntelenül lesne, várna valamire. Biz' én nem hiszek az ő nagyon fitogtatott közömbösségében.

A menedékhely csak szeptember első napjaiban készült el. Vidéken a munka, persze, lassan folyik. De az is igaz ám, hogy a védnők kétizben is fölforgatták Lieutaud építész tervét, hogy a maguk eszméit is megvalósíthassák. Mikor azonban a bizottság az épületet átvette, az építést nem győzték dicséretükkel elhalmozni előzékenységéért. Mindent nagyon megfelelőnek találtak: a tágas termeket, a kitűnő mellékhelyiségeket, a fákkal beültetett és két kis szökőkúttal diszitett udvart. Condamin-nét csodálatra ragadta a homlokzat, amely az ő eszméje volt. A kapu fölött, fekete márványlapon aranybetűkkel voltak bevésve ezek a szavak: *Szent Szüzről elnevezett leánymenedékhely*.

A megnyitás alkalmából valóban megható ünnepséget rendeztek. A káptalan jelenlétében a püspök személyesen iktatta be hivatalukba a Szent József-rend apácáit, akiket az intézet vezetésével bízta meg. Mintegy ötven, nyolc-tizenöt éves leánykát toboroztak össze az óváros utcáiról, kiknek szülői - hogy leányaikat az intézetbe fölvegyék - mindössze azt jelentették ki, hogy mindennapi foglalkozásuk őket egész nap távol tartja otthonuktól. Delangre ur beszédét nagy tetszéssel fogadták; szárnyaló szavakkal hosszasan méltatta ezt az ujfajta „bölcödét”, saját szavaival: „a munka és jó erkölcsök iskoláját, ahol a fiatal és érdemes lelkeket mentik meg a gonosz kísértésektől”. - A beszéd végén nagy feltűnést keltett az a leleplezett utalás, amit a mű igazi szerzőjére: Faujas abbéra tett. A többi papok közé elvegyülve, jelen volt maga Faujas abbé is. Mikor valamennyi tekintet feléje irányult: Faujas abbé jellegzetes, komoly ábrázata nyugodt és mozdulatlan maradt. Az emelvényen, a védnők között ült Marthe is, aki most mélyen elpirult.

A szertartás végeztével a püspök minden részletében alaposan meg akarta szemlélni az épületet. A püspök, Fenil abbé szemmel látható bosszúsága ellenére, Faujas abbét kérte magához, aki fekete szemének tekintetét egy pillanatra sem fordította el tőle. A püspök fölkerlte Faujas abbét, kalauzolni őt az épületben, hiszen - tette hozzá mosolyogva - nálánál hozzáértőbb vezetőt keresve sem lehetne találni. A püspöknek ez a kijelentése azután szájról-szájra járt a jelenvoltak közt, akik lassanként elszéledtek. Egész Plassans aznap este a püspök viselkedéséről beszélt.

A védnőknők bizottsága egy termet tartott fenn magának a menedékhely épületében, ahol a hölgyek egy kis uzsonnafélével kedveskedtek a püspöknek. A püspök el is fogadott egy kis darab kétszersültet s vagy két ujjnyi malagabort, miközben valamennyi hölgyhöz volt egy-egy kedveskedő, elismerő szava. Szerencsés berekesztése volt ez a kegyeletes ünnepségnek, mert bizony a szertartás előtt és annak folyamán holmi hiusági kérdések surlódást idéztek föl a hölgyek között, akiket azonban Rousselot püspök ur ő Eminenciájának kegyes szavai

hamarosan kibékítettek. Mikor a hölgyek magukra maradtak, kijelentették, hogy az ünnepség minden tekintetben pompásan sikerült, s nem fogytak ki a főpap kegyességének dicséretéből. Egyedül Paloque-né volt sápadt a dühtől. Bókjainak pazarlása közben a püspök róla megfedkezett.

- Igazad volt! - mondotta Paloque-né dühösen az urának, mikor az ünnepség után hazament. - Ennek az egész hülyeségnek én ittam meg a levét. Valóban szép gondolat, mondhatom, romlott utcai kóbor leányokat egy csomóba összegyűjteni!... Végre is én nekik szenteltem minden időmet, és ennek az enyhén hülye püspök urnak, aki szinte reszket a papjai előtt, még csak egyetlen elismerő szava sem volt számomra!... Mintha bizony Condamin-né egyáltalán csinált volna valamit! Hát persze, megelégedett azzal, hogy a ruháit mutogatta, ez a volt... majd megmondottam, hogy mi! Nemde, mi tudjuk, amit tudunk, de végre is arra kényszerítenek bennünket, hogy elmondjunk egyet-mást, amit bizony nem mindenki fog mulatságosnak találni. Nekünk ugyan nincs titkolni valónk!... És ott van Delangre-né meg Rastoil-né! No hát, ezeket is könnyű lenne úgy megszegényíteni, hogy tudom istenem, belepirulnának! Hát kimozdultak-e ezek csak egyszer is a szalónjukból; fáradoztak-e feleannyit, mint én, az ügy érdekében? No, és ez a Mouret-né, aki úgy színlelte, mintha ő tartaná kezében a kormányrudat, aki pedig egyebet se tett, mint hogy Faujas abbé reverendájába csimpaszkodott! Hát ez is egyike azoknak a szemforgatóknak, akikről még gyönyörűséges dolgokat fogunk hallani... És ime: mindnyájuknak volt részük az elismerő szavakban, csak egyedül nekem nem! Én voltam a kutyájuk! No, de így nem mehet tovább, ez egy kicsit sok!... A kutya majd - harapni fog.

E naptól kezdve Paloque-né nem volt többé olyan szolgálatkész, mint volt azelőtt. Az ügyiratokat nagyon rendetlenül intézte el s egyszerűen megtagadta az olyan munkák elvégzését, amelyek nem voltak kedvére valók; elannyira, hogy a hölgyek immár szóba hozták, hogy jó lenne valami tisztviselőről gondoskodni. Marthe ebbeli aggodalmát elmondotta Faujas abbénak, akitől megtudakolta, vajjon tudna-e ajánlani valakit.

- Soh'se keressen ön, senkit! - felelte Faujas abbé. - Én talán már tudnék is valakit... Csak néhány napi türelmet kérek.

Bizonyos idő óta az abbé gyakran kapott leveleket Besançon-ból. Mindmegannyi ugyanazzal az iromba, esetlen irással volt írva. Rose mondotta, aki ezeket a leveleket szokta neki kézbesíteni, hogy a levelek pusztá megpillantása egyenesen felbőszíti az abbét.

- Szinte eltorzul az arca! - mesélte Rose. - Annyi bizonyos, hogy az abbé ur egy csöppet sem kedveli a levelek íróját.

Egy kis időre még Mouret kíváncsiságát is fölébresztették ezek a levelek. Egy napon maga Mouret vitt föl az abbénak ilyen levelet, mosolyogva mentegetőzve, hogy Rose véletlenül nincs itthon. Ám az abbé alighanem gyanut fogott, mert úgy színlelte, mintha nagyon megörült volna a levélnek, amit már régóta türelmetlenül várt. Csakhogy Mouret sem esett ám a fejelágyára s nem ült föl a komédiának, hanem ottmaradt a lépcsőfeljártnál s a fülét a kulcslyukra szorította.

- Megint csak a hugod irt, nemde? - hangzott föl Faujas-né érdes, durva hangja. - Ugyan miért nem hagy már egyszer békén.

Most rövid csönd következett, majd hallani lehetett, amint az abbé a levelet dühösen összegyűrte.

- Hát ez már mégis csak sok! - hangzott fel most a pap dörmögő hangja. - Ide akar hozzánk jönni s magával hozni az urát is, hogy itt neki helyet szorítsunk. Azt hiszi, hogy mi itt dusla-

kodunk minden jóban... Én bizony attól tartok, megteszik azt a bolondot, hogy egy szép napon - beállítanak.

- Oh, nem és nem, itt nincs reájuk szükség, megértetted, Ovide? - hangzott ismét az öreg-asszony hangja. - Ők sohasem szerettek téged igazán, ellenben örökösen irigykedtek reád... Trouche egyszerűen akasztófavirág, Olympe pedig szívtelen némbor! Meglátnád majd, mennyire önzők, mennyire kapzsi emberek ők! Téged pedig kinos helyzetbe sodornának s dolgaiddban zavarnának.

Mouret nem hallott minden szót tisztán, mert az a szégyenletes cselekedete, amit most ép elkövetett, nagyon hatott reá s fölizgatta. Meg aztán úgy vélte, mintha valaki az ajtó felé közelednék, mire sietve elmenekült. Különben is óvakodott, hogy ezzel a vállalkozásával mások előtt eldicsekedjék.

Faujas abbé néhány nap múlva az ő jelenlétében adta meg Marthe-nak a végleges választ künn a tornácon.

- Tudok ajánlani valakit arra a tisztviselői állásra, - mondotta Faujas abbé nyugodt, komoly ábrázattal. - Egyik rokonom: a sógorom, aki néhány nap múlva érkezik ide Besançon-ból.

Mouret a fülét hegyezte. Marthe nagyon örvendezett.

- Ah, hála Istennek! - kiáltott föl Marthe. - Nekem bizony nagy gondot okozott volna a választás. Hiszen ön megért engem: annak a férfinak erkölcsileg teljesen megbízható embernek kell lennie, mikor annyi sok fiatal leánnyal lesz dolga... De mert az ön rokonáról van szó, természetesen...

- Igen, a sógoromról, - felelte az abbé. - Hugomnak egy kis fehérneműboltja volt Besançonban, de egészségügyi okokból kénytelen volt tuladni rajta. Most azután nagyon szeretne hozzánk jönni, mert az orvosok délvidéki levegőt ajánlottak neki... Édesanyám nagyon boldog.

- Önök eddig bizonyára állandóan közös fedél alatt laktak, most tehát örülnek, hogy ismét együtt lehet a család... És tudja-e, mit kellene csinálniuk? Van még odafenn két olyan szoba, amelyet önök nem használnak. Miért ne lakhatnék ott a huga az urával?... Van-e gyermekük?

- Nincs! Csak kettecskén vannak... Csakugyan, magam is arra gondoltam egy pillanatra, hogy átengedem részükre azt a két szobát, de azután eszembe jutott, hátha nem lesz kedvükre, ha idehozom lakni őket.

- Dehogya! Biztosíthatom önt, abbé ur, hogy semmi kifogásunk nincs ellene. Hiszen önök olyan békés, csöndes lakók!

Marthe itt elhallgatott. Mouret ugyanis hirtelen megrántotta a ruhája csücskét. Mouret nem akarta, hogy az abbé pereputtya idejöjjön lakni, mert hiszen még jól emlékezett, hogyan nyilatkozott az öreg Faujas-né a saját leányáról és vejéről.

- Azok a szobák bizony elég kicsinyek, s az abbé ur is bizonyára feszélyezve érezné magát, - szólalt meg most Mouret is. - Ellenben sokkal megfelelőbb lenne, ha kedves huga itt a szomszédban bérelne lakást. Tudok is mindjárt egyet, szemközt velünk, Paloque-éknál.

A társalgás itt megakadt. A pap egy szóval sem válaszolt Mouret ajánlatára. Marthe nagyon röstelkedett az ura kiméletlen, nyers modora miatt. Ezt a kinos csendet nem is birta tovább szó nélkül megállani:

- Tehát megállapodtunk! - mondta Marthe, nem is igyekeztve ügyesebb ürügyet találni a társalgás folytatására. Rose majd segít az édesanyjának kitakarítani a két szobát... Férjem csakis az önök kényelme szempontjából tett észrevételt, de hogyha önök is úgy kívánják: mi

ugyan nem akadályozzuk meg önöket abban, hogy a lakással saját tetszésük szerint rendelkezzenek.

Mikor azonban Faujas abbé távozott, Mouret dühösen ráripakodott a feleségére:

- Téged igazán nem lehet érteni, Marthe! Mikor a lakást az abbénak bérbe adtam, te bezzeg duzzogtál, hogy még egy macskát sem akarnál bebocsátani a házba. Most pedig az abbé idehozathatná akár az egész családját pereputtyostól, dédunokástól együtt: még azt is megköszönnéd neki!... Pedig ugyancsak ráncigáltam a ruhád csücskét. Talán bizony nem is érezted, mi? Világosan megérthetted volna, hogy én bizony nem kérek ezekből az emberekből... Nem tisztességes népség az!

- Ugyan, honnan tudhatnád te azt? - kiáltott föl Marthe, akit mindenféle igazságtalanság módfelett bántott. - Ki mondotta ezt neked?

- Ejh, hát maga, Faujas abbé!... Ugy bizony, tőle magától hallottam, mikor az édesanyjának mondotta.

Marthe merően, fürkésző szemmel nézett az urára. Mouret elpirult egy kissé, majd zavartan hebegte:

- Elvégre elég, ha én tudom... A huga szivtelen, önző teremtés, az ura pedig naplopó. Hiába adod a sértett királynét, Marthe, ezek az ő szavai, nem én találtam ki. Vedd tudomásul, hogy az én házamban nincs szükség az ilyen társaságra. Maga az öreg Faujas-né volt az első, aki hallani sem akart a saját leányáról. A pap most másképp beszél. Nem tudom, miért fuj most más nótát. Ez már megint egy újabb titkos sakkhuzás az ő részéről. Bizonyára szüksége van reájuk.

Marthe csak a vállát vonogatta s türe, hadd tombolja ki magát az ura. Mouret ráparancsolt Rose-ra, nehogy kitisztogassa a szobákat. Rose azonban csak az urnőjének engedelmeskedett. Mouret öt napon át a legkeserűbb szavakban öntötte ki haragját és szörnyű szemrehányásokat tett a feleségének. Faujas abbé jelenlétében azonban mindössze csak duzzogott, nyíltan támadni nem mert. De azután belenyugodott a változhatatlanba és most már csak gunyolódott érkezendő lakóin. Csak éppen az erszénye száját füzte még szorosabbra, még jobban elszigetelte magát és teljesen visszavonult önző érdekköre mögé, ahol eddig is mozgott. Mikor azután Trouche-ék egy októberi este beállítottak, Mouret így dohogott magában:

- Az ördögbe is! Ezeknek sem lesz ám jó végük. Még a szemük sem áll jól.

Faujas abbé nem óhajtotta mutogatni hugát és sógorát érkezésük napján. Az öreg Faujas-né a kiskapu küszöbén állott meg s mihelyt azok az al-megyefőnökség előtt elterülő térről az utcába befordultak, hátra-hátrapillantott s nyugtalanul nézett a folyosó és a konyha felé. De nem volt szerencséje. Marthe, aki távozni akart, a gyermekekkel éppen abban a pillanatban jött fel a kertből, mikor Trouche-ék beléptek.

- Ah, nini, együtt van a család! - mondotta Marthe nyájas mosollyal ajkán.

Az öreg Faujas-né, aki pedig máskor bezzeg tudott uralkodni magán, most bizony egy kissé zavarba jött és csak néhány szót tudott dadogni. Néhány pillanatig állottak így szemtől-szemben egymással az előcsarnok közepén, miközben egymást vizsgálgatták. Mouret hamarosan leszaladt a tornác lépcsőjén, Rose pedig kiállott a konyha küszöbére.

- Nemde, nagyon boldog most? - kérdezte Marthe, Faujas-néhoz fordulva.

De miután észrevette a zavart, amely e pillanatban az egész Faujas-családot elfogta s elnémitotta: Marthe - szívélyesnek akarván mutatkozni a vendégek iránt - Trouche felé fordult s így szólt hozzá:

- Ugy-e, az öt órai vonattal érkeztek... És hány órányira van ide Besançon?

- Tizenhétóránnyira vonaton, - felelte Trouche, miközben látni lehetett, hogy szája fogatlan. - A harmadik osztályon, bizony keserves az ut... Alaposan összerázza az embert.

Trouche nevetésre vonta el a száját, miközben állkapcsai furcsa zörejt hallattak. Az öreg Faujas-né gyilkos pillantásokat vetett a vejére, aki most zavarában szinte gépiesen igyekezett helyreigazítani zsirfoltos redingote-jának kikopott gombját, a kezében tartott két kalapdobozt pedig - az egyik zöld volt, a másik sárga - kétségkívül azért tartotta maga elé combmagas-ságban, hogy ruhája zsirfoltjait eltakarja vele. Fekete nyakkendővel körülcsavart vörös nyaka beszéd közben szünet nélkül kortyogott, nyakkendője alól kilátszott a piszkos ing csücske. Sebhelyes és forradásos arcát, amiről a gonoszság rit le, két apró fekete szem tette élénkké, amely mohón és sunyin fordul hol a személyek, hol a tárgyak felé. Valóságos tolvajszemek voltak azok, amelyek a házat tanulmányozták, hogy gazdájuk éjszakának idején visszasom-polyogjon s kirabolja azt.

Mouret csakugyan azt hitte, hogy Trouche a zárat vizsgálgatja.

- Ez a gazfickó alighanem lenyomatokat akar venni a zákról, - motyogta magában.

De bezzeg észrevette Olympe, hogy az ura elszólta magát. Olympe sovány, fonnyadt szőke asszony volt, közönséges, semmitmondó arccal. Fehér fadobozt és asztalterítőbe kötött, nagy batyut szorongatott.

- Elhoztuk ám magunkkal a párnákat is, - mondotta Olympe a nagy batyura mutatva. - Nem is olyan kellemetlen az utazás a harmadik osztályon sem, ha az embernek párnái is vannak. Éppen olyan jó az, mint akár az első osztályon... A patvarba is, nagy megtakarítás ám! Bármily sok pénze van is az embernek, azért nem szabad ám két kézzel szórni, nemde, asszonyom?

- Bizonyára! - felelte Marthe, aki egy kissé meglepődve nézegette ezt a népséget.

Olympe most még előbbre lépett, teljes megvilágításba s lekötelező hangon folytatta:

- Ép így van az ember a ruhával is! Utra mindig a legrosszabb ruhámat veszem föl. Mondottam is Honoré-nak: „Ejh, hiszen az ócska ruhád is jó lesz az utra!” - A nadrágja is csak afféle dolgozónadrág, amelyet különben nem szeret viselni... Tetszik látni, én is a legrosszabb ruhámat vettem föl, talán még egy-két lyuk is van rajta. Ez a sálkendő még az édesanyámé volt; otthon vasalni szoktam rajta. Nos és a fejkötőm? Bizony már jó kopott jószág és csak a mosókonyhában használok... De porba-piszokba, ugy-e, ez is jó, asszonyom?

- Bizonyára, bizonyára! - ismételte Marthe, aki mosolyogni próbált.

Ebben a pillanatban izgatott hang kiáltott le a lépcső felől, mindössze ennyit:

- Nos, mi lesz, mama?

Mouret föltekintett s ekkor megpillantotta Faujas abbét, aki a második emelet karfájára támaszkodva, annyira kihajolt onnan, hogy szinte féltetni lehetett, hogy leesik; bizonyára azért, hogy jobban láthassa, mi történik az előcsarnokban, ahová haragtól eltorzult arccal tekintett alá. Hangokat hallott onnan alulról, s alighanem már néhány perc óta állott és várt ott türelmetlenül.

- Mi lesz hát, mama? - ismételte meg kiáltását Faujas abbé.

- Igen, igen, fiam, megyünk már? - felelte Faujasné, akit a fia dühtől reszkető hangja valósággal megrémített.

Majd Trouche-ék felé fordulva:

- Menjünk, gyermekeim, siessünk... Engedjük útjára önagyságát.

De biz' Trauche-ék mintha nem is hallották volna. Oh, ők nagyon jól érezték magukat itt az előcsarnokban s olyan elragadtatással tekintettek szét maguk körül, mintha valaki odaajándékozta volna nekik ezt a házat.

- Oh, milyen szép, milyen bájos itt minden! - mormolta halkán Olympe. - Ugy-e, Honoré? Ovide levelei után bizony nem képzelhettük el ennyire kellemes helynek. De én mondtam neked: „Oda kell mennünk, ott jobb sorunk lesz és én is jobban érzem ott magam...” Nos, hát nem volt igazam?

- Hát persze, hogy jól érezheti itt magát az ember - mormolta Trouche a foga közt. - S remélem, hogy a kert is elég nagy.

Azután Mouret felé fordult:

- Uram, megengedi-e a lakóinak, hogy a kertben sétálhassanak?

Mouret-nek annyi ideje sem volt, hogy válaszoljon, mert Faujas abbé most már maga jött értük s mennydörgő hangon kiáltott rájuk:

- Nos, mi lesz, Trouche és Olympe?

Mindketten hátrafordultak s mikor az abbét iszonyu haragra lobbánva, egy lépcsőfokon megpillantották, bezzeg legott meghunyászkodtak s kétrét görnyedve követték a papot. Faujas abbé ment elől szó nélkül s mintha észre se vette volna, hogy Mouret-ék is ott vannak, akik csodálkozva nézték ezt a furcsa felvonulást. Faujas-né, mint sereghajtó, hátul ment s rámosolygott Marthe-ra, ezzel akarván elsimitani az ügyet. Mikor azután Marthe is távozott, Mouret egy darabig még ott maradt egyedül az előcsarnokban. Fönn a második emeleten, nagy robajjal csapódtak be az ajtók. Eleinte zaj és hangos lárma hallatszott le onnan, de azután halotti csend támadt.

- Alighanem becsukta őket! - motyogta magában Mouret. - Annyi bizonyos, hogy gyalázatos egy familia!

Marthe-nak és a védnöknőknek Faujas abbé mindjárt másnap bemutatta Trouche-t, aki erre az alkalomra feketébe vágta magát, megborotválkozott s ritkás haját elől gondosan a két halántékára fésülte. Trouche negyvenötéves volt, az írása nagyon szép: ahogy mondotta: hosszabb ideig egy kereskedő-cégnek volt könyvvezetője. A hölgyek legott beiktatták a hivatalába. A bizottságot kellett képviselnie, az anyagi dolgokat ellátni s tiztől délután négyig kellett hivatalos órát tartani a hivatalos helyiségben, amely a leánymenedékhely épületének első emeletén volt. Fizetése ezerötven frank.

- Látod csak, milyen csöndes, derék emberek! - mondotta Marthe néhány nap múlva az urának.

Csakugyan: Trouche-ék éppoly csöndes lakók voltak, mint Faujas-ék. Rose ugyan azt állította, hogy két vagy háromizben is pörölni hallotta Faujas-nét a leányával; ilyenkor azonban hamarosan felhangzott az abbé dörgő hangja s beléjük fojtotta a szót. Trouche rendesen háromnegyed tizkor ment el hazulról. Olympe bevásárolni ment néha az anyjával, de egyedül az utcán eddig még soha nem mutatkozott.

Trouche-ék hálósobájának ablaka a kertre nyílt; az utolsó ablak volt jobbkéz felől, szemközt az al-megye főnökség fáival. Sárga szalaggal szegélyezett piros kartonfüggöny takarta el az ablakot s ütött el kirívóan az abbé fehér függönyeitől a ház homlokzatán. Az ablak különben állandóan zárva volt. Egy este, mikor Faujas abbé és az édesanyja együtt ültek künn a

tornácon Mouret-ékkel, halk köhécselés hangzott le az emeletről. Faujas abbé haragos arccal nézett föl s megpillantotta Olympe és az ura árnyékát, akik mozdulatlanul könyököltek az ablaknál és hajoltak ki onnan. Az abbé, még mindig fölfelé tekintve, egy pillanatra félbeszakította a társalgást, amit Marthe-tal folytatott. Trouche-ék erre legott eltűntek az ablak mellől. Még hallani lehetett a retesz halk csikorgását, amint becsukták az ablakot odafenn.

- Anyám, menj föl a lakásba, itt bizony még valami betegséget szerzel! - mondotta a pap.

Faujas-né csakugyan elköszönt és távozott, mikor azután Marthe folytatta az imént megkezdett beszélgetést és gyöngéd hangon kérdezte:

- Kedves huga talán bizony rosszabbul érzi magát? Egy hét óta nem láttam.

- Pihenésre van nagy szüksége, - felelte a pap szárazon.

Marthe azonban merő szájalomból továbbfirtatta:

- Mindig bezárkózik, pedig a szabad levegő jót tenne neki... Az októberi esték még elég enyhék... Miért nem jön le soha a kertbe? Eddig még egyszer sem tette be oda a lábát. Pedig ön tudja, abbé ur, hogy a kert egészen az ön rendelkezésére áll.

A pap valami érthetetlen szavakat motyogott, Mauret azonban, hogy Faujas abbét még nagyobb zavarba hozza, még a feleségénél is kedveskedőbb hangon szólt hozzá:

- Az ám, én is éppen ezt mondtam a feleségemnek ma reggel. Kedves huga délutánonként bizony lejöhetne s a napon sütkérezve, végezhetné a varrást ahelyett, hogy odafenn bezárkózik. Olybá tűnik föl, mintha még az ablakig sem merne menni. Talán bizony tőlünk fél? Pedig mi nem vagyunk ám olyan ijesztő emberek... És éppigy tesz Trouche ur is, aki négy lépcsőt is lép egyszerre, mikor hazajön. Mondja meg hát nekik, abbé ur, kérem, jöjjenek le hozzánk néha-néha esténként. Hiszen alighanem holtra unják magukat egyedül odafenn.

Az abbénak azonban ez este rossz kedve volt s ezuttal nem tűrte szó nélkül a házigazda csufolódását. Merően a szemébe nézett és kereken kijelentette:

- Köszönöm, uram, de nagyon valószínűtlennek tartom, hogy elfogadnák a szíves meghívást. Este már mindketten fáradtak s lefeküsznek. Különben is ennél okosabbat se tehetnének.

- Ahogy tetszik nekik, kedves uram! - felelte Mouret, akit az abbé nyers hangja bántott egy kissé.

Mikor pedig Mouret egyedül maradt a feleségével, így szólt hozzá:

- No, lám! Ez a pap bizony még port akar hinteni a szemem közé. Pedig egész világosan látom, attól fél, hogy ez a koldusnépség, amit úgy szedett föl magához, valami gonosz csínyre készül ellene... Láhattad ma este, hogy fölfortyant hirtelen, mikor azokat az ablaknál megpillantotta. Azok pedig csak minket kémleltek ki. Nohát: rossz vége lesz ennek!

Marthe békés, szelid életet élt. Már nem is hallotta többé Mouret civódásait. A hit, ami szívében fölédett, végtelen örömmel töltötte el. Lassan, fokról-fokra, rázkódás nélkül siklott át az ájtatos hitbuzgóságra, amelyben álomba ringatta magát. Faujas abbé kerülve-kerülte az alkalmat, hogy Istenről kelljen neki beszélnie; barátja maradt neki csupán, s egyedül komoly viselkedésével s a reverendájából kiáradó tömjénillattal hódította meg. Két vagy három ízben is megtörtént, hogy Marthe - mikor egyedül volt vele - heves zokogásban tört ki anélkül, hogy okát tudta volna adni, csak éppen hogy sirhatnékja volt. Ilyenkor Faujas abbé szó nélkül szeliden megfogta a kezét s nyugodt, de lenyűgöző tekintetével mindannyiszor lecsillapította. Valahányszor azonban Marthe ok nélkül való szomorúságáról, rejtett örömeiről és arról kezdett beszélni neki, hogy vezetőre lenne szüksége, az abbé mosolyogva hallgattatta el; kijelentette, hogy ez már nem tartozik reá és hogy erre vonatkozóan Bourrette abbéval kellene

beszélne. Marthe ekkor azután mindent magába fojtott s megborzongott. De annál nagyobbabban nőtt a szemében az abbé, elérhetetlen magasságig, mint maga az Isten, kinek lábai elé hódolattal borult le a lelke.

Marthe főfoglalkozása ezután már csak a misehallgatás és a vallásgyakorlat lett, amelyeken mindig megjelent. A Saint-Saturnin-székesegyház tágas hajójában érezte csak igazán jól magát, ahol jobban esett neki még a testi pihenés is, amire vágyott. Ha itt lehetett: mindent elfelejtett. Mint valami végtelen nagy, nyitott ablak tünt föl neki ez a hely, amely egy egészen más életbe engedett neki bepillantást; egy végtelen nagy, korlátokkal körül nem kerített életre, telve olyan izgalmakkal és hevületekkel, amelyek egészen eltöltötték és kielégítették őt. A templomtól azonban még mindig félt. Félénk szemérmességét, szégyenkezést érzett, amely arra készítette, hogy ösztönszerűen is hátra-hátra pillantson, valahányszor kinyitotta a templom ajtaját, vajjon nem látja-e őt valaki, amikor oda benyit. De azután odabenn már egészen átengedte magát hitbuzgóságának s itt már minden meghatotta, még Bourrette abbé vastag hangja is, aki - miután már meggyóntatta - néhány percig még tovább ott térdeltette maga mellett, hogy Rastoil-né ebédjeiről vagy Rougon-ék estélyeiről elcsevegjen vele.

Marthe gyakran fáradtan, leverten tért haza. Megtörte, kifárasztotta a hitbuzgóság. Rose vette át a teljhatalmat a házban. Mouret-val állandóan zsörtölődött; korholta, amiért nagyon bepiszkítja a fehérneműt s megvárakoztatta az ebéddel. Mi több: még a lelkiüdvére is neki volt gondja.

- Jól teszi a nagyságos asszony, hogy vallásos életet él! - mondogatta Rose. - Ön pedig elvárja, uram, el bizony, és meg is érdemli, mert alapjában véve ön nem jó ember. Bizony nem, ön nem jó ember, Mouret ur!... Jövő vasárnap kisérje el ő nagyságát a misére.

Mouret azonban csak a vállát vonogatta. A dolgokat rábízta a maguk folyására; maga is résztvett a házi munkákban, sőt ki is söpörte olykor az ebédlőt, ha azt már tulságosan piszkosnak találta. De legtöbb nyugtalanságot a gyermekek okoztak neki. Minthogy az anyjuk ugyyszólván az egész iskolai szüenidő alatt nem volt odahaza: Désirée és Octave - aki az érettségi vizsgán megint megbukott - fenekestől fölforgatták az egész házat. Serge betegeskedett, az ágyat őrizte, napokon át a szobájában maradt és olvasott. Ő volt Faujas abbé kegyeltje, akit ellátott olvasnivalóval. Mouret iszonyu két hónapot élt át, mert egyedül nem bírta vezetni a család háztartását. Kiváltképpen Octave-val volt sok baja, aki szinte az örületbe kergette. Nem akarta tehát megvárni az új iskolaév kezdetét s elhatározta, hogy a fiut nem járattja tovább a kollégiumba, hanem beviszi Marseille-ba s ott elhelyezi valamelyik kereskedő-cégnél.

- Minthogy te egyáltalán nem akarsz ügyelni rájuk: valahol csak el kell helyeznem őket, - mondogatta Mouret a feleségének. - Én már torkig vagyok velük, kiteszem tehát a szürüket innen. Ha fáj is neked: nem tehetek róla!... Octave pedig egyenesen türehtetlen. Az érettségit soha le nem teszi. Jobb tehát most mindjárt önálló életre szoktatni, semmint hogy egy csapat naplopó társaságban össze-vissza kóboroljon és henyéljen. Egész nap a városban kószál.

Marthe nagyon megrendült. Mintha álomból rezzent volna föl, mikor megtudta, hogy egyik gyermekétől meg kell válnia. Sikerült azonban elérnie azt, hogy fia elutazását egy héttel elhalasztották. Inkább otthon maradt s ismét a régi tevékeny háziasszony lett. De azután megint csak ellanyhult s mikor azután Octave egy napon megölelte és tudtára adta, hogy aznap este Marseille-be utazik: Marthe ismét elerőtlenedett s most már csak jó tanácsokkal látta el távozó fiát.

Mouret elfogódott szívvél tért haza a vasutról. A feleségét kereste, akit meg is talált a kertben, ahol egy lugas alatt csöndesen sirdogált. Itt azután könnyített a szívéen.

- Nos tehát, eggyel kevesebben vagyunk! - mordult a feleségére. - Bizonyára örülsz neki. Most már azután kedvedre bujhatod a templomokat... De légy nyugodt: a másik kettőre is

hamarosan rákerül majd a sor! Serge-et még nem bántom egyelőre, mert gyöngé, beteges és fiatalnak tartom még arra, hogy jogot tanuljon. De hogyha ő is terhedre van: hát csak mondd meg és tőle is tüstént megszabadítalak... Ami pedig Désirée-t illeti, nos, őt a dajkájához küldöm.

Marthe csöndesen sirdogált tovább.

- Így van az, nohát, én Istenem! Egyszerre nem lehet az ember otthon is, meg másutt is! Te inkább kifelé élsz s a gyermekeiddel mitsem törődöl. Ez csak világos!... És különben is, most már, nemde, helyet kell csinálni annak a népségnek, amely megszállta a házunkat. Már nem férünk meg együtt a házban. Még szerencsések lehetünk, ha nem turnak ki minket a saját házunkból.

Mouret most fölneézett s a második emelet ablakát vizsgálgatta. Majd halkabb hangon folytatta:

- Ne sirj hát, mint valami ostoba vénasszony! Figyelnek reánk. Nézd csak azt a szempárt ott, a vörös függöny mögött! A pap hugának a két szeme az; ó, én már jól ismerem! Bizonyos, hogy egész nap egyebet sem tesz, csak ott lebzsel... Az abbé, megengedem, jóra való ember lehet; de ezek a Trouche-ék! Az az érzésem, hogy egész nap a függöny mögött kuksolnak és onnan lesnek reánk, mint a farkas a prédájára. Fogadni mernék, hogy ha az abbé féken nem tartaná őket: képesek lennének éjszakának idején kimászni az ablakon s megdézsmálni a körtéimet... Töröld csak meg a szemedet, kedvesem! Biztosítalak, hogy az az ő legnagyobb gyönyörűségük, mikor minket veszekedni látnak. Octave eltávolítására ők adtak okot: nem ésszerű tehát, ha mutogatjuk nekik: mennyire fáj a fiunk távoztása.

Mouret hangja ekkor ellágyult, hiszen ő maga is közel volt a siráshoz. Marthe, akit kiváltképpen az utolsó szavak hatottak meg a szíve mélyéig, már-már az ura karjai közé akarta vetni magát. Azonban mindketten attól tartottak, hogy meglátják őket; valamiféle akadályt éreztek maguk közt. Azután szétváltak, míg Olympe két szeme még továbbra is ott tüzelt a két vörös függöny nyílása mögött...

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Egy reggelen Bourrette abbé dult ábrázattal érkezett Mouret-ékhez sebbel-lobbal. Mikor Marthe-ot a lépcsőházban megpillantotta, hozzá sietett, kezét fogott vele s szinte hebegve mondotta:

- Szegény Compan, haldoklik... Megyek, sietek föl Faujas abbéhoz, tüstént beszélnem kell vele.

Mikor azután Marthe rámutatott az abbéra, aki - szokásához híven - hátul, a kert mélyén sétálgatva olvasta breviáriumát, Bourrette abbé rövid lábaival odarohant. Beszélni akart, tudtára akarta adni a szomorú hirt, de a fájdalom fojtogatta a torkát és zokogva vetette magát Faujas abbé nyakába.

- Nos, mi lelhetette azt a két papot ott ni? - kérdezte Mouret, aki sietve jött ki az ebédlőből.

- Ugy látszik, hogy a Saint-Saturnin-templom plébánosa haldoklik, - felelte Marthe meghatottan.

Mouret-t szemmelláthatóan meglepte a hír. Visszament az ebédlőbe s ezt motyogta magában:

- Ej, a derék Bourrette majd csak megvigasztalódik holnap, mikor már őt szolítják plébános urnak - amannak helyében... Ó, ő számít a helyére, nekem mondotta is.

Faujas abbé gyöngéden kibontakozott az öreg pap ölelő karjaiból. A szomorú hirt komoly arccal fogadta s bizonyos szertartásos lassúsággal csukta be a breviáriumot.

- Compan látni akarja önt, - nyögdecsele siránkozó hangon Bourrette abbé. - Nem éli túl a reggelt. Ó, drága, jó barátom volt! Együtt végeztük tanulmányainkat... El akar bucsuzni öntől. Az egész éjszaka szüntelenül csak azt ismételte, hogy ön a legbátrabb, a legszókimondóbb ember az egész egyházmegyében. Egy álló esztendő óta, amióta sinylődött, egyetlen plassans-i pap sem merte meglátogatni, hogy kezét szorítson vele. Ön azonban, ön, aki alig ismerte őt, minden héten neki szánta egyik délutánját! Sirt, mikor erről beszélt... Siessünk, siessünk hát, kedves barátom!

Faujas abbé ekkor fölment egy pillanatra a lakására, mialatt Bourrette abbé türelmetlenségében és kétségbeesésében ott tipegett-topogott az előcsarnokban. Végre egy negyedóra múlva mindketten távoztak. Az öreg abbé izzadt homlokát törülgette s amint végiggörgött az uton, szinte összefüggéstelenül fecsegett össze-vissza:

- Hát bizony úgy halt volna meg, mint a kutya, imádkozás nélkül, hogyha a huga nem rohant volna hozzám úgy éjjel tizenegy óra tájban. Jól tette, az az áldott, jó kisasszony!... Szegény Compan senkit sem akart ferde helyzetbe hozni közülünk s még az utolsó kenetet sem vehette volna föl... - Igen bizony, kedves barátom, kicsi hija, hogy mindenkitől elhagyatva, ott hal meg magános zugában ő, aki annyira megértő volt s aki egész életét jócselekedetek gyakorlása közben töltötte.

Bourrette abbé most elhallgatott, de azután kisvártatva, teljesen megváltozott hangon folytatta:

- Mit gondol, megbocsátja ezt nekem Fenil? Ó, dehogy, soha meg nem bocsátja nekem!... Ugy-e, hogy nem? Mikor Compan észrevette, hogy szentelt olajjal jöttem hozzá, tiltakozott és rámripakodott, hogy távozzam tüstént. Nos, hát megtörtént! Én belőlem bizony sohasem lesz plébános. No, de talán jobb is így! Hiszen Compan-t csak nem hagyhattam magára, hogy úgy haljon meg, mint valami gazdátlan eb!... Compan harminc esztendő óta háborút viselt Fenil

abbéval. Mikor ágynak dőlt, így szólt hozzám: „Hát mégis csak Fenil győz! Most, mikor a földön heverek: egyszerűen agyonsujt!” - Ó, az a szegény Compan, akit én olyan büszkének, olyan erélyesnek láttam valaha a Saint-Saturnin-székesegyházban!... A kis Eusèbe, a minisztergyerek, akit magammal vittem hozzá, hogy utközben az utolsó szentségre csöngessen, szinte megrémült, mikor észrevette, hogy hová megyünk. Minden egyes csöngetés után hátra-hátra fordult, vajjon Fenil abbé nem hallja-e!

Faujas abbé, aki lehorgasztott fejjel s mélyen elgondolkozva lépdelt sietve mellette, egyetlen szót nem szólt s mintha oda sem figyelne paptársa beszédére.

- Értésítették-e ő méltóságát, a püspök urat? - kérdezte Faujas abbé hirtelen.

Most pedig mintha Bourrette abbé merült volna el mélyen gondolataiban, mert nem válaszolt. Mikor azonban Compan abbé kapuja elé érkeztek, így motyogott halkan:

- Mondja meg neki, hogy épp az imént találkoztunk Fenil abbéval, aki még szívélyesen is üdvözölt minket. Ó, ennek nagyon megörül... Azt fogja hinni, hogy utána én leszek a plébános.

Halkan, némán mentek föl a lépcsőn. Compan abbé huga nyitott ajtót nekik. Mikor ez a két papot megpillantotta, heves zokogásban tört ki s könnyek közt dadogta:

- Vége! Épp most halt meg karjaim közt... Egyedül voltam. Utolsó perceiben szétnézett maga körül s így szólt halkan: „Mi vagyok én, pestises beteg, hogy mindenki elhagyott engem!” - Ó, uraim, tele volt a szeme könnyel, mikor kilehelte lelkét!...

Mindketten beléptek abba a kis szobába, ahol Compan plébános fejét a párnán pihentette, mintha aludnék. A szeme nyitva maradt s halovány arcán, amely mélységesen szomorú volt, még most is könnyek peregtek végig. Bourrette abbé, homlokát a lecsüngő terítőre hajtva, térdenállva, zokogva imádkozott. Faujas abbé állva maradt, tekintetét a szegény halott arcán pihentetve s miután egy pillanatra térdet hajtott, halkan, csöndben távozott. Bourrette abbé, aki mélyen elmerült fájdalmában, még azt sem hallotta, mikor az ajtó becsukódott.

Faujas abbé meg sem állott a püspöki palotáig. Rousselot püspök előszobájában Surin abbéval találkozott, aki egy nagy csomó ügyiratot cipelt.

- Nemde, őméltóságával, a püspök urral óhajt beszélni, abbé ur? - kérdezte a püspöki titkár az ő örökös mosolyával ajkán. - Sajnos, rosszkor jött! Őméltósága annyira el van foglalva, hogy magára zárta az ajtót.

- Nagyon sürgős ügyben jöttem, - mondotta nyugodtan Faujas abbé. - Mindenesetre értesíteni kellene őt és tudára kellene adni, hogy én vagyok itt. Ha kell: inkább várakozom.

- Attól tartok, hogy hiábavaló lesz. Őméltóságánál többen is vannak, méltóztassék inkább holnap jelentkezni.

Faujas abbé már éppen leülni készült, midőn dolgozószobájának küszöbén a püspök megjelent. Látszott rajta, hogy nagyon megütközött, mikor megpillantotta látogatóját, akit az első pillanatban mintha észre sem akart volna venni.

- Fiam, - mondotta a püspök Surin abbénak - ha rendbeszedte ezeket az iratokat, hát csak jöjjön be tüstént. Levelet mondok tollba önnek.

Majd Faujas abbé felé fordult, aki tiszteletteljesen állva maradt:

- Ah, ön az, Faujas abbé ur! Nagyon örvendek, hogy láthatom... Talán van valami mondani-valója? Kérem, fáradjon csak be a dolgozószobámba, ön engem sohasem zavar.

Rousselot püspök ur dolgozószobája egy kissé komor, de tágas helyiség volt, amelyben télen úgy, mint nyáron, hasábfákkal fűtöttek. A szőnyeg s a vastag, nagyon vastag függönyök szinte fullasztóvá tették benne a levegőt. Mintha egyenesen gőzfürdőbe lépett volna az ember! Itt fagyoskodta végig az életét a püspök karosszékeiben, a világi örömeiről lemondva s a világtól elzárkózva; irtóztán minden zajtól s világi dolgoktól: az egyházmegye dolgait Fenil abbé vállaira hárította át. Annál jobban imádta az antik írókat! Beszélték, hogy titokban Horáciust fordította, a görög Antológia apró versei meg éppen lelkesítették s bizony hébe-hóba nem egy vaskos idézet röppent el ajkairól, amiket ő különben az olyan írástudó naivságával élvezett, aki a közönséges, szeméremszérvő dolgok iránt teljesen érzéketlen.

- Amint láthatja, nincs senki nálam, - mondotta a püspök s leült a tűz közelében. - Egy kissé azonban gyöngéledem s ez ok miatt zárkoztam szobámba. Beszélhet, abbé ur, rendelkezésére állok.

Ebben a különben megszokott kedveskedésében ezuttal volt valami nyugtalanság, valami lemondó meghunyászkodás. Mikor Faujas abbé közölte vele Compan plébános halálát, ijedten, szinte izgatottan ugrott talpra.

- Hogyan, Compan, az én derék plébánosom meghalt? - kiáltott föl a püspök. - És én még csak el sem bucsuzhattam tőle!... Senki nem figyelmeztetett, senki!... Oh, kedves barátom, önnek csakugyan igaza volt, mikor értésemre adta, hogy itt nem én vagyok az ur! Visszaélnék a jószágommal.

- Méltóságod jól tudja, hogy én alázatos hive vagyok, - mondotta Faujas abbé. - Csak intésére várok.

A püspök a fejét csóválgatta s ezt mormolta halkán:

- Igen, igen, emlékszem, mit ajánlott fel ön nekem. Ön nagylelkű férfiú! De micsoda pokoli lárma származnék abból, ha én Fenil abbéval szakítanék! Egy hét alatt a fülem dobja is beszakadna. De hogyha bizonyos lehetnék afelől, hogy ön engem ettől az embertől meg tudna szabadítani s ha nem kellene attól rettegnem, hogy egy hét múlva megint csak visszatér ide, önnek pedig kitekeri a nyakát...

Faujas abbé nem bírta elrejtteni mosolygását. A püspök szemébe könnyek szöktek.

- Ugy van, félek, abbé ur! - folytatta a püspök, ismét visszasüppedve a székébe. - Lám, én már ennyire vagyok! Ő az, ez a szerencsétlen ember, aki megölte Compan-t s aki eltitkolta előttem, hogy haldoklik, nehogy még én magam zárjam le a szemét. Ó, iszonyatos dolgokat tud kieszelné!... Dehát, lássa csak, én inkább békében szeretek élni. Fenil roppant tevékeny ember, aki nagy szolgálatokat tesz nekem egyházmegyéim ügyeinek vitelében. Ha már nem én leszek itt: ezek a dolgok talán könnyebben s jobban rendbejönnek.

A püspök most már megnyugodott, sőt mosolygott is.

- Egyébiránt e percben elég jól megy minden, nehézséget sehol sem látok... Várhatunk.

Most Faujas abbé is leült és csöndesen megjegyezte:

- Kétségkívül... Csakhogy Compan helyére új plébánost kell kinevezni a Saint-Saturnin székesegyház plébániájára.

Rousselot püspök kétségbeesett arccal nézett föl s tapogatta két kezével a halántékát.

- Istenem! Igaza van önnek! - motyogta. - No lám, erre én nem is gondoltam... Az a derék Compan nem is sejti, mily nagy gondot akasztott a nyakamba azzal, hogy ily hirtelen meghalt s amire engem senki sem figyelmeztetett előre. Nemde, abbé ur, ezt a plébániát én önnek ígértem oda?

Faujas abbé meghajlással válaszolt.

- Nos hát, kedves barátom, szabadítson ki engem rettentő zavaromból s mentsen föl tett ígéretem alól! Ön jól tudja, nemde, mennyire gyűlöli önt Fenil abbé. A Leánymenedékhely művének sikere meg éppen felbőszítette ön ellen. Esküdjik, hogy megakadályozza önt mindenáron abban, hogy Plassans-t meghódítsa. Láthatja, hogy én nyílt kártyával játszom. A minap is, mikor éppen a Saint-Saturnin plébániájáról esett szó, önt is megneveztem. Ha látta volna, abbé ur, micsoda ádáz haragra lobbant Fenil, s meg kellett neki ígérnem ünnepélyesen, hogy ezt a plébániát egyik pártfogoltjának: Chardon abbénak tartom fenn, akit különben ön is nagyon érdemes embernek ismer, nemde, abbé ur?... Kedves barátom, tegye meg hát én értem: mondjon le erről a tervéről! Adok én önnek érte olyan kárpótlást, amilyent csak kíván!

Faujas abbé komoly arca nem változott. Kisvártatva azonban, mintha előbb önmagával tanakodott volna, megszólalt:

- Méltóságos uram is jól tudja, hogy személyes becsvágy engem nem sarkal. Visszavonultan akarok élni s ami engem illet: én magam szívesörömet lemondanék erről a plébániáról. Csakhogy én sem vagyok ám a magam ura, nekem is eleget kell tennem pártfogóim óhajának, akik érdeklődnek személyem iránt... Vegye tehát fontolóra a dolgot, méltóságos uram, mielőtt olyan döntésre határozná el magát, amit később megbánhatna.

Habár Faujas abbé nagyon alázatos hangon beszélt, a püspök mégis kiérezte a fenyegetést, amelyet e szavak rejtettek. Fölkelt, fel s alá sétált a szobában, gyötrő aggodalmak közepette. Majd magasra emelve föl a karját, így szólt:

- Hát lássa csak, abbé ur, micsoda gyötrelmek közé kerültem én jó hosszú időre!... Ezeket a kimagyarázkodásokat, amiket én most el fogok mondani önnek, mindenáron el akartam kerülni. Minthogy azonban ön nem enged: kénytelen vagyok nyíltan, őszintén mindent elmondani... Nos, kedves barátom, Fenil abbénak sok észrevétele van ön ellen. Ha jól emlékszem, mondtam is már egyszer önnek, hogy Fenil abbé irt Besançon-ba, ahonnan megtudta azután azokat a kellemetlen s bosszantó történetkéket, amiket különben ön is ismer... Igaz ugyan, hogy ön mindazoknak magyarázatát adta, ismerem érdemeit, zárkózott vezeklő életmódját. Dehát, én édes Istenem, a fővikáriusnak egész csomó fegyvere van ön ellen, amiket irgalom nélkül fel is használ. Én sokszor már igazán nem tudom, hogy is védelmezsem meg önt, abbé ur!... Mikor a miniszter ur arra kért, fogadjam el önt egyházmegyéem számára, én a miniszter urnak tudtára adtam, hogy az ön helyzete itt nagyon nehéz lesz. De a miniszter ur nagyon rajta volt s azt felelte, hogy ez az ön dolga. Én hát végre is beleegyeztem. Lehetetlenséget azonban mégsem kívánhat tőlem senki!

Faujas abbé nem sütötte le a szemét, sőt fölemelte a tekintetét s bátran a püspök arcára nézve, komoly hangján így szólt:

- Méltóságos uram, ön a szavát adta.

- Bizonyára, bizonyára... Szegény Compan napról-napra betegebb lett, ön pedig fölkeresett s némely dolgot tudomásomra hozott. Akkor, nem tagadom, megígértem önnek... De nézze csak, abbé ur, én most mindent el fogok önnek mondani, nehogy azzal vádolhasson, hogy úgy forgok, akárcsak a szélkakas. Ön azt állította, hogy a miniszter igenis, hön óhajtja, hogy a Saint-Saturnin plébániájára önt nevezzem ki. Nos, én irtam és érdeklődtem is, egy barátom pedig még a minisztériumba is fölment. Ott azonban szinte az arcába nevettek s azt mondták neki, hogy önt nem is ismerik. Mi több: maga a miniszter kézzel-lábbal védekezik az ellen, mintha ő az ön pártfogója volna! Nos, megértette, abbé ur? Ha éppen óhajtja, mutatok én önnek egy olyan levelet, amely bizony súlyos kijelentéseket tartalmaz ön ellen.

A püspök már ki is nyújtotta a karját egy fiók felé, de Faujas abbé most fölállt s le sem véve a püspök arcáról tekintetét, gunyos, de egyuttal szánakozó mosollyal így felelt:

- Ugyan... ugyan, méltóságos püspök ur!

Majd rövid szünet után, mintha bővebb magyarázattól tartózkodni akarna, így folytatta:

- Fölmentem adott szava alól, méltóságos püspök ur. Csak arra kérem, higgye el nekem, hogy ebben az egész ügyben inkább az ön érdekét tartottam szem előtt, semmint a magamét. Ön még majd vissza fog emlékezni figyelmeztetésemre, de akkor már késő lesz.

Faujas abbé már indult is az ajtó felé, de a püspök utána szólt, visszahívta s nyugtalan arccal, halkán ezt kérdezte tőle:

- Abbé ur, mit akart ön ezzel mondani? Magyarázza ki magát, kedves Faujas ur. Jól tudom én azt, hogy Lagrifoul márki megválasztása óta haragusznak reám Párisban. Csakhogy nagyon félreismerhetnek engem, ha azt hiszik, hogy én beleártottam magam ebbe az ügybe. Én havonként kétszer se mozdulok ki ebből a szobából... Ön tehát azt hiszi, nemde, hogy odafent engem okolnak a márki megválasztása miatt?

- Igen, püspök ur, attól tartok, - felelte Faujas abbé határozott hangon.

- De hiszen az teljes lehetetlenség! Én sohasem dugtam az orrom a politikába, én csak egyedül a könyveimnek élek. Fenil keze van benne, ő csinált mindent. Pedig én váltig mondogattam neki, meglássa, hogy engem bizony még lejárát Párisban.

A püspök most elhallgatott s kissé elpirult, amiért ez utolsó szavakat kiszalasztotta a száján. Faujas abbé ismét leült a püspökkel szemben s mély, meghatott hangon így szólt hozzá:

- Méltóságos uram, az imént ítéletet mondott fővikáriusa fölött... Én sem mondtam önnek egyebet. Ne evezzen többé egy hajóban vele, mert bizony még sok keserűséget fog okozni Méltóságodnak. Bármint vélekedik is Méltóságod: nekem vannak barátaim Párisban. Tudomásom van arról, hogy Lagrifoul márki megválasztása erősen Méltóságod ellen hangolta a kormányt. Okkal-e vagy ok nélkül, a Plassans-ban megnyilvánult ellenzéki mozgalom okát önben keresik, méltóságos püspök ur, holott pedig a miniszter, bizonyára különleges okok miatt, nagy sulyt vet arra, hogy Plassans-ban többséget szerezzen magának. És hogyha a legközelebbi választások alkalmával megint csak a legitimista jelölt kerülne ki győztesen: biz az nagyon bosszantó lenne s akkor bizony magamnak is féltennem kellene a méltóságos püspök ur nyugalmit.

- De hiszen ez szörnyűség! - kiáltozta a szerencsétlen püspök, ide-oda fészkelődve karosszékeiben. - Hát módomban áll nekem megakadályozni, hogy a legitimista jelölt többséget szerezzen magának? Hát van nekem erre nézve bármily csekély befolyásom, hát beleártottam-e én magam valaha hasonló ügyekbe?... Csakugyan, vannak napjaim, amikor igazán szeretnék beletemetkezni valamely zárda mélységes csöndjébe. Magammal vinném könyveimet és boldogan, nyugodtan élhetnék ott... Legyen hát helyettem Fenil a püspök! Ha csakugyan Fenilre hallgatnék, bizonyos, hogy ujjat kellene huznom a kormánnyal s egyedül Rómára hallgatnom, míg Párist az orránál fogva vezetném. Ez azonban nem természetem, én nyugodtan akarok meghalni... Ön tehát azt állítja, abbé ur, hogy a miniszter dühös reám!

A pap nem válaszolt, csak éppen a szája két szögletéből kiinduló mély ránc árult el néma megvetést.

- Hiszen én Istenem - folytatta a püspök -, ha tudnám azt, hogy kedvébe járok a miniszter urnak azzal, hogy kinevezem önt a Saint-Saturnin plébánosává: hát igyekeznék így rendezni a dolgot... Csakhogy - és erről biztosítom, abbé ur - ön téved, mert önnek elég rossz hírét költötték.

Faujas abbé türelmetlen mozdulattal védte a maga igazát:

- Ejh, hát elfelejti Méltóságod, hogy kigyót-békát rámkialtanak ellenségeim és hogy egyetlen rongyos reverendában jöttem Plassans-ba! Hogyha egy elveszett embert veszedelmes állásba helyeznek, azt természetesen megtagadják, valameddig diadalt nem arat... De legyen csak segítségemre, méltóságos püspök ur, s meglátja, hogy vannak még barátaim Párisban!

Minthogy azonban a püspök, láttára ennek az erőszakos kalandorszerű alaknak, aki most ily kihívóan meredt föl előtte, szemmeláthatóan megütközött ezen a beszéden: Faujas abbé hirtelen megjuhászodott s most már halkabb hangon folytatta:

- Hiszen mindezek föltevések csupán, de megvallom, hogy sok mindenfélét kell még jóvátennem. Barátaim csak arra várnak, hogy az állásom megszilárduljon, hogy azután leróják hálájukat Méltóságod iránt.

Rousselot püspök egy darabig még hallgatott. Gyöngéd, finomlelkű ember volt, aki az emberi gyarlóságokat is megismerte a könyveiből. A maga gyöngeségét is jól ismerte s emiatt bizony röstelkedett is egy kissé. De hogyha az embereket valódi értékük szerint ítélhette meg: szinte megvigasztalódott. Tudós epikureista létére, életében voltak olyan pillanatok, midőn mély megvetéssel nézte azokat a törtetőket, akik körülötte az ő hatalmának foszlányai után kapkodnak.

- Nos hát - mondotta a püspök mosolyogva - meg kell adni, hogy ön ugyancsak konokul tud ragaszkodni valamihez, Faujas abbé ur! Minthogy ígéretet tettem önnek, hát meg is tartom... Csak félévvel is ezelőtt, megvallom, attól tarthattam volna, hogy egész Plassans-t magam ellen uszítom: ön azonban értette a módját, hogy megszerettesse magát s a helyzet most az, hogy a város hölgyei agyba-főbe dicsérik önt előttem. Amikor én a Saint-Saturnin plébániáját önnek adom, csak a Leánymenedékhely megalapítását hálálom meg.

A püspök most már visszanyerte derűs, enyelgő szeretetreméltóságát, az elbájoló főpap varázslatos modorát. Surin abbé épp e pillanatban dugta be csinos fejét a félig nyitott ajtó nyílásán.

- Nem, fiam, nem mondom tollba önnek azt a levelet, - mondotta neki a püspök. - Nincs szükségem önre, elmehet.

- Fenil abbé ur van itt, - jelentette halkan a fiatal pap.

- Jól van, várjon egy kissé!

Rousselot püspök összerezszent ugyan, de azért szinte kedveskedő kézmozdulattal, határozott és megértő arckifejezéssel fordult Faujas abbé felé.

- Kérem, távozzék erre! - mondotta neki a püspök, miközben kinyitotta a függöny mögé rejtett titkos ajtót.

A küszöbön a püspök megállott egy pillanatra s még mindig mosolyogva nézett az abbéra.

- Fenil bezzeg dühös lesz! - mondotta a püspök. - De most már azután ígérje meg ön, hogy megvéd engem vele szemben, ha tulságosan nagy zajt csapna. Figyelmeztetem önt, hogy én őt most már önre bizom. És arra is számítok, hogy nem választatja meg újra Lagrifoul márkít... No, de most már azután egészen önre támaszkodom, kedves Faujas abbé ur.

Fehér kezével bucsut intve, könnyed hanyagsággal a püspök visszatért dolgozószobájának enyhe légkörébe. Faujas abbé pedig ott állott meggörnyedve és módfölött elcsodálkozott azon a nőies könnyedségen, amellyel a püspök váltogatja parancsolóját és át engedi magát az erősebbnek. Csak ekkor támadt az az érzése, hogy a püspök alighanem gunyt üzött belőle, mint ahogy gunyt üz Fenil abbéből is kényelmes karosszékeiben ülve, ahol Horatiust fordítgatja.

Rákövetkező csütörtökön esti tíz óra tájban, mikor Plassans előkelő társasága ott hullámozott a Rougon-ék zöld szalónjában, Faujas abbé jelent meg a küszöbön. Pompás megjelenése volt nagy, magas alakjával, ragyogó arcával, selyemfényű, finom reverendájában. A könnyed mosoly ellenére az arca komoly maradt, ajka körül alig észrevehető megnyerő vonással, amely a rideg, zordon arcnak éppen csak hogy egy kis jóságos kifejezést kölcsönzött.

- Ah, a mi kedves plébánosunk! - kiáltott föl vigan Condamin-né.

A ház urnője eléje sietett, az abbé egyik kezét két kezében szorongatva, negédes fejbiccenések és hizelgő pillantások közt a szalón közepére vezette.

- Ah, mily meglepetés, mily kellemes meglepetés! - mondogatta Rougon-né. - Száz esztendeje, hogy nem láttuk! Hát a szerencsének kell meglátogatni önt, hogy ön viszont a barátait látogassa meg?

Faujas abbé könnyed fesztelenséggel viszonzta az üdvözléseket. Minden oldalról zajos ünneptetésben részesítették, az asszonyok elragadtatva sugdolóztak körülötte. Delangre-né és Rastoil-né, be sem várva, hogy Faujas abbé keresse fel őket, hozzá rohantak, hogy üdvözlőjük kinevezése alkalmából, ami aznap reggel került hivatalosan nyilvánosságra. A polgármester, a békebiró, sőt maga Bourdeu ur is erőteljesen szorongatták a kezét.

- Nos, ugy-e, milyen helyre egy legény ez az abbé! - mormolta Condamin ur Porquier orvos fülébe. - Biz' ez még sokra viszi! Én különben tüstént az első napon kiszimatoltam... Pedig tudja meg, hogy ezek itt ketten: az öreg Rougon-né és az abbé, édeskés arcukkal úgy hazudnak, de úgy ám, mintha csak könyvből olvasnák. Oh, én az abbét többször láttam ám, amint éjszakának idején ide somfordált! Nohát: csinos kis dolgokat vihetnek végbe ők ketten!

Porquier orvos kinos félelmet állott ki, hogy Condamin ur bizony még őt is gyanuba keveri; sietve hagyta tehát a faképnél, hogy kezét szorítson Faujas abbéval, aki pedig eddigelé még egyetlen szót sem váltott vele.

Faujas abbénak e diadalmas bevonulása volt az est nagy eseménye. Mihelyt leült, legott a szoknyák hármassora vette körül. Valóban kedves közvetlenséggel beszélt minden dologról, gondosan kerülte azonban a nyílt feleletet a célozgatásokra. Félicité egyenes kérdésére csak azt válaszolta, hogy nem a parókián fog lakni, hanem megmarad eddigi lakóhelyén, ahol közel három esztendő óta olyan nyugodtan éldegél. Marthe is ott volt a hölgyek közt s most is éppoly komoly volt, mint rendesen. Egyszerűen rámosolygott az abbéra és csak messziről nézte egy kissé halovány, bágyadt s nyugtalan arccal. Mikor azonban kijelentette abbéli szándékát, hogy a rue Balande-beli lakását ezután sem hagyja el, Marthe elpirult s fölkelt, hogy átmenjen a kis szalónba, mintha a hőség fojtogatná. Paloque-né, aki mellé odatelepedett Condamin ur is, most felkacagott s olyan hangosan, hogy mások is meghallják, így szólt:

- Ugy-e, hogy tiszta dolog?... Legalább ne itt adna neki találkát, hiszen az egész napot ugyanis együtt töltik!

De csak Condamin ur nevetett egyedül az észrevételen; a többiek valamennyien fagyos arcot vágtak. Paloque-né, aki észrevette, hogy most elszólta magát, igyekezett az egész dolognak humoros színezetet adni. A szalón többi zugaiban ezalatt Fenil abbéról folyt a beszéd. Mindannyian módfelett kíváncsiak voltak, vajjon egyáltalán eljön-e! Bourdeu ur, a fővikárius egyik barátja, nagybölcsen tudni vélte, hogy az abbé beteg. A gyöngélkedésének ez a híre azonban mindössze szánalmas mosolyt váltott ki. Mert hiszen mindenkinek tudomása volt arról a heves jelenetről, melynek színhelye a püspöki rezidencia volt. Surin abbé pedig meg éppen érdekes részleteket mondott el a hölgyeknek arról a szörnyű jelenetről, amely a püspök és a fővikárius közt leviharzott. A fővikárius, aki a püspökkel szemben vereséget szenvedett, azt hiesztelte önmagáról, hogy csuza miatt kénytelen otthon maradni. Ezzel azonban az

ügynek koránt sincs ám vége s Surin abbé megjegyezte még, hogy: „különb dolgokat is látni fognak még!” - Ez a kijelentés hamarosan továbbterjedt s mindenütt halk felkiáltásokkal, fejcsóválgatásokkal s meglepetést, vagy kételkedést kifejező arcjátékkal fogadták. E pillanatban legalább Faujas abbé volt a győztes. És a szép ájtatoskodó asszonyok édesdeden süt-kéreztek is a fölkelő nap sugaraiban...

Immár a közepe felé tartottak az estélynek, mikor Bourrette abbé belépett. A beszélgetés hirtelen elnémult s mindenki kíváncsian tekintett feléje. Valamennyien tudták, hogy ő még tegnap is számított Saint-Saturnin plébániájára; ő helyettesítette Compan plébánost hosszú betegeskedése alatt s így annak helyére is méltán számithatott. Egy kissé fulladozva, szemrehunyorítva lépett be és állott meg a küszöbön, ügyet sem vetve arra a mozgolódásra, amit megjelenése keltett. Mikor azonban Faujas abbét megpillantotta, legott hozzá rohant, mindkét kezét hevesen megszorította s áradozva így szólt:

- Ah, kedves barátom uram, engedje meg, hogy én is üdvözljem!... Épp öntől jövök, ahol édesanyja önagyságától tudtam meg, hogy ön itt van... Nagyon örvendek, hogy találkozhattam önnel.

Ellenére rendithetlen nyugalmának, Faujas abbé kissé feszélyezetten érezte magát mikor fölkel, mert ez a gyöngéd figyelmesség, amire nem volt elkészülve, valóban meglepte.

- Hát igen, kedves abbé ur - mormolta halkan Faujas abbé - el kellett fogadnom ezt a kitüntetést, noha igazán kevés érdemet szereztem reá... Eleinte vonakodtam is elfogadni s érdeme-sebb paptársaimat ajánlottam a püspök ur figyelmébe, a többek közt önt is, abbé ur...

Bourrette abbé egyet hunyorított a szemével s Faujas abbét félrevonva, halk hangon így szólt hozzá:

- Öméltósága mindent elmondott nekem... Minden jel arra mutat, hogy Fenil egyáltalán hallani sem akart rólam. Fölgyújtotta volna az egész egyházmegyét, ha én lettem volna a plébános! Ezek öméltósága saját szavai. Bűnöm pedig az, hogy annak a szegény Compan-nak én fogtam le a szemét. Fenil abbé, hiszen ön is tudja, mindenáron Chardon abbé kinevezését akarta kierőszakolni, aki bizonyára nagyon jámbor ember, de tehetetlensége általánosan ismert. De hiszen a fővikárius ur éppen ezért akarta, mert arra számított, hogy a gyöngye Chardon helyett ő fog majd uralkodni a Saint-Saturnin-plébánián... A püspök ur azután önnek adta a plébániát, hogy Fenil-től megszabaduljon és hogy egyuttal megtréfálja egy kissé. De bosszu ez értem is! Én hát igazán el vagyok ragadtatva, kedves barátom... Volt önnek mindezekről tudomása?

- Nem, abbé ur, ilyen részletesen nem tudtam róla.

- Nos, én pedig biztosíthatom önt, hogy szóról-szóra így történt. Mindezeket én magától a püspök urtól hallottam... Amit most mondok: maradjon köztünk! Öméltósága nagyon szép kárpótlást helyezett számomra kilátásba, Vial abbé ugyanis, a második fővikárius, már régebb idő óta Rómába vágyik, ahol állandóan le akar telepedni. A helye tehát megürül. Ért engem, abbé ur? No, de ez mély titok ám, ne beszéljünk róla!... Oh, de sokért nem adnám oda ezt a mai napot!

És Bourrette abbé mindegyre csak szorongatta tovább is Faujas abbé kezét, széles arca pedig csak úgy ragyogott a boldogságtól, mialatt körülöttük a hölgyek csodálkozva és mosolyogva bámultak reájuk. Annak a derék, jólelkű Bourrette abbénak az öröme olyan őszinte, olyan közvetlen volt, hogy az végül is az egész zöld szalón vendégeire is átragadt, kiknek tüntetése, amit az új plébános tiszteletére rögtönöztek, most már valóban bensőséges és szeretetteljes volt. A hölgyek közelebb huzódtak hozzá, szóbahozták a székesegyház orgonáját, amely bi-

zony már javításra szorul. Condamin-né nagyszerű sátor felállítását ígerte meg a legközelebbi urnapi körmenet alkalmára.

Természetesen Bourrette abbé is kivette a maga részét a tüntetésből, Paloque-né, szörnyű arcával feléje hajolva, megérintette Bourrette abbé vállát s a szavakat sugta a fülébe:

- Akkor hát holnap már nem az abbé ur fog gyóntatni a Saint-Michel-kápolnában, nemde?

Az abbé, amióta Compan plébánost helyettesítette, állandóan a templom legnagyobb, legkényelmesebb Saint-Michel-kápolnájában foglalta el a gyóntatószéket, amely különösképpen a plébános részére volt fentartva. Bourrette abbé nem értette meg nyomban a kérdést s szemhunyorgatva nézett Paloque-néra.

- Azt kérdezem - ismételte meg a kérdést Paloque-né - vajjon holnap már megint a régi helyén, a Saints-Anges-kápolnában fog gyóntatni abbé ur!

Bourrette abbé enyhén elsápadt s még mindig nem jött szó ajkára. Szemét lesütötte a szőnyegre s a nyakán hátul olyan fájdalmat érzett hirtelen, mintha valaki nyakszirten ütötte volna. Mikor azonban szinte érezte, hogy Paloque-né még mindig rámereszi a szemét, egy kissé akadozva így válaszolt:

- Bizonyára, asszonyom! Elfoglalom régi helyemet... Jöjjön tehát a Saints-Anges-kápolnába, tetszik tudni balra az utolsó kápolna, a kolostor mellett... De mert nagyon nedves: kérem, öltözzék fel melegen, nagyon melegen, kedves asszonyom!

Bourrette abbé szemhéja szélén most könnyek reszkettek. A Saint-Michel-kápolna szép gyóntatószékét nagyon megszerette, ahová épp a gyóntatás ideje alatt, a délutáni időben, a nap is besütött. Mindeddig igazán nem sajnálta, hogy a székesegyházat Faujas abbénak kell átengednie; ámde ez a csekély változás, hogy egyik kápolnából egy másikba kell áttelepednie: módfölött kínosnak tűnt föl neki. Olybá tűnt föl, mintha az egész életét elhibázta volna. Paloque-né meg is jegyezte, hogy miért szomorodott úgy el egyszerre Bourrette abbé, aki azonban tiltakozott s váltig mosolyogni igyekezett. De azután nemsokára távozott.

Faujas abbé szinte az utolsó vendégig ott maradt. Rougon is fölkereste őt, hogy üdvözlje s egy pamlag két sarkában ülve, komoly beszélgetésbe merültek. Arról beszéltek: mennyire szükséges a vallásos érzés ápolása a jól kormányozott államban, mialatt az időközben távozó hölgyek mély meghajlással köszöntek el tőlük.

- Abbé ur - szólalt meg nyájas hangon Félicité - ne feledje, hogy leányomnak ön a kíséző lovagja.

Faujas abbé fölkel. Marthe már az ajtó közelében várt reá. Koromsötét volt az éjszaka. Az utcán szinte vakon topogtak előre. Az al-megyefőnökség előtt elterülő téren még szó nélkül haladtak át egymás mellett, mikor azonban a rue Balande-ba értek s a ház előtt megállottak, abban a pillanatban, mikor Faujas abbé a kulcsot a zárba akarta illeszteni, Marthe megérintette a karját.

- Engem nagyon boldoggá tett az a szerencse, amely önt érte, abbé ur, - szólalt meg Marthe meghatottságtól remegő hangon. - Legyen tehát jó hozzám és részesítsen ma engem abban a kegyben, amit tőlem egészen a mai napig megtagadott. Bizonyos, hogy Bourrette abbé nem ért meg engem. Egyedül ön az, aki vezetni, irányítani és megmenteni tud engem.

De Faujas abbé egyetlen tiltakozó mozdulattal elhárította Marthe-ot magától. Mikor azután kinyitotta az ajtót s azt a kis lámpát, amit Rose a lépcső alján számunkra odakészített, meggyújtotta, fölfelé-menet Faujas abbé szeliden így válaszolt:

- Ön megígerte nekem, hogy észére tér, asszonyom... Majd fontolóra veszem a kérését s beszélünk még róla.

Marthe szeretett volna kezet csókolni neki, és csak akkor nyitott be a lakásba, mikor odafenn az ajtót becsukódni hallotta. És mialatt levetkőzött és ágyba feküdt, Marthe oda se figyelt Mouret szavaira, aki szinte félálomban hosszan elmesélte motyogva azokat a pletykákat, amik most a városban keringenek. Mouret ugyanis este fölkereste a klubját, a kereskedők klubját, ahová pedig csak nagyrítkán szokta betenni a lábát.

- Faujas abbé tehát lehengerelte Bourrette abbét - ismételte Mouret vagy tizszer is, lehajtván a fejét lassan a vánkosra. - Szegény Bourrette, mennyire szerencsétlen! No, de hiszen annyi baj legyen! Hát nem mulatságos látvány-e az, mikor ezek egymást falják föl? Még emlékezhetel, a minap a kertben annyira nyalták-falták egymást, mintha testvérek volnának! No, lám, pedig még a hiveiket is ellopkodják egymástól... Nos, miért nem felelsz, kicsikém? Azt hiszed talán, hogy hazugságokat beszélek?... Vagy talán alszol is már? Akkor hát - jó éjszakát! Majd holnap...

Mouret most újra elaludt, de még mindig motyogott magában valamit. Marthe tágranyitott szemmel bámult a levegőbe s az éjjeli mécsestől megvilágított mennyezeten keresztül figyelte és hallgatta Faujas abbé papucsának csoszogását, aki most már szintén aludni tért...

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Mikor ismét beköszöntött a nyár, Faujas abbé és az anyja megint csak lejárógattak esténként a tornácra egy kis friss levegőt szívni. Mouret megváltozott, elkedvetlenedett. Most már a piké-játék sem kellett neki, amire az öreg Faujas-né hiába csalogatta. De azért ottmaradt a tornáccon, himbálózva a székén. Mikor azonban ásitózott s még csak titkolni sem igyekezett, hogy mennyire unatkozik, Marthe reászólt:

- Ugyan, kedves barátom, miért nem mégy el inkább a klubba?

Mouret mostanában csakugyan gyakrabban eljárt oda, mint annakelőtte. Mikor azután onnan hazatért, feleségét és az abbét mindig ugyanazon a helyen találta a tornáccon, míg az öreg Faujas-né, néhány lépéssel odább, ott ült közelükben mint valami vak és néma őrangyal.

Ha a városban Mouret jelenlétében szó esett az új plébánosról, soha ki nem fogyott a dicséretből. Határozottam felsőbbrendű lény! - mondogatta ilyenkor; ő mindig tudta, hogy nagy képességei vannak. Paloque-né soha egyetlen rossz szót nem birt kicsikarni tőle, noha ez a rosszmájú asszony mindig olyankor tudakozódott a felesége hogyléte iránt, mikor Mouret ép Faujas abbéról mondott áradozó szavakat. És az öreg Rougon-nénak sem sikerült kivenni belőle azt a titkolt bánatot, amit Mouret színlelt jókedve mögött sejtett. Hiába pazarolta rá Félicité legnyájasabb mosolyát; hiába vetett tört neki: Mouret, ez a javithatatlan szószátyár, aki az egész várost a nyelvehegyére vette, legott szégyenkezve elhallgatott, mihelyt a maga családi életét hozták szóba.

- No, végre tehát a te urad is észére tért? - kérdezte Félicité egy napon a leányától. - Nem tart fogságban.

Marthe kérdő tekintettel nézett az anyjára.

- De hiszen én mindig szabadon mozoghattam! - felelte.

- Kedves gyermekem, te csak nem akarod vádolni az uradat... Hiszen te mondtad nekem, hogy ki nem állhatja Faujas abbét.

- Ugyan már, hogy mondhattam volna! Alighanem édesanyám saját maga képzelte el... Így rémlett. Hiszen az uram a legjobb lábon él Faujas abbéval. És különben is: semmi okuk, hogy rossz szemmel nézzék egymást.

Marthe egyáltalán nagyon elcsodálkozott azon, hogy mindenki azt szeretné, hogy az ura és Faujas abbé nem élnének jó barátságban egymással. S mi több: a védnőknők bizottságában a hölgyek gyakran olyan kérdéseket intéztek hozzá, amik Marthe-ot immár módfölött bosszantották. Mindezzel szemben pedig az igazság az, hogy ő nagyon boldognak, nagyon nyugodtnak érezte magát; a rue Balande-beli házat pedig még soha olyan melegnek, puhának nem érezte, mint ép ezidőszerint. Faujas abbé megígérte neki, hogyha arról győződik meg, hogy Bourrette abbé erre képtelen: az ő lelki gondozását ő maga veszi majd a kezébe; Marthe tehát most ebben reménykedett ártatlan örömeivel az első áldozására készülő leánykának, akinek szent képeket ígértek, ha jól viseli magát. Pillanatnyilag úgy érezte, mintha újra gyermek lett volna; új érzésekkel, gyermekes kívánságokkal telt meg a szíve, amik nagyon meghatották. Tavasszal egy napon Mouret, aki a nagy bokrokat nyesegette, Marthe-ot a kert tulsó végében lévő lugasban, az enyhe légben sarjadzásnak indult lombok közt kisírt szemmel találta.

- Hát neked mi bajod, kedvesem? - kérdezte tőle az ura aggódva.

- Semmi, semmi bajom, hidd el! - felelte Marthe mosolyogva. - Hiszen olyan boldog, olyan meglelégedett vagyok!

Mouret tehát a vállát vonogatta s továbbfolytatta a bokrok nyesegetését, miközben gondosan ügyelt arra, hogy a bokrok szép egyenes vonalat alkossanak. Büszke volt arra, hogy minden esztendőben a legszebben nyírott bokrokat az ő kertjében lehetett látni. Csakhogy Marthe, aki pedig már fölszáritotta a könnyeit, most megint csak sirásra fakadt, bőven ontotta könnyeit szívszorongva s a frissen nyesett zöld lombok illatától megittasulva. A fiatalságát siratta. Negyvenéves volt.

Faujas abbé ezalatt, amióta a Saint-Saturnin plébánosa volt, szelid tekintélytartását még jobban megnövelte. Breviáriumát és a kalapját valóban tiszteletet parancsoló módon viselte. A székesegyházban több erélyes cselekedetével a papság tiszteletét vivta ki. Fenil abbé, aki azóta apróbb ügyekben is, két vagy három ízben vereséget szenvedett vele szemben, mintha végleg átengedte volna ellenfelének a csatateret. De azért, elég okosan, nem aknáztta ám ki durva módon a kivivott győzelmet! Az ő tekintélytartása bámulatos simulékonysággal és alázatossággal párosult. Oh, ő teljesen tisztában volt azzal, hogy Plassans még korántsem egészen az övé! Így érthető azután, hogy ha néha az utcán találkozott Delangre polgármester urral, mindig megállott s melegen megszorította a kezét, míg Bourdeu, Maffre békebíró és a többi urakkal szemben, akik Rastoil elnök vendégei szoktak lenni, mindössze futó üdvözlésre szorítkozott. A város társadalmának egy nagy része azonban még mindig bizalmatlan, gyanakvó szemmel nézett reá. A politikai magatartása ellen volt kifogásuk, amit általában kétszínűnek tartottak. Azt kívánták volna tőle, magyarázza meg és jelentse ki határozottan, melyik pártnak a hive. Faujas abbé azonban csak mosolygott s azt mondotta, hogy a tisztességes emberek pártjához tartozik, amivel tehát az egyenes színvallás elől mindannyiszor kitért. Egyébiránt pedig nem sietett, nem hamarkodott el semmit s továbbra is várakozó álláspontot foglalt el. Arra várt, hogy az ajtók maguktól táruljanak ki előtte.

- Oh, nem, kedves barátom, most még nem! Talán később, majd meglátjuk! - felelte Bourrette abbénak, aki váltig arra serkentette, hogy látogassa már meg Rastoil urat is.

Azt is tudni vélték sokan, hogy az al-megyefőnökség meghívását kétizben is visszautasította. Még most is csak Mouret-ékkel barátkozott. Mint valami megfigyelő állásban, ott maradt a két ellenséges tábor közt. Keddi napokon, mikor a két társaság jobbról és balról, a két kertben gyült össze, Faujas abbé odaállott az ablaka elé s gyönyörködött a naplementében amott, a Seille erdőség mögött. Mielőtt azonban az ablaktól távozott volna, letekintett a két kertbe is, s egyforma nyájassággal fogadta Rastoil és az al-megyefőnökség vendégeinek üdvözlését. Mindössze ennyiből állott a két szomszédsággal való érintkezése.

Ám egy keddi napon, Faujas abbé mégis csak lement a kertbe. Mouret kertjét immár egészen a magáénak tekintette. Most már nem elégedett meg azzal, hogy a breviáriumolvasás idejét a lugasban töltötte, immár a fasorra, valamennyi veteményeságyra számot tartott, s a reverendája fekete folt gyanánt mindenütt feltűnedezett a zöld lombok közt. E keddi napon is bejárta az egész kertet s üdvözölte Maffre urat és Rastoil-nét, akiket a lejjebb fekvő szomszéd kertben megpillantott. Majd elsétált az al-megyefőnökség tornáca alatt is, ahol éppen Porquier orvos társaságában, Condamin ur könyökölt a korlátra. Miután a két ur köszönését viszonzta, Faujas abbé folytatni akarta útját a fasor alatt, mire az orvos utána kiáltott:

- Abbé ur! Szabad kérnem egy szóra!

Az orvos azután megkérdezte tőle, vajjon holnap mikor, mely órában kereshetné föl a lakását. Ezuttal történt legelőször, hogy a két társaság valamelyik tagja átszólt hozzá a szomszéd kertből. Az orvos urnak bizony nagy gond nyomta a fejét: drágalátos naplopó fiát, Guillaume-ot, egy csapat hasonló semmirekellő ifjonc társaságában rajtakapták egy kéteshirű házban a fogház mögött. Súlyosbitotta a helyzetet az, hogy állítóan Guillaume lett volna a banda vezére és hogy ő rontotta volna meg a Maffre-fiukat is, akik jóval fiatalabbak nála.

- Ugyan! - jegyezte meg Condamin ur szokásos hitetlen mosolyával. - Csak hadd tombolja ki magát az ifjuság! Hát ez is valami? Az egész város fenekestől felfordul, mert ezek a fiatal-emberek bakkarat játszottak, sőt még egy hölgy is volt a társaságukban!

Az orvos azonban, bezzeg fölháborodott.

- Tanácsot kérnék öntől, abbé ur - mondotta az orvos. - Dühösen nyitott be hozzám Maffre ur és kegyetlen szemrehányásokkal illetett, azt hangoztatva, hogy mindennek én vagyok az oka, mert rosszul neveltem a fiamat. Csakugyan kinos helyzetbe kerültem!... Mégis csak jobban ismerhetnének már engem! Szeplőtlen életet élek hatvan esztendő óta.

És még tovább is sopánkodott az orvos: hogy ő mennyi áldozatot hozott a fiáért és bizony még a betegek is elfordulnak tőle. Faujas abbé ott állott a fasor közepén s fejét hátraszegve, komoly arccal hallgatta a panaszt.

- Leghőbb óhajom, hogy segítségére lehessek, orvos ur! - mondotta Faujas abbé lekötelező nyájassággal. - Fölkeresem Maffre urat és megértetem vele, hogy méltó fölháborodása kissé messze elragadta. Mindjárt arra is felkérem, adjon nekem találkát valahol a holnapi napra. Épp itt van, a szomszédban.

Faujas abbé végigment a kerten s a szomszéd kertbe áthajolva, Maffre ur felé fordult, aki csakugyan ott volt Rastoil-né társaságában. Mikor Maffre békebiró megtudta, hogy Faujas abbé vele óhajt beszélni, legott kijelentette, hogy ne fáradjon az abbé ur, majd ő áll rendelkezésre és szerencsésének tartja, ha holnap meglátogathatja a lakásán.

- Ah, plébános ur, fogadja gratulációmat a vasárnapi prédikációért! - toldotta meg Rastoil-né. - Mondhatom, a hölgyeket nagyon meghatotta.

Faujas abbé most elköszönt, ismét végigmérte a kertet, hogy tulsó végében megnyugtassa Porquier orvost; de azután még késő éjszakáig járt s kelt föl s alá a fák alatt, anélkül, hogy további beszélgetésbe elegyedett volna a két társaság tagjaival, akiknek csak a mindkét oldal felől feléje hangzó hangos nevetgélését hallgatta.

Másnap, épp akkor, mikor Maffre ur érkezett látogatóba, Faujas abbé annak a két munkásnak a munkáját ellenőrizte, akik a vízmedencét javíttgatták. Az abbé ugyanis abbeli óhaját fejezte ki, vajha az a szökőkút működne is; vízmedence viz nélkül - nagyon szomorú látvány! - mondotta az abbé. Mouret nem helyeselte, mert valami szerencsétlenségtől tartott. Marthe ugy simította el az ügyet, hogy rácskerítéssel vétette körül a medencét.

- Plébános ur! - kiáltotta Rose. - A békebiró van itt s beszélni óhajt a plébános urral!

Faujas abbé sietve ment a vendége elé, akit fel akart vezetni a lakására, Rose azonban már ki is nyitotta akkorára a szalon ajtaját.

- Sziveskedjenek besétálni! - mondott Rose. - Hát nem otthon van-e a plébános ur itt is? Fölösleges a békebiró urat a második emeletre fölfárasztani... És hogyha ma reggel szólt volna nekem a plébános ur, még rendbe is hoztam volna a szalont.

Miután Rose még kinyitotta az ablaktáblákat s rájuk csukta az ajtót, Mouret magához hívta be őt az ebédlőbe.

- Hát így vagyunk? - förmedt rá Mouret a szakácsnőre. - Bizony még az ebédemet is a papod-nak adod oda ma este, ha pedig nem elég hosszú neki a takarója odafenn: hát egyszerűen belefekteted az én ágyamba, nemde?

A szakácsnő megértő pillantást váltott urnőjével, aki az ablak mellett dolgozott és arra várt, hogy a napsütés eltávolodjék a tornácról. Rose azután vállát vonogatva dűnnyögte:

- Ugyan menjen már, nagyságos uram, maga mindig szívtelen ember volt!

És Rose ezzel kifordult a szobából. Marthe folytatta a kézimunkát s még csak föl sem pillantott. Néhány nap óta ismét lázasan nekilátott a munkának. A hölgyek teljes oltárfelszerelést akartak adni a templomnak. Rastoil-né és Delangre-né a gyertyatartók beszerzését vállalták, míg Condamin-né pompás ezüst feszületet hozatott Párisból.

Faujas abbé ezalatt a szalonban gyöngéd figyelmeztetés mezében tudára adta Maffre urnak, hogy Porquier orvos ur igen vallásos, nagyon tiszteletreméltó férfiú, aki fiának sajnálatos viselkedését ő maga röstelli legjobban. Maffre békebiró ájtatosan hallgatta az abbét; husos arca, nagy, kidülledt szemei szinte elragadtatásról tanuskodtak a pap némely ünnepélyesebben hangsúlyozott szavainál, amit az különös nyomatékkal ejtett ki. Beismerte, hogy kissé elhamarkodta a dolgot, de kész mindenféle elégtételre abban a pillanatban, mihelyt a plébános ur kijelenti, hogy ő hibázott.

- Nos, és a fiai? - kérdezte most az abbé. - Küldje csak el őket hozzám, én majd beszélek a fejükkal.

Maffre ur enyhén gunyos mosollyal mozgatta a fejét s így válaszolt:

- Legyen nyugodt, plébános ur, azok a naplopók nem fognak többé hasonló csinyt elkövetni... Három nap óta ott csücsülnek a szobájukban, kenyéren és vizen. Nohát, hogyha bot lett volna a kezemben abban a pillanatban, amikor tudomásomra adták a dolgot, bizonyos, hogy összetörtem volna a hátukon!

Faujas abbé most hirtelen ránézett, mert eszébe jutott, hogy Mouret ezt az embert azzal vádolta meg, hogy durvaságával és fös vénységével a halálba kergette a feleségét; majd tiltakozó mozdulattal így felelt meg neki:

- Nem, oh, nem uram, nem így kell nevelni a fiatalságot! Ambroise, az idősebbik, husz esztendő, az ifjabbik pedig tizenhét évesen van, nemde? Nos, gondolja meg tehát, hogy ezek már nem gyermekek többé és hogy bizonyos szórakozást már meg kell engedni nekik.

A békebiró meglepetéssel hallgatta ezeket a szavakat.

- Az abbé ur tehát eltűrné nekik a dohányzást és megengedné, hogy a kávéházba járjanak, nemde? - motyogta Maffre ur.

- Hát persze, hogy megengedném! - felelte mosolyogva Faujas abbé. - Ismétlem, hogy az ifjaknak meg kell engedni, hadd találkozzanak, hadd szivjanak el egy-két cigarettát, sőt hadd játsszanak egy-két párti billiárdot vagy sakkot... Mert majd ők maguk fognak maguknak mindent megengedni, ha ön mindentől eltiltja őket... No, de azért ne gondolja ám, hogy akár milyen kávéházba beereszteném őket! Én, a magam részéről, valami különleges helyiséget, afféle klubbot ajánlanék, amilyent több városban én már láttam is.

És Faujas abbé mindjárt kész tervvel állott elő. Maffre is lassanként egészen beleélte magát s fejét csóválva, így szólt:

- Nahát, ez igazán nagyszerű!... Méltó párja lenne ez a Szent Szüztől elnevezett leánymenedékhely intézményének. Oh, plébános ur, ezt a szép tervet igazán meg kellene valósítani!

- Nos, tehát - fejezte be beszélgetését az abbé, miközben vendégét egészen az utcai kijáratig kikísérte, - minthogy az eszmét ön is jónak találja: szóljon érdekében a barátjainak is. Mihelyt találkozom Delangre urral, neki is szóba hozom a dolgot... Vasárnap, a vecsernye után, gyűlünk össze a székesegyházban, ahol majd valamelyes megállapodásra jutunk.

Vasárnap Maffre békebiró Rastoil urat is magával vitte a találkozóra. Faujas abbét és Delangre urat már ott találták közvetlen a sekrestye mellett levő kis szobában. Ezek az urak valamennyien nagyon lelkesedtek a tervért s elvben el is határozták nyomban, hogy ifjusági kört alapítanak, csak éppen azon tanakodtak még egy darabig, vajjon mi legyen annak a neve!

Maffre erősen amellett kardoskodott, hogy ezt az intézményt okvetlenül Jézusról kell elnevezni.

- Ugyan, dehogy! - kiáltott föl türelmetlenül Faujas abbé. - Akkor egyetlen tagja sem lesz s guny tárgya lesz az egész vállalkozás. Értsék meg, uraim, hogy mink nem akarunk töríkszakad vallásosságot belekeverni ebbe az ügybe; ellenkezően: nekem az a véleményem, hogy a vallást egyáltalán hagyjuk ki belőle. Mi csak az ifjúságot akarjuk tisztességes módon szórazkoztatni s a magunk számára megnyerni. Semmi többet!

Maffre békebíró olyan csodálkozó szemeket meresztett Rastoil elnök urra, hogy Delangre polgármester kénytelen volt lehajtani a fejét, hogy mosolyát elrejtse. Titokban azonban megráztotta a pap reverendáját. Faujas abbé, aki visszanyerte nyugodtságát, most már nyájasabb hangon folytatta:

- Azt hiszem, megbiznak bennem az urak. Ez ügyben engedjék át nekem a vezetést. Én egyszerű elnevezést ajánlok, mondjuk például: ifjúsági kör; ebben benne van, amit jelenteni akar.

Rastoil és Maffre némán meghajoltak, jelül annak, hogy elfogadják, noha ezt az elnevezést kissé közönségesnek találták. Szóba került azután az is, hogy az ideiglenes bizottság elnökévé Faujas plébános urat kellene megválasztani.

- Én azonban azt hiszem - mondotta halkan Delangre, oldalvást Faujas abbéra tekintve - hogy ez az ajánlat nem találkozik a plébános ur tetszésével.

- Kétséggivül, s így el sem fogadhatnám, - mondotta az abbé, könnyedén vállat vonva. - Az én reverendám csak visszariaszthatná a félénkeket és a közömbösöket. Csupa istenfélő, jámbor ifju jelentkeznek, már pedig nem az efféle ifjak számára nyitjuk meg a kört. Mi az eltévelyedett ifjakat akarjuk visszavezetni a helyes utra, szóval: tanítványokat akarunk magunk köré gyűjteni, nemde, uraim!

- Bizonyára! - felelte az elnök.

- Nos, épp a cél érdekében jobbnak ítélem, ha mi magunk háttérben maradunk, de legkivált jómagam! Ime tehát az én javaslatom: Rastoil ur fia és az öné, Delangre ur, álljanak egyedül a mozgalom élére. Mintha kizáróan az övék volna a kör eszméje. Méltóztassék őket holnap hozzám elküldeni, én majd részletesen meghányom-vetem velük a tervet. Én már helyiséget is kiszemeltem a kör számára, sőt egészen kész az alapszabálytervezet is... Ami pedig az ön két fiát illeti, Maffre ur, nos, természetesen az ő nevük fog elsőként a tagok névjegyzékén szerepelni.

Rastoil elnök hízogőnek találta magára nézve azt a szerepet, amit az abbé az ő fiának szánt. El is fogadták az abbé javaslatát minden részletében, ellenére Maffre békebíró ellenvetésének, aki azt remélte, hogy majd ő is kiveheti a maga részét a köralapítás dicsőségéből. Mingyárt másnap Séverin Rastoil és Lucien Delangre érintkezésbe léptek Faujas abbéval. Séverin huszonöt éves, magasnővésű fiatalember volt, aki nehéz fölfogású s tompaeszü léteére egyedül atyja előkelő állásának köszönhetette, hogy nagynehezen megszerezhetette az ügyvédi oklevelet. Atyja, Rastoil, arról álmódzott, hogy maga mellett elnök-helyettesnek lássa a fiát, bizonyos lévén afelől, hogy önálló ügyvédi működésre Séverin teljesen képtelen. Lucien Delangre épp az ellenkezője: alacsony, élénktekintetű, furfangos, ravaszeszü fiatalember, aki a régi gyakorló ügyvéd biztos föllépésével tudott tekintélyt tartani, noha egy évvel fiatalabb volt Séverinnél. A *Gazette de Plassans* című ujság máris mint az ügyvédi kar jövendő, elsőrendű csillagáról emlékezett meg róla. Faujas abbé is inkább Lucien-t látta el a részletes utasításokkal, míg Séverin számára inkább a kifutó szerepe jutott, de azért önteltségében majd megpukkant,

olyan nagy fontosságot tulajdonított önmagának. Három hét alatt az ifjúsági kör megalakult és berendezkedett.

Volt abban az időben a paolai Szent Ferencről elnevezett szerzetesrendnek, a Minimusoknak, egy temploma Plassans-ban, a Sauvaire-sétány végén. E templom földalatti tágas helyiségei szolgáltak valaha refektórium gyanánt a zárdabelieknek, most azonban üresek és hasznavehetetlenek. Ez volt az a helyiség, amit Faujas abbé a kör számára kiszemelt. A parókia papsága szívesen átengedte a mondott célra. Mikor azonban az ifjúsági kör ideiglenes bizottsága az átalakítási munkálatok végrehajtása céljából munkásokat rendelt a pincehelyiségekbe, Plassans polgárai ugyancsak nagyot bámultak, látva azt, hogy kávéház készül a templom alatt. Az ötödik napon azután e tekintetben minden kétségük eloszlott: ott bizony kávéházat rendeztek be. Szállítottak oda pamlagokat, márványasztalokat, székeket, két billiárdasztalt és három pohárszéket. Az épület legvégén, hogy lehetően minél távolabb essék a Minimusok kapubejáratától, vágtak ajtót a kávéház számára. Vendéglőbe való, nagy vörös függönyök takarták el az üvegajtót, amelyhez öt lépcsőfokon lehetett lejutni. Először egy nagy, tágas terembe lépett be az ember; jobbkéz felől nyílt egy kisebb terem és egy szalón, amely olvasószobául szolgált; végül a nagy terem háttérében volt még egy helyiség, benne a két billiárdasztal, amelyek épp a főoltár alatt állottak.

- Ó, én kis fiacskáim! - mondotta egyszer Guillaume Porquier, az orvos fia, a két Maffre-fiúnak, akikkel a sétányon találkozott. - Most már azután két bezigue-játszma közt majd misét fognak szolgáltatni számotokra.

Ambroise és Alphonse, a két Maffre-fiu, váltig arra kérte Guillaume-ot, ne szólítsa meg őket fényes nappal, mert édesatyjuk azzal fenyegette meg őket, hogy ha még tovább is folytatják a vele való barátkozást, hát irgalom nélkül besoroztatja mindkettőjüket a tengerészethez. Való igaz, hogy az első megütközés elmúltával az ifjúsági kör általános, nagy sikert aratott. Rousselot püspök elfogadta a tiszteletbeli elnökséget, sőt egy este titkára: Surin abbé társaságában, föl is kereste a helyiséget s a kis szalónban megittak ketten egy-egy pohárka ribiszkenedvet. Azt a poharat, amelyből a püspök ivott, kegyelettel őrizték egy pohárszéken. Plassans-ban még most is meghatottsággal beszélnek erről az eseményről, ami azután azt eredményezte, hogy az egész plassans-i társadalom ifjúsága belépett a kör tagjainak sorába. Nagyon lenézték azt az ifjút, aki nem volt tagja az ifjúsági körnek.

Guillaume Porquier ezalatt úgy ólálkodott a kör helyisége körül, mint ahogy az éhes farkas szokta kerülni a karámot. A Maffre-fiuk, noha rettegtek atyjuk haragjától, ugyszólván imádták ezt a szemérmetlen, nagy sihedert, aki párisi történetekkel mulattatta s magával vitte őket a környéken rendezett kalandos kirándulásaira is. A Maffre-fiuk minden szombaton este kilenc órakor találkát adtak neki a Mail-sétány egyik padján. Megszökvén a körből, a fiuk itt beszélgettek el sokszor tizenegy óráig is a platánok sötét árnyékában. Guillaume következetesen vissza-visszatért a Minimusok templomának földalatti helyiségeiben végbemenő dolgokra.

- Nahát, mégis csak gyatra legénykék vagytok ti, hogy így az orrotoknál fogva vezetettitek magatokat! - mondogatta Guillaume. - Ugy-e, hogy ott a templomszolga cukrosvizet hordoz körül, mint hogyha áldozásra készülnétek!

- Ugyan! Nagyon tévedsz, barátom! - kardoskodott Ambroise. - Inkább azt hinné az ember, hogy a sétater valamelyik kávéházában van, a *Café de France*, vagy a *Café des Voyageurs* helyiségében... Kapunk mi ott sört, puncsot, madeirai bort, minden más egyebet, amit kávéházakban mindenütt fogyasztanak.

Guillaume azonban csak nem hagyta abba a gunyolódást:

- Ej, beszélhettek nékem, ameddig tetszik! - mondotta. - Én, a magam részéről, csak nem innék a kotyvasztékaikból, mert attól félek, hogy bizony még valamiféle mérget kevernek az italomba, amitől menten győzni rohannék. Fogadok, hogy ártatlan gyermekjátékokkal: „száll a madár, száll”, döntitek el, hogy ki fizesse a fölmerült költségeket.

A Maffre-fiuk jót nevettek ezeken a tréfás megjegyzéseken. De azután igyekeztek fölvilágosítani barátjukat s elmondották neki, hogy még a kártyajáték sem tilos. No, de ez már csak nem templomszagu szórakozás! És egyébként is, ott az ember mindenféle tekintetben jól érezheti magát, ahol pompás pamlagok várják s ahol még tükrök is vannak.

- Hát jól van, - erősködött még mindig Guillaume - de azt már csak nem hitetik el velem, hogy le ne hallatszanék hozzátok az orgonaszó, mikor este istentisztelet van a Minimusoknál... Cigányutra menne torkomon a kávé, ha azt kellene tudnom, hogy a fejem fölött keresztelnek, esketnek, vagy éppen temetnek, miközben én a piccolo-mat szürcsölöm.

- Nos hát, van egy kis igazság benne! - jelentette ki Alphonse. - A minap, hogy Séverin-nel billiárdoztam, fényes nappal tisztán hallottam, hogy temetnek a fejünk fölött. A rue de la Banne sarkán levő mészáros kisfia halt meg... No, de ez a Séverin milyen ostoba! Képzeljétek csak, azzal ijesztett reám, hogy az egész temetési gyülekezet menten a nyakamba szakad.

- Szép kis zug lehet a ti társaságtok, mondhatom! - kiáltott föl Guillaume. - Én ugyan a világ minden kincséért sem tenném be oda a lábam! Mintha csak valami sekrestyében innám meg a kávé.

A valóság pedig ezzel szemben az, hogy Guillaume módfölött bánkódott amiatt, hogy nem lehet tagja az ifjusági körnek. Atyja megtiltotta neki, hogy a fölvételt kérelmezze, attól tartván, hogy visszautasítják. De azért módfölött bosszantotta a dolog, elannyira, hogy végül mégis csak kérelmezte a fölvételt, mely lépéséről azonban senkinek sem szólt. Lett is aztán ebből nagy kavarodás! Abban a bizottságban, amely a tagok fölvételeéről döntött, helyet foglalt akkor a két Maffre-fiu is. Lucien Delangre volt a bizottság elnöke, Séverin Rastoil pedig a titkára. Képzeltető, mily kínos helyzetbe kerültek ezek a fiatal emberek! Guillaume kérését egyik sem merte támogatni, viszont Porquier orvost sem akarták megsérteni, ezt az érdemes embert, kinek mindig olyan jól illett a nyakkendője s aki a társaságbeli hölgyek teljes-tökéletes bizalmát birta. Ambroise és Alphonse szinte összetett kézzel kérték: ne vigye tulzásba az ügyet, hiszen a fölvételt ugysem remélheti.

- Ejh, hagyjatok békén! - felelte nekik Guillaume. - Mindketten gyáva fickók vagytok, semmi más!... Hát azt hiszitek, hogy én komolyan be akartam lépni a ti szerzetesrendetekbe? Csak tréfa volt az egész! Én csak látni akarom, vajjon mertek-e ellenem szavazni... Hogy fogok én mulatni, ha majd azok a képmutató álszentek becsapják orrom előtt az ajtót. Ti pedig, kicsikéim, alá is ut: mehettek mulatni, amerre láttok, én ugyan rátok se nézek többé ebben az életben!

A két Maffre-fiu szörnyen megrémült; felkérték tehát Lucien-t, intézze el valahogy ugy az ügyet, hogy botrány ne legyen belőle. Lucien a fogas kérdést rendes tanácsadója: Faujas abbé elé terjesztette, akit valósággal csodálva tisztelt, mint ahogy a tanítvány tiszteli a mesterét. Faujas abbé délután öt és hat óra közt mindennap ellátogatott az ifjusági körbe. Barátságos arccal haladt végig a nagy termen, köszöngetve erre is, arra is meg-megállva néha egy-egy asztal előtt, hogy ifju barátaival néhány pillanatig elbeszélgessen. Soha nem fogadott el semmit, még egy pohár vizet sem. Majd bement az olvasóterembe, leült a zöld szőnyeggel letakart nagy asztal mellé s figyelmesen átolvasta a párisi és a környékbeli legitimista ujságokat, amiket a kör járatott. Néha elővette jegyzőkönyvét, amibe néhány sor bejegyzést tett sebtében. Azután a vendégek felé nyájasan mosolyogva s egyikkel-másikkal kezét szorítva,

szerényen távozott. Voltak azonban olyan napok is, midőn hosszabb időt töltött a körben, érdeklődött a sakkozók játéka iránt s vidáman el-elcsevegett velük mindenféle dolgokról. Ezek az ifjak valamennyien nagyon szerették Faujas abbét s így nyilatkoztak róla:

- Mikor velünk beszél, senki sem hinné, hogy pappal van dolga.

Mikor Lucien Delangre, a polgármester fia jelentette neki, mily nagy zavarba hozta az egész bizottságot Guillaume kérése, Faujas abbé megígérte, hogy közbeveti magát. Csakugyan: az abbé mindjárt másnap fölkereste Porquier orvost és tájékoztatta az egész ügyről. A hír nagyon leverte az orvost. Hogyan, hát a saját fia okozta bánat vigye a sirba, szégyent hozván becsületben megöszült fejére? Mit is kellene hát tenni most? Visszavonhatja ugyan a kérvényt, de azért a szégyen csak nem lesz kisebb. Ekkor azután Faujas abbé azt tanácsolta neki, küldje el Guillaume-ot két vagy három hónapra a néhány mértföldnyire levő birtokára, a többit pedig csak bizza reá. A megoldás módja ezzel azután már egyszerűvé lett, Guillaume elutazása után a bizottság a kérvényt félreteszi azzal a megokolással, hogy az többé nem időszerű és hogy később döntenek sorsáról.

Erről az elintézésről Lucien Delangre értesítette Porquier orvost egy délután, mikor az al-megyefőnökség kertjében tartózkodott. Legott a tornácra sietett. Faujas abbé Mouret-ék lugasában épp breváriumot olvasott.

- Ah, plébános ur, fogadja hálás köszönetemet! - szólalt meg az orvos, áthajolva a tornác korlátján. - Boldog lennék, ha megszorithatnám a kezét.

- Csakhogy kissé magas a fal! - felelte Faujas abbé s mosolyogva méregette szemmel a falat.

Porquier orvos, kinek a szive csordultig volt örömmel, nem ijedt meg holmi kis akadályoktól.

- Várjon csak, plébános ur! - kiáltott le az orvos. - Ha megengedi, hát lemegyek önhöz.

S ezzel mindjárt el is tűnt. Faujas abbé még mindig mosolyogva, lassu léptekkel a Chevillotteszákutcába nyíló ajtó felé tartott, amelyet az orvos már halkán megkopogtatott.

- Csakhogy ez az ajtó be van szögezve, - mormolta halkán az abbé. - De az egyik szög eltört... Ha volna valami eszköz kezemügyében, hát könnyűszerrel el tudnám távolítani a másik szöveget is.

Szétnézett maga körül s ekkor megpillantott egy ást. Egy kis erőfeszítéssel kinyitotta az ajtót, reteszt pedig félrehuzta, s most már kiléphetett a Chevillotteszákutca területére, ahol az orvos áradozva halmazta el a köszönő szavak özönével. Ahogy így beszélgetve fel s alá sétálgattak a szűk utca mentén, Maffre ur, aki viszont épp Rastoil-ék kertjében időzött, ugyancsak kinyitotta a vizesés mögött levő kisajtót. Most azután ez a három ur jót nevetett azon, hogy így összekerültek hárman ebben a néptelen, kihalt utcácskában.

Néhány pillanatig még együtt maradtak. Mikor azután bucsut vettek Faujas abbétól, a békebiró és az orvos bekukucskáltak Mouret-ék kertjébe s kíváncsian tekintettek körül benne.

Mouret, aki ezalatt karókat szurkált le a paradicsombokrok mellé a földbe, észrevette őket, mikor fölpillantott.

- No lám, már itt is vannak a házam táján! - motyogta Mouret magában. - Most már csak az van hátra, hogy az abbé mind a két bandát idecsődítse!

TIZENHARMADIK FEJEZET

Serge ekkor tizenkilenc éves volt. A második emeleten, szemközt Faujas abbé lakásával, lakott egy kis szobácskában, ahol szinte klastromi életet élt és sokat olvasott.

- Tűzbe kell hánynom, már látom, azt a sok ócska könyvet! - förmedt reá az apja dühösen. - Meglásd, még ágyba dönt.

Valóban, a fiu roppant ideges és érzékeny természetű volt, akit a legcsekélyebb vigyázatlanság is, akárcsak valami gyöngye leánykát, beteggé tett s a legkisebb baj is napokig szobaáristomra kényszerített. Rose különféle főzetekkel tölte tele a fiut s mikor azután Mouret ilyen alkalmakkor fölment hozzá, hogy egy kissé fölrázza kábulatából - ahogy ő mondogatta - Rose bizony egyszerűen kitette a szűrét a gazdájának, utána kiáltva:

- Hagyja csak békén a kicsikét! Bizony még megöli a durvaságával!... Nem látja, hogy nincs benne magából egyetlen vonás sem, hiszen egészen az édesanyjára ütött! Ön ugyan soha meg nem érti őket: sem a fiut, sem az anyját.

Serge mosolygott. Látván fia gyöngye szervezetét, Mouret nem akarta a fiut nyomban a kollégium elvégzése után Párisba küldeni jogot hallgatni. Arról pedig, hogy a fia valamelyik vidéki fakultáson tanuljon: még csak hallani sem akart, mert - szerinte - Párisra van szüksége a fiatalembernek, ha vinni akarja valamire. Mouret sokat várt ettől a fiától, hiszen sokkal ostobábbak - például a Rougon-unokatestvérei - milyen szép pályát futottak be. Valahányszor a fiu jobbkedvűnek mutatkozott, Mouret az elutazás időpontját a következő hónap elsejére tűzte ki, az elutazásból azonban mindannyiszor semmi sem lett, mert a fiu még mindig köhécselt egy kissé, az utazást tehát megint csak elhalasztották.

Csendes szelidségével Marthe ilyenkor mindössze ezt jegyezte meg halk hangon:

- Hiszen még huszéves sincs! És nem is okos dolog Párisba küldeni ilyen zsenge ifjut... Időben pedig semmit sem veszít, ha itthon marad. Hát nem magad mondod mindig, hogy tulsokat dolgozik?

Serge rendszerint elkísérte édesanyját a misére. Nagyon vallásos érzésű, gyöngéd természetű, komoly fiatalember volt. Pourquoi orvos sok mozgást ajánlott neki, miért is rászánta magát a növénygyűjtésre s így gyakori kirándulásokat tett, a délutánjait pedig azzal töltötte el, hogy szárítgatta, fölragasztotta, osztályozta és névvel jelölte meg az összegyűjtött növényeket. Ekkor barátkozott össze olyan nagyon Faujas abbéval! Az abbé maga is botanizált valaha; jó tanácsokkal tudta tehát ellátni fiatal barátját, aki ezért nagyon hálás volt iránta. Könyveket kölcsönöztek oda egymásnak, egy alkalommal pedig együtt rándultak ki keresésére egy olyan növénynek, amely - az abbé állítása szerint - ezen a vidéken is kell, hogy megteremjen. Ha Serge éppen gyöngéledett, szomszédja ilyenkor minden reggel meglátogatta s az ágya szélén helyet foglalva, hosszasan elbeszélgettek. Máskor pedig, mikor Serge jól érezte magát, ő kopogtatott be az abbé ajtaján, mihelyt meghallotta, hogy az föl s alá sétál a szobájában. Hiszen csak egy keskeny folyosó választotta el őket egymástól s végre, mondhatni, egészen egymásnak s együtt éltek.

Mouret dörmögött is eleget emiatt, míg Marthe továbbra is megőrizte hangtalan nyugalma, egyedül Rose nézett vasvillaszemekkel a gazdájára.

- Ugyan mit csinálhat odafenn az a semmirekellő? - zsörtölődött Mouret. - Sokszor egész napokon át nem kerül a szemem elé. Immár ki sem mozdul többé a pap szobájából, mindig csak egymást bujják... No dehát itt van az ideje, hogy az ipsét Párisba küldjük! Hiszen olyan erős már, mint a bivaly. Az a sok apró csip-csup baj, csupa színlelés, semmi egyéb, hogy

minél tovább kényeztessék. No csak, ne nézzetek reám olyan dühösen mind a ketten, én bizony nem akarom, hogy az a pap belőle is valami álszenteskedő embert faragjon!

Ekkor már leskelődött is a fia után. Ha úgy sejtette, hogy a fia az abbénál van, durva hangon szólította.

- Még azt is inkább szeretném, ha leányok után szaladgálna! - mondotta egyszer Mouret elkeseredve.

- Ugyan, ugyan, uram, hogy beszélhet már ilyen szörnyűséges dolgot! - sópáncodott Rose. - Micsoda gondolat!

- Hát igenis, inkább a leányok után! Hogyha pedig még tovább is bosszantok ezzel a papnépséggel, hát én magam fogom őt odavezetni!

Serge természetesen tagja volt az ifjúsági körnek. Igaz ugyan, hogy csak nagyritkán kereste föl, mert inkább szerette a magányt. Hogyha Faujas abbé nem járt volna oda, akivel ott is találkozott néha, bizonyára soha be nem tette volna oda a lábát. Az olvasóteremben az abbé megtanította Serge-t sakkozni. Mikor Mouret megtudta, hogy a „kicsike” még a kávéházban is találkozik az abbéval, égre-földre esküdözött, hogy de most már igazán kiszállítja a fiát a vasutra, mégpedig a jövő hétfőn. A poggyász már készen is volt, ezuttal egészen komolyan, midőn Serge, aki még egy utolsó reggelt akart künn tölteni a szabad mezőkön, hirtelen jött záporosótól bőrig ázva állított be. Nyomban ágyba kellett feküdnie, fogvacogva a láztól. Három teljes hétig lebegett Serge élet és halál közt! A lábbadozás két hosszú hónapig tartott. Kiváltképpen az első napokban olyan gyöngye volt, hogy amint a takarón kinyújtott karokkal, párnákkal magasan alátámasztott fejjel mozdulatlanul ott feküdt az ágyán, viaszbábnak nézhette volna akárki.

- Ennek is ön az oka, uram! - kiáltozta Rose a gazdája felé. - Ha elpatkol, hát a maga lelkiismeretén fog száradni.

Amíg a fia élete veszedelemben forgott, addig Mouret kisírt szemmel, szomorúan, némán ödöngött a házban. Csak ritkán látogatott föl a fiához, inkább nyugtalan tipegés-topogás közt várta meg az orvost az előcsarnokban. Mikor azután arról értesült, hogy Serge immár tul van a veszedelmen, besurrant a fia szobájába, hogy majd gondoza. Rose azonban egyszerűen kitette a szűrét. Nincs reá semmi szükség; a fiu még nem elég erős ahhoz, hogy elszenvedhetné az ő durvaságait; menjen inkább a maga dolgára, ne rontsa itt a levegőt hiába! Mouret ezután egészen magára maradt a földszinten; még szomorubb, még tétlenebb lett; semmihez semmi kedve, mondogatta. Mikor az előcsarnokon végigment, a második emeletről gyakran hallhatta Faujas abbé hangját, aki egész délutánokat töltött a lábbadozó Serge betegágyánál.

- Hogy érzi magát ma a beteg, plébános ur? - kérdezte Mouret félénk hangon a paptól, mikor az lement a kertbe.

- Elég jól, de teljes felgyógyulása bizony még sokáig fog tartani és nagy kiméletre van szüksége.

És azután az abbé nyugodtan olvasgatta a breváriumát, mialatt Mouret, kertészollóval kezében, mindenütt nyomon követte a fasoron végig, hogy továbbfolytassa a kérdezősködést a „kicsike”-ről. Mikor azután Serge lábbadozása örvendetesen előbbre haladt, Mouret észrevette, hogy a pap immár ki sem mozdul többé a fia szobájából. Valahányszor az asszonyok távollétében föllátogatott a fiához, mindannyiszor ott találta Faujas abbét, amint nyájasan beszél hozzá, apró szolgálatokat tett neki: megcukrozta a teáját, megigazgatta a takaróját, kezébe adta a kívánt tárgyakat. Az egész házban nem hallatszott más, csak lágy zsongás, Marthe és Rose suttogó beszéde, valami sajátságos ájtatos mormolás, ami a második emeleten

szinte zárdaszerű hangulatot teremtett. Mouret már a tömjénszagot is érezni vélte, sokszor pedig olybá tűnt föl neki, mintha odafenn halk, akadozó hangon misét mondanának.

- Ugyan mit csinálnak azok odafenn? - töprengett magában Mouret. - De hiszen a „kicsike” tul van az életveszedelmen, nem az utolsó kenetet adják hát föl neki!

De Serge miatt is aggódott Mouret. Fehér ágyneműi közt olyan volt, mint valami leány. Még a szemei is minthogyha megnagyobbodtak volna, ajkai körül átszellemült, nyájas mosoly játszadozott, amely még a legkinzóbb fájdalmai közepette sem tűnt el onnan.

Bezzeg nem mert többé előhozakodni Párisal, a drága beteg olyan leányosnak, olyan szemérmesnek tűnt föl neki.

Egy délután Mouret, lábujjhegyen járva, ment föl hozzá. A félignyitott ajtó nyílásán keresztül megpillantotta a napfényben sütkérező fiát, aki karosszékben ült. Serge könnyező szemmel nézett föl az égre s édesanyja, aki előtte állott, szintén könnyezett. Az ajtócsikorgás halk neszére mindketten odafordultak, le sem törülve könnyeiket. Serge ekkor, a lábbadozó beteg gyöngye hangján, legott megszólalt:

- Édesatyám, egy kérésem volna önhöz! Édesanyám attól tart, hogy megharagszik érte s megtagadja tőlem beleegyezését, ami pedig nagyon boldoggá tenne engem... Pap szeretnék lenni.

Serge szinte lázas hévvel kulcsolta össze kérően a kezét.

- Te!... Te! - motyogta Mouret, aki most Marthe felé fordította tekintetét.

Marthe félrefordult, Mouret sem szólt hozzá, hanem az ablakhoz ment, onnan pedig visszament az ágyhoz, lábtól gépiesen leült a szélére, összetörten a váratlan, nagy csapástól.

- Atyám! - szólalt meg ismét Serge hosszú szünet után. - Én láttam az Istent, mikor oly közel voltam a halálhoz s akkor megesküdtem, hogy az övé leszek! Higyje el, hogy ez az én egyedüli boldogságom, ne tegye hát tönkre a boldogságomat!

Mouret, földre szegezett tekintettel s komor arccal várt némán. Még mindig hallgatott, egy szó sem jött az ajkára. Majd csüggeteg, lemondó kézmozdulattal ezt motyogta:

- Ha egy csöppnyi bátorságom volna: összeszedném a cók-mókomat s nyakamba venném a világot.

Azután fölkelt s ujjjaival dobolni kezdett az ablaküvegeken. Serge újból esengve kérte, mire Mouret így válaszolt:

- Ne, ne tovább, fiam, hadd el! Már rendben van. Hát légy te csak - pap!

S ezzel már távozott is. Másnap, anélkül, hogy valakinek szólt volna, elutazott Marseille-ba, ahol nyolc napot töltött fiánál, Octave-nál. Onnan azonban Mouret nagyon gondterhelten, megöregedve tért vissza. Mert hát Octave fiában nem sok örömet talált! Ugyancsak vígan élte ott világát s tele volt adóssággal s a ruhaszekrényben rejtegette előle a szeretőit. Mouret otthon minderről bölcsen hallgatott. Ettől kezdve otthonülő lett, üzleteivel nem törődött, amikre pedig mindig milyen büszke volt, mikor még lábán vette meg a termést. Már Rose-nak is feltűnt szótlanága és az is, hogy szinte kerüli Faujas abbét, nehogy köszönni kelljen neki.

- Hát tudja-e azt a nagyságos ur - szólt hozzá Rose egy napon kihívó arcátlanysággal - hogy ön egy csöppet sem udvarias ember! Az abbé ur épp e pillanatban haladt el errefelé s ön hátat fordított neki... Hogyha ön a fia miatt neheztel reá, hát tudja meg, hogy nincs igaza! Faujas abbé ur éppen nem akarta, hogy Serge pap legyen; eleget pirongatta is miatta, saját fülemmel hallottam... De van is ám jókedv és vigság a háznál, mondhatom! Ön még a nagyságos

asszonnyal sem vált soha egyetlen szót, mikor pedig az asztalhoz ülnek, biz' Isten, azt hihetné az ember, hogy temetésen van... Én már kezdem unni a dolgot, uram!

Mouret a faképnél hagyta a cselédet, Rose azonban még a kertbe is követte.

- Hát nem örül annak uram, hogy a kicsike kilábalt a betegségéből? Tegnap egymaga meg-evett egy egész oldalszeletet, a drága anygalkám, még hozzá milyen farkasétvágygal!... No, de ugy-e, mindez önt nem hatja meg! Szeretné, ha olyan pogány válnék belőle, mint amilyen ön maga... Pedig, hej, de szüksége volna önnek egy kis imádkozásra! A jó Isten mindnyájunk javát akarja. Én, az ön helyében, sirnék örömben, tudatában annak, hogy egy ilyen áldott jó szivecske imádkozik értem. Dehát ön köszívü ember, uram!... Pedig milyen csinos lesz a kicsikém reverendában!

Mouret ekkor fölbballagott az első emeletre, ahol bezárkózott egy szobába, amelyet ő irodának nevezett el. Tágas, üres szoba volt ez, melynek butorzata mindössze egy asztalból és két székből állott. Ide, ebbe a szobába menekült ő a szakácsnő üldözése elől. Ha már megunta itt magát, lement a kertbe, amelyet most még nagyobb gonddal ápolt, mint ennekelőtte. Marthe úgy szinlelte, mintha észre sem venné az ura duzzogását, aki sokszor egy hétig sem szólt hozzá; ez azonban nem bántotta s nem nyugtalanította őt. Marthe napról-napra mindjobban különvált környezetétől, sőt azt hitte, hogy - amennyiben a ház most igazán csöndes, békés hangulatu volt és Mouret zsörtölődését sem hallotta - az ura végre észére tért s Mouret is, akárcsak ő, egy kicsiny zugolyt szemelt ki maga számára, ahol boldognak érzi magát. Ez a gondolat azután megnyugtatta s arra indította, hogy ezután még jobban elmerüljön álmodozásaiban. Mikor Mouret zavaros tekintetű szemével rátekintett, Marthe szinte meg sem ismerte az urát; rámosolygott és észre sem vette azokat a könnyeket, amelyek az ura szempilláin rezegetek.

Azon a napon, midőn az immár teljesen fölgyógyult Serge belépett a papnevelő-intézetbe, Mouret egyedül maradt otthon Désirée-vel. Mostanában bizony gyakran megtörtént, hogy ő vigyázott a gyermekleánykára, aki noha már tizenhat esztendő, de valósággal nagy gyermek volt, aki pajkosságából könnyen beleeshetett volna a vízmedencébe s akár a házat is fölgyujthatta volna, mikor hatéves pajkos gyermek módjára gyújtóval játszott. Mikor Marthe hazaérkezett, az ajtókat nyitva s a szobákat üresen találta. Mintha az egész ház kihalt volna. Lement tehát a tornácra s onnan a fasor felé tekintve, észrevette az urát, aki a leánykájával játszadozott. Mouret a földön ült a homokban s egy kis falapáttal nagykomolyan homokot rakott egy kis kocsiba, melynek zsinegét Désirée a kezében tartotta.

- Gyi te!... Gyi te! - kiáltozta Désirée.

- Várj még egy kicsit, hé! - mondotta türelmesen a jó ember... - Hisz még nincs tele... Ha lónak akarsz felcsapni, legalább várd meg, amig megtelik a kocsi.

Désirée ekkor toporzékolt a lábával, mint valami tüzes csikó, minthogy pedig már nem tudott helyben maradni, kacagva indult el s ragadta magával a kis kocsit. Ámde a kocsi felborult s a homok kiömlött belőle. Mikor Désirée a kert körülnyargalása után visszatért, kiabálva szólt rá az apjára:

- Töltsd meg hát! Töltsd meg hát újra!

Mouret apránként újra megtöltötte a kocsit a kis lapáttal. Marthe meghatottan s fájó érzéssel szemlélte őket a tornácra, ahol egy darabig megállott. A nyitott ajtó; az üres ház kertjében gyermekével játszadozó férje - mindezek nagyon elszomorították anélkül, hogy biztos tudomása lett volna arról, ami lelkében végbemegy. Fölment, hogy levetközzék, miközben az ugyancsak hazatérő Rose szavát hallotta a lépcsőfokról:

- Én Istenem, hát ennyire elhülyült az én gazdám!

Mouret barátai, akikkel a Sauvaire-sétányon szokott találkozni, azok a bizonyos nyárspolgárok, akik járadékaikból éldegélnek - mondogatták egymásnak, hogy Mouret „meghibbant.” A haja alig néhány hónap leforgása alatt megőszült, térdei rogyadoztak s bezzeg nem volt az a félelmetes gunyolódó többé, kitől az egész város rettegett. Egy darabig azt hitték, hogy Mouret vakmerő vállalkozásokba bocsájtkozott s bizonyára nagy pénzbeli veszteségei lehetnek.

Paloque-né is, valahányszor távozni látta hazulról Mouret-t, mikor a rue Balande-ra nyíló ablakába kikönyökölt, mindannyiszor megjegyezte:

- Biz' ez rossz bőrben van!

Mikor pedig néhány perc múlva Faujas abbé ment végig az utcán, Paloque-né kaján örömmel kiáltott föl, kiváltképpen, ha vendégei voltak:

- De nézzék csak meg a plébános urat! Bezzeg hizik!... Ha közös tálból ennének, azt hihetné az ember, hogy az abbé csak a csontokat hagyja Mouret számára.

Paloque-né jót nevetett s nevettek vele a többiek is. Meg kell adni, hogy Faujas abbé megjelenése most már csakugyan előkelő volt; állandóan kesztyűt viselt, a reverendája pedig ragyogóan szép és finom. Mikor Condamine-né bókolt neki, hogy milyen pompás színben van, Faujas abbé furcsán mosolygott s ajkai körül valami gunyos vonás jelent meg. Ezeknek a hölgyeknek határozottan tetszett, hogy az abbé olyan választékosan, finoman öltözködik. Oh, pedig az abbénak meztelen karokkal vivott, kemény ökölharcokról kellett álmodozni, nem pedig ringy-rongy öltözékekkel! Ha néha megtörtént, hogy kissé elhanyagolta az öltözékét, elég volt az öreg Rougon-nénak csekély intelme, hogy ismét észére térítse. Faujas abbé ilyenkor elmosolyodott, legott selyemharisnyát, új kalapot és övet vásárolt. Sok ruhát elnyűtt, mert nagy, erős testén a ruha szinte szétrepedt.

A Szent Szüzzől elnevezett leány-menedékhely megalapítása óta az asszonyok valamennyien Faujas abbé pártjára álltak; megvédelmezték a gonosz pletykákkal szemben, amelyek még most is szárnyra keltek olykor-olykor s amelyek igazi forrását nem tudták fölfedezni. Pillanatnyilag a hölgyek kissé darabosnak, nyersnek találták ugyan, ám azért a hölgyek ezt a durvaságot egy csöppet sem vették tőle zokon, kiváltképpen a gyóntatószékben nem, ahol szinte szerették, mikor ez a vaskéz erélyesen büntette meg őket.

- Tudod-e, kedvesem, hogy megszidott engem tegnap az abbé! - mondotta egy nap Condamine-né Marthe-nak. - Talán még meg is vert volna, ha deszkafal nem lett volna köztünk... Nem mindig elnéző és barátságos ám ökelme!

Condamine-né halk kacajra fakadt, még most is gyönyörrel gondolván vissza gyóntatójának dorgálására. Meg kell jegyezni, hogy Condamine-né már korábban észrevette, hogy valahányszor bizalmas részleteket mond el Faujas abbé gyóntató módszeréről, Marthe mindannyiszor elsápad; tudta, hogy Marthe féltékenykedik, kaján gyönyörűséggel ismételte meg tehát a kényes részleteket, csak hogy Marthe-ot még jobban meggyötörje.

Mióta Faujas abbé az ifjusági kört megteremtette, a „jó fiu” szerepét játszotta. Mintha új emberré lett volna. Hatalmas akaraterejével még a saját erőszakos természetét is meg tudta szelidíteni s olyan lett, akár a kezesbárány. Túrte, hadd beszéljék széltében-hosszában, mily nagy érdeme van az ifjusági kör megalapítása körül, barátja lett a város valamennyi ifjának és most már még jobban mérsékelte magát, mert jól tudta, hogy az iskolából kikerült ifjak a durva erőszakot nem látják ám olyan szívesen, mint az asszonyok. A Rastoil-fiuval egy alkalommal majdnem összekapott, akinek a kör házirendjéről folyt vitatkozás során azt ígérte, hogy meghuzza a fülét. De azután bámulatos önuralommal legott kezet nyújtott neki, meg-

alázkodván s meghódította a maga részére a jelenvolt ifjakat azzal a nyájas jóságával, amellyel megkövette „Saturnin nagy ostobáját”, ahogy a Rastoil-fiut nevezték.

Faujas abbé meghódította ugyan az asszonyokat és a gyermekeket, az apákkal és a férjekkel azonban továbbra is csak az egyszerű udvarias viszonyra szorítkozott. A komoly, mértékadó személyiségek azonban - tekintettel arra, hogy Faujas abbé még mindig távol tartja magát valamennyi politikai párttal - továbbra is bizalmatlanok maradtak irányában. Péqueur des Saulaies ur az al-megye főnökségen bizony szigorúan elítélte, míg Delangre is, anélkül, hogy határozottan pártjára kelt volna, finom mosollyal ajkán, mindössze annyit jegyzett meg, hogy az ítélet kimondásával még várni kell. Ami pedig Rastoil urat illeti, hát bizony annak házi-békéjét Faujas abbé valósággal megzavarta. Fia: Séverin és a felesége az abbé magasztalásával szinte halálra kinozták őt.

- Jól van, jól! Megvan abban mindenféle jó tulajdonság, amit csak ti akartok! - kiáltott föl kétségbeesetten a szerencsétlen ember. - Magam is elhiszem, de az Istenért, hagyjatok már egyszer békén engem! Ebédre is meghívtam már, de nem jött el. Hát mit csináljak még? A karjánál fogva csak nem hurcolhatom ide!

- De kedvesem, ha találkozol vele, alig hogy éppen köszönsz neki - jegyezte meg Rastoil-né. - Bizonyára megsértődött.

- Kétségkívül! - toldotta meg Séverin. - Hiszen észrevehette, hogy atyám nem úgy viselkedik vele szemben, ahogy viselkednie kellene!

Rastoil ur a vállát vonogatta. Ha Bourdeu is jelen volt, akkor mindketten azzal vádolták Faujas abbét, hogy mégis inkább hajlik az al-megye főnökség felé. Rastoil-né erre azzal vágott vissza, hogy az abbé még egyszer sem ebédelt ott, sőt még a lábát sem tette be soha az al-megye főnökségre.

- Hiszen igaz s én nem is mondom egy szóval sem, hogy Faujas abbé bonapartista! - felelte az elnök. - Csak annyit mondok, hogy odahajlik. Barátságot tart fenn Delangre urral.

- Ejh, mit! Hiszen atyám is barátságot tart fenn Delangre polgármester urral! - kiáltotta Séverin. - Vannak bizonyos körülmények, amelyek egyszerűen kényszerítik erre az embert... Mondja hát ki édesatyám nyíltan, hogy ki nem állhatja Faujas abbét.

És Rastoil-ék házában bizony így zsörtölődtek sokszor napokon keresztül. Fenil abbé mostanában ritka vendég volt náluk, azt adván okul, hogy köszvénye miatt szobaáristomra van ítélve. Egyébiránt két ízben is, mikor arra kényszerült, hogy nyilatkoznia kellett a Saint-Saturnin új plébánosáról, Fenil abbé néhány szóval dicsérően emlékezett meg Faujas abbéről. Surin és Bourrette abbék, nemkülönben Maffre ur, mindig a ház urnőjének véleményét vallották magukénak is. Az ellenzékét tehát egyedül az elnök képviselte, akit Bourdeu ur támogatott, mindketten határozottan kijelentvén, hogy politikai állásukat csak nem veszélyeztetik egy olyan ember barátságával, aki véka alá rejtje a meggyőződését.

Séverin, merő ingerkedésből, kitalálta azután azt, hogy megkopogtatta a Chevillottes-sikátor ajtaját, valahányszor valami mondanivalója volt Faujas abbé számára. Ez a szűk zsákutca hovatovább semleges terület lett. Porquier orvos, aki elsőnek használta ezt az utat, a Delangre-fiu s Maffre, a békebíró, valamennyien idejártak, ha titokban beszélni akartak Faujas abbéval. A két kert kiskapui s az al-megye főnökség nagy kapuja néha egész délután nyitva állottak. Az abbé ott állott a zsákutca háttérében a falhoz támaszkodva s mosolyogva nyújtotta oda kezét kézfogásra a két társaság tagjainak, akik az ő üdvözlésére mentek oda. Péqueur des Saulaies ur azonban úgy szinlelte, mintha ki se akarná tenni a lábát az al-megye főnökség kertjéből, míg Rastoil és Bourdeu urak, akik ugyancsak ragaszkodtak abbéli elhatározásukhoz, hogy abban a szűk utcácskában nem mutatkoznak, szintén ülve maradtak a vizesés előtt levő fák

alatt. Az abbé körül képződött kis udvar csak nagyritkán foglalta el Mouret-ék lugását. Csak hébe-hóba dugta be valaki a fejét s tekintett szét futóan, hogy azután ismét gyorsan eltűnjék.

Ami pedig Faujas abbét illeti, nos ő igazán fesztelenül viselte magát. Csak Trouche-ék ablakára tekintgetett föl néha nyugtalanul, ahol épp az imént is Olympe fürkésző szemét pillantotta meg. Trouche-ék ugyanis állandóan a vörös ablakfüggöny mögül leskelődtek, mert gyötörte őket fékezhetetlen vágya annak, hogy ők is megizlelhessék a tiltott gyümölcsöt: hogy tudniillik ők is érintkezhessenek a külvilággal. Kinyitották az ablakokat, egy-egy pillanatra kikönyököltek, de legott visszahúzódtak dühösen, mikor az abbé szigorú tekintete reájuk irányult. Ámde lábujjhegyen megint csak visszalopakodtak az ablak sarkához s onnan kémlelték az abbé minden mozdulatát, kinokat szenvedvén el, amiért az olyan kedvére mulat abban a paradicsomban, ahonnan őket kitiltotta.

- No, hát ez már igazán ostobaság! - fakadt ki Olympe egy napon az ura előtt. - Ha módjában volna, bizony még a napot is elzárná előlünk, hogy minden örömet egyedül ő arasson le... Azért is - menjünk le a kertbe! Hadd lássuk: mi kifogása van ellene!

Trouche épp most jött haza a hivatalból. Tiszta inggallért váltott, leporolta a cipőjét, hogy illőképpen jelenhessék meg. Olympe világos színű ruhát öltött. Ekkor azután nagymerészen lementek a kertbe, egy darabig lassu léptekkel végigsétáltak a puszpángfák alatt, meg-megállván egy-egy virág előtt. Faujas abbé éppen hátat fordított feléjük, ahogy a sikátor ajtajának küszöbén Maffre békebíróval beszélgetett. Mikorra Faujas abbé a homok csikorgását meghallotta, Trouche-ék akkorára már a háta mögött állottak a lugasban. Faujas abbé hátrafordult s beszédét a mondat közepén hirtelen félbeszakítva, megütközve pillantotta meg őket. Maffre békebíró, aki nem ismerte őket, kíváncsian nézett reájuk.

- Nemde, kellemes napunk van ma, uraim? - szólalt meg Olympe, aki azonban bátyja tekintetének hatása alatt elsápadt.

Faujas abbé a békebíró hirtelen félrevonta magával a sikátorba, ahol azután hamarosan lerázta a nyakáról.

- Dühös az abbé! - jegyezte meg Olympe az urának. - Az ő baja! Mi azonban itt maradunk! Ha visszavonulnánk, bizony még azt hihetné, hogy megijedtünk tőle... Én azonban már torkig vagyok! Hát csak figyeld meg: hogyan beszélek én majd vele!

És ekkor Olympe leültette az urát arra a székre, amit Rose vitt oda néhány perccel korábban. Mikor azután Faujas abbé is visszatért a kertbe, ők már nyugodtan ott üldögéltek kettesben. Az abbé elrekesztelte a kisajtót, egyetlen pillantással meggyőződött arról, hogy a lombok eléggé eltakarják őket a külvilágtól s feléjük közeledve tompa hangon megszólalt:

- Ti megfélemedeztek a megállapodásainkról. Azt ígértétek, hogy szobátokban maradtok.

- De mikor olyan nagyon meleg van odafenn! - felelte Olympe. - De hiszen csak nem követtünk el valami főbenjáró bűnt, hogy egy kis friss levegőt szippantani lejöttünk ide!

Faujas abbét már-már elragadni készült a heve, a huga azonban - aki attól az erőfeszítéstől, hogy a bátyjával szemben erélyes ellentállást fejthessen ki, szinte elsápadt - különös hanghordozással elébe vágott:

- Csak semmi hangos beszéd! Közelben mások is vannak, bizony még árthatnál magadnak!

Trouche-ék egymásra mosolyogtak. Faujas abbé rájuk nézett s néma, de ijesztő arckifejezéssel a homlokára ütött.

- Foglalj helyet, bátyám! - mondotta Olympe. - Nemde, magyarázatot kívánsz? Halljad tehát!... Torkig vagyunk a fogsággal. Te úgy uralkodol itt, mint a kakas a szemétdombon. Tiéd a ház, tiéd a kert. Ez nem volna baj, hiszen mi annak örülünk, hogy jól megy a sorod. De

azért ne bánj velünk úgy, mint valami sehonnai néppel! Még annyi figyelmességet sem tanusítottál irányunkban, hogy legalább egy fűrt szőlőt juttattál volna számunkra. A legrosszabb szobát jelölted ki nekünk, rejtegetsz bennünket, röstelkedel miattunk, zár alatt tartasz bennünket, mintha csak pestises betegek volnánk... Hát tudd meg bátyám, hogy tovább ez így nem mehet!

- Nem én vagyok itt az ur! - felelte Faujas abbé. - Forduljatok hát egyenesen Mouret urhoz, ha tulajdonát el akarjátok pusztítani.

Trouche-ék megint csak összerosolyogtak.

- Oh, mink igazán nem vagyunk kíváncsiak a te dolgaid iránt! - folytatta Olympe. - Tudjuk, amit tudunk, de ez aztán éppen elég!... Mindaz pedig amellet szól, hogy - szívtelen vagy, bátyám! Hidd el, ha mink volnánk a te helyedben, felajánlanánk, hogy te is vedd ki a részed a jóból.

- De voltaképpen mit is akartok ti én tőlem? - fakadt ki az abbé. - Hát azt képzelitek, hogy én nyakig uszom az aranyban? Ott van, nézzétek meg az én szobámat, amely szegényesebben van butorozva, mint a tiétek. Nem adhatom tehát oda nektek ezt a házat, amely nem az enyém.

Olympe csak a vállát vonogatta s miután elhallgattatta az urát, aki épp mondani akart valamit, nyugodt hangon folytatta:

- Az életet kiki a maga módja szerint értelmezi. Lehetnének neked millióid: még akkor sem vennél magadnak még egy lábszőnyeget sem az ágyad elé! Inkább elkötenéd valami ostoba, nagy eszmére. Mi pedig szeretünk kényelmesen élni... Ugy-e, nem mernéd tagadni, hogy ha te akarnád: tüstént a tiéd lehetnének a ház legszebb butorai, a fehérenműi s a legjobb falatai!... Nos, tehát: más testvér, ilyen körülmények között, már gondoskodott volna rokonai jólétéről is s nem hagyná benne őket az utcai sárban, mint ahogy te igenis, ott hagysz bennünket.

Faujas abbé merően nézett Trouche-ék arcába, akik előtte a székükön himbálództak.

- Oh, ti hálátlanok! - felelte nekik az abbé rövid szünet után. - Hát nem eleget tettem én értetek? Ha ma van mit ennetek, hát azt is nekem köszönhetitek. De megvannak ám még Olympe levelei! Azok a levelek ugyanis, amelyekben te rimánkodva arra kérsz engem, mentselek meg benneteket a nyomortól s hozzalak ide Plassans-ba. Most pedig, hogy ime, nálam vagytok s megélhetésetek biztosítva van: újabb követelésekkel állasz elélem...

- Ejh! - vágott közbe hirtelen maga Trouche. - Egyszerűen azért hozatott ide bennünket, mert szüksége volt reánk. Az én fizetésem olyan gyatra, hogy arról ugyan senki jóindulatára nem tudok következtetni... Mindeddig türtem, hadd beszéljen a feleségem; az asszonyok azonban sohasem találják el azt, ami lényeges... Kijelentem tehát nyíltan, hogy bizony rosszul teszi, kedves barátom, hogy ketrecbe zár bennünket, mint ahogy a hü kutyát szokás, amelyet csak a veszedelem pillanatában bocsátanak szabadon. Mi itt szörnyen unatkozunk, s bizony még valami ostobaságot találunk elkövetni. Az ördögbe is: adjon hát nekünk is egy kis szabadságot! Minthogy ez a ház nem az öné, ön pedig a kényelmet megveti: miért fáj az önnek, ha mi a magunk módja szerint rendezkedünk be itt! Talán csak nem esszük meg a falakat!

- Igaza van! - erősítette Olympe. - Hiszen megdühödik az ember, ha állandóan zár alatt tartják!... Mi továbbra is szolgálatkésznek leszünk irántad. Jól tudod, hogy az uramnak elég egy kézmozdulatod... Éljen tehát a magad módja szerint és számíts reánk; viszont azonban mi is ki akarjuk venni a magunk részét a jóból... Nemde, megértettük egymást?

Faujas abbé lehajtotta a fejét, egy pillanatig hallgatott; majd fölállott s habár nem is egyenesen, de megfelelt hugának:

- Csak annyit mondok, jegyezzétek meg magatoknak jól, hogy ha egyszer már terhemre lesztok: esküszöm, kiteszem a szűrötöket s akkor azután elmehettek, amerre láttok!

Ekkor azután az abbé fölment a szobájába, a faképnél hagyva őket a lugasban. E pillanattól kezdve Trouche-ék csaknem mindennap lementek a kertbe, igaz ugyan, hogy szerényen, óvatosan viselkedtek; mikor azonban az abbé a szomszéd két kert vendégeivel beszélgetett: sohasem mutatkoztak.

Egy hétre rá Olympe olyan sok panasszal hozakodott elő a szobájuk miatt, hogy Marthe készségesen ajánlotta föl nekik Serge üresen maradt szobáját. Trouche-ék mind a két szobát elfoglalták. Hálósobául Serge szobáját használták, amelyből különben egyetlen butordarabot sem vittek el, míg a régi szobájukat afféle szalónnak rendezték be, mely célból Rose bársonyhuzatu, ócska butorzatot kerített elő valahonnan a padlásról. Tuláradó örömeiben Olympe rózsaszínű pongyolát rendelt maga számára Plassans legelső varrónőjénél.

Egy este, megfélekedzvéen arról, hogy Marthe épp az ő engedelmével bocsátotta Trouche-ék rendelkezésére Serge szobáját - Mouret módfölött elcsodálkozott, mikor azokat ott találta. Mouret azért a késért ment föl, amit Serge valamelyik fiókban hagyott hátra. Trouche pedig épp azzal a késsel faragott botot abból a körtefaágból, amit a kertben metszett. Mouret bocsá-
natkérés közt távozott.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Az urnapi körmenet alkalmával, az al-megye főnökség előtt elterülő téren, mikor Rousselot püspök lefelé haladt lépcsőjén ama pompás oltárnak, amit Condamin-né állíttatott föl kis palotájának kapuja elé, a jelenlévők soraiban nagy feltűnést keltett, hogy a főpap hirtelen hátat fordított Faujas abbénak.

- No, lám! - jegyezte meg Rougon-né, aki szalonjának ablakánál állott. - Talán bizony összekoccantak?

- Hát ön még nem tudja? - felelte Paloque-né, aki mellette könyökölt az ablaknál. - Tegnap óta rebesgetik. Ismét Fenil abbé a kegyenc.

Condamin ur, aki e két hölgy mögött állott, most elnevette magát. Hazulról menekült ide, mondván: otthon „templomszagot érez”.

- Ej... ej! - mormogta halkan Condamin ur. - Hát önök még megakadnak rajta?... A püspök olyan, mint a szélkakas s aszerint forog, ahogy Faujas avagy Fenil abbé fuj reá. Ma az egyik, holnap a másik. Már vagy tizszer összekaptak, de megint csak kibékültek. Majd meglátják hölgyeim, hogy három napot sem adok neki: megint Faujas abbé lesz a dédelgetett gyermek.

- Nem hiszem! - jegyezte meg Paloque-né. - Ezuttal komoly ám a harag... Ugy látszik, hogy Faujas abbé sok kellemetlenséget okozott a püspöknek. Az abbé régebben olyan prédikációkat tartott, amelyek nagy visszatetszést keltettek Rómában. Nincs módomban bővebb fölvilágosítást adni erre vonatkozóan. Azt azonban tudom, hogy a püspök bizony szemrehányásokkal teli leveleket kapott Rómából, amelyekben nagyobb óvatosságra és ellenőrzésre intik... Azt állítják, hogy Faujas abbé politikai ügynök.

- És ki állítja ezt? - kérdezte Rougon-né, szemével hunyorgatva, mintha a körmenetet szemlélné, amely a rue de la Banne felé haladt.

- Én csak úgy hallottam, de már azt sem tudom, hogy kitől, - felelte a biróné közömbös hangon.

És ezzel Paloque-né távozott onnan s odébb ment a másik ablakhoz, mondván, hogy onnan jobban lehet látni a körmenetet. Most azután Condamin foglalta el a helyét Rougon-né mellett, kinek a fülébe sugdosta:

- Én már kétizben láttam Paloque-nét Fenil abbéhoz bemenni. Bizonyára valami összeesküvésen törik ketten a fejüket... Faujas abbé alighanem rálépett erre a viperára, aki most meg akarja harapni... Ha nem volna ennyire förtelmes, bizony megtenném neki azt a szivességet s fölvilágosítanám, hogy az urából sohasem lesz elnök.

- Ugyan miért?... Nem értem, - mormolta halkan az öreg Rougon-né színlelt tudatlansággal.

Condamin furcsán tekintett reá s azután föl kacagott.

Az a két utolsó csendőr, aki a menetet bezárta, épp most tünt el a Sauvaire-sétány sarkánál. Ekkor azután az a néhány vendég, kiket Rougon-né hívott meg, hogy az oltár beszentelését végignézhessék, visszatért a szalonba s ott beszélgettek néhány percig a püspök kegyes modoráról, a kongregációk új lobogóiról s főként a leány-menedékhelyen nevelt fiatal leányokról, kiknek menete általános érdeklődést keltett. A hölgyek fáradhatatlanok voltak a beszélgetésben s Faujas abbé nevét minduntalan áradozva és dicsérve emlegették.

- Valóságos szent! - jegyezte meg Paloque-né gunyos nevetés közben Condamin urnak, aki most mellette foglalt helyet.

Majd egészen közel hajolt hozzá s folytatta:

- Az anya előtt nem beszélhettem fesztelenül... Faujas abbét és Mouret-nét sokszor emlegetik egyszerre. Alighanem ezek az ostoba pletykák jutottak el a püspök fülébe.

Condamin azonban erre mindössze ezt felelte:

- Negyven esztendejének ellenére: Mouret-né még mindig bájos és kíváncsi asszony.

- Oh, bájos, nagyon bájos! - mormolta Paloque-né, aki kékült-zöldült mérgében.

- Igen bizony, bájos, nagyon bájos asszony! - erősítette az erdők és a vízművek felügyelője.

És ezzel távozott is mindjárt a szalónból boldogan, amiért sikerült feldühösítenie Paloque-nét.

Csakugyan, az egész várost lázas izgatottságban tartotta az a harc, amit Faujas abbé vívott állandóan Fenil abbéval, kivel szemben Rousselot püspök kegyeit akarta elnyerni. Minduntalan meg-megújuló harc volt ez, cselédleány-szeretők ostroma, akik aggastyán gazdáik kegyeiért versengenek. A püspök szeliden mosolygott; a két ellentétes akarat közt meg tudta tartani az egyensúlyt, egyiket a másikkal veretvén meg s jót mulatott, mikor hol az egyiket, hol a másikat látta a porban fetrengeni, de mindig kész volt az erősebbik gyámkodását elfogadni, hogy békében élhessen. Ami pedig azokat a mendemondákat illeti, amiket a két kegyelt papjára vonatkozóan duruzsoltak a fülébe, nos, rájuk sem hederített, hiszen nagyon jól tudta ő, hogy azok képesek akár gyilkossággal megvádolni egymást kölcsönösen.

- Látod csak, fiam - mondotta a püspök Surin abbénak bizalmas beszélgetéseik közben -, mind a kettő rossz ember... Én azt hiszem, hogy Páris fog kikerülni győztesen, Róma pedig alul marad. Bizonyos még nem vagyok benne, azért hát hadd püfölgék egymást - egyelőre! Hogyha már az egyik végkép legyűrte a másikat, akkor tudni fogjuk, hogy mit kell csinálnunk... Ejnye, fiam, olvasd csak föl Horatius harmadik ódáját! Az egyik versét alighanem rosszul fordítottam.

Az urnapi ünnepségekre következő kedden pompás idő volt. Rastoil-ék kertjéből, éppugy, mint az al-megyefőnökségéből, vidám nevetés hangzott ki. Mind a két kertben nagy társaság hullámozott a fák alatt. Mouret-ék kertjében Faujas abbé, szokásához híven, a breviáriumát olvasgatta, lassan sétálgatva fel s alá a fák mentén. A sikátor kiskapuját néhány nap óta ki sem nyitotta; kacérkodott a szomszédokkal, szinte bujkált előlük, hogy vágyat ébresszen bennük maga iránt. Lehet azonban, hogy egy kis elhidegülést is vett észre részükről, talán következményeként a püspökkel való legutóbbi összezőrdülésének és azoknak a gonosz mendemondáknak, amiket ellenségei terjesztettek felőle.

Öt óra felé, mikor a nap már hanyatlani kezdett, Surin abbé azt indítványozta a Rastoil-kisasszonyoknak, hogy játsszanak tollabdával. Surin abbé kitűnő játékos volt. Angéline és Aurélie kisasszonyok, noha már a harmincadik életévükhöz közeledtek, még mindig rajongtak a társasjátékokért. Édesanyjuk, ha nem röstelte volna, még most is szívesen járatta volna őket kurta szoknyában. Miután a szobaleány kihozta a labdaverőket, Surin abbénak - miközben alkalmas játszótérre keresett a kertben, ahová még odatűztek a nap utolsó sugarai - olyan eszméje támadt, amin kapva-kaptak a kisasszonyok.

- Hátha a Chevillottes-sikátor árnyas gesztenyefái alá mennénk játszani? - indítványozta Surin abbé. - Ott kényelmesebben mozoghatnánk.

Csakugyan kimentek a sikátorba, ahol azután pompás játék kezdődött. A két Rastoil-kisasszony kezdte meg a játékot. Elsőnek Angéline hibázta el az ütést. Helyét most Surin abbé foglalta el, aki valóban ügyesen és fölényesen kezelte a labdaverőket. Két lába közé kapván a reverendáját, könnyedén szökellt hol előre, hol hátra vagy oldalt s kapta föl a földről a tollabdát s visszajáról irányított ütéssel roppant magasra röptvén föl azt. Majd egyenes vonal-

ban lőtte ki, mint a puszkagolyót, majd pedig tökéletes művészettel kiszámított, merész ivben lendítette a magasba. Rendszerint inkább szeretett gyöngé játékosokkal játszani, mert ezek - vaktában, vagy ahogy ő mondani szokta: ütemérzék nélkül röpitvén ki a lapdát - őt magát arra készítetik, hogy ügyességét teljes mértékben kifejtse. Aurélie kisasszony szintén elég jó játékos volt; minden ütés után fölsikított, mint a fecske és tele torokkal kacagott, valahányszor a labda egyenesen a fiatal abbé orrának repült. Mikor azonban az abbé, hogy egy kissé megtréfálja, erősebben röpitette feléje a lapdát, Aurélie összenyalábolta hirtelen a szoknyáját vagy az összegyürt szövet zizegő suhogása közben apró ugrásokkal addig hátrált, amíg a labdát fölfoghatta, ő maga pedig kis hija, hogy hanyatt nem vágódott, ami azután módfölött mulattatta mind a három játékost. Most azután Angéline foglalta el a helyét. Valahányszor Faujas abbé föl-fölpillantott a breviáriumból, a fehér tollabba mindannyiszor ott röpködött Mouret-ék kertjének falkerítése fölött, mint valami nagy pillangó.

- Plébános ur, itt van-e a kertben? - kiáltott át a falon Angéline megkopogtatva a kiskaput. - Átesett a labdánk önökhöz!

Faujas abbé fölemelte a földről a labdát, amely épp a lábához esett s ment ajtót nyitni.

- Oh, köszönjük szépen, plébános ur! - mondotta Aurélie, aki már a kezében tartotta a labdaverőt. - Ilyen ütés csakis Angéline-től telik... A minap a papa nézte végig a játékunkat, miközben Angéline a labdával úgy fültövnön ütötte, hogy papa egy napig süket volt tőle.

Kacagásuk újból felhangzott. Surin abbé, rózsapiros arccal, mint valami leány, finom zsebkendőjével szárítgatta izzadságos homlokát. Szőke haját füle mögé simította, a szeme csillogott, karcsu termete hajladozott, amint a labdaverőt legyező gyanánt forgatta kezében. Lehajló gallérja a játék hevében könnyedén félrecsuszott.

- Plébános ur, legyen ön a bírónk s ítélje meg az ütések, - mondotta Surin abbé, ismét elfoglalva a helyét.

Breviáriumával a hóna alatt, atyai mosollyal ajkán, Faujas abbé ott állott a kiskapu küszöbén. Az al-megyefőnökség félig nyitott kapuján keresztül azonban Faujas abbé Péqueur des Saulaies al-megyefőnököt pillantotta meg, aki bizalmasai körében ott üldögélt a vízmedence előtt. De azért nem fordította arrafelé a fejét, hanem jegyezgette a nyerőpontokat, gratulált Surin abbénak, vigasztalta a Rastoil-kisasszonyokat.

- Ugyan, Péqueur, mondja csak kérem - mormolta halkan Condamin uram az al-megyefőnök fülébe -, miért nem hívja meg ezt a kis abbét az estélyeire? Nagyon tud az asszonyokkal bánni s állítólag pompásan táncolja a keringőt.

Péqueur des Saulaies al-megyefőnök, aki épp élénk beszélgetésbe merült Delangre polgármesterrel, úgy szinlelte, mintha nem hallotta volna a kérdést. Tovább beszélt tehát s így szólt a polgármesterhez:

- Őszintén szólva, kedves barátom, nem tudom: hogyan fedezheti fel benne azokat a szép tulajdonságokat, amiket ön emleget. Ellenkezően: Faujas abbé nagyon is gyanus és megbízhatatlan egyéniség. Multja homályos és különféle dolgokat rebesgetnek felőle... Hát igazán nem tudom: miért essek én térdre e plébános előtt, annyival kevésbé, mert hiszen a plassans-i papság irányunkban ellenséges érzületű... Különben is, semmi haszna nem lenne.

Delangre és Condamin most egymásra tekintettek, de csak a fejüket csóválták s nem válaszoltak.

- Igazán semmi haszna! - folytatta tovább az al-megyefőnök. - Önöknek pedig kár tiltakozniok. Irtam Párisba. Hiába törtem a fejemet, tisztába akartam tehát jönni ezzel a Faujas abbéval, akivel önök úgy bánnak, mintha álruhás hercegfi volna. Nos, tudják-e, mi volt a válasz?

Az volt a válasz, hogy nem is ismerik, nincs tehát mit mondaniok róla s különben is gondosan kerüljek mindenféle beavatkozást a papság dolgaiba!... Lagrifoul ostoba esete óta anélkül is nagyon elégedetlenkednek Párisban. Ha tehát óvatos vagyok: önök megértik, hogy miért!

A polgármester megint összenézett az erdők és vízművek felügyelőjével s könnyedén vállalt vont Péqueur des Saulaies ur gondozott bajusza előtt.

- Most pedig énreám figyeljen, al-megyefőnök ur! - mondotta a polgármester rövid szünet után. - Nemde, ön megyefőnök szeretne lenni?

Az al-megyefőnök mosolyogva hintázott a székén.

- Nos, akkor hát menjen és tüstént szorítson kezét Faujas abbéval, aki ott lenn várja önt s a labdajátékot nézi.

Péqueur des Saulaies urnak meglepetésében elakadt a szava. Ezt már igazán nem értette. Condamin urra nézett tehát, akitől némi nyugtalansággal ezt kérdezte:

- Önnek is ez a véleménye?

- Kétséggel! Menjen és szorítson kezét Faujas abbéval! - felelte Condamin ur.

Majd évődő hangon hozzátette még:

- Egyébiránt kérdezze csak meg a feleségemtől, kiben ön annyira megbizik!

Condamin-né épp most csatlakozott hozzájuk: szürke és rózsaszínű gyönyörű ruha volt rajta. Tudtára adták, hogy Faujas abbéról folyt köztük a beszélgetés.

- Oh, nincs igaza és rosszul teszi, uram, hogy úgy elhanyagolja az egyházi dolgokat! - szólalt meg Condamin-né nyájas hangon, az al-megyefőnökhöz fordulva. - Éppen csak a hivatalos szertartások alkalmával lehet önt látni a templomban. Hát ezt igazán zokon veszem öntől, már látom, hogy meg kell önt térítenem. Mondja csak, kérem: hogyan vélekedjék az ember a kormányról, ha ön, aki azt képviseli, nincs jólábon az Istennel?... Hagyjanak magunkra, uraim, hadd vallassam ki egy kissé Péqueur urat.

Negédes mozdulattal, mosolyogva ült le Condamin-né.

- Octavie! - sugta oda neki halkan az al-megyefőnök, mikor magukra maradtak. - Ne üzzön gunyt belőlem! A párisi rue de Helder-ben ön sem volt ennyire jámbor, istenfélő. Tudja azt, hogy a legnagyobb mértékben uralkodni kell magamon, hogy hangosan föl ne kacagjak, mikor én a Saint-Saturnin-templomban önt áldozni látom?

- Ejh, ön nem tud megkomolyodni, kedvesem! - felelte Condamin-né ugyanolyan hangon. - Ez pedig még ártalmára lehet önnek valamikor. Komolyan aggódtam ön miatt, hiszen én oksabbnak hittem önt, uram. Hát annyira vak ön és nem látja, hogy megingott az állása? Értse meg hát, hogy csak azért nem ugratták ki önt innen máris, mert nem akarták felköltetni a plassans-i legitimisták figyelmét, akik legott gyanakodni kezdenének, mihelyst egy másik al-megyefőnök állitana be ide. Ellenben, amíg ön van itt, nyugodtan alszanak s győzelmüket a legközelebbi választások alkalmával bizonyosra veszik. Ez ugyan egy csepp sem hízogó önre nézve, annál kevésbé, mert arról is meg vagyok győződve, hogy az illetékes helyen az ön mellőzésével intézkednek... Megértette tehát, hogy ön menthetetlenül elveszett, ha bizonyos dolgokat nem tud előre meglátni.

Az al-megyefőnök valóban rémülettel nézett Condamin-né arcára.

- Talán bizony az a „nagy ember” irt önnek? - kérdezte az al-megyefőnök, így célozván valakire, akit egymás közt e néven szoktak emlegetni.

- Dehogy, szó sincs róla, ő teljesen szakított velem. Nem vagyok ostoba! Hiszen én magam voltam az első, aki legott megértette, hogy erre a szakításra szükség van. Egyébiránt nem panaszkodom: ő nagyon jó volt hozzám, férjhez adott s kitűnő tanácsokkal látott el, amelyek hasznomra válnak... De azért vannak még barátaim Párisban! Biztosítom, hogy önnek immár csak annyi ideje van, hogy az utolsó szalmaszálla kapaszkodjék. Ne adja tehát tovább a hitetlent, hanem siessen és nyujtsa oda kezét kézfogásra Faujas abbénak... Habár ma még nem is érti meg, majd megérti később.

A kapott lecke miatt kissé szégyenkezve, Péqueur des Saulaies al-megyefőnök ur bizony az orrát lógatta. Nagyon öntelt ember volt biz' ökelme, s hogy nevetséges helyzetéből meneküljön, fehér fogait mutogatva, nyájas hangon ezt susogta:

- Ha úgy akarta volna, Octavie, mi ketten kormányozhattuk volna az egész Plassans-t. Fel is ajánlottam önnek, hogy állítsuk vissza azt a régi kellemes életet...

- Ön határozottan ostoba! - vágott közbe Condamine-né sértődötten. - És ne bosszantson engem többé a maga „Octavie” emlegetésével! Én Condamine-né vagyok kivétel nélkül, mindenki számára, kedvesem... Hát nem képes ön semmit sem felfogni ésszel? Harmincezer frank évjáradékom van, az egész al-megyefőnökségen én uralkodom, szabad belépésem van bárhová s mindenütt tisztelnek, becsülnék és szeretnek. Azok pedig, akik csak sejtenék is a multamat, még nagyobb előzékenységgel viseltetnének irányomban... Ugyan már mi hasznát vehetném én önnek, jó Isten? Csak feszélyezne. Én tisztességes asszony vagyok, kedves uram!

Condamine-né felállt s Porquier orvos felé tartott, aki a rendes orvosi látogatások végeztével, szokása szerint, egy órácskát tölt az al-megyefőnökség kertjében, hogy bókkel kedveskedjék szép pácienseinek.

- Oh, doktor ur, beh nagyon fáj a fejem! - mondotta Condamine-né az orvosnak hódító mosollyal. - Itt, itt kinez a migrén, a bal szemöldököm táján, ni!

- A sziv is a baloldalon van, asszonyom, - felelte bókolva az orvos.

Condamine-né mosolygott s nem folytatta tovább a tanácskozást az orvossal. Paloque-né, aki mindennap magával hozza ide az urát, hogy az al-megyefőnök jóindulatába ajánlja, az ura füléhez hajolt s ezt sugta oda neki:

- Így gyógyítja őket.

Péqueur des Saulaies, miután ismét Condamine és Delangre urakhoz csatlakozott, ügyesen úgy mozgolódott és vezetgette őket, hogy azok egyszer csak a kapubejárat előtt találták magukat. Mikor már csak néhány lépésnyire voltak a kaputól, az al-megyefőnök megállott s úgy szinlelte, mintha módfelel érdekelné őt a labdajáték, amely a sikátorban még javában folyt. Surin abbé, lobogó hajjal s a reverenda feltűrt ujjai alól kilátszó finom, fehér, szinte nőies kézcsuklókkel, most megnagyobbitotta a távolságot, amennyiben Aurélie-t husz lépésnyire állította föl. Surin abbé tudta, hogy nézik, önmagát akarta tehát ügyességben fölülmulni. Aurélie kis-asszonynak is jó napja volt, mikor ilyen kitűnő mesterrel állott szemben. A kilőtt tollabba hosszan elnyújtott, gyöngye ivben s olyan szabályosan szállott tova, mintha önmagától röpöppenne könnyedén, simán az egyik lapdaverőtől a másikig anélkül, hogy a játékosoknak el kellene mozdulniok a helyükről. Amint Surin abbé kissé hátrahajolt, felső testének kecses alkata teljes mértékben érvényesült.

- Nagyon jó! Nagyon jó! - kiáltotta az al-megyefőnök elragadtatással. - Gratulálok, abbé ur!

Majd hátrafordult Condamine-né, Porquier orvos és Paloque-ék felé s így folytatta:

- Jöjjenek csak ide! Ilyet én még soha nem láttam!... Nemde, abbé ur, megengedi, hogy játékát megcsodálhassuk!

Az al-megye főnökség egész társasága egy csomóba verődve, ott foglalt állást a sikátor háttérében. Faujas abbé nem mozdult helyéből s könnyed fejbiccentéssel viszonzta Delangre és Condamin urak köszöntését. A pontokat még mindig ő jegyezte. Mikor Aurélie elhibázta a labdát, Faujas abbé jóakaróan megjegyezte:

- A távolság megváltoztatása óta önnek háromszáz pontja van; ezzel szemben hugának csak negyvenhét.

Miközben szinlelte, hogy érdeklődését teljes mértékben a labdajáték köti le, olykor-olykor gyors pillantást vetett Rastoil-ék kertje felé, melynek ajtaja tárva-nyitva volt. Eddigéle még csak Maffre ur mutatkozott ott egyedül, de őt visszahívták a kertbe.

- Min nevetnek olyan nagyon? - kérdezte Rastoil, aki a kertiasztal mellett Bourdeu urral beszélgetett.

- A püspök ur titkára labdázik, - felelte Maffre. - Csodálatos ügyességgel játszik, az egész városnegyed őt bámulja... Ott van a plébános ur is s valószínűleg nem győz csodálkozni.

Bourdeu ur nagyot szippantott a burnótjából s motyogta:

- Ah! Hát Faujas abbé ur ott van?

A tekintete most összeakadt Rastoil-ével, mire mindketten zavarba jöttek egy kissé.

- Ugy hallottam, hogy Faujas abbé megint csak kegyelt embere a püspök urnak - jegyezte meg Rastoil elnök.

- Oh, igen, ma reggel óta - mondotta Maffre. - Szent a béke és teljes a kibékülés. Nagyon megható részleteket hallottam. A püspök ur sirt is... Igaz, hogy Fenil abbénak nem volt minden tekintetben igazsága.

- Én azt hittem, hogy ön barátja a fővikáriusnak, Maffre ur! - jegyezte meg Bourdeu.

- Kétségkívül, de barátja vagyok azért a plébános urnak is - felelte a békebíró. - Hála Istennek, ő annyira kegyesletemű ember, akiről mindenféle rágalom lepattan. És mégis: nem vetemedtek-e annyira, hogy megtámadják az erkölcsiségét? Szégyen és gyalázat!

A volt megyefőnök megint csak furcsa pillantást vetett az elnök felé.

- Még politikai dolgokba is bele akarták keverni a plébános urat - folytatta Maffre. - Azt beszéltek, azért jött ide, hogy fölfordulást idézzon elő, jobbra-balra állásokat osztogasson és hogy a párizsi érdekszövetkezet ügyét vigye diadalra. Még egy rablóvezérről sem lehetne rosszabb dolgokat mesélni... Végre is kiderült, hogy mindez egy halom hazugságnál nem egyéb!

Bourdeu a botja végével fejet rajzolt a homokba.

- Oh, igen, magam is hallottam efféléket, - mondotta közömbös hangon. - Nem hihető, hogy a vallásügyi miniszter ilyen szerepet elvállalt volna... De különben is - Plassans becsületére legyen mondván - hinni akarom, hogy az efféle vállalkozást itt csufos kudarc érné. Itt senki sem megvásárolható.

- Ejh, merő locsogás az egész! - kiáltott fel az elnök, vállát vonogatva. - Hát azt hiszik, hogy egy várost csak úgy sundám-bundám ki lehet fordítani, mint a keshedt, ócska ruhát? Nyakunkra küldheti Páris valamennyi titkos rendőrkémjét: Plassans mégis csak legitimista marad. Látja azt a kis Péqueur-t? Ugy-e, hogy hamarosan elbántunk vele?... Mégis csak ostobák az emberek! Elhitetik magukkal, hogy titokzatos egyének járják be a vidékeket és csak úgy osztogatják az állásokat. Nem tagadom, magam is szeretnék egy ilyen urat látni.

Mérgelődött. Maffre nyugtalanságában jónak látta, hogy védekezzék.

- Már bocsánatot kérek - vágott közbe Maffre, - de én nem azt állítottam, hogy Faujas abbé bonapartista ügynök, sőt ellenkezően: ezt a vádat képtelenségnek tartom.

- Ejh, többé nem Faujas abbéról van szó! Én általánosságban beszélek. Az ördögbe is! Csak nem adja el így magát az ember!... Faujas abbé minden gyanunak fölötté áll.

Most csönd állott be. Bourdeu ezalatt befejezte a fej rajzát, nagy hegyes szakállt rajzolván neki.

- Faujas abbénak nincs politikai meggyőződése, - jegyezte meg Bourdeu szárazon.

- Az bizonyos! - mondotta Rastoil. - Eleinte rossz néven vettük tőle, hogy közömbös; ma már magam is helyeslem. Ezekkel a pletykákkal csakis a vallásnak ártanak... Ön éppolyan jól tudja, mint én, Bourdeu ur, hogy az abbét a legkisebb alattomos vagy gyanus cselekedettel sem lehet vádolni. Az al-megyefőnökségen soha még nem látta őt senki! Ugy-e, hogy igaz? Eddig még nagyon méltóan töltötte be a helyét... Ha csakugyan bonapartista volna: csak nem titkolná, terringette!

- Kétségkívül.

- Még hozzá igazán példás életet él. Feleségem és a fiam olyan részleteket mondtak el róla, amik végtelenül meghatottak engem.

E pillanatban ismét nevetés hangzott fel a sikátor felől. Majd Faujas abbé hangja volt hallható, amint valóban nagyszerű labdaütéséhez gratulált Aurélie kisasszonynak. Rastoil is félbeszakította beszédét s mosolyogva megjegyezte:

- Hallja csak! Vajjon mi az, amin ilyen jól mulatnak? Bizony még kedvet kap az ember s újra fiatal szeretne lenni.

De azután komoly hangon folytatta:

- Igen, úgy van, a feleségem és a fiam kedveltették meg velem Faujas abbét. Nagyon sajnáljuk, hogy annyira tartózkodó és hogy nem jár közibénk.

Bourdeu helyeslően intett a fejével. Ebben a pillanatban ismét ujjongó örömkialtások hangzottak föl a sikátor felől. Zürzavaros lábdobogás, kacaj és kiáltás hallatszott, mintha iskolásgyermekek vigan hancuroznának szünidejükben. Rastoil fölkelte kertisékére.

- Nohát, ezt már meg kell néznünk! - mondotta jókedvűen. - Már az én lábam is táncot jár.

A másik két ur nyomon követte. Mind a hárman kiállottak a kiskapu elé. Az elnök és a régi megyefőnök ezuttal merészkedtek először idáig. Mikor ezek hárman a sikátor tulsó végében az al-megyefőnökség társaságából álló csoportot megpillantották, komoly arcot vágtak. Péqueur des Saulaies al-megyefőnök legott fölegyenesedett s hivatalos állásához méltóan pöffeszkedett, míg Condamin-né nevetgélve járt-kelt a falak mentén, rózsaszínű ruhájának suhogásával betöltve az egész kis utcácskát. A két társaság sanda szemmel kémlelte egymást kölcsönösen, de sem ez, sem amaz nem akart elmozdulni a helyéről. A két társaság közt, még mindig Mouret-ék kerti kiskapujában, állott Faujas abbé breviáriumával a hóna alatt s vidám hangulatban alighanem jól mulatott, mert mintha észre sem venné a most kialakult helyzet csiklandós voltát.

Ezalatt a jelenvoltak visszafojtott lélegzettel szemlélték a játék menetét. Surin abbé, látván a felszaporodott nézőközönséget, ügyességét a maga teljességében akarta bemutatni s az elismerést azzal kivívni. Ujabb műfogásokat eszelt ki, hátat fordított játszótársainak s úgy kapta el látatlanban a feléje röpülő labdát s a feje fölött csodálatos pontossággal röpitette azt vissza, egyenesen Aurélie felé. Nagyon nekihevíült, verejtékezett, a haja összezsapzott; a gallérja, amely most már egészen félrecsuszott, lelógott a jobb vállára. De a győztes mégis csak ő ma-

radt mosolygó arccal, most is, mint mindig, bájosan. A két társaság önfeledten merült el csodálkozásában, s Condamin-né csipkekendőjének lobogtatásával intette le a tulkorán fölhangzó üdvívalgást. A fiatal abbé ekkor azután még jobban megcifrázta a játékát, amennyiben apró szökellésekkel, majd jobbra és balra olyan fordulatokat végzett, hogy a toll-labdát mindig más és más helyzetből fogadhatta. Ez volt a végső, nagy látványos mutatvány. Mozdulatait ekkor meggyorsította, miközben épp egy ugrás után, az abbé elhibázta a lépést és csöpp hija, hogy Condamin-né keblére nem esett, aki sikoltva tárta ki feléje karjait. A nézők közül sokan, akik azt hitték, hogy az abbé megsértette magát, hozzá rohantak; ő azonban - igaz, hogy megtántorodott - térdeire és kezeire támaszkodva, egyetlen pompás ugrással fölpattant, fölfogta a labdát és visszaröpítette Aurélie kisasszonyhoz, még mielőtt a labda érte volna a földet. És magasra emelt ütővel, Surin abbé ott állott diadalmasan!

- Bravo! Bravo! Nagyszerű! - kiáltotta Péqueur des Saulaies feléje tartva.

- Bravo!... Az ütés valóban gyönyörű volt! - áradozott Rastoil is, aki szintén feléje közeledett.

A játékot most félbeszakították. A két társaság teljesen megtöltötte a kis sikátort, tagjai összekeveredtek s körülvették Surin abbét, aki Faujas abbé mellett lihegve, fáradtan támaszkodott a falnak. Most mindenki egyszerre beszélt.

- Azt hittem, hogy kettészelte a fejét! - szólt oda Porquier orvos izgatott hangon Maffre urnak.

- Annyi bizonyos, hogy az efféle játékok többnyire rosszul végződnek, - motyogta Bourdeu ur, Delangre és Paloque-ék felé fordulva, miközben kezét fogott Condamin urral, akit különben az utcán ki szokott kerülni, nehogy üdvözlőnie kelljen.

Condamin-né, az al-megyefőnöktől az elnökhöz lépve, szinte szembesíteni akarta őket egymással. Majd így szólt:

- Oh, Istenem, én talán még rosszabbul jártam, mint ő! Én már azt hittem, hogy mind a ketten elvágódunk. Láthatták, egy nagy kőben botlott meg.

- Ott van, az a kő! - mondotta Rastoil. - Bizonyára megbotlott benne.

- Azt a gömbölyű követ gondolja? - kérdezte az al-megyefőnök, - aki most fölvette a földről a kavicsot.

Kivéve a hivatalos alkalmakat, ezek ketten még sohasem beszéltek egymással. Most azután mind a ketten a kavicsot vették közelebből szemügyre s egymás kezébe adogatva, megállapították, hogy bizony az eléggé éles, annyira, hogy az abbénak akár a cipőjét is kivághatta volna. Condamin-né, aki köztük állott, reájuk mosolygott és váltig erősítette, hogy most már ő is jobban érzi magát.

- Az abbé ur rosszul lett! - kiáltottak föl hirtelen a Rastoil-kisasszonyok.

És csakugyan, Surin abbé, mikor meghallotta, hogy mily nagy veszedelemben forgott, nagyon elsápadt. Megtántorodott, de ugyanakkor Faujas abbé, aki eddig háttérbe huzódott, erős karjai közé fogta és Mouret-ék kertjébe vitte, ahol egy székre leültette. Most azután mind a két társaság ellepte a lugast, ahol a fiatal abbé hirtelen eszméletét veszítette.

- Rose!... Vízet hamar és ecetet! - kiáltotta Faujas abbé, a tornác felé szaladva.

Mouret, aki éppen az ebédlőben tartózkodott, az ablakhoz rohant: megpillantván azonban a sokadalmat, amely a kertjét ellepte, ijedten hátrált és elbujt. Nem is mutatkozott többé. Rose ezalatt szinte egész patikára való gyógyszerekkel állott elő s dörmögve szólt:

- Csak legalább önagysága volna idehaza! De ő most a papnöveldeben van, a kicsikénél... Én magam egyedül vagyok, a lehetetlenre én sem vállalkozhatom, nemde?... A nagyságos ur pedig bizony meg se moccan. Tőle ugyan akár meghalhatna az ember. Most is ott lapít az

ebédlőben. Hát bizony, ő még egy pohár vizet sem adna senkinek, miatta akár el is pusztulhatnának az urak valamennyien.

Ily zsörtölődés közben érkezett a lugas elé, ahol Surin abbé aléltan feküdt.

- Oh, én édes Jézusom! - sopánkodott vénasszonyos sajnálkozások közepette.

Surin abbé pedig lecsukott szemmel, hosszú, szőke hajától beárnyékolt, sápadt arcával hasonlatos volt a szentképeken látható vértanukhoz. Az idősebbik Rastoil-kisasszony támogatta a fejét, amely enyhén hátrahajolván, fölfedte finom, fehér nyakát. Most mindenki odatódult. Condamin-né, ecetes vízbe mártott ronggyal simogatta gyöngéden a halántékait, miközben a két társaság tagjai aggódva figyeltek oda. Nagysokára az abbé fölnyitotta ugyan a szemét, de csakhamar ismét behunyta. Még két izben jött rá az ájulás.

- Ön ugyan rámijesztett! - korholta őt gyöngéden Porquier orvos, aki a kezét mindeddig a kezében fogta.

Surin abbé egy darabig még ülve maradt, zavarában hálálkodott, de egyuttal váltig erősítette, hogy neki ugyan nincs semmi baja. Mikor azután észrevette, hogy a reverendáját kigombolták, a nyaka pedig teljesen födetlen, mosolyra fakadt és megigazította a gallérját. Mikor azonban óva intették, hogy maradjon csak nyugodtan, mindenáron meg akarta mutatni, hogy de bizony nincs semmi baja és hogy erős. Visszatért tehát a Rastoil-kisasszonyok társaságában a sikátorba, hogy bevégezze velük a játszmat.

- Önnek kellemes lakása van itt, - mondotta Faujas abbénak Rastoil, aki mindvégig vele maradt.

- A levegő itt valóban pompás, - jegyezte meg olvadozó hangon Péqueur des Saulaies al-megyefőnök ur.

És a két társaság kíváncsian szemlélte Mouret-ék házát.

- A hölgyek és az urak talán ittmaradhatnak egy kis ideig a kertben, hiszen az abbé ur otthon van... - mondotta Rose. - Tüstént hozom a székeket!

És Rose hamarjában három fordulót tett, ellenére a társaság élénk tiltakozásának. Ekkor azután a két társaság tagjai - miután előbb egymást végigmérték szemmel - merő udvariasságból is helyet foglaltak: az al-megyefőnök Faujas abbétól jobbra, az elnök pedig balra. Nagyon barátságos és szívélyes hangú társalgás jött létre köztük.

- Ön ugyan éppen nem valami lármás szomszéd, plébános ur! - ismételte nyájasan Péqueur des Saulaies al-megyefőnök ur. - Nem hiszi, mily boldog vagyok, mikor mindennap, mindig ugyanabban az órában, megpillanthatom önt ebben a kis édenkertben. Az én sok vesződésem után, szinte csillapítóan hat rám.

- A jó szomszédság bizony ritka dolog! - jegyezte meg Rastoil ur.

- Kétséggel: a plébános ur a kolostor boldog nyugalját honosította meg itt, - vágott közbe Bourdeu ur.

Miközben Faujas abbé mosolygott és köszöntgetett, Condamin ur, aki nem ült le, hanem állva maradt, most Delangre ur füléhez hajolt és ezt sugta neki:

- No, Rastoil ur most arról álmodozik, hogy az ő együgyű fiát helyetteséül nevezik ki.

Delangre vészjósló pillantást vetett feléje, mert attól félt, hogy ez a javithatatlan fecsegő bizony még mindent elronthat; ez azonban az erdők és a vízművek felügyelőjét nem akadályozta meg abban, hogy tovább is folytassa:

- Bourdeu pedig máris azt hiszi, hogy kezében tartja a megyefőnökséget!

De megszólalt Condamin-né is, aki valóban nagy föltűnést keltett, midőn finom mosollyal ajkán így szólt:

- Ebben a kertben legjobban tetszik nekem az a bizonyos meghitt, bensőséges báj, amely mintha olyan zugollyá avatná ezt a helyet, ahonnan a világ minden nyomorusága ki van tiltva. Kain és Ábel itt bizonyára kibékült volna egymással.

És hogy szavainak még nagyobb jelentőséget adjon: jobbra és balra egy-egy tekintetet vetett a két szomszéd kertre. Maffre békebíró és Pourquoi orvos helyeslően biccentettek a fejükkel, Paloque-ék ellenben kérdően és nyugtalanul tekintettek egymásra, attól rettegvén, hogy ha kinyitják a szájukat, bizony még ferde helyzetbe kerülhetnek akár a jobb-, akár a baloldal felől.

Negyedóra mulva Rastoil fölállott.

- A feleségem nem tudja, hova lettünk, - motyogta.

Most valamennyien fölkeltek, kissé zavartan ugyan, vajjon milyen lesz a bucsuzkodás. Faujas abbé azonban karjait széttárva, mosolygó, nyájas arccal így szólt:

- Az én édenkertem ezután is nyitva lesz az önök számára!

Az elnök ur megígérte, hogy időről-időre meglátogatja a plébános urat s ugyancsak váltig fogadkozott nagy lelkesültséggel az al-megyefőnök is. Mialatt a két társaság tagjai még vagy öt hosszú percig bucsuzkodtak és kölcsönösen üdvözölték egymást, a sikátorban újból felhangzott a Rastoil-kisasszonyok és Surin abbé hangos kacagása. A labdajáték hévvel-tüzzel ismét javában folyt s a tollabda szabályos ivben röpködött erre-amarra a fal fölött.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Paloque-né, midőn egy pénteki napon belépett a Saint-Saturnin-templomba, megütközéssel látta, hogy Marthe a Saint-Michel-kápolna előtt térdel. Faujas abbé gyóntatott.

- No lám! - gondolta magában. - Hát végre mégis csak meghatotta az abbé szívét. No, de most már ittmaradok ám! Hej, ha most Condamin-né is beállitana! Az lenne ám csak az igazi mulatság!

Paloque-né leghátul, félig térdre ereszkedve, leült egy székre; arcát a tenyerébe temette, mintha buzgó imádkozásba merült volna, szétnyitott ujjai közt azonban leselkedett. A templom belsejére sötét homály borult. Imádságos könyvére eresztett fejével Marthe mintha aludnék; fekete alakja élesen rajzolódott egy oszlop fehér lapjára. Hogy élet van benne: egyedül a vállai árulták el, amelyek a zokogástól meg-megremegtek. Oly mélyen lesújtotta a fájdalom, hogy észre sem vette, mikor reá került a sor, valahányszor Faujas abbé egy-egy vezeklő hívével végzett. Az abbé várt egy-egy pillanatig s türelmetlenül kopogtatott a gyóntatószek oldalán. Ekkor azután egyike azoknak az asszonyoknak, akik még ott vártak - látva, hogy Marthe meg se mozdul - helyette a gyóntatószekhez ment. A kápolna immár kiürült, de Marthe még mindig mozdulatlanul, szinte öntudatlan állapotban maradt a helyén.

- Ez ugyan tüzet fogott! - mondotta Paloque-né. - De már mégsem illik ennyire elárulni magát, még hozzá a - templomban!... Ah! Nini, itt jön Condamin-né.

Valóban, Condamin-né lépett a templomba. A szenteltviztartó előtt egy pillanatra megállott, lehuzta a keztyűjét s bájos mozdulattal keresztet vetett magára. Selyemruhája zizegve suhogott, amint a szűk széksorok közt végighaladt. Miközben letérdelt, szoknyájának zizegése szinte egészen betöltötte a magas boltíveket. Arca nyájas, barátságos volt, szinte mosolyogni látszott a templom komor homályában. Nemsokára már csak ketten maradtak a templomban; ő és Marthe. Faujas abbé türelmetlenségében most már még erősebben kopogott a gyóntatószek oldalán.

- Asszonyom, önön van a sor, én az utolsó vagyok, - sugta oda udvariasan Condamin-né, aki nem ismerte föl Marthe-ot.

Marthe odafordította az arcát, amely az idegességtől megvékonyodott s az izgalmaktól sápadt volt. Ugy látszott, hogy meg sem értette a hozzá intézett szavakat. Mintha bűvös álomból ébredt volna föl, s a szempillái remegtek.

- Nos, hölgyeim, mi lesz? - szólta ki a gyóntatószek félignyitott ajtaján át Faujas abbé.

Ekkor azután Condamin-né mosolyogva engedelmeskedett az abbé hívásának s fölállott. Marthe, mikor felismerte Condamin-nét, hirtelen a kápolnába ment s ott három lépésnyire a gyóntatószéktől ismét térdre ereszkedett.

Paloque-né pompásan mulatott e jelenet láttára; szinte már várta, mikor kap hajba ez a két asszony. Marthe bizonyára minden szót meghallott, mert Condamin-nének sipító hangja volt. Elcsevegte a bűneit, bájos, közvetlen fecsegésével szinte egészen eltöltötte a gyóntatószéket. Egy pillanatra mintha még halk kacagása is felhangzott volna, elfojtott nevetés volt az, minek hallatára Marthe is fölemelte szenvedő arcát. Condamin-né egyébként hamar végzett. Már távozott, de megint csak visszament a gyóntatószekhez s most már nem térdelt le, hanem állva, kissé meghajolva fecsegett tovább.

- Ez az ördögi asszony gunyt üz Mouret-néből és a papból egyaránt, - gondolta magában Paloque-né. - Oh, ő sokkal ravaszabb, hogysem mindez fölforgathatná az életét.

Condamin-né végre is távozott. Marthe a tekintetével kísérte végig s arra várt, hogy végképp eltűnjék. Ekkor azután odatámaszkodott a gyóntatószékhez s mikor letérdelt, térdei hangos koppanással ütődtek a térdeplő fájához. Előrenyújtott nyakkal ment közelebb a gyóntatószékhez Paloque-né, de csak Marthe sötétszínű szoknyáját láthatta, amint széles ívben szétterült a földön. Közel félóra hosszat semmi moccanás. Egy pillanatra mintha fojtott zokogás hangzott volna föl a didergő csöndben, amit csak a gyóntatószék száraz recsenése szakított félbe olykor. De most már unni kezdte a kémkedést és csak azért maradt még helyén, hogy Marthe-nak elmenőben erősen a szeme közé nézhessen.

A gyóntatószékből Faujas abbé távozott elsőnek, idegesen csapva be annak ajtaját. Hajlott testtel, még sokáig maradt Marthe mozdulatlanul a szűk fülkében. Mikor azután leeresztett fátyollal távozott, nagyon megtörtnek látszott. Még keresztet is elfelejtett vetni magára.

- Duzzognak. Az abbé nem volt tulságosan udvarias, - mormolta magában Paloque-né, aki Marthe-ot egészen a püspöki palota előtt elterülő térig nyomon követte.

Ott azonban Paloque-né megállott s miután meggyőződött arról, hogy senki nem leselkedik utána: besurrant abba a házba, ahol Fenil abbé lakik, a tér egyik szögletében.

Marthe most már ugyyszólván csakis a Saint-Saturnin templomban morzsolgatta le napjait, ahol lázas buzgalommal tett eleget vallási kötelességeinek. Maga Faujas abbé is gyakran megkorholta, amiért oly szenvedélyes módon gyakorolta az ájtatosságot. Havonként csak egyszer engedte meg neki, hogy áldozzék; szabályozta az ájtatoskodás idejét és megkövetelte tőle, hogy ne temetkezzék el annyira buzgó imádkozásaiban. Marthe-nak sokáig kellett könnyörögnie, amíg Faujas abbé megengedte neki, hogy reggelenként csendes misét hallgathasson. Egyszer pedig, midőn Marthe elmondotta, hogy teljes óra hosszat feküdt szobájának jéghideg kockakövein, valami hiba miatt akarván magát így megbüntetni, Faujas abbé módfelelt felingerült és tudtára adta neki, hogy a vezeklés mértékét egyedül a gyóntatóatyának áll jogában kiszabni. Az abbé nagyon szigorúan bánt vele s azzal fenyegette meg, hogy visszaküldi Bourrette abbéhoz, ha még egyszer engedetlenségén rajta kapja.

- Megbántam már, hogy elfogadtam önt, - mondogatta Faujas abbé elég gyakran. - Nekem csak engedelmes lelkekre van szükségem.

Ezek a korholások valósággal boldoggá tették Marthe-ot. Az a vaskéz, amely megtörte őt; az a kéz, amely visszatartotta őt attól a folytonos ájtatoskodástól, melyben végképp elmerülve szeretett volna megsemmisülni: az a kéz korbácsolta föl benne minduntalan újra és újra a vágyakozást. Ujjonc maradt ő mindvégig, csak apránként mélyült el a szeretetben, majd hirtelen visszaretent, más mélységeket sejtve s boldognak érezve magát attól a lassu uttól, amely ismeretlen gyönyörök felé viszi. Az a végtelen nyugalom, amit eleinte a templomban érzett; az önmagáról és a külvilágról való tökéletes megfeledkezés, most ime, való gyönyörre, élő boldogsággá változott, amelyet ő felidézett, amelyet kézzel megfoghatott. Ez volt az a boldogság, amiről ő fiatalsága óta bizonytalan vágyakozással álmodozott s amit negyvenesztendőskorában végre megtalált. Megelégszik ő ezzel a boldogsággal, amely visszaadta neki elmúlt szép esztendeit, amely önző életre készíti őt, aki most már csakis a benne föléledt s a lelkét simogató új érzésekkel van eltelve.

- Legyen jó irántam! - mormolta halkán Faujas abbénak. - Legyen jó irántam, mert szükségem van a jóságra.

Mikor azután csakugyan jó volt hozzá Faujas abbé, Marthe térdénállva szerette volna megköszönni neki. Szelid, nyájas volt ilyenkor az abbé, atyai hangon beszélt hozzá s megmagyarázta neki, hogy tulságosan élénk a képzelődése. Az Isten nem szereti - mondogatta az abbé - ha így, nyakra-főre imádják. Marthe azonban csak mosolygott, szinte megszépült, megfiatalodott és kipirult. Megigérte, hogy megokosodik. De azután mégis csak egy sötét zugolyban

fetrengett a kőkockákon, ha rájött a vallásos buzgóság. Most már nem térdelt többé, hanem szinte ülve csuszott a földön, izzó szavakat rebegve, s amikor már a szavak elhaltak ajkán, folytatta az imát, lelke egész lényé lendületével esdekelve azért az isteni csókért, amely - úgy képzelte - állandóan a feje fölött lebegett, de amely sohasem szállott le reá.

Marthe otthon zsémbelődő lett. Eddigelé közömbösen vonszolta életét; fáradt volt és boldog, ha az ura békén hagyta; amióta azonban Mouret a napjait otthon töltötte, otthon ténfergett s ingerkedő gunyolódásai megszűntek: Marthe megsoványodott, megsárgult. Az ura jelenléte untatta, fárasztotta.

- Mindig itthon lábatlankodik! - panaszkodott Marthe a szakácsnőjének.

- Hát persze, hogy csupa rosszaságból teszi! - felelte a szakácsnő. - Alapjában véve Mouret ur nem jó ember. Oh, nem ma vettem én ezt rajta észre! Azt az alattomos, sunyi ábrázatot is - ő, aki annyira szereti a sok beszédet, higgye el, nagyságos asszonyom, csakis azért mutatja így komédiázva, hogy megessen a szivünk rajta. Dul-ful ugyan mérgében, de nem mutatja, csakhogymegszánjuk őt és hogy mindenben legyen meg az ő akarata. Önnek, asszonyom, teljesen igaza van, ha nem indul a csalfa látszat után.

Mouret most már csak a pénze révén tudta hatalmában tartani a két nőt. A civódást kerülte, mert attól félt, hogy életét azzal még jobban megkeseríti. Miután a zsörtölődést abbahagyta, hát inkább keresett, kutatott, kémlelt, mindenhová beleütvén az orrát; de azért még mindig elszomorodott, valahányszor száz sou értékű pénzt tagadott meg Marthe-tól avagy Rose-tól. Rose-nak havonként száz frankot adott élelemre; a bor, az olaj, a konzerv otthonról tellett ki. Ámde ennek az összegnek a hónap végéig futnia kellett, még hogyha a szakácsnő kénytelen lett volna is a magáéból hozzájárulni. Marthe-nak azonban nem volt semmije, az ura teljesen pénz nélkül hagyta. Így hát kénytelen volt a szakácsnővel egyetérteni, hogy a száz frank havi átalányösszegeből legalább tíz frankot megtakaríthasson. Gyakran megesett, hogy jóra való cipője sem volt: ruhára s egy kalapra való összeget kénytelen volt az édesanyjától kölcsön kérni.

- De hiszen ez a Mouret tisztára megbolondult! - kiáltozott dühében az öreg Rougon-né. - Meztelen csak nem mehatsz ki az utcára! No, de majd beszélek én a fejével!

- Kérve-kérem, édesanyám, ne szóljon neki! - esdekelt Marthe. - Gyűlöli önt! Ha megtudja, hogy panaszkodtam reá, hát még rosszabbul fog bánni velem.

Azután sirva tette még hozzá:

- Oh, én sokáig pártját fogtam az uramnak, de tovább már nem bírok hallgatni... Emlékezhettek még reá, édesanyám, mikor még azt sem engedte meg, hogy a lábamat kitegyem az utcára. Zár alatt tartott s úgy bánt velem, mint valami élettelen tárggyal. Most azután azért bánik velem ilyen kegyetlenül, mert láthatja, hogy végre kiszabadultam a kezeügyéből s immár nem vagyok többé hajlandó arra, hogy a cselédje legyek. Vallástalan, önző, rosszszívű ember!

- De legalább nem ütleget talán?

- Most még nem, de még az is elkövetkezhetik. Mindent, de mindent megtagad tőlem! Immár öt esztendeje annak, hogy inget nem vásároltam. Tegnap megmutattam neki az ingeimet. Bizony már keshedtek s úgy össze-vissza vannak javítgatva és foltozva, hogy szégyellem viselni. Mouret megtekintette s megtapogatta az ingeket s kijelentette, hogy a jövő esztendeig még kibírják... Soha egyetlen centime nincs a zsebemben; husz souért egy egész verset kell sirnom neki. A minap is Rose-tól kellett két sou-t kölcsön kérnem, hogy cérnát vehessek. A keztyűmet javítottam ki, amely már csupa rongy volt.

De azután elmondott még az anyjának sok mindenféle adatot: hogy szurkos fonállal maga javíttatja a cipőjét; maga mossa ki teában a szalagjait, hogy földiszítse velük a kalapját; hogy tintával kénytelen bekenni egyetlen selyemruhájának nyütt hajlásait, hogy a kopást eltüntesse. Rougonné elérzékenyült s leányát tiltakozásra serkentette. Mouret valóságos szörny, aki a fősვნységet már annyira tulozza, - ahogy Rose mondotta, - hogy még a körtéket is számon tartja a padláson s a cukrot a szekrényben. Fukarkodik a konzervekkel s az előző napról a megmaradt kenyérhéjat is maga eszi meg.

Kiváltképpen szenvedett Marthe amiatt, hogy nem tudott adakozni a Saint-Saturnin-templom javára. Tíz sou értékű pénzdarabokat rejtett papirosdarabokba, s tartogatta azokat gondosan a vasárnapi nagymisékre. Most pedig, mikor a leánymenedékhely védnőknője ajándékokkal készültek kedveskedni a székesegyháznak, - szentségtartót, ezüst keresztet, zászlót - igazán szűgyenkeznie kellett. Kénytelen volt elkerűlni őket s úgy színlelni, mintha egyáltalán tudomása sem volna erről a mozgalmukról. A hölgyek sajnálták is őt nagyon. Már akár meg is lopta volna az urát, ha meg tudta volna találni az íróasztal fiókjának kulcsát: annyira gyötötte a vágy, hogy ő is földiszíthesse azt a templomot, amelyet annyira szeretett. A megcsalt asszony féltékenysége kinozta őt akkor, midűn Faujas abbé azt a kelyhet használta, amelyet Condamine-né ajándékozott a templomnak: ellenben olyankor, midűn a misemondáskor az abbé az ő oltárterítűjét használta, boldog örűm töltötte el s buzgóságtól remegű szívvvel imádkozott, minthogyha őnmagából volna valami jelen ott, ahogy a pap a karjait széttárta. Szerette volna, ha egy egész kápolna az övé lehetett volna: arról álmodozott, hogy egy egész vagyont rááldoz, oda bezárkűzik s az Istent saját hajlékában fogadja - őnmagának, egyedűl!

Rose, aki hovatovább egészen megnyerte a bizalmát, mindenáron pénzt akart szerezni urnűje számára. Ez idén a legszebb gyűmölcsűket elrejtette és eladta, a padláson összeszedett egy halom ócska butort, s amikor ily módon sikerűlt vagy háromszáz frankot összekuporgatnia, diadallal adta át azt Marthe-nak, aki meghatottan ölelte magához az öreg szakácsnűt.

- Oh, mily jó vagy te, Rose! - hálálkodott Marthe, tegezve a cselűdjét. - De bizonyos vagy-e abban, hogy Mouret nem vette észre?... A minap a rue des Orfèvres-ben aprű, csiszolt ezűst misekannákat láttam; egészen kicsinyeket, kétszáz frank az áruk... Ugy-e, Rose, megteszel nekem valami szűvességet? Magam nem akarom szeműlyesen megvásárolni azokat, mert valaki megláthatná. Kérd föl tehát a hugodat, vásárolja meg ő, hozza ide az éjszaka, s adja be neked, Rose, a konyhaablakon.

A misekannák megvűtele bizony tiltott, ármányos cselekedet volt, de talán éppen azért okozott neki olyan nagy örűmet. Három napon keresztül szekrénye mélyén, a fehérenműűi közt rejtegette, s mikor azután a Saint-Saturnin-templom sekrestyűjében átadta azokat Faujas abbénak, reszketett és hebegve beszűlt. Az abbé atyailag megdorgálta. Faujas abbé egyáltalán nem szerette az ajándékokat; különben is a pénzről - az őnérzetes, erős emberhez méltóan - mindig csak megvűtéssel nyilatkozott, mint aki csakis hatalomra és uralkodásra törekszik. Még az első két nyomoruságos esztendű során, mikor pedig anyjával egyűtt csak kenyéren és vizen élt, soha eszűbe sem jutott volna, hogy akár csak tíz frankot is kölcsűn kérjen Mouret-éktől.

A megmaradt száz frankot Marthe biztos helyen őrizte. Most már ő is fukarkodott; számíttatva, vajjon hová s mire fordítsa ezt az összeget, s minden reggel ujjabb és ujjabb ötlete támadt. Javában tervezgetett, midűn Rose egyszer csak azt jelentette neki, hogy Trouche-né szeretne bizalmasan beszűlni vele. Olympe, aki sűlve-fűve ott ténfergett órák hosszat a konyhában, bizalmas barátságot kötűtt Rose-val, akitől gyakrabban kért kölcsűn negyven sou-t, hogy ne kelljen fölmászni a lépcsűkűn az erszénűyéért, amit fűnn felejtett.

- Menjen fel hozzá, nagyságos asszony - mondotta Rose -, odafenn zavartalanul elbeszűlgethetnek... Oh, derék emberek ám azok s nagyon szeretik a plébános urat. Ezek is sokat szenvedhettek már életűkben! Megszakad az ember szűve, mikor Trouche-né panaszait hallja.

Olympe-ot könnyek közt találta Marthe. Olympe előadta, hogy az ő nagy jóságukkal az emberek mindig csak visszaéltek. Majd elmagyarázta besançon-i ügyeiket, ahol egyik üzlettársuk gazsága miatt roppant adósságok szakadtak a nyakukba. Sulyosbitja a helyzetüket az is, hogy a hitelezők immár türelmetlenkednek. Épp most kapott egy gorombahangu levelet, melynek írója azzal fenyegeti meg, hogy a dolgot tudomására hozza a plassans-i polgármesternek és a püspök urnak is.

- Én magam minden szenvedésre kész vagyok, de még az életemet is odaadnám, csak hogy a bátyám szégyent ne valljon velünk! - zokogta Olympe. - Oh, ő már eddig is sokat tett értünk, nem akarom tehát ezt is elmondani neki, mert bizony ő nem gazdag ember, s így csak hiába gyötörné magát... Istenem, ugyan mit csináljak, hogy az az ember ide ne írjon? Meghalnék szégyenletemben, ha ilyen levél érkezne a polgármester és a püspök ur címére. Ahogy én a bátyámat ismerem, bizonyos, hogy belehalna!

Ekkor már Marthe szeme is könnybe lábadt. Az arca is nagyon halovány volt s váltig Olympe kezét szorongatta s anélkül, hogy az kérte volna, följajlotta neki a maga száz frankját.

- Bizony ez kevés, de hátha ezzel is el lehet háritani a veszedelmet! - kérdezte Marthe aggódó hangon.

- Száz frank, száz frank! - ismételte Olympe. - Oh, nem és nem, ezzel az összeggel biz az nem fog megelégedni.

Marthe vigasztalan volt. Fogadkozott, hogy ezuttal nincs több pénze s annyira megfélekedett magáról, hogy még a misekannák dolgát is előhozta, hogyha nem vette volna meg azokat, akkor most odaadhatná neki a háromszáz frankot. E szavak hallatára Trouche-né szeme hirtelen fölcsillant.

- Hiszen éppen háromszáz frankot követelnek most tőlem, - mondotta Olympe. - Bizony mondom, sokkal nagyobb szolgálatot tett volna a bátyámnak, ha nem lepte volna meg őt ezzel az ajándékkal, amely különben is a templomé. Oh, a besançon-i hölgyek be sok szép ajándékkal halmozták el őt, de azért semmivel sem lett gazdagabb! Ne adjon többé ajándékot, hiszen az valóságos lopás! Hanem forduljon én hozzám, hiszen olyan sok rejtett nyomorúság van... Oh, nem, száz frank nem elégít ki engem.

Jó félórai panaszos siránkozás után azonban, mikor Olympe meggyőződött, hogy Marthe-nak száz franknál csakugyan nincs több pénze, végre mégis csak megelégedett ezzel az összeggel is.

- Ezt az összeget elküldöm annak az embernek, hogy egy kissé elhallgattassam - mormolta Olympe. - Tudom azonban, hogy nem sokáig hagy bennünket békén... De főként arra kérem önt asszonyom, hogy egyetlen szót ne szóljon minderről a bátyámnak, mert megölné vele... Mi több; jó lenne, ha az uram sem tudná meg a mi kis ügyleteinket, mert ő meg annyira önérzetes, hogy még valami ostobaságot is képes lenne elkövetni, csakhogy lerója a tartozását önnel szemben. Mink, asszonyok, megértjük egymást, nemde?

Marthe módfölött boldognak érezte magát, hogy ezzel a kölcsönrel segítségükre lehetett. Ettől kezdve azután újabb gond szakadt a nyakába: Faujas abbé feje felől el kell háritani mindenáron azokat a veszedelmeket, amelyek őt tudtán kívül fenyegették. Gyakran időzött most már Trouche-éknál s órákat töltött együtt Olympe-val arról tanakodva: mily módon tudnák kielégíteni a hitelezőket! Olympe azt is megvallotta, hogy bizony számos rendezetlen váltó van forgalomban az abbé aláírásával; mily nagy lenne tehát a botrány, hogyha ezek a váltók az itteni végrehajtó kezeibe kerülnének! Ezek a váltóösszegek, Olympe szerint, oly nagyok voltak, hogy sokáig meg sem merte vallani, mikor Marthe váltig vallatta őt. Egy napon végre mégis megnevezte: huszezer frank a tartozásuk! Marthe ereiben megfagyott a vér. Huszezer

frankot ő sohasem fog előteremthetni! Meredt szemmel bámult maga elé és az a gondolat merült fel elméjében, hogy meg kell várnia Mouret halálát, hogy ekkora összeg álljon rendelkezésére.

- A huszezer frank összeget persze, hozzávetőlegesen értettem, - sietett Olympe megjegyezni, akit Marthe hirtelen elkomorodott arca most szinte megijesztett. - Mi azonban azt is szívesen fogadnánk, ha apránként, tíz év alatt rendezhetnék. A hitelezők várnának, ameddig csak mi akarjuk, ha bizonyosak lehetnének afelől, hogy a részletösszegeket pontosan megkapják... Hát bizony elég sajnós, hogy nincs senki, aki - megbízván bennünk - előlegezné nekünk a szükséges összeget!

Beszélgetésük rendszerint e tárgy körül forgott. Olympe igen gyakran szóba hozta Faujas abbé személyét is, úgy színlelvén, mintha imádná a bátyját. Némely bizalmas részleteket is elmondott róla: hogy nagyon csiklandós, a baloldalán nem tud aludni, a jobb vállán földieperhez hasonló anyajegye van, amely tavasszal oly élénk piros színű, mintha csak igazi volna. Marthe mosolyogva és örömet hallgatta ezeket a bizalmas részleteket, majd kikérdezte Olympe-ot mind a maga, mind pedig Faujas abbé gyermekkorát illetően. De hogyha megint csak visszatértek a pénzkérdésre, Marthe szinte beleőrült tehetetlenségének gondolatába s olyan keservesen panaszkodott urára, hogy Olympe - ettől felháborodván - immár Marthe fülhallatára csak az „a vén zsugori” néven nevezte mindig Mouret-t. Mikor Trouche a hivatalból hazatért, olykor még ott találta Marthe-ot, amint a két asszony beszélgetésben volt elmerülve. Ilyenkor azután mindketten hirtelen elhallgattak s más tárgyra tértek át. Trouche megőrizte komoly, önérzetes magatartását. A leánymenedékhely védnőknői nagyon meg voltak vele elégedve. Soha nem látták, hogy betette volna a lábát a kávéházba.

Közben Marthe, hogy valahogyan segíthessen Olympe baján, aki néha már azt emlegette, hogy leveti magát az emeletről, Rose-t arra serkentette, hogy szedje össze és adja el a zsibárusnak azokat az ócska holmikat, amiket már ugys a sarokba dobtak. Marthe és Rose eleinte még félt és csakis a rozoga, sánta asztalokat merték elhordatni s ezeket is csak olyankor, mikor Mouret távol volt. Később azonban már sor került az értékesebb tárgyakra is s áruba bocsátották a porcellánféléket, az ékszereket s mindama apró-cseprő dolgokat, amelyeknek eltűnése nem okozott valami tulságosan nagy feltűnést. Hát bizony végre is veszedelmes lejtőre jutottak s már attól sem rettentek volna vissza, hogy még a butorokat is eladják, nem hagyván meg egyebet a négy pusztá falnál, ha Mouret egy napon nem vágja szeme közé Rose-nak, hogy tolvaj, s nem fenyegeti meg azzal, hogy a rendőrbiztosságnál följelentést tesz ellene.

- Már mint hogy én tolvaj volnék, uram? - kiáltott fel Rose méltatlankodva. - Válogassa meg uram, a szavait!... Talán bizony azért, mert ön látta, mikor a nagyságos asszony egyik gyűrűjét eladtam? Hát tudja meg, hogy ez a gyűrű az enyém volt! A nagyságos asszony azt a gyűrűt nekem ajándékozta, mert a nagyságos asszony nem olyan kutya zsugori, mint ön, uram!... Hát nem szégyelli magát, hogy szegény feleségének soha egy sou-ja nincsen? Hiszen még egy pár jóra való cipője sincs. A minap is a sajátomból fizettem ki a tejesasszonyt... Hát igen: eladtam a gyűrűt. És aztán? Nem az övé volt-e az a gyűrű? Jogosan tehette pénzzé, mikor az ur mindent megtagad tőle.

Eladom én még ezt a házat is a feje felül, ha kell! Megértette? Igenis, ezt a házat, ugy, ahogy van - mindenestül! Mikor annyira sajnálom szegényt, hogy olyan meztelenül kell járnia, akárcsak evangélista Szent Jánosnak!

Mouret azonban ettől kezdve állandóan résen volt és örködött: elzárta a szekrényeket s magához vette a kulcsokat. Valahányszor Rose távozott hazulról, mindannyiszor gyanakvó tekintettel nézett a kezére, megtapogatta a zsebeit, ha úgy vélte, hogy azok gyanusan dagadoznak. A zsibárustól visszavásárolt néhány tárgyat, azokat visszahelyezte régi helyükre, gon-

dosan letörülgette s mindezt Marthe szemeláttára, hogy emlékeztesse őt „Rose tolvajlásaira”. Marthe-ot azonban sohasem vádolta meg egyenesen. Kiváltképpen egy metszett kristály-palack szolgáltatott okot arra, hogy Mouret a feleségét jól megkinozza. Rose ezt a palackot husz sou-ért bocsátotta áruba. Most azután Rose-nak - aki azt állította, hogy a palackot eltörte - ezt a palackot minden étkezéskor az asztalra kellett tennie. Egy reggel azonban, mikor a reggelit felszolgált, keserűségében Rose ezt a palackot Mouret szemeláttára a földre ejtette.

- No, de most már csak igazán eltört, ugy-e, nagyságos ur? - jegyezte meg Rose, egyenesen a gazdája szeme közé nevetve.

Mikor azután Mouret azzal fenyegette meg, hogy elkergeti, Rose visszavágott:

- Hát csak próbálja meg!... Huszonöt év óta szolgálom az urat! Hát tudja meg, hogy akkor a nagyságos asszony is velem jön ám!

Végre is Marthe - akit Rose és Olympe ingerlései végtelenül elkészerítettek - föllázadt az ura ellen. Ötszáz frankra volt szüksége mulhatatlanul! Olympe immár egy hét óta azt zokogta a fülébe, hogy ha a hónap végéig nem tudja előteremteni az ötszáz frankot, Faujas abbé egyik kezességi váltójának szövegét „közzéteszik valamelyik plassans-i ujságban”. Ettől a rettentő fenyegetéstől, melynek jelentőségével voltaképpen tisztában sem volt, Marthe annyira meg-rémült, hogy elhatározta, hogy most már mindent megkockáztat. Még aznap este, mikor pihenni tértek, Marthe ötszáz frankot kért az urától: mikor azonban Mouret elképedve nézett rá, Marthe hivatkozott arra a tizenöt esztendei önfeláldozó szolgálatra, amit Marseille-ben teljesített a pénztárasztal mögött, tollal a füle mellett, mint valami alkalmazott.

- Együtt kerestük a vagyont, tehát mind a kettőnké! - mondotta Marthe. - Ötszáz frankot követelek!

De már erre egyszeriben végeszakadt Mouret némaságának s iszonyu haragra lobbanva, roppant bőbeszédűséggel förmedt reá.

- Ötszáz frank! - kiáltott föl Mouret. - Ugy-e, a papodnak kell?... Én most itt adom a hülyét és hallgatók, pedig volna ám sok mondani valóm! Valahogyan azt ne higgyétek ám, hogy én belőlem végtelenségig bolondot csinálhattok... Ötszáz frank! Miért nem mindjárt ezt az egész házat? Igaz különben, hogy ez a ház máris az övé! Most pedig még pénzt is akar, nemde? Ugy-e hogy hajszol téged, hogy pénzt kérj tőlem?... Oh, ha arra gondolok, hogy idehaza éppugy érzem magam, mintha erdőben volnék. Utoljára még a szememet is kilopják itthon. Fogadni mernék, hogyha én most fölmennék kutatni annak a papnak a lakására, hát ott talál-nám az én szegényes holmiaimat az ő fiókjában. Tegnap vettem számon a fehérneműimet: hiányzik: három alsónadrág, hét pár félharisnya, négy vagy öt ing. Semmisem az enyém többé: eltűnik, elpárolog innen minden... Oh, nem... nem adok én neked egyetlen sout sem! Megértetted?

- Ötszáz frankot akarok. A vagyonunk fele az enyém! - ismételte Marthe nyugodt hangon.

Mouret még vagy egyórahosszat dult-fult, átkozódott s huszszor is megismételt egy-egy szemrehányást. Rá sem ismert többé a saját feleségére. Mielőtt a pap ide betette a lábát, Marthe szerette őt, hajtott a szavára s rendben tartotta a ház dolgát. Beh gonosz emberek lehetnek is azok, akik ellene ingerlik a feleségét! Mikor azután már a hangja teljesen berekedt, Mouret lerogyott egy karosszékre összetörten, gyöngén, mint a gyermek.

- Add ide az íróasztal kulcsát! - mondotta Marthe.

Mouret fölkelt s összeszedve maradék erejét, végső kétségbeesésében még egyszer felordított:

- Hát mégis csak ki akarsz fosztani, ugy-e? A gyermekeidet koldusbotra akarod juttatni s hadd maradjon kenyér nélkül a ház!... Hát jól van, rabolj el mindent, hívd ide Rose-t s rakja tele a kötényét. Nesze hát, itt a kulcs!

És ezzel odahajította a feleségének a kulcsot, amit az a párnája alá rejtett. Marthe egészen belesápadt a veszekedésbe, ami első heves összeütközése volt az urával: azután lefeküdt, míg Mouret az éjszakát a karosszékekben töltötte. Reggel felé Marthe az urát zokogni hallotta. Vissza is adta volna már neki a kulcsot, de Mouret, mint aki eszt vesztette, lerohant a kertbe, pedig még koromsötét volt.

A béke látszólag helyreállt köztük. Az íróasztal kulcsa állandóan ott függött a tükör mellett egy szögön. Marthe, aki a sok pénz látványához nem volt hozzászokva, szinte irtózott a pénztől. Eleinte nagyon félénk volt és szinte szégyenkezett, valahányszor kinyitotta a fiókot, ahol Mouret állandóan vagy tizezer frank készpénzt tartogatott borvásárlások céljából. Marthe pontosan csak annyi pénzt vett ki onnan, amennyire éppen szüksége volt. Olympe különben is okos tanácsokkal látta el: miután most már a kulcs az ő birtokában van, hát takarékoskodjék! Minthogy pedig Olympe azt is észrevette, hogy Marthe szinte reszketve nyúl a „pénzmaghoz” - egyelőre békén hagyta őt s nem hozakodott elő besançon-i adósságaival.

Mouret megint csak visszaesett komor hallgatagságába. Ez az újabb csapás még hevesebb volt, még jobban szíven találta, mint az, amikor Serge belépett a papnevelőintézetbe. Barátai, a kistőkések, akik négy és hat óra közt rendszeren elvégezték mindennapi sétájukat a Sauvaire-sétányon, most már komolyan aggódtak miatta, mikor lógó, lóbálódzó karokkal, levert, tompult arckifejezéssel látták őt feléjük közeledni s kérdéseikre alig hogy éppen válaszolt valamit, mint aki gyógyíthatatlan betegségben szenved.

- Hanyatlik... hanyatlik Mouret, - mondogatták barátai. - Negyvennégy éves korához képest szinte érthetetlen. Bizony még majd egészen elmegy az esze.

Most már úgy látszott, hogy meg sem érti azokat a rosszindulatu célzásokat, amiket fülehallatára tettek az ő rovására. Ha egyenesen Faujas abbé felől tudakozódtak tőle, Mouret könnyedén elpirult s azt felelte, hogy nagyon jó lakó, aki a legnagyobb pontossággal fizeti meg mindig a házbért. Háta mögött azonban ezek a padon, a napsütésben sütkérező kistőkések a markukba röhögtek.

- Végre is megkapta azt, amit megérdemelt! - jegyezte meg egy volt mandulakereskedő. - Emlékezzenek csak vissza, mennyire lelkesült azért a papért! Ő volt az, aki széltebenhosszában nem győzte dicsérni a papot. Ma pedig, valahányszor a papról beszél vele valaki, bezzeg savanyu képet vág!

És ekkor ezek az urak botrányos mendemondákat sugdostak egymás fülébe a pad egyik sarkától a másikig.

- Bármint legyen is, - szólalt meg halkan egy nyugalomba vonult cserzővarga - Mouret pipogya ember! Én már rég kivettem volna a szűrét annak a papnak!

És valamennyien odanyilatkoztak, hogy Mouret-nak tisztára elment az esze, aki pedig valamikor legjobban kigunyolta az olyan férjeket, kiket a feleségük orruknál fogva vezet.

Magában a városban azonban ezek a pletykák mégsem terjedtek bizonyos naplopók és szószátyárok társaságán túl, noha voltak bizonyos személyek, akik azokat állhatatosan terjesztették. Az abbé vonakodott elfogadni a plébánián az őt megillető lakást és továbbra is Mouret-éknél maradt. Ennek oka azonban saját kijelentése szerint az volt, hogy nagyon megszerette azt a szép kertet, ahol ő oly nyugodtan olvashatta a breviáriumát. Hitbuzgósága és aszkéta-

szerű életmódja, nemkülönben határozott tartózkodása a világi hiuságoktól és a nőknek való tetszenivágyástól, - amit pedig némely pap megenged magának - minden gyanúnak fölébe helyezte őt. Az ifjusági kör tagjai azzal vádolták meg Fenil abbét, hogy Faujas abbé romlására törekszik. Egyébiránt az egész újváros Faujas abbé pártján volt; ellene mindössze a Saint-Marc városnegyed foglalt állást, melynek előkelő lakói tartózkodóan viselkedtek, midőn Rousselot püspök szalonjaiban találkoztak vele. Mégis, ha az öreg Rougon-né azzal biztatta, hogy immár mindent merhet, Faujas abbé a fejét csóválta és így felelt:

- Oh, még nem állok biztos talajon, még senkit sem tartok biztosan a kezemben. Most még akár egy szalmaszálon is fölborulhat a helyzet.

Bizonyos idő óta Marthe dolga nyugtalanította Faujas abbét. Azzal a lázas ájtatoskodással szemben, amely Marthe-ot szinte emésztette, tehetetlennek érezte magát. Marthe eltávolodott tőle, megtagadta az engedelmességet s mindinkább tulment azon a határon, amit ő szeretett volna megvonni neki. Ez az annyira értékes, üdvös tevékenységű asszony, ez a köztiszteletben álló urnő bizony még a vesztét okozhatja. Volt ebben az asszonyban valami belső tűz, amely megviselte a testét, ráncossá tette s így megbarnította a bőrét, megtörte a szeme csillogását. Olyan volt ez a tűz, mint a folyton-folyvást sulyosbodó betegség, a lélek irányítévesztése, amely apránként átharapódzott az agyra és a szívre. Az arca átszellemült, kezei ideges reszketéssel tárultak széjjel. Olykor száraz köhögés rázkódtatta meg egész testében anélkül, hogy szemmel láthatóan érezte volna annak szaggaató fájalmát. Faujas abbé pedig még keményebb bánásmódban részesítette őt, visszautasította a neki fölkinált szerelmet s Marthe-nak megtiltotta, hogy a Saint-Saturnin-templomot tovább is látogassa.

- A templom hideg, - mondotta Marthe-nak Faujas abbé - ön pedig erősen köhög. Nem türhetem, hogy a betegségét méginkább sulyosbitsa.

Marthe váltig erősítgette, hogy nincs semmi baja, egyszerű ingernél nem egyéb. De azután mégis engedett s elfogadta a tilalmat, amely őt a templom látogatásától eltiltotta s olybá tekintette, mint megérdemelt büntetést, amely elzárja előle a mennyország kapuját. Sirt, zokogott; úgy érezte, hogy kárhozatra van ítélve s olyan üresnek, meddőnek találta idejét. De mikor azután végre elérkezett a pénteki nap, mint a tiltott szerelembe visszaeső asszony, mélyen megalázkodva surrant be a Saint-Michel-kápolnába s szoritotta izzó homlokát a gyónatószerk farácsára. Szótlanul, magábarogyottan várt, maradt ott, mialatt Faujas abbé ingerült hangon, mint méltatlan leányt, keményen megdorgálta és elutasította. Marthe pedig ilyenkor megkönnyebbült szívvel, boldogan távozott.

Faujas abbé idegenkedett a Saint-Michel-kápolna homályától. Fölkérte tehát Pourquoi orvost, hasson oda, hogy Marthe a leánymenedékhely kis imatermébe járjon gyónni. Faujas abbé megígérte Marthe-nak, hogy kéthetenként, szombati napokon, várni fogja őt ott. Négy hatalmas ablakával, ez a fehérre meszelt tágas imaterem, valóban derüs látványt nyújtott, amely - legalább az abbé arra számított - megnyugtató hatással lesz vezeklő hive tulhajtott, csapongó képzeletére. Itt majd hatni tud reá, alázatos rabszolganőt farag belőle anélkül, hogy esetleges botránytól kellene tartania. Különben pedig, hogy mindenféle mendemondának egyszersmindenkorra véget vessen: kikötötte, hogy az ő anyja kísérje idáig Marthe-ot. Mialatt Faujas abbé Marthe-ot gyóntatta, azalatt az öreg Faujas-né künn, az ajtó előtt várakozott. Nehogy hiába vesztegesse el az időt, Faujas-né harisnyát kötögetett.

- Kedves gyermekem, - mondogatta Faujas-né, mikor ketten hazatérőben végighaladtak a rue Balande házsorai közt - Ovide ma megint nagyon hangosan beszélt önnel. Hát sehogy sem tud kedvére cselekedni, hát nem szereti őt? Oh, bárcsak én lehetnék ott az ön helyében, hogy a lábait csókolgathassam... Az lesz a vége, hogy előbb-utóbb megharagszom önre, ha mindig csak bánatot okoz neki.

Marthe lehorgasztotta a fejét. Faujas-né előtt nagyon röstelkedett. Nem szerette ezt az asszonyt s féltékeny volt reá, mert mindig ott csetlett-botlott közte és az abbé közt. És szenvedett is Marthe ennek az öregasszonynak sötét tekintetéből, ami szüntelenül ráirányult, furcsa ösztönzésekkel nyugtalanítván őt.

Marthe rossz egészségi állapota eléggé megmagyarázta az okát annak, hogy gyónás végett a leánymenedékhely imatermében találkozik Faujas abbéval. Pourquoi orvos bizonyitgatta, hogy Marthe egyszerűen az ő rendelkezését követi. Több se kellett. Ezen a kijelentésen azután a korzó közönsége sokat nevetett.

- No, dehát én mégis csak szeretném ám látni egyszer s meglesni őket egy kis sarokból: mit csinál az a pap az ő szerelmes asszonyával! - mondotta Paloque-né egy alkalommal az urának, mikor Marthe-ot az öreg Faujas-né társaságában a rue Balande-on végigmenni látta. Milyen mulatságos is az az asszony, mikor a hurutjáról beszél! Mintha bizony még oly nagy hurut is akadályos volna annak, hogy az ember a templomban gyónja meg a bűneit! Én is voltam már náthás, de azért nem bujkáltam ám a kápolnában a papokkal!

- Ne törődjél te Faujas abbé dolgaival! - mondotta a bíró. - Nekem már tudtomra adták, hogy jó lesz ezzel az emberrel csinján bänni! Te nagyon is haragtartó vagy, bizony még utját szeged a boldogulásunknak.

- De lásd csak, - folytatta tovább Paloque-né keseredett hangon - hiszen ezek keresztülgázoltak rajtam! No, de megálljanak csak!... A te kedves Faujas abbéd pedig ostoba fráter! Hát azt hiszed, hogy Fenil abbé nem lenne hálás érte, hogyha én azt a plébánost és szép szerelmesét egyszer csak rajtakapnám a szerelmeskedésen? Hej, beh megfizetne ő ezért a botrányért!... Bizd csak reám a dolgot, nem értesz te az efféle ügyekhez!

Két héttel később, egy szombati napon, Paloque-né megleste Marthe utját. Már teljesen felöltözve, utakészen leselkedett a függöny mögött, amely eltakarta rut arcát, s a muszlin-szövet hézagain keresztül kémlelte az utcát. Mikor a két asszony - Marthe és Faujas-né - a rue Taravelle sarkán megjelent, Paloque-né szélesre nyitott szájjal gunyosan hahotázott. Nem sietett; fölhuzta a kesztyűjét, lassan lépkedve áthaladt az al-megyefőnökség előtt elterülő térségen s nagy vargabetűt csinálva, várt türelmesen a hegyes kövezeten. Mikor Condamin-né kis palotája előtt elhaladt, egy pillanatra az volt a szándéka, hogy fölmegy hozzá és magával viszi Condamin-nét is. Attól tartott azonban, hogy hátha az akadékoskodni fog. Végre is jobbnak vélte, ha tanu nélkül, egymaga gyorsan végrehajtja a szándékát.

- Na! Elég időt engedtem nekik arra, hogy eljussanak a főbünig! Azt hiszem, hogy most már meglephetem őket, - gondolta magában Paloque-né, miután vagy negyedóra hosszat sétált fel s alá.

Ekkor azután már meggyorsította lépteit. Paloque-né különben is gyakrabban megjelent a leánymenedékhely hivatalos helyiségeiben, hogy számviteli ügyekben Trouche urral értekezék. Ezuttal azonban helyett, hogy bement volna Trouche szobájába, végighaladt a folyosón, néhány lépcsőn lefelé ment s egyenesen az imaterem felé tartott. Az ajtó előtt egy széken ülve Faujas-né nyugodtan kötögetett. Paloque-né már előre elkészült erre az akadályra; tehát egyenesen az ajtónak tartott sebbel-lobbal, mint akinek sürgős dolga van ott. Még mielőtt azonban a kilincsre tehetné volna a kezét, az öreg Faujas-né, aki legott eléje állt, erélyes mozdulattal félrependírtette.

- Hova akar menni? - kérdezte Faujas-né durva, parasztos modorban.

- A dolgom után! - felelte Paloque-né haragtól eltorzult arccal, fájó karját tapogatva. - Ön szemtelen és goromba asszony!... Eresszen utamra! Én e menedékhely pénztárosa vagyok s mint ilyen: itt jogom van bárhová menni.

Faujas-né, az ajtónak támaszkodván, megigazította az orrán a pápaszemet s a legnagyobb nyugalommal folytatta a kötögetést.

- Oh, nem! - mondotta határozott hangon. - Ide ugyan be nem teszi a lábát.

- Ah!... S ugyan miért, ha szabad kérdezni?

- Mert én nem akarom.

Paloque-né belátta, hogy csinje nem sikerült; dult-fult mérgében. Most már azután a haragtól fulladozott s akadozva így felelt:

- Én önt nem ismerem, azt sem tudom, kicsoda-micsoda, mit csinál itt. Segítségért kiáltozhatnék, hogy elfogassam önt, mert ön megütött engem. Szép dolgok mehetnek végbe ott, az ajtó mögött, mondhatom, hogyha önt azzal bízták meg, hogy még az e házhoz tartozókat se eressze be. Én e házhoz tartozom, tudja-e!... Engedjen utamra, vagy tüstént idecsőditem az embereket!

- Hát csak csődítse ide az egész világot, bánom is én! - felelte az öreg Faujas-né vállát vonogatva. - Megmondottam már egyszer, hogy ön ide be nem teszi a lábát, hát mit akar még! Nem akarom s ezzel vége!... Ez csak elég világos? Tudom is én, hogy ön csakugyan ide tartozik? De még hogyha idetartoznék is, nekem akkor is mindegy. Ide senki be nem teheti a lábát!... Ez már így van, kérem!

De már erre Paloque-né egészen kijött a sodrából; szinte rikoltozva kiáltozta:

- Nincs is többé szükségem arra, hogy én ide bemenjek! Nekem ez máris elég. Mindent tudok. Nemde, ön Faujas abbé anyja? Nos hát, ön ugyan csinos mesterséget folytat itt, mondhatom!... Nem, most már azért sem megyek be! Ilyen piszkos ügyekbe nem akarok beleavatkozni.

Faujas-né ekkor a kötést letette a székre s pápaszemén keresztül villogó szemmel nézett Paloque-néra; kissé előrehajolva két kezét előrenyújtotta, mintha reá akarna rohanni, hogy beléfojtsa a szót. Már-már rohant volna is, de ebben a pillanatban az ajtó hirtelen kitérült s Faujas abbé alakja jelent meg a küszöbön. Miseing volt rajta s az arca szigorúságot árult el.

- Mi történik itt, anyám? - kérdezte.

Az öregasszony lehorgasztotta a fejét s eloldalgott, mint az eb, amely a gazdája lábánál meglapul.

- Ah, ön az, kedves Paloque-né? - folytatta Faujas abbé. - Velem óhajt beszélni?

Paloque-né kinos erőlködéssel mosolyogni próbált; majd mézes-mázos hangon, amelyből azonban kiért a metsző guny, így felelt:

- Hogyan?... Ön van odabenn, plébános ur? Ah, ha tudtam volna, dehogy erőszakoskodtam volna. Az oltárteritőnket akartam megnézni, ami bizony már nem lehet valami jó állapotban. Tetszik tudni, hogy én vagyok itt a gondos háziasszony, nekem van gondom minden aprólékos dolgokra. De minthogy önnek itt dolga van: dehogy is akarom zavarni tovább. Végezze, kérem, végezze csak nyugodtan a dolgát, hiszen ön egészen itthon van! Őnagyságának csak egy szót kellett volna mondania és én békében hagytam volna őt, hadd biztosítsa az ön háborítatlanságát.

Faujas-né dörmögött magában valamit, de fiának egyetlen tekintete lecsöndesítette.

- Kérem, tessék belépni! - mondotta Faujas abbé. - Épp Mouret-nét gyóntatom, aki egy kissé gyöngélikedik... Tessék csak belépni, minket ugyan nem zavar. Az oltárteritőt pedig már csakugyan ideje volna kicserélni.

- Oh, nem, nem megyek be, majd máskor, - ismételte Paloque-né. - Vigasztalan vagyok, hogy megzavartam önt, abbé ur. Folytassa, folytassa csak, kérem!

De azért mégis csak bement Paloque-né. Mialatt Paloque-né és Marthe az oltárterítőt vizsgálgatták, azalatt Faujas abbé halk hangon az édesanyját megpirongatta:

- Miért nem bocsátotta be, anyám? Hiszen én egy szóval sem mondtam, hogy az ajtót őrizze.

Faujas-né mereven bámult maga elé, mint valami csökönyös állat.

- Csak rajtam keresztül jutott volna be, - motyogta.

- Ugyan miért?

- Hát azért!... Figyelj csak ide, Ovide! De azután meg ne haragudjál ám! Jól tudod, hogy belehalnék, ha megharagudnál reám... Nemde, azt mondtad nekem, hogy kísérjem idáig a háziasszonyt! Nos, én azt hittem... hogy a kíváncsi emberek távoltartása céljából van reám szükség. Én hát idetelepedtem, ni! Hát csak annyit mondok, hogy tehetnétek volna azt, amit éppen akartatok, ide ugyan senki az orrát be nem dughatta volna.

A pap most már mindent megértett; megragadta s megrázta az anyja mindkét kezét s így szólt:

- Hogyan, édesanyám, hát föl tudta volna tételezni rólam...

- Ej, nem akartam én semmit sem föltételezni, fiam! - felelte az öreg Faujas-né ártatlan őszinteséggel. - Magad ura vagy, tehetsz, amit jónak látsz. Amit pedig te teszel, az mind jó és helyes, fiam. A fiam vagy... Akár lopni is tudnék érted.

Ámde az abbé már oda se figyelt. Eleresztette az anyja kezét s gondolataiban mélyen elmerülve nézett reá, ami még szigorubbá, még keményebbé tette az arcát.

- Ó, azt nem... soha, soha, anyám! - mondotta Faujas abbé zordon göggel. - Tévedsz, édesanyám... Csak a tiszta erkölcsű emberek erősek igazán!

TIZENHATODIK FEJEZET

Az immár tizenhétesztendős Désirée még mindig a régi, ártatlan nevetésű gyermekleányka. Szép, nagy, erős hajadonná serdült, asszonyosan gömbölyű karral és vállal. Nőtt és fejlődött, mint valami erőteljes növény, boldogan, hogy nőhet, mitsem törődve azzal a szerencsétlenséggel, amely üressé és komorrá tette a házat.

- Te soha nem nevensz, - mondotta Désirée az atyjának. - Nem játszanánk együtt az ugrókötéllel? Hiszen az olyan mulatságos!

A kert egy darabkáját egészen kisajátította a maga számára, ahol azután ásott, zöldséget ültetett s azokat öntöztette. A nehéz munkákban tellett az öröme. Majd csirkéket nevelt, amelyek azonban lelegelték a veteményét. És ekkor anyai jóakarattal megpirongatta a csirkéket. Ásás és játék közben meg az állataival való bibelődése közepette iszonyatosan bemocskolta magát.

- Szinte ragad a piszok-mocsoktól ez a leány! - fakadt ki Rose. - De ne is tegye be hozzám a konyhába a lábát, hogy mindent besározzon!... A nagyságos asszony tulságosan is jó hozzá, hogy annyira cicomázza. Én bizony nem bánnám, hadd vájkáljon a sárban kedvére.

Lenyűgöző szenvedélye Marthe-ot annyira kiforgatta a maga valóságából, hogy még arra sem ügyelt, vajjon Désirée mikor vált fehéreneműt, aki gyakran akár három hétig is elviselt egy inget. Harisnyáinak, amelyek félretaposott sarku, csámpás cipőire hajlottak vissza, egyszerűen nem volt sarkuk; nyomoruságos ruhája koldusrongyokként lógott le testéről. Egyszer maga Mouret volt kénytelen tűt venni a kezébe, hogy összeöltse Désirée rongyos ruháját, amely annyira végigszakadt a hátán, hogy a bőre is kilátszott. A félmeztelen Désirée azonban válláig érő hajával, piszoktól fekete kezével s maszatos ábrázatával csak jót nevetett rajta.

Marthe hovatovább bizonyos undorfélét érzett saját leánykája iránt. Mikor Marthe, hajában azzal a jellegzetes templomi illattal a miséről hazatért, módfollott kellemetlennek találta azt az erős, átható földszagot, ami Désirée ruhájából áradt feléje. Nyomban a reggeli után le is küldte a leányt a kertbe, nem bírván megtűrni maga közelében, mert izgatta, ingerelte őt ez a hatalmas egészség, a csengő kacagás, amely Désirée ajkáról minden csekélységre s minduntalan fölcsettant.

- Istenem, be kifáraszt engem ez a gyermek! - mormolta olykor Marthe kimerültségtől ványadt arccal.

E panaszok hallatára azután Mouret egy izben dühösen ráförmedt:

- Ha éppen terhedre van, hát ennek is kitehetjük a szűrét, mint a másik kettőnek.

- Hát bizony nagy megnyugvásomra szolgálna, ha már nem volna itt! - felelte Marthe kurtán.

A nyár vége felé történt. Egy délután Mouret ijedten vette észre, hogy Désirée hangja egyszerre elnémult, ami pedig néhány perccel korábban ugyancsak betöltötte a kert egész tulsó végét. Rohanvást futott le tehát a kertbe s ott találta a földön elterülve Désirée-t, aki arról a létráról pottyant le, amelyre azért mászott föl, hogy fűgét szedjen. Szerencsére a bokrok fölfogták és enyhítették a zuhanás erejét. Mouret riadtan kapta ölbe a leányt és segítségért kiáltozott. Szinte már holtnak vélte, de Désirée hamarosan magához tért s váltig erősítgette, hogy nem ütötte meg magát s legott újra föl akart mászni a létrára.

Ezalatt Marthe is leért a lépcsőn s mikor Désirée nevetését meghallotta, bosszusan így szólt:

- Még a sirba fog vinni engem ez a gyermek! Szüntelenül azon jár az esze, hogyan ijesszen reám. Bizonyos, hogy szándékosan esett le a létráról. Ez már igazán türehetetlen! Bezárkózom

a szobámba, elmegyek reggel hazulról és csak estére jövök haza... Ugy, csak neved, te oktondi! Hát lehetséges az, hogy én hoztam a világra ezt az ostoba teremtetést? Ó, be sok bajt zudítasz még a fejemre!

- Az már szent igaz! - tette hozzá Rose, aki a konyhából rohant elő. - Nagy bajkeverő itt ez a gyerek s bizony nehéz lesz majd férjhez adni valaha.

Mouret, akit szíven talált ez a beszélgetés, csak hallgatta és bámulta őket. Nem szólt egy szót sem s ott maradt a leányával együtt a kert végében, ahol késő estig csendesen elbeszélgettek ketten.

Másnap Marthe és Rose egész reggel távol voltak hazulról; a Plassans-tól egy mérföldnyire eső Saint-Janvier-kápolnába mentek misét hallgatni, ahová az egész város ájtatos lakossága ma zarándokutra kelt. Mikor onnan visszaérkeztek, Rose hideg reggelit szolgáltat föl. Marthe már jó néhány perc óta falatozott, mikor észrevette, hogy Désirée nincs jelen.

- Talán bizony nincs étvágya Désirée-nek? - kérdezte Marthe. - Miért nem reggelizik velünk?

- Désirée nincs már itt, - felelte Mouret, aki hozzá sem nyult az ételhez. - Ma reggel elvittem magammal Saint-Eutrope-ba, a dajkájához.

Marthe kissé elsápadt s meglepetten, sértődve tette le villáját.

- Megkérdézhettél volna engem is, - jegyezte meg.

Mouret azonban folytatta anélkül, hogy egyenes választ adott volna neki.

- A dajkájánál jó helyen van Désirée. Az a derék asszony nagyon szereti őt s majd vigyázni fog reá... Így hát a gyermek nem fog többé kizni téged s nem ad többé okot panaszra senkinek.

Minthogy Marthe hallgatott, Mouret hozzátette még:

- Hogyha pedig ezt a házat még ezután sem találod elég csöndesnek, hát csak szólj és én is elmegyek.

Marthe félig fölemelkedett helyéről s a szeme fölcsillant. Az ura olyan kegyetlen csapást mért reája, hogy Marthe kinyújtott kezével olyan mozdulatot tett, mintha az üveget akarná az ura fejéhez vágni. Ebben az oly sokáig meghunyászkodó, alázatos teremtesben valami szokatlan harag lobbant föl hirtelen mostanában; gyűlölte nőttön-nőtt ez ember iránt, aki szüntelenül ott lábatlankodott körülötte, mint a rossz lelkiismeret. Marthe szinlelt nyugalommal folytatta az evést s leányát többé szóba sem hozta. Mouret rendesen összehajtogatta az asztalkendőjét, ott maradt ültőhelyében a feleségével szemközt, hallgatva villájának csörömpölését s tekintetét lassan körülhordozta ebben az ebédlőben, amely hajdan oly zajosan vidám volt a gyermekek lármájától, ma pedig olyan pusztaság és szomorúság. Mintha jégveremben volna: olyannak érezte ezt a szobát. Mikor Marthe beszólította Rose-t, hogy hozza be a csemegét: Mouret szeme könnybelábadt.

- Ugy-e, hogy jó étvágya van a nagyságának! - mondotta Rose, egy tányérravaló gyümölcsöt téve az asztalra. - Mert bizony mi sokat gyalogoltunk ám! Hogyha Mouret ur nem volna pogány s velünk jött volna: az ürücombot bizonyára nem a nagysága fogyasztotta volna el egyedül.

Miközben Rose tányérokat váltott, szünet nélkül járt a szája.

- A Saint-Janvier-kápolna nagyon szép, de nagyon kicsiny... Ugy-e, nagysága, látta azokat az urihölgyeket, akik későn érkeztek! Azoknak már odakünn kellett térdepelniük a napsütésben... Csak az nem megy a fejembe: miért jött Condamin-né kocsin! Hiszen ilyenmódon semmi

értelme sincs a zarándoklásnak... A reggelt kellemesen töltöttük el, nemde, nagyságos asszonyom?

- Ugy van, kellemes volt a reggel, - ismételte meg Marthe. - Mousseau abbé szónoklata nagyon megható volt.

Mikor azután már Rose is észrevette Désirée hiányát s megtudta, hogy elvitték a háztól, felkiáltott:

- Hitemre mondom, hogy jó gondolat volt a nagyságos ur részéről!... A konyhaedényeimet mind elhordta, hogy a zöldségeit megöntözze... Most már legalább nyugodtan föllélegezhünk.

- Kétségkívül, - jegyezte meg Marthe, egy körtét megszelve.

Mouret most már fulladozott. Otthagyta az ebédlőt, rá sem hederítve Rose szavaira, aki utána kiáltott, hogy tüstént hozza a kávé. Marthe, aki most már magára maradt az ebédlőben, nyugodtan elfogyasztotta a körtéjét.

Faujas-né épp akkor jött le a lépcsőn, mikor Rose a kávéhozta.

- Tessék csak besétálni, - mondotta Rose - legalább lesz kivel beszélgetni a nagyságának s azután megihatja azt a csésze kávé, amely Mouret uré lett volna, ha el nem rohan, mint valami futóbolond.

Faujas-né leült Mouret helyére.

- Azt hittem, hogy önök nem szoktak kávézni, - mondotta Faujas-né, miközben cukrot tett a kávéjába.

- Nem bizony, valamikor, amikor még Mouret ur kezelte a pénzt, - felelte Rose. - Most azonban önagysága bolond volna, ha megtagadná magától azt, amit szeret.

Legalább egy jó óra hosszat elbeszélgettek. Marthe, aki végül is elérzékenyült, elárulta bánatát Faujas-nénak: az ura iszonyatos jelenetet rögtönzött a leánya miatt, akit hirtelen elhatározással magával vitt s a leánya dajkájánál helyezett el. Marthe mentegetődzött: váltig fogadkozott, hogy szereti a gyermekét, akit legközelebb meg fog látogatni.

- Egy kissé bizony zajosan viselkedett a leánya, - sugalmazta ügyesen Faujas-né. - Én gyakran sajnáltam önt, asszonyom... A fiam különben le is mondott volna arról, hogy a kertben olvasgassa a breviáriumát, annyira megzavarta a fejét.

E naptól kezdve Marthe és Mouret étkezései csöndesek és szótlanok lettek. Esős őszt köszöntött be; szomorú látványt nyújtott az ebédlő két külön terítékével, amiket a nagy asztal egész szélessége választott el egymástól. Komor homály borult minden zugra, hidegség áradt le a mennyezetről.

- Mintha csak temetésen volna az ember, - mondogatta Rose.

- Ejnye, ejnye, - mondotta tréfás hangon Rose, mikor felszolgált az ételt - miért csapnak ekkora lármát!... Így igazán nem kell félniök attól, hogy végre is elkopik a nyelvük... Legyen hát jobbkedvű, nagyságos ur, hiszen olyan képet vág, mintha temetésen volna. Bizony még betegágyba dönti a nagyságos asszonyt. Bizony nem használ az az egészségnek, ha szótlanul költi el az ember az eledelét!

Mikor azután az első fagyok is beköszöntöttek, Rose - aki a maga részére le akarta kötelezni Faujas-nét - főzésre felajánlotta neki tűzhelyét a konyhában. A dolog úgy kezdődött, hogy Faujas-né főzőüstjeit forralás céljából levitte a konyhába: ők nem gyújtottak tüzet, az abbé pedig sürgősen borotválkozni akar. Majd tüzes vasalót, azután pedig serpenyőket kért

kölcsön, később pedig pecsenyesütő tepsire volt szüksége, hogy ürücombot süssön nyárson. A vége az lett, hogy - odafenn nem lévén megfelelő tűzhelye - elfogadta Rose ajánlatát, aki azután venyigével úgy bereccsentett, hogy akár egy egész birka megsült volna a tűzén.

- Ugyan, sose feszélyezze ez magukat! - mondotta Rose, miközben ő maga forgatta meg a tűzön az ürücombot. - Ugy-e, hogy elég nagy a konyha? Ketten is elférünk benne... De hogyan is tudta kibírni mindmostanáig: a földön, a szoba kandallója előtt, egy ócska takaréktűzhelyen főzni. Engem ugyan már rég megütött volna a guta!... No, dehát Mouret uram is nevetséges egy ember: konyha nélkül hogyan adhatja ki a lakást! Annyi bizonyos, hogy önök igazán derék, béketűrő, éppen nem rátartó emberek.

Lassanként, hovatovább, Faujas-né a reggelijét és az ebédjét is Mouret-ék tűzhelyén készítette el. Kezdetben még a maga szenét, olaját és fűszerét vitte le oda magával; később azonban, ha a főzéshez szükséges egyet-mást fentfelejtett, Rose dehogy is engedte, hogy fölfáradjon érte, hanem mindenáron rávette, hogy vegye csak el bátran a Mouret-ék konyhaszekrényéből.

- Ime, itt a vaj, az a csipetnyi, amit a kés hegyére vesz, még nem tesz tönkre bennünket. Vegye tudomásul, asszonyom, hogy itt minden az ön rendelkezésére áll... A nagyságos asszony bizony még meg is dorgálna, ha megakadályoznám önt abban, hogy kedvére berendezkedhessék nálunk.

Ily módon bizalmas barátság fejlődött ki Rose és Faujas-né közt. Rose tulboldog volt, hogy végre állandóan kéznél volt valaki, aki hajlandó meghallgatni az ő szószátyárkodásait, mialatt a rántásokat kavargatta. De egyébként is nagyon megértették egymást, ő és a pap édesanyja, akit egyszerű kartonruhája, darabos arca, parasztos durvasága ugyszólván egy színvonalra süllyesztett le hozzá. Szinte órák hosszat el tudtak üldögelni a kialudt tűzhely mellett. Faujas-né csakhamar egyeduralmat gyakorolt a konyhában; de azért megőrizte kiismerhetetlen magatartását, éppen csak annyit mondott, amennyit mondani jónak látott, viszont elmondott magának mindent, amire éppen kíváncsi volt. Ő állapította meg Mouret-ék ebédjét, ő izelte meg az ételeket, mielőtt beküldte hozzájuk; viszont Rose külön készített az abbé számára különféle nyalánkságokat: cukrozott almát, rizsfölfujtat, fánkot. Az ételeik azután összekeveredtek, serpenyőik összecserélődtek s a kétféle ebéd annyira egybeolvadt, hogy Rose, mikor a tálalásra került a sor, nevetve kiáltott föl:

- Ugyan, mondja csak, asszonyosság, önöké ez a serpenyőben sült tojás? Én bizony nem tudom, hogy kié... Szavamra mondom, legjobb lenne, ha együtt étkeznénk.

Mindenszentek napján reggelizett Faujas abbé legelőször Mouret-ék ebédlőjében. Az abbé sietett, mert még vissza kellett mennie a Saint-Saturnin-székesegyházba. Nehogy az abbé sok időt veszítsen: Marthe leültette őt az asztal mellé azzal, hogy az édesanyjának legalább nem kell két emeletet másznia. Egy hét múlva immár szokássá vált, hogy Faujas-ék minden étkezéskor lejöttek Mouret-ékhoz, körülülték az asztalt s ott várták meg a kávé. Az első napokban még külön-külön főztek, Rose azonban később úgy találta, hogy biz ez nagy ostobaság, kijelentvén egyuttal, hogy meg tud ő főzni négy személy számára is, Faujas-néval pedig majd csak megegyeznek valahogy.

- Ugyan, sose hálálkodjanak! - jelentette ki Rose. - Hiszen önök kedveskednek azzal, hogy lejönnek hozzánk és társalognak a nagyságos asszonnyal s egy kis vidámságot hoznak ide magukkal... Én már be se merem tenni a lábamat abba az ebédlőbe, mert mintha halottasszobába lépnék... Olyan üres és kihalt, hogy szinte félelmetes... Hogy Mouret ur adja a haragost: hát csak magára vessen! Ő maga bánja meg.

A kályhában pattogott a tűz, a szoba jól bemelegedett. A tél enyhe volt. Soha még Rose ilyen gondosan asztalt nem terített, a plébános ur székét pedig úgy helyezte el a kályha közelében, hogy a hátát a tűz melegítse. Különös gondot fordított az abbé poharára, késére, villájára; ha

netán az asztalterítő valahogyan egy kis foltot kapott, még arra is volt gondja, hogy ez a folt nehogy az abbé ur elé kerüljön. Szóval: a figyelem ezernyi jelével halmozta el az abbé urat.

Hogyha Rose olyan ételt készített, amelyet a plébános ur kiváltképpen szeretett, mindannyiszor előre figyelmeztette, hogy az étvágját el ne rontsa mással. Viszont, néha meglepetést tartogatott számára: letakarva hozta be a tálát, mosolygott s kérdő tekintetet vetett az abbé felé, miközben diadalittasan mondotta:

- Ezt a plébános urnak szántam! Töltött ruca olajbogyóval, ahogy ő kedveli... A nagyságos asszony majd ad egy szeletet a plébános urnak, az ő számára készítettem.

Marthe osztotta szét az ételt és szolgált föl. Tekintetével esdve kérte az abbét, hogy fogadja el a legjobb falatokat. Minden alkalommal az abbénál kezdte a tálalást, kiszemelte a legszebb darabokat, mialatt Rose, Marthe fölé hajolva, ujjával mutogatta azokat a darabokat, amiket ő a legjobb falatoknak tartott. Mi több; olykor még vitatkoztak is, vajjon a csirkének vagy a nyulnak melyik része a legizletesebb! Rose himzett párnát tolt az abbé lába alá, Marthe pedig kiadta a parancsot, hogy egy üveg bordeaux-i bor álljon az abbé előtt s mindennap friss, foszlós kenyeret rendeljen meg Rose a péknél az abbé számára.

- Oh, szót sem érdemel! - mondotta Rose, mikor az abbé megköszönte a figyelmet. - Ugyan hát kik éljenek jól, ha az olyan aranyosszívű emberek, mint amilyen ön, plébános ur, sem élhetnének kedvükre! Bizza csak reánk, a jó Isten majd megfizet nekünk érte.

Faujas-né, aki az asztalnál szemközt ült a fiával, mosolyogva szemlélte ezeket a kedveskedéseket. Lassankint most már kezdte megszeretni Marthe-ot és Rose-t is; egyébként azonban természetesnek találta ezt a nagy imádatot, és e két nő szerencsésének tekintette, hogy a fiát így istenként imádhadják. Jellegzetes, markáns fejével ott elnökölt az asztalfőn; lassan, de sokat evett, mint a messze, munkába induló parasztasszony: mindent megfigyelt, mindent meglátott anélkül azonban, hogy azért csak egyetlenegy falattal is kevesebbet evett volna. Öröködt, hogy Marthe egy pillanatra se essék ki alázatos szolgáló szerepéből, miközben elégedett, boldog örömmel nyugtatta tekintetét a fián. Csak akkor szólalt meg, mikor néhány szóval tudtukra adta, hogy mik a fia kedvelt ételei, vagy hogy hamarosan véget vessen fia udvarias szabadkozásainak, amiket az megkockáztatott, midőn kínálgatták. Olykor a vállát vonogatta, vagy meglökte a fia lábát. Avagy talán nem a fiáé-e ez az egész asztal? Hiszen megehetné az egész tál ételt egymaga, ha neki úgy tetszenék! És a többiek? Nos, azok örülhetnek, hogy az ő fiában gyönyörködhetvén, - száraz kenyeret majszolhatnak.

Ami pedig magát Faujas abbét illeti, ezek a gyöngéd kedveskedések, amelyeknek a közép-pontjába került, bizony hidegen hagyták. Mértéktartó ember volt, gyorsan evett, a gondolatai másutt kalandoztak s igen gyakran még csak észre sem vette, hogy nyakra-főre kényeztetik. Hogy Mouret-ék társaságát elfogadta, azt is csak az anyja unszolására tette s a földszinti ebéd-lőben sem talált más örömet csak azt, hogy az anyagi gondjaitól mentesnek érezte magát. És megtartotta fölényes nyugodtságát, lassankint azt is megszokta már, hogy minden gondolatát és óhaját eltalálják; immár nem is csodálkozott, nem is köszönt meg többé semmit, hanem fitymálva adta az uralkodót a ház urnőjével és a szakácsnővel szemben, akik komoly ábrázatának legcsekélyebb változásait is aggódva kémlelték.

Mouret-ről pedig, aki a feleségével ült szemközt, tökéletesen megfeledkeztek. Két kezét az asztal szélén pihentetve, úgy ült ott, mint valami iskolásgyermek s türelmesen várta, mikor fog tetszeni Marthe-nak, hogy róla is gondoskodjék. Utoljára hagyta őt a felesége s akkor is csak úgy sebtében szolgált ki szükösen. Rose, aki ott állott az urnője mögött, mindig figyelmeztette, ha Marthe tévedésből valami jobb falatot akart az ura tányérjára tenni.

- Ne... ne azt a darabot! Hiszen a nagysága jól tudja, hogy az ur a fejet szereti és a csontokat szokta szopogatni.

A megalázott Mouret csak szégyenkezve mert enni, mint aki csak kegyelemkenyéren él. Szinte érezte, hogy Faujas-né tekintete ő rajta pihen, mikor kenyeret szel magának. Sokáig tétovázott és nézegette a palackot, amíg végre annyira nekidurálta magát, hogy bort mert önteni a maga poharába. Egyszer azonban a plébános urnak szánt bordeaux-i borból öntött magának tévedésből vagy három ujjnyit. Nahát: volt is ám hadd-el-hadd! Rose még egy hónap múlva is a szemére hányta azt a három ujjnyi bort. Mikor valami édes tésztát készített, mindig e szavakkal tálalta föl:

- Nehogy az ur ezt is megkóstolja ám!... Engem még soha meg nem dicsért. Egyszer azt fogta rám, hogy a rumos tojáslepényem odaégett. No, de én is megfeleltem ám neki: „Mindig is odaégetem, ha az ur számára készül!” Megértette, nagyságos asszony, ne adjon ebből az urnak egy falatot sem!

De azután még sok bosszantásban volt része Mouret-nek. Rose a repedt tányérokat mindig ölébe rakta; olyan helyre ültette, hogy az asztal lába a térdei közé kerüljön; a pohártörő szálas rostjait benne hagyta a poharában; a kenyeret, bort és a sót mindig az asztal tulsó végére helyezte. A mustárt egyedül csak Mouret kedvelte; ő maga ment el a fűszeresboltba, hogy megvásárolja az edénnyel együtt, amit azonban Rose mindannyiszor eltüntetett az alatt az ürügy alatt, hogy - „büdös”. A mustár hiánya okozta azután azt, hogy nem ízlett neki az étel. De ami leginkább bántotta s ami végképp elrontotta az étvágyát, az volt, hogy kitúrták régi helyéről, arról a helyről, amely eddig mindig az övé volt, szemben az ablakkal s amit most az abbé számára tartottak fönn, mint amely a legkellemesebb hely volt. Most az ajtó volt vele szemközt; úgy érezte, mintha vadidegen helyen ülne, amióta minden falatnál nem vethe-tett egy-egy pillantást a gyümölcsfáira.

Marthe nem volt oly kegyetlenül gonosz Mouret irányában, mint Rose; egyszerűen úgy bánt vele, mint valami szegény rokonnal, akit megtérnek a háznál. Hovatovább már a jelenlétéről is megfélemedezett, alig egy-egy szót szólt hozzá néha-néha s úgy viselkedett, mint hogyha egyedül Faujas abbét illetné meg a rendelkezés joga ebben a házban. Mouret nem lázadozott; néhány udvarias szót váltott az abbéval, csendben elfogyasztotta az ételt s Rose piszkálódásait mindössze hosszú, néma tekintettel vizsgozta. Miután pedig mindig ő készült el leghamarább az evéssel: asztalkendőjét gondosan összehajtogatta és sokszor még a csemege felszolgálása előtt távozott.

Rose ráfogta Mouret-re, hogy dühében cselekszik így s valahányszor Faujas-néval fecsegett-locsogott a konyhában, a gazdájáról mindig lesújtó szavakkal emlékezett meg.

- Oh, én jól ismerem a gazdám! - mondotta Rose. - No, de azért sohasem ijedtem meg ám tőle!... Mielőtt önök idejöttek lakni, a nagysága szinte reszketett tőle, mert szüntelenül rá-ripakodott és adta a félelmetes ember szerepét. Mindnyájunkat bosszantott szörnyűséges módon, állandóan a sarkunkban volt, semmivel sem volt megelégedve, mindenbe beleütötte az orrát. Szóval: fitogtatni akarta, hogy ő az ur a háznál!... Bezzeg szelid most, mint a kezes bárány, nemde asszonyság? Persze, mert a nagysága jól letorkolta. De azért ha a gazdám nem volna annyira gyáva s nem rettegne attól, hogy nagy kellemetlenségei származhatnának belőle: bizony önök is hallhatnák a nótáit! Dehát nagyon fél az ön fiától. Ugy van: nagyon fél a plébános urtól... Olykor olyan, mintha elhülyült volna. Elvégre - miután már nem sok vizet zavar s bennünket békén hagy - legyen olyan, amilyen lenni akar: bánjuk is mink! Nemde, asszonyság?

Faujas-né erre azt felelte, hogy Mouret urat ő jóra való, derék embernek tartja, egyedüli hibája az, hogy nem vallásos. No, de később bizonyosan rátér az egyedüli helyes utra.

És az öreg Faujas-né lassan-lassan birtokába vette a földszintet, a konyhából bekerült az ebédlőbe és csetlett-botlott hol az előcsarnokban, hol a folyosón. Mouret pedig, valahányszor

találkozott vele, mindannyiszor visszaemlékezett arra a napra, amikor Faujas-ék beállítottak az ő házába. Faujas-né, akiről fekete rongyok lógtak le, még azt a kosarat sem merete letenni a földre, amit két kezében szorongatott s előrenyújtott nyakkal pillantott be a szobákba csöndes szemlélődésével az olyan embernek, aki eladó házat nézeget.

Amióta Faujas-ék a földszinten étkeztek, a második emelet Trouche-éknak jutott. Nagy lármát csaptak, butorokat gördítettek odább, lábukkal dobogtak s a föltárult és hevesen becsapott ajtók mögül hangos kiabálás hangzott alá. Rose, hogy elsimítsa a bajt, sajnálkozva beszélt szegény Trouche-néről, kinek annyi sok gondja-baja van. Egy éjszaka Faujas abbé - aki még ébren volt - valami különös zajt hallott a lépcső felől. Mikor kezében gyertyával kiment a folyosóra, Trouche uramat pillantotta meg, amint tökrészen négykézláb kapaszkodott a lépcsőn fölfelé. Erős karjával az abbé megragadta a részeg embert s belóditotta a szobájába. Olympe az ágyban fekvé regényt olvasott s kortyonként fel-felhörpintett a grogból, amely pohárban az éjjeliszekrényen állott.

- Hallottátok? - förmedt rájuk Faujas abbé dühtől sápadt arccal. - Holnap összeszeditek a cókmohtokat és eltakarodtok innen!

- Mi a szösz? Ugyan miért? - kérdezte Olympe zavartalan nyugalommal. - Oh, mink nagyon is jól érezzük itt magunkat.

Faujas abbé azonban durván ráförmedt:

- Hallgass! Te szerencsétlen, te, aki nekem mindig csak ártani akartál! Jól mondotta édesanyám, kár volt benneteket kihuznom a nyomoruságból... Ime, most meg az uradat kellett fölszednem a lépcsőről! Szégyen és gyalázat! Gondolj csak a botrányra, ha az uradat ilyen állapotban meglátta volna valaki!... Holnap eltakarodtok innen.

Olympe most felült az ágyban s egyet hörpintett a groggos pohárból.

- Azt már nem! Olyan nincs! - motyogta Olympe.

Trouche röhögött. Derüs mámorában jókedvűen, boldogan rogyott bele a karosszékbe.

- Ugyan már, minek az a harag! - dadogta. - Hiszen nincs semmi baj, elszédültem egy kisé, ennyi az egész. A friss, éles levegő okozta. No, de micsoda girbe-görbe utcák vannak ebben az átkozott városban!... Meg kell adni, Faujas, valóban derék fiatal emberek akadnak itt. Ott van például Porquier orvos fia. Ugy-e, ismeri, Faujas, az orvos urat?... A fogház mögött, egy kávéházban szoktunk találkozni. Egy szép, barna arlesi asszony tulajdona.

Mellén keresztbe font karokkal, Faujas abbé félelmetes pillantásokat lövelt feléje.

- Nem... nem! Faujas, ön rosszul teszi, ha haragszik rám... Ön jól tudja, hogy jó nevelésű ember vagyok, aki tudja, hogy mi illik, mi nem. Napközben egy pohárka szörpöt sem innék soha, nehogy szégyent hozzak az ön fejére, Faujas... Különben is, amióta én itt vagyok, úgy járok a hivatalba, mint valami iskolásfiú, lekvároskenyérrel a kosarában. Elégge ostoba dolog, mondhatom. Szavamra mondom, hogy egészen hülyének érzem már magam, és hogyha nem arról volna szó, hogy szolgálatot tegyek önnek, Faujas... De éjnek idején csak nem látnak meg? Éjszaka sétálhatok talán? Nagyon jót tesz, hiszen végre is meggebedek már, ha még sokáig fogva tartanak. Különben is, egy lélek sem jár ilyenkor az utcán! De hej, furcsák is ám ezek az utcák!...

- Te iszákos ember, te! - mormolta az abbé összeszorított fogai közt.

- Nono, hát mégsem akar békét kötni velem?... Ön bánja meg, kedvesem! Én jó fiú vagyok, nem szeretem, ki nem állhatom a siralmas ábrázatokat. Hogyha pedig ez sem tetszik önnek, hát egyszerűen itt hagyom a maga szenteskedő asszonyaival egyetemben. Akik között különben is csak egy van valamire való csinos: Condamin-né. Az arlesi asszony azonban még annál

is különb ám!... Ugyan, kérem, sohse forgassa úgy a szemét, ugyis hiába, nincs nekem önre szükségem. Nézze csak, adok önnek száz frankot kölcsön, kell-e?

És ezzel Trouche kihuzott a zsebéből egy csomó bankjegyet, amiket hangos röhögés közben kitergetett a térdein; majd ide-oda lengette, a pap orra alá tartotta s azután magasra földobta a levegőbe. Olympe, szinte félig meztelenül, kiugrott az ágyból, a bankjegyeket nagyhirtelen fölkapkodta a földről s dühösen a párnái alá gyűrte. Faujas abbé eközben meglepetve nézett körül a szobában. A fiókosszekrényen likőrös palackok sorakoztak végesvéig, a kandallón csaknem egy érintetlen pástétom, egy sérült ócska dobozban pedig vegyes sütemény. A szoba tömve ujonnan vásárolt különféle holmival; a székeken össze-vissza heverő ruhák, egy csomó széttergetett csipke, az ablakreteszről vadonutuj hosszukabát lógott, az ágy előtt pedig medvebőr nyújtózkodott. Az éjjeliszekrényen, a groggos pohár mellett, porcellánedényben egy női aranyóra csillogott.

- Hát ezek vajjon kit raboltak ki? - gondolta magában Faujas abbé.

Ekkor azonban eszébe jutott, hogy látta, mikor Olympe kezét csókolt Marthe-nak.

- Ti aljas gazemberek, hiszen ti loptatok! - kiáltott föl Faujas abbé.

Trouche e szavakra föl akart kelni, de a felesége visszapenderítette a pamlagra.

- Te csak hallgass és feküdjél le, nagy szükséged van reá! - mondotta Olympe az urának.

Most azután a bátyja felé fordult:

- Éjfél után egy óra, hagyj magunkra, ha csak kellemetlenkedni akarsz... Hogy az uram leitta magát, bizony azt rosszul tette; ez azonban még nem ok arra, hogy bántalmazd őt... Már több ízben volt köztünk szóváltás és kölcsönös kimagyarázkodás, de legyen ez azután az utolsó! Megértetted, Ovide?... Testvérek vagyunk, ugy-e? Nos tehát, én már egyszer megmondtam neked, hogy - osztozkodjunk!... Te odalenn édelegsz, a legjobb ételeket készítetteted magad számára s boldogan élösködöl az urnő és a szakácsnő jóvoltából. Mindez egyedül csak reád tartozik. Mi nem nézünk bele a tányérodba s nem vesszük ki a falatot a szádból. Intézd csak a magad dolgát úgy, ahogy éppen tetszik neked... De viszont minket se gyötörj ám s add meg nekünk ugyanazt a szabadságot, amit te élvezel!... Azt hiszem, elég világosan beszéltem...

Faujas abbé kézmozdulattal jelezte, hogy beszélni akar.

- Oh, én jól tudom - vágott közbe hirtelen Olympe - te mindig attól féltél, hogy mink kereszt-tezzük a te számításodat... Hát tudd meg, ha azt akarod, hogy ne ártsunk neked: ne kötekedjél velünk! De hogyha mindegyre azt hajtogatod: „Hej, ha tudtam volna, ott hagytalak volna benneteket, ahol voltatok!” - hát hidd el, hogy nincs igazságod, bármint adod is a nagyképűt. A te érdeked közös a miénkkel; közös családi ügy ez, számításainkat megcsinálhatjuk közösen. Ez lenne a legkellemesebb megoldás, ha te is úgy akarnád... Menj és feküdjél le! Holnap majd megmosom Trouche fejét és beküldöm hozzád, beszélj vele tetszésed szerint.

- Kétségkívül! - motyogta a részeg Trouche félálmaiban. - Furcsa egy ember is ez a Faujas!... Nekem ugyan nem kell a háziasszony, csak a pénze!

Olympe erre szemtelenül elkacagta magát s rákacsintott a bátyjára, majd visszafeküdt az ágyba s hátát a párnáknak támasztva, kényelmesen elhelyezkedett benne. Faujas abbé kissé elsápadt és elmélázott egy darabig; azután sarkon fordult és szó nélkül távozott, míg Olympe ismét kezébe vette a regényt. Trouche ezalatt hangosan hortyogott a pamlagon.

Másnap, miután Trouche kialudta mámorát, hosszasan tárgyalt Faujas abbéval. Mikor azután visszatért a feleségéhez, tudtára adta, mily föltételek alatt jött létre köztük a béke.

- Tudod, kedves uram, - mondotta Olympe az urának - tégy mindent a bátyám kedve szerint; és mindenekfölött igyekezzél hasznos szolgálatokat tenni neki, mert erre alkalmat nyújt neked... Én magam bátornak mutakozom ugyan szemtől-szemben vele, azt azonban jól tudom, hogyha a végletekig visszük a dolgot, hát úgy kirug innen bennünket, mint a kutyát! Már pedig nem akarok elmenni innen!... Mit gondolsz, itt tart bennünket magánál?

- Hát persze, hogy itt tart! Sohse félj te attól! - felelte Trouche. - Oh, neki szüksége van én reám, dehogyan zavarja meg a mi kis játékainkat.

E naptól kezdve Trouche minden este kilenc órakor, mikor az utcák elnéptelenedtek, távozott hazulról. A feleségének azt beszélte, hogy az ó-városba megy, ahol propagandát fejt ki az abbé érdekében. Olympe különben sem volt féltékeny természetű; jót nevetett, mikor az ura afféle sikamlós történetkét mesélt el neki. Oh, inkább kedvelte ő a nyalánkságokat, a pálinkáspohárkák üritgetését egymagában, a suttyomban elfogyasztott süteményeket és sokkal szívesebben töltötte a hosszú estéket a jó meleg ágyban, miközben mohón falta azokat az ócska könyveket és olvasnivalókat, amiket a rue Canquoin egyik könyvkereskedésében fedezett föl. Trouche következetesen becsipve érkezett haza; a cipőjét már az előcsarnokban lehuzta, hogy zaj nélkül mászhasson fel a lépcsőn. Ha tulsokat ivott és csak úgy dült belőle a pipa- és a pálinkaszag, akkor bizony Olympe elkergette maga mellől s a pamlagon csinált neki fekvőhelyet. Most azután kezdetét vette köztük a néma, szótlan küzdelem. Trouche, a részeg emberek konok nyakasságával tért vissza az ágyhoz s belekapaszkodott a takaróba, de támolgott, elcsuszott, négykézláb csuszott-mászott; végre is a felesége odább hengergette, mint valami krumpliszákot. Ha Trouche ilyenkor ordítani próbált, Olympe torkonragadta, mereven a szeme közé nézett s ezt susogta a fülébe:

- Ovide meghallja!... Ovide idejön!

Trouche ilyenkor bezzeg megijedt, mint a gyermek, akit farkassal ijesztgetnek; majd mentegőtődző szavakat hadarva, végre mégis elaludt. Egyébiránt már korán talpon volt, komoly emberhez illő módon felöltözött, márványszerűen erezett arcáról lemosta az éjszakai kicsapongások nyomait s felkötötte azt a nyakkendőjét, amely - ahogy ő mondogatta - „papos” külsőt kölcsönzött neki. Mikor a kávéházak előtt haladt el, lesütötte a szemét. A leánymenedékhelyen tisztelték és becsülték. Olykor-olykor, midőn a leánykák az udvarban játszadoztak, Trouche a függöny egyik csücskét félrehuzta s atyai tekintettel nézegette őket, miközben félig lehunytt szemhéja alól egy-egy pillanatra ki-kicsapott a láng.

Trouche-ékat különben az öreg Faujas-né is féken tartotta. A leány és anyja közt örökös volt a civódás. Olympe arról panaszkodott, hogy bátyjával szemben mindig ő huzta a rövidebbet, viszont Faujas-né gonosz teremtnak nevezte a leányát, akit még a bölcsőjében kellett volna megfojtani. Minthogy egyazon zsákmányon rágódtak, egymást kölcsönösen figyelték, s anélkül, hogy eleresztették volna a zsákmányt, ádáz dühvel és aggódva szüntelenül azt lesték: kettejük közül melyik kanyarítja le a legnagyobb falatot. Faujas-né az egész házat a maga számára akarta megkaparintani s ez ok miatt Olympe ragadozó karmaival szemben az utolsó szögig megvédelmezte azt. Mikor pedig azt is észrevette, hogy Olympe mily nagy összegeket csal ki Marthe-tól, rettentő mód fölháborodott. Faujas abbé csak a vállát vonogatta, mint az olyan ember, aki mélyen megveti az efféle piszkos dolgokat, de kénytelen szemet hunyni; de bezzeg iszonyatos veszekedést csapott az öreg Faujas-né a leányával, akit tolvajnak nevezett, mintha bizony az zsebéből csente volna el a pénzt.

- Mama, talán bizony már elég is lesz! - kiáltott Olympe türelme fogytán. - Nem a maga pénztárcája bánja, vagy mi?... Én csak kölcsön kértem azt a pénzt, de ki nem tartatom magam senkivel!

- Mit akarsz ezzel mondani, te fajtalan, te? - hápogta Faujas-né dührohamában. - Mintha bizony mink nem fizetnének meg az ebédünkért! Eredj és kérdezd meg a szakácsnőt, majd az megmutatja neked a számlakönyvet.

Olympe felkacagott.

- Ah, nagyon jó, mondhatom! - jegyezte meg Olympe. - Ismerem én azt a számlakönyvet. Maguk fizetik a hónaposretket meg a vaját, nemde?... Hát lássa csak, mama! Maradjon maga csak a földszinten, én oda nem megyek, hogy zavarjam magukat, de viszont ide se jöjjön fel többé, mert olyan lármát csapok, hogy no! Már pedig tudhatja, hogy Ovide megtiltotta a lármát.

Dörmögve ment vissza Faujas-né a földszintre. A lármával való fenyegetés visszavonulásra kényszerítette. Olympe, hogy bosszantsa az anyját, dudorászni kezdett a háta mögött. Viszont, mikor Olympe lement a kertbe, az anyja bosszút állott rajta: örökösen a sarkában volt s a körmére nézett, úgy vigyázott reá. Meg nem tűrte volna a leányát sem a konyhában, sem az ebédlőben, a szakácsnővel pedig egy kölcsön kért, de vissza nem adott serpenyő miatt összevesztette. Mégis, leányának Marthe-tal való barátkozását nem merte megzavarni, mert botránytól félt, ami módfölött megviselte volna a fiát.

- Minthogy te édeskeveset törődöl a magad érdekével, - mondotta Faujas-né egy napon a fiának - hát majd én védelmezem meg azt te helyetted. Oh, sohse félj, óvatos leszek!... Tudod-e, hogy ha én itt nem volnék, a te drágalátos hugod még a kenyeret is képes lenne kivenni a kezedből?

Marthe-nak sejtelve sem volt arról a drámáról, amely körülötte szövődött; egyszerűen élénkebbnek találta a házat, amióta mindenki ott sürgött-forgott az előcsarnokban, a lépcsőn, a folyosókon. Mintha valami vendégfogadó zajos élete pergett volna le előtte: fojtott veszekedések lármája, ajtócsapdosás, ahol minden egyes szállóvendég fesztelenül éli a maga külön életét. A konyhán állandóan lánggal lobogott a tűz, mintha Rose-nak egy egész vendégsereg ellátásáról kellett volna gondoskodnia. Azután meg a sok szállító és kereskedő egymás kezébe adta a kilincset. Olympe, aki most már a körmeit is ápolta, dehogy mosott volna el egyetlen edényt is, miért is mindent kívülről hozatott magának a rue de la Banne pástétomsütőjétől, aki ebédek is készített megrendelésre. És Marthe csak mosolygott s boldogan szemlélte ezt a nagy sürgés-forgást a házban. Most már nem szeretett többé egyedül lenni, mert mégis csak szüksége volt valami elfoglaltságra, hogy enyhítse kissé a lázt, amely sorvasztotta.

Mouret pedig ezalatt, mintha egyenesen menekülni akart volna a lármától és a zajtól, bezárkózott elsőemeleti szobájába, amit ő irodának nevezett el. Most már legyőzte a magánosságtól való irtózatát, ugyszólván soha többé nem látogatott le a kertjébe sem és sokszor egész nap nem volt látható.

- Hát én már mégis csak tudni szeretném, hogy mit csinál odafenn! - mondotta Rose Faujas-nénak. - Hiszen még csak meg se moccan! Mintha meghalt volna. Ha így elbujik az emberek elől, hát bizonyára valami rosszban töri a fejét, ugy-e asszonyosság?

Elkövetkezett a nyár, amikor is még jobban megélénkült a ház. Faujas abbé a kertben, lenn a lugasban, az al-megyefőnök és az elnök látogatását fogadta. Marthe rendelkezésére Rose egy tucat kertiszéket szerzett be, hogy ha éppen friss levegőt akarnak élvezni, ne kelljen minduntalan az ebédlő székeit lehurcolni. Ez immár szokássá vált. A sikátorra nyíló ajtók minden kedden délután tárva-nyitva voltak ezután; az urak és a hölgyek a plébános ur üdvözlésére jöttek, csak úgy családias módra szalmakalappal, házicipőben, kigombolt kabátban, illetve gombostükkal feltűzött szoknyában. A vendégek egyenkint érkeztek, a vége mégis az lett, hogy a két társaság teljes számban összetalálkozott, összevegyült, fölvidult s a legbizalmasabb hangon üzte a pletykát.

- Nem fél ön attól, hogy az al-megyefőnökség társaságával való találkozásainkat végre is rosszra magyarázzák? - mondotta Bourdeu ur egy napon Rastoil urnak. - Ugyanis közelednek a választások.

- Ejh, ugyan miért? - felelte Rastoil. - Semleges területen vagyunk, nem az al-megyefőnökségen... Azután pedig nincs ennek semmiféle hivatalos színezete, kedves barátom! Én a vászonkabátomat öltöm magamra. Ez teljesen a magam ügye. Azt, hogy én mit csinálok a házam mögött: senkinek sincs joga firtatni. Elül, a házam előtt - az már más! Ott már a nyilvánosságé vagyok. Péqueur al-megyefőnök ur és én - nyílt utcán nem is üdvözljük egymást.

- Péqueur des Saulaies ur azok közül az emberek közül való, akik nyernek azzal, ha az ember alaposabban megismeri őket, - jegyezte meg a volt megyefőnök, rövid szünet után.

- Kétségtől! - felelte az elnök. - Nagyon örvendek, hogy közelebbről megismerhettem... No, de milyen derék ember ez a Faujas abbé is!... Nos, hát most már igazán nem félek a rossz nyelvektől, mikor ilyen kitűnő szomszéd társaságát keresem.

Bourdeu ur azonban, amióta a választások ügye napirendre került, mégis aggodalmaskodott; azt hozta fel ürügyül, hogy a hőség nagyon elbágyasztja. Gyakori aggodalmait közölte Rastoil urral abban a reményben, hogy ez majd megnyugtatója őt. Mouret-ék kertjében különben soha szó sem esett a politikáról. Egy délután - minthogy Bourdeu ur hiába keresett valami ügyes átmenetet a dologra - egyenesen Porquier orvoshoz fordult:

- Ugyan, mondja csak, orvos ur, olvasta-e a mai *Le Moniteur*-t? Hát a márki ur végre is - beszélt! Pontosan tizenhárom szót mondott. Megszámláltam. Oh, szegény Lagrifoul! Kacagni való siker!

Faujas abbé most jámbor arckifejezéssel emelte föl az ujját:

- Semmi politika, uraim, semmi politika! - szólt halk hangon.

Péqueur des Saulaies ur ép Rastoil urral csevegett; mindketten úgy színlelték, mintha semmit sem hallottak volna. Condamine-né mosolygott s Surin abbé felé fordulva, ezt kérdezte:

- Nemde, abbé ur, az ön miseingeit gyöngé mézgaoldattal keményítik?

- Ugy van, asszonyom, gyöngé mézgaoldattal, felelte a fiatal abbé. - Vannak ugyan mosónők, akik főtt keményítőt használnak, ez azonban nem megfelelő, mert tönkreteszi a muszlin-szövetet.

- No, lám! - jegyezte meg erre Condamine-né. - Én pedig nem tudom rávenni a mosónőmet, hogy az alsószoknyáim keményítéséhez mézgaoldatot használjon.

Curin abbé névjegyének hátlapjára előzékenyen följegyezte a mosónője nevét és lakását. Beszélgettek még a divatról, az időjárásról, az aratásokról s a hét eseményeiről; szóval: kellemes órát töltöttek el így együtt. Társalgásukat a sikátorban rendezett labdajáték szakította félbe olykor-olykor. Bourrette abbé is gyakran megjelent s átszellemült arccal apró szent történetkéket adott elő, amiket Maffre békebíró ur az utolsó szóig végighallgatott. Delangre-né csupán egy ízben találkozott itt Rastoil-néval: mindketten nagyon udvariasan, nagyon szertartásosan viselkedtek, szemükben azonban még mindig fel-fellobogott a régi versengés lángja. Delangre ur nemigen mutatkozott. Ami pedig Palouque-ékat illeti, nos, ők még mindig ellátogattak ugyan az al-megyefőnökségre, de bezzeg elmaradtak akkor, midőn Péqueur des Saulaies ur átment a szomszédba Faujas abbéhoz. Palouque-né ugyanis módfelel röstelte azt a szerencsétlen jelenetet, amit ő annak idején a leánymenedékhely imatermében rendezett. A legszorgalmasabb látogató azonban mégis csak Condamine ur volt, aki csodamód fölkeztüszve állított be mindig csakis azért, hogy tréfálkozzék a vendégekkel, hogy hazudozzék és hogy a

legvakmerőbb biztonsággal adja elő fajtalan történetkéit, egész héten át jól mulatva azokon a titkos szerelmi viszonyokon, amiket ő itt kiszimatolt. Ez a tagbaszakadt nagydarab öregur, aki jószabásu hosszú kabátjában olyan egyenes volt, mint a gyertyaszál, szinte lelkesült a fiatal-ságért, kigunyolta a „vén embereket” s félrevonulva egyik sarokba a társaságbeli kisasszo-nyokkal, jóízűen hahotázott.

- Ide, ide gyermekeim! - mondogatta nevetgélve. - Hagyjuk csak magukra a véneket.

Egy alkalommal pedig kicsi hija, hogy meg nem verte Surin abbét egy kiméletlen labdajáték-ban. Pedig csak bosszantani akarta a fiatalokat. Áldozatául főként a Rastoil-fiut szemelte ki, ezt a jámbor fiatalembert, akinek azután szörnyűséges dolgokat mesélt, végezetül pedig azzal vádolta meg, hogy a feleségének udvarol, miközben olyan félelmetesen forgatta a szemét, hogy a szerencsétlen Séverin-nek hideg verejték verte ki a homlokát. De a legmulatságosabb a dologban az volt, hogy Séverin most már maga is azt hitte, hogy csakugyan szerelmes Condamin-néba s édeskés, félénk ábrázattal szüntelenül ott lábatlankodott annak szoknyája körül, míg a férj uram messziről jót mulatott rajta.

Kegyetlen tréfáinak céltáblájául szemelte ki a Rastoil-kisasszonyokat is, akikkel szemben pedig az erdők és a vízművek főfelügyelője olyan megkülönböztetett figyelmet és udvarias-ságot tanusított, mintha csak valami fiatal özvegyember volna. A kisasszonyok bizony már közel jártak a harminc esztendőhöz, ez a vén kujon mégis gyermekjátékokra csábította őket s olyan hangon beszélt velük, mint ahogy serdülő leánykákkal szokás. Legnagyobb öröme mégis csak abban tellett, ha olyankor tanulmányozhatta a kisasszonyokat, midőn Lucien Delangre, a polgármester fia is jelen volt. Ilyenkor félrevonta magával Porquier orvost - aki szívesen hallgatott meg mindenkit - s Delangre urnak Rastoil-néval való régi viszonyára célozva, a fülébe sugta:

- Nézzen csak oda, orvos ur! Az a fiatal ur ott valóban nagy zavarban lehet... Vajjon Angéline avagy Aurélie-e az édesatyja leánya?... Találd el, ha tudod, válassz közülök, ha tudsz!

Faujas abbé azonban nagyon szeretetreméltóan viselkedett valamennyi vendégével, sőt még ezzel a veszedelmes, rettegett Condamin urral szemben is. Ő maga lehetőleg a háttérben maradt, keveset beszélt, hagyta, hogy a két társaság hadd forrjon össze és mint hogyha az olyan házigazda szelid örömeit élvezné, aki boldog, hogy összekötő kapocs lehet olyan előkelő személyiségek között, akik egymás kölcsönös megértésére vannak teremtvé. Marthe kétizben is megjelent a vendégek közt; szinte kötelességének tartotta ezt, hogy a vendégek annál bizalmasabban érezzék magukat a házában. Pedig fájt neki, mikor az abbét ily nagy és népes társaság közepette látta; megvárta tehát, mikor a vendégek távoztak s az abbé magára maradt, mert szívesebben látta őt, amint lassu léptekkel ott sétálgatott a csendes lugasban fel s alá. Trouche-ék minden keddi napon elfoglalták rendes leshelyüket a függönyök mögött, ahonnan irigy szemmel kémkedtek, míg Faujas-né és Rose az előcsarnok háttéréből, nyakukat előrenyújtogatva, elragadtatással bámulták, mily kecsesen tudja a plébános ur fogadni és vendégül látni Plassans legelőkelőbb embereit!

- No lám, hát nem meglátszik mindjárt, hogy az abbé ur kiváló férfiu, - mondotta Rose az öreg Faujas-nénak. - Odanézzen! Most éppen az al-megyefőnök urat fogadja. A plébános ur nekem jobban tetszik, pedig az al-megyefőnök ur is csinos ember ám!... Ugyan, miért nem megy le, asszonyság, a kertbe! Oh, ha én az ön helyében lehetnék, selyemruhát ölténék magamra és úgy mennék le közéjük. Végre is, ön az édesanyja.

De az öreg parasztasszony csak a vállát vonogatta.

- Nem mintha szégyenkeznék miattam, - felelte Faujas-né - dehát attól félek, hogy feszélyez-ném őt... Én már csak inkább gyönyörködöm benne innen, ez nekem nagyobb örömmre szolgál.

- Oh, én megértem önt, asszonyság! Büszke lehet a fiára!... Bezzeg, nem olyan ember, mint Mouret ur, aki beszögezte az ajtót, nehogy valaki bejöhessen a kertbe. Nem volt itt eddig soha senki látogató, soha vendégség, az üres kert pedig este már szinte félelmes volt. Valósággal kivert farkas módjára éltünk. Igaz ugyan, hogy Mouret ur azt sem tudta, hogyan kell a vendéget szívesen látni. Hej, micsoda képet vágott, ha valaki véletlenül betoppant hozzánk!... Hát azt kérdezem: nem vehetne-e példát a plébános urtól? Ha én az ő helyében volnék, ahelyett, hogy bezárkóznék, inkább én is lemennék a kertbe s szórakoznék a többivel együtt. Végre is a társadalmi állásomnak megfelelően élnék csak... Nem, ő ehelyett fölmászik a szobájába, ott bezárkózik, mintha bizony attól félne, hogy ráragad a rüh valakiről... Nini!... Nem jönne velem, asszonyság, hadd lássuk, mit csinál ott fenn egymagában?

És egy keddi napon csakugyan fellátogattak. Azon a napon különösképpen lármás volt a két társaság; kitörő nevetésük hangja a nyitott ablakokon át behallatszott a szobákba, s ráadásul még az a szállító is, aki Trouche-ék számára egy kosárban bort hozott, a második emeleten az üres üvegek visszavétele alkalmával rettenetes csörömpölést csapott. Mouret tehát kétszeresen is elzárkózott az irodájába.

- A kulcs miatt nem látok semmit, - mondotta Rose, miután bepillantott a kulcslyukon át.

- Várjon csak! - motyogta Faujas-né.

És ezzel óvatosan elfordította a kulcsot, megfogva annak a kulcslyukából kissé kinyuló végét. Mouret pedig ott ült a szoba közepén, a nagy, üres asztal előtt, amit vastagon belepett a por, de se könyv, se papír nem volt előtte; a hátát a szék támlájához támasztva, ült ott lelógó karokkal, meredt, halovány arccal s réveteg tekintettel. Még csak meg se mozdult.

A két asszony csendben, fölváltva kukucskált be hozzá a kulcslyukon.

- Elhült bennem a vér! - jelentette ki Rose, mikor már lefelé haladtak a lépcsőn. - Megfigyelte a szemét, asszonyság? És micsoda piszok! Már két hónap óta kezébe sem vette a tollat, én pedig azt hittem, hogy valamit firkál odabenn... És hogyha elgondolom: mily vidám most ez a ház, ő pedig azalatt úgy szórakozik, hogy színleli a holtat egymagában!

(Vége a második kötetnek)

III.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Marthe egészségi állapota immár aggasztotta Pourquoiier orvost. Jóllehet megőrizte ugyan nyájas mosolyát, s őt is úgy kezelte, ahogy az előkelő társaság orvosához illett, hogy tudniillik sohasem állapít meg valami komoly betegséget s úgy osztogatja az orvosi tanácsokat, mint ahogy a varrónő ruhát próbál. Csakhogy ajkai körül látható volt egy bizonyos vonás, ami arra mutatott, hogy a „kedves asszonyom” bizony nem egyszerű vérköpésben szenved, ahogy elhitette vele. Pourquoiier orvos azt ajánlotta neki, hogy ha szép az idő, szórakozzék egy kissé, tegyen sétakocsikázásokat, csak meg ne erőltesse magát. Marthe tehát - akin mindinkább erőt vett valami megnevezhetetlen aggodalom, és annak szükségérzete, hogy ideges nyughatatlanságát valamivel foglalkoztassa - sétakirándulásokat tett a szomszéd falvakba. Reggeli után hetenként kétszer kikocsizott egy ujrafestett ócska hintóban, amit egy plassans-i szekertestől bérelt. Mindössze két vagy három mérföldnyi távolságra hajtatott, hogy hat órára visszatérhessen. Előszeretettel foglalkozott azzal a tervvel, hogy Faujas abbét ilyenkor magával viszi; mi több: az orvos rendeletének is voltaképpen csakis ennek reményében engedelmeskedett. Faujas abbé azonban kereken visszautasította a meghívást azzal, hogy mindig nagy az elfoglaltsága. Kénytelen volt tehát Olympe vagy az öreg Faujas-né társaságával megelégedni.

Egy délután, amikor éppen Tulettes falun hajtottak keresztül s nagybátyja, Macquart kis birtoka mentén haladtak végig, ez - észrevevén őt - a tornácról, melynek két végében egy-egy eperfa állott, lekiáltott hozzá:

- Nos, hol van Mouret? Miért nem jött el ő is?

Egy pillanatra meg kellett állnia a nagybácsi háza előtt, akinek hosszasan el kellett magyaráznia, hogy ő bizony gyöngélikedik s így nem ebédelhet az asztalánál. A nagybácsi mindenáron egy csirkét akart levágni számára.

- Hát jól van, nem bánom, de azért mégis levágom ám a csirkét s majd magaddal viszed, - mondotta Macquart.

És már ment is, hogy elvágja a csirke nyakát. Mikor azután a levágott csirkével visszatért s odafektette a kőasztalra, amely a ház előtt állott, boldog mosollyal mormolta:

- Nos, ugy-e, hogy kövér kis jószág?

A nagybácsi épp egy üveg bor mellett üldögélt egy magas, sovány, szürkeruhás fiatal legényember társaságában. Tüstént két széket hozott ki, hogy leültesse a két nőt, elégedett vigyorgás közt látva el a házigazda szerepét.

- Ugy-e, hogy pompás hely ez itt?... Ó, az eperfáim nagyon szépek! Nyáron a szabad levegőn pipázom; télen nekivetem a hátam a falnak, odasüt a nap... Láttad a veteményeimet? A baromfiudvar leghátul van. A ház mögött van még egy kis darab földem, amelyben burgonyát és lóherét termeszték... Hát bizony öregszem, teringettét, ideje tehát, hogy egy kissé kedvemre éljek!

A kezét dörzsölgette s fejét lassan ingatva, simogató tekintettel nézett végig a birtokán. De mint hogyha valami gondolat jutott volna az eszébe, amely hirtelen elszomorította.

- Mikor láttad legutoljára az édesapádat? - kérdezte Macquart hirtelen. - Ó, Rougon bizony nem jó rokon... Nézd csak, amott balra, az a buzaföld eladó, ha ő is úgy akarta volna, hát megvehettük volna. Olyan jó módu embernek, mint amilyen ő is: meg se kottyant volna! Azt hiszem, mindössze nyavalyás háromezer frankról lett volna szó... De ő megtagadta. Legutol-

jára pedig, mikor nála jártam, az anyáddal kiüzente, hogy nincs odahaza... Meglásd, megbánják még!

Majd a fejét rázva, szokásos gonosz mosolyával többször is megismételte:

- Meg bizony, megbánják még ők azt!

Ezután poharakért ment, mert mindenáron meg akarta izleltetni a borát. Ez volt az a híres-nevezetes saint-eutrope-i bor, amelyet ő fedezett föl s amelyet oly áhitattal ivott. Marthe éppen csak a nyelvét mártotta bele, Olympe azonban elfogyasztotta az egész üveg bort, sőt még elfogadta a felajánlott gyümölcszörpöt is. Erős volt a bor, - mondotta.

- Nos és mit csinál a papod? - kérdezte hirtelen a nagybácsi.

Marthe szinte sértődötten nézett reá, de nem válaszolt a kérdésre.

- Azt mondták nekem, hogy sokat sűrög-forog a szoknyád körül, - folytatta a nagybácsi lármás hangon. - Hja, ezek a papok szeretik ám a jót! Mikor ezt hallottam, én csak annyit jegyeztem meg, hogy - úgy kell annak a Mouret-nak! Én figyelmeztettem őt... Biz' én, hej, de kitenném a szűrét annak a papnak! No, de jöjjön csak hozzám tanácsért Mouret, majd adok én neki tanácsot, sőt még segítséget is, ha úgy kívánja. Nohát, én soha ki nem állhattam azt a reverendás népséget!... Egyet én is ismerek közülük, valami Fenil abbé nevezetűt, kinek háza van amott a tulsó soron. Hát bizony ez sem különb a többinél s olyan rosszindulatu, mint a majom. De én csak mulatok rajta. Azt hiszem, hogy nincs valami jóban a te papoddal, ugy-e, Marthe?

Marthe elsápadt.

- Önagysága Faujas abbé ur huga, - mondotta Marthe rámutatva Olympe-ra, aki kíváncsian figyelt.

- Ó, amit én most itt mondtam, az nem vonatkozik önagyságára, - felelte a nagybácsi rendületlen nyugalommal, csöppet sem zavartatván magát. - Önagysága nem veszi zokon... És elfogadja, ugy-e, ezt a kis szörpöt?

Olympe vagy három ujjnyi szörpöt öntetett magának; Marthe, aki most fölállott, menni akart, Macquart nagybácsi azonban erővel rávette, hogy tekintse meg előbb birtokát. Mikor a kert végére értek, Marthe megállott s egy nagy, fehér épület szemléletében merült el, amely a lankás domboldalon épült, néhány száz méternyire Tulettes-től. A belső udvarok olyanok voltak, akárcsak a fogház udvara, szabályos, keskeny ablakai pedig, amelyek fekete sávokat vontak a homlokzatra, a kórházak disztelen, bágyadt képét kölcsönözték a főépületnek.

- Az ott az örültek háza, - motyogta a nagybácsi, aki Marthe tekintetét követte szemmel. - Ez a nyurga legény itt ápoló abban a kórházban. Jól összeférünk s el-ellátogat ide egy kis bufelejtőre.

És ezzel Macquart a szürkeruhás legény felé fordult, aki épp most hörpintette ki a borát az eperfák alatt.

- Hej, Alexandre, gyere csak ide! - kiáltotta a nagybácsi. - Mutasd csak meg a hugomnak, melyik is a mi szegény öreganyánk ablaka!

Alexandre készségesen engedelmeskedett.

- Tetszik látni ott azt a három fát? - mondotta, kinyujtva az ujját, mintha vázlatrajzot körvonalozna a levegőben. - Nos, a baloldali fa fölött kis magasságban, az egyik udvar sarkában egy szökőkutat láthatnak... Most tessék csak szemmel végighaladni a földszint ablakai során, ott ni, az ötödik ablak.

Marthe elfehérült ajakkal, szótlanul állott ott s szemét szinte öntudatlanul arra a megjelölt ablakra szögezte. Macquart nagybácsi is odanézett ugyan, de valami jóleső önelégültséggel, ami szemhunyorogatásban jutott kifejezésre.

- Olykor látom is az öreget, mikor a nap a tuloldal felől süt, - folytatta a nagybácsi - Ugy-e, Alexandre, öreganyánk jól érzi magát. Ezt mondom én a többinek is, valahányszor bemegyek Plassans-ba... Nagyon jó, alkalmas hely ez itt, hogy vigyázhassak reája. Jobb helyet már kívánni sem lehetne.

És Macquart bácsi ekkor elégedetten röhögött.

- Hát látod csak, kedves hugom, a Rougonok elméje nem olyan egészséges ám, mint a Macquart-oké. Mikor én itt üldögelek, szemközt azzal a nagyfene épülettel, sokszor elgondolom magamban, hogy egyszer talán az egész társaság idekerül, hiszen öreganyánk máris odabenn van!... Hála Istennek, magamat nem félttem, mert nekem helyén van ám az eszem! Én azonban ismerek közülük többet is, akiknek bezzeg motoszkál valami az elméjükben... Nos tehát, azért vagyok én itt, hogy fogadjam őket, hogy innen, a vackomból ügyeljek reájuk és hogy Alexandre figyelmébe ajánljam őket, habár a család nem mindig viselkedett előzékenyen irányomban.

És a zsákmányára figyelő farkas szörnyű vigyorgásával hozzátette még:

- Roppant szerencsétek van nektek, hogy én itt vagyok Tulettes-ben.

Marthe-ot reszketés fogta el. Noha ismerte ugyan nagybátyja abbeli kedvét, hogy szerette a durva tréfákat és hogy nagy öröme szolgált, ha meggyötörhette azokat, akiknek házi-nyulakat vitt ajándékba, Marthe most mégis úgy érezte, hogy a bácsinak igaza van s eljön még annak az ideje, hogy az egész család egyszer csak ideköltözik ezekbe a szürke börtöncellákba. Most már azután igazán nem akart egy pillanatnál tovább is itt időzni, ellenére Macquart marasztalásának, aki még egy másik üveg bort akart fölbontani.

- De hol a csirke? - kiáltott fel Macquart uram, mikor Marthe-ék kocsiba szálltak.

Rohant is mindjárt és hozta is már. Mikor Marthe ölébe tette a csirkét, gonosz célzással így szólt:

- Ez itt egyedül Mouret-é, megértetted? Mouret számára küldöm, senkinek másnak. No, de majd ha legközelebb találkozom vele, meg is kérdem tőle, hogy izlett neki!

És ugyanekkor rápislantott Olympe arcára. A kocsis már a lovak közé csapott, de Macquart még mindig a kocsiba kapaszkodott s így folytatta:

- Ugyan, kérlek Marthe, menj el édesatyádhoz, beszélj a fejével amiatt a buzaföld miatt... Látod csak, épp ez a föld az, ami itt előttünk elterül... Oh, Rougon rosszul teszi! Nagyon régi cimborák vagyunk, kár lenne tehát, ha emiatt összevesznénk. Ő bánná meg, tudja ezt ő maga is... Add tehát értésére, hogy rosszul cselekszik.

A cséza elrobogott. Menetközben Olympe visszatekintett s ekkor még láthatta, amint Macquart, eperfái alatt, összevigyorgott Alexandre-rel s fölbontja azt a második üveg bort is, amelyről az imént beszélt. Marthe most azután ráparancsolt a kocsisra, hogy többé ne hajtson Tulettes felé. De különben is, ezek a sétakocsizások immár untatták és fárasztották: ezentul mindig ritkábban kocsizott ki s hovatovább végképp megszüntette, mikor azt kellett tapasztalnia, hogy Faujas abbé kíséretére soha nem számíthat.

Marthe eközben teljesen újjáalakult. Az az ideges életmód, amelyet ezidőszerint folytatott, teljesen megfinomította. Azt a nyárspolgári ügyefogyottságot, azt a nehézkes nyugalmat, amit tizenöt esztendei renyhe élet során a pult mögött szedett magára, a vallásosság lángja mintha

leolvasztotta volna róla. Jobban, izlésebben öltözködött s csütörtöki fogadónapokon ott csevegett Rougon-ék szalonjában.

- Nini, ez a Mouret-né napról napra fiatalabb! - mondotta Condamin-né elcsodálkozva.

- Oh, igen - mormolta Pourquoi orvos halkan, a fejét csóválva -, visszafelé fejlődik.

Karcsubbá lett természetével, rózsapiros arcával, tüzes, fekete, gyönyörű szemével ebben az időben Marthe csakugyan különös szépség volt néhány hónapon át. Az arca sugárzott, egész lényéből az életnek rendkívüli, pazar megnyilvánulása áradt ki s övezte őt körül reszkető melegséggel. Olybá tűnt föl, mintha elszalasztott ifjúsága most, negyven esztendő korában, lobbant volna föl új életre a tűzvész fényében. Most már Faujas abbé szavainak sem engedelmeskedett többé, hanem teljesen az imádkozásnak szentelte magát, melynek szükségét a nap minden órájában érezte. Térdeit a Saint-Saturnin-székesegyház kockakövein koptatta s egyházi énekekben, imádkozásban élte ki magát: a ragyogó szentségtartók, a lángoló kápolnák, a templomajtó sötét háttérében csillagok fényében tündöklő oltárok és papok látásán a lelke megkönnyebbült. E dicsőség iránt szinte testi vágyakozást érzett önmagában: vágyakozást, amely kinozta, keblét marcangolta, agyvelejében turkált, mihelyst nem elégitette ki. Sokat szenvedett, haldokolt, szenvedélyének kénytelen volt megadni a maga táplálékát, oda kellett borulnia a gyóntatószék suttogásai közben, meggörnyednie az orgonák megborzongató hatása alatt s elalélnia az áldozás görcsös állapotában. És azután immár nem érzett semmit többé, testi fájdalmai megszűntek. Átszellemülésében ott hevert a földön, haláltusáját vivta fájdalom nélkül, immár csak tiszta láng lévén, amely szerelmében lobbant ki és huny el.

Faujas abbé most még szigorubb lett Marthe iránt, akit csak rideg, nyers bánásmóddal tartott féken. Az abbét csodálatra ragadta ez a lángra lobbant szenvedély, ez a heves vágyakozás a szerelem és a halál után. Marthe-ot gyakran kivallatta gyermekkora felől s ellátogatott az öreg Rougon-néhoz is, mikor azután meghökkent s elégedetlen volt önmagával.

- A háziasszony panaszkodik reád, Ovide! - mondotta az öreg Faujas-né a fiának. - Hát már miért nem engeded is meg neki, hogy a templomba járjon, mikor neki tetszik?... Kár ellenkezned vele, aki olyan jó mihozzánk.

- Tönkreteszi magát, - felelte halkan a pap.

Faujas-né csak a vállát vonogatta, ami neki már szokása volt.

- Az már az ő dolga. Ki-ki ott keresi a maga boldogságát, ahol megtalálja. Még mindig jobb, ha az ember imádkozással öli meg magát, mint tulhajtott élvezetekkel, mint ahogy az a drágalátos Olympe!... Ne légy hát olyan szigorú szegény Mouret-né iránt, Ovide. Még az lesz a vége, hogy nem maradhatunk meg ebben a házban.

Egy más alkalommal, mikor Faujas-né megint efféle tanácsokat osztogatott, az abbé így szólt az anyjához:

- Anyám, ez az asszony utamban áll.

- Már mint Mouret-né? - kiáltott föl a vén parasztasszony. - De hiszen ő imád téged, Ovide!... Ha nem pironogtad meg többé, azt teheted vele, amit akarsz. Képes lenne akár a tenyerén hordani téged.

Most már azután maga Faujas abbé is belátta, hogy kiméretlen bánásmódját mégjobban tulhajtania nem szabad. Valami kirobbanástól félt. Lassan-lassan mindinkább több és több szabadságot engedett meg Marthe-nak. Így megengedte neki, hogy magányában elmélkedhessék, rózsafüzérét végigimádkozhassa és hogy a keresztjárás stációinál imát mondhasson: sőt azt is megengedte, hogy hetenkint kétszer meggyónhat neki a Saint-Saturnin-templomban. Marthe, miután nem hallotta többé azt a félelmetes hangot, amely őt ájtatosságaért, mint

valami szégyenletes módon kielégített bűnös vágyért, megpirongatta, azt hitte, hogy az Isten megkegyelmezett neki. Nagysokára tehát ő is megízlelhette a paradicsom gyönyöreit! El-elfogta az érzékenyülés, könnyeinek kiapadhatatlan patakja megeredt, melyeknek hullását szinte nem is érezte. Ideges válságok voltak ezek, amelyek nagyon megviselték s annyira elbágyasztották, minthogyha az arcán végigpatakzó könnyeivel együtt, maga az élet is kiapadt volna belőle. Rose ilyenkor ágyba fektette, ahol azután órákhosszat maradt elterülve, elfehéredett ajakkal s félig nyitott szemmel, mint valami halott.

Egy délután azonban, amikor Marthe nagyon sokáig feküdt így mozdulatlanul, Rose megrémült, mert azt hitte, hogy urnője meghalt. Még csak nem is gondolt arra, hogy azon az ajtón kopogtasson, amely mögött Mouret volt bezárkózva, hanem felrohant a második emeletre s Faujas abbét kérte föl, menne le urnőjéhez. Mikor az abbé már benn volt a hálószobában, Rose kirohant onnan, hogy étért keritsen elő, magára hagyva Faujas abbét az ágyon keresztben fekvő, eszméletlen asszonnyal. Az abbé csak Marthe kezét fogta meg és tartotta a magáéban. Marthe ekkor megmozdult s összefüggéstelen szavakat mormolt. Mikor azután a hálófülke küszöbén álló alakban Faujas abbéra ismert, az arcát előntötte a vér, fejét visszajejtette a vánkosára s olyan mozdulatot tett, mintha magára akarná huzni a takarót.

- Jobban érzi-e már magát, kedves gyermekem? - kérdezte tőle az abbé. - Nagyon megijesztett engem.

Marthe torkát annyira szorongatta valami, hogy nem birt válaszolni, csak hangosan felzokogott s fejét a pap két karja közt hánytorgatta.

- Nem fáj semmim, nagyon boldog vagyok, - mormolta Marthe halk, leheletszerű hangon. - De hadd sirjam ki magam, a sirás jól esik. Oh, mily jó ön, hogy lejött hozzám! Én már régóta várom és hívom önt, abbé ur.

Marthe hangja mindinkább halkult, s most már csak mintha hő imát mormolna.

- Ki ad nekem szárnyat, hogy ön felé repülhessek? A lelkem, távol öntől, sóvárogva várja, hogy beteljék önnel; ön nélkül eleped, önt óhajtja hévvel s ön után sóhajtozik, oh, Istenem, oh, én egyetlen javam, vigaszom, édes gyönyörűségem, kincsem, boldogságom, életem, Istenem és én mindenségem...

Marthe mosolygott, mikor a szerelmi vágy e foszlányos vallomását elrebegte. Két kezét összekulcsolta s olybá tünt föl neki, mintha Faujas abbé komoly fejét dicsfény övezné. Az abbénak eddig még mindig sikerült megakadályozni azt, hogy Marthe ajkáról ez a vallomás elhangozzék: most azután egy pillanatra megdöbbsent s két karját hirtelen kiszabadította. És ekkor fölegyenesedve, szigorú hangon így szólt:

- Térjen az észére, asszonyom! Akarom! Isten visszautasítja az ön hódolatát, ha nem lehiggadt, józan ésszel mutatja be neki azt... Most pedig az ön egészségéről van szó, ápolja tehát magát.

Rose kétségbeesett állapotban tért vissza, mert az egész házban nem talált étért. Faujas abbé Rose-t odahívta az ágy mellé s gyöngéd hangon megismételte Marthe-nak:

- Ne gyötörje tovább magát! Istent meg fogja hatni ez a nagy imádat, s ha az ideje elérkezik: leszáll majd önhöz s örök boldogsággal tölti el a lelkét.

Faujas abbé távozott s Marthe-ot, aki halottaiból szinte új életre ébredt, sugárzó arccal hagyta ott. És e naptól kezdve Marthe olyan engedelmes volt, mint a kezes bárány. Alakíthatta kedve szerint, mint a lány viaszt. Hasznos szolgálatokat végzett neki Marthe bizonyos kényes küldetésekben Condamin-nét illetően, sőt egyszerűen kijelentett óhajára szorgalmas látogatója lett Rastoil-nénak is. Föltételen engedelmességet tanusított a pap iránt, s hűségesen tolmá-

csolta mindazt, aminek kijelentésére őt Faujas abbé fölkerlte, anélkül, hogy annak értelmét tudni akarta volna. Az abbé most már éppen semmi elővigyázattal nem élt vele szemben, kiméletlenül ráparancsolván az akaratát, mint akit élettelen gépnek tekint csupán. Marthe akár koldulni is kész lett volna az utcák során, ha Faujas abbé ráparancsolt volna. Ha pedig Marthe immár nyugtalankodni kezdett s ha fájó szívvel és szenvedélytől duzzadó ajakkal karjait föléje tárta ki: egyetlen szavával a földig sujtotta s az ég akaratának hatalmával összetörte. Panaszkodni Marthe soha nem mert. Kettőjük közt ott meredezett a harag és a bosszúság választófala. Mikor a pap győzelemmel hagyta félben azt a küzdelmet, amelyet Marthe-tal folytatott, csak a vállát vonogatta, eltelve lekicsinyléssel, mint az olyan harcos, akit gyermek tartóztat föl útjában. Faujas abbé megmosakodott, lekefélkedett, mint aki akaratlanul is valami tisztátalan állattal érintkezett.

- Mondd csak, Ovide, miért nem használsz azt a tucát zsebkendőt, amit Mouret-né ajándékozott neked! - kérdezte az öreg Faujas-né a fiától. - Szegény asszony, olyan boldog lenne, ha láthatná, hogy használsz. Egy egész álló hónapig tartott, amíg belehimezte a neved kezdőbetűit.

Az abbé ideges mozdulatot tett s így felelt:

- Ejh, csak használd te magad, anyám! Hiszen azok ugyis női zsebkendők. Ki nem állhatom a szagukat.

Hogyha Marthe meghajolt is Faujas abbé akarata előtt, kinek kezében egyszerű eszköz volt csupán, bezzeg elkeseredett napról napra jobban s az élet ezernyi apró gondjai közepette lassankint zsörtölődő lett. Rose mondotta, hogy ilyen „durcás” még sohasem volt. Gyűlölete kiváltképpen az ura ellen irányult és nőttön-nőtt. A Rougon-ok régi lappangó haragja jutott kitörésre ezzel a Macquart-ivadékkal, ezzel az emberrel szemben, akit azzal vádolt meg, hogy gyötrelmessé teszi számára az életet. Mikor lenn, az ebédlőben együtt volt Faujas-néval és Olympe-pal, Marthe nem mérsékelte magát, hanem ugyancsak megvádolta Mouret-t.

- Oh, hogyha elgondolom, hogy husz esztendőn át tartott engem, mint valami alkalmazottat, tollal a fülem mellett, olajoskorsók és mandulászások közt! Soha örömet nem szerzett nekem, soha ajándékkal nem lepett meg engem... És megfosztott még gyermekeimtől is. Még arra is képes, hogy egy reggelen odábbáll, csakhogy elhitesse az emberekkel, hogy én teszem elviselhetetlenné számára az életet. Szerencse még, hogy önök itt vannak. Önök majd megmondják az igazat!

Igy azután Marthe sokszor minden alapos ok nélkül rátámadt Mouret-re. Bármit tett is, - tekintete, mozdulatai, az a néhány szó, amelyet Mouret néha mégis kiejtett - legott kihozták sodrából. Már egyszerűen látni sem tudta anélkül, hogy el ne ragadta volna a haragja szinte öntudatlanul. A civódás az étkezés végeztével tört ki leginkább, mikor Mouret, be sem várva a csemegét, asztalkendőjét szépen összehajtogatta s halkan, csendesen távozott.

- Hát bizony megvárhatná maga is, amíg asztalbontásra kerül a sor s mindnyájan távozzunk, - förmedt reá Marthe idegesen. - Bizony nem illik az, amit ön cselekszik!

- Én már végeztem, tehát elmegyek, - felelte csöndes hangon Mouret.

Marthe azonban ezt a rendszeres visszavonulást Faujas abbé ellen irányuló, képzelt kihívásnak vette az ura részéről. Most már azután teljesen elvesztette önuralmát:

- Ön valóban faragatlan fajankó, aki csak szégyent hoz reám!... Nohát, csakugyan boldogtalan volnék ön mellett, ha nem találtam volna barátokra, akik kárpótolnak engem az ön durvaságaiért. Hiszen ön még azt sem tudja, hogy a terített asztalnál hogyan kell viselkedni! Még ebédelni sem tudok nyugodtan maga miatt... Maradjon, kérem, a helyén! Ha nem eszik, hát legalább nézze végig, hogyan eszünk mi!

Mouret azonban, mintha nem is hallotta volna, a maga módja szerint, szép csöndesen összehajtogatta az asztalkendőt s apró lépésekkel halkán távozott. Még lehallatszott, amint fölballagott a lépcsőn s kétszer is ráfordította a zárt. Marthe ekkor fuldokolva hadarta:

- Oh, a szörnyeteg!... Bizony még megöl, megöl engem!

Még Faujas-nének kellett őt vigasztalnia, Rose pedig a lépcsőig futott rohanvást s ahogy csak tudta, ordította, hogy Mouret is meghallja odafenn:

- Oh, maga szörnyeteg! A nagyságos asszony jól mondja, hogy ön valóságos szörnyeteg!

Olykor nagyon is heves volt a civódás. Marthe, kinek az elméje már meghibbant, fejébe vette, hogy az ura meg akarja verni. És ez már rögeszméjévé vált. Azt állította, hogy az ura folyton kémkedik utána és hogy csak alkalomra vár. Csak azért nem meri megverni - mondogatta Marthe -, mert eddig még sohasem találta őt egyedül, éjszaka pedig attól fél, hogy segítségért kiált. Rose váltig esküdözött, hogy látta, mikor a gazdája egy nagy botot dugott el valahová az irodájában. Faujas-né és Olyimpe tüstént el is hitték ezt a mesét: sajnálták is nagyon a ház urnőjét s egymással vetélkedve ajánlkoztak őrszolgálatra melléje. Ez a „vadember” - ahogy ők Mouret-t ettől kezdve nevezték - talán csak nem meri bántani a feleségét az ő jelenlétükben! Este pedig arra biztatták, hogy hívja csak őket, mihelyst Mouret meg mer moccanni. És ily módon az egész ház örökös rettegésben élt.

- Ez az ember minden rosszra képes! - erősítette Rose.

Ebben az esztendőben Marthe kiváltképpen nagy buzgósággal vett részt a nagyheti egyházi szertartásokon. Nagypénteken, a gyászpompájú templomban Marthe szinte elalélt, miközben a hajó sötét háttérében végigszongó lamentációk viharában a viaszgyertyák egyenként kialudtak. Az volt az érzése, mintha a kihunyó fénnel együtt az ő lelke is kihunyna. Mikor az utolsó gyertya is végsőt lobbant s előtte most már a homály mint áthatlan, kemény fal meredezett, elszorult szívvvel s üresnek érzett belsővel, aléltan rogyott össze. Egy óra hosszat görnyedezett már Marthe a székén, mintha buzgó imádkozásba merült volna, anélkül, hogy a körülötte térdelő asszonyok észrevették volna a benne végbemenő válságot. Mire magához tért, akkora már a templom kiürült. Aléltságában úgy érezte, mintha megvesszőzték volna s a vér végigpatakzik a tagjain; a fejében annyira elviselhetetlen fájdalmat érzett, hogy odakapott a kezével, mintha ki akarná tépni onnan a töviseket, melyeknek hegyét az agyában érezte. Este az ebéd alkalmával nagyon furcsán viselkedett. Az ideges rázkódtatás hatása még mindig nem múlt el: behunyta a szemét s ekkor ismét mintha látta volna, mint száll tova a fekete sötétségbe a viaszgyertyák haldokló lelke. Tekintete most önkénytelenül is a kezeire tévedt s azokat a sebeket kereste rajtuk, melyeken át a vére elfolyt. Krisztus minden kinszenvedése benne vérzett.

Faujas-né, aki észrevette, hogy Marthe szenved, korán akarta ágyba fektetni; hálósobájába kísérte tehát és lefektette. Mouret, kinek kulcsa volt a hálósobához, már visszavonult az irodájába, ahol az estét szokta töltöni. Mikor azután Marthe, aki állig betakaródzott, kijelentette, hogy most már fölmelegedett és jobban érzi magát, Faujas-né el akarta oltani a gyertyát, hogy Marthe zavartalanul alhassék, de a beteg ijedten esengett:

- Ne... ne oltsa ki a fényt! Tegye a gyertyát arra a fiókosszekrényre, hadd lássam magam előtt... Sötétben meghalnék.

És tágranyitott szemmel, mintha valami rettentő dráma emléke borzongatná:

- Iszonyatos! Iszonyatos! - mormogta Marthe halkabb hangon, rémült sajnálkozással.

Marthe ezután visszahanyatlott párnájára, s midőn később mintha elszunnyadt volna, Faujas-né lábujjhegyen kiosont a szobából. Ezen az estén az egész ház már tíz órakor pihenni tért.

Mikor Rose a lépcsőn felhaladt, megfigyelte, hogy Mouret még mindig az irodájában van. Betekintett hozzá a kulcslyukon s ekkor látta, hogy Mouret az asztalra ráborulva alszik, s mellette a konyhagyertya gyászosan füstölgő lánggal lobog.

- Bánom is én, hadd aludjék, én ugyan, föl nem költöm, - motyogta magában, amint tovább lépkedett fölfelé a lépcsőn. - Bár meredne meg a nyaka, ha ilyesmiben telik kedve!

Ugy éjfél tájt, mikor a ház javában aludt, hirtelen rémes kiáltozás hangzott föl az első emeleten. Eleinte csak tompa panaszhangok törtek elő, amelyek azonban csakhamar valóságos orditássá, fuldokló, rekedt kiáltozássá fajultak, mintha valakit fojtogatnának. Faujas abbé, aki álmából hirtelen fölébredt, az édesanyját szólította. Faujas-né hamarjában magára kapott egy szoknyát, bekopogott Rose ajtaján s így szólt be hozzá:

- Szaladjon csak le hamar, azt hiszem az urnőjét gyilkolják.

Eközben a kiáltozás mindinkább erősödött. Hamarosan az egész ház talpon volt. Egyszerű vállkendővel a nyaka körül, megjelent Olympe, nyomában maga Trouche is, aki csak az imént jött haza enyhén pityókás állapotban. Rose lement az első emeletre, a többiek utána.

- Nyissa ki, nyissa ki az ajtót, nagyságos asszony! - kiáltozta Rose fejét vesztve s ökleivel döngögetve az ajtót.

De csak mély sóhajtás volt reá a válasz. Majd mintha test zuhant volna a földre s iszonyatos küzdelem folyt volna a padlón, miközben butorok dőltek volna rakásra. Tompa ütések lármája remegtette meg a falakat, s az ajtó alsó nyílásán keresztül olyan szörnyűséges hörgés hallatszott ki, hogy Faujas-ék és Trouche-ék elképedve tekintettek egymásra.

- Az ura üti-veri, - mormogta Olympe.

- Ugy van, igaza van, oh, az a vadember! - mondotta Rose. - Mikor fölmentem a szobámba, láttam, hogy színleli, mintha aludnék. Pedig akkor készült előre a merényletre.

És ekkor ismét döngögni kezdte öklével az ajtót, mintha be akarná törni s közben kiáltozta:

- Hej, nagyságos ur, nyissa ki az ajtót! Ha nem nyitja ki tüstént, értesítjük a rendőrséget... Oh, ez a vén korhely, bizonyos, hogy a verpadon végzi be az életét!

Ámde ekkor az ordítás újból kezdődött. Trouche azt mondotta, hogy az a gazember épp most vágja el egy nyisszantással a szegény asszony nyakát, mint valami csirkéét.

- Azzal ugyan nem sokat érünk el, ha csak egyszerűen kopogtatunk, - mondotta Faujas abbé, aki most már szintén előlépett. - Várjanak csak!

És ekkor hatalmas vállát nekivetette az ajtónak, amelyet lassu, de folytonos nyomással benyomott. Az asszonyok legott benyomultak a szobába, ahol valóban különös látvány tárult szemük elé.

A szoba közepén, széttépett ingben, karmolásoktól vérző s ütésektől kékre vált testtel hentergett a földön Marthe. Szétbomlott haja rácsavarodott egy szék lábára, míg kezei oly görcsösen kapaszkodtak bele a fiókosszekrénybe, hogy azt kimozdította a helyéből s most keresztben állott az ajtóval. Az egyik sarokban, kezében gyertyatartóval, buta tekintettel ott állott Mouret s nézte a felesége gyötrődését.

Faujas abbénak úgy kellett a fiókosszekrényt félretolnia.

- Oh, maga szörnyeteg! - kiáltott reá Rose, öklét fenyegetően emelve föl reá. - Így bánni el egy szegény asszonnyal! Bizony még meg is ölte volna, ha idejekorán meg nem akadályozzuk.

Faujas-né és Olympe Marthe körül sűrögtek-forogtak.

- Oh, szegény, szegény asszony! - szólalt meg elsőnek Faujas-né. - Oly rossz sejtelmek gyötörték ma este. Szinte előre rémüldözött.

- Hol, miye fáj? - kérdezte Olympe. - Talán csak nem törött csontja? Ugy-e, hogy nem?... Nini, milyen fekete az egyik válla, a térdéről pedig lehorzsolódott a bőr... No, de csillapuljon! Itt vagyunk mink, akik önt megvédelmezik.

Marthe most már csak nyöszörgött, mint valami gyermek. Mialatt a két asszony, Faujas-né és Olympe, vizsgálgatta Marthe testét - megfélekezve arról, hogy férfiak is vannak jelen - Trouche a nyakát nyujtogatta s alattomos pillantásokat vetett az abbé felé, aki - igazán tettetés nélkül - most a butorokat rendezgette. Rose segített urnőjét visszafektetni az ágyba. Mikor azután Marthe ismét az ágyban feküdt s a haját is rendbeszedték, egy darabig még mindnyájan mellette maradtak s kíváncsian tanulmányozták a szobát, bizonyos részleteket óhajtván még megtudni. Mouret, kezében még mindig a gyertyatartóval, ott állott rendületlenül ugyanabban a sarokban, mintha kővé meredt volna attól a látványtól, amely az imént eléje tárult.

- Biztosítom önöket - dadogta Mouret - hogy én nem bántottam a feleségemet. Egy ujjal sem nyultam hozzá.

- Ejh, hiszen már egy hónap óta lesett erre az alkalomra! - kiáltozta elkeseredetten Rose. - Oh, mi tudunk ám mindent, mert résen voltunk mi is! Az én drága urnőm már el volt készülve erre a kinzásra. Ne, ne hazudják, mert bizony még megfélekezem magamról!

A másik két asszony nem mert ugyan ilyen hangon beszélni, de azért szintén fenyegető pillantásokat vetettek feléje.

- Ismételten biztosítom önöket - erősítgette Mouret nyugodt, szelid hangon - hogy én nem nyultam hozzá egy ujjal sem. Épp lefeküdtem s a nyakravaló kendőmet kötöttem a nyakam köré, a fiókosszekrényen levő gyertya felé nyultam, mikor Marthe hirtelen fölriadt; nagyot kiáltva széttárta karjait, öklével döngetni kezdte a homlokát s körmeivel tépni-szagatni a testét.

Rose azonban rettenetesen rázta a fejét.

- Akkor hát miért nem nyitotta ki az ajtót? - kérdezte Rose. - Hiszen csak elég hangosan dörömböltünk!

- Higgyék el, hogy én nem bántottam, - ismételte Mouret még szelidebb hangon. - Igazán nem tudom, mi a baja. Egyszer csak levetette magát a földre, össze-viszaharapdálta a testét, hánya-vetette magát, hogy szinte összetörte a butorokat. Én nem is mertem a közelébe menni, egészen elbutultam. Hiszen én kétszer is odakiáltottam önöknek, hogy csak jöjjenek be, de önök bizonyára nem hallották, mert a feleségem nagyon erősen kiáltozott. Én bizony megijedtem. De én nem bántottam, arról biztosíthatom önöket.

- Hát persze, önmagát verte össze-vissza, nemde? - kiáltozta Rose gunyosan röhögve.

Majd Faujas-néhoz fordulva, megjegyezte:

- Bizonyos, hogy a furkósbotot kihajította az ablakon, mikor meghallotta, hogy mi jövünk.

Mouret végre letette a gyertyatartót a fiókosszekrényre s két kezét térdein pihentetve, leült. Nem védekezett többé, csak dermedten nézte ezeket a félig ruhátlan asszonyokat, akik sovány karjaikkal ott hadonásztak a felesége ágya körül. Trouche és az abbé tekintete most össze-villant. Az a szegény Mouret e pillanatban csakugyan nem látszott valami vérengző alaknak, amint ott kuksolt ingujjban a kopasz feje köré csavart sárga kendővel. Most ők is közelebb mentek az ágyhoz s megtekintették Marthe-ot, aki rángatózó arccal olybá tünt föl nekik, mintha mély álomból most ébredt volna föl.

- Mi az, mi van itt, Rose? - kérdezte Marthe. - Miért ez a sok ember itt körülöttem? Oh, nagyon törődött vagyok. Kérlek, mondd meg nekik, hogy hagyjanak magamra.

Rose egy pillanatig tétozott.

- Mouret ur itt van a szobában, - dörmögte halkan Rose. - Nem fél egyedül maradni vele, nagyságos asszonyom?

Marthe csodálkozva nézett a szakácsnőre.

- Nem, nem félek, Rose, - felelte Marthe. - Menjetez már el valamennyien, olyan álmos vagyok.

Ekkor azután mind az öten távoztak, ott hagyva Mouret-t, aki még mindig ott ült s révedező szemmel a hálófülke felé bámult.

- Most legalább nem tudja bezárni az ajtót, - szólalt meg Rose, amint fölfelé haladtak a lépcsőn.

- Az első kiáltásra lerohanok és rávetem magam a hátára. Le sem vetkőzöm, ruhástul fekszem az ágyba... Hallották önök, az a drága, jó asszony hogyan hazudott, csak hogy annak a vadembernek ne essék bántódása. Kész megöletni magát, de meg nem vádolná az urát. Ugy-e, milyen képzetű ábrázata van annak az embernek?

A három asszony egy darabig még ott fecsegett a második emelet lépcsőfordulójánál, kezükben a gyertyatartóval, mutogatva sovány, kiaszott karjaikat, amiket a jól-rosszul magukra dobott kendő látni engedett. Végre is arra a meggyőződésre jutottak, hogy az ilyen emberrel szemben semmiféle büntetés nem elég szigorú. Trouche, aki utolsónak baktatott utánuk, röhögve motyogta Faujas abbé reverendája mögött:

- A háziasszony még mindig jó zsiros falat. De azért nem lehet ám valami kellemes, mikor az asszony úgy hányja-veti magát és rug-kapál, mint kukac a kövön.

Szétváltak. A házra megint mély csend borult, az éjszaka nyugodtan, háborítlanul telt el. Másnap, mikor a három asszony szoba hozta az éjszakai kínos jelenetet, Marthe nagyon meglepődött, zavarba jött és szégyenkezett; kérdéseikre mit sem felelt s hamarosan félbeszakította a fecsegéseiket. Mikor azután távoztak, Marthe lakatost hivatott s megcsináltatta vele az ajtót. Faujas-né és Olympe azt, hogy Marthe mit sem akar tudni a dologról, arra magyarázták, hogy egyszerűen kerülni akarja a botrányt.

Harmadnap, husvét első napján, a Saint-Saturnin-templomban, a feltámadás diadalmas örömnépén, Marthe, eddigi álmátag állapotából mintha hirtelen fölébredt volna. A nagypéntek gyászos árnyait a hajnalpir mintha elsöpörte volna; a templom fehérén, illatosan, ragyogóan tárult föl, mintha isteni mennyegzőre készült volna. Mint lágy fuvalaszó, hangzott fel a gyermekénekek hangja. Marthe e vidám dallamok közepette úgy érezte, mintha fölemelné magát valami gyönyörűség, ami azonban még a keresztrefeszítés kinjainál is borzalmasabb hatást tett reá. Tűzben égő szemmel, száraz torokkal ment haza; aznap sokáig késlelte a lefekvést és szokatlanul vidám beszélgetéssel töltötte el az estét. Mikor fölment a hálószobába, Mouret már ágyban feküdt. Ugy éjfél felé megint csak iszonyu kiáltozások verték föl a ház csöndjét.

A múlt éjszakai jelenet megismétlődött azzal a különbséggel, hogy a legelső öklöcsapásra ingben s dult arccal, Mouret legott ajtót nyitott. Marthe, ruhástul az ágyon hason hosszan elnyulva, keservesen zokogott s fejét az ágy lábához verdeste. Ruhája a derekán föltépvé, meztelen nyakán két zuzódás látszott.

- Most pedig meg akarta fojtani! - motyogta halkan Rose.

Marthe-ot az asszonyok levetkőztették. Mouret, miután az ajtót kinyitotta, visszafeküdt az ágyba; fázott, a foga vacogott s az arca olyan fehér volt, mint az ágyneműje. Nem védekezett, mintha nem is hallotta volna a feléje zuhogó gonosz szavakat; az ágy és a fal közt levő szűk rés felé fordulva, szinte eltűnt az ágyban.

Ettől kezdve ezek a jelenetek szabálytalan időközökben megismétlődtek. Az egész ház állandó rettegésben élt, mintha valami büntény bekövetkezését várná; a második emelet lakói a legcsekélyebb zajra talpon voltak. Marthe soha nem tett célzást ezekre a jelenetekre s azt sem akarta megengedni, hogy Rose hevederes ágyat állítson föl Mouret számára az irodában. Ugy látszott, hogy mihelyst a nap feljött, az éjszakai dráma emlékét is kitörülte Marthe emlékezetéből.

A környéken azonban hova-tovább az a hír terjedt el, hogy Mouret-éknél különös dolgok mennek végbe. Beszélték, hogy Mouret a feleségét minden éjjel furkós bottal félholtra veri. Faujas-nét és Olympe-ot megeskette ugyan Rose, hogy hallgatni fognak, tekintettel arra, hogy urnője az esetet mindenáron titkolni akarja; ő maga azonban nyavalygó sajnálkozásával, célozgatásaival és fontoskodásaival nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szállítók és küldöncök révén ez a mese elterjedjen. A mészáros, tréfás ember léte, azt állította, hogy Mouret a feleségét rajtacsipte a pappal; viszont a gyümölcsáros kofa a „szegény asszonynak” fogta pártját, aki valóságos ártatlan bárány, aki egyszerűen képtelen arra, hogy valami ballépést kövessen el. És a pékné? Nos, ő meg azt állította, hogy Mouret uramban egy olyan embert lát, aki „kéjes érzetből kinozza a feleségét.” A piacon meg éppen már nem is emlegették Marthe-ot másként, mint aki állandóan az egek felé emeli a tekintetét s olyan hizelgő szavakkal halmozták el, mint ahogy csak a beteg gyermeket szokás. Valahányszor Olympe egy font cseresznyéért vagy egy bögre számócaért ment le, a beszélgetés mulhatatlanul Marthe-ra fordult. Ekkor azután legalább egy negyedóra hosszat tartott a sajnálkozás és a sopánkodás.

- Nos, hogy vannak, mi ujság otthon?

- Ejh, ne is kérdezze! Talán már minden könnyét elsírta a szegény... Hát csakugyan szánandó teremtés! Szinte jobb lenne, ha meghalna.

- A minap articsókát vásárolt nálam, s úgy össze-vissza volt karmolva az arca.

- Istenemre mondom, hogy bizony még meggyilkolja... És hátha még a testét is látná, mint ahogy láttam én!... Az egész teste csupa merő seb... Ahogy a földön hentereg, a férje össze-vissza rugdossa. Én már mindig attól tartok, hogy egyszer csak szétroncsolt koponyával talállok reá, mikor éjszakánként lemegyünk hozzá.

- Nohát, önöknek sem lehet kellemes, ilyen házban lakni! Én ugyan kiköltözködnék onnan, hiszen belebetegednék, ha minden éjszaka olyan iszonyatos jelenetet kellene végignéznem.

- Igen ám, de mi lenne abból a szerencsétlen teremtésből? Mikor olyan finom, olyan gyöngéd lélek! Csakis az ő kedvéért maradunk... Ugy-e, hogy öt sou jár ezért a font cseresznyéért?

- Ugy van, öt sou... Mindegy!... Bizony sokat kell önöknek is szenvedniök, önök igazán jó emberek.

És ez a mese az olyan férjről, aki csak az éjfél várja, hogy bottal támadjon a feleségére, valóban alkalmas volt arra, hogy a város hirharangjait lelkesítse. Rémitő részletek gazdagították napról napra ezt a mende-mondát. Egy jámbor nénemasszony váltig azt bizonyítgatta, hogy Mouret-t valósággal az ördög rontotta meg, fogaival ragadja meg a felesége torkát elannyira, hogy Faujas abbénak ilyenkor bal hüvelykujjával három keresztet kell vetni a levegőbe, hogy áldozatának elbocsájtására kényszerítse. Ilyenkor Mouret - toldotta meg a nénemasszony - mint valami liszteszsák, lezuhan a földre, egy nagy fekete patkány ugrik ki a szájából s úgy eltűnik hirtelen, mintha a föld nyelte volna el. Még csak egyetlen lyuk sem mutatja, hol tűnt el a föld alatt! A rue Taravelle sarkán levő pacaláros azzal ijesztgette a környéket, hogy „azt a haramiát alighanem valami veszett kutya harapta meg”.

Plassans előkelőbb köreiből azonban ez a mendemonda nem talált hitelre. Mikor a hír eljutott a Sauvaire-sétányra is, jót mulattak rajta a kistőkések, akik a padokon szép sorjában elhelyezkedve, a napon sütkéreztek.

- Nohát az már lehetetlen, hogy Mouret verje a feleségét! - mondogatták a nyugalomba vonult mandulakereskedők. - Inkább hihető, hogy őt verik. Hiszen már megszokott sétáját sem végzi... Alighanem az asszony kerekedett fölül.

- Nem tudhatja az ember, - jegyezte meg egy nyugdíjas kapitány. - Volt az én ezredemben egy tiszt, akit a felesége minden csekélységért fölpofozott. Így tartott vagy tíz esztendeig. Egyszer azután az asszony ráadásul még meg is rugdosta az urát, aki erre olyan dühbe jött, hogy majd megfojtotta a feleségét... Lehet, hogy azóta Mouret is megelégtelte már a rugdosást.

- Bizonyára még jobban megunhatta már a papot, - jegyezte meg valaki röhögve.

Rougon-né egy ideig úgy szinlelte, mintha nem volna tudomása arról a botrányról, amely pedig már az egész várost foglalkoztatta. Mosolygott, mint mindig, mintha meg sem értené azokat a célozgatásokat, amiket fülehallatára tettek. Egy nap azonban, Delangre polgármester hosszabb látogatása után, ijedt arccal s könnyes szemmel toppant be a leányához.

- Oh, én derék, jó leányom, mit kellett felőled hallanom! - szólalt meg az öreg Rougon-né, magához ölelve Marthe-ot. - Az urad állítólag annyira megfélemedezik magáról, hogy kezét emel reád!... Ugy-e, leányom, hazugság az egész?... Én már kereken visszautasítottam. Jól ismerem Mouret-t. Rossznevelésű, darabos ember, de nem gonosz.

Marthe elpirult. Megint csak elfogta az a zavar és szégyenkezés, amely rabul ejtette mindannyiszor, valahányszor ezt a tárgyat jelenlétében szóba hozták.

- Oh, önagysága nem fog panaszkodni, - szólt közbe Rose hangosan, arcátlan vakmerőséggel. - Én már régen jelenteni akartam ezt a nagyságos asszonynak, de mindig attól féltem, hogy urnőm megszid érte.

Az öreg Rougon-né hirtelen leejtette karjait, mint akit roppant nagy fájdalmas meglepetés ér váratlanul.

- Hát csakugyan igaz volna, leányom? - dünnyögte Rougon-né. - Hát megver?... Oh, az a gonosz ember!

És ekkor már sirásra fogta a dolgot.

- Azért öregedtem én meg, hogy ezt is megérjem?... És éppen az az ember, akit atyja halála után, amikor még csak mint szerény alkalmazott szolgált a házukban, elhalmoztunk minden jóval!... Atyád, Rougon, akarta a ti házasságtokat. Én mondtam ugyan atyádnak, hogy Mouret nézése nem tetszik nekem. Különben sem viselkedett jól soha velünk szemben; Plassans-ba is csak azért telepedett le, hogy bosszantson bennünket arra a néhány fillérre támaszkodván, amit összekuporgatott. Hála Istennek, sohasem szorultunk reá, mert mink gazdagabbak voltunk nála. Ez fájt neki, ezért bosszankodott mindig. Nagyon alacsony lélek s annyira irigy, hogy mint esetlen, bárdolatlan ember, soha még egyszer sem tette be a lábát a szalónomba, mert attól tartott, hogy megöli a sárga irigység... No, de nem is hagylak ám együtt ezzel a szörnyeteg emberrel egy percig sem tovább, szegény leányom! Szerencsére, vannak még birák!

- Csillapuljon, édesanyám, biztosítom, hogy tuloznak az emberek - mormogta Marthe mindjobban belezavarodva.

- Majd meg tetszik látni, hogy bizony még védelembe veszi a férjét! - mondotta Rose.

E pillanatban Faujas abbé és Trouche közeledett feléjük, akik a kertben fontos tanácskozást folytattak, a szokatlan zaj azonban felhívta a figyelmüket.

- Plébános ur, én nagyon boldogtalan vagyok - kezdte Rougon-né fennhangon a panaszkodást.
- Csak az egyik leányomat tudhatom közelemben, s azt kell róla hallanom, hogy nem győz eleget sirni... Esdve kérem önt, plébános ur, vigasztalja és védelmezze meg szegény leányomat, hiszen ön ugyanis egy földél alatt él vele!

Faujas abbé ránézett az öreg Rougon-néra, mintha ennek a hirtelen föllobbant szülői fájdalomnak az okát keresné.

- Csak az imént volt nálam látogatóban valaki, akit most nem akarok megnevezni - folytatta Rougon-né, erélyesen viszonzva a pap fürkésző tekintetét. - Ez a látogató valósággal elértem engem... Isten a tanum, hogy vőm uramat bántani nem akarom. De anyai kötelességem, hogy a lányom érdekeit megvédelmezzem, nemde plébános ur!... Nos hát, a vőm egyszerűen gonosz ember, aki gyötri, kinozza a feleségét, megbotránkoztatja az egész várost s mindenféle piszkos ügyben benne van a keze. Meglássa majd, plébános ur, hogy még a politikában is szégyent fog vallani, mihelyst elérkezik a választások ideje... Oh, én belehalnék, plébános ur!

- Csakhogy Mouret ur visszautasítaná ám mindenféle beavatkozást a családi ügyeibe. - kockáztatta meg az ellenvetést a pap.

- Én pedig nem hagyhatom tovább a lányomat egy ilyen ember házában! - kiáltotta az öreg Rougon-né. - Csak nem türhetem, hogy tönkretegye a becsületünket!... Hát mi célja akkor a törvénynek?

Trouche türelmetlenül tipegett. Az e pillanatban beállott szünetet felhasználva, durva hangon közbeszólt:

- Mouret ur egyszerűen - örült!

Ez a szó mint valami bunkócsapás hatott, s valamennyien egymásra néztek.

- Ezzel csak azt akartam mondani, hogy az elméje meghibbant, - folytatta Trouche. - nézzenek csak a szeme közé!... Nem titkolom, biz' én aggódom. Volt Besançon-ban egy ember, aki imádta a leányát, egy éjszaka azonban mégis meggyilkolta anélkül, hogy tudta volna, mit cselekszik.

- Oh, a nagyságos urnak már régóta nincs helyén az esze! - motyogta Rose.

- De hiszen ez rettenetes - mondotta Rougon-né. - Igaza van önnek, Trouche ur, mikor legutoljára láttam, különös arckifejezése nekem is feltűnt. Igaz ugyan, hogy sohasem volt tökéletes eszü... Oh, én szegény leányom, ígérd meg, hogy mindent elmondasz nekem őszintén. Most már aludni sem tudok nyugodtan. Fogadj szót, leányom, s az urad legelső különös viselkedése esetén, tüstént mondd meg nekem s ne tedd ki magad további veszedelmeknek... A bolondokat be szokták csukni!

És ezzel elloholt. Mikor Trouche egyedül maradt Faujas abbéval, gonoszul a markába röhögött, miközben fekete fogait mutogatta.

- A háziasszony ugyancsak nagy szál gyertyát gyújthat az én tiszteletemre! - mormolta fogai közt Trouche. - Most már azután rugkapálhat éjszaka, amennyit csak akar.

Faujas abbé ott állott földszinü arccal, lesütött szemmel, némán. Majd vállat vont s lement a kert mélyén lévő lugasba breviáriumot olvasni.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Vasárnaponkint, régi kereskedői szokásához híven, Mouret távozott hazulról s került-fordult egyet a városban. Csakis ezen az egyetlen egy napon mozdult ki szigorú magányából, amelybe némi szégyenkezéssel vonult vissza. Ezt a kis sétát ugyyszólván gépszerűen végezte el. Reggel mindjárt megborotválkozott, tiszta, fehér inget vett föl, kikefélté hosszú kabátját és a kalapját; reggeli után, azt sem tudta, hogyan, egyszer csak azon vette észre magát, hogy künn van az utcán. És ment, ment szép apró léptekkel kényelmesen, hátratett kezekkel.

Egy vasárnap, amint a házából kilépett, a rue Balande gyalogjáróján megpillantotta Rose-t, aki Rastoil-ék cselédjével beszélgetett élénk taglejtések közt. Mikor azok őt észrevették, mindketten legott elhallgattak. Olyan különös arccal néztek feléje, hogy végre is jónak látta meggyőződni arról, vajjon valamelyik hátsó zsebéből nem látszik-e ki a zsebkendő csücske. Mikor az al-megye főnökség előtt elterülő térre érkezett, hátrafordult s a két cselédet még mindig ugyanazon a helyen látta ácsorogni. Rose a részeg ember tántorgó járását utánozta, míg az elnök ur cselédje hangosan kacagott.

- Talán bizony nagyon is gyorsan szedem a lábam, s most rajtam mulatnak, - gondolta magában Mouret.

Meglassította tehát a lépteit. A rue de la Banne boltosai, amint a piactér felé közeledett, valamennyien kiállottak a boltajtóba s onnan pislogattak utána kíváncsian. A mészáros felé a fejével biccentett, aki annyira elbámészkodott, hogy még csak nem is viszonzta a köszönést. A pékné, akit kalaplevéve üdvözölt, riadtan menekült a bolt háttérébe. A gyümölcsárusnő, a szatócs, a pástétomsütő, az utca két oldaláról egymásnak integetve, ujjal mutogattak feléje. Csődület támadt s hangos zűrzavar és vigyorgás moraja kísérte őt, amerre elhaladt.

- Látta-e, mily feszesen lépked?

- Persze, hogy láttam... Mikor a vizárkot át akarta lépni, úgy ugrándozott, akár a bakkecske.

- Azt állítják, hogy valamennyien ilyenek.

- Már akárhogyan is, biz' én megijedtem tőle... De miért is hagyják szabadjára az ilyen embert? Ezt igazán meg kellene tiltani!

Mouret, akit már bosszantotta a dolog, dehogy is mert többé hátrafordulni. Nyugtalanág vett rajta erőt, noha még nem tudta biztosan, hogy róla folyik a szóbeszéd. Gyorsabban lépkedett tehát s karjait könnyedén lóbálta. Most már azt is megbánta, hogy régi, mogyoróbarna hosszúkabátját öltötte föl, ami bizony már nem volt divatos ruhadarab. Mikor a piactérre érkezett, egy darabig tétovázott, de azután nekibátorodva, elszántan végigment a zöldségárusok sorfala közt. Csakhogy a megjelenése itt valóságos kavarodást idézett elő.

A plassans-i asszonyok két oldalt sorfalat alkottak, amerre Mouret elhaladt. A kofák lócaikra állottak föl s kezüket csipőre téve, kihívóan néztek végig rajta. Az emberek egymást lökdösve csoportosultak körülötte, míg az asszonyok a gabonacsarnok sarokköveire állottak föl, hogy jobban láthassák. Mouret most mégjobban meggyorsította lépteit s igyekezett kikerülni a sokadalomból, de még mindig nem tudta határozottan, hogy ezt a nagy fölfordulást voltképpen ő okozta.

- Az ám, a karjaival úgy hadonász, akárcsak a szélmalom, - jegyezte meg egy gyümölcsöt árusító parasztasszony.

- Ugy rohan, mint az örült, majd fellökte az állványomat, - toldotta meg a salátaárus kofa.

- Fogják el!... Fogják el! - kiáltozták tréfásan a molnárok.

De már erre Mouret-t is elfogta a kíváncsiság; megállott s mit sem sejtve, lábujjhegyre ágaszkodott, hogy láthassa: mi történt; azt hitte, hogy tolvajt fogtak. Lett erre nagy hahota, amely végigmorajlott az egész tömegen, s mindenfelől kiabálás, füttyülés és különféle állati hangok hangzottak feléje.

- Nem veszélyes ember, ne bántsátok!

- Már pedig én nem hiszek neki!... Éjszakánként fölkel s az embereket fojtogatja.

- Annyi bizonyos, hogy a szeme sem áll jól.

- Talán bizony hirtelen jött rá a bolondéria.

- Ugy van, hirtelen lepte meg... Dehát ilyen az ember! Pedig milyen szelid ember volt!... Én már megyek is; még nézni sem tudom... Fogja csak, kérem, itt a három sou a répáért!

Az asszonyok egyik csoportjában Mouret Olympe-ot pillantotta meg. Pompás őszi barackokat vett, amiket kifogástalan női kis tarsolyban cipelt. Valami megindító történetet mesélhetett a nénémasszonyéknak, akik körülvették, elfojtott felkiáltásokban törtek ki és sopánkodva kulcsolták össze kezüket.

- Ekkor azután, - fejezte be mondókáját Olympe - megragadta a hajánál fogva s a fiókos-szekrényen heverő borotvával bizonyosan elvágta volna a nyakát, hogyha mink elég jókor nem érünk oda, hogy gonosztettében megakadályozzuk... De nehogy megmondják neki, mert baj lenne belőle!

- Ugyan micsoda baj? - kérdezte Mouret megdöbbenve Olympe-től.

Az asszonyok szétrebbentek, Olympe pedig színlelte, mintha óvakodnék Mouret-től és sompolyogva, halkán mormolta:

- Ne mérgelődjék, Mouret ur... Menjen inkább haza.

Mouret most bemenekült abba a kis utcába, amely a Sauvaire-sétányra vitt. A láрма ismét megújult s az egész piactér zugó zsisvaja kísérte őt még sokáig.

- Ugyan mi lelte ma ezeket? - elmélkedett magában Mouret. - Talán bizony rajtam köszörülnek a nyelvüket? A nevemet ugyan nem hallottam... Mégis csak történnie kellett ott valaminek.

Levette fejéről a kalapot, össze-vissza forgatta, vizsgálta, vajjon valami csintalan gyerkőc nem dobta-e meg egy marék mésszel; majd meggyőződött arról is, hogy sem papirossárcány, sem patkányfarok nem lóg le a hátáról. Ez a szemle kissé megnyugtatta. Ekkor azután a csöndes kis utca során, rendes polgárember módjára tovább lépkedett s nyugodtan befordult a Sauvaire-sétányra. A kistőkések ott sütkéreztek rendes helyükön a padokon.

- Nézzétek csak! Ott jön Mouret! - szólalt meg a nyugdíjas kapitány álméklodva.

Erre azután roppant kíváncsiság ült ki az urak álmatag arcára. Amint ott ültek, a nyakukat nyújtogatták Mauret felé, aki ott állott előttük. Nézegették, vizsgálták aprólékosan, tetőtől-talpig.

- Egy kis séta, nemde, Mouret ur? - kérdezte a kapitány, aki a legbátrabbnak látszott köztük.

- Ó, igen egy kis séta, uraim, - felelte Mouret szórakozottan. - Nagyon szép az idő.

Ezek az urak azonban egyetértően összemosolyogtak; ők ugyanis fáztak s az ég is beborult.

- Nagyon szép az idő? - motyogta a kiszolgált cserzővarga. - No, önnek sincsenek nagy igényei... Igaz ugyan, hogy ön téliesen öltözködött. Furcsa felöltőt visel, annyi bizonyos.

A mosolygásból erre már röhögés lett. Mouret-nek most hirtelen ötlete támadt.

- Ugyan uraim, kérem szépen, nézzék csak meg, nincs-e a hátamra nap felrajzolva? - kérdezte Mouret, hirtelen hátat fordítva nekik.

A nyugalomba vonult mandulakereskedők tovább már nem birták türtőztetni kitörő nevetésüket, míg a társaság tréfacsinálója, a nyugdíjas kapitány, sunyin a szemével hunyorgatott.

- Micsoda nap? - kérdezte a kapitány. - Én csak egy holdat látok.

A társai egymást lökdösték oldalba, roppant elmésnek találva a kapitány tréfáját.

- Hogyan? Egy holdat? - mondotta Mouret. - Ugyan kérem, kapitány ur, legyen szives, törölje le a hátamról! Sok kellemetlenséget okozott nekem az a hold!

A kapitány kétszer-háromszor hátba veregette s azután így szólt:

- No, kedves barátom, volt, nincs ott a hold! Hát bizony nem valami kellemes dolog lehet, egy holdat cipelni a hátán... De mintha valami baja volna önnek, Mouret ur?

- Hát bizony nem a legjobban érzem magam, - felelte Mouret közömbös hangon.

Minthogy azonban mintha susogást hallott volna végigmorajlani a padon, hozzátette még:

- Oh, engem otthon jól gondolnak. A feleségem nagyon jó asszony, szinte elkényeztet... Nekem azonban inkább pihenésre van szükségem. Ez az oka annak, hogy önök engem mostanában ritkábban látnak, mint ennekelőtte. Mostanában alig hogy éppen kimozdulok hazulról, de mihelyst jobban leszek, megint csak dolgozni fogok.

- Csakhogy éppen azt beszélik ám, hogy a felesége nincs valami jól, - jegyezte meg kiméletlen hangon a kiérdemesült cserzővarga.

- A feleségem... Oh, dehogy beteg, hazugság az egész! - kiáltott föl Mouret nekitüzesedve. - Semmi, éppen semmi baja!... Az emberek haragszanak reánk, mert bizony mink otthonülők vagyunk... No, de ilyet, hogy az én feleségem beteg! Hiszen olyan erős, egészséges, hogy még a feje sem fáj soha.

És Mouret így folytatta tovább a beszélgetést rövid, szaggatott mondatokban dadogva, nyugtalan szemmel ide-oda tekintgetve, mint a hazug és az olyan ember, aki valaha fecsegő volt, de azóta már elnémult. A kistökések szánalmasan csóváltgatták a fejüket, a kapitány pedig mutatóujjával a homlokát veregette. Egy külvárosi kalaposmester, aki Mouret-t tetőtől-talpig, a nyakkendője csokrától kabátjának utolsó gombjáig alaposan szemügyre vette, végezetül elálmélkodott, mikor tekintete a cipőjére tévedt. Mouret ballábán a cipőzsinór kioldódott, ami a kalaposmesternek most rendkívüli jelenségnek tűnt föl, elannyira, hogy könyökével a szomszédjait lökdöste s szemhunyorítások közt a lelógó cipőzsinórra mutatott. És ime, csakhamar az egész padsor figyelme egyedül a cipőzsinór felé irányult. Ez azután megadta neki a kegyelemdöfést! Az urak vállukat vonogatták, jelezni akarván ezzel azt, hogy immár minden reményről le kell mondaniok.

- Mouret, kérem, kösse meg a cipőzsinórját - mondotta a kapitány atyai hangon.

Mouret ránézett a cipőjére, de mintha nem értette volna meg, hogy miről van szó. Tovább beszélt tehát. Mikor azonban azt vette észre, hogy szavaira senki sem válaszol, elhallgatott, egy darabig még ott vesztegelt, de azután nyugodtan folytatta sétáját.

- Ez az ember el fog zülleni, annyi bizonyos - jegyezte meg a cserzővarga s föllállott, hogy Mouret-t még tovább megfigyelhesse. - Ugy-e, milyen furcsa? Hát szinte nem elgyermekeskedett?

Mikor a Sauvaire-sétány végén Mouret az ifjúsági kör előtt elhaladt, az elfojtott nevetés, amely őt, amióta csak a lábát az utcára kitette, mindvégig elkísérte, most ismét megújult. Tisztán látta, hogy Séverin Rastoil, aki a kör küszöbén állott, ujjal mutogatott rája egy csapat fiatalember szemeláttára. No, de most már csak semmi kétség: az egész város rajta mulatott! Valami különös félelemérzet vett rajta erőt; lehorgasztotta a fejét, s amint végighaladt a házak során, váltig azon törte a fejét: mi az oka ennek az acsarkodásnak! Mikor a rue Canquoin sarkán befordult, háta mögött lármát hallott. Hátrafordult s ekkor három utcai suhancot pillantott meg, akik nyomon követték. Szemtelenképű két nagy fickó, meg egy egészen kicsi, komolyképű gyerkőc, akik a folyókában összeszedett, rodhadt narancsot szorongattak a kezükben. Végighaladt a rue Canquoin során, s átvágván a place des Récollets területén, elérkezett a rue de la Banne-ra. De az utcai gyerkőcök még mindig a nyomában voltak.

- Hát azt akarjátok, hogy megcibáljam a fületeket? - kiáltott rájuk Mouret, amint hirtelen feléjük rohant.

A gyerkőcök megfutamodtak s hahotázva, orditozva négykézláb menekültek előre. Mouret elvörösödött; érezte, hogy nevetségessé vált. Nyugodtságot erőszakolt magára s folytatta a sétát. Legjobban az bosszantotta, hogy át kell haladnia az al-megyefőnökség előtt elterülő téren s Rougon-ék ablaka előtt kell elmennie mégpedig kíséretében ezeknek a vásott kölyköknek, kiknek lármája egyre hangosabb és vakmerőbb lett mögötte. Ahogy továbbhaladt, kénytelen volt hirtelen egy vargabetűt csinálni, nehogy összetalálkozzék az anyósával, aki Condamin-né társaságában épp a vecsernyéről tartott hazafelé.

- Kint a bárány, bent a farkas! - kiáltozták Mouret felé a vásott fickók.

Mouret, kinek a homlokát a verejték verte ki s a lába csetlett-botlott a kövezeten, tisztán hallotta, amint az öreg Rougon-né odaszólt Condamin-nénak:

- Oh, nézze már azt a szerencsétlen embert! Hát ez már igazán szégyen és gyalázat! Ezt tovább nem tűrhetjük.

Ekkor azután Mouret, szinte öntudatlanul, futásnak eredt. Kinyujtott karokkal rohant, fejét vesztve, a rue Balande felé, ahová azonban egyidőben érkezett a suhancok hadával, amely most már tiz-tizenkét főre szaporodott. Olybá tűnt fel neki, mintha a rue de la Banne szatócsai, a piaci kofák, a korzón járókelők, az ifjúsági kör ifju tagjai, Rougon-ék, Condamin-ék, egész Plassans fojtott nevetés közepette rohannának utána a meredek utcán végig. A suhancok, amint a hegyes kövezeten meg-megbotlottak és megcsusztak, nagyokat dobbantottak a lábukkal s a csendes városnegyedben akkora zajt csaptak, mint valami szabadjára bocsájtott kutyafalka.

- Fogják meg! - orditozták a kölykök.

- Hej, ha-hó! Micsoda madárijesztő abban a hosszú kabátban!

- Hé, halljátok! Kerüljetek elébe a rue Taravelle felől, ott elcsiphetitek!

- Rajta, vágass!

Mouret, most már azután tökéletesen fejét vesztve, kétségbeesetten vágatott hazafelé, hogy a házat mielőbb elérje; ámde ereje fogytán, lábai fölmondták a szolgálatot s elvágódott a kövezeten, ahol néhány másodpercig mozdulatlanul fekve maradt. A suhancok, félve Mouret rugásaitól, diadalordítással álltak körül, a legkisebbik kölyök pedig egészen közel merészkedett s onnan vágta hozzá a rodhadt narancsot, amely a bal szeme fölött loccsant szét. Mouret nagynehezen föltápáskodott s azon mód, le sem törülve homlokáról a narancslét, támolygott be a házába. Végre is Rose seprőt ragadott s szétverte a szemtelen suhanchadat.

E vasárnaptól kezdve egész Plassans meg volt győződve arról, hogy Mouret csakugyan kötözni való bolond. Meglepő dolgokat mesélgettek felőle. Például, hogy sokszor napokon át bezárkózik egy puszta szobába, amelyet immár egy álló esztendő óta nem tisztogattak; ez pedig nem kitalált mese ám, mert azok, akik ezt állítják, magától a ház cselédjétől hallották. Dehát mit is csinálhat ott egyedül, abban az üres, puszta szobában? Erre nézve különféle hírek keringtek szerte a városban; a cseléd szerint Mouret a halottat játssza, aminek hallatára azután az egész környék elszörnyűködött. A piacon határozottan azt beszélték és hitték is, hogy Mouret ott koporsót rejteget, amelybe egész hosszában belefekszik s nyitott szemmel, mellén összekulcsolt kezekkel, nyújtózkodik benne reggeltől estig csupa merő kedvtelésből.

- A baj különben már régóta környékezte Mouret urat, - ismételte Olympe valamennyi boltban. - Már lappangott benne; szomorú lett s el-elrejtőzött az emberek elől, tetszik tudni, mint a beteg állat. Én mindjárt az első napon, mikor a lábam betettem a házba, így szóltam az uramhoz: „A házigazdánk ugyan rossz bőrben van!” - A szeme sárga volt, az arca pedig olyan sunyi, alattomos. És csakugyan bizonytalanságban élt azóta az egész ház... Különféle rögeszméi voltak. Megszámlálta a kockacukrot s még a kenyeret is elzárta. Annyira piszkosan zsugori volt, hogy a szegény feleségének már nem volt használható cipője sem. Szerencsétlen asszony! Teljes szivemből sajnálom. Bizony sokat kiállott... Képzeljék el annak a szegény asszonynak az életét egy ilyen bolond mellett, aki még az asztalnál sem tud tisztességesen viselkedni! Még véget sem ér az ebéd, ő már félredobja az asztalkendőjét s elrohan, mint valami ostoba fajankó, miután éppen csak hogy össze-vissza turkálta az ételt a tányérján... Még hozzá mennyire zsémbes, veszekedő! Már azért is jeleneteket rögtönzött, ha nem volt helyén a mustártartó. Most már nem beszél, csak rábámul az emberre, mint valami vadállat és szó nélkül torkon ragadja áldozatát... Hát biz’ én furcsa dolgoknak vagyok szemtanuja. Hej, ha én beszélni akarnék!...

Mikor azután Olympe már ennyire fölcsigázta az emberek kíváncsiságát, akik azután további kérdésekkel ostromolták, halkan dűnnyögte:

- Nem és nem! Nem tartozik reám... Mouret-né valóságos szentéletű asszony, aki keresztényi türelemmel viseli el a szenvedéseket. A dologról megvan a maga kialakult véleménye, amit tiszteletben kell tartani... Képzeljék csak el: Mouret borotvával akarta elmeteszeni a felesége nyakát!

Mindig ugyanazt a mesét ismételte ugyan, de hatása mindig megvolt: ökölbe szorultak össze a kezek s az asszonyok fogadkoztak, hogy Mouret-t egyszerűen megfojtják! Ha akadt is néha hitetlen ember, aki a fejét rázta, legott letorkolták azzal: magyarázza meg tehát az éjszákánként megismétlődő jelenetek okát. Hát már csak bolond kell, hogy legyen az olyan ember, aki tüstént torkon ragadja a feleségét, mihelyst az lefekszik. Volt azonban az egész dologban valami titokzatos jelenség, ami különösképpen hozzájárult ahhoz, hogy ez a mese az egész városban elterjedjen. Immár egy álló hónap óta mindegyre jobban elharapódzott a mende-monda. Ellenére azoknak a rémes históriáknak, amiket Olympe terjesztett, a rue Palande nyugalma visszatért s az éjszakák csöndben teltek el. Marthe-ot legott ideges nyugtalanság fogta el, mihelyst bizalmasai homályos célozgatásokkal fokozottabb óvatosságra intették.

- A nagyságos asszony, ugy-e mindig csak a maga esze után indult, - mondotta Rose. - Hát majd meglátja!... Megint csak újra kezdi. Egy szép reggelen a nagyságos asszonyt holtan találjuk.

Az öreg Rougon-né mostanában minden másodnap átszaladt s aggodalmas arccal már a tornácon azt kiáltotta Rose elé:

- Nos, nem történt semmi ez éjjel?

Mikor azután a leányát megpillantotta, olyan kitörő örömmel ölelte át, mintha attól rettegett volna, hogy talán már nem is találja életben. Rettenetes éjszakái voltak - mondotta Rougon-né - s mindig összerezzen, valahányszor megszólalt a csengő, mert mindannyiszor arra gondolt: hátha valami nagy szerencsétlenség hírére hozzák. Hát ez már nem is volt élet többé! Mikor azonban Marthe váltig azt erősítette, hogy biz' őt semmiféle veszedelem nem fenyegeti, Rougon-né ámulva nézett a leányára s felkiáltott:

- Oh, hiszen te valóságos angyal vagy, leányom! Hogyha én nem volnék, te képes lennél egy zokszó nélkül legyilkoltatni magadat. No, de légy nyugodt: én résen vagyok, őrködöm fölötted s megteszem az óvintézkedéseket. Ha csak a kisujját is föl meri emelni ellened az urad: hát velem gyülik meg a baja!

Az öreg Rougon-né nem mondott ugyan többet, de valójában nem maradt veszteg, mert sorra meglátogatta Plassans valamennyi befolyásos emberét. Leánya szerencsétlen sorsába beavatta már a polgármestert, az al-megyefőnököt, a törvényszéki elnököt, mégpedig a titoktartás pecsétje alatt, megesketvén őket arra, hogy a titkot megőrzik.

- Egy kétségbeesett anya szól önhöz, uram! - sopánkodott esdeklő hangon s könnyek közt Rougon-né. - A becsületét, szegény gyermekem jó hírnevét bizom önre, uram! A nyilvános botrány a férjemet egyenesen leverné a lábáról s belebetegednék, én azonban mégsem várhatom be ölbetett kézzel, hogy a végzetes katasztrófa bekövetkezzék... Kérem uram, adjon tanácsot: mitévő legyek?

És ezek az urak módfölött előzékenyek voltak. Megnyugtatták az öreg Rougon-nét s megígérték neki, hogy figyelemmel kísérik Mouret-né életét, természetesen titokban; a legcsekélyebb veszedelem esetén azonban legott cselekedni fognak. Kiváltképpen Péqueur des Saulaise al-megyefőnököt és Rastoil elnök urat kérte föl, akik mindketten szomszédjai lévén a vejének, legott közbeléphetnek, mihelyst valami baj adódnék elő.

Valahányszor a két társaság Mouret-ék kertjében összeháldkozott, ennek az okos-bolond embernek a történetét, akin csak pontban éjfélkor tör ki a dühöngés, mindannyiszor élénken megvitatták. Faujas abbé mindannyian szívélyesen üdvözölték. Az abbé délután négy órakor már lement a kertbe, hogy vendégeit a lugasban szívélyesen üdvözölje. Egyébiránt most is, mint mindig, kimért és tartózkodó maradt és mindössze csak fejbiccentéssel adta meg a választ. A házban lezajlott drámára az első napokban csak éppen hogy célozgattak; egy keddi napon azonban Maffre békebíró ur, aki nyugtalan tekintettel nézegette a ház homlokzatát s félszemmel most is az elsőemeleti ablakra sanditva, ezt kérdezte:

- Ugy-e, az az a bizonyos szoba?

Ekkor azután az egész társaság arról a különös eseményről kezdett beszélni, amely az egész környéket megbotránkoztatta. Faujas abbé mindössze néhány magyarázó szót mondott ugy, immel-ámmal: hát bizony az eset nagyon bosszantó, módfölött szomorú és sajnálkozva emlékezett meg az eset valamennyi szereplőiről anélkül, hogy bővebb magyarázatokba bocsátkozott volna.

- Nos, doktor ur, ön, aki házi orvosuk, mit szól az esethez? - kérdezte Condamine-né Porquier orvostól.

Porquier orvos hosszasan a fejét csóválta, mielőtt a kérdésre megfelelt volna. Mindenekelőtt a titoktartó ember szerepét akarta megjátszani.

- Hja, bizony kényes dolog! - motyogta az orvos. - Mouret-né egészsége nem a legjobb. Ami pedig Mouret urat illeti...

- Találkoztam az öreg Rougon-néval - vágott közbe az al-megyefőnök. - Nagyon, de nagyon aggódik...

- A vejét sohasem szerette, - jegyezte meg Condamin ur kiméletlenül közbevágva. - Én pedig Mouret-val találkoztam a minap a körben. Engem biz' elvert a piquet-játékban. Én őt éppoly józaneszünek találtam, mint máskor bármikor... Ez a derék, jó ember különben sohasem volt lángész.

- Én egyetlen szóval sem mondtam, hogy Mouret ur örült, már ahogy közönségesen értik az emberek! - felelte az orvos, aki azt hitte, hogy Condamin támadni akar. - Viszont nem hallgathatom el, hogy az sem okos dolog ám, ha szabadjára engedik.

Ez a kijelentés már némi nyugtalanságot keltett. Rastoil ur önkénytelenül is a falat méregette szemmel, amely a két kertet elválasztotta. Most már azután minden tekintet az orvos felé irányult.

- Ismertem egy nagyon bájos hölgyet - folytatta az orvos - aki előkelő házat vitt, ebédeket adott, a legelőkelőbb személyeket látta magánál vendégül s ő maga is nagyon szellemes nő volt. No, mihelyst ez a hölgy magára maradt, bezárkózott a szobájába s az egész éjszakát azzal töltötte el, hogy négykézláb járt körül a szobában és ugatott, mint valami kutya. És csakugyan: cselédjei sokáig azt hitték, hogy urnőjük kutyát rejteget magánál... Ez a hölgy példát szolgáltatott arra a kóresetre, amit, mink orvosok, „világos pillanatokkal váltakozó örültség” elnevezés alatt ismerünk.

Surin abbé alig birta visszafojtani kitörni készülő nevetését, mikor a Rastoil-kisasszonyokra pillantott, akiket mód fölött mulattatott ez a történet, melynek szereplője egy olyan kifogástalan hölgy volt, aki kutyának képzelte magát. Porquier orvos nagykomolyan az orrát törölgette.

- De tudnék még akár husz más, ehhez hasonló esetet is fölemlíteni, - folytatta Porquier orvos - mikor teljesen józaneszünek látszó emberek a legmeglepőbb szertelenségeknek hódolnak, mihelyst magukra maradnak. Bourdeu ur nagyon jól ismert Valence-ban egy márkít, akit most nem akarok megnevezni...

- Meghitt, bizalmas barátom volt, - vágott közbe Bourdeu. - Gyakori vendége volt ebédre a megyefőnökségnek. Esete annak idején nagy feltűnést keltett.

- Nos, mi volt az az eset? - kérdezte Condamin-né, mikor látta, hogy az orvos is, meg a volt megyefőnök is elhallgatott.

- Hát, ami azt illeti: az a történet bizony nem valami épületes - folytatta Bourdeu nevetve. - A márkí, aki különben is egy kissé gyöngélméjű volt, egész naphosszat a dolgozószobájában maradt, ahol állítóan valami nagy közgazdasági művén dolgozott... Tíz esztendő multán végre kiderült, hogy mit csinált: reggeltől estig egyforma nagyságu, apró golyócskákat formált...

- A saját ürülékéből - fejezte be az orvos olyan komoly hangon, hogy ez a szó szinte feltűnés nélkül hangzott el s még a hölgyek sem pirultak el hallatára.

- Volt egy különös vezeklő hivem, egy leány, hozzám járt gyónni, - mondta Bourrette abbé - akit az efféle történetkéik annyira érdekeltek, akár csak a tündérmesék... Ennek a leánynak az volt a szenvedélye, hogy a legyeket rakásra öldöste; mihelyst egyet megpillantott, ellenállhatatlan vágya támadt, hogy azt elfogja. Otthon egymásután, szép sorjában kötötüre fűzte a legyeket. De mikor azután gyónni jött hozzám, keservesen zokogott s azzal vádolta önmagát, hogy ezeken a szegény állatkákon ő valóságos gyilkosságot követett el és hogy most el fog kárhozni... Sohasem tudtam leszoktatni erről a szenvedélyről.

Az abbé elbeszélésének sikere volt. Még Péqueur des Saulaies és Rastoil urak is kegyeskedtek mosolyogni rajta.

- Az még hagyján, ha valaki csak legyeket öldös! - jegyezte meg az orvos. - Csakhogy az időleges elmebajban szenvedők nem ilyen ártatlanok ám valamennyien. Vannak köztük olyanok, akik rejtegetett, de már megrögzött bűnös hajlamaikkal gyötrik családjukat és vannak e nyomorultak közt olyanok, akik részegeskednek, titkos kicsapongásokat üznek, akik ellenállhatatlan kényszerből lopnak, vagy akiket üres gőg, féltékenység és beteges nagyravágás fűt. És ezek az elmebajosok úgy el tudják leplezni a betegségüket, annyira önfegyelmезettek, olyan jól tudják végrehajtani legbonyolultabb terveiket s olyan értelmesen válaszolnak a kérdésekre, hogy senki se sejtí bennük az elmeháborodottat. Mihelyst azonban magukra maradnak áldozatukkal - kinek bizalmába sikerült belopni magát - legott szabad folyást engednek esztelen szenvedélyüknek és valóságos hóhérokká válnak... Ha nem gyilkolnak is, de lassan ölnék.

- És Mouret ur? - kérdezte Condamín-né.

- Mouret mindig veszekedő, nyugtalan természetű és önkényes hajlamu ember volt. Betegsége a korával, úgy látszik, fokozódott. Ma már habozás nélkül a veszedelmes örültek osztályába soroznám... Volt egy nőbetegem, aki, - éppugy, mint Mouret - bezárkózott egy félreeső szobába, ahol egész napokon át a leggyalázatosabb cselekmények kieszelésén és végrehajtásán törte a fejét.

- De orvos ur, ha ön így vélekedik Mouret ur betegségéről, akkor tegyen is jelentést! - kiáltott föl Rastoil. - Az illetékes hatósághoz kellene jelentést tennie.

Porquier orvos egy kissé zavarba jött.

- Hiszen mi most csak beszélgetünk! - mondotta az orvos s ajkán újra megjelent a nőorvos szokásos mosolya. - Ha majd hivatalosan felszólítanak s ha már komolyra fordul az ügy: tudni fogom, hogy mi a kötelességem.

- Ejh, dehogy! - jegyezte meg kajánul Condamín. - A legnagyobb bolondok nem ám azok, akiket azoknak tart az ember!... Elmeorvos szerint ugyszólván nincs is egészséges elme... Az orvos ur az imént egyik lapjáról idézett annak a könyvnek, amelyet magam is olvastam s amely valóban olyan érdekes, akárcsak valami regény.

Faujas abbé figyelmesen hallgatta végig a beszélgetést, de nem vett részt benne. Mikor ennek a beszélgetésnek vége szakadt, Faujas abbé megjegyezte, hogy ezek a bolondos históriák egészen kedvét szegték a hölgyeknek; szeretné tehát, ha más tárgyról beszélgetnének. Ámde a kíváncsiság föl volt csigázva, s a kétféle társaság most már Mouret legjelentéktelenebb tettét is apróra meghányta-vetette. Mouret legujabban csak alig egy órát töltött lenn a kertben, azt is a reggeli után, mialatt Faujas-ék tovább is együttmaradtak az asztalnál a feleségével. Attól a pillanattól kezdve, hogy Mouret betette a lábát a kertbe, a Rastoil-család és az al-megye főnökség hiveinek állandó megfigyelése alá került. Meg nem állhatott egy veteményeság előtt, meg nem vizsgálhatott egy fej salátát és nem tehetett egyetlen mozdulatot sem, anélkül, hogy a két kertből, jobbról is, balról is, ne a legbarátságatlanabb megjegyzésekkel kísérték volna. Mindenki ellene fordult. Még csak Condamín ur védelmezte őt egyedül. Egy napon azonban a felesége, a szép Octavie, így szólt hozzá a reggelinél:

- Miért fáj az magának, hogy az a Mouret bolond?

- Már mint nekem, kedvesem? - felelte csodálkozva Condamín. - Nekem ugyan egy csöppet sem fáj.

- Akkor hát ne ellenkezzék! Ha mindenki azt állítja, hogy Mouret bolond, hát hagyja rá maga is, hogy csakugyan az!... Nem tudom elképzelni micsoda keserű düh készíti őnt arra, hogy más véleményen legyen, mint a maga felesége! Ez aligha mozditja elő a maga boldogulását,

kedvesem!... Legyen hát annyi józan belátása, hogy itt, Plassans-ban, ne akarjon szellemes lenni.

Condamin ur mosolygásra fogta a dolgot.

- Igaza van, mint mindig, - felelte udvariasan Condamin. - Ön jól tudja, hogy a szerencsémet én az ön kezébe tettem le... Kérem, ne várjon ma haza ebédre. Lóháton Saint-Eutrope-ba megyek, hogy megnézzem az erdőirtást.

És Condamin szivarját harapdálva távozott.

Condamin-né előtt nem volt ismeretlen az a gyöngéd viszony, amit az ura egy saint-eutrope-i fiatal leánnyal folytatott. Ám Condamin-né türelmes volt s immár kétizben megmentette Condamin urat nagyon is veszedelmes helyzet következményeitől. Ami pedig Condamin urat illeti, nos, ő békében alhatott felesége erényessége felől, mert nagyon jól tudta, hogy a felesége sokkal okosabb asszony, semhogy Plassans-ban szőne viszonyt valakivel.

- Nohát, ön ugyan soha el nem tudná képzelni: mivel tölti Mouret uram az idejét abban a szobában, amelybe be szokott zárkózni! - mondotta másnap az al-megyefőnökségen az erdők és vízművek felügyelője a feleségének. - Tudja meg tehát: megszámlálja: hány „s” betű van a bibliában! Mindig attól fél, hogy elhibázza a számlálást, s ez ok miatt immár háromizben újra-kezdte... Hitemre mondom, önnek igaza volt: tisztára elment az esze ennek a paprika-jancsinak.

És ettől a perctől kezdve Condamin roppant elitélőleg nyilatkozott Mouret uramról. Mi több: egy kissé tulzásba is vitte a dolgot, mert a kérkedésben és tulzásban kipróbált tehetségét arra használta föl, hogy olyan hajmeresztő és képtelen históriákat eszeljen ki, amiktől az egész Rastoil-családnak valósággal égnek meredt minden hajaszála. Főként mégis csak Maffre békebiró urat választotta ki áldozatául. Egyszer azzal lepte meg, hogy Mouret-t anyaszüz-meztelen pillantotta meg az egyik utcai ablaknál, mindössze egy női hálófőkötő volt a fején s a világ minden tája felé mély hajlongás közepette üdvözlétet intett. Máskor meg csodálatos komolysággal azt állította, hogy három mérföldnyire innen, egy kis erdő mélyén találkozott Mouret-vel, aki ott vadember módjára táncot lejtett. Mikor pedig a békebiró mégis kételkedni mert állításának igaz voltában, Condamin adta a sértődöttet s azt erősítette, hogy igenis, Mouret úgy le tud ereszkedni az ereszcsonatán végig a földre, hogy azt ugyan senki észre nem veszi. Az al-megyefőnökség hivei és látogatói persze, csak mosolyogtak ezeken a lóditásokon, de Rastoil-ék cselédje ezeknek a különös históriáknak a hírét másnap már szétvitte az egész városba, ahol a feleségét kinzó ember legendája immár roppant arányokban elterjedt.

Egy délután Aurélie, az idősebbik Rastoil-leány, szégyenkezve mesélte el, hogy előző este, úgy éjfél tájt, mikor az ablak mellé állott, a szomszéd urat pillantotta meg, amint egy nagy viaszgyertyával a kezében, a kertjében sétált föl s alá. Condamin ur eleinte azt hitte, hogy Aurélie az ő hazugságaira akar ráduplázni s most egyszerűen gunyt üz belőle; Rastoil kis-asszony azonban pontos adatokkal is tudott szolgálni.

- A gyertyát a balkezeiben tartotta, letérdelt s azután zokogva vonszolta magát végig a földön.

- Talán bizony valami büntény nyomja a lelkét s a holttestet a kertben ásta el, - jegyezte meg Maffre halotthalvány arccal.

Most azután a két társaság elhatározta, hogy egy este, ha kell, akár éjjelig is, virrasztani fognak, de végére járnak a titokzatos kalandnak. Másnap éjjel csakugyan ott leselkedtek valamennyien a két kertben, Mouret azonban nem jelentkezett. Három éjszakát fecséretek el így hiába. Az al-megyefőnökség abbahagyta a kémkedést; Condamin-né kijelentette, hogy biz' nem kuksol a gesztenyefák alatt, ahol olyan félelmetes a sötétség, de azután a negyedik éjszaka, koromsötétségben, Mouret-ék házának földszintjén imbolygó fény csillant föl.

Péqueur des Saulaies ur, akit legott értesítettek, maga suhant be a Chevillottes-zsákutcába, hogy a Rastoil-családot meghívja az ő lakásának tornácára, ahonnan jobban be lehetett látni a szomszédos kertbe, Rastoil elnök, aki leányaival együtt a kis vizesés mögött állott lesben, egy darabig tévőzött, arról elmélkedvén: vajjon politikai szempontból ítélve, nem teszi-e ki veszélynek magát, ha átmegy az al-megyefőnökségre! De mikor az éjszaka olyan sötét, Aurélie leánya pedig olyan nagy sulyt vetett arra, hogy megfigyelésének igaz voltát bebizonyítsa! A vége azután mégis csak az lett, hogy az elnök ur, a jótékony éji homályban, lábujjhegyen követte Péqueur des Saulaies urat. Így ment végbe Plassans-ban a legitimitás legelső látogatása egy bonapartista tisztviselő házában.

- Nehogy zajt üssünk, - ajánlotta vendégei figyelmébe az al-megyefőnök. - Méltóztassanak inkább a tornác korlátján kihajolni.

Rastoil elnök ur és a leányai már ott találták Pourquoi orvost és Condamin-nét a férjével együtt. Olyan koromsötét volt, hogy a vendégek a kölcsönös üdvözlés alkalmával egymást nem láthatták. Lélegzetüket visszafojtva, valamennyien feszülten figyeltek. Mouret most bukkant föl a szabad lépcsőfeljáratnál, kezében nagy konyhai gyertyatartóval, amelyben gyertya égett.

- Nem megmondtam, hogy viaszgyertyát tart a kezében? - sugta halkán Aurélie.

Senki sem vonta kétségbe; tényként elfogadták, hogy Mouret viaszgyertyát tartott a kezében. Lassu léptekkel jött le a tornácra s mikor leért a kertbe, ott balra fordult s egy salátaágy előtt mozdulatlanul megállott. Most magasra fölemelte a gyertyát, hogy megvilágítsa a salátafejeket; az éjszaka sötét háttéréből sárgán vált ki az arca.

- Ah, micsoda arc! - sugta halkán Condamin-né. - Bizonyos, hogy álmomban is kísérteni fog... Ugy-e, alszik az az ember, orvos ur?

- Nem alszik az! - felelte Pourquoi orvos. - Nem alvajáró, teljesen ébren van... Figyeljék csak meg, mily merev a tekintete és nézzék csak, mily szögletesek a mozdulatai...

- Csöndet kérünk! - vágott közbe Péqueur des Saulaies ur. - Nincs szükségünk magyarázatra.

Ekkor azután mélységes csönd támadt. Mouret átlépte a bokrot, a salátafejek között letérdelt s a gyertyát mélyen lehajtva, a salátasorok kitarult zöld levelei alatt mintha keresett volna valamit. Olykor-olykor halkán dűnnyögött magában: úgy tűnt föl, mintha szétmorzsolna s azután földbe temetne valamit. Immár egy félóra hosszat tartott ez a jelenet.

- Nini, sir! - mondotta önelégülten Aurélie. - Ugy-e, hogy jól mondtam.

- Nohát, ez már igazán szörnyű! - susogta Condamin-né. - Menjünk innen, kérem önöket!

E pillanatban Mouret elejtette a gyertyát, amely legott elaludt. Áthallatszott, ahogy dörögött magában, ahogy fölbotorkált a lépcsőn, s meg-megbotlott a lépcső fokain. A Rastoil-kisasszonyok ijedten sikoltottak föl és csak a világos kis szalonban higgadtak le, ahol Péqueur des Saulaies ur mindenáron teát és kétszersültet akart ráerőszakolni a társaságra. Condamin-né még mindig reszketett s összegombolyodva egy kis pamlag egyik sarkában, bágyadt mosollyal ajkán váltig azt hangoztatta, hogy ennyire még sohasem volt felizgulva, sőt még azon a reggelen sem, amikor ostoba kíváncsiságból végignézett egy kivégzést.

- Mindenesetre, különös, - jegyezte meg Rastoil ur, aki néhány perc óta mélyen elgondolkozott. - Nekem úgy tűnt föl, mintha Mouret csigát keresett volna a salátalevelek alatt. A kerteket valósággal elárasztják ezek a csigák, és én úgy hallottam, hogy azokat csak éjszakának idején lehet legsikeresebben irtani.

- Csigák? Hát még mi? - kiáltott föl Condamin ur. - Ugyan, kérem, törődik is az a csigákkal! Hát gyertyafénynél vadásszák a csigát? Én már csak inkább Maffre ur véleményében osz-

tozom, tudniillik: itt alighanem valami büntény esete forog fenn... Vajjon ennek a Mouret-nek volt-e valaha olyan cselédje, aki azóta nyomtalanul eltűnt? Én azt tartom, hogy itt nyomozást kellene indítani.

Péqueur des Saulaies ur észrevette, hogy barátja, az erdők és a vízművek érdemes felügyelője, egy kissé elvetette a sulykot. Miközben a teáját szürcsölgette, halkán megjegyezte:

- Dehogy, dehogy, kedves barátom! - Mouret egyszerűen bolond, képzelete rendellenesen működik, ennyi az egész... Már magában véve ez is borzasztó.

Ezzel a süteményes tálhoz nyult s odanyújtotta a Rastoil-kisasszonyoknak szép, katonás, délceg testtartással: mikor azután a tálat visszatette a helyére, így folytatta:

- És képzeljék csak el, hogy ez a szerencsétlen ember még politikával is foglalkozott! Én nem akarok önnek szemrehányást tenni, elnök ur, amiért egy követ fúj a köztársaságiakkal, de ismerje be, hogy Lagrifoul márki Mouret urban mindenesetre furcsa párthívet mondhatott magáénak.

Rastoil elnök nagyon elkomolyodott, de nem válaszolt: mindössze egy elhárító mozdulattal ütötte el a dolgot.

- Mi több: még most is foglalkozik vele! - szólalt meg a szép Octavie, száját kecsesen megtörülve. - Talán éppen a politikába bolondult bele. Azt is beszélük, hogy a legközelebbi választások érdekében már is lázas tevékenységet fejt ki, nemde, kedves barátom?

És ezzel az ura felé fordult, akire ugyanakkor jelentőségteljes pillantást vetett.

- Nohát, ez ássa meg neki a sirját! - kiáltott föl Condamin ur. - Mindenfelé azzal kérkedik, hogy a szavazatoknak ő az ura és ha neki úgy tetszik, hát akár egy foltozó vargát is megválasztat.

- Ön tuloz, kedves uram! - jegyezte meg Porquier orvos. - Mouret-nek korántsincs akkora befolyása, hiszen az egész város rajta mulat!

- Ön pedig téved, orvos ur! - felelte Condamin. - Ha akarja, hát az egész ó-várost és még egy csomó falut visz a szavazó urnákhoz... Igaz, hogy bolond, de ez talán még előnye is... Még mindig tartom annyira okosnak, hogy köztársasági lehessen.

Ennek a nem valami szellemes élcelődésnek élénk sikere volt. Még a Rastoil-kisasszonyok is mosolyogtak szendén, mint valami növendékleánykák. Rastoil elnök ur már éppen helyeslően akart biccenteni a fejével: kilépve zárkózottságából, megtette a maga észrevételét, miközben gondosan kerülte az al-megyefőnök tekintetét.

- Lagrifoul - mondotta az elnök -, talán nem tette meg nekünk azokat a szolgálatokat, amiket méltán elvárhattunk volna tőle: de egy foltozó varga - már bocsánatot kérek! - mégis csak szégyent jelentene Plassans-ra nézve.

És nehogy valaki észrevételt tehessen erre a kijelentésére, Rastoil elnök ur hirtelen hozzátette még:

- No, de most már elég legyen a lumpolásból, uraim - fél kettő!... Al-megyefőnök ur, fogadja mindnyájunk hálás köszönetét!

Condamin-né azonban, miközben sálkendőjét a vállára vetette, módját ejtette, hogy az utolsó szó mégis csak az övé legyen:

- Végre is, a választások vezetését mégsem lehet egy olyan emberre bízni, aki éjfél után a salátafejek közt térden csuszik-mászik.

És ez éjszaka eseménye körül egész legendakör keletkezett. Condamin urnak könnyű volt a dolga, mikor Bourdeu, Maffre uraknak és az abbéknak elmesélte az éjszakai kalandot, akik az éjjel gyertyával mászkáló szomszédot nem látták. Három nap múlva már az egész környék arra esküdözött, hogy azt a bolond embert, aki a feleségét verni szokta, a feje körül csavart ágylepedővel látták sétálni a kertben. A délutáni találkozások alkalmával, a lugasban, főként Mouret uram foltozó vargájának jelöléséről folyt a beszéd. Jókat nevettek, miközben kölcsönösen egymást tanulmányozták. A politikai tapogatózások egyik alkalmas módja volt ez. Bourdeu ur, barátjának, Rastoil elnök urnak némely bizalmas észrevételéből azt vélte kihámozni, hogy őt magát illetően valamiféle hallgatólagos megegyezés jöhetne létre az al-megyefőnökség és a mérsékelt ellenzék közt elannyira, hogy a köztársaságiakat csufosan megverhetnék. Nemkülönben maró gunnyal nyilatkozott Lagrifoul márkiról is, fölhánytorgatván aprólékosan azokat a baklövéseket, amiket a márkí a kamarában elkövetett. Delangre ur, aki mostanában csak nagyritkán mutatkozott s elmaradását bokros közigazgatási elfoglaltságával okolta meg, a volt megyefőnök minden egyes újabb élcelődését finom, ravasz mosollyal kísérte.

- Az abbé ur akár készülhet is már a márkí ur temetésére! - sugta oda egy napon Faujas abbé fülébe.

Condamin-né, aki e szavakat mégis csak meghallotta valahogy, arrafelé fordította a fejét s hamiskás arcfintorgatás közben az ajkára tette a kezét.

Faujas abbé most már nem bánta, ha politikáról is beszéltek jelenlétében. Mi több: néha még maga is megmondotta a véleményét, ajánlván a becsületes és vallásos lelkületű emberek tömörülését. Ekkor azután Péqueur des Saulaies, Rastoil, Bourdeu urak, egészen Maffre béke-bíró urig, egymást akarták tullicitálni. Pedig milyen könnyű lenne megegyezésre jutniok a tisztességes gondolkozású embereknek és közösen munkálkodniok ama nagy elvek megszilárdításán, amelyek nélkül semmiféle társadalom fenn nem állhat! Majd a magántulajdon, a család és a vallás dolga került szóba. Felhangzott néha Mouret neve is, de Condamin ilyenkor így motyogott:

- Őszintén szólva, csak félve engedem ide a feleségemet. Biz én félttem... No, de majd furcsa dolgoknak lesznek még önök is szemtanui a választások alkalmával, ha ugyan ez a bolond ember még mindig szabadon járhat-kelhet!

Ezalatt Trouche reggelenként ugyancsak ijesztgetni próbálta Faujas abbét, aki rendesen elbeszélgetett vele. A legijesztőbb hírekkel szolgált neki: az ó-város munkásai nagyon is sokat foglalkoznak a Mouret-ház dolgával s fogadkoznak, hogy meglátogatják azt a derék embert, hadd győződjenek meg személyesen az állapotáról és hogy tanácsot kérjenek tőle.

Faujas abbé e hírek hallatára rendesen csak vállvonogatással felelt. Egy reggel azonban Trouche sugárzó arccal jött ki az abbé szobájából s egyenesen a feleségéhez rohant, akit össze-vissza csókolt.

- Na, végre sikerült, kedvesem! - kiáltotta örömmel Trouche.

- Rád bízta a dolgot? - kérdezte Olympe.

- Teljesen szabad kezét engedett... Hej, de pompásan élünk majd, hogyha az a másik már nem lesz itt!

Olympe, aki még ágyban feküdt, erre a kijelentésre magára huzta a takarót, majd dobálta magát az ágyban és kacagott, mint valami gyermek.

- Oh be jó lesz!... Ugy-e, akkor minden a miénk lesz?... Mindjárt más szobát nézek ki magunknak, lejárogatok a kertbe és odalenn főzök... No lám, hiszen ezzel tartozik nekünk a bátyám! Te nagy szolgálatokat tettél neki.

Aznap este Trouche csak tizóratájt érkezett abba a zugkávéházba, ahol Guillaume Porquierrel s a város többi divatos ifjával szokott találkozni. Késedelmes érkezése miatt évdni kezdtek vele s ráfogták, hogy bizonyosan a leánymenedékhely egyik kis léhűtőjével csatangolt a bástyák környékén. Az efféle évdést máskor szívesen fogadta, ma azonban komoly maradt. Azzal mentegetőzött, hogy sok, mégpedig nagyon komoly dolga volt. Éjféltajt azonban, amikor már jól a fenekére nézett a pohárnak s elhervadt, legott barátságosabb és közlékenyebb lett. Guillaume Porquier mindjárt tegezni kezdte s a hátát a falnak vetve, minden mondat után rágyujtott a folyton kialvó pipájára.

- Ma este fölkerestem az atyádat, - mondotta hebegve. - Mondhatom, nagyon derék ember!... Valami okmányfélére volt szükségem. Oh, nagyon előzékeny volt, nagyon előzékeny. Rögtön ide is adta. Itt van a zsebemben... Eleinte kissé akadékoskodott ugyan, mondván, hogy ez csak magára a családra tartozik. Én azonban ezt mondtam neki: „A család én vagyok! A mamája engem bizott meg...” Ugy-e, hogy ismered a mamát? Hiszen eleget jársz hozzá! Oh, nagyon derék, jóra való asszony! Mikor ezt megelőzően nála jártam és beavattam őt az ügybe, legott nagyon megörült... Nos, az orvos ur kiállította azt az okmányt, amely itt van a zsebemben, kitapinthatod...

Guillaume mereven nézett reá s élénk kíváncsiságát kételkedő mosollyal leplezte.

- Oh, én nem hazudom ám, az okmány ott van a zsebemben! - erősítette a részeg ember. - Kitapintottad-e?

- Az csak egy ujság, - felelte Guillaume.

Hosszu kabátja zsebéből röhögve huzott elő Trouche egy nagy boritékot, amit a csészek és poharak közt letett az asztalra. Egy pillanatig igyekezett kivédeni Guillaume kíváncsiságát, aki már utána is nyult, de azután átengedte neki olyan hangos hahota közt, mintha csiklandozták volna. Az az irat pedig Porquier orvos részletes szakvéleményét tartalmazta François Mouret, plassans-i háztulajdonos elmeállapotát illetően.

- Tehát: becsukják egy kicsikét az ipsét? - kérdezte Guillaume, visszaadva az iratot.

- Ahhoz neked semmi közöd kicsikém! - felelte Trouche, aki most hirtelen megint csak bizalmatlankodni kezdett. - Ez az irat egyedül a feleségét illeti meg. Én csak a család barátja vagyok, aki örül, ha szíveséget tehet neki. Hogy mit csinál vele: az már egyedül az ő dolga!... Azt azonban csak nem várhatja be, hogy az az ember végre is lemészárolja.

Trouche annyira lerészegedett, hogy amikor végre kitették a szűrüket a kávéházból, Guillaume kénytelen volt őt egészen a rue Balande-ig hazakisérni. Trouche a Sauvairé-sétány minden egyes padjánál megállott s mindenáron le akart ott heverni; mikor azonban az almegyefőnökség előtt elterülő térre érkeztek, ellágyult és zokogva panaszkodott:

- Oh, hiszen már jóbarát sincsen! Mert szegény vagyok, hát mindenki lenéz... Te azonban jó cimborá vagy. Téged meghivlak hozzánk, ha majd egyedül mi magunk leszünk az urak. Hogyha pedig az abbé is kellemetlenkedni fog, hát egyszerűen - összecsupjuk a másikkal!... Oh, az abbé hiába vág olyan komoly képet, csak gyöngye legény ő is!... Ugy a falhoz állítom, hogy észre se veszi... Te azonban jó barátom vagy, nemde? Mouret-nak azonban egyszerűen - fuccs! Annak a szüretelését már csak mi isszuk meg!

Mikor azután Guillaume a ház kapujánál Trouche-t végre lerázhatta a nyakáról, áthaladt az alvó Plassans városán, s mikor Maffre békebíró háza elé érkezett, halkán füttyentett. Ez volt

az előre megbeszélt jeladás. A Maffre-fiuk, akiket az atyjuk sajátkezűen zárt be a szobájukba, kinyitották az első emelet egyik ablakát s annak a vasrostélynak segítségével, amely a földszinti ablakokat zárta el, sikerült lemásznia az utcára. Minden éjszaka így módon jutottak el a bűn ösvényére a fiatal Porquier társaságában...

- Hát bizony bolondok volnánk, ha feszélyeztetnénk magunkat! - mondotta a Porquier-fiu, mikor már a bástyák szűk, sötét sikátoraiban bandukoltak valahol. - Ha pedig az apám megint megfenyeget, hogy büntetésből bezár valami intézetbe, meg tudok ám már felelni neki!... Mertek-e fogadni velem, hogy akkor vétetem föl magamat az ifjúsági körbe, amikor én akarom?

A Maffre-fiuk tartották a fogadást. Most azután mind a hárman besurrantak egy zöld ablak-redőnyös, sárga házba, amely a zsákutca végén, a bástyák egyik szögletéhez támaszkodott.

Másnap éjjel Marthe-ot szörnyű roham lepte meg. Aznap reggel egy hosszantartó egyházi szertartáson vett részt, amit Olympe mindenáron végig akart nézni. Mikor Marthe rettenetes kiáltozására Rose és a házbeliék berohantak hozzá, ott találták őt az ágy lába mellett elterülve, tátongó sebbel a homlokán. Ágyneműi közt, minden tagjában reszketve, ott térdelt Mouret.

- No, most aztán igazán megölte! - kiáltotta Rose.

És ezzel Rose karjaival átfogta Mouret derekát, akin csak hálóing volt s a szobán végig, betuszkolta az irodába, melynek ajtaja a lépcső tulsó oldalán volt; majd visszament a hálószobába, ahonnan ágyneműt és takarót vitt ki magával s azokat egyszerűen belóditotta Mouret számára az irodába.

Trouche ezalatt Porquier orvosért rohant, aki azután Marthe sebeit bekötözte. Csak néhány vonalnyival lejjebb: halálos lett volna az ütés - mondotta az orvos. - Mikor az orvos távozott, lenn, az előcsarnokban, az egész háznép előtt kijelentette, hogy most már azután csakugyan tenni kellene valamit, mert Mouret-né életét nem szabad tovább is egy dühöngő örült kénye-kedvére bízni.

Marthe-nak másnap ágyban kellett maradnia. Még mindig lázálmok gyötörték; vaskezet velt látni, amely lángpallossal hasította ketté a koponyáját. Rose semmiáron nem engedte meg Mouret-nak, hogy a felesége szobájába betegye a lábát. A reggelit is az irodában, a poros asztalon tette eléje. Mouret hozzá sem nyult az ételhez; bárgyun, dermedten bámult a tányérjára, mikor Rose három feketeruhás urat vezetett be hozzá a szobába.

- Nemde, önök orvosok? - kérdezte tőlük Mouret. - Hogy van a beteg?

- Már jobban érzi magát, - felelte az egyik ur.

Mouret, szinte öntudatlanul, most kenyeret szelt le magának, mintha enni szándékoznék.

- Szeretném, hogyha a gyermekek itthon volnának, - motyogta maga elé Mouret. - Majd ápolnák ők az édesanyjukat s nem volnánk annyira elhagyatottak... A feleségem is csak azóta beteg, amióta elmentek hazulról a gyermekek... És én magam sem vagyok már egészséges.

Egy falat kenyeret tett a szájába, miközben kövér könnycseppek gördültek végig az arcán. A három feketeruhás ur közül az, amelyik az imént megszólalt, most rápillantott másik két társára s így szólt:

- Megyünk és felkeressük a gyermekeit. Velünk tart, Mouret ur?

- Már hogyan mennék! - kiáltott föl Mouret s legott fölkelt az asztal mellől. - Mindjárt indulhatunk is.

Mouret nem vette észre a lépcsőházban Trouche-t és a feleségét, akik a második emeletről, a korlát fölött kihajolva, lángoló tekintettel figyelték minden lépését. Olympe tüstént lerohant

mögötte a konyhába, ahol viszont Rose leselkedett izgatottan az ablakból. Mikor azután az a kocsi, amely már a ház előtt várakozott, Mouret-vel elrobogott, Olympe négy lépcsőt is átugorva, rohant föl a második emeletre s vállonragadva az urát, ujjongó örömeiben a lépcsőfordulónál megtáncoltatta.

- No, ennek már befellegzett! - kiáltozta Olympe.

Marthe nyolc napig nyomta az ágyat. Anyja minden délután meglátogatta s rendkívül nyájasan és gyöngéden bánt vele. Faujas-ék és Trouche-ék sülvé-főve ott lábatlankodtak az ágya körül. Még Condamine-né is többször meglátogatta a beteget. Mouret soha szóba sem került. Marthe kérdésére Rose egyizben azt felelte, hogy Mouret urnak Marseille-ben valami dolga akadt, odautazott tehát. Mikor azonban Marthe már fölkelhetett az ágyból s első alkalommal ülhetett asztal mellé az ebédlőben, elcsodálkozott s most már nyugtalankodva tudakozódott az ura után.

- Ugyan, kedves asszonyom, ne gyötörje magát, mert bizony még visszafekszik az ágyba! - mondotta neki az öreg Faujas-né. - Ideje volt, hogy határozzunk. Az ön barátai és jóakarói fontolóra vették az ügyet s az ön érdekében cselekedtek.

- Ugyan, ne sopánkodjék miatta, nagyságos asszony! - vágott közbe durva hangon Rose. - Hát már elfelejtette volna, hogy bottal verte fejbe? Az egész környék megkönnyebbülten lélegzett föl, hogy nincs már itt az az ember. Örökösen attól kellett rettegni, hogy bizony még ránk gyújtja a házat, vagy hogy késsel rohan ki az utcára. Én a konyhámban valamennyi kést eldugdostam, de még a Rastoil-ék szakácsnője is ám!... No és a szegény édesanyja, Félicité önagysága, aki szinte már se élt, se halt!... És azok is, akik betegsége alatt látogatóba jöttek ide a nagyságos asszonyhoz, a nők és a férfiak mind, valamennyien úgy nyilatkoztak, mikor kikisértem őket, hogy: „Megváltás volt ez egész Plassans-ra nézve.” - Mert hát bizony állandó rettegést jelent az egész városra, mikor ilyen ember szabadon garázdálkodhatik.

Marthe halálsápadtan, kidülledt szemekkel hallgatta ezt a szóözönt. A kanál kiesett a kezéből s a szemközt lévő nyitott ablakon kibámult, mintha amott, a gyümölcsfák mögött, valami látomás rémitgetné.

- Tulettes!... Arra van Tulettes! - szólalt meg akadozva Marthe, szemeit reszkető két kezével takarva el.

Marthe most hátrahanyatlott s az idegroham hatása alatt az egész teste megdermedt. Ekkor Faujas abbé, aki épp most fogyasztotta el a levesét, megfogta s erősen megszorította mind a két kezét s lágy, simulékony hangján sugta oda neki:

- Legyen erős, asszonyom, e megpróbáltatással szemben, amit az Isten bocsátott önre. De küld majd vigasztalást is, ha nem lázadozik ellene. És részesíti önt abban a boldogságban, amelyet ön megérdemel.

A pap kezének szorítását érezvén s a lágy, behizelgő hang hatása alatt Marthe uj erőre kapott, szinte föléledt, az arca pedig lángba borult.

- Oh, igen... igen! - mondotta Marthe zokogva. - Sok, nagyon sok boldogságra van szükségem. Igérje meg nekem azt a sok boldogságot, abbé ur!

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Az általános képviselőválasztást október hóra irták ki. Szeptember dereka táján Rousselot püspök hirtelen Párisba utazott, miután előbb Faujas abbéval sokáig tanácskozott. Azt rebesgették, hogy a püspök egyik huga, aki Versailles-ban lakott, súlyosan megbetegedett. Öt nap multával a püspök visszaérkezett; most éppen Surin abbéval olvastat föl magának a dolgozószobájában. Karosszékében hátradőlve, dideregve huzta össze magán ibolyaszinű, vattával bélelt, selyem házikabátját, noha az idő még meleg volt, s mosolyogva hallgatta a fiatal abbé nőies hangját, amint Anakreon játszi, könnyed verssorait kedvtelve tagolta.

- Jól van, abbé ur, nagyon jól! - mondotta halk hangon a püspök. - Van érzéke ehhez a zengzetes nyelvhez.

Miután pedig az ingaórára tekintett, nyugtalan arccal így szólt:

- Vajjon Faujas abbé volt-e már itt ma reggel?... Ah, kedves fiam, be sok vesződészem volt! Mintha még most is a fülemben zugna a vasut gyötrelmes kattogása... Párisban az egész idő alatt szakadt az eső. Sokfelé volt dolgom a városban, de amerre mentem, mindenütt csak sár és sár!...

Surin abbé a könyvet letette egy tükörsztalka sarkára.

- Méltóságos uram, meg van-e elégedve az utazás eredményével? - kérdezte Surin abbé az elkényeztetett gyermek bizalmaskodó hangján.

- Amit tudni akartam, azt megtudtam - felelte a püspök, kinek ajkára ismét visszatért a szokásos finom mosoly. - Bánom, hogy önt nem vittem magammal az utra. Sok olyan hasznos dolgot látott és tapasztalt volna, amit az ön korabeli fiatalembernek tudnia kell s mint akire születésénél és összeköttetéseinél fogva majdan a püspöki méltóság vár.

- Odafigyelek, méltóságos uram - mondotta a fiatal abbé esdeklő hangon.

A püspök azonban tagadólag rázta a fejét...

- Oh, nem... nem, az efféle dolgokat nem lehet szóval elmondani... - Kérem, abbé ur, éljen jó barátságban Faujas abbéval! Valamikor talán sokat tehet majd az ön érdekében. Alapos értesüléseim vannak felőle.

Surin abbé olyan ártatlan kíváncsisággal kulcsolta össze kérésre a kezét, hogy Rousselot püspök folytatta:

- Besançon-ban sok kellemetlensége volt... Párisban nagyon szegényesen élt egy nagyon alacsonyrendű szállóban. Ő maga kínálta föl szolgálatait. A miniszter épp olyan papokat keresett, akik hajlandók a kormány szekerét tolni. Megértem, hogy Faujas abbé sötét arcától és kopott reverendájától eleinte megijedt a miniszter. Tehát csak úgy találomra küldte őt ide... Oh, a miniszter nagyon nyájas és szívélyes volt irántam.

A püspök könnyed kézlengetéssel fejezte be beszédét, jól megválogatva a szavakat, nehogy tulsokat mondjon. Mégis, elragadta őt az a gyöngéd jóindulat, amit a titkára iránt érzett s élénken hozzátette még:

- Száz szónak is egy a vége: járjon a kezére a Saint-Saturnin plébánosának! Faujas abbénak szüksége lesz mindenki segítségére, s úgy veszem észre, hogy ő olyan ember, aki sem a sértést, sem a jó szolgálatot nem felejt el. De azért ne kösse hozzá magát. Nem jó vége lesz annak az embernek. Ez ugyan csak az én személyes véleményem.

- Hogy nem jó vége lesz? - ismételte az ifju abbé elcsodálkozva.

- Oh, e pillanatban ő most diadalt ül!... Én csak az arcától félek, gyermekem! Rettenetes egy ábrázat! Ez sem fog ám ágyban, párnák közt meghalni... De kérem önt, nehogy ferde helyzetbe hozzon engem! Én már csak nyugodtan akarok élni, nekem már csak nyugalomra van szükségem.

Surin abbé épp a könyv után nyult, mikor Faujas abbé bejelentette magát. Rousselot püspök tárt karokkal, mosolyogva sietett a fogadására s „kedves plébánosom”-nak nevezte.

- Hagyjon csak magunkra, gyermekem! - mondotta a püspök a titkárának, aki nyomban távozott.

A püspök az utazásáról kezdett beszélni. A huga már jobban érzi magát és sok régi jó barátal szoríthatott kezét.

- És beszélt-e a miniszterrel, méltóságos uram? - kérdezte Faujas abbé mereven a püspök arcába tekintve.

- Oh, igen! Kötelességemnek tartottam, hogy meglátogassam - felelte - a püspök, aki érezte, hogy elpirult. - Sok szépet és jót mondott nekem önről, abbé ur.

- Akkor hát nem kételkedik többé, méltóságos uram, és megbizik bennem, nemde?

- Tökéletesen, kedves plébánosom! Különben is, én nem is konyitok a politikához, átengedem tehát azt egészen önnek.

Egész délelőttöt beszélgetéssel töltötték el. Faujas abbé ígéretét vette a püspöknek, hogy körutat tesz az egyházmegyéjében; ő majd elkiséri útjában s minden szavát sugalmazni fogja. De utasítani kell a korelnököket is, hogy még a legkisebb községek plébánosait is kellőképpen ki lehessen oktatni. Ez ugyan nem lesz nehéz feladat, hiszen a papság engedelmeskedni fog mindenütt. A legnehezebb feladat azonban itt Plassans-ban, annak Saint-Marc városnegyedében vár rájuk. A nemesség, amely bezárkózott palotáinak falai közé, bizony teljesen kívül maradt Faujas abbé hatáskörén. Eddigél ő csak a nagyravágyó royalistákra tudott hatni, milyenek: Rastail-ék, Maffre-ék és Bourdeu, volt megyefőnökök. A püspök megígérte Faujas abbénak, hogy ő majd kikémléli a Saint-Marc-negyed néhány szalónjának hangulatát, ahová ő bejáratos volt. Különben is: hogyha a nemesség ellenük foglalna állást, mindössze nevetséges kisebbségben maradna, föltéve, hogy a klerikális polgárság nem sorakozik melléje.

- Most pedig jó lenne, ha megtudnám nevét az ön jelöltjének, hogy írásban is ajánlhassam - mondotta Rousselot püspök, fölemelkedve ültőhelyéből.

Faujas abbé mosolygott.

- A név megnevezése veszedelmes - felelte Faujas abbé. - Egy hét leforgása alatt még hirmondója sem maradna a mi jelöltjeinknek, hogy ha ma megneveznénk őket... Lagrifoul márki immár lehetetlenné vált. Bourdeu ur pedig, aki arra számít, hogy utána ő lesz soron: még lehetetlenebb. Hagyjuk hát magukra őket, hadd fálják föl egymást, mi pedig majd csak az utolsó pillanatban lépünk közbe... Méltóztassék csak egyszerűen azt mondani, hogy az olyan választás, amely pusztán csak politikai szempontok figyelembevételével megy végbe, határozottan káros, míg Plassans érdeke azt kívánja, hogy egy olyan embert válasszunk meg, aki a pártok kötelékein kívül esik s aki alaposan ismeri a város és a megye szükségleteit. Méltóztassék még azt is értésükre adni, hogy ezt az embert már megtaláltuk; ennél többet azonban nem szabad elárulnunk.

Most azonban a püspök mosolyogta el magát, s mikor Faujas abbé elköszönni készült, marasztalta még.

- Nos - és Fenil abbé? - kérdezte halk hangon a püspök. - Nem fél ön attól, hogy keresztülhazza a számításait?

Faujas abbé vállvonogatással felelt.

- Ő még a fülét sem mozgatta - felelte Faujas abbé.

- Ez igaz! - felelte a főpap. - Csakhogy épp ez a szótlansága nyugtalanít engem. Oh, mert én ismerem ám Fenil abbét! A leggyülölködőbb pap egész egyházmegyémbe. Lehet, hogy lemondott arról, hogy önt politikai téren verje le, abban azonban bizonyos lehet, személyes bosszút fog állni önön... Rejtekhelyről leselkedik önre.

- Ejh, annyi baj legyen! - mondotta Faujas abbé, megcsillogtatva fehér fogait. - Talán csak nem fal föl szőröstől-bőröstől?

E pillanatban Surin abbé, a titkár lépett be. Mikor Faujas abbé már távozott, a fiatal titkár jóízűen megnevettette a püspököt ezzel a megjegyzésével:

- Bárcsak egymást falnák föl, mint az a mesebeli két róka, amelynek csak a két - farka maradt meg.

A választási küzdelmek megindultak. Plassans, amelyet a politikai kérdések máskor teljesen hidegen hagytak, ezuttal mintha lázba jött volna. Mintha valami láthatatlan szájból áradnék a háborús hangulat a különben békés utcákon végig. Lagrifoul márki, aki La Palud nevezetű kis városkában lakott, immár két hét óta egyik rokonánál, Valqueyras grófnál időzött, kinek palotája a Saint-Marc-negyed egyik csücskét foglalta el. Gyakorta láttatta magát; végigment a Sauvaire-sétányon, el-ellátogatott a Saint-Saturnin-templomba, üdvözölte a befolyásos embereket, anélkül azonban, hogy főuri zárkózottságából valamit is engedett volna. Csakhogy ezek az erőltetett kedveskedések, amelyek eleinte sikerrel jártak, ezuttal hatástalanok maradtak. Konkrét vádak emelkedtek a márki ellen, amelyek napról-napra egyre dagadoztak, de amelyeknek forrását senki sem ismerte. E vádak szerint a márki siralmasan hasznavehetetlen ember; akárki más, csak éppen nem a márki révén, Plassans-nak már régóta megvolna közvetlen vasuti összeköttetése a nizzai vonallal; továbbá: ha valamelyik földije fölkereste a márkit Párisban, bizony sokszor háromszor-négyszer is meg kellett próbálkoznia, amíg végre valami csekély szivességre fölkerhette. Viszont az is igaz, hogy amíg a volt képviselő kilátásait ezek a vádak alaposan háttérbe szorították, másik jelölt határozott formában eddig még nem jelentkezett. Emlegették ugyan Bourdeu nevét, de legott megjegyezték, hogy nagyon bajos lenne többséget szerezni Lajos Fülöp hajdani megyefőnökének javára, akinek szilárd állású párthívei sehol nem voltak. A valóság pedig ezzel szemben az volt, hogy valami ismeretlen befolyás Plassans-ban alaposan össze-vissza zavarta a különféle jelöltek kilátásait és szétrobbantotta a legitimisták és a köztársaságiak szövetségét. A lelkeken általános döbbenet, bosszantó bizonytalanság vett erőt s mindenki arra vágyott, hogy minél hamarabb tullessenek a választásokon.

- Az eddigi többség szerteszóródott - mondogatták a Sauvaire-sétány politikusai. - Most már azután az a kérdés: hogyan fog újra tömörülni!

Közepette ennek a lázas egyenetlenkedésnek, amely az egész városban éreztette hatását, a köztársaságiak külön jelöltet akartak fölléptetni. Valami Maurin nevezetű, derék, jóra való kalaposmestert jelölték, akit a munkások nagyon szerettek. A kávéházakban azonban Trouche éjszakánként azt hangoztatta, hogy Maurin lanyha, szintelen ember, ellenben jelölésre ajánlott bizonyos tulle-i kerékgyártót, a decemberi napok egyik számüzöttjét, akinek azonban volt annyi józan esze, hogy a jelölést visszautasítsa. Meg kell jegyeznünk, hogy Trouche a leg-rajongóbb köztársaságít játszotta; ő maga állana a mozgalom élére, - mondogatta - hogyha a feleségének bátyja nem volna pap. Sajnos, kénytelen a szenteskedő papok kenyerét enni, ami viszont arra kötelezi őt, hogy a háttérben maradjon. Trouche volt egyike ama főkolompósoknak, akik Lagrifoul márkiról a rossz híreket terjesztették, s ugyancsak ő tanácsolta a legitimistákkal való szakítást. A köztársaságiak, akik Plassans-ban bizony kevesen voltak,

előreláthatóan csufos vereségre lehettek elkészülve. De igazi diadalt akkor aratott Trouche, midőn az al-megyefőnökség és Rastoil csoportját vádolta meg azzal, hogy a szegény Mouret-t ők tüntették el, hogy a demokrata pártot a legtekintélyesebb vezérétől fosszák meg. Azon az estén, midőn Trouche ezt a vádaskodást a rue Canquoin egyik likőrárusboltjában világgá röpitette, az ott lévő vendégek bizony furcsa pillantásokat váltottak egymás közt. Az óváros pletykagyártói, akik a „feleségét verő bolondot” most, hogy immár lakat alatt van, megsajnál-ták, azt híresztelték, hogy Faujas abbé akart megszabadulni a kellemetlenkedő férj uramtól. Ekkor azután Trouche minden este megismételte a maga meséjét s olyan meggyőződéssel verte öklével a kávéházak asztalát, hogy végre is egész legendát font Mouret esete körül, amelyben épp Péqueur des Saulaies al-megyefőnök ur játszotta a legkülönösebb szerepet. A közhangulat most határozottan Mouret javára fordult. A politika áldozatának tekintették, kinek befolyásától annyira rettegetek, hogy egyszerűen bedugták egy tulettes-i börtöncellába.

- Bizzák csak reám, hogy mitévő legyek! - mondogatta Trouche bizalmaskodó hangon. - Ugy a faképnél hagyom ezt a szemforgató népséget, hogy no! De azután ugyancsak szép dolgokat mesélek majd az ő leánymenedékházukról!... Csinos kis intézet az, ahol az asszonyok a találkáikat szokták rendezni!

Faujas abbé ezalatt lázas munkásságot fejtett ki, s egy idő óta őt látták az utcákon mindenütt. Most még nagyobb gondot fordított külsejére s főként arra ügyelt, hogy az a bizonyos szivélyes, szeretetreméltó mosoly mindig ott játszadozzék az ajkai körül. Szempillái néha-néha le-lecsukódtak, hogy tekintetének komor tüztét elrejtse. De azért gyakran kijött a sodrából; türelmét veszve s a mindennapos kicsinyes küzdelmekbe belefáradva, ökölbe szorított kézzel s kihasználatlan erőből duzzadozó izmokkal tért haza puszta szobájába. Szinte óhajtotta: bár valami szörnyeteg kerülne eléje, hogy azt összetörvén, megnyugodjék. Az öreg Rougon-né, akit titokban még most is meglátogatott, volt az ő jó szelleme; fölényesen megdorgálta őt s hatalmas teste szinte meggörnyedve huzódott meg előtte az alacsony széken. Rougon-né váltig azt ajánlgatta neki, hogy iparkodjék másoknak is tetszeni, mert különben minden dolgát el fogja rontani azzal, hogy harcratermett izmos karjait ostoba módra mezte-lenül mutogatja. Később azonban, hogyha majd ő lesz itt az ur, torkonragadhatja Plassans-t, sőt akár meg is fojthatja, ha éppen kedve tartja. Annyi bizonyos, hogy az öreg Rougon-né nem nagyon rajongott Plassans-ért, amelyet a benne végigszenvedett negyvenesztendei nyomoruság miatt ugyancsak gyűlölt s amelyet ama bizonyos államcsíny óta igyekezett halálra mérgesíteni.

- A reverendát én viselem, - mondotta Rougonné Faujas abbénak néha-néha. - Az ön modora nagyon zsandáros, kedves plébános uram!

Kiváltképpen az ifjúsági kör olvasótermében mutatkozott Faujas abbé gyakorta, megértő jóakarattal s türelmesen hallgatta az ifjak politizálódását, a fejével bólogatott és ismételten hangoztatta, hogy elég, ha a politikus becsületes ember. Népszerűsége nőttön-nőtt. Egy este még billiárdozott is, s még ebben a játékban is jelentős ügyességet árult el. Szűk, bizalmas társaságban olykor-olykor cigarettázott is. Az ifjúsági kör általában az ő véleménye szerint igazodott minden dolgot illetően. Türelmes és megértő embernek akkor ismerték el határozottan, midőn a legnagyobb jóakarattal pártolta Guillaume Porquier fölvételét a tagok sorába, aki ezt ismételten kérelmezte.

- Én megfigyeltem ezt a fiatalembert, - mondotta az abbé. - Nálam végezte a gyónást s hitemre mondom, hogy én őt feloldoztam. Minden bűn irgalomban részesül... Azért, hogy Plassans-ban levert néhány cégtáblát, Párisban pedig adósságokat csinált, még nem szabad úgy bánni vele, mintha belpoklos volna.

Mikor azután a fölvétel csakugyan ténnyé vált, Guillaume röhögve így szólt a Maffre-fiukhoz:

- Most pedig két üveg pezsgővel tartoztok nekem... Láthatjátok, hogy az abbé azt csinálja, amit én akarok. Van egy kis eszközöm, amellyel a legérzékenyebb pontján megcsiklandozom, mire erőt vesz rajta a nevetés s ekkor azután, kedves gyermekeim, semmit sem tud tőlem megtagadni.

- De azért mintha mégsem szeretne téged valami tulságosan, - jegyezte meg Alphonse. - Nagyon ferde szemmel pislog feléd.

- Ah! Akkor talán azért, mert tulságosan meg találtam csiklandozni!... No, de majd meglátjátok, hogy hamarosan a legjobb barátok leszünk.

És csakugyan, Faujas abbé mintha megszerette volna az orvos fiát, akit - amint ő mondotta - gyöngéd kézzel kell vezetni. Guillaume hamarosan a kör fő tréfacsinálója lett: új játékokat eszelt ki, társaival megismertette a cseresznyepuncs készítésének módját s mulatozásra csábította a még nagyon fiatal embereket, akik alig hogy éppen lerázták magukról az iskola porát. Szeretetreméltó hibái révén nagy befolyásra tett szert. Mialatt a játékterem fölött az orgona bugott, azalatt ő odalenn szorgalmasan üritgette a poharakat s Plassans legelőkelőbb családjainak fiait, akik őt ilyenkor körülvették, sikamlós históriákkal mulattatta és neveltette meg. Így azután a trágár beszéd a kör minden sarkában meghonosodott. Faujas abbénak azonban mindezekről nem volt tudomása. Guillaume „nagy kobak”-nak nevezte el őt, amelyben nagy eszmék hánykolódnak.

- Az abbéból akkor lesz püspök, amikor akarja, - mondogatta Guillaume. - Egy párisi plébániát már visszautasított. Ő már csak Plassans-ban óhajt maradni, mert nagyon megszerette ezt a várost... Én, a magam részéről, akár képviselőnek is megválasztanám. Bezzeg jól képviselné a mi ügyünket a kamarában! Csakhogy el se fogadná, olyan szerény ember... Egyébiránt majd tárgyalni kell vele, ha elkövetkeznek a választások. Ő nem fog senkit belebonyolítani a választásokba.

Lucien Delangre volt a kör legkomolyabb embere. Faujas abbé iránt nagy tiszteletet tanusított s ennek párthiveiként meghódította a tanulóifjuság csoportját. Gyakran az abbéval együtt ment föl a körbe, miközben ketten élénken beszélgettek, de legott elhallgattak, mihelyt a közös terembe léptek.

Faujas abbé, mikor a Minimusok templomának pincéjében berendezett kávéházból távozott, rendszeren a leánymenedékhely termeit kereste föl. Épp szünóra idején toppant be oda s mosolyogva állott meg az udvarra vivő szabad lépcsőn. És ekkor a sok serdülő leányka mind odafutott hozzá és egymással versenyezve kutatták ki a zsebeit, amelyekben állandóan szentképeket, rózsafüzéreket s szentelt emlékérmeket hordott magánál. Az abbé nagyon megszerettette magát ezekkel az immár nagyocská leányokkal, akiknek gyöngéden megcirógatta az arcocskájukat s a lelkükre kötötte, hogy jók legyenek ám, ami azután hamiskás, csintalan mosolyt csalt azok kihívóan dévaj arcára. Az apácák gyakran panaszkodtak neki a leányok miatt: hogy a gondjaikra bizott gyermekek fegyelmezetlenek, összeverekednek, egymás haját tépik, sőt még rosszabb dolgokat is mivelnek. Faujas abbé mindezekben csak enyhe gyermekcsinyt látott, a legcsintalanabbakat azonban már a kápolnában róttta meg, ahonnan azok már meghunyászkodva távoztak. Néha, súlyosabb fegyelmi vétségek esetén, a szülőket kérte magához, akik elégedetten s az abbé jóságától meghatottan mentek haza. Így azután a leánymenedékhely növendék-leányai révén meghódította a plassans-i szegénysorsú szülők szívét. Mikor pedig a leányok este hazamentek, otthon rendkívül sok szép dolgot meséltek a szülőiknek a plébános urról. Mi több: még az sem volt ritka eset, hogy a bástyák homályos zugaiban szinte ölre mentek egymással amiatt a kérdés miatt, vajjon a plébános ur kettőjük közül melyiket szereti jobban!

- Ezek a kis mihasznák legalább is két- vagy háromezer szavazatot jelentenek, - elmélkedett Trouche, amint hivatalos helyiségének ablakából letekintett az udvarra s megfigyelte, mily szeretetreméltó módon bánik Faujas abbé a leányokkal.

Trouche ajánlkozott is, hogy ő majd meghódítja ezeket az „apró szenteket”, ahogy ő ezeket a süldő leánykákat nevezte. Faujas abbé azonban, látván Trouche szemében a lobogó lángokat, amely ott égett, a leghatározottabban megtiltotta neki, hogy a lábát az udvarra valaha is tegye. Kénytelen volt tehát beérni azzal, hogy amikor az apácák félrefordultak, nyalánkságokat dobált le az „apró szenteknek”, mint ahogy az ember kenyérmorzsát hint a verebek elé. Kiváltképpen egy nagy szőke leánynak a kötényt dobálta tele cukrozott mandulákkal, aki egy cserzővarga leánya volt s akinek tizenháromeves korában már teljesen kifejlett asszonyos idomai voltak.

Ámde Faujas abbé napi munkája ezzel még nem ért véget; még csak ezután tette meg rövid ideig tartó látogatásait az előkelő társaságbeli hölgyeknél. Rastoil-nét, Delangre-nét tulboddoggá tették ezek a látogatások, legkisebb elejtett szavát is nem győzték eléggé ismételni s egy egész hétre való beszédanyagot hordottak így össze. Faujas abbé legjobb barátnője mégis csak Condamin-né volt, aki barátságos mosollyal fogadta ugyan, de a maga mindenhatóságában bizakodó szépasszony öntudatos fölényességével bánt vele. Olykor-olykor beszélgetés közben elhalkult Condamin-né szava s szemhunyorgatása és sajátságos nevetése elárulta, hogy kettejük közt valami titkos szövetségnek kell lennie. Mikor Faujas abbé betoppant hozzá, Condamin-né egyetlen tekintettel eltávolította az urát a szobából. „A kormány összeül és tanácskozik!” - mondogatta ilyenkor tréfás hangon az erdők és vízművek felügyelője, s bölcs önmérsékléssel legott lóra ült. Condamin-nét annakidején az öreg Rougon-né ajánlotta az abbé figyelmébe.

- Condamin-nét - magyarázta Rougon-né a papnak - a társaság ugyan még nem fogadta be egészen, de kissé kacér volta mellett is nagyon okos asszony. Teljesen rábizhatja magát, abbé ur. Az ön győzelmében egyuttal a saját tekintélyének megalapozását is célozza. Nagy hasznára lesz önnek kiváltképpen akkor, ha majd állások és kitüntetések osztogatásáról lesz szó. Párisban még mindig megvan az ő jóbarátja, aki neki annyi piros szalagot küld onnan, amennyit éppen akar.

Miután az öreg Rougon-né - magasabb iskolára valló ügyességgel - félreállt az utból, a szép Octavie lett Faujas abbé legtevékenyebb szövetséges társa. Az abbé javára megnyerte a barátait s a barátainak a barátait. Minden reggel hadba szállt, csodálatos módon értett a propagandához, pedig egyebet sem tett, mint hogy kesztyűs kezének ujjaival üdvözléseket intett erre is, arra is. Kiváltképpen a polgárasszonyokra tudott hatni, megsokszorozván bájos asszonyi befolyását, melynek parancsoló szükségességét megérezte Faujas abbé mindjárt azoknál a legelső lépéseknél, amiket Plassans szűk világában tett. Ugyancsak Condamin-né volt az, aki a Paloque-házaspárt is elhallgattatta, akik kegyetlenül acsarkodtak a Mouret-ház elleni. Lépesmézzel hódította meg ezt a két szörnyeteget.

- Ön tehát haragszik reánk, kedves asszonyom? - kérdezte Condamin-né a birónétól, mikor egy napon találkozott vele. - Aki pedig haragszik: annak nincs igaza! Rosszul teszi asszonyom, mert az önök barátai azért mégsem feledkeztek meg magukról! Igenis, gondoltak önökre és meglepetést tartogatnak számukra.

- Képzelem, milyen szép meglepetés! Bizonyára valami csapda! - kiáltott fel kesernyés hangon Paloque-né. - No, de tudom istenem, hogy többé nem mulatnak rajtunk! Megfogadom, hogy ki sem mozdulok a vackomból.

Condamin-né mosolygott.

- Nos, mit szólna ahhoz asszonyom, ha Paloque urat valami kitüntetésben részesítenék? - kérdezte Condamin-né.

A birónénak elállt szeme-szája a bámulattól. Vérhullám szökött az arcába, amely szinte szederjessé vált s így még rutabb lett.

- Ön tréfál, asszonyom, - hebegte Paloque-né. - Bizonyosan valami újabb fordulat készül ellenünk... Ha ezuttal sem mondott igazat: soha meg nem bocsájtom önnek!

A szép Octavie kénytelen volt megesküdni, hogy valóban komoly és igaz, amit mondott. A kinevezés bizonyos: a *Moniteur* című hivatalos lap azonban csak a választásuk után fogja nyilvánosságra hozni, mert a kormány kerülni akarja még a látszatát is annak, mintha a bírósági személyek szavazatait ily áron akarná megvásárolni. Condamin-né egyttal sejtetni engedte azt is, hogy ennek a régvárt kitüntetésnek megszerzésében bizonyos része van Faujas abbénak is, aki ebben az ügyben az al-megye főnökkel tárgyalt.

- Az uramnak tehát mégis csak igaza volt, - mondotta Paloque-né meghökkenve. - Már régóta iszonyu patáliát csap s váltig azt akarja, hogy menjek és kérjek bocsánatot az abbé urtól. Csakhogy én makacs vagyok ám, s inkább megöletem magam... De hogyha az abbé ur az első lépést megtenné... Mert hiszen mink semmit sem óhajtunk jobban, mint azt, hogy mindenkivel békességben élhessünk. Mindjárt holnap felmegyünk az al-megye főnökségre.

Paloque-ék másnap nagyon megalázkodóan viselkedtek. Az asszony nagyon csunya dolgokat mesélt Fenil abbéról. A legnagyobb arcátlansággal mondotta el azt is, hogy egy napon fölkereste Fenil abbét, aki az ő jelenlétében azt hangoztatta, hogy „Faujas abbét pereputtyával együtt” kikergeti Plassans-ból.

- Ha kívánja - mondotta Paloque-né Faujas abbénak, félrevonva őt -, átadhatok én önnek egy kéziratot is, amit maga a fő-vikárius mondott tollba. Önről van benne szó, abbé ur. Ha jól tudom: csunya dolgok vannak ott leírva, amiket a „Gazette de Plassans” című helyilapban szándékozott közzétenni.

- És hogyan jutott ez a kézirat az ön kezei közé? - kérdezte Faujas abbé.

- Elégedjék meg abbé ur azzal, hogy a birtokomban van, - felelte Paloque-né rendületlenül.

De azután elmosolyodott.

- Találtam, - tette hozzá. - Most azután az is az eszembe jutott, hogy a kéziratban látható törlés fölé irt két vagy három szó a fő-vikárius kezétől ered... Én ezt az iratot az ön gondjaira és becsületére bízom, abbé ur. Mindnyájan tisztességes emberek vagyunk, nem szeretnénk ferde helyzetbe kerülni.

Mielőtt azonban Paloque-né az iratot átadta volna Faujas abbénak, néhány napig gyötrő lelkifurdalásokat színlét: elannyira, hogy Condamin-nénak külön meg kellett esküdnie arra, hogy Rastoil elnök nyugdíjaztatását rövidesen kérni fogják, s így Paloque ur végre elfoglalhatja a helyét az elnökségben. Erre azután Paloque-né kiszolgáltatta a kéziratot. Faujas abbé nem akarta azt magánál tartani, hanem elvitte az öreg Rougon-néhoz, akinek átadta azzal, hogy használja fel belátása szerint arra az esetre, ha a fő-vikárius bármily néven nevezendő módon beavatkoznék a választásokba. Ő maga háttérben kíván maradni.

Condamin-né Maffre békebíró urral is megsejtette, hogy a császár őt is ki akarja tüntetni. Porquier orvosnak pedig határozott ígéretet tett, hogy az ő drágalátos, akasztófavirág fia számára is találnak majd alkalmas állást. De kiváltképpen a délutáni kerti találkozások alkalmával volt lekötölezően szívélyes Condamin-né! A nyár immár a vége felé közeledett ugyan, de Condamin-né még mindig könnyű ruhákban állított be, dideregve bár s a náthát is

megkockáztatva, csak hogy a karjait mutogathassa és hogy Rastoil társaságának utolsó aggodalmát is eloszlassa. A választás sorsát tehát valóban Mouret-ék lugasában döntötték el.

- Nos, al-megyefőnök ur, hamarosan döntő ütközetre kerül a sor! - jegyezte meg mosolyogva Faujas abbé egy bizalmas találkozás alkalmával.

Meghitt, szűk társaságukban ők ketten csak nevettek ezeken a választási harcokon. Mig a nyilvánosság előtt úgy színlelték, mintha egyenesen föl akarnák falni egymást, addig szűk baráti körben s a kerti találkozások alkalmával egymás kezét szorongatták. Condamine-né jelentőségteljes pillantást vetett Péqueur des Saulaies ur felé, aki az ő szokásos udvarias modorával mélyen meghajolt s egy szuszra elhadarta:

- Én már csak a sátramban maradok, plébános ur. Olyan szerencsés voltam, hogy jelenthettem öccsellencsiájának, hogy Plassans érdekeire való tekintettel, a kormány bármily beavatkozástól tartózkodni fog. Hivatalos jelölt tehát nem lesz.

Bourdeu ur elsápadt, szemével hunyorgatott s örömeiben a kezei reszkettek.

- Hivatalos jelölt tehát nem lesz! - ismételte Rastoil, akit ez a váratlan hír szinte kihozott a sodrából s most már félretette tartózkodó magatartását, amelyet eddig megőrzött.

- Nem bizony! - mondotta Péqueur des Saulaies ur. - Van a városnak elég tisztességes embere és elég önálló is már arra, hogy maga válassza meg a képviselőjét.

Az al-megyefőnök ekkor könnyedén Bourdeu felé hajolt, aki fölállott s ezt mormolta:

- Kétségkívül, kétségkívül!

Surin abbé ezalatt megszervezte a „Tűz! Tűz!” játékot. A Rastoil-kisasszonyok, a Maffre-fiúk és Séverin éppen Surin abbénak összegöngyölt zsebkendője után kutattak, amelyet maga az abbé dugott el. Az egész fiatalság ott tülekedett a komoly felnőttek körül, mikor Surin abbé a maga sajátos kappanhangján elkiáltotta:

- Tűz!... Tűz!

A zsebkendőt Angélique találta meg, még pedig Pourquoi orvos bő zsebében, ahová Surin abbé nagy ügyesen becsempészte. Lett is erre nagy nevetés, mert a rejtekhely illetően való megválasztását módfelett szellemes ötletnek találták mindnyájan.

- Bourdeu-nek most már jó kilátása van, - mondotta Rastoil Faujas abbénak, akit félrevont. - Ez pedig eléggé bosszantó! Ezt én nem adhatom tudtára, pedig mink nem szavazunk rája. Mint orléánista, nagyon is ferde helyzetbe juttatta magát.

- Nézze csak elnök ur a fiát, Séverin-t! - kiáltotta Condamine-né Rastoil felé, kinek beszélgetését ezzel félbeszakította. - Milyen gyermekes! Képzelve el: a zsebkendőt Bourrette abbé kalapja alá rejtette.

De azután halkan hozzátette még:

- Nini, majd el is felejttem!... Gratulálok önnek, Rastoil ur! Párisból kaptam levelet, amelyben közli velem valaki, hogy a fia nevét látta azon a névjegyzéken, amit az igazságügyminiszter elé terjesztettek. Azt hiszem, hogy ügyész-helyettesnek fogják kinevezni Faverolles-be.

Rastoil elnöknek arcába szökött a vér s mélyen meghajolt. A minisztérium sohasem tudta megbocsájtani neki azt, hogy Lagrifoul márkot képviselővé választhatták. Ez időtől kezdve mintha állandóan a balszerencse üldözte volna: sem a fiát nem tudta elhelyezni, sem a leányát férjhez adni. Nem panaszkodott, de összeszorított ajkai éppen eleget mondtak.

- Mondottam már önnek, hogy Bourdeu ur veszedelmes ember, - jelentette ki Rastoil ur, hogy leplezze felindulását. - És különben is: nem idevaló ember s nem is ismerheti a mi bajainkat. Akkor hát inkább a márkit válasszák meg újra.

- Hogyha Bourdeu fenntartja a jelöltséget, a köztársaságiak csufos kisebbségben maradnak, ami már igazán szégyenletes lenne reánk nézve, - jegyezte meg Faujas abbé.

Condamin-né mosolygott. Kijelentvén, hogy a politikához ugysem konyit, elmenekült, míg Faujas abbé az elnököt magával vonta a lugas mélyére, ahol halk hangon tovább folytatták a beszélgetést. Mikor azután lassu léptekkel onnan is visszatértek, Rastoil elnök így felelt Faujas abbénak:

- Igaza van, abbé ur, csakugyan megfelelő jelölt lenne. Nem tartozik egyik párthoz sem, így hát a szövetséget létre lehetne hozni köztük. Én éppugy nem szeretem a császárságot, akár csak ön, nemde, abbé ur! De mégis csak gyermekes lenne, hogyha a kamarába mindig csak olyan képviselőket küldenénk, akiknek csupán az lenne a küldetésük, hogy szüntelenül borsot törjenek a kormány orra alá. Plassans-nak elég a maga baja: olyan idevaló emberre van tehát szükség, aki meg tudná védelmezni a város érdekeit.

- Tűz!... Tűz! - hangzott Aurélie cérnaszál hangja.

Surin abbé, aki csapatvezér volt, most a lugast kutatta keresztül-kasul.

- Viz!... Viz! - kiáltotta most Aurélie kisasszony, akit módfölött mulattatott, hogy hiába kutatnak az eldugott zsebkendő után.

Az egyik Maffre-fiu azonban mégis csak megtalálta a négyrét összehajtott zsebkendőt egy virágcserep alatt.

- Nohát, ez az égimeszelő Aurélie akár a szájába is dughatta volna azt a zsebkendőt! - jegyezte meg Paloque-né. - Kényelmesen elfért volna benne s ráadásul senki sem kereste volna ott.

Paloque ur azonban egyetlen dühös pillantással belefojtotta a szót, mert ujabban immár nem tűrte a felesége kesernyés kifakadásait. Miután attól tartott, hogy Condamin ur meghallotta a felesége megjegyzését, halkan ezt motyogta:

- Milyen szép fiatalság!

- Kedves uram - mondotta Condamin ur, az erdők és vízművek felügyelője, Bourdeu urnak - győzelme bizonyos! De jól vigyázzon ám, ha majd Párisban székel! Megbízható forrásból értesültem, hogy a kormány erőszaktól sem riad vissza arra az esetre, hogyha az ellenzék kellemetlenné válik reá nézve.

A volt megyefőnök nyugtalanul tekintett Condamin urra s váltig azon töprengett, vajjon nem gunyt üznek-e most belőle! Péqueur des Saulaies mosolyogva pödörgette a bajuszát. Később ismét általánossá vált a beszélgetés s Bourdeu boldogan állapította meg, hogy tapintatos módon itt mindenki az ő várható győzelmének örül s ennek alkalmából üdvözlük őt. Egy órahosszat élvezte a nagy népszerűség dicsőségét.

- Valóban csodálatos, mennyivel hamarabb érik a szőlő napsütésben - jegyezte meg Bourrette abbé, aki eddig meg sem moccant a székén, hanem szüntelenül a lugast szemlélte.

- Északi vidékeken csak úgy érik meg a szőlő, ha a fürtöket beárnyékoló leveleket eltávolítják - magyarázgatta Porquier orvos.

Épp e kérdés körül indult meg a heves vita, mikor felhangzott Séverin hangja:

- Tűz!... Tűz!

Séverin olyan ügyetlenül akasztotta föl a zsebkendőt a kertajtó mögé, hogy Surin abbé legott megtalálta. Mikor azonban a zsebkendőt Surin abbé rejtette el, bizony a játékos fiatalság jó félóra hosszat hiába kutatott utána az egész kertben; végre is lemondottak arról, hogy megtalálják. Ekkor azután maga Surin abbé mutatta meg a zsebkendő rejtekhelyét egy veteményes ágy kellő közepén, ahová az abbé olyan ügyesen összegöngyölve dugta el, hogy az fehér kódarabnak látszott. Az egész délutáni játék során ez volt a legsikerültebb mesterfogás.

Annak hire, hogy a kormány egyetlen jelöltet sem fog támogatni, az egész várost bejárta s mindenütt nagy megütközést keltett. A kormánynak ez a tartózkodó álláspontja szükségképpen aggodalommal töltötte el a különféle politikai csoportokat, amelyek mindegyike arra számított, hogy a hivatalos jelölés esetén a szavazatok majd megoszlanak. Lagrifoul márki, Bourdeu és Maurin, a kalaposmester, körülbelül egyenlő arányszámban számíthattak az összes szavazatok három harmadára; bizonyos, hogy pótválasztásra kerül a sor, akkor pedig csak az Isten tudja, ki kerül ki győztesen! Igazság szerint volt még egy negyedik jelölt is; beszéltek róla, akinek azonban még a nevét sem ismerték, csak annyit tudtak róla, hogy nagyon jóakaratu férfiú, aki talán egy táborba tudná vonni a szavazókat. A megijedt plassans-i választópolgárok, amióta a maguk urainak tudták magukat, most már csak megegyezésre törekedtek s azt a polgártársukat óhajtották megválasztani, akiben valamennyi párt bizalma összpontosul.

- Rosszul teszi a kormány, hogy úgy bánik velünk, mint valami vásott kölyökkel! - beszéltek bosszus hangon a ravasz politikusok a kereskedők egyesületében. - Hát nem azt mondhatják-e reánk, hogy ez a város a forradalom fészke? Hogyha a kormánynak lett volna annyi sütnivalója, hogy valami elfogadható jelöltet állítson: valamennyien arra szavaztunk volna... Az al-megyefőnök ur meg éppen valami leckéről beszélt. Hát köszönjük szépen, abból a leckéből nem kérünk! Majd találunk mink magunknak való jelöltet s megmutatjuk, hogy Plassans józaneszü, önálló, szabad város!

És most jelöltet kerestek. Csakhogy azok a nevek, amelyeket a jóbarátok és az érdekeltek hoztak forgalomba, még inkább fokozták az általános zürzavart. Egy hét leforgása alatt Plassans-nak vagy két tucat jelöltje volt. Az öreg Rougon-né, aki most már aggódott és nem látott tisztán, fölkereste Faujas abbét, aki előtt azután alaposan kidühöngte magát az al-megyefőnök ellen. Hogy ez a Péqueur des Saulaies számár, tetszelgő báb, aki a hivatalos szalónok diszélül szolgálhat csupán. Egyszer már vereségbe juttatta a kormányt, nevetséges nemtörődömségével pedig most végképp lehetetlenné teszi.

- Csillapodjék, asszonyom! - mondotta Faujas abbé mosolyogva. - Péqueur des Saulaies ur most csak engedelmeskedik... A győzelem bizonyos!

- Ugyan! Hiszen önöknek még jelöltjük sincs - kiáltott föl Rougon-né. - Hol van hát a jelöltjük?

Faujas abbé ekkor előadta a tervét. Rougon-né, okos asszony léte, helyeselte a tervet, a jelölt nevét azonban, amit az abbé elárult neki, a legnagyobb csodálkozással fogadta.

- Hogyan?... Önök ezt az embert választották? - fakadt ki Rougon-né. - Nohát, erre ugyan soha senki nem gondolt volna!

- Remélem is, hogy nem gondoltak reá - felelte Faujas abbé megint csak mosolyogva. - Hiszen nekünk ép olyan jelöltre van szükségünk, akire senki nem gondolt, mert az ilyent mindenki elfogadhatja anélkül, hogy szégyenkeznie kellene.

Majd, az olyan erős ember hajlandóságával, aki elhatározását kész tüstént megokolni, az abbé így folytatta:

- Oh, én sokat köszönhetek önnek, mert sok hiba elkövetésétől mentett meg engem, asszonyom! Csak a végcél lebegett szemem előtt, de nem vettem észre a kifeszített hálót, amelyben könnyen elpusztulhattam volna... De hála Istennek, vége az apró csatározásoknak s most már azután kedvem szerint cselekedhetem... Ami pedig a jelölt megválasztását illeti, nyugodjék bele asszonyom: nagyon jó! Plassans-ba való érkezésemet követő naptól kezdve kerestem az én emberemet, de csak ezt az egyetlenegyét találtam megfelelőnek. Alkalmazkodó, tehetséges és nagyon tevékeny ember, aki értette a módját, hogy mindenkivel megszerettesse magát, ami már magában véve nem közönséges becsvágyra mutat. Azt is tudom, hogy ön, asszonyom, nem kedveli őt; ez az oka annak, hogy eddig nem avattam be a dologba. Ön azonban téved, asszonyom! Mert hamarosan meg fogja látni, mire viszi majd ez az ember, mihelyt nyeregbe ülhet. A szenátorságig meg sem áll!... Ami pedig engem erre az elhatározásra birt, az voltaképpen a leleményessége, amellyel a vagyonát szerezte. Ahogy nekem elmondották: három izben érte tetten s három izben fogadta vissza a feleségét, de mindannyiszor százezer frankot vasalt be a derék após uramon. És hogyha csakugyan ily módon szerezte a vagyonát, akkor bizony az én jelöltem ugyancsak mindenféle hájjal megkent, ravasz ember lehet, akinek bizonyos ügyekben még nagy hasznát vehetik Párisban... Oh, asszonyom, bátran kereshetne ön más jelöltet! Ennek az egyetlen egynek kivételével, csupán tökfajú embereket találna Plassans-ban.

- Ha így van: akkor ön, abbé ur, értékes ajándékkal lepi meg a kormányt! - jegyezte meg Rougon-né nevetve.

Az öreg Rougon-né végre is megnyugodott. Másnap már az egész város visszhangzott Delangre ügyvéd és polgármester nevétől. Azt beszélték, hogy barátai szinte erőszakkal tukmálták reá a jelöltséget. Delangre sokáig huzódózott, mint aki méltatlan erre a hivatásra s váltig azt hangoztatta, hogy még hozzá nem is politikus, míg Lagrifoul márki és Bourdeu urak már sok tapasztalatot és jártasságot szereztek a közügyek terén. Mikor azonban azt az érvet szögezték vele szembe, hogy Plassans-nak épp olyan képviselőre van szüksége, aki egyik párthoz sem tartozik, végre megadta ugyan magát, de nagyon határozott politikai elvről tett hitvallást. Kijelentette, nagyon okosan, hogy nem azért megy ő a kamarába, hogy ott töríkszakad akadékoskodjék a kormánynak, vagy hogy tüzön-vizen át kövesse; ő csakis a város érdekeit fogja képviselni és különben is mindig csak azt tartja szem előtt: szabadság a rendben és rend a szabadságban! Végül még azt is kijelentette, hogy továbbra is megmarad Plassans polgármesterének, meg akarván mutatni azt, hogy pusztán kiegyenlítő és közigazgatási az a szerep, amelyre vállalkozott. Nagyon okos, nagyon talpraesett kijelentések voltak ezek. A kereskedők egyesületének ravasz politikusai még aznap este nem győzték elégszer ismételni:

- Ugy-e, hogy megmondottam már régen, hogy olyan ember kell nekünk, mint Delangre ur!... Kíváncsi vagyok, mit szól hozzá az al-megye főnök, hogyha majd a polgármester neve kerül ki győztesen az urnából? Talán csak nem fognak bennünket azzal megvádolni, hogy pusztán duzzogó iskolásgyermekhez méltó dacból szavaztunk reá; viszont azt sem vethetik a szemünkre, hogy térdre rogytunk a kormány színe előtt... Kapna csak a császárság néhány ilyen leckét: bezzeg más világ lenne itt!

Futótűz volt ez. Az akna már kész volt, még csak a szikra hiányzott. A három városnegyed valamennyi zugában, mindegyik házában és családjában dicshimnusz zengve emlegették Delangre nevét. Ő lett a várva-várt Messiás, a megváltó, akit tegnap még nem ismertek, reggel fölfedeztek s akit este már imádtak.

A sekrestyék mélyén, a gyóntatószékek öblében Delangre nevét emlegették; ez a név hangzott végig a templomokban, hallatszott a külváros szószékeiről s mint valami szentige, járt szájról-szájra s jutott el az ájtatos hivek legutolsó hajlékába is. A papok ugyyszólván reverendájuk redőiben hordozták magukkal mindenüvé ezt a nevet; Bourrette abbé tekintélyemelő

pocakjával kölcsönzött neki jóhangzást, Surin abbé mosolyának bájosságával, Rousselot püspök pedig pásztori áldásának minden nőies kecsességével tette közkedveltté a Delangre nevet. Az előkelő társaság hölgyei nem győzték magasztalni Delangre urat; szépnek találták a jellemét, finomnak és szellemesnek az arcát. Rastoil-né még mindig elpirult; Paloque-né szinte beleszépült a lelkesedésbe; ami pedig Condamin-nét illeti: nos, ő kész lett volna legyezőharcra is érte s megnyerte a szíveket részére azzal, hogy melegen, gyöngéden megszorongatta az olyan választók kezét, akik megígérték, hogy Delangre urra fognak szavazni. És végül lelkesedett Delangre urért az ifjúsági kör is, ahol Séverin valóságos hősként emlegette, míg Guillaume és a Maffre-fiuk a város rosszhírü lebujaiban szereztek számára hiveket. Mi több: még a leánymenedékhely kis mihasznái is Delangre ur érdemeit dicsőítették, amint a bástyák néptelen utcáinak mélyén a városnegyed timárlegényeivel játszadoztak.

A szavazás napján az eredmény minden várakozást fölülmutat. Az egész város összejárt. Lagrifoul márki, majd Bourdeu is, dühöngve kiáltozták, hogy árulás történt s mindketten visszaléptek. Így tehát Delangre egyedül Maurin kalaposmesterrel maradt a küzdőtéren. Ez utóbbira a külváros ezerötszáz kérelhetetlen köztársasági érzelmű polgára adta le szavazatát. Ellenben Delangre polgármesterre szavazott a környék, a bonapartista telep, az új-város klerikális polgársága, az ó-város félénk szatócsai és kereskedői, sőt néhány royalista polgára a Saint-Marc-negyednek, melynek nemessége azonban tartózkodott a szavazástól. Így hát Delangre harminchárom ezer szavazatot kapott. Az egész ügy oly simán bonyolódott le, az eredményt olyan könnyed jókedvvel vítették ki, hogy aznap este egész Plassans ámult-bámult: mily egységes akarat honol köztük! A város azt hitte, hogy hirtelen valami heroikus álomból ébredt föl, valami hatalmas kéz varázsolta elő a földből azt a harminchárom ezer választót, ezt a szinte félelmetes hadsereget, melynek erejét eddig még senki sem sejtette. A kereskedők egyesületének politikusai csodálkozva néztek egymásra, mint akiket a győzelem teljesen kihozott a sodrúkból.

Rastoil ur társasága aznap este együtt gyűlt össze Péqueur des Saulaies al-megyeifőnök társaságával, hogy az al-megyeifőnökség kertre nyíló egyik szalónjában kiméletes módon megünnepelje a diadalt. Teát szolgáltak föl. A nap nagy győzelme végre eggyé olvasztotta a két társaságot. A rendes törzsvendégek kivétel nélkül valamennyien megjelentek.

- Rendszeres ellenzékieskedést egyik kormányval szemben sem folytattam, - jelentette ki végül Rastoil ur, az apró sütemények közül válogatva, amikkel Péquerur des Saulaies ur kínálta meg. - A bíróság tartsa távol magát a politikai küzdelmekről. Sőt azt is elismerem szívesen, hogy a császárság sok szép és nagy dolgot mivelt és még több s nagyobb feladatok elvégzésére van hivatva, hogyha megmarad az igazság és a szabadság útján.

Az al-megyeifőnök meghajlással fogadta ezt a kijelentést, mintha ez a dicséret egyenesen az ő személyének szólt volna. Megjegyzendő, hogy Rastoil ur épp az előző nap estjén olvasta a *Moniteur* című hivatalos lapban, hogy fiát alügyésznek nevezték ki Faverolles-ba. Arról is sok szó esett, hogy Lucien Delangre feleségül veszi az idősebbik Rastoil-kisasszonyt.

- Ugy van, asszonyom, ez már befejezett tény! - felelte Condamin ur halk hangon Paloque-nénak, aki erre vonatkozóan kérdést intézett hozzá. - Lucien Angéline-t választotta ugyan, noha Aurélie jobban tetszik neki. Dehát értésére adták, hogy a fiatalabb leány addig nem mehet férjhez, amíg az idősebbiket el nem vitték.

- Bizonyos ön abban, hogy csakugyan Angéline-t veszi el, - suttogta gonosz mosollyal Paloque-né. - Nem gondolja, hogy Angéline feltűnően hasonlít...

Az erdők és vízművek felügyelője diszkrét mosollyal illesztette az ujját az ajkára.

- Hát ezt bizony már igazán csak a véletlen szerencsére kell bízni, nemde Condamin ur? - folytatta Paloque-né. - Legalább a kötelék még szorosabbra fűződik a család közt!... Most tehát szent a barátság köztünk! Paloque a kitüntetést várja, én pedig mindent a legjobb rendben levőnek talállok!

Delangre csak nagyon későn állított be. Nagy üdvriadallal fogadták. Condamin-né épp most adta tudtára Porquier orvosnak, hogy Guillaume fiát kinevezték postafőtisztnek. Csak úgy szórt mindenfelé a jó híreket: Bourrette abbé jövő esztendőre püspöki fővikárius lesz; Surin abbé negyvenéves kora előtt püspökséget kap, Maffre pedig kitüntetésben fog részesülni.

- Szegény, szegény Bourdeu! - mondotta végső sajnálkozásával Rastoil ur.

- Ejh, soh'se sajnálják! - kiáltott fel vigan Condamin-né. - Magamra vállalom, hogy megvigasztalom őt! Ugysem a kamara volt az ő vágyainak netovábbja. Megyefőnökség kell neki!... Kérem, mondják meg neki, hogy majd találunk számára egy megyefőnökséget.

A csapongó jókedv egyre fokozódott. A szép Octavie szeretetreméltó jókedve s az az igyekezete, hogy mindenkinek kedvébe járjon: valósággal elbájolta az egész társaságot. A szó szoros értelmében ő volt az al-megyefőnökség háziasszonya. Uralkodott. És ugyancsak ő volt az, aki tréfás módon okos tanácsokat osztogatott Delangre urnak arra nézve; hogyan töltsen be azt a helyet, amelyet majdan a törvényhozó testületben elfoglal. Félrevonta magával s felajánlotta neki, hogy beajánlja néhány befolyásos személyiségnél, amit Delangre hálás köszönettel fogadott. Ugy tizenegy óra tájt Condamin urnak az az ötlete támadt: hátha kivilágítanák a kertet! Octavie, a felesége azonban azzal az érveléssel csillapította le az urak lelkesedését, hogy az valóban illetlen lenne; olybá tünnék föl, mintha kiakarnák hívni maguk ellen az egész város haragját.

- Nos, és mi van Fenil abbéval? - kérdezte Octavie, hirtelen Faujas abbé felé fordulva, akit egy ablakmélyedésbe vont félre magával. - Most hirtelen reá gondoltam... Hát még életjelt sem adott magáról?

- Oh, Fenil abbé nagyon tapintatos ember! - felelte Faujas abbé savanykás mosollyal. - Tudtára adták, hogy nagyon rosszul cselekedné, ha még ezután is beleavatkoznék a politikába.

És e diadalittas jókedv közepette Faujas abbé mindvégig komoly maradt. Nehéz győzelem volt biz' ez! Condamin-né haszontalan fecsegése untatta; e nagyravágyó közönséges emberek meglegedettsége pedig undorral töltötte el. A kandallóhoz támaszkodva, ott állott egyenesen, a messziségbe révedező tekintettel. Most ő volt itt az ur, nem volt tehát szükség arra, hogy továbbra is elleplezze ösztöneit. Most már csak ki kellett nyujtania a kezét, hogy hatalmába vegye és megreszkettesse az egész várost! Hatalmas fekete alakja megtöltötte az egész szalónt. Lassan-lassan egészen közelébe tolták a karosszékeket, amelyek valóságos kört alkottak körülötte. A férfiak elismerő szavait lesték, az asszonyok, alázatos rabszolganők módjára, esdő tekintetet vetettek feléje. Faujas abbé azonban kiméletlenül törte meg a kört s néhány rövid szóval bucsut mondván - elsőnek távozott.

Mikor a Chevillottes-sikátoron és a kerten keresztül Mouret-ékhez hazaérkezett, Marthe-ot az ebédlőben egyedül találta; a falhoz támasztott széken feledkezve, ott ült sápadt arccal, mélázó szemmel bámulva bele a füstölgő lámpa fényébe. Fönn, az emeleten, Trouche-éknál vendégek voltak; Trouche éppen valami dévaj nótát énekelt, amihez Olympe és a vendégek - késnyéllel a poharakat verdesve - a kíséretet szolgáltatták.

HUSZADIK FEJEZET

Faujas abbé Marthe vállára tette a kezét.

- Nos, mit csinál itt, asszonyom? - kérdezte. - Miért nem feküdt már le?... Nem megtiltottam, hogy várakozzék rám?

Marthe hirtelen fölriadt. Dadogva felelte:

- Azt hittem, hogy korábban jön haza. Elnyomott az álom... Rose teát főz.

Faujas abbé beszólította a szakácsnőt s megdorgálta, miért nem fektette le urnőjét, akár erőszak árán is. Olyan erélyes, parancsoló hangon beszélt vele, amely nem tűrt ellentmondást.

- Rose hozzon teát a plébános ur számára! - mondotta Marthe.

- Ejh, dehogy kell nekem tea! - kiáltott föl haragosan az abbé. - Feküdjék le asszonyom, de tüstént ám! Már igazán nevetséges! Hát nem lehetek többé a magam ura?... Rose, világítson!

A szakácsnő egészen a lépcsőaljig kísért ki az abbét.

- Plébános ur tudhatja, hogy én nem vagyok hibás - mondotta Rose. - A nagyságos asszony igazán különös. Legyen bár akármennyire beteg: egy óra hosszat nem tud megmaradni a szobájában. Szünet nélkül jár-ke, amíg a lélegzete el nem akad, sűrög-forog anélkül, hogy valami célja volna... Hiszen én szenvedek miatta legtöbbször, mindig itt lábatlankodik közelemben és csak utamban van... Hogyha végre fáradtan leroskad a székre, akkor aztán ott is marad jó hosszú ideig. Ott ül, maga elé bámul ijedt ábrázattal, mintha rémeket látna... Ma este is vagy tizszer figyelmeztettem, hogy menjen föl és feküdjék le, ha azt nem akarja, hogy a plébános ur megharagudjék. Mintha csak nem is neki beszéltem volna!

A pap fölment a szobájába, anélkül, hogy Rose szavaira válaszolt volna. Fenn azután, mikor Trouche-ék szobája elé ért, kinyújtotta a karját, mintha öklével meg akarta volna döngöztetni az ajtót. Az énekszó azonban épp e pillanatban elhallgatott s az abbé a székek ide-oda tologatásából megértette, hogy a vendégek távozni készülnek. Sietett tehát a szobájába. Csakugyan, Trouche nemsokára két cimborájával együtt ment le a lépcsőn, akiket alighanem valamelyik lebujsztala alól szedett föl. Miközben a lépcsőn lebotorkáltak, Trouche egyre azt hangoztatta, hogy ő tudja ám, mi az illendőség: házáig kísérni a barátait. Olympe a korláton át mélyen kihajolva nézett utánuk.

- Bátran bezárhatja reteszre az ajtót, ugysem jön haza hamarabb reggelnél! - kiáltotta le Olympe a szakácsnőnek.

Rose, aki előtt Olympe ugysem titkolhatta férje korhelykedéseit, nagyon sajnálta a szegény asszonyt. Mikor az ajtót retesszel bezárta, közben így dünnyögött:

- Hát tessék! Így menjen férjhez a nő! A férfiak vagy ütök-verik a feleségüket, vagy szajhák után szaladgálnak... Oh, mégis csak jó, hogy így maradtam, ahogy vagyok!

Mikor Rose visszament urnőjéhez, azt még mindig azonmód ülve találta, amint fájdalmas kábulatában elmerülten, a lámpa fényére bámult. Költögette, fölrázta s rávette, hogy feküdjék ágyba. Marthe mostanában nagyon félénk volt. Éjszakánként, mondotta Marthe, mintha nagy világosság árasztaná el a szoba falait s erős ütésekkel érezte a párnáin. Rose most rendesen a szomszédos fülkében hált, ahonnan tüstént átszaladt urnőjéhez, hogy megnyugtassa, mihelyt annak legcsekélyebb panaszhangját meghallotta. Ez éjszaka is Rose még javában vetkőzött, mikor urnője hörgésére lett figyelmes; berohant hozzá s ott találta feldult, széttépett ágyneműi közt, a néma félelemtől kimeredt szemmel s öklével a száját tömködve, hogy kiáltozását

magába fojtsa. Rose-nak éppúgy kellett őt biztatgatni, mint valami gyermeket; széthuzni a függönyöket, bepillantani az ágy alá és valósággal esküdni, hogy Marthe tévedett, nincs a szobában senki. Ezek az ijedezések a test teljes dermedtségével végződtek s Marthe ilyenkor fennakadt szemhéjjal, halottmereként feküdt párnáin.

- Még most is és még mindig Mouret ur kinozza - dörögte magában Rose, amint végre ágyba feketett.

Másnap Porquier orvos látogatónapja volt, aki hetenként kétszer látogatta meg Mouret-nét. Az orvos megveregette Marthe tenyerét s a maga szeretetreméltó, derűs bizakodásával vigasztalta:

- Ejh, nagyságos asszonyom, föl a fejjel, nincs itt semmi baj!... Egy kissé még köhécsel, ugy-e? Mindössze elhanyagolt hurut, amit egy kis mellszörppel is meggyógyítunk.

Marthe azonban arról panaszkodott, hogy a háta és a melle szinte tűrhetetlenül fáj, a tekintetét pedig le sem vette az orvos arcáról, mintha arról és az orvos egész külsejéről akarná leolvasni azt, amit az elhallgatott előtte.

- Félek, hogy megőrülök! - zokogta Marthe.

Az orvos nevetve vigasztalta betegét. Marthe-ot az orvos látogatása mindannyiszor megremítette: félt ettől a különben olyan udvarias, nyájas embertől. Gyakran meg is parancsolta Rose-nak, hogy ne bocsássa hozzá az orvost, s mondja neki azt, hogy ő már nem beteg, nincs tehát semmi oka annak, hogy szüntelenül orvost kelljen látnia maga körül. Rose csak a vállát vonogatta s az orvost mégis bebocsátotta. Az orvos végre nem is beszélt neki többé a betegségéről, mintha csak éppen egyszerű udvarias látogatást tenne nála.

Távoztában az orvos találkozott Faujas abbéval, aki a Saint-Saturnin-templomba indult hazulról. Az abbé Mouret-né egészségi állapota után tudakozódott.

- Hja, a tudomány néha bizony csődöt mond - felelte Porquier orvos komoly hangon -, de a Gondviselés jósága kimeríthetetlen!... A szegény asszony egészsége bizony alaposan megrendült, de azért én még nem mondok le róla. A tüdő még csak kevéssé van megtámadva, az itteni éghajlat pedig jó.

Ezután még hosszas magyarázatba fogott bele a mellbetegségek gyógyítását illetően Plassans vidékén. Már értekezést is irt erről a témáról, nem ugyan a nyilvánosság számára, mert hiszen ő nem akar mindenáron a tudós szerepében tetszelegni, hanem csak azért, hogy néhány meghitt barátjának fölolvassa.

- Ezek tehát azok az okok? - fejezte be magyarázatát Porquier orvos -, amelynek alapján bizvást hiszem, hogy a mi dombvidékünk egyenletes hőmérséklete, illatos növényzete és egészséges vize páratlanul kitűnő hatással mozdítják elő a tüdő betegségeinek gyógyulását.

Az abbé mogorva arccal, némán hallgatta az orvos fejtegetéseit.

- Nincs igaza, orvos ur! - felelte az abbé halk hangon. - Mouret-né számára Plassans nem megfelelő hely... Miért nem küldi őt Nizzába, hogy töltsen ott a telet?

- Nizzába? - ismételte az orvos csodálkozva.

Egy darabig Porquier rábámult az abbéra, majd udvarias hangon folytatta:

- Nizza valóban alkalmas hely lenne számára. Ideges izgatottságában a helyváltztatás is valóban jó hatással lenne. Ajánlani fogom neki ezt az utazást... Mondhatom, kitűnő eszmét adott nekem, abbé ur!

Az orvos elkészönt s egyenesen Condamin-nét kereste föl, kinek legcsekélyebb féloldali fejfájása rendkívül nagy gondot okozott neki. Másnap az ebédnél, Marthe hevesen kikelt az orvos ellen; esküdözött, hogy többé nem bocsátja maga elé.

- Egyenesen ő tesz engem beteggé! - mondotta Marthe. - Ma délután is nem azt tanácsolta-e nekem, hogy utazzam el!

- Én pedig nagyon helyesnek találom, - jegyezte meg Faujas abbé, miközben az asztalkendőjét hajtogatta össze.

Marthe sápadt arccal, mereven nézett az abbéra s halk hangon mormolta:

- Hát még ön is el akar távolítani engem Plassans-ból? De hiszen meghalnék ott, idegen helyen, távol az én megszokott otthonomtól és távol mindazoktól, akiket szeretek!

Faujas abbé már föllállott s menni készült; közelebb lépett Marthe-hoz s mosolyogva jegyezte meg:

- Barátai csak a javát akarják. Miért e lázadozás?

- Nem és nem! Nem akarok elmenni innen! Megértette? - kiáltotta Marthe hátrálva.

Még egy kis ideig tartott a vita. Az abbé haragjában elvörösödött s karjait a mellén keresztbe fonta, mintegy leküzdeni akarván ily módon a kisértést, hogy megverje ezt az asszonyt. Marthe a falhoz támaszkodva egyenesedett föl, gyöngesége érzetén való kétségbeesésében. Azután megadással tárta ki karjait és esdve szólt:

- Kérem önt, abbé ur, engedje meg, hogy ittmaradhassak! - Szófogadó leszek.

Mikor azonban Marthe zokogásban tört ki, Faujas abbé vállvonogatás közben távozott, mint az olyan férj, aki irtózik a sirástól. Faujas-né, aki nyugodtan folytatta az ebédet, tele szájjal nézte végig ezt a jelenetet. Hadd sirja ki magát kedvére, Marthe! - gondolta magában.

- Nincs helyén az esze, kedves gyermekem! - szólalt meg Faujas-né, ismét befőttet véve a tányérjára. - Bizony még magára haragitja Ovide-ot. Nem tud bánni vele... Miért vonakodik attól az utazástól, hogyha az javára válik? Mi majd vigyázunk a házra, s ha visszatér: mindent a maga helyén talál.

Marthe még mindig zokogott, s úgy látszott, hogy meg sem értette Faujas-né szavait.

- Ovide-nak roppant sok a gondja, - folytatta az öreg Faujas-né. - Tudja-e, hogy akárhányszor reggel négy óráig fennmarad és dolgozik!... Az ön éjszakai köhögése is nagyon fölizgatja s a gondolkozásban is gátolja. Most már dolgozni sem tud, és többet szenved, mint ön... Tegye meg Ovide kedvéért is, kedves gyermekem, utazzék el és térjen vissza egészséggel!

Marthe fölemelte könnytől ázott, kipirult arcát s kétségbeesetten kiáltozta:

- Hát még az ég is hazudik?

A későbbi napok során a nizzai utazás kérdése nem jött többé szóba. Mouret-né legott fölfortyant, mihelyst valaki arra célzást tett. Olyan kétségbeesetten tiltakozott a Plassans-ból való eltávolítás ellen, hogy maga Faujas abbé is felismerte azt a veszedelmet, amit az ehhez a tervhez való csökönyös ragaszkodás jelent. Marthe immár szinte akadály volt az abbé diadalutjában. Röhögve jegyezte meg Trouche, hogy mindenekelőtt Marthe-ot kellett volna Tulettes-be küldeni. Mouret elszállítása óta Marthe a legszigorubb lelkigyakorlatok közé zárkózott, az urának még a nevét sem ejtette ki soha s imáiban csak azért fohászkodott: bár egész lénye dermedt, örök álomba merülne! Ámde lelkinyugalmát a Saint-Saturnin templom sem tudta visszaadni, s onnan is a feledés kinos vágyától eltelten, tért vissza otthonába.

- Ez a mi háziasszonyunk ugyancsak hamis szemforgató asszony ám! - beszélt Olympe esténként az urának. - Elkísértem őt ma a templomba, ahol valósággal úgy kellett fölszednem a földről... Nevetnél, ha elmondanám neked, hogyan dul-ful Ovide ellen, akire kigyót-békát rákiált. Szinte dühöng. Azt mondja róla, hogy szívtelen és hogy rutul megcsalta, mikor vigasztalással hitegette. Még a jó Istennel is perbeszáll! Hallanád csak! Csakis az ilyenfajta jámbor hívótól telik ki, hogy ennyire ócsárolja a vallást. Mintha bizony az Isten valami nagy összeg erejéig megcsalta volna őt!... Tudod-e, mit mondok most? Azt hiszem, hogy az ura jár hozzá vissza - kísérteni!

Ezek a fecsegések Trouche uramat módfelett mulattatták.

- Az már aztán az ő baja! - felelte Trouche. - Hiszen ő akarta, hogy ezt a félbolond Mouret-t eltegyék láb alól! Bezzeg tudnám én, hogy mit kelljen tennem, hogyha én Faujas abbé helyében lehetnék! Majd ellátnám én a baját s úgy megszelidíteném, hogy olyan lenne, akárcsak a kezes bárány! Csakhogy ez a Faujas valósággal ökor! Meglásd, még maga is rámegy!... Hidd el, kedvesem, hogy a bátyád nem úgy bánik velünk, hogy érdemes lenne őt kihuznunk a hinárból. Biz' én csak jót nevetek, hogyha a háziasszonyunk a víz alá buktatja majd. De mi a fenének kezd is ki egy asszonnyal az a férfi, aki olyan természetű, mint amilyen a bátyád!

- Ugy van: Ovide semmibe se vesz bennünket, asszonyokat - mormolta Olympe.

Trouche uram most halkabb hangon folytatta:

- Tudod, kedvesem, hogyha ezt a háziasszonyt a te drágalátos bátyáddal együtt valahogyan elvinné innen az ördög: hát akkor mi ketten maradnánk itt az urak! Az egész ház a miénk lenne. Szép kis vagyonra tehetnénk szert... Künn lennénk a vízből!

Mouret eltávolítása után a földszinti helyiségeket különben is már Trouche-ék foglalták el. Olympe azzal a panasszal kezdte, hogy odafenn valamennyi kandalló füstöl; majd meggyőzte Marthe-ot arról is, hogy a szalon, amelyet ezidőszerint különben sem használnak, legegészségesebb helyiség az egész házban. Miután Rose-t utasították, hogy fűtsön be alaposan a szalonban, a két asszony ettől kezdve, véget nem érő fecsegés közben s a lángoló roppant fahasábokra bámulva, egész napjaikat itt töltötték. Hiszen Olympe vágyainak netovábbja mindig is az volt, hogy szép ruhában a pamlagon végignyulva, fényesen berendezett lakás kényelmét élvezhesse. Rávette Marthe-ot, hogy új kárpittal vonassa be a falakat, vásároljon új butorokat és szőnyeget. Ekkor azután Olympe átvedlett uri dámává. Papucsban és pongyolában járt-kelt s adta a háziasszonyt.

- Ennek a szegény Mouret-nének annyi a gondja-baja, hogy megkért, legyen segítségére - mondogatta Olympe. - Én hát segítek neki, ahogy tudok. Hiszen szívésségi szolgálat csupán!

És csakugyan annyira meg tudta nyerni Marthe bizalmát, hogy az merő kényelemszeretetből is reábizta a háztartás apró-cseprő gondjait. Olympe őrizte a pince- és a szekrénykulcsokat; ő fizette a szállítókat is. Sokáig törte a fejét: hogyan tudna befészkelődni valahogyan az ebédlőbe is! Trouche uram azonban erről lebeszélte: akkor nem ehetnének, nem ihatnának kedvükre; nem ihatnák meg a maguk kis borocskáját s nem hívhatnák meg cimboráikat egy kis fekete-kávéra. Azt mégis megígérte Olympe, hogy a csemegéből juttat valamit neki is. Olympe tehát teletömte a zsebeit cukorral, sőt még a gyertyavégeket és mind fölhordta neki. E célból nagy vászonzsebeket varrt a szoknya aljába, amelyeknek kiürítése minden este legalább is egy jó negyedóra hosszat eltartott odafenn.

- Nézd csak ezt a szomjuság ellen való körtét! - mondotta Olympe halkán, amint a lopott eleséget egy rakásra beledobálta a ládába, amit azután az ágya alá rejtett. Ha netán összekülönböznénk is a háziasszonnyal, egy darabig mégis csak lesz miből éldegélnünk... Még néhány üveg befőttre s egy kis frissen sózott disznóhusra van szükségünk. Ezeket is fölhordom.

- Ejh, nem szükséges, hogy így alattomban csináld! - mondotta Trouche. - Én a te helyedben egyenesen Rose-zal hordatnám föl mindezeket, hiszen ugyanis te vagy az urnő a háznál!

Maga Trouche a kertre vetette rá magát. Ugyis már régóta irigykedett Mouret-re, mikor látta, mint nyesegeti a fákat, hinti be homokkal az utakat, öntözgeti a salátáit. Vágyainak netovábbja az volt, hogy legyen neki is legalább egy talpalatnyi földje, ahol áshat, kapálhat és ültethet kedvére. Hozzá is látott legott, mihelyst Mouret-t elszállították s a kertet alaposan feldulta és teljesen átalakította. Mindenekelőtt a zöldségfélét küszöbölte ki s mint gyöngéd lelkületű ember, a virágokat szerette. Ámde már a második napon megunta az ásást, ami kifárasztotta, miért is kertészt fogadott fel, aki azután az ő utasítása szerint átalakította a veteményes ágyakat, szemétdombra hányta a salátát s alkalmassá tette a talajt arra, hogy tavasszal bazsarózsát, rózsát, liliomot, sarkantyuvirágot, fölfutókát, szekfűbujtványt és geraniumot ültessen bele. Majd újabb ötlete támadt: rájött, hogy olyan szomoruvá, gyászosan komorrá a sok virágágyat azok a nagy, sötét bokrok teszik, amelyek szegélyezik azokat; sokáig azon tépelődött tehát, vajjon a bokrokat nem kellene-e valamennyit kiirtani!

- Hát persze, hogy igazad van! - biztatta az urát Olympe, akitől tanácsot kért Trouche. - Olyan az a kert, mint valami temető. Én a magam részéről öntött vasból készült, nyers fához hasonló alacsony kerítést szeretnék helyette... No, de majd rábeszélem a háziasszonyt. Azokat a bokrokat pedig csak vágasd ki!

És a bokrokat csakugyan ki is vágták, egy hét múlva pedig a kertész már az öntöttvas-kerítést is felállította. Még néhány gyümölcsfát távolított el és helyezett át, amelyek a kilátást zavarták; világoszöld színre festette a lugasokat, apró, gömbölyű kövekkel díszítette a szökőkutat. Rastoil ur vizesése nagy kísértés volt ugyan reá nézve, egyelőre azonban megelégedett azzal, hogy kiszemelte azt az alkalmas helyet, ahol majd ő is csináltat ahhoz hasonló, „ha jól megy a dolog”.

- Hej, de nagyot néznek majd a szomszédok! - mondogatta Trouche esténként a feleségének. - Rögtön észreveszik, hogy bezzeg jóízű ember lakik most itt... Legalább nyáron, ha kitékintünk az ablakon, kellemes illatot és szép kilátást élvezünk.

Marthe rájuk bizott mindent s jóváhagyta minden szándékukat, amit tudomására adtak; végül azután már meg se kérdezték. Trouche-éknak most már csak egyedül az öreg Faujas-néval kellett harcolniok, aki lépésről-lépésre igyekezett tőlük visszahódítani a házat. Mikor Olympe a szalont is megkaparintotta, kénytelen volt valóságos csatát vívni a saját édesanyjával. És kis hiba, hogy nem az anyjái lett a győzelem, amit különben az abbé hiúsított meg.

- Az a te gonosz hugod, fiam, megrágalmaz bennünket a háziasszonynál - panaszkodott gyakran az öreg Faujas-né. - De én belelátok ám a kártyájába s jól tudom, hogy minket innen ki akar szorítani, hogy minden jó egyedül csak az övé legyen... Hát nem betelepedett már a szalonba is, mint valami uri dáma, az a semmirekellő!

Az abbé oda se figyelt, csak haragos kézlegyintéssel felelt. Egyszer azonban mégis kifakadt s így förmedt rá az anyjára:

- Kérem, édesanyám, hagyjon engem békén! Ne is beszéljen nekem sem Olympe-ról, sem Trouche-ról... Akasszák föl magukat, ha úgy tetszik nekik!

- De hiszen elveszik ezt az egész házat! Megrágnak ezek mindent akárcsak a patkány! Mire a magadéhoz akarsz nyulni, akkorára már mindent fölfalnak... Egyedül te bírnál velük, fiam.

Faujas abbé keserű mosollyal nézett az anyjára.

- Ön nagyon szeret engem, megbocsátok tehát, édesanyám, - felelt halk hangon a pap. - Nyugodjék meg, egészen másra vágyom én, nem erre a házra! Ez a ház nem az én tulaj-

donom, nem kell nekem a másé, csak az, amit én magam szereztem. Büszke lesz majd reá, édesanyám, ha megtudja, hogy mire vágyom én!... Trouche hasznos szolgálatot tett nekem, szemet kell hunynom tehát.

Faujas-né kénytelen volt takarodót fujni. Nagyon kelletlenül tette s mérgesen dörmögött, hallván Olympe kárörvendező nevetését, amellyel üldözte őt. Fiának teljes érdektelensége és közömbössége, ezt az asszonyt, a maga falánk étvágyával s józan parasztfukarságával együtt valósággal kétségbeejtette. Faujas-né biztonságban akarta tudni s üresnek és tisztának látni a házat, hogy majdan, ha egyszer Ovide-nak arra szüksége lesz: készen találja azt! Trouche-ék pedig kapzsiságukkal kétségbeesésbe kergették, mint ahogy kétségbeesik a zsugori ember, mikor a vagyonából idegenek kifosztják. Ugy érezte, hogy Trouche-ék egyenesen az ő vagyonából élösködnek, a husán rágódnak koldusbotra juttatják őt és imádott fiát! Mikor azután az abbé megtiltotta neki, hogy Trouche-ék lassu térhódításának elleneszegüljön, Faujas-né arra határozta el magát, hogy legalább megmenti azt ami még menthető. Ettől kezdve ő is éppugy fosztogatta a szekrényeket, mint Olympe. Ő is nagy zsebeket varrt a szoknyájába s neki is volt olyanféle ládája, amelyet a lopott holmikkal töltött meg: eleséggel, fehérneművel, csipp-csupp tárgyakkal.

- Nos, mi az, mit dugdos ott, édesanyám? - kérdezte tőle egy este a fia, aki, mikor a szobába lépett, meghallotta hogy valamit rakogat a ládába.

Faujas-né ötölt-hatolt, de a fia most már mindent megértett s iszonyu haragra lobbant.

- Oh, mily szégyen és gyalázat! - kiáltott fel a pap. - Hát közönséges tolvaj lett az én anyámból? Elképzeli azt, mi lenne, hogyha rajtakapnák? Nyelvehegyére venne engem az egész város!

- Teérted tettem, Ovide, - motyogta Faujas-né.

- Tolvaj! Az én anyám tolvaj! Azt hiszi talán, hogy én is lopok, hogy azért jöttem ide, hogy lopjak, hogy egyetlen vágyam kinyujtani kezemet mindaz után, amit csak elérhetek vele! Jó Isten, miféle fogalmai lehetnek én rólam?... El kell válnunk, anyám, ha nem tudjuk jobban megérteni egymást.

Ezek a szavak porig sujtották az öreg asszonyt, aki még mindig ott kuporgott a láda előtt; majd leült a földre s fulladozva, sápadt arccal tárta ki szélesen a két karját. Mikor végre szólni tudott, így esdekelt:

- Esküszöm, fiam, hogy érted, csakis teérted tettem... Hiszen figyelmeztettelek, hogy azok mindent összeharácsolnak, Olympe mindent összeszed a zsebébe. Neked azután nem jut semmi, még egy darab cukor sem... De nem, nem teszem többé, mert te ellenzed. Viszont te is tűrj meg engem magad mellett, fiam! Ugye, nem kergetsz el?

Faujas abbé kijelentette, hogy mindaddig nem tesz semmiféle ígéretet, valameddig az anyja vissza nem tesz mindent oda, ahonnan elvette. Személyesen ügyelt föl közel egy héten át, amíg az a bizonyos láda titkon kiürült; végignézte, mint rakja meg az anyja a zsebeit s megvárta, amíg egy fordulót tett, hogy újabb utat tegyen. Faujas abbé óvatosságból esténként csak két fordulót engedett tennie. Az öreg Faujas-nénak majd megszakadt a szive, mikor az elorzott tárgyakat egyenként vissza kellett csempésznie. Sirni ugyan nem mert, de szemhéjai a bánatkönnyektől megduzzadtak, a kezei pedig most még jobban reszkettek, mint akkor, mikor azokat a szekrényekből elcsente. Ámde mégis csak az sujtotta le végképp, hogy azokat a tárgyakat, amelyeket ő visszalopott a helyükre, másnap már Olympe emelte el onnan, aki állandóan nyomában volt. A fehérnemű, az élelmiszerek, a gyertyavégek mindössze zsebet cseréltek.

- Én már többé nem viszek el innen semmit! - jelentette ki az öreg Faujas-né a fiának e váratlan csapás hatása alatt. - Pedig ugyis hiába, mert hugod mindent zsebrerak, mihelyst hátat fordítok. Oh, az a gézengúz! Egyszerűbb lett volna, hogyha az egész ládát azonmód átengedem neki. Alighanem már szép kis raktára lehet odafenn!... Kérlek hát, Ovide, engedd meg, hadd tartsam meg én azt, ami még megmaradt. Ezzel nem ártunk a háziasszonynak mert hiszen így is, úgy is elveszett az már reá nézve.

- A hugom mindössze az marad, aki eddig is volt; de azt akarom, hogy az én édesanyám ezután is tisztességes, becsületes asszony maradjon! - felelte nyugodtan az abbé. - Többet lendít anyám az én ügyemen azzal, hogy hasonló cselekedettől a jövőben tartózkodni fog.

Az öreg Faujas-nénak tehát az utolsó darabig, mindent vissza kellett adnia, s ettől kezdve ádáz gyűlölettel telt el mind Trouche-ék, mind Marthe, sőt az egész Mouret-ház iránt. Kijelentette, hogy az az érzése, hogy lesz még idő, amidőn mindezekkel szemben ő fogja megvédelmezni a fiát!

Eszerint tehát most már Trouche-ék uralkodtak a házban. A házat teljesen a hatalmukba kerítették s még a legkisebb zugba is behatoltak. Egyedül az abbé lakosztályát tartották eddig tiszteletben. Még csak tőle reszkettek. Mindez azonban nem tartotta őket vissza attól, hogy meg ne hívják cimboráikat s ne csapjanak afféle „dinom-dánom” multságokat, amelyek sokszor éjfélután két óráig is eltartottak. Guillaume Porquier volt gyakori vendégük egészen fiatal barátainak társaságában, Olympe, ellenére harminchét esztendejének, ugyancsak tetszeni vágyott s nem egy megugrott fiatal növendék sürgött-forgott a szoknyája körül, ami tulboldoggá tette és olyan nevetésre fakasztotta, mintha csiklandoznák. Mintha paradicsommá változott volna számára ez a ház! Trouche vigyorogva tréfálkozott vele, mikor magukra maradtak; azt mondogatta, hogy iskolai rajztömböt talált a felesége szoknyája alatt.

- Ejh, hát te nem mulatozol eleget kedvedre? - felelte Olympe harag nélkül. - Hiszen tudhatnád, hogy nem tartozunk egymásnak számadással!

Csak hogy igazán kicsibe mult, hogy Trouche durva kiruccanásával végkép el nem rontotta magának derüs életmódját. Az egyik apáca meglepte őt egy cserzővarga leányával, azzal a szőke, nagy lánnyal, akire Trouche már régebben szemet vetett. A lány elmondotta, hogy nem ő ám az egyedüli, akinek Trouche ur cukorkákat osztogatott, mert vannak ám még mások is! Az apáca, aki tudta, hogy Trouche ur rokona a Saint-Saturnin-templom plébánosának, volt annyira tapintatos, hogy nem hozta nyilvánosságra a kalandot, valameddig a plébános urral nem közölte. Faujas abbé megköszönte a kiméletet s kijelentette, hogy az efféle botrány elsősorban is a vallás ügyének ártana. Az esetet tehát agyonhallgatták s így a védnöknők meg sem tudták. Hanem aztán Faujas abbé odahaza ugyancsak kiadta ám a nyargalót az ő drágalátos sógorának, akit a felesége, Olympe fülehallatára hordott le alaposan, hogy annak fegyvert adjon a kezébe az urával szemben, akit azzal sakkbán tarthatott. És azóta Olympe, ha Trouche rossz fát tett a tüzre, gunyosan az orra alá dörgölte:

- Hát csak menj és szórj cukorkákat az „apró szenteknek!”

De volt ennél még nagyobb bajuk is. Ellenére annak a jólétnek, amelyben most részük volt s ellenére annak, hogy a háziasszony szekrényei ugyancsak ellátta őket minden jóval: nyakig usztak az adósságban s fünek-fának tartoztak a kerületben. Trouche a kávéházakban nyakára hágott a fizetésének, Olympe pedig üres cicomára költötte el mindazt a pénzt, amit fantasztikus mesékkal Marthe zsebéből csikart ki. A megélhetéshez szükséges egyéb dolgokat hitelre szerezték be. Kiváltképpen a rue de la Banne pástétomsütőjének számlája okozott nekik nagy gondot, mely számla száz franknál is nagyobb összeget tett ki, s kiváltképpen azért, mert ez a pástétomsütő ugyancsak goromba ember volt ám, aki azzal fenyegette meg Trouche uramékat, hogy mindent elmond Faujas abbénak. Hát bizony Trouche-ék emiatt állandó aggodalmak

közt éltek, mert irtóztak a szörnyű jelenettől. Mikor azonban a számlát mégis csak bemutatták az abbénak, ez legott szó nélkül kifizette az összeget, sőt még szemrehányást sem tett érte senkinek. Mintha az abbé a mindennapi élet nyomorúságai fölé helyezkedett volna; folytatta tovább a maga rideg, örömtelen életét ebben a pusztulásnak indult hajlékban, anélkül, hogy észrevette volna a falakon rágódó ragadozó fogakat s a lassu, alattomos rombolást, amely máris megrecsegtette feje fölött a háztetőt. Minden, de minden romlásnak s pusztulásnak indult körülötte, mialatt ő nagyratörő álmainak megvalósítására törekedett. Mint harcrakész katona, szinte állandóan fegyverben élt nagy, puszta, disztelen szobájában, megtagadván magától minden legkisebb kényelmet s haragudott, ha valahogyan a kényelmét keresték. Amióta ura lett Plassans-nak, megint csak elhanyagolta külsejét: kalapja vörösre kopott, a harisnyája sáros, a reverendája pedig, amelyet az anyja minden reggel kitatarozott, kezdett immár hasonlítani ahhoz a siralmas külsejü, nyütt, kifehéredett rongyhoz, amit kezdetben viselt.

- Ejh, hiszen ez még nagyon megjárja! - felelte az abbé annak, aki mégis félénk célzást mert tenni rája környezetéből.

És fennen fitogtatta, mutogatta az utcán, rá sem hederítve a feléje irányuló sanda tekintetekre. Nem kihívás volt ez részéről, hanem egyszerű és természetes hajlam. Most, amidőn már azt hitte, hogy nincs többé szüksége arra, hogy másnak is megnyerje tetszését, megint csak visszaesett eredeti állapotába, amikor megvetett mindenféle tetszenivágyást. Hiszen éppen azt tartotta dicsőségnek, hogy a meghódított Plassans lakosai előtt olyanak mutatkozzék, amilyen valóságában volt: esetlen, nagy testével, durvaságával, rongyos ruhájában.

Condamin-né, akit a reverendájából kiáradó fanyar illat módfölött bántott, egyizben anyailag meg akarta korholni.

- Tudja-e azt, abbé ur, hogy a hölgyek lassanként elidegenednek öntől? - jegyezte meg Condamin-né mosolyogva. - Szemére vetik, hogy az öltözködésére egyáltalán nem fordít gondot... Ezelőtt, ha elővette a zsebkendőjét, olyan illat áradt szét körülötte, mintha csak a ministráns fiu lóbálná háta mögött a tömjéntartót.

Faujas abbé nagyon meglepődött. Oh, ő nem változott, mondotta. Condamin-né azonban közelebb hajolt hozzá s barátságos hangon folytatta:

- Engedje meg, kedves plébános uram, hogy őszintén beszéljek... Nos, ön nagyon rosszul teszi, hogy elhanyagolja a külsejét. Ritkán borotválkozik, meg sem fésülködik, a haja állandóan olyan kócos, mintha épp most jönne valami ökölharcból. Mondhatom, abbé ur, hogy mindez rossz hatást tesz ám mindenkire... Épp tegnap mondták nekem Rastoil-né és Delangre-né, hogy rá sem ismernek önre. Higyje el, hogy elért sikereit kockáztatja.

Faujas abbé gunyosan föl kacagott, megrázva bárdolatlan, hatalmas üstökét.

- Oh, ezen mi már tuestünk! - felelte az abbé. - Most már csak fogadjanak el engem fésületlenül is.

És csakugyan: Plassans kénytelen volt őt fésületlenül is elfogadni. Az alkalmazkodó, simulékony papból rideg, zsarnoki természetű ember lett, aki minden más akaratot megtört. Az arca megint csak földszinüvé vált, a tekintete mint a sasé; nagy kezei csak fenyegetésre és korholásra emelkedtek. A város határozottan megrémült, mikor ezt az urává elfogadott, fanyar szagu embert, piszkos lebernyegében, ördögien rőt hajával ily félelmetes módon megnőni látta. A nők szóltan félelme méginkább megnővesztette a hatalmát. Bűnbánó, jámbor hiveivel szemben szinte kegyetlen volt és mégsem merte senki otthagyni. Az asszonyok jóleső, lázas borzongással járultak eléje.

- Kedvesem - vallotta meg Condamin-né Marthe-nak egy alkalommal -, nem volt igazam, mikor azt kívántam tőle, hogy használjon illatszert. Már megszoktam s úgy találom, hogy így sokkal jobb... Igazi férfi!

Faujas abbé kiváltképpen a püspöki rezidenciában gyakorolt kényuri hatalmat. A választás óta Rousselot püspök valóban kényelmes, munkátlan főpapi életet élt. A püspök kizáróan kedvelt régi könyveinek élt dolgozószobájában, ahol Faujas abbé - aki a szomszédos szobából egy-maga intézte az egyházmegye ügyeit - valósággal zár alatt tartotta őt és csakis olyan személyeket bocsátott be hozzá, akikben ő teljesen megbizott. A papság reszketett ettől a hatalmas kényurtól; őszhaju agg papok görnyedeztek előtte akarát nélkül való papi alázatosságukban. Rousselot püspök bezárkózván Surin abbéval szobájába, bizony keserű könnyeket hullatott titokban. Bezzeg sajnálta most Fenil abbé száraz, csontos kezét, akinek azonban mégis csak voltak gyöngédebb órái, míg ezidőszerint kérlelhetetlen és folytonos elnyomatás súlyát érezte magára nehezedni. De azután mégis csak elmosolyodott s szeretetreméltó önzésében e szavakat mormolta önmagával megbékélve:

- Most pedig fogjunk hozzá a munkához, kedves fiam!... Voltaképpen nincs is okom panaszra, hiszen olyan az életem, amilyenről mindig álmodoztam; teljes-tökéletes egyedüllét a könyveimmel!

A püspök felsóhajtott s azután folytatta:

- Boldogságom teljes lenne, ha attól nem kellene tartanom, hogy elveszítem önt, kedves Surin... Végül még majd önt sem tűri meg itt. Tegnap is úgy vettem észre, hogy nagyon ferde szemmel néz önre. Kérem tehát, beszéljen mindig az ő szájaíze szerint, legyen a segítségére, engem pedig ne kiméljen. Hej, önön kívül, kedves fiam, nincs már nekem - senkim!

A választások után két hónap múlva Vial, az egyik püspöki fővikárius, Rómába költözött. Természetesen Faujas abbé a maga részére biztosította ezt az állást, noha azt már jórőgen Bourrette abbénak ígérték oda. De még a megürült Saint-Saturnin plébániát sem engedte át szegénynek, hanem azt is egyik hívének, egy nagyravágyó, fiatal papnak adományozta.

- A püspök ur hallani sem akart az ön kinevezéséről, abbé ur, - jelentette ki Faujas abbé, mikor találkozott Bourrette abbéval.

Mikor azonban az öreg pap akadozva azt mondotta, hogy majd a püspök urtól kér felvilágosítást és magyarázatot, Faujas abbé szelidebb hangon hozzátette még:

- A püspök ur gyöngélikedik, nem fogadhatja önt. De bizza csak reám, én majd magamévá teszem az ön ügyét.

Delangre ur a Kamarában mingyárt kezdetben a többséggel szavazott. Plassans tehát nyíltan a császárság mellett foglalt állást. Mi több: olybá tűnt föl, mintha Faujas abbé egyenesen bosszút akarna állni ezeken az óvatos nyárspolgárokon oly módon, hogy a Chevillottes-sikátor kiskapuit bezáratta, így kényszerítvén Rastoil urat és barátait, hogy megint csak a főtéren levő hivatalos bejáraton át járjanak az al-megyefőnökségre. Mikor a bizalmas ülések alkalmával maga Faujas abbé is megjelent, az urak valamennyien nagyon meghunyászkodtak előtte. És ez a zilált külsejű, nagytestű behemót ember oly varázslatos, néma félelmet terjesztett maga körül, hogy még akkor sem mert senki fölszólalni ellene, mikor jelen sem volt.

- A legérdemesebb ember! - áradozott Péqueur des Saulaies ur, aki megyefőnök szeretett volna lenni.

- Nagyon kiváló férfiu! - jelentette ki Porquier orvos.

És valamennyien helyeslően bólintgattak a fejükkal. Condamin ur azonban, akit ezek az áradozások már bosszantottak, néha zavarba hozta az urakat.

- Jóindulatunak azonban mégsem mondható! - dünnyögte halkán.

Erre a kijelentésre megfagyott bennük a vér. Ez urak mindegyike azzal gyanúsította meg a szomszédját, hogy bizonyosan titkos besugója az abbénak.

- Oh, a fővikárius urnak nagyon jó szive van, csak hogy - mint valamennyi nagy szellem - talán egy kissé tulszigoru - kockáztatta meg az óvatos Rastoil ur.

- Akárcsak jómagam! Én velem már igazán könnyű összeférni, mégis kemény ember hirében állottam - jegyezte meg Bourdeu ur, aki megint csak kibékült a társasággal, amióta Faujas abbé egy alkalommal elbeszélgetett vele négyszem közt.

Rastoil elnök, aki mindenkinek a kedvét kereste, ismét megszólalt:

- Tudják-e uraim, hogy a fővikárius urat püspökségre jelölik?

Lett erre szívbeli nagy öröendezés! Maffre ur úgy vélekedett, hogy Faujas abbé plassans-i püspök lesz, mihelyt Rousselot püspök távozik, kinek egészsége alaposan megrendült.

- Mindannyiunkra nézve nagy nyereség lenne - jegyezte meg ártatlanul Bourrette abbé. - A püspök urat nagyon elkedvetlenítette a betegsége, arról pedig biztos tudomásom van, hogy a mi kitűnő fővikáriusunknak sok fáradságába kerül, amíg a püspök ur némely igazságtalan elfogultságát el tudja oszlatni.

- Önt nagyon kedveli, abbé ur - jelentette ki Paloque bíró, akit nemrég tüntettek ki. - A feleségem hallotta, mikor amiatt panaszkodott, hogy önt következetesen mellőzik.

Ha Surin abbé is jelen volt: egy nótát fujt az urakkal. Neki már - ahogy az egyházmegye papjai beszéltek - a tarsolyában volt a püspöksüveg, Faujas abbé rideg modora sértette; de visszaemlékezvén a püspök ur jóslatára: kereste azt a sebezhető pontot, amelyen át le lehetne dönteni ezt az ember-kolosszust.

Egyébiránt ezek az urak már ki voltak elégitve, kivéve Bourdeu és Péqueur des Saulaies urakat, akik még mindig várták a kormány kegyeit. Ámde talán éppen azért, ezek ketten voltak Faujas abbé legbuzgóbb hivei. A többiek, őszintén szólva, szívesen föllázadtak volna már ellene, ha - mertek volna. Megunták a folytonos hálálkodást, amit pedig az abbé egyenesen megkövetelt tőlük, s türelmetlenül várták azt a bátor kezdet, amely megszabadítja őket tőle. Összevillant a tekintetük, de legott lesütötték valamennyien a szemüket, mikor egyszer Paloque-né, hideg közömbösséget színlelve, így szólt:

- Nos, mi van Fenil abbéval? Száz esztendeje, hogy hírét sem hallottam.

Mély csend követte e szavakat. Egyedül Condamin ur volt az, aki ilyen sikamlós talajra mert lépni, s így most valamennyien rápillantottak.

- Azt hiszem, hogy elzárkózottan él tulettes-i birtokán - felelte Condamin nyugodt hangon.

Condamin-né gunyos mosollyal toldotta meg:

- Oh, felőle már nyugodtan alhatunk: letört ember, aki nem fog többé beleavatkozni Plassans ügyeibe.

Most még csak egyedül Marthe volt akadály Faujas abbé útjában, aki érezte, hogy ez az asszony napról napra jobban kisiklik kezei közül. Papi és férfiui erejével s kemény akarattal igyekezett ő megtörni ezt az asszonyt, de nem birta mérsékelni azt a tüzet, amelyet ő maga gyújtott benne. Marthe egyenesen a szenvedélyek logikus végcélja felé törekedett s óráról órára mindjobban vágyott megpihenni a békében, szomjuhozta az átszellemülést és az isteni boldogságban való teljes megsemmisülést. És halálos aggodalom fogta el Marthe-ot, hogy husának rabbilincseibe verve, nem fog tudni fölemelkedni ama fényességig, amelyet most már

még távolabb, még magasabban levőnek látott. A Saint-Saturnin-templomban, ebben a hideg árnyékban, most már fagyoskodott, pedig az izzó gyönyörök közelségét itt izlelte meg először. És az orgona bugása is végighullámozott lehajtott nyakszirtje fölött anélkül, hogy a gyönyör kéjes borzongása nyakának puha pihecszárait megrezegtette volna. A tömjénfüst fehér felhői nem ringatták többé misztikus kábulatba, a lángoló fényben uszó kápolna, a csillagok ragyogásában tündöklő szentségtartó, az arannyal és ezüsttel ékes misemondóruhák könnyeitől homályos szeme előtt elhomályosodtak, elenyésztek.

Ekkor azután, mint a paradicsom tüzeiben égő, elkárhozott lélek, kétségbeesetten tárta ki két karját, hívta, szólította szerelmesét, aki őt eltaszította magától s rebegve ejtette ki e panaszos szavakat:

- Istenem, én jó Istenem, miért tagadtál meg engem?

A boltívek néma hidegségétől sértődötten, Marthe szégyenkezve, a visszautasított szerelmes nő haragjával szívében, távozott a templomból. Fájdalmas testi szenvedésekről álmodozott, hogy a vérét adja oda áldozatul; dühöngve vergődött tehetetlenségében, hogy az imádkozásnál tovább nem mehet s nem vetheti magát egyetlen ugrással Isten karjai közé. Mikor azután hazaérkezett, már csak Faujas abbéban reménykedett. Egyedül az ő segítségével juthat az Isten színe elé; ő izleltette meg vele a fölavatás gyönyöreit, ő tépje hát széjjel a fátyolt. És képzeletében végigvonultatta lelki szemei előtt azokat a cselekedeteket, amelyek lényének teljes kielégítését eredményezik. Faujas abbé azonban haragra lobbant s annyira megfélemlített magáról, hogy még gorombáskodott is vele; meg sem akarta hallgatni mindaddig, amíg megalázkodva, élettelenül térdre nem omlik tehetetlen holttestként. Marthe, egész testében lázadozva, állva hallgatta végig az abbét s megcsalt vágyainak ádáz haragját feléje viharozván, gyáva árulással vádolta, amely a halálát okozza.

Az öreg Rougon-né mostanában gyakran tartotta szükségesnek, hogy Faujas abbé és a leánya közt közvetítőként szerepeljen, mint ahogy valaha Marthe és Mouret közt. Marthe elpanaszolta neki a bánatát, mire ő szívére beszélt az abbénak mint anyós, aki gyermekei boldogságát akarja előmozdítani s aki azzal tölti az idejét, hogy békességet teremtsen a házban.

- Nézze csak, abbé ur! - mondotta Rougon-né mosolyogva... - Hát önök ketten sehogy sem tudnak békében élni egymással? Marthe soha ki nem fog a panaszból, ön pedig, legalább úgy látszik, örökösen csak duzzog... Jól tudom én azt, hogy az asszonyok tulkövetelők, de viszont ön sem eléggé kiméletes iránta... Én nagyon fájjalom a történeteket, pedig milyen könnyen megérthetnék önök egymást ketten! Kérem önt, kedves abbém, legyen hozzá egy kissé nyájásabb!

És ugyancsak ily barátságos hangon rótt meg Faujas abbét az elhanyagolt külseje miatt is. Mint jóérzékű és szimatu asszony, észrevette, hogy az abbénak kissé fejébe szállt a dicsőség, amellyel most visszaél. Majd a leányát mentegette: a szegény gyermek bizony sokat szenvedett, ideges érzékenysége tehát nagy kiméletre szorul; egyébként pedig kitűnő jellemű, vonzó természetű asszony, akivel az ügyes férfi kedve szerint bánhat. Mikor azonban Rougon-né egyszer megint csak azt magyarázta, hogy Marthe-tal bátran azt tehetné, amit csak akar: Faujas abbé megsokalta az örökös kukli-prédikációt.

- Ej, dehogyis! - fakadt ki az abbé durva hangon. - Az ön leánya bolond, s agyongyötör engem! Tudni sem akarok róla!... Nagyon hálás lennék az iránt, aki engem megszabadítana tőle.

Rougon-né, összeszorított ajakkal, merően nézett az abbé arcára.

- Meg kell adni, kedves abbé, hogy ön egy csöppet sem tapintatos - mondotta neki Rougon-né rövid szünet után. - Ez okozza majd a vesztét is. Dehát csak rajta, bukfencezzék, ha kedve telik benne! Én - mosom kezeimet. Támogattam önt; igaz: nem a szép szeméért, hanem hogy

szívességet tegyek párisi jó barátainknak. Azt irták nekem, hogy legyek az utmutatója, hát az voltam önnek... De jegyezze meg jól magának abbé ur: nem türom, hogy az én házamban ön adja az urat! Hogyha a kis Péqueur és az a jámbor Rastoil remeg az ön reverendájától: hát rendben van. Mi azonban dehogyis félünk és ijedünk meg tőle s továbbra is mi akarunk itt az urak maradni. Az én uram már ön előtt meghódította Plassans-t és meg is őrizzük a várost a magunk számára. Ezt előre megmondom önnek, abbé ur!

E naptól kezdve Rougon-ék és az abbé közt nagyon elhidegült a viszony. Mikor azután Marthe megint csak panaszkodni jött az anyjához, ez kereken kijelentette neki:

- A te abbéd az orrodnál fogva vezet téged, leányom. Ezzel az emberrel sohasem fogsz zöld ágra vergődni... Én a te helyedben bizony az orrához dörgölném az igazságot. És különben is, egy idő óta nagyon piszkos; nem is értem: hogy tudsz együtt étkezni vele?

Az igazság pedig az, hogy Rougon-né zseniális tervet sugallt az urának. Arról volt szó, hogy az abbét félre kell tolni az utból s kamatoztatni azokat az előnyöket, amelyeket az kivivott. Most, hogy a város helyesen viselkedett, Rougon - aki nyílt ütközetet nem akart megkockáztatni - egyedül is elég erős lesz arra, hogy Plassans városát továbbra is a jó uton tartsa meg. A Rougon-ék zöld szalónja ezzel még hatalmasabb lesz. És ettől kezdve Félicité azzal a kitartó ravaszsággal várakozott, amelynek vagyonát köszönhette.

Azon a napon, amikor az édesanyja tudtára adta neki, hogy Faujas abbé őt „az orránál fogva vezeti” - Marthe vérző szívvel s a legvégsőre is elkészülve, kereste fel a Saint-Saturnin-templomot. Két óra hosszat időzött a néptelen templomban és szakadatlan imádkozások közt várta az átszellemülést s gyötörte magát, hogy enyhülést találjon. A megalázkodás a templom kőlapjaira nyomta le, a lázongás pedig arra készítette, hogy összeszorított fogakkal fölegyenesedjék, míg egész lénye, az örületig megfeszülve, azon törte-zuzta magát, hogy csak azt a semmiséget ragadja meg és halmozza el csókjaival, amely immár szenvedélyévé vált. Mikor azután fölegyenesedett és távozott a templomból, mintha feketének látta volna az eget. Lába alatt nem érezte a köveket s a szűk utcák során végtelen magárahagyatottság érzése fogta el. Kalapját, sálkendőjét az ebédlő asztalára hajítva, egyenesen Faujas abbé szobája felé tartott.

Faujas abbé éppen kis asztalánál ült, mélyen elgondolkozva; még a toll is kiesett a kezéből. Szórakozottan ajtót nyitott, de amikor halovány arccal s merész elhatározástól sugárzó tekintettel maga előtt látta Marthe-ot, bosszus mozdulatot tett.

- Mit akar, miért jött ide? - kérdezte az abbé. - Menjen le tüstént s ha valami mondani valója van: várja meg, amíg fölkeresem.

Marthe azonban egyszerűen félretolta az utjából az abbét s szó nélkül belépett a szobába.

Az abbé této vázott egy pillanatig s küzködött a saját durvaságával, amely már-már arra készítette, hogy kezet emeljen az asszonyra. És most ott állott szemtől-szemben Marthe-tal s a szélesen kitárt ajtót még becsukni is elfelejtette.

- Mit akar tőlem? - kérdezte ismételten az abbé. - Kérem, nincs időm, nem érek rá!

Ekkor azután Marthe csukta be az ajtót s mikor egyedül voltak ketten, közelebb lépett a paphoz s így szólt:

- Beszédem van önnel.

Marthe leült, szétnézett a szobában; megpillantotta a keskeny ágyat, a szegényes fiókosszekrényt, a fekete fából való nagy feszületet, melynek hirtelen megpillantása a puszta, disztelen falon, kissé megborzongatta. Fagyos nyugalom sugárzott alá a mennyezetről. A kandalló tűzhelye üres, egy csipetnyi hamu sincs benne.

- Meghül itt, asszonyom - szólalt meg az abbé most már szelidebb hangon. - Inkább menjünk le, kérem.

- Nem megyek! Beszédem van önnel - jelentette ki újra Marthe.

Összetette a kezét, mintha gyónni készülne, s azután így szólt:

- Én önnek sokkal tartozom, abbé ur... Amíg ön ide nem jött: lelketlen nő voltam. Ön volt az, aki az én lelkiüdvösségemet akarta. Önnek köszönhetem azt az örömet is, amiben ez életben részem volt. Ön az én megmentőm, ön az én atyám. Öt esztendő óta csak ön által és csak önért élek.

A hangja itt elcsuklott, s Marthe térdre akart rogygni. Az abbé azonban egy mozdulattal visszatartotta.

- Nos, én ma nagyon szenvedek, az ön segítségére van szükségem! - kiáltott föl Marthe. - Hallgasson meg, atyám! Ne tagadjon meg, nem hagyhat engem így magamra!... Az Isten úgy sem hallgat meg engem, nem érzem többé, hogy van... Kérem önt, legyen irgalmas hozzám. Adjon tanácsot s vezessen el engem ahhoz az isteni kegyelemhez, melynek első boldogságát ön izlettette meg velem. Tanítson meg, mit kell tennem, hogy meggyógyuljak, hogy minél jobban behatolhassak az Isten szeretetébe!

- Imádkozzék! - felelte komolyan az abbé.

- Oh, én imádkoztam, imádkoztam órák hosszat, tenyerembe temetvén arcomat s igyekezvén végképp elmerülni az imádság minden egyes szavába. De megkönnyebbülést és az Isten jelenvalóságát nem éreztem.

- Imádkoznia kell, még többet imádkoznia, mindig csak imádkoznia, valameddig az Isten meg nem hallgatja önt és meg nem szállja a lelkét!

Marthe aggódva pillantott rá.

- Tehát igazán nincs más mentség, csak az ima? Ön nem tehet érdeken semmit?

- Semmit! - jelentette ki mogorva hangon a pap.

Marthe nagy kétségbeesésében reszketve emelte magasba a kezét, míg torkát a düh fojtogatta. Mégis uralkodni igyekezett magán s akadozva folytatta:

- Az ön mennyországa tehát bezárult előttem. Ön vezetett engem idáig, most pedig falba ütközöm... Emlékezzék csak vissza, mily nyugodtan éltem én akkor, mikor ön ide betoppant. Éldegéltem a magam kis fészkében vágyak és kíváncsiság nélkül. Ön ébresztett föl engem a szavaival, amelyek fölzaklatták a szívemet. Ön az, aki fölidézte számomra második fiatal-ságomat... Oh, ön el sem képzelheti: mily boldogságban részesített ön engem eleinte! Bágyadt melegséget éreztem magamban, amely azután egész lényemet eltöltötte. A szívem dobogását hallgattam. Mérhetetlen volt az én reménységem. Negyven éves koromra való tekintettel, én ezt olykor szinte nevetségesnek találtam és elmosolyodtam; de azután megbocsátottam magamnak, annyira boldognak éreztem magam!... Most már azonban az ígért boldogság hátralévő részét is akarom. Mert amit eddig éreztem, az minden nem lehet! Van még valami is, nemde? Értse meg hát, hogy a szüntelenül éber vágyakozásba immár belefáradtam és hogy ez a vágyakozás emészt engem és meg fog ölni! Most, hogy az egészségemnek immár vége, sietnem kell vele; nem akarok megcsalatottként meghalni... Van tehát még egyéb is, mondja, kérem, hogy van még hátra egyéb is!

Faujas abbé érzéketlenül állott előtte s türe, hogy e lángoló szavak áradata elvonuljon fölötte.

- Tehát nincs semmi, de semmi más ezenkívül? - folytatta Marthe, akit most már elragadott a heve. - De hiszen akkor ön megcsalt engem!... Ön odalenn a tornácon mennyországot ígért

nekem csillagsugaras éjszaka! Én elhittem. Eladtam, kiszolgáltattam önnek magamat. Az imádság első hevében szinte eszemet vesztettem... Ma már vége a vásárnak! Vissza akarok huzódni régi fészkeembe s meg akarom találni régi, nyugodt életemet. Én innen száműzők mindenkit, rendbehozom ismét a házat s megszokott helyemen, a tornácon, ismét fehérneműt fogok foltoztatni... Oh, mennyire szerettem is én ruhát javítani! A varrás sohasem fárasztott ki engem... Azt akarom, hogy Désirée megint csak ott üljön mellettem a kis padon. Oh, hogy kacagott, mikor rongyokból babákat formált magának, az én ártatlan, kicsi lányom!

Marthe most zokogásban tört ki.

- A gyermekeimet akarom!... Hiszen ők voltak az én védelmezőim! Mihelyt nem voltak közelemben, legott elvesztettem a fejemet és rossz életre adtam magamat... Miért fosztott meg ön engem gyermekeimtől?... Elmentek, egyenként szétszéledtek, s ez a ház egyszeriben olyan idegen lett nekem. A szívem már nem huzott ide többé. Boldog voltam, ha csak egy délutánra is odahagyhattam; mikor azután este hazatértem: mintha csak idegen helyre kerültem volna. Ridegnek, hidegnek tűnt föl még a butor is! Meggyülöltem a házat... Oh, de most megyek és visszahozom az én kis fiókáimat. Be megváltozik itt minden, csak ők legyenek ismét közelemben!... Oh, ha még egyszer nyugodtan aludni tudnék!

Marthe mindjobban belemelegedett. Faujas abbé megint csak azzal a módszerrel próbálta lecsillapítani, amit már oly gyakran sikerrel alkalmazott.

- Ugyan, térjen már az eszére, kedves asszonyom! - mondotta az abbé, igyekeztén elkapni Marthe kezét, hogy azt a maga tenyerébe temesse.

- Ne, ne nyuljon hozzám! - kiáltotta Marthe hátrább vonulva. - Nem akarom!... Mihelyt megfogja a kezem, gyöngé leszek, akárcsak a gyermek. Kezének melege elbágyaszt... Holnap megint csak előlről kezdeném. Mert hát lássa csak: így már nem bírom tovább, ön pedig mindössze egy óra hosszáig tud lecsendesíteni engem.

Most elkomorodott, majd halkán mormolta:

- Kárhozatra vagyok ítélve. Ezt a házat szeretni többé nem tudom. Nos, és ha a gyermekek hazajönnek s az édesatyjuk után kérdezősködnék?... Hát lássa csak: ez fojtogatja a torkom... Mindaddig nem lesz nyugtom, amíg meg nem gyónom a bűnöm egy papnak.

És Marthe ekkor térdreerogyott.

- Bűnös vagyok. Az Isten is azért fordította el tőlem a tekintetét.

Faujas abbé föl akarta emelni.

- Hallgasson! - kiáltott rá az abbé erélyes hangon. - Gyónását itt el nem fogadhatom. Jöjjön holnap a Saint-Saturnin-templomba!

- Atyám! - esdekelt Marthe - legyen hát irgalmas irántam, holnap nem lesz annyi erőm!

- Én pedig megtiltom, hogy tovább is beszéljen! - kiáltott rá az abbé még erélyesebb hangon. - Nem akarok tudni semmiről, elfordulok, befogom a fületem.

Az abbé most hátrább lépett s fölemelte a karját, mintha be akarná fogni Marthe száját, hogy beléfojtsa a vallomást. Bűnrészességük közös tudatában, egy darabig néma haraggal néztek egymásra.

- Nem a pap hallgatná meg önt - mondotta az abbé még fojtottabb hangon. - Itt csak egy férfi áll ön előtt, aki önre lesújtó ítéletet mondana ki.

- Férfi? - kiáltotta Marthe szertelen hevületében. - Nos, akkor hát még jobb! Ha férfi: még inkább szeretem.

Marthe fölállott és hévvel beszélt tovább:

- Akkor hát nem gyónok, csak elmondom önnek bűneimet... A gyermekek után eltávolítottam a háztól az uramat is, az apát. Pedig az a szerencsétlen ember soha egy ujjal nem nyult hozzám. Oh, hiszen én örült voltam! Egész testem annyira tüzelt, égett, hogy véresre vakartam magamat s a hideg padon fetrengtem, hogy lecsillapuljak. E rohamok elmúltával - mert tudtam, hogy meztelenül láttak engem - oly nagy szégyen fogott el, hogy beszélni sem mertem. Ha tudná abbé ur, micsoda nyomasztó álom és rémkép volt az, amely engem akkor a földre sujtott! Az egész pokol ott kavargott a fejemben. Azt a szegény embert pedig annyira sajnáltam, mikor láttam, hogy vacog a foga. Félt tőlem. Mikor önök magunkra hagytak bennünket, még csak közel sem mert jönni hozzám, hanem széken ülve töltötte az éjszakát.

Faujas abbé el akarta hallgattatni.

- Asszonyom, megöli magát! - mondotta az abbé. - Ne idézze föl ezeket az emlékeket. Isten majd a javára tudja be önnek szenvedéseit.

- Én juttattam őt a tulettes-i elmekegyházba! - folytatta Marthe, az abbét egy erélyes kézmozdulattal elhallgattatván. - Önök valamennyien azt mondták nekem, hogy bolond... Oh, türhetetlen is ez az élet! Mindig attól féltem, hogy megőrülök. Már fiatal koromban úgy éreztem, mintha leemelnék a koponyám tetejét s mintha a fejem üres volna. Mintha csak egy darab jég töltötte volna ki az egész fejüregemet. Nos, ezt a halálos hideget újra érezni kezdtem s mindig, de mindig attól féltem, hogy megbolondulok... Őt azután elvitték. Én türtem. Talán nem is tudtam. Oh, de azóta soha le nem hunyhatom a szemem anélkül, hogy magam előtt ne látnám őt! Ez volt az oka furcsa viselkedésemnek, ez szögezett engem órák hosszán át ültőhelyemhez kimeredt szemmel... És ismerem azt a kórházat is; mintha még most is látnám. Macquart nagybácsi mutatta meg nekem. Fekete ablakaival olyan, mint valami fogház.

Marthe elfulladt. Ajkához emelte a zsebkendőjét, amelyen néhány vércsöpp nyoma csillant meg, mikor onnan elvette. Faujas abbé mellén összefont karokkal várta a roham végét.

- Nemde, ön mindent tud, abbé ur! - fejezte be Marthe beszédét akadozva. - Oh, én nyomorult, ön miatt vétkeztem... De hogyha visszaadja az életemet; ha visszaadja az örömet - oh, akkor én lelkifurdalás nélkül fogadom azt az emberfölötti boldogságot, amelyet ön ígért nekem!

- Hazudik, - mondotta halkan a pap. - Én nem tudok semmiről, arról sem volt tudomásom, hogy elkövette ezt a bűnt.

Marthe összetette a kezét; reszkető ajakkal hebegve hátrált néhány lépést s rémült tekintettel nézett föl az abbéra. Azután, szinte magánkívül, halk, bizalmas hangon, de hévvel így folytatta:

- Hallgasson meg, Ovide! Szeretem önt, ön is tudja ezt nemde? Már azon a napon megszerettem, amikor ide belépett, Ovide... Nem árultam el. Észrevettem, hogy szerelmem ellenére van önnek. De azt tisztán éreztem, hogy ön ismeri szívem titkát. Én ezzel megelégedtem s abban reménykedtem, hogy eljön az idő, amikor isteni egyesülésben fölleljük boldogságunkat... Ekkor az ön kedvéért mindenkit eltávolítottam ebből a házból. Térden csusztam-másztam a színe elé, az ön szolgálója voltam... Végre is, ön nem lehet hozzám mindvégig kegyetlen. Ön mindent helyeselt, mindent jóváhagyott, megengedte azt is, hogy egyedül és kizáróan az öné lehessenek, hogy eltávolítsam azokat az akadályokat, amelyek elválasztottak bennünket egymástól. Kérem önt: emlékezzék csak vissza! Most tehát, amidőn itt állok betegen, elhagyatva, meggyötört szívvel, üres fejjel - lehetetlen, hogy elúzzon magától!... Hangos szóval, igaz, nem mondtuk meg egymásnak, de beszélt helyettem a szerelmem és megfelelt reá az ön hallgatása. Én most a férfihez fordulok s nem a paphoz. Hiszen épp ön

mondotta, hogy most csak mint férfi áll ön itt velem szemben. A férfi meg fogja hallgatni szavamat... Szeretem önt, Ovide, szeretem, érzem, hogy belehalok.

Marthe most felzokogott. Faujas abbé magas termete főlegyenessedett; közelebb lépett Marthe-hoz s az asszonyi nem iránt érzett mély megvetésével nézett le reá.

- Oh, nyomorult hus! - mondotta az abbé. - Azt hittem, lesz annyi józan esze és szemérme, hogy ezt a mocskot, ezt a gyalázatot élő szóval soha ki nem mondja!... Oh, igen: örök harca ez a gonosznak az erős akarattal szemben. Önök, asszonyok, képviselik itt lenni a kísértést, a gyalázatot, végső bukást. Ti vagytok a pap egyedüli ellenségei, s mint tisztátalan és kárhozas teremtményeket, ki kellene benneteket üzni a templomokból!

- Szeretem önt, Ovide, szeretem! - hebegte Marthe. - Legyen irgalmas hozzám!

- Máris tulságos engedékeny voltam! - folytattat az abbé. - Ha elbukom: te léssz az oka, te asszony, aki pusztá vágyakozásoddal szinte megfosztottál minden erőmtől!... Menjen innen: távozz tőlem sátán! Különben öklömmel verem ki testéből a gonosz szellemet.

Félig a falnak támaszkodva omlott össze Marthe s némult el ijedtében, látván a pap fenyegető ökleit. A haja szétbomlott, s egy dus fehér hajfürt omlott alá a homlokára. Miközben segítségért tekintett szét a pusztá, disztelen szobában, pillantása a fekete feszületre tévedt, volt még annyi lelkiereje, hogy szenvedélyes mozdulattal tárja ki karjait feléje.

- Ne merjen könyörögni a feszülethez! - kiáltott föl az abbé tomboló haragjában. - Jézus szüzi életet élt, azért tudott meghalni!

Az öreg Faujas-né lépett most a szobába, karján nagy piaci kosárral, amit sietve tett le, látván fiának rettentő haragját. Megfogta a fia mindkét karját.

- Fiam, Ovide, csillapulj! - mondotta az öreg Faujas-né halkán, fiát simogatva.

Majd a porig alázott s megtört Marthe felé fordulva, villámló tekintetet vetett rája.

- Csak nem tudja békén hagyni a fiamat!... Nem látja, hogy maga nem kell neki, ne tegye legalább beteggé! Kérem, távozzék innen, itt tovább nem maradhat!

Marthe meg se moccant. Faujas-né volt kénytelen fölemelni s az ajtó felé tuszkolni. Faujas-né dörögve tett neki szemrehányást, amiért kileste az ő távollétét; megfogadtatta vele, hogy többé nem jön fel hozzájuk s hasonló jelenetekkel nem bontja meg a ház békéjét. Azután hevesen becsapta utána az ajtót.

Marthe támoilyogva ment le a lépcsőn. Már nem sirt. Ezt ismételte magában:

- Majd hazajön François! Valamennyit kiveri a házból.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

A touloni postakocsi, amely Tulettes felé közlekedett, ahol postaállomás volt, Plassans-ból három órákor indult. Marthe, valami rögeszmétől üzetve, egy pillanatnyi időt sem akart elvesztegetni; fölkapta tehát sálkendőjét és a kalapját s megparancsolta Rose-nak, hogy tüstént készüljön föl.

- Nem tudom, mi ütött a nagyságába, de alighanem elutazunk néhány napra, - mondotta Rose Olympe-nak.

Marthe még a kulcsokat sem vitte magával. Sietett, hogy minél előbb indulhasson. Olympe, aki kikísérte Marthe-ot, váltig faggatta, hogy hová megy s hány napig marad távol.

- Oh, legyen csak nyugodt, asszonyom! - mondotta édeskés hangon Olympe a küszöbön. - Majd vigyázok én a házra. Mindent rendben fog találni... Van ideje, végezze dolgát nyugodtan. Ha pedig Marseille-be megy, hozzon ám nekünk friss tengeri csigát.

Még be sem fordult a rue de la Taravelle sarkán Marthe, mikor Olympe már az egész házat birtokába vette. Mikor pedig Trouche uram is hazaérkezett, akkor már a felesége javában csapdosta ki és be az ajtókat, átkutatta a butorokat, össze-vissza hányt mindent, énekelt és szoknyájának suhogásával betöltötte a szobákat.

- Marthe elutazott s vele a vén szipirtyó, Rose is! - kiáltotta oda Olympe az urának, bele-süppedve egy karosszékbe. - Hej, mily szerencse lenne reánk nézve, ha mind a kettőt elvinné az ördög!... No, de azért így is kedvünkre élhetünk néhány napig. Oh, mily jó is így egyedül lenni, ugy-e Honoré? Gyere és csókolj meg, jutalmául fáradozásaimnak! Most már igazán otthonosan érezhetjük magunkat, akár ingre vetkőzhetünk, ha úgy tetszik.

Ezalatt Marthe és Rose elérkeztek a Sauvaire-sétányra, épp jókor, mikor a toulon-i postakocsi indulásra készen állott. A kocsiszakaszság üres volt. Mikor Rose meghallotta, amint urnője azt mondotta a kocsivezetőnek, hogy Tulettes-ben kiszáll, durcásan, kelletlenül ült fel a kocsira. A kocsi jóformán még ki sem ért a városból, ő már megint csak dörmögött és savanyu ábrázatot vágva, megszólalt:

- Én már azt hittem, hogy a nagysága végre észére tért. Ugy képzeltem, hogy Marseille-be utazunk Octave urhoz. Bezzeg hozhattunk volna onnan tengeri rákot, meg csigát... Hát biz' én hiába törtem magam. A nagysága még mindig a régi, mindig csak bánkodik s olyan bolondos gondolatai vannak.

Félig aléltnak lankadt le Marthe a kocsiszakaszság egyik sarkában. Halálos gyöngeség fogta el s már küzdeni sem birt tovább a fájdalom ellen, amely a keblét marcangolta. Rose még csak egy pillantásra sem méltatta urnőjét.

- Már mégis csak furcsa gondolat, hogy nagysága Mouret urat megy meglátogatni, - folytatta Rose. - Mondhatom: csinos látvány lesz, ami még jobban fölvidítja. Elég lesz arra, hogy egy hétig ne tudjunk aludni miatta. Bánom is én, miattam ugyan retteghet a nagysága egész éjszaka, én ugyan föl nem kelek, hogy az ágy alá pillantsak!... Még hogyha hasznára válnék az urnak ez a látogatás! Ő azonban képes arra, hogy összekarmolja az arcát a nagyságának s ráadásul ő maga is belepusztul. Még csak abban reménykedem, hogy nem bocsátják be hozzá. Mert tilos ám!... No lám, rosszul tettem, hogy beszálltam ebbe a kocsiba, mikor meghallottam, hogy Tulettes-ről van szó; egyedül talán mégsem mert volna vállalkozni erre az ostoba lépésre.

Marthe fájdalmas sóhajtása szakította félbe Rose zsémbelődését. Mikor Rose feléje fordult a fuldokló urnőjét sápadt arccal megpillantotta, még jobban elöntötte az epe s hirtelen leeresztette a kocsi egyik ablaktábláját, hogy friss levegőt bocsásson be.

- Bizony még csak az kellene, hogy itt haljon meg a karjaim közt! Hát nem jobb volna-e most az ágyban, ahol ápolhatnám? És ha elgondolom, hogy nagysága olyan szerencsés, hogy csupa áldozatkész embereket láthat maga körül s még csak meg sem köszöni azt a jó Istennek! Nagysága jól tudja, hogy így van. A plébános ur, az anyja, a huga és Trouche ur is, még a gondolatát is ellesik nagyságának. A tűzbe mennének nagyságáért s éjjel-nappal mindig talpon vannak. Észrevettem, hogy Olympe nagysága sirt. Igenis sirt, mikor nagysága legutóbb olyan rosszul volt. Nos, és hogyan hálálja meg a jóságukat? Hát úgy, hogy újabb aggodalmakat okoz nekik azzal, hogy suttyomban meglátogatja az urát, pedig tudhatná, hogy ezzel csak bánatot okoz nekik. Mert hiszen csak nem szerethetik Mouret urat, aki olyan kegyetlenül bánt el a nagyságával!... Nos, kívánja, hogy nyíltan megmondjam: a házassága nem vált előnyére, mert az ur minden gonoszsága átragadt a nagyságára is. Igenis: vannak napok, mikor nagysága éppoly rosszindulatu, akárcsak az ura!

Igy tartott ez egészen Tulettes-ig; védelmezte Faujas-ékat, ellenben minden rosszal megvádolta urnőjét. Végül még megjegyezte:

- Ezek lennének csak jó cselédtartó gazdák! Bár volna annyi pénzük, hogy cselédet tarthatnának! Csakhogy a szerencse mindig a gonoszokat környékezi.

Marthe közben megnyugodott, de csöndben hallgatott. Mélázó tekintettel nézegette az ut mentén elmaradozó csenevész fákat, a terjedelmes szántóföldeket, amelyek kiterített barna posztóként tűntek el szeme elől. Rose dörögését pedig elnyelte a kocsi robogásának zaja.

Tulettes-be érkezvén, Marthe egyenesen Macquart nagybácsi háza felé sietett; nyomon követte őt Rose, aki ekkorára elnémult, csak a vállát vonogatta s az ajkait biggyesztette.

- Nini, kit látok? Hát te vagy az, Marthe? - kiáltott fel a nagybácsi meglepetésében. - Azt hittem, hogy az ágyat nyomod. Azt beszélték, hogy betegeskedel... Az ám, kicsikém, bizony rossz színben vagy!... Talán bizony ebédre jöttél hozzám?

- François szeretném meglátogatni, kedves bátyám, - felelte Marthe.

- Az uradat? - kérdezte Macquart erősen Marthe szeme közé nézve. - Tehát François szeretné látni! Jó feleséghez méltó kívánság. Hát bizony szegény ember ugyancsak sokat kiáltozott utánad. A kertem legvégéből láttam, mint döngötte a falat az öklével, miközben téged szólított... Oh, hát mégis csak eljöttél hozzá? Én már azt hittem, hogy valamennyien megfeledeztek róla, ott lenn, a városban.

Marthe szeme könnybe lábadt.

- Ma már nehezen látogathatod meg, - folytatta Macquart bácsi. - Mindjárt négy óra. Azután pedig azt sem tudom, vajjon az igazgató megengedi-e! Mouret nagyon izgatott bizonyos idő óta. Tör-zuz maga körül mindent s fogadkozik, hogy fölgyújtja azt a bünbarlangot. Igaz bizony: a bolondok nem mindig mulatságos emberek!

Marthe remegve hallgatta végig a nagybácsi beszédét; tudakozódni szeretett volna, de csak a kezét nyújtotta ki feléje esdeklően.

- Kérem, nagyon kérem, kedves bácsikám! - mondotta Marthe. - Csakis azért siettem ide, hogy még ma, ebben a percben beszélhessek vele... Önnek jóbarátai vannak a kórházban, bizonyára megnyitja számomra a kapuját.

- Hát persze, persze! - dörögte Macquart, de többet nem árult el.

Macquart-on meglátszott, hogy zavarban van: Marthe hirtelen utazásának okát nem ismerte, s az egész esetet is különben valami sajátos, egyéni szempontból ítélte meg, amit egyedül csak ő tudhatott. Fürkésző pillantást vetett Rose-ra, aki azonban hátat fordított neki. Enyhe, gunyos mosoly vonaglott végig a nagybácsi ajkán.

- Ha éppen olyan nagyon akarod, hát megpróbálhatom, - mondotta halkan a nagybácsi. - Csak arra kérlek, hogyha majd az anyád duzzogni találja érte, hát add tudtára, hogy te akartad mindenáron... Én féltelek téged, hogy bajt csinálsz magadnak. Hogy nem lesz mulatságos a találkozás: arról előre biztosíthatlak.

Mikor ők ketten elindultak, Rose kereken kijelentette, hogy de biz' ő nem tart velük. Leült a nagy kandalló elé, amelyben venyige lángja lobogott.

- Én ugyan nem karmoltatom ki a szememet! - jelentette ki Rose kesernyés hangon. - A gazdám ugysem kedvelt engem soha... Én itt maradok, inkább fölmelegszen azalatt.

- Akkor hát legyen szives, készítsen számunkra egy kis forralt bort, sugta Macquart a szakácsnő fülébe. - A bor meg a cukor ott van a szekrényben. Hej, de jó lesz, ha visszatérünk.

Macquart nem a főbejáraton át vezette be hugát az örültek házába. Balra fordult s az egyik kisajtónál magához kérette Alexandre-t, a betegápolót, akivel halk hangon néhány szót váltott. Azután mind a hárman halkan, szótlán elindultak s végighaladtak a végtelen folyosók utvesztőjén. Az ápoló haladt legelől.

- Én majd megvárlak itt, - mondotta Macquart, s megállott egy kis udvarban, - Alexandre majd elkísér.

- Jobb szerettem volna, ha egyedül lehettem volna vele, - jelentette ki halk hangon Marthe.

- Nem lenne valami nagyon mulatságos dolog, asszonyom, - jegyezte meg az ápoló csöndes mosollyal. - Így is sokat kockáztatok.

Az ápoló átvezette Marthe-ot még egy másik udvaron, majd egy kisajtó előtt megállott. Ahogy a kulcsot a zárban csöndesen megfordította, halkan odasugta Marthe-nak:

- De nehogy megijedjen ám!... Ma reggel óta jóval csendesebb. Ma már a kényszerzubbonyt is levehettük róla... Ha éppen rájönne a dühöngés, hát csak tessék hátrálni az ajtó felé, engem pedig hagyjon magamra vele.

Reszketve, összeszorult torokkal lépett be Marthe a cellába. Eleinte csak valami tömeget pillantott meg, amely görnyedten a fal felé fordult az egyik sarokban. Már sötétedett; a cellát mindössze valami gyér fényforrás világította meg, amely deszkalapokkal ellátott, rácsos ablakból áradt alá.

- Hej, kedves uram! - szólította meg Alexandre bizalmaskodó hangon Mouret-t. - Látogatót hoztam... De viselje ám jól magát!

Alexandre azután, két karját lógatva, az ajtónak támaszkodott, de azért egy pillanatra sem vette le a tekintetét a betegről. Mouret lassan fölegyenesedett; nem látszott rajta, mintha meglepődött volna.

- Ah, te vagy az, kedvesem? - szólalt meg Mouret csöndes, nyugodt hangon. - Már vártalak. A gyermekek miatt aggódom.

Marthe térdei rogyadoztak; nyugtalanul nézett az urára, kinek gyöngéd viselkedése annyira meghatotta, hogy szólni sem tudott mingyárt. Mouret különben mitsem változott; mitöbb: szinte még jobb színben volt; meghízott, a szakálla gondozott, a szeme tiszta tekintetű. Rendes nyárspolgári szokásai megint csak meglátszottak rajta, s amint a kezait dörzsölte, a jobb szemével hunyorgatott s tipegett-topogott: a régi jó idők tréfálkozó hangján csevegett.

- Nagyon jól érzem magam, kedvesem. Bátran hazamehetünk... Ugy-e, Marthe, te most azért jöttél hozzám, hogy hazavigyél engem?... És gondoztatók-e a salátáimat? A csiga roppant szereti a fejes salátát; az egész kertet összerágták. De én tudom ám, hogyan kell irtani a csigát!... Pompás tervem van, majd meglátod, Marthe! Elég gazdagok vagyunk, kielégíthetjük szeszélyeinket is... Mondd csak, kérlek, nem láttad azóta Gautier apót Saint-Eutrope-ban? Vegyítés céljából harminc millérole bort vettem tőle. El kell mennem hozzá... Neked ugyan rossz emlékezőtehetséged van, anyjuk!

Tréfálkozva fenyegette meg ujjával a feleségét:

- Fogadok, hogy otthon mindent nagy rendetlenségben találok, - folytatta Mouret. - Te nem ügyelsz semmire, a szerszámok szertehevernek, a szekrények nyitva, Rose pedig csak még jobban bepiszkítja a szobákat a söprésével... Hát Rose miért nem jött el? Oh, micsoda makacs, önfejű teremtes! Ebből ugyan sohasem tudunk embert faragni. Te nem is tudod, Marthe, egy ízben Rose ki akarta tenni a szűrömet. Ugy ám!... Övé a ház! Hát nem pukkadásig nevetséges a dolog?... De mondd csak, Marthe, miért nem beszélsz a gyermekekről? Désirée, nemde, még mindig a dajkájánál van? No, majd meglátogatjuk, megcsókoljuk s megkérdezzük tőle, jól érzi-e ott magát. De elmegyek Marseille-be is, mert Octave miatt nyugtalankodom; mikor legutoljára láttam, nagyon züllött állapotban volt. Serge-ről nem beszélek; nagyon okos fiu, aki diszére válik majd az egész családnak... Lásd csak, Marthe, mily boldog vagyok, hogy a hazai dolgokról beszélgethetek veled!...

És beszélt, beszélt Mouret; érdeklődött kertjének minden egyes fája, a háztartás legapróbb részlete iránt s rendkívül éles emlékezőtehetségről tett tanubizonyságot azzal, hogy egész csomó apró, jelentéktelen dologról sem feledkezett meg. Marthe-ot módfelett meghatotta ez a minden apró részletre kiterjedő figyelem, s megható gyöngédséget vélt látni abban a kiméletben, hogy egyetlen szemrehányó szót nem intézett hozzá az ura, aki még csak célzást sem tett kiállott szenvedéseire. Tehát megbocsájtott neki. Marthe fogadkozott magában, hogy jóváteszi bűnét azzal, hogy alázatos szolgálója lesz ennek az embernek, aki jóságában oly nagyra nőtt most a szemében. Kövér könnyecseppek folydogáltak végig az arcán s térdre akart ereszkedni, hogy köszönetet mondjon neki.

- Tessék vigyázni! - sugta a fülébe Marthe-nak az ápoló. - Félek a szemétől.

- De hiszen nem örült! - hebegte Marthe. - Esküszöm, hogy nem örült!... Tüstént beszélek is az igazgatóval. Magammal viszem még ma!

- Vigyázzon, asszonyom! - ismételte az ápoló, most már hevesebben s karjánál fogva huzta félre Marthe-ot.

Csevegése közben Mouret hirtelen megfordult maga körül, mint a fejbekólintott állat s a földre vetve magát, négykézláb futkosni kezdett a fal tövében.

- Hu! Hu! - üvöltötte Mouret hosszan, recsegő hangon.

Majd hirtelen talpra ugrott, de legott oldalára bukott. Most azután szörnyű jelenet következett: féregszerű mozdulatokkal hánytavetette magát, ökleivel kékre verte az arcát s a körmével véresre karmolászta a bőrét. Néhány pillanat múlva ott hevert a földön félmeztelenül, cafatokra tépett ruhában, összezuzott, meggyötört testtel, hörögve.

- Távozzék, asszonyom! - kiáltotta az ápoló.

Marthe-nak mintha gyökeret vert volna a lába, meg se moccant. Önmagára ismert a földön vonagló urában; ő fetrengett így a szoba kőkockáin; ő karmolászta s ütötte-verte így véresre magát. Sőt még a hangjában is a magáéra ismert; Mouret épp azon a hangon hörögött, amelyen ő. Ő az, aki ily nyomorult emberré tette az urát!

- De hiszen nem örült! - hebegte Marthe. - Nem, nem lehet örült!... Hiszen az szörnyű csapás volna! Oh, bár meghalnék!

Marthe-ot az ápoló egyszerűen átnyalábolta s az ajtón kívül letette. Marthe azonban ahogy is távozott: ott maradt s az ajtó deszkájára tapasztotta a fülét. A cella belsejéből birkózás zaja hallatszott ki s olyan visitás, mint mikor a disznót leszurják; majd olyan tompa zuhanás, mint mikor egy csomó nedves ruhát csapnak a földhöz. Azután halálos csönd állott be. Mikor az ápoló kijött Mouret cellájából, öreg este lett. A félig nyitott ajtón át Marthe már csak egy ásitó, nagy üreget láthatott...

- Ördögbe! - mondotta az ápoló még mindig dühösen. - Jól mondotta asszonyom, hogy ez az ember nem örült! Kicsi hija, hogy a szájában nem maradt a hüvelykujjam, úgy beleharapott... Néhány óra hosszat most legalább elcsöndesedik.

Miközben Marthe-ot visszavezette a második udvarba, így folytatta az ápoló:

- Nem is képzeled, asszonyom, milyen rosszindulatúak ezek a bolondok!... Órák hosszát csöndben viselkednek s olyan szépen elbeszélgetnek, hogy azt hinné az ember, semmi bajuk. Egyszerre azonban megbicsaklik s egy hang, egyetlen szó nélkül az ember torkának ugrik... Már akkor észrevettem, hogy valamiben töri a fejét, mikor a gyermekeiről beszélt. A szeme majd kifordult az üregéből.

Mikor azután Marthe a kisudvarban találkozott Macquart nagybácsival, sirni sem tudott, csak megtört, vontatott hangon így szólt hozzá:

- Megörült! Megörült!

- Kétségkívül, bolond, - felelte Macquart vigyorogva. - Hát azt hitted, Marthe, hogy fiatal emberként látod viszont az uradat? Talán csak nem ok nélkül csukták be ide!... Ez az épület különben sem valami kíváncsi. Hogyha engem ide bezárnának, két óra leforgása alatt magam is megbolondulnék, he-he-he!

Macquart úgy félszemmel rápillantott Marthe-ra s figyelemmel kísérte annak minden ideges megmozdulását. Majd jószágon hangon kérdezte:

- Nem akarod meglátogatni az öreganyádat is?

Marthe ijedten rejtette arcát remegő két tenyerébe.

- Az kisebb veszéllyel járna, - folytatta a nagybácsi. - Alexandre megteszi nekünk ezt a szíveséget... Ő itt van, oldalvást, s tőle nincs miért félni. Nagyon csendes beteg, szegény. Ugy-e, Alexandre, nem sok vizet zavar? Csak üldögél a helyén s maga elé bámul. Tizenkét esztendő óta még csak meg se mocsan!... De ha éppen nincs kedved hozzá...

Az ápoló éppen elkészönni készült, de Macquart meghívta magához egy pohár forralt borra, miközben egyet vágott a szemével. Alexandre erre már elfogadta a meghívást. Marthe-ot támogatniok kellett, még jártányi ereje sem volt. Mire hazaértek vele, jóformán cipelniök kellett. Marthe arca rángatózott, a szeme kimeredt: rájött az a bizonyos idegroham, amely órák hosszát halotti merevségben tartja az egész testét.

- Lám, nem megmondtam? - kiáltott föl Rose, mikor urnőjét ilyen állapotban megpillantotta. - Mondhatom, szép kis állapot, most már mehetünk is mindjárt haza! De hogyan lehet valakinek ilyen csökönyös természete, Istenem! Ha Mouret ur megfojtotta volna, akkor talán okult volna belőle.

- Ejh, mit! - szólalt meg a nagybácsi. - Lefektetem az én ágyamra. Nem halunk bele, hogyha az éjszakát a tűz körül töltjük.

És ezzel Macquart félrerántotta azt a pamutszövetből készült függönyt, amely a hálófülkét eltakarta. Rose zsémbelve vetköztette le urnőjét.

- Más egyebet ugysem tehetünk, - dünnyögte Rose - mint hogy meleg téglát teszünk a lábához.

- Most pedig, hogy a kicsikét lefektettük az ágyacskájába, hát igyunk egyet! - jegyezte meg a nagybácsi a prédára leső farkas vigyorgásával. - Ejnye, de jó illata van a maga forralt borának, anyókám!

- Egy citromot találtam a kandallón, hát fölhasználtam - mondotta Rose.

- Jól tette! Mert hát van ám itt minden. Mikor házinyulat sütök, nem sajnálom ám tőle, ami beleváló. Nem bizony!

Macquart az asztalt a kandalló elé huzta s Alexandre és Rose közt helyetfoglalva, nagy, sárga csészékbe öntögette a meleg bort. Miután egy-két kortyot lehörpintett, áhítatosan így szólt:

- Az áldóját! Ez ám csak a jó! He-he, de jól ért hozzá! Még az enyémnél is jobb. Ide kell adnia a receptjét.

Rose, akinek ez a dicséret nagyon hízelt, szinte megszelidülve mosolygott. A venyige zsarátnoka vörösén izzott. A csészéket ismételten megtöltötték.

- Mondja csak, kérem, a hugom csak úgy hirtelen szeszélyből szánta rá magát, hogy idejöjjön? - kérdezte Macquart felkönyökölve az asztalra, hogy szemtől-szemben jól megnézzze Rose-t.

- Ejh, ne is kérdezze, mert mindjárt előnt az epe! - felelte Rose. - Egyik épp olyan bolond, mint a másik; az asszony is, meg az ur is! Asszonyom már maga sem tudja, hogy kit szeret és kit nem szeret!... Sejttem, hogy összezördült a plébános urral; indulás előtt legalább is hangosan pörlekedtek.

Macquart gunyosan felkacagott.

- Pedig olyan jól megértették egymást - dörmögte a nagybácsi.

- Kétségkívül, csakhogy olyan kótyagos fejjel, mint amilyen a nagyságáé, mi sem tarthat soká...

Fogadni merek, hogy hiányzik neki az a náspángolás, amiben az ura éjszakánként részesítette. A botot megtaláltuk a kertben.

Macquart figyelmesen nézte egy darabig Rose arcát, majd egy nagyot huzva a borból, így szólt:

- Talán bizony haza akarta vinni az urát?

- Oh, Isten ments! - kiáltotta Rose rémulten. - No, lenne is hadd-el-hadd! Mindnyájunkat legyilkolna... Hát látja, kérem, ettől irtózom én! Reszketek, ha arra gondolok, hogy egy éjszaka csak megjelen a házban s mindnyájunkkal végez. Mikor ágyamban erre gondolok, hát nem tudok elaludni. Mintha látnám is ilyenkor, amint összezsapzott hajjal s villogó szemmel bemászik az ablakon...

Macquart hangosan fölkapagott, s csészéjét nagy zajjal lecsapta az asztalra.

- Hát biz' ez mulatságos, nagyon mulatságos dolog lenne! - jegyezte meg Macquart. - Önöket nem nagyon szeretheti. De kiváltképpen gyűlölheti a papot, aki örökébe lépett. Gulyást aprítana a papból, bármily nagy behemót ember legyen is! Mert, amint hallottam, az örültekben rettentő erő lakozik... Nos, mit szólsz hozzá, Alexandre? Hogyha François úgy, váratla-

nul, egyszer csak beállitana hozzájuk! Hej, csinálna is otthon nagytakarítást! Én pedig - jót mulatnék!

Föl-föltekintett az ápoló arcára, aki nyugodtan, csöndben a meleg borát szürcsölgette és csak a fejével biccentett néha-néha.

- No, de hát én ezt csak úgy tréfából mondom - folytatta Macquart, látván Rose-nak reá meredő ijedt tekintetét.

E pillanatban Marthe rettenetesen hányni-vetni kezdte magát a függöny mögött; egyenesen le kellett fogniok, hogy le ne vesse magát az ágyról. Mikor azután régi merev állapotába ismét visszaesett, Macquart visszament a kandallóhoz, hogy lábát fölmelengesse; majd, anélkül, hogy meggondolná, mit beszél, így dünnyögött:

- Hát biz' ez - kellemetlen kicsi nő!

De azután hirtelen ezt kérdezte:

- Nos, és a Rougon-ék mit szólnak mindezekhez? Nemde, a papnak fogják pártját?

- Mouret ur éppenséggel nem volt irántuk annyira szeretetreméltó, hogy nagyon sajnálhatnák - felelte Rose. - Már azt sem tudta: miféle gonosszággal vádolja meg őket.

- Hát bizony e tekintetben Mouret-nek igaza volt! - mondotta Macquart. - Rougon-ék nagyon zsugoriak. Ha csak arra gondolok, hogy nem akarták megvásárolni itt, ezt a szemközt fekvő buzaföldet; pedig nagyszerű üzlet lett volna, amelyet én magam ütöttem volna nyélbe... Hej, de nagyot nézne Félicité, ha egyszer csak otthon teremne François!

Markába röhögve sétált körűl az asztalt. Ismét rágyujtván a pipájára, olyan mozdulatot tett, mint aki hirtelen valamire határozta el magát; majd megint csak a szemét hunyorgatva, így szólt az ápolóhoz.

- Nos, nem járt még le az időd, fiam? - Majd elkísérlek... Marthe, mintha elcsendesült volna, Rose pedig azalatt megteríti az asztalt... Ugy-e, hogy megéhezett, Rose? Minthogy most már kénytelenek éjszakára is itt maradni, hát tartson velem, majd csak eszünk valamit.

Macquart az ápolóval együtt távozott; félóra is eltelt azóta, de még mindig nem tért vissza. Rose, aki unatkozott egyedül, kinyitotta az ajtót, kihajolt a tornác karfáján s kibámult a holdvilágos éjszakába, végig a végtelen utakon. Már éppen vissza akart vonulni, mikor az ut tulsó oldalán mintha két sötét árnyékot vett volna észre a sövénykerítés mögött elhúzódó gyalogösvényen.

- Alighanem a nagybácsi - gondolta magában Rose. - És mint hogyha egy pappal beszélgetne.

Néhány perc múlva visszatért a nagybácsi is. Azt mondotta, hogy az a gézengúz Alexandre annyi sok mindenfélét össze-vissza beszélt, hogy alig tudta a végét kívárni.

- Nem ön beszélgetett az imént amott, egy pappal? - kérdezte tőle Rose.

- Micsoda? Hogy én egy pappal beszélgettem volna? - kiáltott fel méltatlankodva a nagybácsi.

- Az ördögbe is! Talán bizony álmodta? Az egész környéken nincs egyetlen fia-pap sem!

Apró szemeit forgatva, észre lehetett venni rajta, hogy nincs megelégedve a hazugságával, mert hozzátette még:

- Itt van ugyan Fenil abbé, de biz' mintha itt sem volna: soha ki nem mozdul hazulról.

- Fenil abbé nem számít - jegyezte meg Rose.

Macquart fölfortyant.

- Hát már miért nem számítana? - Itt a környéken sok jót tesz az emberekkel. Derék ember biz' az!... Többet ér száz más bajkeverő papnál!

Macquart haragja azonban hamarosan lelohadt s hirtelen nevetésben tört ki, midőn észrevette, hogy Rose bámész arccal tekint reá.

- Különb, bánom is én! - dűnnyögte Macquart. - Önnek igaza van, Rose: egyik tizenkilenc, a másik egy hiján husz! Szemforgató az, valahány van a világon!... No, de most már tudom ám, hogy kivel látott maga engem az imént! A szatócsnéval találkoztam, aki csakugyan fekete ruhát viselt. Azt nézhette maga - reverendának.

Rose rántottát csinált, a nagybácsi pedig egy darab sajtot tett fel az asztalra. Még javában falatoztak, midőn Marthe felült az ágyban s olyan csodálkozó arccal tekintett szét maga körül, mint mikor valaki ismeretlen helyen ébred föl álmából. Hirtelen félresimitotta kócos haját s ahogy az emlékezete visszatért, legott leugrott az ágyról, kijelentette, hogy haza akar menni, haza, mégpedig tüstént! Macquart-t roppant bosszantotta Marthe váratlan fölébredése.

- De hiszen az lehetetlen! - mondotta Macquart. - Ma este már semmikép sem térhetsz vissza Plassans-ba. Hiszen most is ráz a hideg, betegen esel össze az uton! Ejh, pihend ki magad, holnap azután majd meglátjuk!... Különb is, kicsit sem kaphatnánk most.

- Hát vigyen haza a maga kocsiján - felelte Marthe.

- Nem, azt nem teszem, nem tehetem.

Marthe most lázas sietséggel kapkodta magára a ruháját s kijelentette, hogy inkább gyalog vág neki a plassans-i utnak, semhogy Tulettes-ben töltse az éjszakát. Macquart tétovázott, hogy mitevő legyen. Bezárta az ajtót, melynek kulcsát zsebébe rejtette. Kérlete, kérte unokahugát, majd fenyegette is és különféle mesékkel áltatta, de Marthe rá sem hederített s már a kalapját is a fejére tette.

- Hát azt hiszi, hogy bir vele? - szólalt meg Rose, aki nyugodtan majszolta tovább a sajtját. - Kész az ablakon kiugrani. Legjobb, ha rögtön befogja a lovát.

A nagybácsi rövid ideig hallgatott, de azután vállat vont s hangosan kifakadt:

- Utóvégre, nekem ugyan mindegy! Hát csak szerezzen magának valami betegséget, ha csakugyan menni akar. Én csak a javát akartam, nehogy valami baj érje... Hát csak rajta! Jöjjön hát, aminek jönnie kell: én hazaviszlek benneteket.

Marthe-ot úgy kellett vinni a kocsihoz; rázta a hideg. Macquart egy ócska köpenyt terített a vállára, egyet csettintett a nyelvével s elindultak.

- Ami engem illet - mondotta a nagybácsi - én ugyan egy csöppet sem bánom, hogy ma este Plassans-ba kell mennem. Ellenkezően: Plassansban jól lehet mulatni...

Körülbelül tíz óra lehetett. Az esőfelhőkbe borult ég vörhenyes fénnel világította meg gyöngén az utat. Macquart az egész uton, kocsijából kihajolva, az árkokba és a sövénykerítések mögé tekintgetett. Rose-nak arra a kérdésére, hogy mit keres, a nagybácsi azt felelte, hogy a Seille sziklaszorosaiból farkasok szállingóztak alá a vidékre. Most már ismét jókedvű volt a nagybácsi. Plassans-tól egy mértföldnyire lehettek, midőn sűrű, hideg eső szakadt a nyakukba. De már erre Macquart bácsi is káromkodásra fogta a dolgot, Rose szerette volna megverni urnőjét, aki a köpeny alatt immár se élt, se halt. Mire Plassans-ba érkeztek, az ég kiderült.

- A rue Balande-ba megyünk? - kérdezte Macquart.

- Természetesen! - felelte Rose elcsodálkozva.

Macquart megmagyarázta Rose-nak, hogy Marthe nagy betegnek látszik; jobb lenne tehát, ha az édesanyjánál teszik le. Hosszas huzavona után, Macquart végre beleegyezett, hogy Mouret-ék házához hajt. Marthe még a kapukulcsot sem vette magához. Szerencsére Rose a zsebében megtalálta a magáét, de mikor ki akarta nyitni vele a kaput, az nem engedett. Valószínű, hogy Trouche-ék elrekeszték belülről. Ekkor azután Rose az öklével kezdte döngetni a kaput, de csak a nagy előcsarnok tompa visszhangja volt reá a válasz.

- Hát lám csak, hogy kár ennyire erőlködni - mondotta a nagybácsi, fogai közt gunyosan vigyorogva. - Dehogyan is jönnek le a kaput nyitni, hiszen csak nem zavartatják meg magukat kényelmükben!... Hát bizony nektek ugyan kitétték a szűrőket a saját házatokból, gyermekeim. Mégis csak az én legelső eszmém volt a legjobb. Ezt a szegény gyermeket letesszük Rougon-éknál, ahol jobb helyen lesz, mint a saját szobájában. Én mondom!

Félicité-t iszonyu kétségbeesés fogta el, mikor lányát ilyen késő éjszakai órában, bőrig ázva, félholtan vitték be hozzá. A második emeleten vettett ágyat számára, fölzavarta az egész házat, mozgósította az egész cselédséget. Mikor azután végre egy kissé lecsillapodott, fejtől helyet foglalt Marthe ágya mellett s magyarázatot kért.

- Dehát mi történt, az Isten szerelmére? Hogyan történhetett, hogy ön ilyen állapotban hozza ide énhozzám a lányomat?

Macquart szelid, jóságos hangon mesélte el a „kedves gyermek” utikalandját. Macquart mentegetőzött s azt mondotta, hogy ő mindent elkövetett, hogy Marthe látogatását az uránál megakadályozza. Végül még Rose-ra is, mint tanura hivatkozott, mikor észrevette, hogy Félicité nagyon gyanakvóan tekintget reá. Félicité azonban még mindig csak a fejét csóválta.

- Nem tiszta dolog! - mormolta halkan Rougon-né. - Valami van mögötte, amit nem tudok magamnak megmagyarázni.

Félicité ugyanis jól ismerte Macquart-t; valami gonoszságra gondolt tehát, amidőn észrevette azt a titkos kárörömet, melynek fénye föl-fölcsillant annak szemében.

- Nagyon furcsa maga, Félicité! - fakadt ki Macquart hangosan, csak hogy meneküljön a faggatástól. - A maga esze mindig csak a felhők fölött jár s a legképtelenebb rémképeket látja. - Csak azt mondhatom, amit tudok... Marthe-ot én jobban szeretem, mint maga, s amit tettem, azt csak az ő érdekében cselekedtem. Ha éppen akarja: rohanok tüstént orvosért.

Rougon-né még mindig bizalmatlanul nézett utána. Rose-t is hosszan kivallatta, de biz' attól sem lett okosabb. Egyébként még örült is annak, hogy a leánya nála van; majd keserűen kifakadt az olyan „emberek ellen, akik pusztulni hagyják embertársaikat a saját háza előtt s nem nyitnak neki ajtót”.

Marthe, párnáira hátrahanyatlott fejjel, a végét járta.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

A tulettes-i elmekórház cellájában koromsötétség volt. Abból a dermedt kábulatból, amely az esti roham után hatalmába kerítette, fagyos fuvallat ébresztette föl Mouret-t. Kuporgó helyzetben a falhoz támaszkodva, kidülledt szemmel, egy darabig mozdulatlan maradt; majd fejét a hideg kőfalhoz dörzsölgetve, nyöszörgött, mint az álmaiból ébredező gyermek. A lábait azonban olyan nedves-hideg légáramlat érte, hogy föltápáskodott és körülnézett. Csak most vette észre, hogy szemközt vele a cella ajtaja tárva-nyitva van.

- Marthe nyitva hagyta számomra az ajtót! - szólalt meg hangosan Mouret. - Bizonyosan váráram. Megyek is már!

Mouret kiment, de megint csak visszatért cellájába s végigtapogatta a ruháját, ahogy rendszerető emberhez illik, vajjon nem felejtett-e magához venni valamit. Akkor azután gondosan becsukta maga után az ajtót. Az ödöngő nyárspolgár csendes, apró lépteivel végighaladt az első udvaron. Mikor a második udvarba ért egy ápolót pillantott meg, aki ott mintha leleselkedett volna. Az ápoló ezalatt eltűnt onnan, Mouret tehát folytatta útját s mikor az udvar tulsó végére ért, ott megint csak egy nyitott ajtóra talált, amely a szabad mezőre nyílt. Csodálkozás és sietség nélkül lépett ki rajta s csukta be maga után.

- No lám, mégis csak jó asszony az én feleségem! - dünnyögte magában. - Talán bizony meghallotta, mikor szólítottam... De már jó késő lehet. No, de sietek is hazafelé, nehogy még aggódjanak miattam otthon.

És elindult. Azt, hogy a nyílt mezőségen van: természetesnek találta. Már száz lépésnyi ut után tökéletesen megfeledkezett a tulettes-i örültek házáról s úgy képzelte, mintha valamelyik szőlősgazdától jönne, akitől ötven millérole bort vásárolt. Mikor ahhoz az utkeresztveződéshez ért, ahol öt ut ágazik el, legott felismerte a vidéket. Nevetve mondotta:

- Milyen ostoba vagyok! Majdnem Saint-Eutrope felé vettem az utat föl, a fensikra, pedig balkéz felé kell haladnom... Jó másfélóra múlva otthon leszek Plassans-ban.

Ettől kezdve vigan haladt előre az országuton, régi ismerősként üdvözölve a kilométerjelző kőoszlopokat. Érdeklődve állott meg egy-egy földterület, egy-egy mezei ház előtt. A hamuszínű eget rótszínű széles csikok tarkították, a kihunyó parázs bágyadt fényével világítva meg az éjszakát. Kövér cseppekben megeredt az eső, kelet felől nedves szél kerekedett.

- Az ördögbe is! Bizony még lesz ám nemulass! - mormogta magában Mouret, nyugtalanul kémlelve az eget. - A keleti szél nyakonönthet egy kis záporosóval! Annyi időm már nincs, hogy szárazon érkezhessen Plassans-ba. A ruhám pedig nem nyújt védelmet.

Mellén begombolta a szürke vászonujjasát, amit Tulettes-ben széttépett magán. Az állán mély seb tátongott, amelyet megtapogatott kezével, de arról, hogy mitől ered ez a metsző fájdalom, amelyet érez: nem tudott számot adni magának. Elhagyatott, néptelen volt az országut; egyetlen kocsival találkozott, amely lassu, lomha menetben ereszkedett le a lejtős uton. A kocsis aludt, nem viszonozta az ő barátságos köszönését. A Viorne hidjánál érte utól az eső. Nagyon kellemetlenül hatott reá, a hid alatt keresett tehát menedéket s hangosan dörögte, hogy ez már mégis csak szörnyűség és hogy a ruhának semmi sem árt jobban, mint az eső. Ha tudta volna, hát esernyőt hozott volna magával. Jó félóra hosszat kuksolt a hid alatt, azzal szórakozván, hogy hallgatta az eső zuhogását. Mikor az eső elállott, visszament az országutra s végre Plassans-ba érkezett. Utközben kinos gondossággal került ki a pocsolyákat.

Ekkor már éjfél felé járt az idő, Mouret azonban úgy számította, hogy még nyolc óra sem lehet. A néptelen utcákon végighaladva, szüntelenül azon bosszankodott, hogy ily sokáig megvárakoztatta a családját.

- Szegény asszony nem tudja mire vélni, hol maradtam ilyen sokáig! Az ebéd is kihül... No, de hogy fogad majd engem Rose?

Végre megérkezett a rue Balande-ba s a háza kapuja előtt megállott.

- Nini! Nincs nálam a kapukulcs.

De azért nem kopogott. A konyha ablaka sötét s a homlokzat többi ablakai mögött is mintha kihalt volna minden élet. A tébolyodott ember most már gyanakodni kezdett és szinte állati ösztönnel veszedelmet szimatolt. A szomszéd házak árnyékába huzódott vissza s onnan kémlelte a homlokzat ablakait. Most mintha hirtelen valamire határozta volna el magát s a Chevillottes-sikátor felé került. Csakhogy a kert kisajtaja is retesszel volt elzárva. Ekkor azután hirtelen haragjában iszonyu erővel nekivetette magát az ajtónak, amely, a nedvességtől elkorhasztva, legott kettéhasadt. A lökés hevéssége kissé mintha elkábitotta volna, már azt sem tudta, miért törte be a kisajtót, amelyet most, az egyes darabok összeillesztése útján ismét helyre akart állítani.

- Hát én most szép kis dolgot követtem el! - mormolta Mouret, hirtelen megbánva tettét. - Hiszen csak kopogtatnom kellett volna. A új kapu legalább harminc frankomba fog kerülni.

De most már benn volt a kertben. Amint az első emeletre fölpillantott, észrevette, hogy a hálósobában világosság van; azt hitte, hogy a felesége most készül lefeküdni. Erre azután nagyot bámult. Kétségkívül, a hid alatt elnyomhatta őt az álom, mialatt az eső megszűntét várta. Tehát mégis csak jó későre járhat már az idő! És csakugyan, a szomszédok: Rastoil ur és az al-megye főnökség ablakai is sötétek. Mikor ismét föltekintett, a második emeleten, Faujas abbé vastag függőnyei mögött, lámpafényt pillantott meg. Mintha a homlokzaton kigyujtott lángoló szem volna az s szinte égette őt magát. Két halántékát forró két keze közé szorította; izzó agyában gyötrelmes emlékek kavargtak, a reá nehezedő lidércnyomás elkábitotta, fogalmai összezavarodtak s az volt az érzése, hogy őt magát és övéit rettentő veszedelem fenyegeti, amely nőttön-nő, még szörnyűbbé válik s mely veszedelem végül el fogja pusztítani a házat, ha ő meg nem menti.

- Marthe!... Marthe!... Hol vagy? - dadogta halkan. - Gyere, hozd ide a gyermekeket!

Kereste Marthe-ot a kertben, de rá sem ismert benne a magáéban. Ugy tűnt fel neki, mintha az most nagyobb volna, üres és szürke, olyan, mint a temető. A bokroknak sehol semmi nyoma, a saláták eltűntek, a gyümölcsfák pedig mintha helyet változtattak volna. Visszafordult azon az uton, amelyen jött s letérdelt a földre, hogy meggyőződjék, vajjon nem a csigák faltak-e-föl mindent! De kiváltképpen a bokrok, a szép zöld bokrok pusztulása facsarta össze a szívét, mintha csak a ház valamelyik élő zuga halt volna ki velük! Ki ölte meg a bokrokat? Miféle kasza suhintott el fölöttük, letarolva mindent, kiirtván még az ibolyabokrokat is, amiket a tornác lábánál ültetett! Láttára e pusztulásnak, egész valója fölháborodott.

- Marthe!... Marthe! Hol vagy? - hivatgatva újból a feleségét.

Kereste a kis üvegházban is, a tornáctól jobbra. Ebben a kis üvegházban voltak fölhalmozva a szép, nagy bokrok kiszáradt holtteste, amelyek itt halmozódtak föl, egy csomóba rakva, a gyümölcsfáknak levágott emberi tagokként szerteheverő csonkjai közt. Az egyik sarokban Désirée madárkalitkája lógott egy szögön siralmas állapotban: betört ajtóval, összevissza csavarodott, tépett drótszálaival. És a tébolyodott ember ezek láttára visszatántorodott, mintha sirboltba lépett volna be. Értelmetlen szavakat motyogva, fulladozva ment föl a tornácra és csetlett-botlott a csukott ajtó és ablakok előtt. Az az ádáz düh, amely nőttön-nőtt belsejében,

mozdulatainak állatias hajlékonyságot kölcsönzött; föltápáskodott s nesztelen léptekkel járt körül, valami rést, nyílást keresve. Egy pincsezelelőlyuk is megjárta. Összezsugorodott s azután macskaügyességgel bemászott rajta, miközben körmeivel össze-vissza karmolázta a falakat. No most, végre benn volt a házban!

A pinceajtó csak kilincstre nyílt. Nagyóvatosan, a falakon tapogatódzva, haladt előre a vaksötét előcsarnokban, amíg keze el nem érte a konyhaajtót. A gyújtó balkézfelől, egy polcon szokott lenni. Mouret egyenesen a polc felé tartott, meggyújtott egy gyújtószálat, hogy annak lángjánál meggyujtsa a lámpát, amely a kandalló tetején szokott állni. Vigyázott, nehogy valamit összetörjön. Azután széttekintett. Este itt nagy lakoma lehetett. Rettentő rendetlenség volt a konyhában: piszkos tányérok, tálak, poharak halmozódtak rakásra a konyhaasztalon; a mosogató-vizmedencében, a székeken, a konyha kövezetén, s még meleg serpenyők és konyhaedények légiója hevert szerteszét. A tűzhelyen még mindig ott állott egy ottfelejtett kávéfőzőgép, domborodó hassal, mint valami jóllakott ember. A kávé még most is rotyogott benne. Mouret lehuzta a tűzhelyről a kávéforralót, rendbeszedte s megszagolta a serpenyőket, a poharakban talált italmaradékot, megszámlálta a tányérok és a tálakat, miközben egyre dühösebben dörmögött. Oh, ez már nem a nyugalomba vonult kereskedő tiszta, józan konyhája volt! Itt egész vendégfogadó számára való ételeket fogyasztottak s ez a sok mocskos edény arra vallott, hogy itt rogyásig ettek-ittak.

- Marthe!... Marthe! - ismételte újra, amint lámpával kezében visszament az előcsarnokba.
- Felelj hát, mondd meg, hová csuktak téged? Menjünk, menjünk innen, de tüstént ám!

Kereste az ebédlőben. A kályhától jobb- és balkéz felől álló két szekrény nyitva; az egyik polc széléről, a kiszakadt szürke papírzacskóból, kockacukrok hullottak szerte, még a padlóra is. Följebb egy nyakatlan konyakosüveget pillantott meg, melynek nyílása ronggyal volt betömve. Most fölállott egy székre, hogy megvizsgálja a szekrények belsejét. Hát bizony félig üresek; a pálinkásgyümölcsök üvegei megkezdve, a befőtt üvegek felbontva s kiüritve, a gyümölcsök megharapdálva, a különféle ennivaló összerágva, bemocskolva, mintha egy hadsereg patkány pusztított volna itt. Miután Marthe-ot a szekrényben sem találta, betekintett hát mindenüvé: a függönyök mögé, az asztal alá, ahol elpocsékolta kenyérdarabok közt lehajigált csontdarabok heverték. A viaszosvászon asztalterítőn ragadós, kerek nyomokat hagytak hátra a poharak. Mouret innen kikerült a folyosóra s onnan a szalónba jutott, hogy ott is keresse a feleségét. De már a küszöbön megtorpan: mintha nem is a maga házában volna. A szalón bágyadt mályvaszínű falikárpitja, a vörös virágokkal ékes szőnyeg, a cseresznyepiros selyemdamasztal bevont, vadonatúj zsöllyék csodálatra ragadták. Megijedt, hogy alighanem idegen lakásba tévedt; visszahúzódott s becsukta maga után az ajtót.

- Marthe!... Marthe! - motyogta Mouret kétségbeesetten.

Most már ott állott ismét az előcsarnokban tétozva, hiába igyekeztén lecsillapítani a torkát fojtogató dühét. Hová tévedhetett tehát, hogy egy szobára sem ismert rá? Ki forgatta föl ennyire ezt a házat? Emlékezete cserbenhagyta. Csak árnyakat látott végigsuhanni a folyosón: előbb fekete, szegényes, udvarias, meghunyászkodó két árnyalakot; majd alattomos, vigyorgó két szürkét. Most magasra emelte föl a lámpát, melynek lángja magasra fölcsapott. Az árnyalakok megnövekedtek, hosszan elnyultak a falakon, fölsompolyogtak a lépcsőházba s betöltötték, majd fölfalták az egész házat. Valami kárhozatos kóranyag, valami bomlasztó mocskok került be ide, amely megrothasztotta a fát, megrozsdásította a vasat, megrepesztette a falakat! És ekkor hallani vélte: mint omlik össze, mint penészes romhalmaz az egész ház, és semmisül meg, mint forró vízbe dobott sódarab...

Felülről csengő kacaj hallatszott le hozzá, minek hallatára borzadály futott végig a testén. A lámpát letette a földre s fölment, hogy ott megkeresse Marthe-ot. Négykézláb, nesztelenül, könnyedén s hajlékonyan osont tova, mint a farkas. Mikor az első emelet lépcsőfordulójához

ért, a hálósza előtt lekuporodott. Az ajtó alsó rése alól fénysáv szűrődött ki a szobából. Bizonyára Marthe feküdni készül.

- Ejnye, be jó ágyuk van! - szólalt meg most Olympe hangja. - Nézd csak, hogy bele-süppedek! Nyakig vagyok a pihetollban, Honoré!

Olympe kacagott, nyújtózkodott, hentergett az ágynemű közt.

- Hát tudod, Honoré, - folytatta Olympe - amióta idekerültünk, mindig az volt a vágyam, hogy belefekhessem ebbe az ágyacskába, ni!... Szinte belebetegedtem! Ahányszor azt a nyavalyás háziasszonyt ebben az ágyban pöffeszkedni láttam, mindig kedvem támadt, hogy kipendítem belőle a földre s én magam fekédjem a helyébe... Tyűh, de melegem van. Mintha csak puha gyapjuban feküdnék.

Trouche, aki még talpon volt, az illatszeres üvegek közt tett-vett, turkált.

- Van ám itt mindenféle illatszer - motyogta halkán Trouche.

- Egészen egyedül vagyunk, miénk ez a szép szoba, élvezzük hát ki alaposan! - mondotta Olympe. - Senki minket itt meg nem zavarhat, mert az ajtóra rátoltam a reteszt... Bizony megfázol, Honoré!

Trouche most a fiókosszekrényben keresgért a fehérnemű közt.

- Vedd föl ezt az inget, Olympe! - mondotta Trouche, egy hálóinget dobván oda a feleségének. - Nini, csupa csipke! Mindig is arról álmodoztam, hogy egy csipkeinges asszonnyal hálhassak... Én pedig ezt a vörös selyemkendőt kötöm a nyakamra... Kicserélted tisztával az ágyneműt?

- Nem biz' én! - felelte Olympe. - Eszembe se jutott. No, de hiszen amugy is tiszta még... Oh, Marthe nagyon sok gondot fordít magára, én nem undorodom tőle.

Mikor azután Trouche is lefeküdni készült, Olympe rákiáltott:

- Azt a grogot pedig hozd ide az éjjeli szekrényre! Csak nem szaladgálunk minduntalan a szoba tulsó végébe hörpinteni... No, most, öregem, ugy-e, hogy mi vagyunk az igazi urak a házban!

Egymás mellett elnyújtózkodtak s a dunyhával fülig betakarózva, éldelegtek a kellemes melegben.

- Ma este nagyszerűen ettem - motyogta Trouche rövid szünet után.

- És nagyszerűen - ittál! - jegyezte meg kacagva Olympe. - Ma én is becsiptem egy kicsit, forog velem a világ... De az már mégis csak ostoba dolog és bosszantó, hogy a mama örökösén a sarkunkban van. Ma meg éppen kibírhatatlan volt! Már annyira vagyunk, hogy egyedül egy lépést sem tehetek ebben a házban... Mi hasznom abból, ha a háziasszony el is megy hazulról, hogyha a mama, mint a zsandár, itt ólálkodik körülöttem! Az egész napomat tönkretette.

- Hát az abbé nem szándékozik elmenni innen? - kérdezte Trouche ismét rövid hallgatás után. - Hogyha csakugyan kinevezik püspöknek, ugyis csak ránk kell biznia ezt a házat.

- Biz' azt nem lehet tudni - felelte Olympe kedvetlenül. - Talán a mama számít rá... Pedig milyen jó lenne itt egyedül lakni! A háziasszonyt felköltöztetném az emeletre, a bátyám mostani szobájába s azt mondanám neki, hogy az egész házban az a legegészségesebb szoba... Nyujtsd csak ide azt a poharat, Honoré!

Mind a ketten ittak s megint csak bebújtak a dunyha alá.

- Én azt hiszem, hogy nehéz lenne őket innen kiugrasztani - mondotta Trouche. - No, de azért megpróbálhatjuk ám!... Én azt hiszem, hogy az abbé már kiköltözködött volna innen, ha attól nem félne, hogy a háziasszony botrányt csap, mihelyt azt látja, hogy itthagya... Én azonban szeretném meggyőzni a háziasszonyt s olyan dolgokat mesélnék el neki, hogy a papot tüstént kilódítaná innen.

És Trouche megint csak hörpintett.

- Nos, mit szólnál hozzá, kedvesem, ha udvarolnék neki? - mondotta Trouche halkabb hangon.

- Ugyan, ugyan, eredj már! - kiáltott fel Olympe, aki most oly harsányan kacagott, mintha csiklandoznák. - Öreg legény vagy te már ahhoz, no, meg szép se vagy eléggé! Én ugyan nem bánnám, de hogy nem kapkodna utánad: az bizonyos... De bíz csak rám a dolgot, majd beszélek én a nyelvén! Majd én adom ki a nyargalót a mamának és Ovide-nak is, azután mehetnek innen. Igaz is: olyan rosszul bánnak itt velünk.

- De hogyha nem sikerülne, akkor én azt fogom világgá kürtölni, hogy az abbét rajtakaptuk a háziasszonnyal - motyogta Trouche. - Ez azután olyan kavarodást támasztana, hogy az abbé mégis csak kénytelen lenne innen kihurcolkodni.

Olympe most felült az ágyban.

- Ez aztán pompás gondolat! - mondotta. - Holnap mingyárt hozzáfogunk. Egy hónap leforgása előtt miénk ez a csárda!... Jutalmul kapsz egy csókot, Honoré.

Ez a gondolat módfelett fölvidította őket. Már arról beszélgettek: hogyan rendezik be ezt a szobát. A szekrények elhelyezését megváltoztatják, a szalónból két karosszéket fölhoznak... Csakhogy a nyelvük mindig nehezebben forgott, míg végre elcsöndesedtek.

- Hej, ha! Te már alszol? - hebegte Olympe. - Nyitott szemmel horkolsz. Eressz legalább engem kívül, hadd fejezzem be a regényolvasást. Én még nem vagyok álmos.

Olympe felkucorodott, az urát, mint valami lisztes-zsákot, odább hengergette a fal felé, ő maga pedig belefogott az olvasásba. De alig hogy éppen olvasni kezdett, ijedten fordította el a fejét az ajtó felé. Valami különös, furcsa dörmögést vélt hallani a folyosó felől. Fölfortyant.

- Ugyan már mire való ez a tréfa! - mondotta Olympe, könyökével jól oldalba ütve az urát. - Ne add a farkast!... Mintha csak valami farkas ólálkodnék az ajtó előtt. De hát csak folytasd, ha úgy tetszik! Bizony kellemetlen vagy.

Azután megint csak elmerült a regény olvasásában, előbb azonban a grog alján maradt citrom levét kiszopogatta.

Mouret megint csak nagy óvatosan odébb állott az ajtó mellől, ahol eddig meglapult. Fölment a második emeletre, letérdelt Faujas abbé ajtaja előtt s olyan magasra emelkedett, hogy beláthasson a kulcslyukon át. Minduntalan Marthe neve tolakodott az ajkára s alig birta visszafojtani, hogy ki ne kiáltsa. Parázsló szemmel kutatta át a szoba szögleteit, vajjon nem ott rejtegetik-e a feleségét. A nagy, puszta szobában sötétség terjengett; csak éppen az asztal sarkára állított kis lámpa vetett egy kis kerek fényfoltot a kövezett padlóra. Maga az abbé is, aki irt, mindössze egy kis fekete foltnak látszott a sárga világítás közepette. Miután Mouret végigvizsgálta tekintetével a szekrényt, a függönyöket, szeme a vaságyon akadt fenn, amelyen az abbé kalapja pihent s olybá tünt föl a homályban, mintha ott kibontott asszonyi haj terülne szét. Marthe tehát ott fekszik az ágyban! Hiszen Trouche-ék is azt mondták az imént, hogy Marthe mostanában itt hál. De azután megfigyelte a rideg ágyat, a rajta simán kiterített lepedőt, amely fehér sirkőhöz tette hasonlatossá. Szeme apránként hozzászokott a félhomályhoz. Faujas abbé alighanem valami zajt hallhatott, mert az ajtóra pillantott. Mikor a tébolyodott

ember megpillantotta az abbé nyugodt arcát, a szeme vérbe borult s ajkainak szélén könnyű hab csurrant ki. Mouret elfojtotta feltörni készülő dühkiáltását s azután négykézláb kuszott le a lépcsőn, végig a folyosókon s halk hangon folyton ismételte:

- Marthe! Marthe!

Kereste az egész házban; Rose szobájában, amelyet üresen talált; Trouche-ék lakásán, amely tele volt a többi szobákból összehordott holmival; a hajdani gyermekszobákban, ahol zokogásban tört ki, midőn kezébe akadt egy pár félretaposott sarku cipőcske, amelyet valaha Désirée viselt. Föl és le kuszott, megfogódzkodva a karfában, végigsuhanva a falak mentén, végigtapogatva a szobákat az okos bolondok rendkívüli fürgeségével, anélkül, hogy valamibe beleütközött volna. A pincétől a padlásig immár nem volt olyan hely, amelyet Mouret föl nem kutatott volna. Sem Marthe, sem a gyermekek nincsenek a házban. Rose sem. A ház üres, a ház bátran összedülhet.

Mouret, az első és a második emelet közt, leült az egyik lépcsőfokra. Még mindig el tudta fojtani azt a hatalmas indulatot, amely akarata ellenére annyira fojtogatta a mellét. Összefont karokkal, hátát a lépcső korlátjának támasztva, kimeresztett szemmel bámult bele az éjszakába, átengedvén magát egészen annak a rögeszmének, amelyet türelmesen érlelt meg magában. Érzékei annyira kifinomodtak, hogy még a legcsekélyebb zajt is meghallotta az egész házban. Lenn, Trouche hortyogott; Olympe ujjainak könnyed nyomásával lapozott a könyvben. A második emeleten Faujas abbé tolla, mint valami rovar lába a papiroson percegett, míg a szomszéd szobában az öreg Faujas-né mintha hangos szuszogásával kísérné ezt a kellemetlen zenét. Mouret immár egy óra hosszat hallgatódzott és figyelt. Leghamarabb Olympe-on vett erőt az álom; hallotta, amint a könyv kihullott a keze közül s a földre pottyant. Majd Faujas abbé hagyta abba az írást s levetkőzve, papucsában csoszogott halkan még egy darabig; a ruhája zajtalanul hullott le róla, még az ágya se reccsent, mikor belefeküdt. Az egész ház pihenni tért. Ámde a tébolyodott ember az abbé gyöngye lélegzetvételéről arra következtetett, hogy még nem alszik. De mégis: a pap lélegzése apránként erősödött. Most már az egész ház mély álomba szenderült.

Mouret még egy félóra hosszat várt. Szakadatlanul figyelte, mint száll alá fokról-fokra ez a négy alvó személy a mély álom legmélyebb kábulatába. A sötétségbe merült házra immár senki nem ügyelt. Ekkor végre fölkel, lassan lement az előcsarnokba, miközben halkan dűnnyögte:

- Marthe nincs; ház nincs; semmi nincs!

Kinyitotta a kertre nyíló ajtót s lement a kis üvegházba, ahonnan a bokrok száraz maradványait kihurcolta, nagy nyalábokban fölhordta az emeletre s ott Trouche-ék és Faujas-ék ajtaja előtt fölhalmozta. Most azután mintha nagy világosságra vágyott volna hirtelen. A konyhában meggyújtotta valamennyi lámpa csak volt a háznál s azokat elhelyezte a szobákban az asztalokon, a lépcsőfordulóknál s a folyosókon végig. Azután még a maradék száraz bokrokat is mind fölhordta. A fölhalmozott száraz ágak már az ajtóknál is magasabbra nyultak föl. Mikor az utolsó fordulót tette, fölpillantott s ekkor szemébe tüntek az ablakok is. Most ismét visszament az üvegházba, a kivágott gyümölcsfák csonkjait is mind fölhordta s azokból máglyát rakott az ablakok alá. Még arra is volt gondja, hogy légáramlat juthasson hozzá, hadd lobogjon magasra a lángja! A máglyát azonban kicsinek találta.

- Semmi nincs! - ismételte magában Mouret - Ne is maradjon hát semmi sem ebből a házból!

Egy darabig elgondolkozott, majd lement a pincébe s megint újból kezdte a cipekedést. Most a télire való fűtőanyagra került a sor: a szénre, rőzsére, fára. Az ablakok alá rakott máglya most már rohamosan nőtt. Minden egyes rőzsényaláb után, amit szép rendben helyezett el a máglyán, jóleső megelégedettséget érzett. A még megmaradt fűtőanyagot a földszinti szobákban osztotta el arányosan, egy-egy máglyát rakva belőle az előcsarnokban és a konyhában is.

Végezetül még a butorokat is feldöntötte s máglyára rakta. Egy óra leforgása alatt elkészült ezzel a kemény munkával is. Cipőjét lehuzva, mezitláb osont végig a nyaláb tüzelőanyaggal s mindezt oly ügyesen, nesz nélkül cipelte, hogy még egy darab hasábfát sem ejtett el. Mintha új életre kapott volna, rendkívül ügyes mozgási képességgel együtt. Rögeszméjét határozott eréllyel s okosan valósította meg.

Amikor már mindennel elkészült, egy pillanatig gyönyörködött a művében. Végigjárta a máglyarakásokat, gyönyörködött azok szép, szabályos formájában, valamennyit körüljárta s önelégülten ütötte össze halkan a tenyerét, mintegy elismerésül a jól végzett munkáért. A lépcsők mentén elhullatott egy-egy kis darab szenet, amit most az előkerített seprővel tisztára eltávolított onnan. Gondos polgáremberhez illően - aki minden munkát a maga módja szerint, rendesen s meggondoltan akar elvégezni - hajtotta végre Mouret az ellenőrzés munkáját. A nagy boldogságtól apránként megkötyagosodott, leguggolt, négykézlábra állt, nagyokat fújt s rettenetes örömében horkantva, futkosni kezdett.

Azután kezébe vett egy rőzseágot s meggyújtotta vele a máglyarakásokat. Az ablakok alatt, a tornácon rakott máglyán kezdte. Egy ugrással benntermett a házban s meggyújtotta a szalon, az ebédlő, a konyha, majd az előcsarnok máglyáját. Azután emeletről-emeletre rohant s a kezében lévő, égő rőzseágot a Trouche-ék és Faujas-ék ajtaja elé rakott máglyára dobta. Egyre fokozódó dűhe teljesen elragadta, a tűzvész vakító fényessége pedig végképp megörjítette. Csodálatos bakugrásokkal kétizben föl-lefutkosott, meg-megfordult önmaga körül, áthatolt a sűrű füsttömegben, ráfujjással élesztgette a zsarátnokot, amelyre marokszámra dobálta az égő, izzó szenet. A lobogó lángok láttára, amelyek már a mennyezetet verdesték, leült a földre, kacagott s tenyerével teljes erejéből tapsolt hozzá.

Eközben az egész ház recsegett, pattogott, mint a tultömött kályha. A tűzvész egyszerre lobbant föl mindenütt és pedig olyan hevesen, hogy a deszkák megrepedeztek. A tébolyodott ember a tüztenger közepette most ismét fölrohant az emeletre, miközben a haja leperzselődött, a ruhája megégett rajta. A második emeleten, ökleire támaszkodva, lekuporodott, lesbe állt s a fejét előrenyújtva, morgott, mint valami állat. A lépcsőlejáratot őrizte s egy pillanatra sem vette le tekintetét a pap ajtajáról.

- Ovide!... Ovide! - hangzott föl most egy rettentő hang.

A folyosó végén Faujas-né ajtaja hirtelen kivágódott, mire a láng zugva, bömbölve zudult be a szobába, mint a vihar. A lángnyelvek közepette megjelent az öregasszony. Kezeivel hánnya szét az égő rőzsekötegeket, kiugrott a folyosóra, kézzel-lábbal taszigálta, rugdosta széjjel az égő üszköt, amely eltorlaszolta a fia ajtaját, kinek nevét kétségbeesetten kiáltozta. A tébolyodott ember ezalatt még jobban meglapult; morgott és a szeme tűzben égett.

- Ovide, várj meg engem!... Ovide, ki ne ugorj az ablakon! - kiáltozta az öreg Faujas-né, az ajtót döngetve.

Be kellett törnie az ajtót, amely most már könnyen engedett. Faujas-né ismét megjelent, fiát karjaiban fogva föl. A pap időt vesztett azzal, hogy felöltötte a reverendáját; fuldoklott, a füst fojtogatta.

- Hallod-e, Ovide? Én majd viszlek - mondotta az öreg Faujas-né kemény hangon. - Kapaszkodjál jó erősen a vállamba, fogd meg a hajamat is, ha nem bírod magad tartani... Én mindent elkövetek...

Mint kisgyermeket, hátára kapta, s ez az önfeláldozó anya, ez az öreg parasztasszony, aki utolsó lehelletéig imádta a fiát, meg se tántorodott ennek az ájult, tehetetlen, nagy testnek roppant súlya alatt. Meztelen lábával taposta el az égő szenet s kiterjesztett karjaival háritotta el a lángokat, nehogy azok a fiát is ériék.

Abban a pillanatban azonban, mikor éppen a lépcsőfokra tette a lábát, a tébolyodott ember, akit Faujas-né nem vett észre, rávetette magát Faujas abbéra, akit lerántott az anyja hátáról. Vészjósló panaszos hangja most ordításba csapott át, s a roham ott lepte meg és gyötörte a lépcsőfeljárt szélén. Gyilkolta, marcangolta, fojtogatta a papot.

- Marthe!... Marthe! - kiáltozta Mouret.

És gurult, gurult a nagy testtel együtt az égő lépcsőn lefelé, mialatt Faujas-né, aki fogait bele-mélyesztette a torkába, a vérét szivta. Trouche-ék, egyetlen hang nélkül, részegen pusztultak el. Az elpusztított, megsemmisített ház pedig szikrazápor közepette - összeomlott.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Miután Macquart nem találta otthon Pourquoi orvost, ez csak úgy félegy óra tájban érkezett meg Rougon-ékhoz. Még az egész ház talpon volt. Egyedül Rougon maradt ágyban, mert az izgalmak megölnék - mondotta Félicité, aki Marthe ágya mellett volt, most fölkel s az orvos elé sietett.

- Ah, kedves orvos ur, nagyon aggódom - mondotta halk hangon Félicité. - Ez a szegény gyermek meg se moccan azóta, amióta ágyba fektettük... A keze már hideg; melengettem a tenyeremben, de hiába.

Porquier orvos figyelmesen nézett Marthe arcára; majd minden egyéb vizsgálat nélkül, ajkbiggyesztve, lemondóan intett a kezével.

- Nagyságos asszonyom - legyen erős! - mondotta.

Félicité zokogásban tört ki.

- Itt a vég! - folytatta az orvos halk hangon. - Én már régóta elkészültem erre a szomorú kimenetelre. Ma már megvallhatom. Szegény asszonynak mind a két tüdeje meg van támadva, s a tüdővészhez nála még idegbaj is társult.

Ott ült s ajkának szögletében még most is ott játszadozott a jómodoru orvos mosolya, aki még a halállal szemben is megőrzi udvariasságát.

- Ne essünk kétségbe, ne tegye magát beteggé, kedves asszonyom! A végzetes kimenetel előre látható volt, melynek bekövetkezését valami kedvezőtlen körülmény bármely nap siettet-hette. Szegény Mouret-né asszony bizonyára már fiatal korában is köhécsejt, nemde? Ugy vélem, hogy már évek óta magában hordozta a betegség csiráját. Az utóbbi időben, kiváltképpen három esztendő óta, a tüdővész ijesztő mértékben elhatalmasodott rajta. És milyen vallásos volt, milyen hitbuzgó! Nagyon meghat, mikor látom, mily szent hittel távozik tőlünk... Dehát: az isteni gondviselés utjai kifürkészhetetlenek! A tudomány bizony gyakran csődöt mond.

Mikor azonban az öreg Rougon-né zokogása csak nem akart szünni: Pourquoi orvos gyöngéd szavakkal igyekezett őt megvigasztalni s mindenáron egy csésze hársfavirágteát akart vele megitatni.

- Esdve kérem, nagyságos asszonyom, ne gyötörje magát tovább! - szólt esdeklő hangon az orvos. - Biztosítom, hogy fájdalmai immár egyáltalán nincsenek. El fog szunnyadni csöndesen és eszmélete csakis a haldoklás perceiben fog visszatérni... Különben is, én innen most nem távozom, itt maradok, noha minden gondozás immár hiábavaló. Itt maradok, mint barát, mint jó barát, asszonyom!

És mindjárt el is helyezkedett kényelmesen egy karosszékből, felkészülve az éjszakára. Mikor Félicité kissé lecsillapodott s az orvostól arról értesült, hogy Marthe legföljebb néhány óráig élhet csak: az a gondolata támadt, hogy elhivatja ide Serge-t a szemináriumból, amely a szomszédságban volt. Mikor Félicité fölkerlte Rose-t, hogy menjen érte a szemináriumba, ez kereken megtagadta.

- Hát már azt is meg akarja ölni, azt a szegény kicsikét! - kiáltott fel Rose. - Hát nem kegyetlenség lenne fölzavarni éjszakának idején, hogy ide siessen halottat látni!... Oh, én nem leszek a hóhéra!

Rose még mindig nem békélt meg urnőjével. Amióta az haldokolt, ott sürgött-forgott az ágya körül, de kedvetlenül s dühösen rakosgatta félre a csészéket és a forró vizespalackokat.

- Hát okos dolog-e valóban az, amit a nagysága tett! - fakadt ki Rose. - Senkinek sem lehet hibául fölírni azt, hogy fölkereste Mouret urat s onnan magával hozta a halált! Most azután bezzeg itt állunk valamennyien a bizonytalanságban és sirhatunk eleget... Nem, azt igazán nem akarom, hogy azt a kicsikét álmából fölriasszuk.

Rose végre mégis csak rászánta magát s elment a szemináriumba. Porquier orvos kényelmesen elhelyezkedett a tüzhely közelében, s félig behunyt szemmel bőkezűen osztogatta a vigasztaló szavakat Rougonnénak. Marthe kebeléből most könnyed hörgés tört elő. Macquart nagybácsi, aki két hosszú órán keresztül nem mutatkozott, most csöndesen benyitotta az ajtót.

- Honnan jön? - kérdezte Félicité, félrevonva őt egy sarokba.

A nagybácsi azt felelte, hogy a kocsiját, meg a lovát szállásolta el a „Három galamb” vendégfogadóban. De szemei ragyogtak s az arca olyan ördögien alattomos kifejezést öltött, hogy Rougon-né gyanakodni kezdett. Még a haldokló leányáról is megfedkezett, mert valami nagy gátságot szimatolt, amelyet mindenáron meg akart ismerni.

- Mintha ön valaki után settenkedett volna! - mondotta Félicité, észrevévé, hogy a nagybácsi nadrágja sáros. - Maga valamit eltitkol előttem, pedig rosszul teszi, mert mink mindig jók voltunk magához.

- Hát persze, hogy jók voltak! - felelte a nagybácsi vigyorogva. - De ezt csak maga mondja. Rougon vén zsugori, semmi egyéb! Abban a bizonyos buzaföld-ügyletben sem bizott meg bennem s úgy bánt velem, mint valami söpredék emberrel... Hol van hát az a híres Rougon! Talán bizony ápolja magát s fittyet hány a veszedelmeknek, amelyek a családját fenyegetik.

Az a mosoly, amellyel Macquart ez utóbbi szavait kísérte, módfelel nyugtalanította Félicitét. Erősen szemébe nézett a nagybácsinak.

- Ugyan miféle aggodalmak lehetnek önnek a család miatt? - kérdezte Félicité. - Hacsak azt nem akarja felhánytorgatni, hogy szegény Marthe leányomat hazaszállította Tulettes-ből?... Ismétlem, hogy nagyon gyanusnak találom az egész dolgot. Rose-t kikérdeztem és szavaiból azt vettem ki, hogy önnek az volt az eredeti szándéka, hogy egyenesen idehossa Marthe-ot. Azt sem értem: miért nem kopogtak erősebben a rue Balande-ban, pedig bizonyos, hogy kinyitották volna a kaput... Ezt nem azért mondom ám, mintha haragudnék, hogy az én drága gyermekem most itt fekszik nálam; legalább szerettei körében fog meghalni és csak jóakarók arcát fogja utoljára látni maga közelében...

Macquart nagybácsi nagyon meglepődöttnek látszott: türelmetlenül szakította félbe Félicité szavait:

- Azt hittem, hogy Faujas abbé ural a legjobb barátságban élnek.

Félicité nem válaszolt: Marthe ágyához lépett, aki egyre fájdalmasabban lélegzett. Mikor onnan visszatért, észrevette, hogy Macquart félrehajtja a függönyt, kezével megtörli az ablaküveget, mintha az időt kémlelné.

- Holnap ne távozzék innen mindaddig, amíg nem beszélt velem, - mondotta neki Félicité. - Tisztán akarok látni mindent!

- Ahogy tetszik, - felelte a nagybácsi. - Csakhogy nehéz ám tetszeni magának, Félicité! Hol szereti az embert, hol nem... Nekem ugyan mindegy, nem törődöm vele, én már csak járok a magam útján.

Nyilvánvalóan bántotta az, hogy Rougon-ék immár nem egy hajóban eveznek Faujas abbéval. Még mindig az ujjáival dörzsölgette az ablaküveget s állandóan a sötét éjszakába bámult ki. E pillanatban nagy fényesség füstötte pirosra az eget.

- Mi az? - kérdezte Félicité.

Macquart kinyitotta az ablakot s kitekintett.

- Alighanem tűz van, - motyogta nyugodt hangon. - Az al-megyefőnökség mögött ég.

A téren hirtelen nagy lárma, kavarodás támadt. E pillanatban egy háziszolga rohant be lelken-dezve s jelentette, hogy a nagyságos asszony vejét, akiről pedig úgy tudták, hogy el van zárva, kezében égő rőzsével látták járkálni a kertben. Legrosszabb a dologban az, hogy a lakókat nem tudják kimenteni. Félicité most hirtelen megfordult, egy pillanatig gondolkozott s azután merően Macquart arcára nézett. Egyszerre mindent megértett.

- Mikor mi önt abba a kis tulettes-i házba betelepítettük, komolyan megfogadta, hogy jól fogja viselni magát, - mondotta Félicité halk hangon. - Nincs ott önnek semmiben sem hiánya, úgy él ott, mint valami kiskirály... Hát tudja meg: szégyen és gyalázat, amit most elkövetett!... Mennyi pénzt kapott ön Fenil abbétól, hogy kinyitassa François cellájának ajtaját?

Macquart felhördült ugyan, de Félicité nyomban letorkolta. Meglátszott Félicitén, hogy jobban nyugtalankodik a következmények miatt, mint amennyire fölháborodik magán a bűntényen.

- Micsoda szörnyű botrány lenne belőle, ha kitudódnék a dolog! - mormolta halkan Félicité. - Hát megtagadtunk mi öntől valaha valamit? Holnap beszélünk még arról a buzaföldről is, ami miatt a fülünket rágja... Ha Rougon ezt megtudná: bizonyos, hogy belepusztulna bánatába.

Macquart nem birta elleplezni mosolyát. Erélyesen védekezett s esküdözött, hogy de biz' neki nincs tudomása semmiről, semmi köze az egészhez. Mikor azután az ég alja még nagyobb pirban égett és Pourquoi orvos is lement az utcára, Macquart elsietett, mintha pusztá kíváncsiság hajtáná s így szólt:

- Megyek és megnézem.

Péqueur des Saulaies ur lármázta föl az embereket. Aznap estély volt az al-megyefőnökségen. Már lefeküdt, mikor úgy néhány perccel egy óra előtt különös vörös fényt pillantott meg szobája mennyezetén. Kitekintvén az ablakon, megdöbbenve látta, hogy Mouret-ék kertjében nagy tűz ég s ugyanakkor egy sötét árnyalak, akit nem ismert föl mindjárt, égő rőzsét rázva a kezében, ide-oda futkároz a füsttengerben. Szinte ugyanabban a pillanatban lángok csaptak ki az épület valamennyi földszinti ablakaiból is. Az al-megyefőnök sebtében ruhát kapott magára, behívta az inasát, a házfelügyelőt pedig elszalasztotta a tűzoltókért s utasította, hogy értesítse a városi hatóságot is. Ekkor azután, mielőtt a tűzvész színhelyére ment volna, befejezte öltözködését s még arra is volt gondja, hogy a tükörben meggyőződjék, vajjon rendben van-e a bajusza. Ő érkezett elsőnek a rue Balande égő háza elé. Az utca ekkor még teljesen néptelen volt: két macska rohant keresztül az uton.

- No, ezek odabenn alaposan megpörkölnének! - gondolta magában. Péqueur des Saulaies ur váltig azon csodálkozva, mennyire békés a háznak az utcára néző frontja, ahol eddig még egyetlen lángocská sem mutatkozott.

Erősen dörömbölt a kapun, de egyebet sem hallott, csak a lépcsőházban pusztító tűz rémes ropogását. Most azután bekopogott Rastoil ur kapuján is. A házból hangos sikoltozás, lábdobogás, ajtócsapkodás s elfojtott kiáltások zaja hangzott ki.

- Aurélie, főd be valamivel a válladat! - hangzott az elnök kiáltása.

Rastoil kirohant az utcára, nyomában a felesége és az ifjabbik hajadon leánya. Sietségében Aurélie az atyja köpenyét kapta magára, amelyből kilátszottak meztelen karjai. Mikor Péqueur des Saulaies urat megpillantotta, Aurélie mélyen elpirult.

- Szörnyű szerencsétlenség! - dadogta az elnök ur. - Minden elpusztul. A szobám fala már meleg. Ez a két ház tulajdonképpen egy épületet alkot, ha szabad így kifejeznem magam... Oh, al-megyefőnök ur, még annyi időm sem volt, hogy legalább az ingaórákat leszedhettem volna a falról. A mentést tüstént meg kell szervezni, csak nem veszítheti el az ember néhány óra leforgása alatt minden ingóságát.

Rastoil-né a pongyolájában szinte félmeztelen volt s egyre a szalón butorai miatt siránkozott, miket épp nemrég vonatott be új huzattal. Eközben néhány szomszéd is kidugta a fejét az ablakon. Az elnök ezeket hívta segítségül s megkezdte a ház kiürítését. Kiváltképpen az ingaóráira volt nagy gondja, amelyeket a szemközt levő gyalogjárón szép sorjában lefektetett a földre. Mikor a zsöllyeszékeket is kihordották, Rastoil ezekre ültette le a feleségét és a leányát, az al-megyefőnök pedig mellettük maradt, hogy vigasztalja őket.

- Nyugodjanak meg, hölgyeim! - biztatta a hölgyeket. - Mingyárt itt lesznek a tűzoltók, akik nagy eréllyel hozzálátnak az oltáshoz... Bizvást mondhatom, hogy a házuknak nem esik bántódása.

Mouret ablakai pattogva törtek be s a lángok most már az első emelet ablakaiból is kicsaptak. Az utcát hirtelen nappali fény árasztotta el. Egy városi dobos az al-megyefőnökség előtt elterülő téren riadót vert. Emberek érkeztek rohanva, láncot formálva, hogy majd oltanak, de nem volt vödör, a vízpuska pedig még mindig késett. Az általános nagy kavarodás közepette Péqueur des Saulaies ur nagy hangon adta ki rendelkezését anélkül, hogy a hölgyek mellől elmozdult volna.

- Hátráljanak, kérem, hagyják szabadon az utat! A lánc tulságosan szoros. Egymástól két lépés távolságra álljanak fel.

Majd Aurélie-hez fordult s nyájas hangon így szólt:

- Valóban csodálom, hogy a tűzoltóság még mindig késik... A fecskendőjűk vadonatúj, ez lesz a felavatása, tűzkeresztsége... A házfelügyelőt én legott a tűzoltókért szalasztottam s meghagytam neki, hogy a csendőrséget is értesítse.

Elsőnek a csendőrség érkezett a helyszínre. Hátraszorították a kíváncsiakat, kiknek száma a késő éjszakai órák ellenére egyre szaporodott. Az al-megyefőnök ur odament és személyesen igazította ki az emberláncot, amelyet a külvárosokból idetódult csintalan suhancok megbontottak. A Saint-Saturnin-székesegyház kisharangja repedt hangon kongatta a vészjelet, az utca tulsó végén, a Mail felől, egy másik dobos verte a riadót, de jóval gyöngébben, mint az első dobos. Végre nagy robajjal és roppant csörömpölés közt megérkezett a fecskendő is. A tömeg utat nyitott s Plassans tizenöt tűzoltója lihegve, fujva megjelent. Csakhogy ellenére a Péqueur des Saulaies ur személyes közbelépésének, még egy jó negyedóra beletelt, amíg a fecskendőt működésbe tudták hozni.

- Mondottam már, hogy a dugattyu szorosan jár! - kiáltotta oda a tűzoltóparancsnok az al-megyefőnöknek, aki viszont azt állította, hogy a csavarok vannak tulszorosan megszorítva.

Mikor azután felszökkent a vizsugár, a tömeg elégedetten lélegzett föl. A földszintről a második emeletig úgy égett és lángolt a ház, mint valami roppant nagy fáklya! Sisteregve zuhogott a víz a zsarátnokra, a lángok azonban, sárga nyalábokra szakadozva, még magasabbra csapkodtak. Az elnök ur házára tűzoltók másztak föl s baltáikkal bezúzták a cserépszindelyt, hogy gátat vessenek a tűz terjedésének.

- Hát ennek a kunyhónak is vége ám! - motyogta magában Macquart uram, aki zsebredugott kézzel, nyugodtan szemlélte a tüzet a gyalogjáró tulsó oldaláról, ahonnan nagy érdeklődéssel figyelte a tűz terjedését.

Az utcai folyóka szélén, a szabad ég alatt, valóságos szalón képződött hamarjában. A zsöllyeszékek félkörben sorakoztak, mintha csak azért volnának ott, hogy annál kényelmesebben lehessen a tüzet szemlélni. Condamin-né is megérkezett az ura kíséretében; alig hogy hazaértek az al-megye főnökségről, - mondták - egyszer csak felhangzott ám a riadó. Bourdeu, Maffre, Porquier orvos s a községi tanács több tagjának élén, Delangre is sietve érkezett a helyszínre. Most azután valamennyien szegény Rastoil-ékat fogták körül, bátorították és résztvevő szavakkal vigasztalták. Végül az egész társaság helyet foglalt a zsöllyeszékeken s a társalgás mindjobban élénk fordulatot vett, miközben tíz lépés távolságban a fecskendő lihegve szórta a vizsugarat, az égő gerendák pedig recsegve-ropogva zuhantak alá.

- Nálad van az órád, kedvesem? - kérdezte Rastoil-né az urától. - Ott feküdt a kandallón a láncsal együtt.

- Igen, igen, a zsebemben van - felelte az elnök, ijedtségtől duzzadt arccal s az izgalomtól reszketve. - És magamhoz vettem az ezüstműt is... Én ugyan mindent ki akartam hordani, de tűzoltók megakadályozták, mondván, hogy nevetséges aggodalom.

Péqueur des Saulaies ur rendületlenül nagyon nyugodt és nagyon udvarias maradt mindvégig.

- Biztosítom elnök ur, hogy az ön házat nem fenyegeti veszedelem, - biztatta Rastoil urat. - A tüzet már megfékeztek. Akár mindjárt vissza is viheti az ezüstműt az ebédlőbe.

Csak hogy Rastoil ur csöpp hajlandóságot sem mutatott, mintha meg akarna válni ezüstműtől, amiket ujságpapírosba csomagolva, a hóna alatt szorongatott.

- Minden ajtóm tárva-nyitva, a ház tele van idegen emberekkel, akiket nem ismerek, - mondtotta Rastoil. - A háztetőn pedig nagy lyukakat ütöttek, melynek rendbehozatala sok pénzembe fog kerülni.

Condamin-né most az al-megye főnökhöz fordult s így kiáltott föl:

- De hiszen ez mégis csak borzasztó! Azt hittem, a lakóknak volt annyi idejük, hogy elmene-küljenek... Hát Faujas abbéról mi hír?

- Én magam dörömböltem a kapun, de senkisémmozdult, - mondtotta Péqueur des Saulaies ur.

- Mikor a tűzoltók megérkeztek, betörettem a kaput s elrendeltem, hogy létrákat alkalmaz-zanak az ablakok elé... Mind hasztalan! Egyik derék csendőrünk, aki behatolt az elő-csarnokba, kicsi hiba, hogy bele nem pusztult a füstmérgezésbe.

- Így hát mi van Faujas abbéval?... Szörnyű halál! - mondtotta a szép Octavie megborzongva.

Az urak és hölgyek sápadt arccal tekintgettek egymásra a tűzvész imbolygó fényénél. Porquier orvos azt magyarázgatta, hogy a tűzhalál talán nem is olyan fájdalmas, mint amilyennek képzelik.

- Az ember eszméletét veszti s az egész mindössze néhány másodperc műve, - fejezte be az orvos a magyarázatot. - Igaz ugyan, hogy attól is függ: milyen a hőfoka a zsarátnoknak!

Condamin ur az ujján számított.

- Ha Mouret-né az édesanyjánál van, - ahogy mondják - még akkor is négyen vannak az égő házban: Faujas abbé, az édesanyja, a huga és a sógora. Szörnyűség!

Rastoil-né ekkor az ura füléhez hajolt:

- Add csak ide az órát! - sugta oda neki halkán. - Egy pillanatig sem tudsz nyugodtan viselkedni bizony még rá találsz ülni.

Most valaki azt kiáltotta, hogy a szél a lángokat az al-megye főnökség felé hajtja. Péqueur des Saulaies ur tehát engedelmet kért s elrohant, hogy ezt az újabb fenyegető veszélyt is elhárítsa. Delangre ur azt kívánta, tegyenek még egy utolsó kísérletet az áldozatok megmentése érdekében. A tűzoltóparancsnok erre elég nyers modorban azt felelte, hogy hát menjen és próbálja meg, másszon fel ő maga a létrán, ha egyáltalán lehetségesnek tartja. Ezt a tüzet alighanem maga az ördög gyújtotta, amely úgy ég, akárcsak a száraz ág, minden oldalról egyszerre. A polgármester erre, néhány vállalkozó szellemű ember élén, a Chevillottes-sikátor felől akarta megközelíteni a kertet, hátha onnan be tudnának hatolni a házba.

- Gyönyörűnek lenne mondható, ha nem volna annyira gyászos az eset! - jegyezte meg Condamin-né, aki most már egy kissé lecsöndesedett.

És csakugyan: a tűzvész látványa valóban elragadó volt! A széles, kék lángok közepette a sziporkák röppentyűi szálltak a magasba, minden egyes ablak háttérében izzó vörös üregek égtek, miközben a füst kékes, hatalmas felhő alakjában gomolygott fölfelé, mint a bengáliai tűz füstje tűzijátékok alkalmával. Az urak és hölgyek zsöllyeszékeikben kuporogtak s a székek karfájára könyökölve, kinyújtózkodtak s a magasba tekintettek. Most csend állott be, amit csak néhány észrevétel szakított meg, mikor egyszerre csak még hevesebb lángörvény csapott föl a magasba. Messze, a reszkető fényben, amely hirtelen megvilágította a birkamódra összezúfolt fejek tömegét, a tömeg zajongása s a zuhogó víz csobogása tompa mormolással olvadt össze. És tiz lépésnyire tőlük a fecskendő még mindig ugyanabban a szabályos ütemben lihegett és szórt szűk acéltorkából a vizet.

- Ugyan, kérem, nézzék már csak ott, a második emeleten, a harmadik ablakot! - kiáltott föl Maffre ur csodálkozva. - Balkéz felől látni lehet az égő ágyat. A függönye sárgaszínű s úgy ég, mintha csak papirosból volna.

Péqueur des Saulaies ur szinte rohanást tért vissza, hogy megnyugtassa a társaságot. Csak vaklárma volt!

- A szél a szikrákat az al-megye főnökség felé hajtotta ugyan - mondotta - de már a levegőben kihültek. Nincs már semmi veszedelem, a tüzet sikerült megfékezni.

- Hát azt tudják-e már, hogyan gyulladt ki a ház? - kérdezte Condamin-né.

Bourdeu ur azt bizonyította, hogy legelőbb a konyhából látott nagy füstfelhőket kitódulni. Maffre ur viszont azt állította, hogy a lángok az első emelet egyik szobájából törtek elő legelőbb. Az al-megye főnök hivatalos komolysággal csóválta a fejét, majd halk hangon így szólt:

- Én azt hiszem, hogy itt büntény esete forog fenn. A vizsgálatot már el is rendeltem.

Elmondotta azután, hogy szemtanuja volt, amint egy ember égő rőzsével gyújtotta meg a tüzet.

- Ugy van, én is láttam! - vágott közbe Aurélie Rastoil kisasszony. - Még pedig - Mouret volt!

Ez a kijelentés általános, nagy meglepetést keltett. Szinte hihetetlen. Mouret tehát megszökött volna az elmekórházból s fölgyújtotta volna saját házát? Mily szörnyű dráma! Most azután kérdésekkel ostromolták meg Aurélie-t. Elpirult, de édesanyja szigorúan nézett reá. Mégsem illik, hogy a leány éjszakánként az ablakból leselkedjék!

- Biztosítom önöket, hogy határozottan fölismertem Mouret urat - erősítette Aurélie. - Még nem aludtam s azért keltem föl, mert nagy világosságot láttam... Mouret a szó szoros értelmében táncolt a lángok közepette.

Most azután az al-megye főnök is nyilatkozott:

- A kisasszonynak tökéletesen igaza van!... Most már én is ráismerek erre a szerencsétlen emberre. Olyan ijesztő volt a külseje, hogy magam is zavarba jöttem, noha az arca nem volt ismeretlen előttem... Bocsánatukat kérem, de ez nagyon fontos adat! Mennem kell, hogy intézkedhessem.

Az al-megye főnök tehát megint csak távozott, mialatt a társaság erről a szörnyű esetről beszélgetett. Egy háziúr rágyujtsa a házat a lakóira! Bourdeu ur az elmekórházak ellen kelt ki hevesen; az ellenőrzés és a felügyeleti szolgálat ott éppenséggel nem megfelelő. A valóság pedig az volt, hogy Bourdeu ur attól félt, hogy ebben a tűzvészben elhamvadt az a megyefőnökség is, amit neki Faujas abbé megígért.

- Az örültek bosszuállók! - jegyezte meg csöndesen Condamin ur.

Ez a kifejezés mindenkit zavarba ejtett. A beszélgetés nyomban félbeszakadt. A hölgyeken gyöngé borzongás futott végig, az urak pedig különös pillantást váltottak egymással. Az égő ház most már sokkal érdekesebb lett, amióta tudta a társaság, hogy ki gyújtotta föl. A zsarát-nokra tapadó szemek kéjes félelemmel villantak össze, fölidézvén álmok képét annak a drámának, amely ott lezajlott.

- Ha Mouret apó is ott benn van: akkor öten vannak - jegyezte meg Condamin ur, akit azonban a hölgyek nyomban el is hallgattattak azzal, hogy Mouret valóban kegyetlen ember volt.

A tűzvész kitörése óta Paloque-ék az ebédlőjük ablakában könyököltek s onnan nézték a tüzet. Épp a gyalogjárón rögtönzött szalón fölött volt az ablakuk. Paloque-né lement s udvariasan följánlotta szíves vendégszeretetét Rastoil-éknak és a jelen volt egész társaságnak.

- A mi ablakunkból jól lehet látni mindent - mondotta.

Minthogy pedig a hölgyek szabadkoztak, megjegyezte:

- Bizony még meghülnek. Az éjszaka nagyon hűvös.

Condamin-né elmosolyodott s a kövezeten kinyújtotta kicsiny lábait, amelyek kacéran bujtak elő szoknyája alól.

- Oh, dehogy, mi nem fázunk! - felelte Condamin-né. - Mi több: a lábam szinte tüzel. Én itt nagyon jól érzem magam... Talán bizony ön fázik, kisasszony?

- Dehogy fázom, inkább melegem van - erősködött Aurélie. - Mintha nyári éjszaka volna. Elégge melegít ez a tűz.

Tehát mindenki azt állította, hogy jól érzi magát ott, ahol van. Ekkor azután Paloque-né is elhatározta, hogy ő is ott marad; leült egy zsöllyeszékbe. Maffre ur csak az imént távozott. Észrevette ugyanis, hogy két fia ott lebzsel a tömeg közt, még pedig Guillaume Pourquoier társaságában. Mind a hárman azonmód, nyakkendő nélkül futottak ide tüzet látni a bástya egyik hirhedt házából. Maffre ur, aki tisztán emlékezett arra, hogy mind a két fiát sajátkezűen zárta be a szobájukba, most azután egyszerűen a fülüknél fogva vitte haza a két jómadarat: Alphonse-t és Ambroise-t.

- Talán bizony már le is fekhethetnénk - jegyezte meg Bourdeu ur, aki mindinkább elkedvetlenedett.

A fáradhatatlan Péqueur des Saulaies ur ismét előkerült, aki - ellenére a nyakába szakadt sokféle gondnak - a hölgyekről mégsem feledkezett meg. Sietve ment Delangre ur elé, aki most jött vissza a Chevillattes-sikátor felől. Halk, fojtott hangon beszélgettek. A polgármester alighanem szörnyű dolgoknak lehetett szemtanuja. Arcát a tenyerébe rejtette, mintha szeme elől el akarná takarni azt a rettentő látványt, melynek emléke még most is üldözi. A hölgyek mindössze ezt a beszédtüredéket hallották meg:

- Elkéstünk! Szörnyű... iszonyatos!

De semmiféle kérdésre nem válaszolt.

- Faujas abbét csak Bourdeu és Delangre sajnálja - sugta Condamine ur Paloque-né fülébe.

- Közös ügyük volt vele - felelte nyugodtan Paloque-né. - De nini, itt jön Bourrette abbé... Ez csakugyan őszintén siratja.

Bourrette abbé, aki benn állott a láncban, forró könnyeket hullatott. A szegény ember vigasztalhatatlan volt. Még csak le sem akart ülni a zsöllyeszékbe, hanem állva maradt s zavaros szemmel bámulta, mint hamvasztja el a tűz az utolsó gerendákat. Surin abbét is látták, de legott el is tűnt, mihelyt egyik csoporttól a másikig való ödöngése közben a keringő hirekről értesült.

- Menjünk aludni! - ismételte Bourdeu. - Ostobaság lenne, ha a végét is kívárnánk.

Az egész társaság fölkelt. Abban állapotokba kerültek, hogy Rastoil ur, a felesége meg a leánya az éjszakát Paloque-éknál tölti. Condamine-né kezével végigsimította a szoknyáját, amely összegyűrődött egy kissé. Hátrább tolták a zsöllyeszékeket, egy darabig még állva maradtak, hogy jóéjszakát kívánjanak egymásnak. A vizipuska még mindig hörgött, a tűz egyre halaványodott s fekete füstgomoly szállt a magasba. Most már csak a tömeg halkabb topogása s egy tűzoltó baltacsapása volt hallható, aki egy gerendát bontott le.

- Elvégeztetett! - gondolta magában Macquart, aki el sem mozdult azóta a tulsó oldal gyalogjárójáról.

Egy darabig még ott maradt, hogy végighallgassa azokat a szavakat, amelyeket Condamine ur és Paloque-né váltott egymással.

- Hát biz' azt senki meg nem siratja, annyi bizonyos! - jegyezte meg a bíró felesége. - Legföljebb az az ostoba Bourrette. Szinte már türehetetlen volt, hiszen mindnyájan rabszolgái voltunk. És a püspök ur is örülhet ám most!... Plassans végre fölszabadult!

- Nos és Rougon-ék? - mondotta Condamine ur. - Azok örülhetnek ám csak igazán!

- Hitemre mondom, hogy azok valósággal a hetedik égben képzelik most magukat! Faujas abbé hódításainak hasznát ők fölözik le... Hej, de jól megfizették volna azt az embert, aki a viskó fölgyújtására vállalkozott volna!

Macquart elégedetlenül ballagott tovább. Az volt az érzése, hogy végre is őt csapták be. Rougon-ék öröme módfelett fölháborította. Rougon-ék gonosz emberek, akik mindig kétszínű játékot üznek, aminek a vége mindig az, hogy mindenkit becsapnak. Mikor az al-megye-főnökség terén áthaladt, megfogadta magában, hogy soha többé nem dolgozik ilyen hebe-hurgyán.

Mikor fölment abba a szobába, amelyben Marthe haldoklott, egy lépcsőfokon ülve, ott találta Rose-t, aki kékült-zöldült mérgében és dörmögött magában:

- Nem és nem!... Én ugyan be nem teszem a lábam abba a szobába! Nem akarok én ilyesmit látni. Hát csak haljon meg nélkülem! Pusztuljon el, mint a kutya! Én már nem szeretem többé, nem szeretek én már senkit... Engem küldenek el a kicsikéért, hadd nézze végig ő is! Én pedig

engedelmeskedtem. De nem is bocsátom meg magamnak, amíg csak élek!... Olyan fehér volt a lelkem, kis angyalom, akárcsak az inge. Nekem kellett idáig támogatni a szemináriumtól. Annyira sirt, hogy majd kiadta a lelkét utközben. Szánalom volt látni... Most azután itt van, csókolgathatja. Ludbőrös lesz a testem, ha rágondolok. Bár a nyakunkba szakadna ez az egész ház, legalább egyszerre vége lenne mindennek!... Bebukok majd valami oduba, ott élek egymagamban, hogy ne lássak senkit soha, soha! Hiszen ez az élet egyébre se való, mint hogy az ember végigsirja vagy végigmérgelődje.

Macquart belépett a szobába. Rougon-né letérdelt s a két kezébe temette az arcát. Serge ott állott az ágy előtt s a szeméből patakzott a könnye, amint kezével haldokló édesanyja fejét tartotta. Marthe még mindig nem nyerte vissza eszméletét. A tűzvész utolsó föllobbanó fénye pirosra festette a szobát.

Csuklás rázta meg Marthe testét, aki most csodálkozva pillantott föl, majd fölült az ágyban és széttekintett maga körül. Mikor a tűzvész pirosuló fényében Serge reverendáját megpillantotta: kimondhatatlan rémülettel kulcsolta össze kezeit s - meghalt.

(Vége)

JACQUES DAMOUR

**SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
AMBRUS ZOLTÁN**

**FRANCIA EREDETIBŐL FORDITOTTA
ÉBER LÁSZLÓ**

ELSŐ FEJEZET

Midőn Jacques Damour odalenn Numeában kinézett a végtelen tengerre, olykor mintha a maga történetét látta volna maga előtt, az ostrom nyomoruságát, a kommün dühét, majd azt a fordulatot, amely megtépázva és szinte agyonsanyargatva ily messzire elsodorta hazulról. Nem volt ez tiszta meglátás, kellemes vagy megható visszaemlékezés, hanem elhomályosult értelem tompa kérdése, amely magától visszatért a tények összeomlása közepette még kiemelkedő és felismerhető mozzanatokhoz.

Jacques huszonhatéves korában vette feleségül Féliciet, egy tizennyolcéves szép nagy leányt, egy La Villette-i gyümölcsárusnő unokahugát. Jacques, aki a gyümölcsárusnő által kiadott szobában lakott, fémmunkás volt és naponta tizenkét frankot is megkeresett; a leány eleinte varrónő volt, de minthogy azonnal fiuk született, éppen elég volt neki, hogy a kicsikét táplálja és gondoskodjék a háztartásról. Eugène pompásan felcseperedett. Kilenc év múlva leány következett és ez, névszerint Louise, soká oly csenevész volt, hogy sokat költöttek orvosokra és gyógyszerekre. Mégsem éltek boldogtalanul. Igaz, hogy Damour hétfőnként néha szünnapot csinált, de eszén maradt és lefeküdt, ha sokat ivott, másnap pedig, visszatérve a munkához, semmirekellőnek nevezte önmagát. Eugènet már tizenkétéves korában a satuhoz állították. A fiu alig tudott olvasni és írni, de már megkereste a maga kenyerét. Félicie, aki igen tiszta nő volt, ügyesen és okosan vezette a háztartást, talán kissé „kutyául”, ahogy az apa mondta, mert többször adott nekik főzeléket, mint hust, hogy baj esetére garasokat rakhasson félre. Ez volt legjobb korszakuk. Ménilmontantban, a Rue des Enviergesben, háromszobás lakásuk volt, az apa és anya szobája, Eugène szobája és az ebédlő, ahol a satukat is elhelyezték, nem szólva a konyháról és Louise kamrájáról. Lakásuk az udvar végében volt, egy kis épületben, de levegőjük mégis volt, mert ablakaik egy vállalkozó telkére néztek, ahova taligák reggeltől estig bontásból eredő törmelékeket és régi deszkákat raktak le.

A háboru kitörésekor Damourék tiz év óta laktak a Rue des Enviergesben. Félicie, ámbár már negyvenedik évéhez közeledett, fiatal maradt, csak kissé meghízott, de gömbölyű vállával és csipőivel a városrész szépasszonya volt. Jacques ellenben mintha kiszáradt volna és a nyolc év korkülönbség már öregnek mutatta felesége mellett. Louise, aki tul volt a veszélyen, de gyengécske maradt, leányos soványságával apjára ütött, míg Eugène, aki ekkor tizenkilenc éves volt, anyja magas termetét és széles vállát örökölte. Nagy egyetértésben éltek, kivéve néhány hétfőt, amikor az apa és fiu bormérésekben időzött. Félicie duzzogott, dühös volt az elköltött pénz miatt. Két-három alkalommal még veszekedtek is, de ez nem volt komoly dolog, hiszen csak a bor volt benne a hibás és az egész házban nem lakott rendesebb család. Jó példa gyanánt emlegették őket. Midőn a poroszok Páris felé közeledtek és megkezdődött a rettenetes munkaszünet, több mint ezer frankjuk volt a takarékpénztárban. Ez szép volt olyan munkásoktól, akik két gyermeket felneveltek.

Az ostrom két első hónapja nem is volt számukra nagyon nehéz. Az ebédlőben, ahol a satuk aludtak, még fehér kenyeret és hust ettek. Damourt meghatotta egy szomszédjuk, valami Berru nevű épületfestő nyomora és könyörületességből néha meghívta ebédre. A nagy darab ember azonban csakhamar este-reggel beállított. Mókás fickó volt, aki mindig megnevetetett másokat, úgyhogy végül is lefegyverezte Féliciet, aki nyugtalankodva és felháborodva látta ezt a nagy szájat, amely a legjobb falatokat kapta be. Este kártyáztak, elcsépték a poroszokat. Berru, a hazafi, arról beszélt, hogy aknákat, földalatti folyosókat és a környéken, elmegy az ellenség châtilloni és montretouti ütegei alá és a levegőbe röpíti őket. Majd a kormányt támadta, ezt a gyáva társaságot, amely ki akarta nyitni Páris kapuit Bismarck előtt, csak hogy visszahozzák V. Henriket. Csak vállvonogatva nézheti ezeknek az árulóknak a köztársaságát.

Igen, a köztársaság! És felkönyökölve az asztalra, kurta pipával szájában magyarázta Damournak a maga saját kormányát, amelyben mindenki testvér, mindenki szabad, mialatt igazság és egyenlőség uralkodik mindenütt, fenn is, lenn is.

- Mint kilencvenháromban, - jegyezte meg határozottan, de kevésbé tájékozottan.

Damour komoly maradt. Ő is köztársasági érzelmű volt, mert bölcsője óta azt hallotta maga körül, hogy valamikor a köztársaság lesz a munkás diadala, az egyetemes boldogság. De nem voltak megállapodott nézetei arról, mikép menjenek végbe a dolgok. Így hát figyelmesen hallgatta végig Berrut, úgy találta, hogy az igen jól okoskodik és hogy a köztársaság bizonyára úgy fog elkövetkezni, ahogy az mondta. Tűzbe jött, szilárdul hitte, hogy ha egész Páris, a férfiak, nők és gyermekek a *Marseillaise* hangjai mellett kivonultak volna Versaillesba, kiverték volna a poroszokat, kezet nyujtottak volna a vidéknek és megalapították volna azt a népkormányt, amely minden polgárnak járadékot biztosítana.

- Vigyázz, - ismételte Félicie bizalmatlanságtól eltelve - rossz vége lesz a te Berrudnek. Adj neki enni, ha kedved tartja, de hadd verjék be csak az ő fejét.

Félicie is a köztársaságot akarta. Negyvennyolcban apja barrikádon halt meg. Csakhogy ez az emlék, ahelyett, hogy feltűzelte volna, megfontoltta tette. A nép helyén tudná, - szokta mondani - hogyan kényszerítené igazságosságra a kormányt: igen jól viselné magát. Berru beszédei felháborították és megfélemlítették, mert úgy érezte, hogy nem tisztességesek. Láta, hogy Damour megváltozik, olyan modort vesz fel, olyan szavakat használ, amelyek éppen nem tetszettek neki. De még erősebben nyugtalanította az a sötéten izzó arckifejezés, amellyel fia Eugène hallgatta Berrut. Este, mikor Louise elaludt az asztalnál, Eugène keresztbefonta karjait, szó nélkül lassan megivott egy pohárka pálinkát és szemét a mázolóra szegezte, aki Párisból mindig árulásról szóló rendkívüli történeteket hozott haza: a bonapartisták a Montmartreről jeleket adtak a németeknek, vagy liszteszsákokat és löporoshordókat dobtak a Szajnába, hogy mielőbb át kelljen adniok a várost.

- Mesebeszéd! - szólt fiához Félicie, miután Berru rászánta magát a távozásra. - Ne végy ilyesmit a fejedbe! Hiszen tudod, hogy hazudik.

- Tudom, amit tudok, - felelt Eugène rettenetes kézmozdulattal.

December közepe táján Damourék megették megtakarított pénzüket. Minden órában hirül hozták a poroszok egy-egy vereségét vidéken, egy-egy győzelmes kirohanást, amely végül is fel fogja szabadítani Párist. Damourék eleinte nem is félték, szüntelen abban reménykedtek, hogy újból megkezdődik a munka. Félicie csodákat művelt, napról-napra éltek az ostromzár fekete kenyereiből, amelyet csak a kis Louise nem birt megemészteni. Ekkor Damour és Eugène végleg elvesztette a fejét, ahogy Félicie mondta. Reggeltől estig tétlenül, kizökkentek szokott életmódjukból, karjuk petyhüdt lett, mióta elhagyták a satut és örökös nyugtalanságban, véres rémképekkel teli képzelődésben éltek. Mindketten beálltak egy menetzászlóaljba, csakhogy az a zászlóalj, mint sok más, ki sem ment az erődítményeken túl és a legénység kártyázással töltötte idejét a kaszárnyában. Itt aztán Damour, korgó gyomorral, attól a tudattól összeszorult szívvvel, hogy otthon nyomor uralkodik, a különböző hírek hallatára arra a meggyőződésre jutott, hogy a kormány elhatározta a nép kipusztítását, csak hogy a köztársaság ura legyen. Berrunek igaza van: mindenki tudta, hogy V. Henrik Saint-Germainben tartózkodik, egy házban, amely fölött fehér zászló leng. Ennek azonban vége lesz. Egy szép reggel majd lepuskázzák a gazembereket, akik kiéheztetik a munkásokat és bombáztatják őket, egyszerűen csak azért, hogy helyet adjanak a nemeseknek és papoknak. Midőn Damour Eugène-nel hazatért, mindketten a külső örület lázában égtek és csak öldöklésről beszéltek a sápadt és néma Félicie előtt, aki a rossz táplálkozástól újra megbetegedett kis Louiset ápolta.

Végre az ostrom befejeződött, megkötötték a fegyverszünetet és a poroszok végigvonultak a Champs-Élysées-n. A Rue des Envierges-ben fehér kenyeret ettek, amelyet Félicie Saint-Denisből hozott. De komoran telt el az ebéd. Eugène, aki látni akarta a poroszokat, részleteket beszélt el, Damour pedig villájával hadonászva dühösen kiabálta, hogy le kellett volna fejezni minden tábornokot. Félicie megharagudott és kikapta kezéből a villát. Minthogy a munka még mindig nem kezdődött meg, a következő napokban Jacques elhatározta, hogy a maga számlájára dolgozik: volt néhány öntött darabja, gyertyatartók, amelyeket ki akart cizelálni, abban a reményben, hogy eladhatja őket. Eugène, aki nem találta helyét, egy óra múlva abbahagyta a munkát. Ami Berrut illeti, az a fegyverszünet óta eltűnt; kétségkívül bőségesebb asztalra talált. Egy reggel azonban feltűzelve állított be, elmondta a montmartrei-i ágyuk esetét. Mindenütt barrikádok emelkednek, végre elérkezik a nép diadala; Damourért jött, azt mondta, hogy minden jó polgárra szükség van. Nem törődve Félicie dult ábrázatával, Jacques ott-hagyta satuját. A kommün volt.

Lejátszódtak a márciusi, áprilisi és májusi napok. Ha Jacques Damour fáradt volt és felesége kérlelte, maradna otthon, így felelt:

- Hát a másfél frankom? Ki ad nekünk kenyeret?

Félicie lehajtotta fejét. Hogy megélhessenek, csak az apa másfél frankja és a fiu másfél frankja állt rendelkezésükre, a nemzetőrségnek az a zsoldja, amelyhez akkor még bor és sós-hus kiosztása járult. Damour egyébként meg volt győződve igazáról, úgy lőtt a versaillesiakra, ahogy a poroszokra lőtt volna, abban a hitben, hogy megmenti a köztársaságot és biztosítja a nép boldogságát. Az ostrom fáradalmai és nyomorusága után a polgárháború a zsarnokság rémképét idézte fel előtte, amely ellen névtelen hősként küzdött, elszánva rá, hogy meghal a szabadság védelmében. Nem hatolt bele a kommunista eszme elméleti szövevényébe. Az ő szemében a kommün egyszerűen a hirdetett aranykor volt, az egyetemes boldogság kezdete és még makacsabban hitte, hogy valahol, Saint-Germainben vagy Versaillesban király van, aki kész arra, hogy visszaállítsa az inkvizíciót és az urak jogait, ha beeresztik Párisba. Odahaza képtelen lett volna egy légynek ártani, míg az előőrsökön lelki-furdalás nélkül öldöste a csendőröket. Mikor hazatért, kimerülve, izzadtságtól és portól feketén, órákat töltött a kis Louise mellett és hallgatta lélekzetvételét. Félicie már nem is iparkodott visszatartani és az okos asszonyok higgadtságával várta a borzalmak végét.

Egyszer mégis megkockáztatta azt a megjegyzést, hogy Berru, az a nagy darab ember, akinek annyit jár a szája, nem bolond, hogy a puskatüznek kitegye magát. Elég ügyes volt hozzá, hogy jó helyet talált a hadbiztosságnál, ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy midőn tollakkal és paszományokkal ékesítve megjelent Damouréknál, fel ne tüzelje Jaquest, beszé-deivel, hogy agyon kell löni a minisztereket, a képviselőket, az egész pereputtyot, mihelyt Versaillesban elcsipik őket.

- Miért nem megy ő maga, ahelyett, hogy másokat küldene? - jegyezte meg Félicie.

Damour azonban így felelt:

- Hallgass. Kötelességemet teljesítettem. Annál rosszabb azokra nézve, akik nem teljesítik a magukét.

Egy reggel, április vége felé, hordágyon hozták haza Eugènet a Rue des Enviergesbe. Moulineauxnál mellen találta egy golyó. Mialatt felvitték a lépcsőn, meghalt. Midőn Damour este hazatért, szótlanul találta Féliciet fiuk holtteste mellett. Ez rettenetes csapás volt, az apa a földre vágódott és felesége hagyta, hogy zokogjon, a falnak támaszkodva. Nem mondott neki semmit, mert nem tudott mit mondani és ha megszólalt volna, odakiáltotta volna neki: „Ez a te bünöd!” Becsukta a kamra ajtaját, nem csapott lármát, nehogy Louiset megijessze. És utánanézett, nem kelti-e fel az apa zokogása a gyermeket. Midőn Jacques felemelkedett,

hosszan elnézte Eugène fényképét, amelyen a fiatalember mint nemzetőr vétette le magát. Tollat vett elő és ráírta a fényképre: „Megbosszullak”, alája nevét és a napot. Ettől megkönnyebbült. Másnap nagy vörös zászlókkal diszitett temetési kocsi vitte a Père-Lachaise temetőbe a holttestet, amelyet óriási tömeg követett. Az apa hajadonfőtt haladt és a zászlók, a véres bibor látása, amely még sötétebbnek tűntette fel a temetéskocsi fekete farészeit, ádáz gondolatokkal töltötte el szívét. Félicie a Rue de Enviergesben maradt Louise mellett. Damour már este visszatért az előőrsre csendőröket ölni.

Végre elérkeztek a májusi napok. A versaillesi hadsereg benn volt Párisban. Damour két napig nem ment haza, zászlóaljával a barrikádokat védelmezve tüzvészek közepette vonult vissza. A harmadik nap reggelén állított be a Rue des Enviergesbe, rongyosan, tántorogva és kábán, akár egy részeg. Félicie levetkőztette és nedves asztalkendővel megmosta kezeit, ekkor azonban egy szomszédasszony azt mondta, hogy a kommünárdok tartják még a Père-Lachaiset és a versaillesiak nem tudják, hogy emeljék ki őket onnan.

- Megyek, - szólt Damour elszántan.

Felöltözött, vette ruháját. A kommün utolsó védői azonban nem voltak a fensikon, a kopár terepen, ahol Eugène aludt. Jacques mintha azt remélte volna, hogy fia sirján öleti meg magát. Nem jutott el odáig. Lövedékek hullottak, kicsorbitották a nagy siremlékeket. A szilfák között, a napfényben fehérülő márványok közt néhány nemzetőr még lödözött a katonákra, akik piros nadrágjukban felfelé jöttek. És Damour épp jókor érkezett ahhoz, hogy elfogják. Harminchét társát agyonlőtték. Csoda, hogy ő megmenekült a rögtöni igazságszolgáltatástól. Talán azért kegyelmeztek neki, mert felesége az előbb mosta meg kezeit és ő nem lőtt. Egyébként kimerültsége kábaságában, a borzalmaktól letörve, sohasem emlékezett a napokra, amelyek most következtek. Határozottan lidércnyomás gyanánt maradt meg benne mindez: a sötét helyeken töltött órák, menetelések a vakító napfényben, kiabálás, ütlegek, bámsz tömegek, amelyek közt elhaladt. Midőn feleszmélt, Versaillesban volt mint fogoly.

Félicie, aki most is halvány és nyugodt volt, meglátogatta. Miután közölte vele, hogy Louise jobban van, szóltan maradtak, nem volt több mondanivalójuk. Távozóban az asszony, hogy bátorságot öntsön belé, megjegyezte, hogy foglalkoznak ügyével és majd kihuzzák innen. Damour megkérdezte:

- Hát Berru?

- Ó, - válaszolt Félicie - Berru biztonságban van... Három nappal a csapatok bevonulása előtt kereket oldott, még csak zaklatni sem fogják.

Egy hónap múlva Damour utnak indult Uj-Kaledonia felé. Egyszerű deportációra ítélték. Minthogy semmi rangja sem volt, a haditanács talán felmentette volna, ha ő nem vallja be nyugodtan, hogy az első naptól fogva lövöldözött. Utolsó találkozásukkor így szólt Félicie-hez:

- Visszatérek. Várj meg a kislánnyal.

Ezt a szót hallotta Damour a legtisztábban zavaros emlékei közül, midőn nehéz fejjel kibámult a végtelen tengerre. Néha ott lepte meg az éj. A távolban egy világos folt, olyan mint egy hajó barázdája, még soká megmaradt és megszakította a leboruló sötétséget és ő úgy érezte, mintha fel kellene állnia, hogy a hullámokon járjon és elmenjen azon a fehér uton, hiszen megígérte, hogy visszatér.

MÁSODIK FEJEZET

Numeában Damour jól viselte magát. Munkát talált, reményt nyújtottak neki a kegyelemre. Igen szelid ember volt, szeretett a gyermekekkel játszani. Nem foglalkozott többé politikával, keveset érintkezett társaival, magányosan élt; legfeljebb azt vethették szemére, hogy nagyritkán iszik, de részegségében is jó fiú volt, aki forró könnyeket sirt és magától lefeküdt. Megkegyelmezése tehát bizonyosnak látszott, ekkor azonban egyszerre eltűnt. Bámulva értesültek róla, hogy négy társával megszökött. Két év óta több levelet kapott Félicietől, eleinte rendszeresen, utóbb ritkábban és szabálytalan időközökben. Ő elég gyakran irt. Három hónap múlt el hírek nélkül. Ekkor kétségbeesés szállta meg a kegyelemre nézve, amelyre talán még további két évig kellene várakoznia és ama lázas órák egyikében, amelyeket másnap megbánunk, mindent megkockáztatott. Egy hét múlva tengerparton, néhány mérföldnyi távolságban szétzuzott csónakot találtak három szökevény meztelen és már feloszlóban lévő hullájával. Ezek egyikében tanuk felismerték Damourt. Ugyanolyan termete és szakálla volt. Felületes vizsgálat után eleget tettek a formaságoknak és kiállították a halotti bizonyítványt, majd elküldték Franciaországba az özvegy kívánságára, akit a hatóságok értesítettek. Az egész sajtó foglalkozott az esettel, a szökésnek és tragikus befejezésének igen drámai elbeszélése utat talált az egész világ ujságjaiba.

Pedig Damour élt. Összetévesztették egyik társával és ez annál meglepőbb volt, mert a két férfi nem is hasonlított egymáshoz. Egyszerűen csak mindketten hosszú szakállt viseltek. Damour és a negyedik szökevény, aki csodaképpen életben maradt, azonnal elvált, mihelyt angol területre értek; sohasem látták egymást viszont és amaz kétségkívül elpusztult a sárgalázban, amely magát Damourt is majdnem elragadta. Az volt az első gondolata, hogy Féliciet levél útján értesíti. Kezébe akadt azonban egy ujság, amelyben szökésének elbeszélését és halálának hírét találta. Ettől a pillanattól kezdve oktalanságnak tartotta volna levelet írni, melyet elfoghatnak, elolvashatnak és így kitudhatják az igazat. Nem helyesebb, ha mindenkire nézve halott marad? Senkisé fog többé miatta nyugtalankodni és így szabadon visszatérhet Franciaországba, ahol majd megvárja az amnesztiát, hogy elismertesse magát. Ekkor tartotta a sárgaláz egy rettenetes rohama egy félreeső kórházban heteken át lekötve.

Midőn Damour lábbadozni kezdett, leküzdhetetlen lustaságot érzett. Még több hónapon át igen gyenge maradt, nem volt akarata. A láz mintegy kiölte belőle minden régi vágyát. Semmit sem kívánt, azt kérdezte magában, mire lenne jó. Félicie és Louise képei elmosódtak. Ugyan még mindig látta őket, de igen távol, ködbe burkolva, úgyhogy néha alig ismert reájuk. Kétségkívül mihelyt erőhöz jut, elutazik hozzájuk. Majd midőn végre talpra állt, egy másik terv foglalta le teljesen. Arról ábrándozott, hogy mielőtt felkeresné feleségét és leányát, vagyont szerez. Mit is csinálna Párisban? éhen veszne, kénytelen lenne visszatérni satujához és talán nem is találna többé munkát, mert úgy érezte, hogy szörnyen megvénült. Ellenkezőleg, ha átmenne Amerikába, néhány hónap alatt összeszedhetne vagy százezer frankot. Ennél a szerény összegnél állapotodott meg ama milliókról szóló csodálatos történetek közepe, amelyekkel telebeszélték a fejét. Egy aranybányában, amelyet megneveztek előtte, mindenki, még a legszegényebb földmunkások is hat hónap múlva hintón járnak. És máris elrendezte életét: a százezer frankjával visszatér Franciaországba, házacska vásárol Vincennes környékén és ott él három-négyezer frank évi jövedelemből, Félicie és Louise közt, elfeledve, boldogan, megszabadulva a politikától. Egy hónap múlva Damour Amerikában volt.

Ekkor zürzavaros élet következett, amely találmokra a különös, de egyuttal köznapi kalandok egész sorába sodorta. Megismerkedett mindenfajta nyomorral, belekóstolt mindenfajta szerencsébe. Háromszor is azt hitte, hogy együtt van a százezer frankja, de minden elolvadt az

ujjai között, meglopták és végső erőfeszítésében maga vesztette el mindenét. Végeredményben sokat szenvedett, dolgozott és egy inge sem maradt. Miután bejárta a világnak mind a négy sarkát, az események Angliába sodorták. Innen Brüsszelbe vetődött, magának Franciaországnak határára. Csakhogy már nem is gondolt a hazatérésre. Mihelyt Amerikába érkezett, irt Félicienek. Három levele válasz nélkül maradt, feltevésekre volt utalva: vagy elfogták leveleit, vagy felesége meghalt, vagy ő maga is elhagyta Párist. Egy év múlva újabb hasztalan kísérletet tett. Hogy ne szolgáltatssa ki magát, ha felbontanák leveleit, álnév alatt irt és valami koholt ügyről beszélt Félicienek, arra számítva, hogy ő majd ráismer irására és megérti a dolgot. Ez a hosszú hallgatás mintegy elaltatta emlékeit. Ő meghalt, senkije sem volt a világon, misem volt már fontos. Majdnem egy évig szénbányában dolgozott, a föld alatt, nem látta többé a napot, tökéletesen elnyomva, csak evett és aludt, anélkül, hogy még egyebet is kívánna azon túl.

Egy este azt hallotta a kocsmában, hogy megszavazták az amnesztiát és a kommünárdok mind haza térnek. Ez felébresztette. Lökést érez, maga is haza akart menni a többiekkel, hogy viszontláss a Párisban az utcát, amelyben lakott. Eleinte tisztán ösztönszerű megmozdulás volt ez. Majd a vasuti kocsiban, mely hazafelé vitte, dolgozni kezdett a feje, elgondolta, hogy most újra elfoglalhatja helyét a napon, ha sikerül felfedeznie Féliciet és Louiset. Remények ébredtek szívében, hiszen szabad, nyíltan keresheti őket és végül is azt hitte, hogy szép csendesesen találja majd őket a Rue des Enviergesi lakásukban, terített asztallal, mintha vártak volna reá. Minden magyarázatot nyer, valami egyszerű félreértés volt az egész. Elmegy az előljáróságra, megnevezi magát és a család előlről kezdi egykori életét.

Párisban zajongó tömeggel volt teli az Északi pályaudvar. Örjögő lelkesedéssel éljeneztek, mihelyt az utasok megjelentek, kalapokat lengettek, egy nevet ordítottak. Damour szinte megijedt, nem értette a dolgot, azt képzelte, hogy csak azért jött ide ez a sok nép, hogy őt lehurrogják. Majd ráismert a tömeg által ünnepezt névre, a kommün egyik tagjának nevére, aki véletlenül ugyanazon a vonaton utazott és akit számkivetéséből való visszatérésekor üdvözölt a nép. Damour látta arra menni, erősen meghizva, nedves szemmel, mosolyogva, megatva e fogadtatástól. Midőn a hős fiakerbe szállt, a tömeg arról beszélt, hogy kifogja a lovat. Tolongtak, az emberi áradat beözönlött a Rue Lafayette-be és a fejek tengere fölött még soká látható volt a lassan haladó fiaker, mint egy diadalkocsi. És Damour, akit ide-oda lökdöstek, taszigáltak, csak nagynehezen juthatott ki a külső boulevardokra. Senki sem ügylet reá. Minden szenvedése, Versailles, a tengeri ut eszébe jutott és keserűség töltötte el.

A külső boulevardokon azonban elérzékenyülés vett rajta erőt. Mindent elfelejtett, úgy tetszett neki, mintha munkát adott volna le Párisban és most csendesesen visszatérne a Rue des Enviergesbe. Életének tiz esztendeje oly sűrűn és kuszáltan sűrűsödött benne, hogy úgy érezte, mintha nem volnának egyebek maga mögött a járda egyszerű meghosszabbodásánál. Mégis némi csodálkozással látta az egykori szokásokat, amelyek közé oly könnyen tért vissza. A külső boulevardok szélesebbek lehettek; megállt, hogy elolvassa a cégtáblákat, meglepődve, hogy itt látja őket. Nem egyszerű öröm volt az, hogy újra ráléphet a föld e megsíratott darabkájára, hanem vegyüléke a románcszerű érzelműséggel áthatott gyengédségnek és valami tompa nyugalanságnak, az ismeretlentől való nyugalanságnak, ez ismert régi dolgok láttára, amelyeket itt talált. Nyugalansága még fokozódott, midőn a Rue des Envierges-hez közeledett. Elnyedni érezte magát, szeretett volna nem menni tovább, mintha katasztrófa várna reá. Minek visszatérni? mit fog itt csinálni?

Végül a Rue des Enviergesben háromszor elment a ház előtt, anélkül, hogy be tudott volna menni. A szemközti szenesbolt eltűnt, most gyümölcsárusnő üzlete volt helyén és az annak ajtajában álló asszony oly elégtelnek látszott, oly öntudattal otthon érezte magát, hogy Damour nem mert hozzá fordulni, mint előbb akarta. Inkább mindent megkockáztatott és

egyenesen a házmester fülkéje felé tartott. Hányszor fordult így balra a kapubejárat végében és kopogtatott be!

- Itt lakik Damourné?

- Nem ismerem... Nem lakik nálunk.

Jacques mozdulatlanul állva maradt. Az egykori természetes házmesterné helyett kis száraz, zsémbes asszony állt előtte és gyanakvóan nézett reá. Damour újra megszólalt:

- Most tíz éve Damourné az udvar végében lakott.

- Tíz éve! - kiáltott a házmesterné. - Sok víz folyt le azóta a Szajrán!... Csak január óta vagyunk itt.

- Damourné talán hátrahagyta címét.

- Nem. Nem ismerem.

És mivel Damour nem tágitott, az asszony megharagudott és megfenyegette, hogy előhijja férjét.

- Eh, meddig akar még itt szimatolni!... Vannak emberek, akik belopóznak...

Damour elpirult és hebegve odébb állt szégyenkezve kirojtosodott nadrágja és piszkos régi zubbonya miatt. A járdán lehorgasztott fejjel ment tovább, majd visszatért, mert nem bírta rászánni magát, hogy így távozzék. Olyan szívtépő volt ez, mint egy örökös elválás. Talán csak megszánnák és adnak neki némi felvilágosítást. És felnézett, az ablakokat vizsgálta, a boltokat fürkészte, hogy ráismerjen egykori lakóhelyére. Ezekben a szegény házakban, amelyekben oly sűrűn hullnak a felmondások, mint a jégeső, tíz esztendő elég volt ahhoz, hogy majdnem mind a lakót kicserélje. Egyébként még maradt benne némi szégyennel vegyes óvatosság, az ijedt vadság egy neme, amely megremegtette arra a gondolatra, hogy ráismerhetnek. Midőn visszatért az utcára, végre ismerős arcokat pillantott meg, a trafikosnét, egy fűszerest, egy mosónőt, a péknét, akinél valamikor vásároltak. Ekkor egy negyedóraig tétovázott, sétált a boltok előtt, tanakodva magában, melyikbe merjen belépni és annyira szenvedett a belső küzdelemtől, hogy verejték ütött ki rajta. Dobogó szívvel döntött a pékné, egy álmos, mindig fehér asszony mellett, mintha egy zsák lisztből bujt volna ki. Az asszony ránézett, de meg sem moccant. Nyilván nem ismert reá, leburnult bőrével, az erős napfénytől lesült kopasz fejével, hosszú, kemény szakállával, amely félig ellepte arcát. Ez némi bátorságot öntött belé és midőn kifizetett egy sou ára kenyeret, meg merte kérdezni:

- Nincsen vevői közt egy asszony, akinek leánykája van?... Damourné?

A pékné elgondolkozott, majd lágy hangján így szólt:

- Ó igen, valamikor, lehetséges... De az régen volt. Már nem is tudom... Olyan sok emberrel van dolgunk!

Be kellett érnie ezzel a válasszal. A következő napokon visszatért és felbátorodva kikérdezte az embereket, de mindenütt ugyanazzal a közönnyel, ugyanazzal a feledéssel, olyan ellenmondó értesülésekkel találkozott, amelyek még inkább megzavarták. Végeredményben bizonyosnak látszott, hogy Félicie körülbelül két évvel az ő numeai utazása után hagyta el a városrészt, ugyanakkor, amikor ő megszökött. De senki sem tudta a címét; némelyek Gros-Gaillouról, mások Bercyról beszéltek. Már nem is emlékeztek a kis Louise-ra. Ez volt a vég, egy este leült a külső boulevard egyik padjára és sirni kezdett, azt mondta magában, hogy nem kutat tovább. Mi lesz vele? Páris üresnek látszott. Néhány garasa, mely lehetővé tette, hogy visszatérjen Franciaországba, fogytán volt. Egy darabig elhatározta, hogy visszatér Belgiumba a szénbányába, ahol oly sötét van és ahol egyetlen emlék nélkül élt, boldogan mint egy állat,

elnyomva a föld álmától. Mégis maradt, nyomorúságában, éhezve, anélkül, hogy munkát szerezhetett volna magának. Mindenütt visszautasították, tulöregeknek találták. Csak ötvenöt-éves volt, de hetven évesnek nézték, annyira megviselte a tizévi szenvedés. Ugy kóborolt, mint egy farkas, felkereste a kömmün által felégett műemlékek építkezéseit, olyan munkákat keresett, aminőket gyermekekre és rokkantakra szoktak bízni. Egy kőfaragó, aki a városházán dolgozott, megígérte neki, hogy megszerzi számára szerszámaik őrzését, de az ígéret megvalósítása késett és ő már-már éhen veszett.

Egy napon a Notre-Dame hidon ama szegény emberek szédülésével nézte a víz folyását, akiket vonz az öngyilkosság, majd hirtelen visszahuzódott a karfától és ezzel a mozdulatával majdnem feldöntött egy arramenőt, fehér zubbonyos nagy fickót, aki rátámadt.

- Átkozott barom!

Damour azonban tágranyilt szemmel mereven bámult reá.

- Berru! - kiáltotta végül.

Csakugyan Berru volt, Berru, aki csak előnyére változott, viruló arccal, fiatalosan. Hazatérése óta Damour gyakran gondolt reá, de ugyan hol találja meg pajtását, aki kéthetenként költözött? A festő is kidüllesztette szemét és midőn amaz remegő hangon megnevezte magát, nem akarta elhinni.

- Lehetetlen! micsoda tréfa!

Végül mégis kezdett ráismerni, olyan felkiáltásokkal, amelyek már-már csödületet idéztek elő a járdán.

- De hiszen meghaltál!... No hallod, ezt igazán nem vártam! Nem lehet így fittyet hányni a világnak... Lássuk csak, hát csakugyan igaz, hogy élsz?

Damour halkan beszélt, kérte, hogy hallgasson. Berru, aki alapjában igen mulatságosnak tartotta ezt, végül karonfogta és elvitte a Rue Saint-Martin egyik bormérésébe. És elhalmozta kérdésekkel, mindent tudni akart.

- Majd rákerül a sor, - mondta Damour, miután az asztalhoz letelepedtek. - Először is mi van a feleségeddel?

Berru ámultan nézett reá.

- Hogyan, a feleségeddel?

- Igen, hol van ő? Nem tudod a címét?

A festő ámulata fokozódott. Lassan így szólt:

- Hogyne, tudom a címét... De te nem tudod a történeteket?

- Miféle történeteket?

Ekkor Berruból kitört:

- No, ez már igazán sikerült! Ugyan, te nem tudsz semmit?... Hiszen a feleséged újra férjhez ment, öregem!

Damour a kezében tartott poharat letette az asztalra és oly reszketés fogta el, hogy a bor lecsorgott ujjai között. Zubbonyába törölte őket és tompa hangon ismételte:

- Mit mondasz? újra férjhez ment, újra férjhez ment... Bizonyos?

- Ugyan! te meghaltál, ő újra férjhez ment, ebben nincs semmi csodálatos... Csak éppen furi, mert ime, most feltámadtál.

És mialatt a szegény ember sápadtan, remegő ajkakkal ült ott, a festő elmondta neki a részleteket. Félicie most igen boldog. Feleségül ment egy mészároshoz Batignolles-ban, a Rue des Moines-ban, egy özvegy emberhez, akinek ügyeit ügyesen vezette. Sagnard, ez volt a mészáros neve, hatvan éves, de kitűnő karban levő kövér ember. A Rue Nollet sarkán levő mészárszékek, amely a legforgalmasabbak egyike az egész városrészben, vörösre festett rácsai vannak és a cégtábla két sarkát egy-egy aranyozott ökörfej disziti.

- No mit fogsz csinálni? - kérdezte Berru minden részlet után.

A szerencsétlen, akit elkápráztatott a bolt leírása, tétova kézmozdulattal válaszolt. Majd meglátja.

- Hát Louise? - kérdezte hirtelen.

- A kisleány? igazán nem tudom... Alighanem elhelyezték valahol, hogy megszabaduljanak tőle, mert nem láttam velük... Igaz, legalább gyermekedet visszaadhatnák, ha már nem csinálnak vele semmit. Csakhogy mit kezdenél vele, a huszéves leányzóval, hiszen nem úgy festesz, mintha fényesen menne a sorod? Nem akarlak megsérteni, de azt mondhatná az ember, hogy két garast adna neked az utcán.

Damour szótlanul horgasztotta le fejét, nem tudott mit mondani. Berru még egy liter bort rendelt és vigasztalni akarta.

- Lássuk csak, mi az ördög! ha már életben vagy, vigadj egy kicsit. Nincs minden elveszve, majd rendbe jön a dolog... Mit fogsz csinálni?

És a két férfi végeérhetetlen vitába merült, amelyben ugyanazok az érvek szüntelen visszatértek. A festő azonban nem mondta el, hogy azonnal Damour deportálása után össze akart állni Félicievel, akinek gömbölyű válla meghódította. És titkon még most is neheztelt reá, amiért - kétségkívül vagyona miatt - Sagnard mészároszt részesítette előnyben. Midőn a harmadik liter bort itták, felkiáltott:

- Én a te helyedben elmennék hozzájuk, ott letelepednék és kitenném Sagnard-t az ajtón, ha bosszantana... Utóvégre is te vagy ur. A törvény melletted van.

Damour lassanként becsipett és a bor lángba borította halvány arcát. Folyton azt ismételte, hogy majd meglátja. De Berru egyre ösztökélte, megveregette vállát, azt kérdezte tőle, férfi-e. Hogyne volna férfi és mennyire szerette azt az asszonyt! Még most is annyira szereti, hogy képes volna felgyújtani Párist, csak hogy visszakapja őt. Nos, hát akkor mire vár? Hiszen az asszony az övé, éppen csak vissza kell vennie. A két férfi, most már nagyon ittasan, agyonbeszélte egymást.

- Oda megyek! - mondta hirtelen Damour, nagynehezen felemelkedve.

- Ez már teszi! Nagy gyávaság lett volna! - kiáltott Berru. - Veled megyek.

És elindultak Batignolles felé.

HARMADIK FEJEZET

A Rue des Moines és a Rue Nollet sarkán a mészárszék gazdagon hatott vörös rácsaival és aranyozott ökörfejeivel. Fehér kendőkön nagy darab husok lógtak, üröszeletek pedig, amelyek csipkészszerű papírzacskókból kandikáltak ki, füzéreként voltak elrendezve. Temérdek hus volt felhalmozva a márványasztalokon, levágott és letisztított darabok, rózsaszínű borjúhús, biborpiros birkahús, skarlátvörös marhahús, márványszerű zsírtömegek közepette. Ragyogtak a rézmedencék, a mérleg serpenyői, a fogas horgai. Bőség, túláradó egészség uralkodott a márványpadlós, kitárt ajtaju világos boltban, a friss hus jó illata, amely mintha pirosságot varázsolt volna az egész háznép arcára.

A háttérben, az utcáról behatoló fény teljes világosságában Félicie magas pénztárban ült, amelyben üvegtáblák védték meg a léghezattól. Odabenn, a vidám visszfények közepette, a mészárszék rózsaszínű világosságában, igen üdén hatott, ama nők telt és érett üdeségével, akik túl vannak negyvenedik évükön. A takaros mészárosné, sima bőrével, fekete hajával és fehér nyakával, a jó üzletasszony mosolygó és szorgoskodó komolyságával ült ott és egyik kezében tollat tartva, másik kezével belenyulva a pénztárba a cég tisztességét és virágzását képviselte. Segédek vágták, kimérték a húst, számokat kiáltottak, a vevők elvonultak a pénztár előtt és ő, miközben átvette tőlük a pénzt, szeretetreméltó hangon beszélt meg velük a városrész ujságait. Éppen egy beteges arcú asszonyka fizetett ki két kotletet, amelyeket szomorúan nézett.

- Tizenöt sou, ugy-e? - mondta Félicie. - Hát nincs jobban, Verniérné?

- Nem, nem vagyok jobban, mindig bajom van a gyomrommal. Mindent kiadok, amit magamhoz veszek. Most meg az orvos azt mondja, hogy husra van szükségem, de oly drága!... Hallotta, hogy a szénkereskedő meghalt?

- Lehetetlen!

- Neki nem a gyomrával volt baja, hanem a hasával... Két kotlett tizenöt sou! Még a szárnyas is kevésbé drága!

- Nos, ez nem a mi hibánk, Verniérné. Magunk is alig tudjuk, hogy jöjjünk ki vele... Mi az, Charles?

Miközben beszélgetett és pénzt visszaadott, szemmel tartotta a boltot és észrevette, hogy az egyik segéd nem hallotta meg, úgyhogy még egyszer, hangosabban megkérdezte:

- Charles, mit akarnak?

De nem várta meg a választ. Ráismert a belépő két ember egyikére, arra, aki elől ment.

- Maga az, Berru ur!

Látszott, hogy éppen nem örül neki, kissé megvető kifejezéssel biggyesztette le ajkát. A Rue Saint-Martinból Batignollesba jövet a két férfi többször megpihent a bormérésekben, mert az ut hosszú volt és az ő torkuk kiszáradt a hangos beszédben, örökös vitatkozásban. Látszott, hogy borközi állapotban vannak. Damourt szíven találta, midőn a szemközti járdán Berru hirtelen mozdulattal megmutatta neki a pénztár tükreiben oly szépnek és fiatalnak látszó Féliciet és így szólt: „Látod, ott van!” Ez lehetetlen, csak Louise lehet, aki ennyire hasonlít anyjához, mert hiszen Félicie feltétlenül öregebb. És ez az egész dus mészárszék, a véres husok, a ragyogó rézedények, ez a jól öltözött polgári külsejű asszony, aki egy halom pénzben tartotta kezét, elvették hangját és merészségét és valóságos félelmet keltettek benne. Szeretett volna hanyatthomlok elszaladni, szégyen szállta meg, elsápadt arra a gondolatra, hogy oda

belépjen. Soha sem egyezne bele ez a hölgy, hogy visszavegye őt a sanyaru képével, nagy szakállával és piszkos zubbonyával. Sarkon fordult és tovább akart menni a Rue des Moines-ban, hogy még csak észre se vegyék, de Berru visszatartotta:

- Mennydörgős mennykő! Hát nincs vér az ereidben?... No, én a te helyedben ugyancsak megtáncoltatnám a burzsujokat! És nem mennék el osztzkodás nélkül; igen, az ürücomboknak és mindennek a fele... Csak előre, te ázott tyuk!

És rákényszerítette Damourt, hogy átmenjen az utcán. Majd miután megkérdezte az egyik segédet, itthon van-e Sagnard ur és megtudta, hogy a mészáros a vágóhídon van, ő lépett be elsőnek, hogy élükre állítsa a dolgokat. Damour szorongva, együgyű arccal követte.

- Mivel szolgálhatok Berru ur? - kérdezte Félicie kevésbé előzékeny hangon.

- Nem nekem, - válaszolt a festő - hanem ennek a pajtásomnak van valami mondanivalója.

Félrehúzódott és most Damour szemtől szemben találta magát Félicievel. Az asszony ránézett, ő iszonyu zavarban, valóságos kinszenvedésben lesütötte szemét. Félicie arca eleinte undortól fintorodott el, nyugodt és boldog arca irtózatot árult el e nyomorult vén korhely láttára, akin megérezte a szegénység. De még mindig nézte és hirtelen, anélkül, hogy egy szót váltott volna vele, elfehéredett, elfojtott egy sikolyt és kiejtette a kezében tartott pénzt, amelynek tiszta csengése hallatszott a fiókban.

- Mi az? - Csak nem beteg? - kérdezte Verniérné, aki kíváncsiságból ottmaradt.

Félicie olyan mozdulatot tett kezével, mintha mindenkit el akarna távolítani. Nem birt beszélni. Nagynehezen felállt és a mészárszék mögött levő ebédlő felé ment. Utána eltűnt a két férfi is, anélkül, hogy felszólította volna őket, Berru vigyorogva, Damour a fűrészporral borított padlóra szegezett szemmel, mintha attól félt volna, hogy elesik.

- No ez mégis csak furcsa! - suttogta Verniérné, midőn magára maradt a segédekkel.

Ezek abbahagyták a vágást és mérést és meglepődött pillantásokat váltottak egymással. De nem akarták magukat kompromittálni és közönyös arccal folytatták munkájukat, anélkül, hogy válaszoltak volna Verniérnének, aki a kezében tartott két kotlettel távozott és mogorva arccal tanulmányozta azokat.

Az ebédlőben Félicie nyilván még nem találta magát elég egyedül. Kinyitott egy második ajtót és hálósobájába bocsátotta be a két férfit. Nagyon rendes, elzárt, csendes szoba volt ez, fehér függönyökkel az ágyon és ablakon, aranyozott órával, mahagóni butorokkal, amelyek egyetlen porszem híján ragyogtak. Félicie kék ripsz karosszékbe roskadt és ezeket a szavakat ismételte:

- Maga az... maga az...

Damour nem talált szavakat. A szobát szemlélte és nem mert leülni, mert a székek tulszépek voltak neki. Most is Berru kezdett rá.

- Igen, két hét óta keresi magát... Most találkozott velem és én elhoztam ide.

Majd mintha szükségét érezte volna, hogy mentegődzék, így folytatta:

- Ugy-e belátja, hogy nem cselekedhettem másképp. Ő régi pajtásom és megfájdult a szívem, mikor ilyen állapotban láttam a sárban.

Félicie kissé összeszedte magát. Ő volt az okosabb és erősebb is. Mihelyt beszélni birt, ki akart kerülni e türhetetlen helyzetből és megkezdte a rettenetes kimagyarázkodást.

- Lássuk csak, Jacques, mit kívánsz tőlem?

Damour nem felelt.

- Igen, - folytatta Félicie - újra férjhez mentem. De ez nem az én hibám, hiszen tudod. Halottnak hittelek és te mitsem tettél, hogy kiragadj e tévedésből.

Végre Damour is megszólalt.

- De igen, irtam neked.

- Esküszöm, hogy nem kaptam meg leveleidet. Ismersz, tudod, hogy sohasem hazudtam... És nézd csak, itt az okmány a fiókomban.

Kinyitott egy íróasztalt, lázasan kivett belőle egy írást és átadta Damournak, aki kába arc-kifejezéssel kezdte olvasni. Halotti bizonyítványa volt. Majd Félicie így folytatta:

- Nos, egészen el voltam hagyatva és engedtem egy ember ajánlatának, aki ki akart emelni nyomoromból és bajaimból... Ez az egész hibám. Engedtem annak a kísértésnek, hogy boldog legyek. Ugy-e, ez nem bűn?

Jacques lehorgasztott fejjel hallgatta, alázatosabb és zavartabb volt, mint maga az asszony. Végül felnézett és megkérdezte:

- Hát a leányom?

Félicie újra remegni kezdett. Hebegve mondta:

- Leányod?... Nem tudom, már nincs nálam.

- Hogy-hogy?

- Igen, nagynénémnél helyeztem el... Megszökött, rossz utra tért.

Damour egy darabig szótlan maradt, olyan nyugodt arccal, mintha nem értette volna meg. Majd hirtelen ő, aki annyira elfogódott, öklével a fiókos szekrényre ütött, oly erővel, hogy a márványlapon álló, kagylókkal diszitett doboz táncolni kezdett. De nem jutott szóhoz, mert egy hatéves fiucska és egy négyéves kisleány kinyitotta az ajtót és az öröm kitörésével Félicie nyakába ugrott.

- Jónapot, anyuka, a kertben voltunk, amott, az utca végében... Françoise azt mondta, hogy haza kell jönnünk... Ó, ha tudnád, homok van ott és csirkék vannak a vízben...

- Jól van, hagyjatok, - mondta az anya nyersen.

Majd behitta a pesztonkát:

- Françoise, vigye ki őket... Ostobaság ilyenkor jönni haza.

A gyermekek elszontyolodva távoztak, a pesztonka pedig, akit sértett urnője hangja, megharagudott és mindkettőt előre tuszkolta. Féliciet örült félelem szállta meg, hogy Jacques ellophatja a kicsinyeket; vállára vethetné őket és elszaladhatna velük. Berru, akit senki sem szólított fel arra, hogy leüljön, nyugodtan elterült a második karosszékből, miután barátja fülébe sugta:

- A kis Sagnardok... Ugy nőnek, mint a sás!

Midőn becsukódott az ajtó, Damour újra ráütött öklével a fiókos szekrényre és felkiáltott:

- Ez nem minden, a leányomat akarom, és azért jöttem, hogy visszavegyelek.

Félicie egészen megdermedt.

- Ül le és beszéljessünk, - mondta. - Az nem segít, ha lármát csapsz... Hát értem jöttél?

- Igen, velem jössz, még pedig mindjárt... Én vagyok a férjed, az egyedüli igazi férjed. Ó, tudom a jussomat... Ugy-e Berru, hogy ez a jussom?... Gyerünk, tégy sapkát a fejedre, legyen eszed, ha nem akarsz, hogy mindenki megtudja dolgunkat.

Félicie ránézett és dult arca akarata ellenére elárulta, hogy már nem szereti, hogy már fél és undorodik tőle rettentő, nyomoruságos vénségében. Ugyan! Ő, a fehér, jól táplált hölgy, aki most már hozzászokott a polgári jóléthez, előlről kezdené egykori nehéz és szegény életét ennek a férfinak társaságában, aki olyan mint egy kísértet!

- Te elutasítasz! - folytatta Damour, aki olvasott az asszony arcából. - Ó, értelek, megszoktad, hogy a dámát adjad a pénztárban, nekem pedig nincs sem szép boltom, sem pénzzel telt fiókom, amelyben kedvedre kotorászhatasz... Meg azután itt vannak a gyerekek, akiket az előbb láttam és akikre nyilván jobban vigyázol, mint Louise-ra! Aki elvesztette a leányt, az fütyül az apára!... De nem törődöm mindezzel. Azt akarom, hogy velem jöjj és jönni fogsz, különben elmegyek a rendőrségre, hogy csendőrökkel hozzanak vissza hozzám... Ez az én jussom, ugy-e Berru.

A festő fejével helyeselt. Nagyon mulattatta ez a jelenet. Mégis, amikor azt látta, hogy Damour dühöng és saját szavaitól megmámorosodik, Félicie pedig ereje fogytán már-már zokogni kezd, szép szerep eljátszására érezte magát hivatva. Okoskodó hangon szólt közbe:

- Igen, igen, ez a jussod, de meg kell nézni, meg kell fontolni a dolgot... Én mindig rendesen viselkedtem... Döntés előtt helyénvaló lenne Sagnard urral beszélni, de mivel ő nincs itt...

Félbeszakította magát, majd megváltozott, színlelt megindulástól remegő hangon így szólt:

- Csakhogy pajtásomnak sietős a dolog. Nehéz az ő helyzetében várni... Ó, asszonyom, ha tudná, mennyit szenvedett! Most pedig nincs egy fityingje sem, éhen pusztul, mindenünnen elutasítják... Mikor az imént találkoztam vele, tegnap óta nem evett.

Félicie, akinek félelmét hirtelen érzékenyülés váltotta fel, nem birta visszatartani könnyeit, amelyek fojtogatták. Végtelen szomorúság, az élet megbánása és undora szállta meg. Kiáltásban tört ki:

- Bocsáss meg, Jacques!

Majd, midőn beszélni birt, így szólt:

- Ami történt, megtörtént. De nem akarom, hogy szerencsétlen légy... Hadd segítsek rajtad.

Damour heves mozdulatot tett.

- Ugy van, - szólt élénken Berru. - Ez a ház eléggé el van látva ahhoz, hogy feleséged ne hagyjon üres kézzel... Tegyük fel, hogy visszautasítod a pénzt, de ajándékot mindig elfogadhatsz. Ha csak egy kis hust ad neki, levest főzhet magának belőle, ugy-e, asszonyom?

- Ó, Berru ur, mindent, amit csak akar.

De Jacques Damour újra verni kezdte a fiókosszekrényt és kiabált:

- Köszönöm, ebből a kenyérből nem eszem.

Majd felesége szemébe nézve így folytatta:

- Csak téged akarlak és visszakaplak... Tartsd meg a husodat!

Félicie újra rémülettől és irtózatból eltelve hátrált. Damour ekkor rettenetessé vált, arról beszélt, hogy mindent összezúz, ocsmány vádakra vetemedett. Leánya címét akarta, megrázta a karosszékben ülő feleségét és azt ordította, hogy az eladta kicsikét. Félicie, elkábulva attól, ami vele történt, nem is védekezett, hanem lassu hangon ismételte, hogy nem tudja leánya

címét, amely azonban bizonyára megvan a rendőrségen. Végre Jacques, aki egy székre telepedett és esküdözött, hogy még az ördög sem mozdíthatja el onnan, hirtelen felállt és a többenél erősebb ökölcsapás után felkiáltott:

- Mennydörgős mennykő! hát elmegyek... Igen, elmegyek, mert kedvem tartja... De nem kell soká várnod, majd visszatérek, ha itt lesz az embered és helybenhagylak téged, őt, a porontyaidat, az egész átkozott pereputtyot... Várj csak, majd meglátod!

Öklével fenyegetődzve távozott. Alapjában megkönnyebbülést érzett, hogy így végződött a dolog. Berru, aki hátramaradt és el volt ragadtatva, hogy benne van a dologban, engesztelő hangon mondta:

- Ne féljen, nem hagyom őt magára... El kell háritani a szerencsétlenséget.

Merészségében megfogta és megcsókolta az asszony kezét. Az hagyta, annyira meg volt törve; ha férje karon fogta volna, elment volna vele. Mégis hallgatta a mészárszéken át távozó férfiak lépteit. Az egyik segéd nagy bárdütésekkel ürügerincet darabolt fel. Számokat kiáltottak. Ekkor a jó üzletasszony ösztöne visszavitte a pénztárba, a világos tükrök közé, igen sápadtan, de igen nyugodtan, mintha misem történt volna.

- Mennyi marad? - kérdezte.

- Hét frank ötven, asszonyom.

És Félicie visszaadta az aprópénzt.

NEGYEDIK FEJEZET

Másnap szerencse érte Damourt: a kőfaragó bejuttatta őrneke a városháza építkezéséhez. Így most a fölött az épület fölött örködött, amelynek felgyújtásában tíz év előtt részt vett. Nagyjából kellemes munka volt, ama butító foglalkozások egyike, amelyek elzsibbasztják az embert. Éjjel az állványok alatt cirkált, minden neszre fülelt, néha gipszes zsákokon aludt el. Már nem beszélt róla, hogy visszatér Batignollesba. Mégis egyszer, amidőn Berru villásreggelit fizetett neki, a harmadik liternél azt kiabálta, hogy másnap lesz a nagy eset. Másnap nem mozdult el az építkezéstől. És ezentul ez így ment, csak részegségében dühöngött és követelte jogait. Józan állapotban komoran tűnődött, mintha szégyenkezett volna. Végül a festő már kigunyolta, ismételte, hogy nem férfi. De ő komoly maradt és dűnnyögve mondta:

- Hát akkor meg kell őket ölni!... Csak arra várok, hogy rámjöjjön.

Egy este elindult, elment a Place Moncey-ig, majd miután egy órát töltött egy padon, visszatért az épülethez. Aznap úgy rémlett neki, hogy leánya kocsikázik el a városháza előtt, remek hintó párnáin elterülve.

Berru felajánlotta neki, hogy tudakozódik és meg volt róla győződve, hogy negyvennyolc órán belül megtudja Louise címét. De Jacques Damour elutasította. Mire jó megtudni? Szívébe markolt azonban az a gondolat, hogy az a pompásan öltözött szép nő, akit a két nagy fehér lótól huzott hintóban látott, leánya lehet. Szomorúsága még fokozódott. Kést vásárolt, megmutatta pajtásának és azt mondta, hogy a mészároson akar vele eret vágni. Tetszett neki ez a mondás, amelyet jóízű nevetéssel váltig ismételt:

- Eret vágok a mészároson... Mindenki sorra kerül, nem igaz?

Ilyenkor Berru óraszám tartóztatta a Rue du Temple egyik bormérésében és meg akarta győzni róla, hogy nem szabad senkin sem eret vágni. Ez ostobaság, mert egy fejjel megkurtíthatják az embert. És megfogta kezeit, esküt követelt tőle, hogy nem keveredik ilyen csunya dologba. Damour makacs vigyorgással ismételte:

- Nem, nem, mindenki sorra kerül... Eret vágok a mészároson.

Multak a napok és ő nem vágott rajta eret.

Olyan esemény következett be, amelynek mintha siettetnie kellett volna a katasztrófát. Damourt mint meg nem felelőt elbocsátották: egy zivataros éjjel elaludt és azalatt elloptak egy lapátot. Ettől fogva ismét éhezni kezdett, az utcákon vonszolta magát, még büszkébb volt, semhogy koldult volna, de csillogó szemmel nézte a hentesboltok kirakatait. A nyomor, ahelyett, hogy sarkalta volna, elkábitotta. Meggörcsítette hátát, szomorú töprengésbe merült. Mintha már nem mert volna Batignollesban mutatkozni, most, hogy nem volt tiszta zubbonya, amelyet felvehetett volna.

Batignollesben Félicie állandó remegésben élt. Damour látogatásának estéjén nem akarta Sagnardnak elmondani a történeteket, másnap pedig bántotta előző esti hallgatása, lelki-furdalást érzett és már nem volt ereje a beszédhez. Így mindig reszketett, minden órában látni vélte első férjének megjelenését, rémitő jeleneteket képzelt. Az volt a legnagyobb baj, hogy a mészárszékekben sejthettek valamit, mert a segédek vigyorogtak és midőn Vernierné pontosan eljött a maga két kotlettjéért, nyugtalanító módon szedte össze az aprópénzét. Végre egy este Félicie Sagnard nyakába borult és zokogva mindent megvallott neki. Elmondta, hogy mit beszélt Damourral: erről ő nem tehet, mert aki meghalt, annak nem kellene visszatérnie. Sagnard, aki hatvanéves korához képest igen jól bírta magát és derék ember volt, vigasztalta. Istenem! nem éppen kellemes, de majd csak rendbejön a dolog. Hiszen minden rendbejön. Ő,

pénzes ember léte, aki jól megvetette lábát az életben, főleg kíváncsiságot érzett. Majd megnézi a kisértetet, majd beszélnek vele. Érdekelte a történet, olyannyira, hogy mikor amaz hat nap múlva sem jelentkezett, így szólt feleségéhez:

- No, mi az? talán cserbenhagy bennünket?... Ha tudnád címét, magam keresném fel.

Majd midőn az asszony könyörgött neki, hogy maradjon veszteg, megjegyezte:

- De kedvesem, csak téged akarok megnyugtatni... Hiszen látom, hogy emészted magad. Végezni kell a dologgal.

Félicie csakugyan lesoványodott a fenyegető drámától való rettegésében. Végre egyszer, a mészáros éppen leszidott egy segédet, aki elfelejtette a borjufej vizét váltani, midőn Félicie sáppadtan, dadogva jelent meg:

- Itt van!

- Ugy! nagyon helyes! - mondta Sagnard, rögtön lecsillapodva. - Vezesd be az ebédlőbe.

És sietség nélkül odafordult a segédhez:

- Mossa meg bő vízben, mert megromlik.

Belépett az ebédlőbe, ahol Damourt és Berrut találta. Tiszta véletlen volt, hogy együtt jöttek. Berru a Rue de Clichyben találkozott Damourral; most már nem volt vele annyit együtt, mert unta nyomorúságát. De mikor megtudta, hogy pajtása a Rue des Moines-ba készül, szemrehányásokban tört ki, mert ez az ügy az övé is volt. Ujra prédikált neki, hangoztatta, hogy meg fogja tudni akadályozni benne, hogy odamenjen és ostobaságokat csináljon; elállta a járdát, rá akarta kényszeríteni, hogy adja át neki kését. Damour makacs arckifejezéssel vállat vont, meg volt a maga terve, amelyet nem mondott el. Minden észrevételre így felelt:

- Gyere, ha akarsz, de ne bosszants.

Az ebédlőben Sagnard nem ültette le a két férfit. Félicie a maga szobájába menekült, magával vitte a gyermekeket és az ajtó mögött, amelyre kétszer ráfordította a kulcsot, a legnagyobb izgalomban ült, karjai közt magához szorítva a gyermekeket, mintha megakarná őket védeni és oltalmazni. Amellett az aggodalomtól zugó füllel hallgatózott, de semmit sem hallott, mert a két férj a szomszéd szobában zavarában hallgatva nézett egymásra.

- Így hát maga az? - kérdezte végül Sagnard, csak hogy mondjon valamit.

- Igen, én vagyok - válaszolt Damour.

Ugy érezte, hogy a mészáros árnyékot vet reá. Sagnard alig látszott ötven évesnél idősebbnek; szép ember volt, üde arccal, rövidre nyírt hajjal, szakáll nélkül. Ingujjban, hófehér nagy kötényével vidámság és fiatalság sugárzott le róla.

- Vagyis, - folytatta Damour habozva - nem magával akarok beszélni, hanem Félicievel.

Ekkor Sagnard egész biztonságát visszanyerte.

- Lássuk csak, pajtás, jöjjünk tisztába egymással. Mi az ördög! mitsem vethetünk egymás szemére. Miért falnók fel egymást, ha senki sem hibás?

Damour lehorgasztott fejjel, makacsul nézte az asztal egyik lábát. Tompa hangon dünnyögte:

- Nem haragszom magára, hagyjon békében, menjen innen... Félicievel kívánok beszélni.

- Ami azt illeti, nem, nem fog vele beszélni - mondta nyugodtan a mészáros. - Nem akarom, hogy beteggé tegye, mint multkor. Nélküle is beszélhetünk... Egyébként, ha értelmesen viselkedik, minden jól fog menni. Minthogy azt mondja, hogy még mindig szereti őt, lássa be a helyzetet, gondolkodjék és cselekedjék az ő boldogsága érdekében.

- Hallgasson, - szakította félbe Damour - akit hirtelen düh szállt meg. - Ne foglalkozzék semmivel, különben baj lesz!

Berru, abban a hiszemben, hogy pajtása kést akar rántani, buzgólkodva a két férfi közé vetette magát. De Damour visszalökte.

- Hagyj békében te is!... Mitől félsz, te hülye?

- Nyugalom! - ismételte Sagnard. - Aki haragszik, az nem tudja többé, mit csinál... Hallja, ha behivom Féliciet, ígérje meg, hogy okos lesz, mert ő igen érzékeny, hiszen épp oly jól tudja, mint én. Ugy-e egyikünk sem akarja megölni?... Jól fog viselkedni?

- Ej, ha azért jöttem volna, hogy rosszul viselkedjek, azon kezdtem volna, hogy minden fecsegésével együtt megfojtsam!

Oly mély és fájdalmas hangon mondta ezt, amely nem tévesztette el hatását a mészárosra.

- Hát akkor - jelentette ez ki - behivom Féliciet... Ó én igen igazságos vagyok és megértem, hogy vele akarja megvitatni a dolgot. Joga van hozzá.

Odament az ajtóhoz és bekopogtatott.

- Félicie! Félicie!

Majd midőn semmi sem mozdult, mert Félicie, megdermedve e találkozás gondolatától, nem birt székeről felkelni és még erősebben kebléhez szorította gyermekeit, a mészáros végül is türelmetlenkedni kezdett.

- Félicie, gyere hát... Ostobaság, amit csinálsz. Ő azt igéri, hogy okosan fog viselkedni.

Végre a kulcs megfordult a zárban és Félicie megjelent, de gondosan bezárta maga mögött az ajtót, hogy biztonságban hagyja a gyermekeit. Ujból zavart hallgatás állt be. Kutya egy helyzet volt, ahogy Berru mondta.

Damour lassu mondatokban beszélt, amelyek összezavarodtak, mialatt Sagnard az ablaknál állt és ujjával felemelve az egyik kis fehér függönyt, úgy tett, mintha kinézne az utcára. Azt akarta ezzel megmutatni, hogy komoly dolgokban nem kicsinyes.

- Hallgass ide, Félicie, tudod, hogy sohasem voltam gonosz. Ezt elismerheted... Nos, nem ma kezdenék gonosz lenni. Eleinte mindnyájukat fel akartalak itt koncolni. Aztán azt kérdeztem magamban, mi hasznom volna belőle... Inkább rád bízom a választást. Azt tesszük, amit akarsz. Igen, minthogy a törvényszékek mitsem tehetnek értünk igazságszolgáltatásukkal, te fogod eldönteni, melyikünk tetszik neked jobban. Felelj... Melyikünkkel akarsz menni, Félicie?

De az asszony nem birt válaszolni. Fojtogatta a felindulás.

- No jó - folytatta Damour ugyanazon a tompa hangon - értem, vele méssz... Mikor ide jöttem, már tudtam, hogy fordul a dolog... És ezért nem haragszom reád, végtére is igazat adok neked. Nekem végem van, semmim sincs, szóval nem szeretsz többé, míg ő boldoggá tesz, nem is szólva a két kis gyermekről.

Félicie megrendülve sirt.

- Ne sirj, ez nem szemrehányás. Így fordultak a dolgok, ez az egész... És az a gondolatom támadt, hogy még egyszer lássalak és megmondjam neked, hogy nyugodtan alhatsz. Most hogy választottál, nem gyötörlek többé!... Megtörtént, soha többé nem hallasz rólam.

Az ajtó felé indult, de Sagnard nagyon meghatva feltartóztatta és így szólt:

- Maga igazán derék ember!... Lehetetlen így szétválni. Ebédeljen velünk.

- Nem, köszönöm, válaszolt Damour.

Berru meglepődve látta az úgy ily mulatságos fordulatát és roppantul megbotránkozott, midőn pajtása visszautasította a meghívást.

- Akkor legalább igyunk egyet, - mondta a mészáros. - Mi az ördög, csak elfogad nálunk egy pohár bort!

Damour nem fogadta el mindjárt. Körüljártatta szemét a tiszta és vidám ebédlőn, fehér tölgyfa butoraival, majd pillantása megakadt Félicien, aki könnyáztatta arccal könyörgött neki, mire így szólt:

- Hát igen.

Sagnard el volt ragadtatva.

- Gyorsan, Félicie - kiáltotta - poharakat! Nincs szükségünk a cselédre... Négy poharat. Neked is koccintanod kell... Pajtás, maga nagyon kedves, hogy elfogadta és nem is tudja, milyen örömet szerzett nekem vele, mert szeretem a jó szíveket, maga pedig jó szív, kezeskedem róla!

Ezalatt Félicie ideges kezekkel kereste a pohárszékben a poharakat és borosüvegeket. Elvesztette a fejét, semmit sem talált meg. Sagnardnak kellett segítségére sietnie. Majd miután tele-töltötték a poharakat, a társaság koccintott az asztal körül.

- Egészségére!

Damournak, aki szemközt állt Félicievel, ki kellett nyújtania karját, hogy poharát megérinthesse. Egymásra néztek, némán, a multtal szemükben. Az asszony annyira reszketett, hogy hallani lehetett a kristály csengését, mintha erős lázban fogak vacogtak volna. Már nem tegeztek egymást, mintha meghaltak volna és ezentul már csak az emlékből fognak élni.

- A magáéra!

És mialatt mind a négyen ittak, a nagy hallgatás közepette a gyermekek hangja hallatszott be a szomszéd szobából. Játsszani kezdtek, kiabálva, nevetve kergetőztek. Majd az ajtót döngették, anyjukat hitták.

- No jó estét mindenkinek! - mondta Damour és letette poharát az asztalra.

Elment. Félicie kiegyenesedve, halványan nézett utána, Sagnard pedig udvariasan az ajtóig kísérte az urakat.

ÖTÖDIK FEJEZET

Az utcán Damour annyira gyorsította lépteit, hogy Berru alig bírta követni. A festő dühöngött. A Boulevard des Batignolles-on, midőn társa lábai felmondták a szolgálatot, úgyhogy leroskadt egy padra, és ülve maradt, sápadt arccal, szurós szemmel, mindazt kiadta, ami a begyében volt. Ő legalább is felpofozta volna a burzsujt és becses nejét. Felháborodott annak láttára, hogy egy férfi így minden fenntartás nélkül engedi át a feleségét másnak. Nagy mamlasznak kell hozzá lenni, igen, mamlasznak, hogy ne használjon más kifejezést! És példát idézett, egy másik kommunárdot, aki feleségét egy illetővel találta; nos, a két férfi és az asszony együtt él, a legjobb egyetértésben. Mindent el lehet intézni, csak ne tétesse magát senkise lóvá, mert ebben az egész dologban mégis csak ő a ló!

- Te nem érted ezt - válaszolt Damour. - Te is elmehetsz, ugysem vagy barátom.

- Én nem vagyok barátod! amit érted tettem!... Gondolkodjál csak kissé. Mi lesz veled? Senkid sincs, a kövezetre kerültél, mint egy kutya és megdögölsz, ha nem huzlak ki a bajból... Hogy én nem vagyok barátod! de hiszen ha itt hagylak, a lábaid alá dughatod a fejedet, mint a tyukok, amelyek megelégtették az életet.

Damour kétségbeesett mozdulatot tett. Ez igaz, nem maradt számára egyéb hátra, mint hogy vagy a vízbe ugorjék, vagy rendőrökkel szedesse fel magát.

- Nos, - folytatta a festő - annyira barátod vagyok, hogy elviszlek valakihez, akinél meglesz a fészkek és a betevő falatod!

És mintegy hirtelen elhatározástól hajtva felállt. Majd erőszakkal magával cipelte társát, aki dadogva kérdezte:

- Hová, hová?

- Majd meglátod... Ha nem akartál feleségednél ebédelni, másutt ebédelsz... De tartsd eszedben, hogy nem engedem meg, hogy két ostobaságot kövess el egy napon.

Gyorsan ment, végig a Rue d'Amsterdamon. A Rue de Berlinben megállt egy kis palota előtt, csengetett és megkérdezte az inástól, aki kaput nyitott, otthon van-e Souvignyné. És mivel az inas habozott, megjegyezte:

- Mondja meg neki, hogy Berru van itt.

Damour gépiesen követte. Ez a váratlan látogatás, ez a pompás palota végleg megzavarta a fejét. Felment. Majd hirtelen igen csinos szőke nőcske karjai közt találta magát, akin éppen csak csipkepongyola volt.

- Apa, apa!... Ó milyen kedves magától, hogy rávette!

Jó leány volt, nem bántotta az öreg fekete zubbonya, elragadtatva tapsolt a gyermeki gyengédség hirtelen rohamában. Apja megrökönyödve, rá sem ismert.

- De hiszen ez Louise! - mondta Berru.

Ekkor dadogva mondta:

- Vagy úgy... Maga nagyon szeretetreméltó...

Nem merte tegezni. Louise leültette a pamlagra, majd csengetett, hogy senkit se erresszenek be. Damour ezalatt körülnézett a kasmirral kárpitozott szobában, amelynek finom gazdagsága egészen elérzékenyítette. És Berru diadalmaskodott, megveregette a vállát.

- No mondd-e még, hogy nem vagyok barátod?... Tudtam, hogy szükséged lesz leányodra. Akkor megszereztem címét és eljöttem hozzá, hogy elmondjam történetedet. Azonnal azt mondta: Hozza ide!

- Hogyne, szegény apám! - suttogta Louise behizelgő hangon. - Tudod, én irtózom a te köztársaságodtól! A kommunárdok mind csunya emberek, akik elpusztítanak a világot, ha hagynák őket!... De te az én kedves apám vagy. Emlékszem, mily jó voltál hozzám, amikor beteg voltam, egész kis koromban. Majd meglátod, mily jól megértjük majd egymást, feltéve, hogy sohasem beszélünk politikáról... Első sorban is mindhárman megebédelünk. Milyen kedves ez!

Majdnem a munkás térdére ült, nevetett világos szemével és finom szőke haja libegett fülei körül. Damour erőtlenül úgy érezte, hogy valami gyönyörűséges érzés szállja meg. Szerette volna visszautasítani, mert tisztességtelennek tetszett neki, hogy ebben a házban asztalhoz üljön. Most már azonban nem volt meg az az erélye, amellyel az imént elhagyta a mészárosék házát, anélkül, hogy csak vissza is nézett volna, miután utoljára koccintott. Leánya nagyon édes volt és fehér kezecskéi, amelyeket az övéire helyezett, fogva tartották.

- Ugy-e elfogadod? - ismételte Louise.

- Igen, - felelte végre Damour, miközben két könnycsepp gördült le a nyomortól megviselt arcán.

Berru nagyon értelmesnek találta. Midőn átmentek az ebédlőbe, az inas jelentette önagyságának, hogy megjött az ur.

- Nem fogadhatom, - válaszolt Louise nyugodtan. - Mondja meg neki, hogy apámmal vagyok. Holnap hatkor, ha úgy akarja.

Az ebéd elragadó volt. Berru mindenféle mókákkal fűszerezte, úgyhogy Louisenak nevetésben potyogtak a könnyei. Ujra a Rue des Enviergesben találta magát és ez ünnep volt számára. Damour sokat evett és elnehezedett a fáradságtól és tápláléktól, de megható gyengédséggel mosolygott, valahányszor leánya pillantásával találkozott. Az ebéd végén cukrozott bort ittak, amely úgy pezsgett, mint a pezsgő és mindhárman becsiptek. Mikor a cselédség már nem volt a szobában, az asztalra könyökölve, részegségük mélabujával beszéltek a multról. Berru cigarettát sodort, amelyet Louise félig lehunyott szemmel, elmerült arccal szitt. Belemelegedett emlékeibe, szeretőiről kezdett beszélni, az elsőről, egy nagy fiatalemberről, aki igen jól csinálta a dolgokat.

Majd szigorú véleményét kockáztatott meg anyjáról.

- Ugy-e megérted, - mondta apjának - nem is akarom látni, oly rosszul viselte magát... Ha akarod, elmegyek és megmondom neki, mint vélekedtem arról a csunya módról, ahogy téged elhagyott.

Damour azonban komolyan kijelentette, hogy felesége nem létezik többé. Louise hirtelen felállt és felkiáltott:

- Igaz, mutatok neked valamit, aminek örülni fogsz.

Eltűnt, de azonnal visszatért, cigarettájával a szájában és régi, megsárgult, sarkánál begörbitett fényképet adott át apjának. A munkás megrendült belé és zavaros szemeit a fényképre szegezve dadogta:

- Eugène, szegény Eugènem.

Odaadta a képet Berrunek, aki szintén meghatva suttogta:

- Nagyon hasonló.

Majd Louisera került a sor. Egy darabig kezében tartotta a fényképet, de könnyek fojtogatták és visszaadta.

- Ó emlékszem... Oly kedves volt!

Elérzékenyedésüknek engedve mindhárman együtt sirtak. Még kétszer került meg a fénykép az asztalt, a legmeghatóbb megjegyzések kíséretében. Nagyon megfakult a levegőn; szegény Eugène, nemzetőri egyenruhájában, lázadó legendába vesző árnyékának látszott. De megfordítva a képet, az apa elolvasta, amit valamikor odairt: „Megbosszullak” és feje fölött csemegekéssel hadonászva megújította esküjét:

- Igen, igen, megbosszullak!

- Mikor láttam, hogy anya rossz utra tér, - beszélt Louise - nem akartam nála hagyni szegény fivérem arcképét. Egy este elcsentem tőle... A tied, apám. Neked adom.

Damour poharához támasztotta a fényképet és még mindig nézte. Végül azonban okosan kezdtek beszélni. Louise, szívére tett kézzel, ki akarta huzni szorultságából. Egy darabig arról beszélt, hogy magához veszi, de ez alig volt lehetséges. Végül ötlete támadt: megkérdezte, hajlandó volna-e felügyelni arra a birtokra, amelyet most vásárolt neki egy ur Mantes mellett. Van ott egy kerti ház, amelyben havi kétszáz frankból igen jól élhet.

- De hiszen ez a Paradicsom! - kiáltott Berru, aki pajtása nevében elfogadta. - Ha unatkozik, elmegyek meglátogatni.

A következő héten Damour már letelepedett Bel-Airben, leánya birtokán és most is ott él, olyan pihenésben, amellyel nagyon is tartozott neki a Gondviselés, mindama sorscsapások után, amelyekkel sujtotta. Hizik, másodvirágzását éli, polgáriasan öltözködik, a volt katona jó és tisztességes képét mutatja. A parasztok mélyen leemelik előtte kalapjukat. Ő vadászik és horgászik. Lehet vele találkozni a napon, az utakon, amint nézi a buzatermést, az olyan ember nyugodt lelkiismeretével, aki senkit sem lopott meg és keservesen megkeresett jövedelmét élvezi. Amikor leánya urakkal jön, tudja, hogy ójja meg rangját. Legnagyobb öröme szolgál, ha leánya elszökik társaságától és a kis kerti lakban együtt reggeliznek. Ilyenkor egy dajka becéző szavait használja vele szemben, imádatlalt nézi ruháit és pompás villásreggelik ezek, mindenféle jókkal, amiket maga főzet, nem is szólva a csemegéről, süteményekről és cukorkákról, amelyeket Louise hoz zsebeiben.

Damour sohasem próbálta viszontlátni feleségét. Már csak leánya van, aki megszánta öreg apját és aki büszkesége és öröme. Egyébként éppoly kevésbé kísérelte meg, hogy életbenlétét hivatalosan igazoltassa. Mire jó felzavarni a kormány írásait? Ez még csak fokozza körülötte a csendet. Itt van a maga odujában, elveszve, elfeledve, valóságos senki, aki nem pirul gyermeke ajándéka miatt, míg ha feltámadna, irigyek talán megszólnák a helyzetét, amely végül neki is kellemetlen lehetne.

Néha azonban nagy vigság van a kerti lakban. Berru tölt ilyenkor négy-öt napot falun. Végre Damournál megtalálta azt a zugot, amelyről mindig ábrándozott. Barátjával vadászik, halászik, naphosszat hanyatt fekszik a folyó partján. Este pedig a két pajtás politizál. Berru kihozza Párisból az anarhista ujságokat és miután elolvasták őket, egyetértenek a szükséges radikális rendszabályokra nézve: agyonlőni a kormányt, felakasztani a burzsujokat, megégetni Párist, hogy más várost építsenek helyén, a nép igazi városát. Mindig az egyetemes boldogságról beszélnek, amelyet általános öldökléssel érnek el. Végre a lefekvés pillanatában Damour, aki bekeretezte Eugène fényképét, odamegy hozzá, megnézi és pipájával hadonászva kiáltja:

- Igen, igen, megbosszullak!

Másnap pedig jól kipihenve tovább horgászik, Berru pedig, a parton elterülve, az igazak álmát alussza a fűben.

(Vége)

NAÏS MICOULIN

**FORDITOTTA
ÉBER LÁSZLÓ**

ELSŐ FEJEZET

Gyömolcsérés idején egy barnabőrű, bozontos feketehaju kis leány havonta megjelent Rostand ur aixi ügyvédnél szilvával vagy őszibarackkal telt óriási kosárral, amelyet alig birt cipelni. A tágas előcsarnokban maradt és az egész család lejött hozzá.

- Ugy, te vagy itt, Naïs, - mondta az ügyvéd. - Elhozod a termést. No, derék leány vagy... Hát Micoulin apó hogy van?

- Jól van, uram, - válaszolt fehér fogait mutogatva a leányka.

Ekkor Rostandné behívta a konyhába és kikérdezte az olaj- és mandulafák, a szőlő felől. Igen fontos volt megtudni, esett-e Estaque-ban, a tengerpart ama részén, ahol Rostandék birtoka, a Blancarde volt, amelyet Micoulinék miveltek. Csak néhány tucat mandula- és olajfából állt az egész, de az eső kérdése nem kevésbé volt jelentős ezen a földön, amely haldoklik a szárazságtól.

- Néhány csepp esett, - mondta Naïs. - A szőlőnek vizre volt szüksége.

Majd miután leadta hireit és megevett egy darab kenyeret egy kis darab hussal, visszaindult Estaque-ba egy mészáros kordéján, aki kéthetenként bejött Aixbe. Gyakran osztrigákat, egy-egy tengeri rákot, szép halat hozott magával, mert Micoulin apó még többet halászott, mintsem a földet mívelte. Ha Naïs a szünidőben érkezett, Frédéric, az ügyvéd fia, egy ugrással lenn termett a konyhában, közölte vele, hogy a család csakhamar kiköltözik a Blancarde-ba és lelkére kötötte, hogy tartsa készen hálóját és horgászó szerszámain. Tegezte a leányt, mert egész kiskorában játszott vele. Naïs csak tizenkét éves kora óta szólította tisztelettudóan Frédéric urnak. Valahányszor Micoulin apó hallotta, hogy leánya tegezi gazdája fiát, felpofozta. Ez azonban nem akadályozta meg, hogy a két gyermek ne legyen jó barátságban.

- És ne feledkezz meg róla, hogy a hálóját kijavítsd, - ismételte a diák.

- Ne féljen, Frédéric ur, - válaszolt Naïs. - Jöhetnek.

Rostand ur nagyon gazdag volt. Potom áron vásárolt meg egy pompás palotát a Rue du Collège-ben. A Coiron-palotának, amely a tizenhetedik század utolsó éveiben épült, tizenkét ablakból álló homlokzata volt és elég szoba volt benne, hogy az egész községnek szállásul szolgálhasson. Ez óriási lakosztályok közepette az öt tagból álló család, beleértve a két öreg cselédet, szinte elveszett. Az ügyvéd csak az első emeletet lakta. Tíz éven át bérbe akarta adni a földszintet és a második emeletet, de nem akadt lakója. Ekkor elhatározta, hogy bezárja az ajtókat és a palota kétharmadát a pókoknak engedi át. Az üres palotában olyan visszhang támadt, akár egy székesegyházban, a legcsekélyebb zajra, amely az előcsarnokban hallatszott. Ebben az óriási előcsarnokban, amelyből a monumentális lépcső indult ki, könnyen lehetett volna modern házat építeni.

Közvetlenül a palota megvásárlása után Rostand ur válaszfallal kettéosztotta a nagy disztermet, amely tizenkét méter hosszú és nyolc méter széles volt és amelyet hat ablak világított meg. Az egyik rekeszben a saját dolgozószobáját rendezte be, a másikban segédei irodáját. Az első emeleten azonkívül négy szoba volt, közülök a legkisebb közel hét méter hosszú és öt méter széles. Rostandné, Frédéric, a két öreg szolgáló olyan szobákban laktak, amelyek olyan magasak voltak, mint a kápolnák. Az ügyvéd rászánta magát, hogy egy egykori boudoirt konyhává alakítson át, hogy a kiszolgálást kényelmesebbé tegye, mert azelőtt, amikor még a földszinti konyhát használták, az ételek teljesen kihűlve érkeztek az ebédlőbe, miután megtették az utat a nyirkos és jéghideg előcsarnokon és lépcsőn keresztül. És az volt a legrosszabb, hogy ez a tulnagyi lakás, csak igen gyéren volt bebutorozva. A dolgozószobában utrecht-i zöld

bársonnyal bevont empire stílusú, pompásan merev vonalú régi garnitúra pamlaga és nyolc karosszéke volt elszórva, az ugyanabból a korból való asztalka játékszernek látszott az óriási helyiség közepette; a kandallón nem volt egyéb, csak egy rémes modern márványóra két váza között, a padló pedig, vörösre beeresztve, kemény fényben ragyogott. A hálószobák még üresebbek voltak. Érezhető volt itt a délvidék családjainak, még a leggazdagabbaknak is, a kényelem és fényűzés iránt való nyugodt megvetése, ezen a napsütéses boldog földön, ahol az élet a szabadban játszódik le. Rostandék semmiesetre sem voltak annak tudatával, mily buskomorak, mily halálosan hidegek ezek a nagy termek, amelyek roncszerű szomorúságát még fokozta a butorok gyér száma és szegénysége.

Pedig az ügyvéd igen ügyes ember volt. Apja Aix egyik legjobb irodáját hagyta reá és ő talált rá módot, hogy a lustaság e hazájában ritka tevékenység által gyarapítsa ügyfeleinek számát. A kistermetű, mozgékony, ravasz menyétarcu emberke szenvedélyes hévvel foglalkozott irodájával. Egyébként teljesen lefoglalta a vagyonszerzés gondja és soha, még a semmittevés ritka óráiban, amelyeket a klubban ütött agyon, sem nézett bele az ujságba. Feleségét viszont a város intelligens és előkelő hölgyei egyikének tartották. Nemes Villebonne leány volt és ez rangon alul való házassága ellenére is meghozta neki a méltóság dicsfényét. De életfelfogása oly tulzottan szigorú volt, vallásos kötelességeit oly korlátolt makacssággal teljesítette, hogy mintegy elszáradt életmódjának módszerességében.

Frédéric tehát az olyannyira elfoglalt apa és oly szigorú anya közt nőtt fel. Kollégiumi éve alatt igen rossz tanuló volt, aki remegett ugyan anyja előtt, de annyira irtózott a munkától, hogy esténként a szalonban órákon át elüldögélt nyitott könyvével, anélkül, hogy egy sort is olvasott volna és míg gondolatai a távolban kalandoztak, szülei azt hitték, hogy leckéit tanulja. Lustasága miatt felháborodva, végre bennlakónak adták be a kollégiumba, de ott sem dolgozott többet, sőt kevésbé állt felügyelet alatt, mint odahaza és el volt ragadtatva, hogy nem érzi mindig magán anyja szigorú szemét. Olyan szabadságot vett magának, hogy szülei végül is hazavitték, hogy újból vigyázhassanak reá. Befejezte kollégiumi utolsó éveit és annyira kordában volt, hogy végre dolgoznia kellett: anyja átnézte füzeteit, kényszerítette, hogy leckéit ismétlje és akár egy csendő, állandóan a nyomában volt. E felügyeletnek volt köszönhető, hogy Frédéric csak kétszer bukott meg az érettségi vizsgán.

Aixnek híres jogi iskolája van, ahova természetesen a fiatal Rostand is beiratkozott. A felső bíróság e régi székhelyén alig laknak mások, mint ügyvédek, közjegyzők és jogtanácsosok, akik a főtér körül csoportosulnak. Mindenki elvégzi ott a jogot, még ha utóbb földjét kapálja is. Frédéric egyébként folytatta kollégiumi életét, a lehető legkevesebbet dolgozott és egyszerűen csak elhítenni igyekezett, hogy sokat dolgozik. Rostandné, nagy sajnálatára, kénytelen volt több szabadságot engedélyezni neki. Most akkor ment el hazulról, amikor akart és csak az étkezések idején tartozott otthon lenni; este kilenckor kellett hazajönnie, azokat a napokat kivéve, amikor színházba eresztették. Megkezdődött számára a vidéki diákélet, amely oly egyhangú és oly tele van romlottsággal, ha nem szentelik teljesen a munkának.

Ismerni kell Aixt, csendes utcáit, amelyekben a fű nő, az álmoságot, amely az egész városra ránehezedik, hogy megértsük, mily üres életet élnek ott a diákok. Azok, akik tanulnak, legalább könyvekkel ütik agyon az időt. Azok számára azonban, akik nem hajlandók komolyan látogatni az előadásokat, az unalom elől menedékkül csak a kávéházak kínálóznak, ahol játszanak és bizonyos házak, ahol még rosszabbat csinálnak. A fiatalemberből szenvedélyes játékos lett, aki többnyire kártyával töltötte el estéit és másutt fejezte be őket. A kollégiumból szabadult siheder érzékisége a kicsapongásnak arra az egyedüli útjára vezette, amelyet az a város nyújthatott, ahol nincsenek meg azok a szabad nők, akik Párisban a diáknegyedet benépesítik. Midőn már nem érte be az estékkel, úgy intézte a dolgot, hogy éjszakáival is

rendelkezhessék és ellopta kapujuk egyik kulcsát. Ily módon szerencsésen meguszta jogász-éveit.

Frédéric különben belátta, hogy engedelmesnek kell mutatkoznia. A félelemtől görnyedő gyermek egész képmutatása fejlődött ki lassankint benne. Anyja most megelégedését nyilvánította: fia elkísérte a misére, kifogástalan magaviseletet tanusított, nyugodtan mesélte neki a legszemenszedettebb hazugságokat, amelyeket anyja, bizalomgerjesztő arcának láttára, el is fogadott. És ügyessége oly fokot ért el, hogy sohasem kapták rajta, mindig talált kifogást és már előre rendkívüli történeteket talált ki, hogy szükség esetén kéznél legyenek. Kártyaadós-ságait rokonaitól kölcsönvett pénzzel fizette ki. Egész komplikált könyvelése volt. Egyszer, nem remélt nyereség után, azt az álmát is megvalósíthatta, hogy egy hetet Párisban töltsön, oly módon, hogy meghívatta magát egyik barátjával, akinek a Durance mellett volt birtoka.

Frédéric egyébként jól megtermett, szép fiatalember volt, szabályos arccal, erős fekete szakállal. Romlottsága szeretetreméltóvá tette, kivált nőkkel szemben. Emlegették jó modora miatt. Azok, akik ismerték csinyjeit, mosolyogtak ugyan, minthogy azonban volt annyi jó izlése, hogy életének ezt a gyanus felét elrejtse, még javára kellett irni, hogy nem hivatkozik kicsapongásaival, mint egyes bárdolatlan diákok, akik megbotránkoztatták a várost.

Frédéric elérte élete huszonegyedik évét. Utolsó vizsgái előtt állt. Apja, aki még fiatal volt és nem kívánta azonnal átadni neki irodáját, arról beszélt, hogy közszolgálatba lépjen. Vannak Párisban barátai, akiket majd mozgósít, hogy gyakornoki kinevezést szerezzenek számára. A fiatalember nem mondott nemet; sohasem szállt szembe szüleivel nyíltan; olyan mosoly lebegett azonban ajkán, amely elárulta azt a megállapodott szándékát, hogy továbbra is folytassa azt a boldog semmittevést, amelyben oly jól érezte magát. Tudta, hogy apja gazdag, ő az egyetlen fiú, minek is törné hát magát? Egyelőre szivarozott a sétatéren, ki-kirándult a szomszédság mulatóhelyeire, naponkint titokban megfordult a gyanus házakban, mindez azonban nem akadályozta meg abban, hogy ne álljon anyja rendelkezésére és ne halmozza el előzékenysége jeleivel. Ha a szokottaknál erősebb tivornya megtörte tagjait és elrontotta gyomrát, visszatért a Rue du Collège jéghideg nagy palotájába és élvezettel pihent meg benne. A szobák üressége, a mennyezetekről áradó szigorú unalomcsillapító hűvösség egyaránt hatott rá. Itt helyrejtett és elhitette anyjával, hogy az ő kedvéért marad otthon, mindaddig, míg egészsége és étvágya visszatért és ő ujjabb kiruccanáson törte a fejét. Általában a legjobb fiú volt a világban, csak nem volt szabad kedvteléseikhez hozzányulni.

Ezalatt Naïs évente eljött Rostandékhoz, gyümölcscsel és hallal és évről-évre nőtt. Éppen olyan idős volt mint Frédéric, körülbelül három hónappal idősebb. Rostandné minden alkalommal megjegyezte:

- Milyen nagy lány válik belőled, Naïs!

És Naïs, fehér fogait mutogatva mosolygott. Frédéric többnyire nem volt otthon. Egyszer azonban, utolsó jogászévében, éppen elment hazulról, midőn Naïst kosarával az előcsarnokban állva találta. Meglepődve állt meg. Nem ismert rá a hosszú, vézna, csipőtlen leányra, akit tavaly látott a Blanearde-ban. Naïs remek jelenség volt, barna arcával sűrű fekete hajának sötét sisakja alatt; válla megerősödött, termete megtelt, pompás karjainak meztelen csuklóit mutogatta. Egy év alatt úgy felnőtt, mint egy fiatal fa.

- Te vagy az! - dadogott Frédéric.

- Én hát, Frédéric ur, - válaszolt a leány és a fiatalember arcába nézett nagy szemével, amelyben sötét tűz égett. - Tengeri sünöket hoztam... Mikor jönnek ki? Nem kell előkészíteni a hálókát?

A fiatalember még mindig nézte és nyilván anélkül, hogy hallotta volna, suttogva így szólt:

- Milyen szép vagy, Naïs!... Ugyan mi lel?

Ez a bók megnevettette a leányt. Majd midőn Frédéric megfogta kezeit, mintha játszani akarna vele, ahogy azelőtt játszottak egymással, elkomolyodott, hirtelen tegezni kezdte és egész halkán, kissé rekedt hangon mondta:

- Nem, nem, itt nem... Vigyázz! Itt jön apád...

MÁSODIK FEJEZET

Két hét múlva a Rostand-család kiköltözött a Blancardeba. Az ügyvédnek meg kellett várnia a bíróságok szünidejét és különben is a szeptember hónap igen kellemes volt a tengerparton. A nagy hőségek végett értek, a szép éjszakák hűvösek voltak.

A Blancarde nem volt magában Estaqueban, a Marseille külső határában levő községben, amely az öblöt elzáró sziklás zsákutcában terül el. A falun túl levő meredek parton emelkedett; az egész öbölből látható volt sárga homlokzata, nagy fenyőfák közepette. Ama négyszögletes, nehéz, szabálytalan ablakoktól áttört épületek egyike volt, amelyeket várkastélyoknak neveznek Provenceban. A ház előtt tágas terraszt terült el a szűk, kavicsos part fölött. Hátról volt a tágas belsőség, sovány föld, amelyben csak néhány szőlőtő, mandula- és olajfák voltak hajlandók nőni. A Blancarde hátrányainak, sőt veszélyeinek egyike azonban az volt, hogy a tenger szüntelen döngette a meredek partot; a szomszéd forrásokból eredő beszivárgások álltak elő ebben az agyagos és sziklás málló talajban és minden időnyben előfordult, hogy óriási tömbök leváltak és rémitő robajjal zuhantak a vízbe. A birtok területe lassankint fogyott. Már fenyőfák is a mélységbe kerültek.

Negyven év óta Micoulinék zsellérkedtek a Blancardeban. Provencei szokás szerint megmivelték a birtokot és megosztották a termést a tulajdonossal. A termés vajmi szegényes volt, úgyhogy éhen haltak volna, ha nyáron nem halásznak egy kicsit. A szántás és vetés közt kivetették hálójukat. A család Micoulin apóból állt, fekete soványképű kemény aggastyánból, aki előtt az egész ház reszketett, Micoulin anyóból, nagy darab asszonyból, akit elbutított a nap hevében végzett munka a földeken, egy fiuból, aki jelenleg a *Büszke* hajón szolgált és Naïs-ből, akit apja téglagyárba küldött dolgozni, ámbár a ház körül is elég munka akadt. A zsellér hajlékát, a Blancarde egyik oldalához tapasztott viskót, csak ritkán vidította fel nevetés vagy nóta. Micoulin úgy hallgatott, mint egy vén vadember és állandóan viselt dolgain tépelődött. A két nő azzal a tisztelettel volt iránta, amelyet a Délvidék leányai és feleségei tanusítanak a családfő iránt. És a békét alig zavarta meg más, mint az az éktelen kiabálás, mikor az anya csipőre tett kezekkel torkaszakadtából kiáltotta mind a négy világtáj felé a Naïs nevet, mihelyt leánya eltűnt. Naïs egy kilométernyi távolságból is meghallotta és a visszafojtott dühtől sápadtan tért haza.

A szép Naïs, ahogy Estaque-ban nevezték, nem volt boldog. Még tizenhat éves korában is Micoulin egy igenért, egy nemért úgy arcul ütötte, hogy orrából dőlt a vér és még most is, ámbár husz éves elmúlt, válla hetekig magán hordozta az apai szigorúság kék nyomait. Micoulin apó nem volt rossz ember, csak éppen keményen gyakorolta királyi hatalmát és az ősi latin fenhatósággal, az életnek és halálnak övéi fölött való jogával vérében feltétlen engedelmességet követelt. Egy napon, midőn Naïs az ütlegek közepette védekezve felemelte kezét, majdnem megölte őt. Ily fenyítések után a leányka dult-fult magában. Egy sötét kuckóban leült a földre és száraz szemekkel rágódott a sérelmen. Órák hosszat ült így némán, sötét haraggal és olyan bosszúterveket forralt magában, amelyeket nem valósíthatott meg. Maga apjának vére lázadt fel benne, vak düh, féktelen vágy, hogy ő legyen az erősebb. Mikor látta, mint huzza meg magát anyja remegve és alázatosan Micoulin előtt, megvetéssel nézett reá. Gyakran mondta: „Ha ilyen férjem volna, megölném.”

Naïs még jobban szerette azokat a napokat, amikor megverték, mert ezek az erőszakosságok legalább felrázták, míg a többi napon oly korlátolt, oly elzárt volt élete, hogy meghalt az unalomtól. Apja megtiltotta, hogy lemenjen Estaqueba, szakadatlan foglalatosságokkal otthon tartotta, de ha semmi dolga sem volt, akkor is azt akarta, hogy szem előtt maradjon. Nem csoda, ha a leány türelmetlenül várta a szeptember hónapot; mihelyt gazdáik a Blancarde-ban

laktak, Micoulin felügyelete önként meglazult. Naïs, akit Rostandné ide-oda küldözött, most kárpótolta magát egész évi bebörtönzéséért.

Egy reggel Micoulin fontolóra vette, hogy ez a nagy leány másfél frankot kereshetne neki naponta. Ekkor felszabadította és dolgozni küldte egy téglavetőbe. Ámbár a munka igen nehéz volt ott, Naïs el volt ragadtatva. Korán reggel elment hazulról az Estaque-on túl levő téglavetőbe és künn a napon megfordította a téglákat, hogy kiszáritsa őket. Kezeit tönkretette ez a robot, de ő már nem érezte apját a háta mögött és szabadon nevetgélt a legényekkel. Itt a kemény munka közben fejlődött ki szép leánnyá. Az izzó napfény megaranyozta bőrét, széles nyakláncot varázsolt reá; fekete haja megnőtt, feltornyosodott; teste, amely szünet nélkül meghajlott és himbálózott a munkával járó mozgás közben, fiatal harcosnő testének rugalmas erejét nyerte. Midőn kiegyenesedett a döngölt talajon, a vörös téglák közepette, görög amazonhoz hasonlított, valami hatalmas terrakotta szoborhoz, amelyet az égből jövő lángeső hirtelen életre keltett. Rajta is legeltette Micoulin apró szemeit, mikor látta, hogy megszépül. Tulsokat nevetett, az apa nem tartotta természetesnek, hogy egy leány ily vidám legyen. És feltette magában, hogy megfojtja szerelmeit, ha valaha settenkedni látja őket a leány körül.

Szerelme tucatszámra akadt volna Naïsnak, de ő elvette a kedvüket. Minden legényt kigunyolt. Egyetlen barátja egy pupos volt, aki ugyanabban a téglavetőben dolgozott mint ő, valami Toine nevű emberke, akit az aixi lelencház küldött Estaqueba és aki aztán ott is maradt. Ez a pupos nagyon kedvesen tudott nevetni a paprikajancsi-arcával. Naïs megtűrte szelidsége miatt. Azt csinált vele, amit akart, gyakran kegyetlen is volt hozzá, mikor apja durvaságát akarta valakin megbosszulni. Egyébként az egésznek nem volt jelentősége. A környéken nevettek Toinet. Micoulin így szólt: „Megengedem neki a pupost, ismerem, tulságosan büszke!”

Ebben az évben Rostandné a Blancardeba való kiköltözés után a zsellértől kölcsönkérte Naïst, mert egyik szolgálója beteg volt. A téglavetőben éppen szünetelt a munka. Micoulin egyébként akármilyen kiméletlen volt is övével szemben, gazdái irányában politikusan viselkedett; akkor sem tagadta volna meg leányát, ha ellenére lett volna a kívánság. Rostand urnak komoly ügyekben Párisba kellett utaznia és Frédéric egyedül maradt falun anyjával. Az első napokban a fiatalember, megmámorosodva a levegőtől, rendszerint minél több testmozgást akart végezni. Micoulin társaságában kiment kivetni vagy felszedni a hálókát, hosszú sétákat tett az Estaque-nál torkolló szorosokban. Majd ez a mohóság lecsillapodott, Frédéric naphosszat hevert a fenyőfák alatt, a terras szélén, félig elszunnyadva és kinézve a tengerre, amelynek egyhangu kéksége halálosan untatta. Általában két hét múlva már nem bírta tovább a blancardei életet. Ilyenkor minden reggel valami ürügyet talált ki, hogy Marseillebe mehessen.

A gazdái megérkezését követő napon Micoulin már napkeltekor hitta Frédéricet. Arról volt szó, hogy kiszedjék a varsákat, hosszú kosarakat egérfogószerű szűk nyilással, amelyekkel a víz fenekén élő halakat fogják. De a fiatalember oda sem hallgatott. Mintha nem csábította volna a halászat. Miután felkelt, letelepedett a fenyőfák alá és hanyattfekve a levegőbe bámult. Anyját nagyon meglepte, hogy nem indul ama nagy séták egyikére, amelyek után farkasétvággyal szokott hazatérni.

- Nem mész sehová? - kérdezte Rostandné.

- Nem, anyám - válaszolt Frédéric. - Minthogy apa nincs itt, magával maradok.

A zsellér, aki meghallotta ezt a választ, tájszólásban dünnyögte:

- Ugyan, Frédéric ur csakhamar Marseillebe megy.

Frédéric azonban nem ment Marseillebe. Elmult egy hét és ő még mindig ott feküdt, csak éppen akkor változtatott helyet, ha rásütött a nap. A külszin kedvéért könyvet vitt magával, de

nem olvasott; a könyv többnyire a fenyőfák száraz tüi közt a kemény földön hevert. A fiatal-ember a tengert sem nézte; a ház felé fordult arccal látszólag a házi munka iránt érdeklődött, nézte a jövő-menő szolgálókat, akik minden percben végigmentek a terraszon; ha Naïs ment arra, rövid lángok gyultak ki az érzéki fiatalember szemében. Ekkor Naïs lassította lépteit és testének ritmikus himbálásával távozott, de soha egy pillantást sem vetett Frédéricre.

Több napon át tartott ez a játék. Anyja előtt Frédéric majdnem durván bánt Naïsszal mint ügyetlen szolgálóval. A leszidott leány boldog alattomosággal sütötte le szemét, mintegy élvezve ezt a haragot.

Egy délelőtt, villásreggeli közben, Naïs összetört egy salátás tálat. Frédéric dühbe jött.

- Az ostoba! - kiáltotta. - Hol jár az esze?

És dühösen állt fel, panaszolva, hogy nadrágjának vége. Egy csepp olaj esett a térdére. De ő nagy dolgot csinált belőle.

- Mit bámulsz reám? Adj ide egy asztalkendőt és vizet... Segits.

Naïs az asztalkendő sarkát bemártotta egy csészébe, majd letérdelt Frédéric elé és dörgölni kezdte a foltot.

- Hagyd abba - szólt reá Rostandné. - Akár semmit sem csinálnál.

De a leány nem eresztette el a fiatal gazdája térdét, amelyet szép karjai teljes erejével dörgölt. Ő még mindig szigorú szavakkal korholta.

- Ki látott ilyen ügyetlenséget... Ha szándékosan csinálta volna, akkor se törhetett volna el az a salátástál hozzám közelebb... No, ha Aixben szolgálna nálunk, porcellánunknak csakhamar vége volna!

Ezek a szemrehányások oly kevéssé álltak arányban a hibával, hogy Rostandné szükségesnek látta lecsillapítani fiát, mikor Naïs már nem volt benn.

- Mi a bajod ezzel a szegény leánnyal? Azt mondaná az ember, hogy ki nem állhatod... Kérlek, légy hozzá kiméletesebb. Egykori játszópajtásod és nem úgy van itt, mint egy közönséges cseléd.

- Ej, bosszant! - válaszolt Frédéric türelmetlenül.

Ugyanaznap este, mikor besötétedett, Naïs és Frédéric az árnyékban a terrasz végén találkoztak egymással. Még nem beszéltek egymással négy szemközt. A házból nem lehetett őket hallani. A mozdulatlan levegőben a fenyőfák forró gyantaillatot árasztottak. Ekkor a leány, visszatérve gyermekkoruk tegeződéséhez, halk hangon kérdezte:

- Miért szidtál meg, Frédéric?... Nagyon rossz vagy.

A fiatalember nem válaszolt, hanem megfogta a leány kezét, magához vonta és szájon csókolta. Naïs nem ellenkezett, aztán elment, Frédéric pedig leült a karfára, nehogy ily felindultan mutakozzék anyja előtt. Tíz perc múlva a leány kissé büszke nyugalmával szolgált fel az asztalnál.

Frédéric és Naïs nem adtak egymásnak találkozót. Egy éjjel találkoztak egy olajfa alatt, a sziklapart szélén. Ebéd közben több ízben izzó merevséggel néztek egymás szemébe. Az éj igen meleg volt. Frédéric egy óráig cigarettázott az ablaknál és kinézett a sötétbe. Egy óra tájt határozatlan alakot vett észre, amely a terrasz hosszában lopózott. Ekkor nem habozott tovább. Leereszkedett egy csűr tetejére, onnan pedig a sarokban levő hosszú karók segítségével a földre ugrott; ily módon nem kellett attól félnie, hogy anyját felkelti. Majd midőn lenn volt, egyenesen egy öreg olajfához közeledett, mert bizonyos volt benne, hogy Naïs várja.

- Itt vagy? - kérdezte Frédéric halkan.

- Itt vagyok, - volt az egyszerű válasz.

És a fiu leült melléje, átölelte derekát, míg a leány vállára hajtotta fejét. Egy darabig nem beszéltek. Az öreg, görcsös olajfa szürke levelekből álló tetőt borított fölējük. Előttük a tenger terült el, feketén, mozdulatlanul a csillagok alatt. Marseillet, az öbölben hátul, pára takarta el, balra csak a planieri forgó világítótorony fénye tért vissza percenként, hirtelen kialvó sárga sugárral lyukasztva át a sötétséget és misem volt kedvesebb a fényességnél, amely folyton elenyészett a látóhatáron és folyton újra felbukkant.

- Apád talán nincs otthon? - kérdezte Frédéric.

- Az ablakon ugrottam ki, - felelt komoly hangján a leány.

Nem beszéltek szerelmükről. Messziről, gyermekségük mélyéből jött ez a szerelem. Most visszaemlékeztek a játékokra, amelyekben már vágy ütközött ki a gyerekségekből. Önkénytelenül szeretkezésbe mentek át. Nem tudtak volna mit mondani egymásnak, csak annak szüksége töltötte el őket, hogy egymáséi legyenek. Frédéric szépnek, izgatónak találta a leányt, akin a föld lehellete és illata érzett, Naïs a megvert leány büszkeségét érezte, hogy a fiatal uraság szeretője lehet. Odaadta magát. Már-már kivilágosodott, midőn visszatértek szobáikba, mindketten azon az uton, amelyen kijöttek.

HARMADIK FEJEZET

Mily csodás hónap! Egyszer sem esett. A mindig kék égboltozat selymén egyetlen felhő sem ejtett foltot. Rózsaszínű kristályban kelt fel a nap és aranyporban áldozott le. Még sem volt tulságosan meleg, a tengeri szellő a nappal kelt és vele ült el, az éjszakák pedig kellemesen hűsek voltak, áthatva a napközben hevített, a sötétben füstölgő növények illatától.

A táj remek. Az öböl két oldalán sziklás karok nyultak előre, míg a nyílt tengeren levő szigetek mintegy elzárták a szemhatárt. A tenger nem egyéb óriási medencénél, szép időben mély, kék színű tónál. A háttérben, a hegyek lábánál, alacsony dombokon, Marseille házai emelkednek egymás fölé; ha tiszta a levegő, Estaque-ból látni lehet a Joliette szürke töltését a kikötőben lévő hajók finom árbocait, majd hátul homlokzatok mutatkoznak facsoportok között, a Notre-Dame-de-la-Garde kápolnája fehérlik egy magaslaton. És a part Marseilledől kiindulva meghajlik, széles bemetszésekkel tagozódik, mielőtt elérné Estaque-ot, gyárakkal szegélyezve, amelyek időről időre magas füstcsóvákat eregetnek. Mikor a nap függélyesen küldi le sugarait, a majdnem fekete tenger mintha szunnyadna a két sziklafok között, amelyek fehérségét sárga és barna szín teszi meleggé. A fenyőfák sötétzöld foltot adnak a vörhenyes földön. Hatalmas kép ez, mintegy a Keletnek része, amely a fény vakító rezgésében mutatkozik.

Estaque-ból azonban nemcsak a tengerre nyílik kilátás. A hegyekhez támaszkodó falut olyan utak szelik át, amelyek szertehányt sziklák tömkelegében enyésznek el. A marseille-lyoni vasut a nagy tömbök közt huzódik, hidakon halad át vízmosások fölött, hirtelen maga a szikla alá hatol és a Nerte alagutjában, amely Franciaországban a legnagyobb, másfél mérföld hosszúságban ott marad. Misem ér fel a dombok közé bevágódó e szorosok vad méltóságával. Szűk utak kigyóznak alá egy-egy szakadék mélyébe, a fenyőfákkal beültetett kopár oldalak rozsdá- és vérszínű falak gyanánt merednek fölfelé. Helyenkint a hágók kiszélesbednek, egy-egy sovány olajfakert foglalja el a völgy mélyét, egy-egy magában álló ház, csukott ablaktáblákkal, mutogatja festett homlokzatát. Ösvények is vannak, tüskés növényekkel teli, áthatolhatatlan bozótok, kőomlások, kiszáradt hegyi patakok egy sivatagi séta minden megtelepítése. Fölül, a fenyők fekete szegélye fölött, az ég finom kék selyme tetőzi be mindezt.

A sziklák és tenger közt ott van a keskeny partszegély, vörös talaj, amelybe a téglavető, a vidék fő iparága, óriási lyukakat vájtak, hogy kiemeljék az anyagot. Repedezett, feldult föld ez, amelyben alig nő néhány csenevész fa és amelynek forrásait mintha izzó szenvedély lehellelte szárította volna ki. Az utakon azt hiszi az ember, hogy gipszmederben jár, amelyben bokáig elmerül és a legkisebb szélre is nagy portömegek ereszkednek le a sövényekre. A falak hosszában, amelyek oly forróságot sugároznak ki, mint a kemencék, apró szürke gyíkok alusznak, míg a kiaszott füvek katlanából szikraszerű pattogással emelkednek ki a sáskák felhői. A mozdulatlan, nehéz levegőben, a dél álmoságában nincs más élet a tücskök egyhangu ciripelésénél.

E lángoló táj közepette szerette egymást Naïs és Frédéric egy hónapon át. Mintha az ég egész tüze az ő vérükbe ment volna át. Az első héten beérték azzal, hogy éjjel találkoztak, ugyanaz alatt az olajfa alatt, a meredek part szélén. Rendkívüli gyönyöröket élveztek. A hűs éjszaka lehütötte lázukat, néha odanyújtották izzó arcukat és kezeiket a fuvallatok elé, hogy mintegy hideg forrásban felüdítsék őket. Lábuknál, a sziklák alatt a tenger kéjes és lassu panasza hallaszott. Tengeri füvek átható illata vágyakkal bódította őket. Majd egymás karjai között, boldog elfáradásukban, kinéztek a vízre, az éjszakában lángoló Marseille-re, amelynek kikötője bejáratánál vörös tüzek vérszínű reflexeket vetettek a tengerre, a gázlámpák fényére, amelyek jobbról-balról megrajzolták a külvárosok elnyult hajtásait; középen, a város fölött,

élénk fények csillogtak, a Bonaparte-domb kertje pedig tisztán felismerhető volt két fény-sávról, amelyek az ég aljáig húzódtak. Mindezek a fényforrások, ott, az öblön túl, mintha valami álombeli várost világítottak volna meg, amely a hajnal eljöttével szét fog foszlani. Lenyűgözte őket az ég, amely a szemhatár fekete végtelensége fölött emelkedett, de amely egyuttal nyugtalanító is volt, úgyhogy szorosabban simultak egymáshoz. Csillagok esője hullott. Provence e világos éjszakáiban a csillagképek eleven lánggal égtek. Megrendülve e végtelen tér alatt ők lehajtották fejüket és már csak a planieri világítótorony magános csillaga iránt érdeklődtek, amelynek táncoló fénye elérzékenyítette őket, mialatt ajkaik még mindig keresték egymást.

Egy éjjel azonban a szemhatáron a teli holdat találták, amelynek sárga arca lenézett rájuk. A tengerben tüzes sáv csillogott, mintha valami roppant nagy hal, óriási ángolna siklott volna arra arany pikkelyeinek végtelen gyűrűivel. Félig nappali világosság homályosította el Marseille fényeit, árasztotta el az öböl magaslatait és bemélyedéseit. Mennél magasabban járt a hold, annál világosabb lett, az árnyékok annál élesebben rajzolódtak. Ez a tanu feszélyezte őket. Félték, hogy meglepheti őket valaki, ha ily közel maradnak a Blancarde-hoz. A következő találkozó alkalmából a fal egy beomlott pontjánál kibujtak és szeretkezésüket mindazokon a menedékhelyeken megsétáltatták, amelyeket a környék nyújtott nekik. Először egy elhagyott téglavetőben húzták meg magukat: a rongált pajta pince fölött emelkedett, amelybe belenyilt még a kemence két szája. De ez az odu elszomorította őket, jobban szerették a szabad eget érezni fejük fölött. Bejárták a vörös agyagbányákat és pompás buvóhelyeket fedeztek fel, néhány négyzetméternyi valóságos sivatagokat, ahonnan csak a kutyák ugatását hallották. Még tovább mentek, elkalandoztak a sziklás part hosszában, Niolon felé vagy a szorosok szűk utait járták, a távoli barlangokat, hasadékokat keresték fel. Két héten át éjszakáik tele voltak játékkal és gyengédséggel. A hold eltűnt, a föld ismét fekete lett, de most a Blancarde már tulságosan kicsiny volt számukra, szükségét érezték annak, hogy künn a szabadban legyenek egymáséi.

Egy éjszaka, midőn Estaque fölött vezető utat követtek, hogy elérjék a Nerte szorosait, halk lépteiket véltek hallani, amelyek az ut szélére ültetett kis fenyőerdő mögött követték őket. Nyugtalanlás szállta meg őket, megálltak.

- Nem hallod? - kérdezte Frédéric.

- Igen, valami kóbor kutya, - suttogta Naïs.

Folytatták útjukat, az ut első kanyarulatánál azonban, ahol az erdőcske megszűnt, tisztán látták, amint egy sötét tömeg a sziklák mögé surran. Feltétlenül emberi lény volt, de mintha torz és pupos lett volna. Naïs halkan felkiáltott.

- Várj meg, - mondta gyorsan.

Az árnyék üldözésére sietett. Frédéric csakhamar gyors suttogást hallott. Majd a leány visszatért, nyugodtan, de kissé halványan.

- Mi az? - kérdezte a fiú.

Naïs hallgatott, majd így szólt:

- Ha lépteiket hallasz, ne félj. Toine az, tudod, a pupos. Örködni akar fölöttünk.

Csakugyan, Frédéric olykor megérezte, hogy a sötétben követi őket valaki. Mintha oltalom alatt álltak volna. Naïs több ízben el akarta kergetni Toinet, de a szegény ördög beérte azzal, ha kutyája lehet: nem fogják sem látni, sem hallani, miért ne engedné meg neki, hogy kedvére cselekedjék? Ettől fogva, ha odahallgattak volna a szerelmesek, amikor a rombadőlt téglá-

vetőkben, elhagyott agyagbányákban, félreeső szorosok mélyén csókolóztak, elfojtott zokogást hallottak volna maguk mögött. Toine volt, őrző kutyájuk, aki kezeit tördelve sirt.

És nemcsak az éjszakák voltak övéik. Most már felbátorodtak, minden alkalmat felhasználtak. A Blancarde valamelyik folyosóján, a szobákban, ahol összetalálkoztak, gyakran váltottak hosszú csókokat. Még az asztalnál is, amikor Naïs kiszolgált és Frédéric kenyeret vagy tányért kért, a fiu mindig módot talált rá, hogy megszorítsa a leány ujjait. A rideg Rostandné, aki semmit sem látott, még mindig azzal vádolta fiát, hogy tulszigoru egykori játszópajtásához. Egy alkalommal majdnem rajtakapta őket, de a leány meghallotta ruhája suhogását, hirtelen lehajolt és zsebkendőjével törölgetni kezdte a fiatal uraság portól fehér lábait.

Naïs és Frédéric ezernyi apró örömet élvezett. Ebéd után, ha hűs volt az est, Rostandné gyakran ki akart sétálni. Belekarolt fiába és lement Estaque-ba, Naïst pedig azzal bizta meg, hogy csupa óvatosságból a sálját hozza utána. Így mindhárman elmentek megnézni a szardínia-halászhajók hazaérkezését. A tengeren a lámpák táncoltak, csakhamar meg lehetett különböztetni a csónakok fekete tömegeit, amint az evezők tompa zajával közeledtek a part felé. Gazdag zsákmány esetén vidám hangok hallatszottak, kosaras nők siettek oda, míg minden csónak három-három főből álló legénysége hozzálátott, hogy kiűritse a hálót, amely egy kupacban volt a padok alatt. Mintha széles, sötét szalag lett volna, ezüst pitykékkal diszitve; a szardíniák, amelyek kopolyuikkal beleakadtak a hálók szemeibe, még fickándoztak és fémszerűen csillogó reflexeket vetettek; a lámpák halvány fényénél úgy hulltak bele a kosarakba, mint valami tallereső. Rostandné, akit szórakoztatott ez a látvány, gyakran állva maradt valamelyik csónak előtt, eleresztette fia karját és a halászokkal beszélgetett, mialatt Frédéric Naïs mellett, a lámpa fénykörén kívül, örülten szorongatta a leány csuklóit.

Micoulin apó az egész idő alatt megóvta a tapasztalt és makacs állat hallgatását. Kiment a tengerre, majd odahaza kapált, mindig ugyanazzal az alattomos magatartással. Apró szürke szemeinek azonban egy idő óta nyugtalan volt a kifejezése. Sandán nézett Naïstra, de nem szólt semmit. Ugy látta, hogy a leány megváltozott, olyan dolgokat sejtett benne, amelyeket nem magyarázott meg magának. Egy napon, amikor Naïs szembe mert szállni vele, Micoulin úgy pofonvágta, hogy ajka felhasadt.

Este, midőn Frédéric csók közben megérezte, hogy Naïs szája megdagadt, élénken faggatni kezdte.

- Semmi, csak apám ütött pofon, - mondta a leány.

Hangja elkomorult. Midőn a fiatalember megharagudott és kijelentette, hogy rendet fog csinálni, a leány így felelt:

- Nem, hagyd csak, ez az én dolgom... Majd vége lesz ennek.

Sohasem beszélt a fiunak a verésről, amelyet kapott. Azokon a napokon azonban, amikor apja megverte, még forróbban borult szeretője nyakába, mintha bosszút akarna állni az öregem.

Három hét óta Naïs majdnem minden éjjel kiosont a házból. Eleinte nagy óvatossággal járt el, majd hideg vakmerőség szállta meg és mindent merészelt. Amikor rájött, hogy apja gyanít valamit, újra óvatos lett. Két találkozási pont elmaradt. Anyja azt mondta neki, hogy Micoulin éjszaka már nem alszik: felkel, egyik szobából a másikba megy. De Frédéric könnyörgő pillantásának láttára Naïs a harmadik napon újra megfedekezett minden óvatosságról. Tizenegy óra tájt kiment, de feltette magában, hogy nem marad egy óránál tovább és azt remélte, hogy apja első álmában nem hallja meg.

Frédéric az olajfák alatt várta. Naïs nem beszélt aggodalmairól, de nem akart messzebb menni. Tulságosan fáradtnak érezte magát, hiszen nem alhatott napközben, mint Frédéric. Lefeküdtek szokott helyükre, a tenger fölött, Marseillal szemközt. A planieri világítótorony

fénylett, Naïs a világítótornyot nézte és azonközben Frédéric vállához simulva, elaludt. A fiu nem moccan többet, lassankint ő is engedett a fáradtságnak, szeme lecsukódott. Mindketten aludtak már és lehelletük egybevegyült.

Semmi nesz, csak a zöld sáskák éles cirpelése hallatszott. A tenger épugy aludt, mint a szerelmesek. Ekkor fekete alak lépett ki az árnyékból és feljük közeledett. Micoulin volt, akit felébresztett egy ablak nyikorgása és nem találta szobájában Naïst. Kiment és minden eshetőségre kis baltát vitt magával. Midőn fekete foltot vett észre az olajfa alatt, megszorította a baltácska nyelét. A gyermekek pedig nem mozdultak, egészen közel mehetett hozzájuk, lehajolhatott, arcukba nézhetett. Halkan felkiáltott, ráismert a fiatal uraságra. Nem, nem, ugy nem ölhetette meg őket: tuldrágán jönne neki, ha vért ontana, melynek nyomát megőrizné a föld. Kiegyenesedett, valami zord elhatározás két mély barázdát vésett az elfojtott dühtől merev arcára. A paraszt nem gyilkolja meg nyiltan uraságát, mert az uraság, ha el is temették már, még mindig az erősebb. És Micoulin apó lehorgasztotta fejét, aludni hagyta a szerelmeseket és halk léptekkel odébb állt.

Midőn Naïs kevéssel hajnal előtt hosszú távolléte miatt erősen nyugtalankodva hazament, ugy találta az ablakot, ahogy hagyta volt. Villásreggeli közben Micoulin nyugodtan nézte, hogy eszi leánya a kenyerét. Naïs megnyugodott, apja nem tudhatott semmit.

NEGYEDIK FEJEZET

- Frédéric ur, hát már sohasem jön ki a tengerre? - kérdezte egy este Micoulin apó.

Rostandné a terraszon, a fenyőfák árnyékában ült és zsebkendőjét himzett, fia pedig mellette feküdt és apró kavicsok dobálásával szórakozott.

- Nem bizony! - válaszolt a fiatal ember. - Ellustulok.

- Kár - jegyezte meg a zsellér. - Tegnap a varsák tele voltak hallal. Mostanában annyit fog az ember, amennyit akar... Szórakoztatná. Kísérjen el holnap reggel.

Olyan őszinte arccal mondta azt, hogy Frédéric, aki Naïsa gondolt és nem akart apjával ellenkezni, végül így szólt:

- Isten neki, nem bánom... Csakhogy fel kell keltenie. Figyelmeztetem, hogy öt órákor úgy alszom, mint az ágyu.

Rostandné abbahagyta a himzést, kissé nyugtalankodott.

- És kivált legyetek óvatosak - suttogta, - mindig remegek, ha künn vagytok a tengeren.

Másnap reggel Micoulin hiába szólongatta Frédéric urat, a fiatalember ablaka csukva maradt. Ekkor így szólt leányához, aki nem vette észre hangjának nyers iróniáját:

- Menj fel te... Téged talán meg fog hallani.

Ezen a reggelen Naïs ébresztette fel Frédéricet, aki még álomittasan magához vonta a leányt a meleg ágyba, de Naïs sebtében visszaadta neki csókját és elillant. Tíz perc múlva a fiatalember, egészen szürke vászonruhában, megjelent. Micoulin apó, a terrasz karfáján ülve, türelmesen várta.

- Már hüvös van - mondotta, - kendőt kellene a nyakára kötnie.

Naïs felsietett a kendőért. Majd a két férfi lement a tengerhez vezető meredek lépcsőn, míg a leány szemével követte őket. Alul Micoulin apó felütötte fejét, Naïsra nézett és két mély ránc jelent meg szájszegletében.

Öt nap óta fujt a rettenetes északnyugati szél, a mistral. Előző este ült el. De napkeletkor újra rákezdet, eleinte ugyan csak gyengén. E korai órában a tenger, amelyet a hirtelen fuvallatok felkorbácsoltak, sötétkék szint öltött és minthogy az első napsugarak ferdén világították meg, minden hullám taróján apró lángocskákat hömpölygetett. Az ég majdnem fehér, kristálytishta volt. A háttérben oly élesen látszottak Marseille részletei, hogy meg lehetett számolni a házak homlokzatán levő ablakokat, az öböl sziklái pedig rendkívüli finomságu rózsaszínben ragyogtak.

- Hazamenőben hintázunk majd egyet, - szólt Frédéric.

- Meglehet - válaszolt egyszerűen Micoulin.

Szótlanul evezett, nem fordította el a fejét. A fiatalember egy darabig nézte domboru hátát és Naïsra gondolt; nem látott egyebet az öregből csak lesült nyakszirtjét és vörös füleit, amelyek aranykarikák lógtak. Aztán kihajolt, érdekelték a tenger mélységei, amelyek eliramodtak a csónak alatt. A víz zavarossá vált, csak nagy füvek lebegtek rajta, vízbefultak hajához hasonlóan. Ez lehangolta, sőt kissé megfélemlítette a fiatalembert.

- Mondja csak, Micoulin apó - szólalt meg hosszú hallgatás után, - ime, a szél erősbödik. Legyen óvatos... Tudja, hogy úgy uszom, mint egy balta.

- Igen, igen, tudom - mondta száraz hangján az öreg.

És gépies mozdulattal tovább evezett. A csónak táncolni kezdett, a hullámtaréjok apró lángocskáik tájékká változtak át, amely száguldott a szélrohamok előtt. Frédéric nem akarta félelmét elárulni, de csak középszerűen volt megnyugtató és sokat adott volna érte, hogy a szárazföldre közeledhessen. Türelmetlenkedett, felkiáltott:

- Hova az ördögbe dugta ma a varsáit?... Csak nem megyünk Algirba?

Micoulin apó azonban minden sietség nélkül felelt:

- Odaérünk, odaérünk.

Hirtelen eleresztette az evezőket, felállt a csónakban és a két jelet kereste a parton. Még öt percig kellett eveznie, míg oda nem értek az uszó parafákhoz, amelyek a varsák helyét jelezték. Itt, mielőtt kihuzta a kosarakat, néhány pillanatig a Blancarde felé fordulva állt. Frédéric követte szemének irányát és tisztán látott a fenyőfák alatt egy fehér foltot Naïs volt, aki még mindig a terraszon könyökölt és akinek világos ruhája odalátszott.

- Hány varsája van? - kérdezte Frédéric.

- Harmincöt... Nem lustálkodhatunk.

Megfogta a legközelebbi parafát és kihuzta az első kosarat. A mélység óriási volt, a kötel nem akart véget érni. Végre megjelent a kosár, a nagy kövel, amely a fenéken tartotta és mihelyt kinn volt a vízből, három hal úgy ugrált benne, mint madarak a kalitkában. Mintha szárnycsapásokat hallott volna az ember. A második kosárban semmi sem volt. A harmadikban azonban, meglehetősen ritkaságképpen, egy kis rák hevesen csapkodott farkával. Frédéric izgulni kezdett, megfélemedezett aggodalmairól, kihajolt a csónakból, dobogó szívvel várta a kosarakat. Midőn a szárnycsapkodást hallotta, hasonló izgalmakat érzett, mint a vadász, aki valami vadat elejtett. Ezalatt mind a kosár bekerült a csónakba, patakzott a víz, csakhamar együtt volt a harmincöt. Legalább tizenöt font halat fogtak és a marseillei öbölben ez pompás eredmény, mert abból különféle okok, főleg tulságosan aprószemű hálók használata, hosszú évek óta kipusztították a halat.

- Végeztünk, - szólt Micoulin. - Most hazamehetünk.

Gondosan helyezte el kosarait a csónak hátsó részében. Midőn azonban Frédéric látta, hogy előkészíti a vitorlát, azt mondta, hogy ilyen szélben okosabb volna evezni. Az öreg vállat vont. Tudja, mit csinál. És mielőtt felhuzta a vitorlát, utolsó pillantást vetett a Blancarde felé. Naïs még ott volt világos ruhájában.

Ekkor hirtelen bekövetkezett a katasztrófa, akár egy villámcsapás. Utóbb, midőn Frédéric meg akarta magának magyarázni a dolgokat, arra emlékezett, hogy egyszerre csak szélroham kapott bele a vitorlába, mire minden felfordult. És semmi egyébről sem tudott, csak arról, hogy nagyon fázt és hogy mély szorongás fogta el. Csodának köszönhetette életét; a vitorlára esett és azt fenntartotta a víz fölött. A baleset láttára halászok siettek oda és kihuzták, ugy-szintén Micoulin apót is, aki már a part felé uszott.

Rostandné még aludt. Eltitkolták előtte a veszélyt, amelyben fia forgott. A terrasz alján Frédéric és Micoulin apó, akiről csak úgy csurgott a víz, ott találták Naïst, aki végignézte a drámát.

- Ilyen balszerencse! - kiáltott az öreg. - Kiszedtük a kosarakat, hazafelé jöttünk... Ilyen baleset!

Naïs, igen sápadtan, merőn nézett apjára.

- Igen, igen, - suttopta - ilyen baleset... De aki szél ellen vitorlázik, az biztos a dolgában.

Micoulin méregbe jött.

- Naplopó, mibe ütöd az orrod?... Hát nem látod, hogy Frédéric ur didereg... Gyerünk, segíts neki bemenni.

A fiatalembernek éppen csak egy napot kellett ágyban töltenie. Azt mondta anyjának, hogy fejfájása van. Másnap igen komornak találta Naïst, aki nem akart vele találkozni, mikor azonban egy este az előcsarnokban találkoztak, szenvedélyesen megölelte és megcsókolta a fiút. Soha sem árulta el neki gyanúját, csak éppen attól a naptól fogva örködött fölötte. Egy hét múlva azonban kételkedni kezdett. Apja úgy jött-ment, mint rendesen, sőt szelidebbnek látszott és kevésbé gyakran verte meg.

Minden idényben Rostandék ki szoktak rándulni a tengerpartra, Niolon környékére, a sziklák közé bouillabaisse-t enni.* Aztán, minthogy foglyok voltak a dombokon, az urak puskáztak egy kicsit. Ebben az évben Rostandné magával akarta vinni Naïst, hogy szolgálja ki őket és nem hallgatott a zsellér ellenvetéseire, akinek vademerszerű vén arcán meglátszott a bosszúság.

Jókor indultak hazulról. Bájos reggel volt. A szőke napsütésben a tenger kék felülete tükörsimán terült el, az áramlatok helyein fodrozódott, a kék szín sötét ibolyaszínbe ment át, míg a holt helyeken a kék szín meghalványodott, tejszerűen áttetsző volt és a tiszta szemhatárig úgy hatott az egész, mint egy óriási darab színjátékos selyem. A csónak lágyan siklott tova az álomba merült tavon.

A keskeny partszegély, ahol kikötöttek, egy szoros bejáratánál volt és a társaság a kövek közt a naptól megperzselt gyepen telepedett le, amely egyúttal asztalul is szolgált.

Ez a bouillabaisse künn a szabad ég alatt nem volt egyszerű dolog. Először is Micoulin visszatért a csónakba és kivezett a varsákhoz, amelyeket az előző napon helyezett el. Mire visszatért, Naïs már kakukfüvet, levendulát és kellő mennyiségű rózsát szedett, hogy nagy tüzet gyújthassanak. Micoulin apónak kellett ezen a napon a bouillabaisse-t főznie, ezt a klasszikus halászlét, amelynek receptje apáról fiúra száll a tengerpart halászaik közt. Rettenetes bouillabaisse volt, erősen megborozva, fokhagymával rettenetesen illatosítva. Rostandék nagyon mulattatta a halászlé készítése.

- Micoulin apó, - mondta Rostandné, aki ez alkalomból tréfálni méltóztatott, - sikerül-e majd úgy, mint tavaly?

Micoulin látszólag igen vidám volt. Először is tengervízben megtisztította a halat, mialatt Naïs nagy bográcsot hozott ki a csónakból. Hamar összecsapták: a hal a bogrács fenekére került, egyszerűen csak vízbe, hagymával, fokhagymával, egy marék borssal, egy paradicsommal, fél pohár olajjal, aztán a bográcsot a tüzre tették, hatalmas tüzre, amelyen birkát lehetett volna sütni. A halászok szerint a bouillabaisse minősége a fővéstől függ: a bográcsnak el kell tűnnie a lángok között. Ezalatt a zsellér igen komolyan kenyérszeleteket vágott egy salátás tálba. Félóra múlva a levest a kenyérre öntötte, míg a halat külön tálalta fel.

- Rajta! - mondotta. - Csak forrón jó.

És a szokott tréfálkozások közben ették a bouillabaisse-t.

- Mondja csak, Micoulin apó, nem tett bele puskaport?

- Jónak jó, de vastorok kell hozzá.

* Bouillabaisse, provençai nemzeti étel, többféle halból készült halászlé-féle.

Ő nyugodtan falt, minden kanál leveshez egy szelet kenyeret nyelt le. Egyébként az által, hogy kissé távol tartotta magát, tanujelét adta annak, mennyire hizelgett neki, hogy az uraságokkal reggelizhet.

Evés után ott maradtak és vártak, míg a nagy hőség elmúlik. A vakító fényben a vörhenyes foltos sziklák fekete árnyékokat vetettek. Zöld tölgycserjék sötét foltokat adtak, a lejtőkön pedig fenyvesek huzódtak felfelé, szabályosan menetelő katonácskák hadseregéhez hasonlóan.

Rostandné magával hozta örökös himzését, amelyet mindig kezei közt lehetett látni. Naïs, aki mellette ült, látszólag érdeklődve nézte a tü jövőjét-menését. De amellet apját tartotta szemmel. Micoulin, néhány lépéssel odébb elterülve, délutáni álmát aludta. Valamivel távolabb Frédéric is aludt, lehajtott karimáju szalmakalapja alatt, amely arcát óvta.

Négy óra tájt felébredtek. Micoulin esküdözött, hogy tud egy csapat foglyot a szoros mélyében. Csak három napja, hogy látta őket. Ekkor Frédéric engedett a kísértésnek, mindketten elővették puskájukat.

- Kérlek, - kiáltott Rostandné - légy óvatos... Meg lehet csuszni és megsebezheti magát az ember.

- Megesik, - mondta nyugodtan Micoulin.

Elmentek, eltűntek a sziklák mögött. Naïs hirtelen felállt és távolról követte őket.

- Majd meglátom, - suttogta.

Ahelyett, hogy a szorosban az ösvényen maradt volna, balra letért a bokrok közé, sietve, de vigyázva, nehogy köveket legörgessen. Végre az ut kanyarulatánál meglátta Frédéricet. Ez kétségkívül már felhajtotta a foglyokat, mert gyorsan, félig meghajolva ment, készen ahhoz, hogy vállhoz kapja a fegyvert. Naïs még mindig nem látta atyját. Majd hirtelen a vizmosás másik oldalán pillantotta meg, azon a lejtőn, amelyen ő maga is volt: a földre kuporodott, mintha várt volna valamire. Két izben is felemelte fegyverét. Ha a foglyok közte és Frédéric közt röppennek fel, a vadászok lövés közben egymást találhatják el. Naïs, aki egyik bokortól a másikhoz surrant, végre aggodalmasan apja mögé állt.

Multak a percek. Frédéric a szemközti emelkedés mögött eltűnt. Ujra felbukkant, egy pillanatilag mozdulatlanul állt. Ekkor Micoulin, még mindig lekuporodva, hosszasan célba vette a fiatalembert. De Naïs egy rugással fölfelé lóditotta a puskacsövet, amely a levegőbe sült el, rettenetes dördüléssel, úgyhogy a szoros csak úgy visszhangzott tőle.

Az öreg felemelkedett. Meglátva Naïst, csövénel fogta meg füstölgő fegyverét, mintha a puskatussal agyon akarná verni. A leány kiegyenesedve állt ott, egész fehéren, szeme lángokat lövelt. Micoulin nem mert lesujtani, csak dühtől remegve tájszólásban hebegte:

- Várj csak, majd megölöm.

A zsellér lövésére a foglyok elrepültek. Frédéric kettőt lőtt le. Hat óra tájt Rostandék visszatértek a Blancardeba. Micoulin apó makacs és nyugodt állat kifejezésével evezett.

ÖTÖDIK FEJEZET

Szeptember vége felé közeledett. Nagy vihar után a levegő erősen lehült. Rövidültek a napok és Naïs nem akart Frédéricel éjszaka találkozni, azzal az ürüggyel, hogy tulságosan fáradt és hogy a földet áztató bőséges harmatban meg találják hűlni. Minden reggel azonban hat óra tájt felment a Blancardeba és minthogy Rostandné csak három órával később szokott felébredni, a leány besurrant a fiatalember szobájába, rövid ideig benn maradt, a nyitva maradt ajtón át állandóan fülelt.

Szerelmüknek ebben a korszakában tanusította Naïs a legnagyobb gyengédséget Frédéric iránt. Átkarolta nyakát, arcával közeledett feléje, egész közéről nézte, oly szenvedéllyel, hogy szeme könnyekkel telt meg tőle. Mindig úgy tetszett neki, mintha nem látná többé viszont. Majd hirtelen csókok özönével borította el arcát, mintegy tiltakozás és eskü gyanánt, hogy tudni fogja megvédeni.

- Mi leli Naïst? - mondta gyakran Rostandné. - Napról-napra változik.

Csakugyan, lesóványodott, arca beesett. Pillantásának tüze elsötétedett. Hosszu szótlanságból hirtelen felriadt, alvó és álmodó leány nyugtalan kifejezésével.

- Gyermezem, ha beteg vagy, ápolnod kell magad - ismételte urnője.

De Naïs mosolygott ilyenkor.

- Dehogy, nagyságos asszony, jól vagyok, boldog vagyok... Sohasem voltam ily boldog.

Egy reggel, midőn Rostandnénak segített összeszámolni a fehérneműt, nekibátorodott, meg merte kérdezni:

- Soká maradnak idén a Blancardeban?

- Október végéig - felelte Rostandné.

És Naïs egy darabig révedező szemmel állt ott, majd hangosan, de öntudatlanul mondotta:

- Még husz nap.

Folyton küzködött magában. Magánál akarta volna tartani Frédéricet, ugyanakkor azonban, minden órában kísértésben volt, hogy odakiáltsa neki: Távozz! Számára elveszett, a szerelmnek ez az ideje sohasem tér többé vissza, ezt már első találkozásukkor mondta magában. Sőt a sötét szomorúság egy estéjén azon töprengett, nem volna-e jobb, ha apja megölné, semhogy más nőekkel járjon, de az a gondolat, hogy holtan tudja őt, aki oly finom, oly fehér, nálánál kisasszonyabb volt, elviselhetetlen volt neki és elrémült rossz gondolatától. Nem, megmenti őt, aki sohasem fog semmit sem megtudni, de nemsokára már nem is szereti többé; mégis boldog lesz, ha csak arra is gondol, hogy ő él.

Reggelenként gyakran így szólt hozzá:

- Ne menj el hazulról, ne menj ki a tengerre, rossz a levegő.

Máskor azt tanácsolta neki, hogy utazzék el.

- Bizonyára unatkozol, nem szeretsz majd többé!... Menj és tölts néhány napot a városban.

A fiatalembert meglepték ezek a változó hangulatok. Kevésbé szépnek találta a parasztleányt, mióta arca lesóványodott és kezdett betelni e heves szeretkezéssel. Visszakívánta az aixi és marseillei leányok kölni vizét és rizsporát.

Naïs fülében folyton visszhangzottak apja szavai: „Majd megölöm... Majd megölöm”. Éjjel arra riadt fel, hogy lövöldözésről álmodott. Félős lett, ha egy kő elgördült lábai alatt, elsikoltotta magát. Ha nem látta „Frédéric urat”, állandóan nyugtalankodott miatta. Főleg az rémitette, hogy Micoulin makacs hallgatásából reggeltől estig ezt hallotta ki: „Majd megölöm”. Az öreg egyetlen célzást sem tett, egy szót sem szólt, de minden pillantása, minden mozdulata, egész személye azt mondta a leánynak, hogy a legelső alkalommal megöli a fiatalembert, mihelyt nem kell attól félnie, hogy az igazságszolgáltatással meggyülik a baja. Azután Naïson a sor. Addig is folyton rugdalta, akár egy állatot, amely hibát követett el.

- Hát apád még mindig oly durva? - kérdezte Frédéric egy reggel ágyában cigarettázva, mialatt Naïs jött-ment és egy kis rendet csinált a szobában.

- Igen, - felelte a leány - egészen bolond.

És megmutatta lábszárait, amelyek feketék voltak az ütlegektől. Majd ezeket a szavakat suttogta, amelyeket gyakran ismételt tompa hangon:

- Majd vége lesz, vége lesz.

Október első napjaiban még komorabbnak látszott. Szórakozott volt, ajkait mozgatta, mintha magában beszélt volna. Frédéric több ízben észrevette, amint ott állt a merdek parton, mintha a körülötte lévő fákat vizsgálta és a szakadék mélységét szemével méregette volna. Néhány nap múlva Toine, a pupos társaságában lepte meg, amint a birtok egyik zugában fügét szedtek. Toine segítségére sietett Micoulinnek, ha tulsok volt a munka. A fügefafa alatt állt, Naïs pedig, aki felmászott egy vastag ágra, tréfált; rákiáltott, hogy nyissa ki a száját és fügéket dobott oda neki, amelyek szétloccsantak arcán. A szegény ördög kinyitotta száját és elragadtatással nyitotta ki szemét, mialatt széles arca határtalan boldogságot fejezett ki. Frédéric éppen nem volt féltékeny, de nem állhatta meg, hogy ne ugrassza a leányt.

- Toine levágatná a kezét értünk, - mondta Naïs kurtán. - Nem szabad rosszul bánni vele, szükségünk lehet rá.

A pupos továbbra is naponta eljött a Blancardeba. Keskeny csatornát ásott a merdek parton, hogy a vizet a kert végébe vezessék le, a veteményes kertbe, amelyet létesíteni szándékoztak. Naïs néha felkereste és élénken beszélgettek. Annyira elhuzta a munkát, hogy Micoulin apó végül is naplopónak nevezte és úgy összerugdosta lábszárait, ahogy leányával tette.

Két napig esett. Frédéric, akinek a következő héten vissza kellett térnie Aixbe, elhatározta, hogy elutazása előtt még egyszer kimegy halászni Micoulin apóval. Naïs sápadtsága láttára nevetve mondta, hogy ez alkalommal nem fog mistralos napot választani. Ekkor a leány, minthogy szeretője csakhamar elutazik, beleegyezett egy éjszakai találkozóba. Egy óra tájt kimentek a terrasra. Az eső megmosta a talajt, erős illat szállt fel a felüdült növényekről. Midőn ez a kiszáradt vidék jól megázik, a színek és illatok hatalmas erőre kapnak: a vörös földek véreznek, a fenyőfák smaragdszinű reflexeket vetnek, a sziklák frissen mosott ruha fehérségében tündökölnek. Éjjel azonban a szerelmesek csak a kakukfü és levendula erős illatát élvezték.

A megszokás az olajfák alá vitte őket. Frédéric közeledett ahhoz a fához, amely egészen közel a szakadék széléhez, szeretkezéseik tanuja volt, Naïs azonban, mintha most térne magához, karjánál fogva megragadta, elvonszolta a part szélétől és remegő hangon mondta:

- Nem, nem, ne itt!

- Mi lel? - kérdezte a fiatalember.

A leány hebegett és végül azt mondta, hogy olyan eső után, aminő az előző napi volt, a part nem biztonságos. Megjegyezte még:

- Mult télen itt a közelben omlott le a part.

Hátrább, egy másik olajfa alá ültek le. Ez volt utolsó szerelmi éjszakájuk. Naïs ölelései nyugtalanok voltak. Hirtelen sirni kezdett, anélkül, hogy be akarta volna vallani, mi a baja. Majd hideg hallgatásba merült. És midőn Frédéric azzal ugratta, hogy talán most unatkozik társaságában, hevesen, izgatottan suttozta:

- Nem, ne mondd ezt. Tulságosan szeretlek... De, tudod, beteg vagyok. Meg aztán vége, te elutazol... Ó Istenem, vége...

Frédéric hiába próbálta megvigasztalni azzal, hogy hiszen időnkint majd visszatér és hogy a következő ősszel ismét két hónapjuk lesz együtt: a leány lehorgasztotta fejét, érezte, hogy mindennek vége. Találkozásuk feszélyezett hallgatásban végződött, a tengert nézték, a távolban csillogó Marseillet, a magánosan és szomorúan égő planieri világítótornyot. A tág szemhatár lassankint mélabuval töltötte el őket. Három óra tájt, midőn a fiu távozott és megcsókolta a leány ajkait, érezte, mint didereg karjai közt jéghideg teste.

Frédéric nem birt aludni. Reggelig olvasott és mihelyt hajnalodni kezdett, az ablakhoz ült. Micoulin éppen indulóban volt, hogy kiszedje varsáit. A terraszon arramenőben felemelte fejét.

- Nos, Frédéric ur, nem akar ma reggel velem jönni? - kérdezte.

- Ó nem, Micoulin apó, - felelt a fiatalember - nagyon rosszul aludtam... De holnap bizonyosan.

A zsellér csoszogó léptekkel távozott. Le kellett mennie csónakjáért a meredek part lábához, éppen az alá az olajfa alá, ahol leányát meglepte. Miután távozott, Frédéric körülnézett és meglepődve látta, hogy Toine már dolgozik; a pupos az olajfa közelében volt és kapájával helyreállította a szűk csatornát, amelyet az esőzések megrongáltak. A levegő hűs volt, kellemes volt az ablaknál. A fiatalember bement a szobába, hogy cigarettát sodorjon. Midőn azonban lassan visszatért az ablakhoz, hogy kikönyököljön rajta, rémitő zajt, mennydörgésszerű robajt hallott és odarohant.

Földomlás volt. Frédéric csak Toinet látta, aki a vörös föld felszálló felhőjében kapájával hadonászva menekült. A szakadék szélén az ágas-bogas vén olajfa lefordult, tragikusan a tengerbe zuhant. Tajtékos víz csapott fel körülötte. És rettenetes sikoly hangzott el. Frédéric ekkor meglátta Naïst, aki karjaira támaszkodva, egész testével előre lendülve kihajolt a terrasz korlátja fölé, hogy lássa mi történik a meredek part alján. Mozdulatlanul, megnyulva állt ott, mintegy a kőbe gyökerezett kezekkel. Kétségkívül megérezte azonban, hogy valaki nézi, mert visszafordult és Frédéric láttára felkiáltott:

- Apám! apám!

Egy óra múlva a kövek alatt borzasztóan megcsonkítva találták meg Micoulin testét. Toine lázasan beszélt, hogy maga is majdnem lezuhant és mindenki kijelentette, hogy a beszivárgások miatt nem lett volna szabad ott csatornát ásni. Micoulin anyó sokat sirt. Naïs száraz, izzó szemmel kísért ki apját a temetőbe, egyetlen könnye sem volt.

A katasztrófát követő napon Rostandné minden áron vissza akart térni Aixbe. Frédéric nagyon örült az elutazásnak, hiszen ez a borzasztó dráma megzavarta szerelmét és egyébként a parasztleányok bizony nem érnek fel a városi leányokkal. Folytatta régi életmódját. Anyja, megatva a Blancardeban íránta tanusított ragaszkodásától, nagyobb szabadságot engedélyezett neki. Csakugyan, pompás tele volt: Marseilleből hozatott hölgyeket, akiket a külvárosban bérelt szobában szállásolt el; házon kívül hált és csak azokban az órákban ment haza, midőn a

Rue de Collège-beli nagy, hideg palotában való jelenléte elengedhetetlen volt. Azt remélte, hogy élete mindig így fog folytatódni.

Husvétkor Rostand urnak a Blancarde-ba kellett mennie. Frédéric valami ürügyet talált ki, hogy ne kelljen elkísérnie. Midőn az ügyvéd visszatért, villásreggeli közben így szólt:

- Naïs férjhez megy.

- Ugyan! - kiáltott Frédéric elhülve.

- És soha nem találhatok ki, kihez, - folytatta Rostand ur. - Oly jól megokolta nekem...

Naïs Toinehoz, a puposhoz megy feleségül. Ilyképpen misem változik meg a Blancarde-ban. Zsellérnek Toinet tartják meg, aki Micoulin apó halála óta a birtok gondját viselte.

A fiatalember feszélyezett mosollyal hallgatott oda. Majd maga is mindenkre nézve célszerűnek találta ezt a megoldást.

- Naïs ugyancsak megöregedett, megcsunyult, - beszélte Rostand ur - Nem ismertem reá. Bámulatos, mily gyorsan hervadnak el ezek a tengerparti leányok... Naïs nagyon szép volt.

- Ó, mint egy muló napsugár, - mondta Frédéric és nyugodtan fogyasztotta el szeletjét.